СЛОВАРЬ

РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ



ТОМ ПЕРШИЙ.

А—К.

ЗІБРАЛИ І ВПОРЯДКУВАЛИ

М. Уманець і А. Спілка.

ДОДАТОК ДО „ЗОРІ“ 1893 РОКУ.

ЛЬВІВ, 1893.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Відтворив з оригіналу у вересні 2009 р
Віктор Кубайчук
(Інститут теоретичної фізики
 ім. М.М. Боголюбова НАН України)

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнійшою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просьвіті словянських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всїх словянських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в сїм разї єдиний словарь Левченка (Опытъ русско-украинского словаря. Кіевъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидку руку, вийшов надто коротенький і дуже мало запомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сїй потребі ми й зважились випустити в сьвіт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсім для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слїд, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому станї української лексикографії, коли ми й досї не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподїваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатнїйший і більше за нас тямущий в сїй справі, міг виконати сю працю цїлком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і щербатий ківш, та без його ще гірш". Коротенька історія нашої працї нехай буде поясненням в сїй справі. Ще з того часу, як вийшов в сьвіт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вичитати з якої книжки. Отже ми не мали тодї на думцї нїякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без нїякої системи: слова записувались далеко не всї, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерело, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по вподобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при оказиї за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тодї, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, радили нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почувала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме богатий і дуже цінний материял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорскої Руси. Материял сей, як ми допевнились, був справді багатий. Постачали його сїльські учителї, сьвященики, пани, живущі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з памятників устної народної словесности і творів українських і галицьких письменників, як теперішнїх, так і колишнїх. Кожне слово було записане на особливій карточцї, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той материял мусів обробити і впорядкувати додавши граматичні поясненя, приміри з карточок і т. д., до чого той материял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засьвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кожного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужиткувати сей цінний материял, щоб разом з українським словарем влаштувати й російсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточцї спочатку ставили російське слово, а потім переклад чи пояснення по українськи; тоді вже лаштували карточки по альфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заво́дили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академичного словаря (Словарь церковно-славянского и русского языка, составленый вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПБ. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зсилок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в однїй книжцї, коштував

яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похваті у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навестй на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде доконче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживаеть ся, чи воно питоме наше, чи позичене з якоі мови, чи стародавне, чи нове, дознати ся про всї инші подробиці. — той мае звертати ся до того украінського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим", а наш „малим". Думалось, бачите, що як громадська робота над „великим словарем" дохóдила вже до краю, то можна було незабаром сподівати ся й самого словаря, а тим часом посьпіе і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем", як буде він зовсїм упорядкований, та тоді, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся". За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати іх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняеть ся і хоч потім знову розпочала ся, та вже при инших умовах. Стало ся се найголовнійше з тоі причини, що найбільше діяльні і тямущі в сїй справі сотрудники виіхали з того міста, де велась робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру потрачено такого богато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вййде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригоді стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповність, не раз ставав в пригоді в таких напр. працях, як переклади з російськоі мови, заохочўвав і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести іі дальше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надіі, що все-ж таки наша праця буде повніша і придатніша над те, що поки що маемо.

Отож вже в спілції з иншими товаришами і навіть в иншому місті довелось нам вести дальше се діло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маемо змогу випустити в сьвіт І-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподіваемось довести се діло до краю. Додаемо до сього, що ми мусїли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тоді була надія побачити незабаром той „великий" словарь, але з того часу „чи мало літ перевернулось, води чи мало утїкло", а про словарь той і чутки не мае. Се й примусило нас додати до украінських слів приміри і зсилки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки сї ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусїли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалось би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало-б усе

діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в сьвіт нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнійшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурають ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сій праці, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванню нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми мусіли залишити розпорядок слів по слововиводам або по иншій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбуковому порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся й Росийська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный II. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПБ. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змозї перекласти на нашу мову чи пояснити більшу частину росийських слів, які містить сей словарь, на скільки вистарчало нам материялу, що здавав ся певним, ми слідкували за сим академичним словарем, але часом мусіли й ухиляти ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові росийській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберегаючи місце, зовсім випускали, а в збірку нашу заво́дили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знахо́дили звісні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значіннє і навіть пишуть ся однаково, окрім хиба тих случа́їв, коли яке слово в нашій мові вимовляєть ся зовсім инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнїлі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первістної форми, як се зроблено в росийському академичному словарі, а перекладаємо на нашу мову, бо в нїй всї ті слова мають завжди самостійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого перекладаємо всї именники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або именники відглагольні так само і приложники, котрі походять від именників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те матерiялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окромє, а по́руч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінцї

слова, напр. Баловнúкъ, ца = мазій, ка і т. д. е) Завóдимо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з прикметниками, визначуючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівнання ставимо окроме тільки тодї, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технїчних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо ніяких граматичних пояснень, визначуючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множественне заводимо в словарь чи окроме чи при единичному числї і то не скрізь а тільки тодї, коли яке слово не має единичного числа або частїше вживаєть ся у множественому або має в сьому особливу форму. і) Приміри, що наведено в российському академичному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тодї, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння, або які особливі речення або приказки, де часом злучення і росторядок слів падають фразї особливе розуміння, для чого всї такі вирази чи приказки або переклядаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тодї ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по змозї не утрудняти друкарню, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в российській частинї, звичайно, ми тримали ся цїлком того правопису, який вживаєть ся в академичному словарі останнього видання, хоч і не всї в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по части етимологічний, по части историчний, далеко не виявляє фонетичних особливостий российської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсім инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляеть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частїше вимовляєть ся як *ґ* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частинї, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і учеными, як самий придатнїйший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях российських слів і виразів тримали ся ми згаданого академичного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам непевним, звертали ся до словаря Даля (Толковый словарь живаго великорусскаго языка. В. Даля. СПБ. 1881). Найбільше доглядаємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка, а переносьні відділяємо знаком; б) Для перекладу беремо всї звісні нам сослови, але сперщу ставимо такі слова, що частїше вживають ся, а вже

потім і всї инші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, ніж залишити щось такого, що може і геть-то в пригоді стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавних, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішними нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в такім разї, коли сї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тодї, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в инших джерелах, по якім ми перевіряли наш рукописний материял; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тодї, коли вони навертали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словар, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до сього. Вже з сього списка знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсїм не покористували ся, та й з того, що єсть в сьому спискови, далеко не все вибрано, як про се ми вже попереду казали; то-ж будущому трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всї ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботї знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі инші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цїлком віддати ся сїй роботї, як вона того вимагає, а працювали між иншим дїлом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разї сподїваємо ся, що наш словарь при недостачі иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваєть ся, і може стане в пригодї будущому здатнїйшому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулити ся.

Нарештї вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудників, що чимало допомагали нам в сїй працї: Т. Десятина-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зіньківського († 1891) і В. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всїх инших сотрудників, дай, Боже, їм вік довгий, хто допомагав нам чи то списуваннєм слів на карточки, лаштуваннєм їх, переписуваннєм на листи, чи перевіркою материяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукованній у кінцї першого тому або на кінець цїлого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всїх, а поки що всїм нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

Львів 1893 року. *М. Уманець і А. Спілка.*

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список друкованих джерел, якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.
Астр — Астрономичне.
Аф. — Афанасьевъ-Чужбинскій. Поѣздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собраніе Сочиненій Афанасьева-Чужбинского. Т. IX. СПб. 1892.
Б. Б. — Байки і прибаютки Л. Боровиковського. К. 1852.
Б. Г. — Байки Леоніда Глїбова. К. 1882.
Бар. — Безталанне сватаня. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.
Б. Н. — **Богословїѧ нравоꙋчителнаѧ. Тѵ́помъ Братства при Це́ркви Хра́ма Оуспе̑нїѧ престы́ѧ Бцⷣы нашеѧ Бꙋ́ ꙗ Въ Львовѣ. Рокꙋ ѧ҃ѱ҃з҃ (1760).**
Вол. — Волинь.
В Щ. — Ворскло. Лїрна поезия. А. Щоголева. Х. 1883.
Гал. — Галицьке слово.
Гл. — Глаголь.
Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописях).
Гул. Ар. — Гулак-Артемовський. Кобзарь К. 1878.
Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.
Д. — дивись.
ж р. — жіночого роду.
зб. — збірне слово.
зв. — звірьо́к.
здр. — Здрібніле слово.
Кв. — Квітка Г. (Основьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.
Кн. — Книжне слово.
Кон. — Кононенко. Лїра. К. 1885. — Нещасне кохання. К. 1883.
Кот. — Котляревський І. — Писания. К. 1878.
Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.
К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.
К. Б. — Кулїш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.
К Д. — Кулїш. Досьвідки. Думи і поеми. К. 1878.
К. Д. Ж. — Кулїш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

К. Кр. — Кулїш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.

К. И. — Кулїш. Нов. Пересьпів книги Иова П. Ратая. Л. 1870.

К. П. — Кулїш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П. Ратая. Л. 1870.

К. Св. П. — Кулїш. Святе письмо нового завіту. Переклали в купі П. Кулїш і Д. Пулюй. Л. 1880.

К. Х. — Кулїш. Хата. Збірник. СПб. 1860.

К. Ч. Р. — Кулїш. Чорна Рада. СПб. 1857.

К. Хм. — Кулїш. Хмельнищина. Историчне оповідання. СПб. 1861.

К. Ш Т. — Кулїш. Шекспирові твори. Переклад з британської мови. Т. І. Л. 1882.

Ком. — Комаха.

Ласк. — ласкоюче слово.

Лев. — Левицький І. (Нечуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлачка 1881. — На Кожумяках, комедия. К. 1874. — Маруся Богуславка, оперета. К. 1875. — Унїя і Петро Могила. Татари і Литва на Українї. — Перші Київські князї. К. 1875. — Повісти. Т. І. Л. 1872.

Лїв. — Лївобережна Украіна.

Л. В. — Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.

Л. С. — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобіяхъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.

Ман. Сказки, пословицы, и т. п., записаныя И. Манжурою. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. Х. 1890.

М В. — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.

Мед. — медициньске.

Мн. — множественне число.

муз. — музикальне.

Н. д. — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)

Н. з. — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)

Н. зам. — Народне замовляння. — Малороссійскія заклинанія. П. Ефименка. М. 1873.

Н. К. — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Ман.

Н. О. — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и разсказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Кіевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. П. Народня пісня. — Историческія пѣсни малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Українські пісні з голосами. О. Балїної. Х. 1863. — Народні українські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовським. В. І. К. 1883. — Пісні українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пѣсни. А. Метлинскій. К. 1854. — Пісні, думки і шумки руського народу на Подолї, Волинї і Малороссії. — А. Коцїпиньский. К. 1885. — Кіевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.

Н. пов. — Народне повіря.

Н. пр. — Народня приказки. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-рускій край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I. в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, приселів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр — Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Стороженка. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольске.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. Н. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальчин Великдень. Драматична дума. Н. Н. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботаническій словарь. Составилъ Н. Анненковъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8⁰. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ-Чужбинскій. А—З. Собраніе сочиненій. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8⁰. (Дуже коротенький, але всї слова певні і записані або з уст народа або з памятників народної словесности.)

С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Кіев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малоруско-нїмецкий словар. Уложили Е. Желеховский і С. Недїльский. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8⁰. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малороссійскихъ идіомовъ или собраніе словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ Н. Закревскій. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8⁰. (Всїх слів 11, 127, слова всї певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ руско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8⁰.

С. Ман. — Словарь Манжури. (Див. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловского. Малороссійская граматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Нѣмецко-рускій (малорускій) словаръ черезъ О. Партицкого. Л. 1867—432+382 ст. 8⁰. (Дуже багато заведено з так званого „язычія".)

С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руськихъ югївщанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8⁰. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли відси тільки де-які слова, що доводилось їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковскаго. Т. I. в. I-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8⁰., Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1886—276 ст. 8⁰. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані трошки".)

Ст. Л. — Статутъ великого князства Литовского. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Стенъ. Херсонський збирныкъ. Х. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівнання.
Ст. — Стародавне слово.
У. — Українецъ. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.
Фр. — В поті чола. Образки з житя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.
Хар. Харківщина.
Хер. — Херсонщина.
Цер. — Церковно-словянське слово.
Чайч. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільскою стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописях. — Слова, записані ним з уст народа.
Черн. — Черніговщина.
Ч. К. - Черниговка. Быль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.
Эв. — Запорожье въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Эварницкаго. СПб. 1888. — Исторія запорожскихъ козаковъ. — Эварницкаго. СПб. 1892.
Як. — Фотографіи зъ мого альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.



СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а. = 1. а, але́. — Одна гора високая, а другая низька, одна мила далекая, а другая близька н. п. — Гроший треба, але як їх добути?

2. га? га! чого́? а! о! е! еге́! — А! он воно куди! — О! тепер я розумію! — Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Аа́! = 1. гай! гай! — Гай, гай! що ти тут наробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потрівай же! — Ну-ну! будеш міні знати!

Аба́ = габа́. — Товсте, але рідке біле сукно. — І сповиє дорогою білою габою. К. Ш.

Аббатъ, аббати́са = игу́мен, игу́меня (католицького манастиря́)

Аби́ный = габо́вий.

Абонеме́нтъ = передпла́та, підпи́ска, пренумера́та. — Передплата на „Зорю“ коштує в рік 6 р.

Абоне́нтъ = передпла́тник, підпи́счик, пренумера́нт. — Всї галицькі часописї мають не багато передплатників.

Абони́ровать ся = підписа́ти ся, записа́ти ся, передпла́чувати, пренумерува́ти. Я передплачую на сей рік дві часописї. Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Абориге́ны = ту́більці. С. Л. К. Хм. — Будь тубілець панства пашого, як і чужоземець. Ст. Л.

Абрико́совый = море́левий, жерде́левий. С. Л

Абрико́съ, рос. Armeniaca vulgaris = море́ля, жерде́ля. С. Л. Ан.

А́брисъ = о́брис, на́черк.

Абсе́нтъ = полині́вка.

Абсолюти́змъ = 1. безумо́вність.

2. самодержа́вство.

Абсолю́тный = безумо́вний, коне́шний.

Абсу́рдъ = бредня́, бридня́, дурни́ця, дурмани́на. С. Аф. З. Л.

А́бцугъ, в ви́разї „**по пе́рвому а́бцугу, съ пе́рваго а́бцуга**“ = зра́зу, з са́мого поча́тку.

Аванга́рдный = передови́й.

Аванга́рдъ, въ аванга́рдѣ = передове́ ві́йсько, попе́реду. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п.

Аванпо́стъ = передова́ сторо́жа, ва́рта.

Аванта́жный = показни́й. С. З.

Авантюри́стъ = пройди́сьвіт. — Де вже його не носило, чого з ним не було, а все чогось добуває ся, сказано пройдисьвіт.

А́вва = ба́тько, оте́ць (игу́мен манастиря́.)

Аввaку́мовщина = роско́льницька се́кта, про́звана так від протопо́па Аввaку́ма, що повста́в про́ти патриа́рхи Ни́кона.

А́вгустъ, місяць календа́рний = А́вгуст, Се́рпень.

Августѣ́йшій = найяснї́йший. — Ой чолом, чолом, найяснїйший Царю, щось маю казати. н. п. — Найяснїйшому папу Жигимонду, королю польскому. Ст. Л

Авдо́тька = 1 пт. Oedicnemus crepitans — Кули́к боло́тяний, вели́кий і Upupa Epops о́дуд чуба́тий.

2. рос. Trollius europeus — во́вчий копи́т, во́вча ла́па, воло́ве о́ко, при́крит. С. Ан

Аверья́нъ, рос. Valeriana officinalis L. = стоя́н, смердю́чка. С. Ан.

Аво́сь = мо́же, аче́й, чень. — Струни мої золотиї, заграйте міні стиха, ачей козак нетяжище та забуде лихо. (З віршованого напису під мальованим запорожцем з банду́рою.) — Чень може й міні всміхнеть ся година. Фр.

На аво́сь = на уда́чу, на ща́сте, на

одчáй, навманя́. — На одчай зробив. — Пустив на одчай. — Пішов навмнаня.

Авóсь-либо = мóже таки́. — Підождемо, може таки він прийде.

Авóська, авóсникъ = хто чáсто в розмóві вживáє слóво „**авóсь**“ або що рóбить на удáчу.

Авóсничать = робити, пускáтись на удáчу, на одчáй.

Аврáмьевщина = роскóльницька сéкта, прóзвана так від ченця́ Аврáма, що вірує в анцихриста в тілéсному óбразі.

Аврáнъ, рос. Centaurea jacea = наголовáгки, сердéчна травá, синеголóв. С. Ап.

— А. ди́кій, Gratiola officinalis = золототи́сячник, дрисли́вець. С. Ап.

Аврóра = рáння зоря́, сьвітовá зоря́, рáнішня зоря́, зірни́ця. (В давнину́ — богиня сьвіту.) — Безпешно спать полягали, сьвітової зорі дожидали. н. д. — Я не спала і не слала ся, до зірниці дожидала ся. н. п. — Уже зірниця на небі ясно заннлась. К. Ш

Авры́нь, рос Lemna = ря́ска. С. Ап.

Австрáльный = півдéнний.

Австріецъ, австрійскій, А'встрія = австрия́к, цесáрець (С. З.), австрия́цкий, А'встрия, цесáрщина. — Прийшов якийсь австрияк, хто його зна, чи воно поляк чи чех. — Цесарці носять в козубеньці лікарства. С. З.

Автокрáтія, автокрáтъ = самодержáвство, самодержáвець.

Автонóмія = саморя́д, самостійність, незалéглість якóго крáю, людности або заклáду в своїх спрáвах від центрáльного уря́ду.

А'вторъ = 1. письмéнник, письмáк.
2. творéць, винувáтник, винувáтець.

Автохтóны = д. **Аборигéны.**

Агаря́не = тýрки, магометáни.

А'ггелъ = злий дух, нечи́стий.

А'глицкая мя́та, рос. Mentha piperita = холóдна мя́та.

А'гнецъ = 1. ягня́, ягня́тко.
2. чáсточка з проскури́ для причáстя.

А'гница = ягни́ця, ягни́чка, я́рка. С. З. Та прийшов же я тай у пятницю, та нема Солохи — пасе ягницю. н. п.

Агóнія = конáння, сконáння, передсмéртні мýки. — В недузї смертном, а поінаше в остатном сконано Б. Н. — Вже при конанні застав його.

Агрáрный = земéльний.

Агрикультýра = землерóбство, хліборóбство, рільни́цтво.

Агрономи́ческій, агронóмія = агронóмічний, хліборóбський, — землерóбський, агронóмія, наýка про хліборóбство, н. сільськóго господáрства.

Агý = агý, агýсі, агýсеньки.

Адáжіо, муз. = пóвáгом, повóлі. Зб. пic. Лисенка.

Адалéнь, рос Nymphea alba = латаття, біле, жіноче латаття, Nuphar luteum = жóвте латáття, глéчики, водяни́й мак, (квітки́ сеї росли́ни) — бабки́, (óвощ) збáнок, (ли́стя) — капелю́ші, (кóрінь) — товстýн. С. Ап.

Адали́мъ, рос. Turritus glabra L. = пýжник. С. Ап.

Адáмова бородá, рос. Centaurea scabiosa = волóшки. С. Ап.

Адáмова головá, травá, рос. Cypripedium Calceolum = жóвті зозýльки, череви́чки, зозýліни череви́чки. С. Ан.

Адáмово я́блоко = 1. рос. Pyrus Malus paradisiaca — рáйське я́блуко.
2. анат. Cartilago Thyreoidea — кади́к, горля́нка.

Адвокáтъ = адвокáт, повірений, ходáк, ходáтарь, старáтель, (я́ко орáтор) — речни́к, (глумли́во) — брехунéць. — Хто би за хоробою своєю стати не мог, таковий маеть речнику своєму ку мовенью реч свою доручити Ст. Л. Дип. теж К. Хм. і С З. — Брехунця за себе поставив.

А'довъ = пекéльний. С. З. Л. — **Отрóдье áдово** — пекéльник.

Адони́съ, рос. Adonis vernalis = гори́цьвіт, ти́рлич. А. automnalis — павли́ні óчі. С. Ап. — Хто тирлич носить, той завше буде в ласці у панів. н. пов.

Адóнья = скирда, скирта, сти́рта. — Но Греки, як спаливши Трою, зробили з неї скирди гною. Кот.

Адресовáть = 1. надписáти áдрес.
2. послáти, напрáвити. — Він його направив до пан'отця.

Адресовáть ся = удáти ся, звернýти ся, обернýти ся. — Радив йому удати ся до справника. — Як біда, удай ся до жида. н. пр.

А'дскій = пекéльний. С. З. Л. — Побачити пекельні мýки Кот. — Юда не захотів з Христом бути, але в пекельнім огні горіти. н. п. — О любощі! ви справді добра річ, хоч певне, що за вас жде нас пекельна піч. К Д. Ж

Адъ = пéкло. С. З. Л. Кот. — **Исчáдіе áда** = пекéльник. — До Бога важкий шлях, а до пекла примесенький н. пр. — Хоч у пе-

кло, аби тепло. н. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортяк у пекло провалив ся. К. Д. Ж.

Адъютантъ = осаул, осавула. В Гетьманщині: Генеральний Осавула при Гетьмані, Полковий О. — при Полковнику.

Адъюторъ = помогач, помішник.

Адюльтеръ = 1. чужоложство (Ст. Л. С. Ж.), перелюбство. К. П.

2. чужоложник, перелюбець. — Вольно будет мужу оного чужоложника з жоною своєю поймавши, вести до вряду нашого. Ст Л. — Перелюбець смерком свого чигає — ніхто мене під вечір не пізнає. К. П.

А'жно = аж, що аж, аджеж. — Аджеж я тобі казав, чом же ти не послухав?

Ажурный = мережчатий, дірчатий.

Ажъ = д. А'жно.

Азартничать = кипіти, лютовати, запаляти ся. — А він що більш програє то більш лютує.

Азартъ = запал, завзяття. С. Аф. З.

А'збука = 1. азбука.

2. граматка, букварь, абетка. — Аз, буки, бери граматку в руки н. пр. — Українська абетка М. Гатцука.

А'збучный = азбуковий, абетний. С. Ш.

Азямъ = свитка, свитина, сермяга, каптан. — Вийду на могилу, надівши сердягу, ой хто-ж мене та пригорне, бідного петягу. н. п.

А'идъ = д. Адъ.

А'иръ, рос. Acorus calamus = татарське зілля, аєр, гав'яр, явір, лепеха, лепешник, С. Ап. — Дістав корінця татарського зілля. Н. К.

А'истовъ = буслячий, буслиний, лелечий.

А'истъ, = пт. Ciconia alba, C. nigra = бусел, бусля, боцян, бузько, чорногуз, лелека, (самчик) — лечич, лелечич. С. З Л. Ш. На одній сїножатї і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр. — Раз весною прилетїли буслї із-за моря. С. Ш. — Облїтав скрізь, як лелека. С. З.

Ай = 2. ой, ай. — Ой болить! — Ой, як я злякав ся!

2. от так. — От так козак!

3. чи, хіба? — Чи ти втомив ся? — Хіба не чув?

А'й-да = д. Ай 2.

А'йва, рос. Cydonia vulgaris. Pers. = айва, альва, гдуля, гунь, квіт, нїгва. С. Ап.

Айдескій = А'дскій.

А'йкать = ойкати, айкати. С. Ш

А'кала, акальщикъ = хто вимовляє о як а.

А'канье = вимова о як а.

А'кать = вимовляти о як а.

Аклей, рос. Aquilegia vulgaris = голубки, дзвоночки, орлики, оксамит. С. Ап.

Аккомпанементъ, аккомпанировать = провід, супровід, пригравання, проводити, приґравати.

Аккуратный = 1. справний.

2. чепурний, охайний. С З. — А я кажу: встань рапенько, прибери ся чепурненько. н. п

3. хазяйновитий.

Аконитъ, рос. Aconitum = царь-зілля, царь-трава, чорне зілля. С. Ап.

Акриды = сарана. А їдою його була сарана та дикий мед. К. Св. П.

Акрополь = вишгород.

Аксамитъ = оксамит. С. З.

Аксессуаръ, частїше **аксессуары** = додатки, додаткові речі, причандали.

Актёръ, актриса = артиста, артистка, акторка, лицедій, ка, актьор, актриса.

Актъ = 1. дія, діло.

2. акт, сьвяткування роківщини ученого товариства, школи або иншого якого закладу.

3. дія, поділ, справа. — „Глитай", драма в 5-ти діях М. Кропивницького — „Перемудрив", комедія на 4 справи П. Мирного.

4. акт, папір, грамота, бомага, (стародавня) — шпаргал, шпарґал. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Греб.

Акула, риба Squalus = акула, морська собака.

Акулинка, рос. Verbascum Lychnitis = коровяк, заяче ухо, дивина. С. Ан.

Акушёрка = повитуха, сповитуха (С. З.), баба, бабка, (в жарт) — пупорізка, (плата їй) — повивочне. Ішла раз пупорізка кудись на родини. Н. О

Акушёрскій = повивочний, бабницький.

Акушёрство = 1. бабування, бабництво. — То й вона потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабництвом нема коли й за своїми дітьми доглянути.

2. акушерство (наука). Почала учити ся акушерству.

Акушёрствовать = бабити, бабувати. С. Ш. — Годї, Гандзю, бабити — чепелика загубила. н. пр.

Акушёръ = акушер, бабич.

Акцентъ = 1. наголос. — В сїм слові треба наголос на першому складї.

2. вимова, промовка, говірка. — По Остерщинї скрізь чутно литвацьку промовку. С. Л. — Якась кумедна в його говірка.

Акціонерная компанія; акціонеръ; акція = спілка, товариство: спільник, товариш; квиток на пайку або в кладку в спілці. — Спілка двох годує. н. пр. — Коли-б більше набрати спільників, то може і пішло-б діло.

Аладья = блинець, млинець, сластьон. С. З. — У пятницю просіла, з олією блинці. Греб. — Видно, що Ганна пекла млинці, бо й ворота в тісті н. пр.

Алала = дурниця, нісенітниця, бридня.

Алалыка = гаркавий, гаркуша.

Аламанскій языкъ = особлива вигадана мова у володимирських коробейників.

Алебастровый, алебастръ = любайстровий, любайстер, любастер.

Алей = олія. С. З.

Александрейка, александрика = червона тканина на сорочки.

Алембикъ = лембик. С. З.

А'ленькій = червоненький, рожевенький.

Алёхонекъ, алёшенекъ = червонісінький, зовсім червоний, рожевий.

А'ли = чи, або, хіба. — Чи я тобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся? К. Ш

Алифа = олія (на краски).

Алканіе = 1. голодування, голод.
2. жадання, жага. С. З.

Алкать = 1. голодувати.
2. жадати, прагнути. С. З — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю н п. — Всї покою щиро прагнуть, а не в один гуж всї тягнуть. (З вірші Мазепи.)

Алкоголь = спирт (чистий).

Алкоголометръ = спиртомір, вовчок.

Аллебарда = келеп. — То Козак Ляха за кущем знахожає, келепом по ребрах торкає. н. д.

Аллебардник = рос. Iris = півники. С. А.

Аллегорія = причта, инослів, инорiч. — Почав він говорити, та все якимись причтами.

Аллея = алея, вуличка. — Тополї вуличкою посажені.

Аллюръ = хода. С. З. — Добра хода в сього коня.

Аловатый = д. А'ленькій.

А'лость = червоність.

Алтарный, алтарь = вівтарний, вівтарь. С. Аф.

Алтей, рос. Althea officinalis = калачики, проскурки, проскурняк. С. Ан.

Алтынникъ = 1. гривня, шостак. (Колишня росийська срібна монета = 3 коп. або 6 гроший).
2. скупердя, жмикрут. С. З. Л.

Алтынъ = д. Алтынникъ 1.

Алчба = 1. д. Алканіе 1.
2. жадоба, несить, неситство. (С. З ненажерливість, зажерливість. К. Кр.

А'лчничать = жадати.

А'лчность = д. Алчба 2.

А'лчный = неситий, ненажерливий, зажерливий, жаденний. — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать, К. Ш. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, тай думають: бач, який жаденний. н. к.

А'лый = рожевий, червоний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазепи до Мотрі Кочубеївної).

Алырникъ = 1. дурисьвіт, шахрай. С З.
2. глитай, жмикрут.

Алырничать = дурити, шахрувати. С З.

Алырщикъ = д. Алырникъ.

Аль = д. А'ли.

Альбомъ = альбом, альбум. (Гал.)

Альбуминъ = білковина, білок.

Альковъ = 1. виїмка в стїнї, де становить ся ліжко.
2. валькір, ванькир. — Жид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькира і зараз запер за собою двері. Фр.

Алѣть, ся = червоніти, ся. — Почало небо червоніти.

Аляповатость = незугарність, незграбність, (про малювання) — ляпанина, (про писання) — базгранина.

Аляповатый = незугарний, незграбний, (про малювання) — ляпаний, (про писання, гаптування то-що) — партацький.

Амальгама = 1. сплав метала з живим сріблом.
2. мішанина, сумішка.

Аманатъ = заручник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амарантъ, рос. Amarantus candatus = краса, щириця, лисичі хвости, A. retroflexus L. — щириця, волохач, A. paniculatus — васильки, червоний щир, садова щириця, щирець. С. Ан — По над шляхом щирицею овражки гуляють. К. Ш.

Аматёръ = ласий, ласун, ласий. — Ласий на ковбаси. н. пр

Амбарецъ, амбарикъ = комірка, комірчина, инбарчик.

Амбарный = комірний, коморячий, инбарний. Коморячі двері. С. З.

Амбарушка, амбарчикъ = Амбарецъ.

Амбаръ = комора, инбарь. (Лїв.), хлібниця, житовня, шпихлїр. (Прав.) — Ко-

мори аж тріцать од хліба. — В дворі комір — як вулиці було, зерна туди зсипалось, аж гуло. В. Ш. — Поскладай сало в комору.

Амбúція = гóнор. С. З.

А'мбра = пáхощі. С. З

Амбразýра = бійнúця.

Амбрé = д. **А'мбра**

А'мбровый = пахýчий, пахýщий, запашний.

Амвóнъ = амбóна (С Ш.), казáльниця.

Амúнь = 1. так, прáвда.

2. кінéць. — **Амúнь вершúтъ дѣ́ло.** — Кінéць вінчáє діло. — **Подъ амúнь пришéлъ** = діло до кінця. — **Тутъ тобѣ́ и амúнь** = тут тобі й капýт, тут тобі й край.

Амнúстія = мúлость, помúлування. — Казали, що всім помилування буде.

Амунúція =Амунúция. — **На грóшъ амунúціи, а на рýбль амбúціи.** — Хоч дéнежка в капшані, то на сто рублів чвані. н. пр

Амýриться = женихáти ся, залицяти ся, лицяти ся, (про кумів) — прикумáти ся. — А ну лиш швидче убірай ся, з Дідоною не женихай ся. Кот. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. — Почав щось часто до неї ходити, аж він, бачу, прикумав ся.

Амýры = кохáння, женихáння, залицяння, зальóти. С. З. — До одної білявочки на зальоти ходьмо. н. п.

Амшанúкъ = омшáник. — Вже повиносили бжіл з омшáника.

Анáгодни, анадысь = недáвно, доніро, сúми днями. — Доніро оце почув.

Анализúровать = розкладáти, розбірáти, аналізувáти.

Анáлизъ = рóзклад, розбір.

Аналогúческій = аналогічний, схóжий, подібний.

Аналóгія = аналóгія; схóжість, подóбність, подобéнство. (С. З.)

Аналóгій, аналóй = налóй, стілéць. — Ой були ми в церкві та бачили диво: два вінця на стільці, а два на головці. н. п. — Поставили стілець і молодих звінчали.

Анáрхія = 1. безпрáв'я, безурядця, безлáддя, рóзрух.

2. розгордіяш, гармúдер. — Отамане наш, не дбаєш за нас, та вже ж наше товариство, як розгордіяш. н. п.

Анатомúровать = потрошúти, требушúти, порóти, різати, карбувáти. — Вже на третій день приїхав лікар і став потрошити вішальника.

Анахорéтъ = скітник, одинóдник, пустéльник.

Анаѳема, анаѳемскій = анáхтема, анáхтемський. — Анахтемськая твоя віра (лайка).

Анбáръ = д **Амбáръ.**

Ангéлика, рос. Angelico = дягиль, дзéнгель. С. Ан.

Ангелóчекъ = янголя́, янголя́тко. — А воно, як янголятко, нічого не знає, маленькими ручицями пазухи шукає. К. Ш

А'нгелъ = янгол. **А'нгелъ за трапéзу!** — Хліб та сіль! — **А'нгелъ тьмы** — злий дýх, нечúстий.

А'нгельскій = янгольський, янголúний.

А'нгельчикъ = д. **Ангелóчекъ.**

Англичáнинъ, не, áнглійскій = ангелянець, агличáнин, ангеляни, нці, агличáни, ангеля́нський, агличáнський, áглицький. — **Англійская болѣ́знь,** rachitis — одміна. — **А. соль** — áглицька сіль.

Андáнте, муз = повáгом, помáлу.

Андрогúнъ = двоєнáстий.

Андрóнъ = коря́к, корéць, черпáк. — **Андрóны подпускáть** = хвалúти ся, вихваля́ти ся, чвáнити ся, брехáти. — **Андрóны ѣ́дуть** = кáжуть, коли хто чвáнить ся, пишáєть ся.

Анекдóтъ = 1. анекдóт (коротке оповідання про яку цікаву оказию).

2. вúгадка, побрéхенька, (правдоподібна) — можебúлиця. — Він здатний на вигадки, вже як почне, то одна за другою так і сиплять ся.

Анемúческій = малокрóвний.

Анемія мед. Anemia = малокрóв'я, блідúця.

Анемомéтръ = вітромір.

Анемóнъ, рос. Anemone = сон, сон-травá, сон-зілля. С. Ан.

Анúсовка = ганусівка.

Анúсовый = ганусóвий.

Анúсъ рос. Pimpinella Anisum = гáнус. С Ан. — Під челюстями запіканку і з ганусом і до калгану. Кот.

Анúтовый = кропóвий.

Анúтъ, рос. Anethum graveolens = кріп, окріп, укріп. С. Ан

А'нка, пт Corvus monedula = гáлка, гáлич, зб. — Не галич чорне поле вкрила. Кот.

Аналúстъ = літопúсець.

Антагонúстъ, антагонúзмъ = протúвенство, супротúвник.

Антарктическій = півде́нний.

Антидо́ръ = дара́. С. З.

Анти́къ = старовина́, старосьвітчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; иноді звуть так і старосьвітську людину.)

Антило́па, антило́пъ = сарна, сайга́к, ди́ка коза. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Антипа́сха = провідна́ неділя.

Анти́христъ = анци́христ.

Анти́чный = староде́вній, старови́нний.

А'нтій = д. **Анти́христъ.** — **А'нтіевъ хлѣбъ** = карто́пля. — **А'нтіева печа́ть** = вісна прище́плена (у роско́льників).

Антропофа́ги = людоїди.

Анчо́усъ, риба, Engraulis encrasicholus = хамса́. С. Ш.

Анъ = аж, але́. — Яж думав як лучче, аж воно он що.

Аню́тины гла́зки, рос. Viola tricolor = бра́тки, бра́тчики, брат та сестра́, полу́цьвіт, полу́цьвітки, Іва́н та Ма́р'я, зозу́лїни череви́чки. С. Ан.

Апартаме́нтъ, ы = кімна́та, сьвітли́ця, кімна́ти, го́рниці, покої.

Апати́ческій, апати́чный = байду́жий, мля́вий. — Якийсь він мля́вий, мов усе йому байдуже.

Апа́тія = байду́жість, мля́вість.

Апелли́ровать = апелюва́ти, подава́ти на пере́суд. — А сторона, которая би хотїла апелювати... Ст. Л. — Мает апелювати до суду вищого. Б. Н.

Апелля́ція = апеля́ция, пере́суд.

Апельси́нъ, рос. Citrus aurantium = помера́нець. н. к.

Аплоди́ровать = пле́скати, хло́пати, ляща́ти. — Коли разом як захлопають в долоні, як заплещуть. О. Мор.

Аплодисме́нты = о́плески. Гал.

Аполо́гія = оборо́на.

Аполо́гъ = ба́йка.

Апопле́ксія, апоплекси́ческій уда́ръ, мед. Apoplexia = грець. — А щоб тебе грець побив!

Апоста́тъ = недовірок, крети́к, одще́пенець. — Лях потурнок, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Апосте́ма, мед. Abscessus = чиря́к, чи́рька, чи́рка. С. З. Чиряк, де схоче, там і сяде. н. пр.

Аппара́тъ = прист́рій. — Без пристрою, як то кажуть, і блохи не вбєш. н. пр.

Аппети́тный; но = сма́шний, ла́сий, їстовний, до смаку́, у сма́к, сма́шно. — Ласий шматок найде куток. н. пр. — Нічого у смак не з'їсть.

Аппети́тъ = охо́та (до ї́ди). — Ніякої охоти до ї́ди не маю. (болїзний) — їстове́ць. — На його щось їстовець напав: їсть, не наїсть ся. — **Аппети́та нѣтъ** = не їсть ся, на ї́ду́ не йде́, на ї́дло не бере́, охо́ти нема́. — **Съ аппети́томъ** = до смаку́, у сма́к. Поїв у смак.

Апро́ши = ша́нці. — Обступили город Умань, поробили шанцї, як вдарили з семи гармат у середу вранцї. н. п.

Апрѣ́льскій = апрі́льський, квітньо́вий, цьвітньо́вий.

Апрѣ́ль = апріль, квітень, цьвітень.

Арава́ = юрба́, гурьба́, си́ла, ю́рма́, тиск, згра́я. — Чого ви такою юрбою присунули? — Зібрало ся тиск народу. — З ним була цїла зграя людий: і псарі і доїзжачі. н. к.

Аранжи́рова́ть = упо́рядкува́ти, упоряди́ти, уладна́ти, уложи́ти. — Збірник українських пісень для хору, уложив М. Лисенко.

Ара́пникъ = гара́пник, малаха́й. — Татар бусурменів малахаями, як череду, у полон заганяєте. н. п.

Ара́пъ = ара́п, му́рин. — Мурин нїколи не буде білим. н. пр.

Арба́ = гарба́. — Приїхав як Армен гарбою. С. З.

Арбу́зецъ, арбу́зикъ, арбузи́шко = кавуне́ць, кавунчик.

Арбу́зный = кавуно́вий, кавуня́чий.

Арбу́зъ, рос. Cucurbita citrullus = каву́н. С. З. Ан. Сухе стебло зірваного кавуна — бара́нчик. (Одрізняють каву́н і каву́нка або кавуни́ця. У кавуна сіренький кружок, де був цьвіт, менший, ніж у кавунки; кавунка смачнїша від кавуна. Афанасьевъ-Чужбинскій. — Поѣздка въ Юж. Рос. т. I. ст. 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Аргама́къ = рума́к. С. З. — Прийшла свиня до коня, тай каже: Ось бо я румак. н. пр.

Аргуме́нтъ = до́від, до́каз.

Аре́на = 1. аре́на. — І се на лицедїйную арену свою борьбу за правду переносим. К. Б. 2. (бо́ю) — бо́їще, бойо́вище, по́ле, тіч́о́к, ге́рець. — От як поїхали вони на той тічок, де їм саме в змієм битись. н. к. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. 3. (біга) — біго́висько. С. Ш.

Аре́нда = 1. оре́нда, посе́сия. 2. ра́та, чи́нш (за зе́млю). — За що я буду Лихам рату платити? н. д. — Чинш може брати ся з **грунту, горо́да, лїса.** Б. Н.

Арендáторъ = орандáрь, рандáрь, посéсор. — А мій батько орендарь. К. Ш. — Виписавши и позві кривду свою от того орендари. Ст. Л.

Арéндный = орéндний, посесийний. — **Арéндная плáта** = рáта, чинш, (за стáв) — стáвщина.

Арендовáть = 1. наймáти, орандувáти, брáти в посéсию.

2. держáти, тримáти посéсию. — Він тримає посесию у Брапицького.

4. здавáти в посéсию. — Пан здав свою землю в посесию тай повіяв ся кудись.

Арео́метръ = вовчо́к.

Арепéйникъ, арéпьи, рос. Carduus = реп'я́х, будя́к, колю́чка. С. Ан.

Арестáнтская = рештáнська, рештáрня, буцегáрря, хурди́га, тéмна, холо́дна, гли́бка, санéтка (Харьк.) шпаківня. — Сам хурдигу розбиває, кайдани ламає. К. Ш. — Та як же їх закували, в хурдигу замкнули. н. п. — Закинули його в темну. — Посадили в холодну.

Арестáнтскій = рештáнський.

Арестáнтъ = рештáнт, невóльник, в'я́зень. С З. — **Не въ рóдѣ арестáнта** = хто йде в заслання на казений кошт, разом з рештантами, але по своїй волї, напр. жінка за рештантом чоловіком.

Арестовáть = 1. орештувáти, забрáти.

2. поцінувáти. — Приїхав з приставом і поцінував всю худобу.

Арéстъ = áрест. — **Находи́ть ся подъ арéстомъ** = сидíти в рештáнській, в холóдній і т. д. — **Освободи́ть ся изъ подъ арéста** = ви́пустити, ви́йти на вóлю, ви́зволитись.

Аржанéцъ, рос. Phleum = жи́тниця, P. pratense — пирій, ржáнець. С. Ан.

Аржани́це = жи́тнице. С. Аф.

Аржани́къ, рос. Plantago Lanceolata = подорóжник, попу́тник, рáнник, стягáч, порізни́к, собáчі язички́ і див **Аржанéцъ**.

Аржанóй = жи́тний, жи́тнїй, житя́ний. С. Аф Л.

Аржену́ха = жи́тний хліб.

Аржи́ще = д. **Аржани́ще**.

Аристократи́ческій = 1. шляхéтський.

2. вельмóжний, пáнський, ясне вельмóжний.

Аристокрáтія = 1. шляхéтчина. — Була колись шляхетчина, вельможнаи пані. К. Ш.

2. пáнство, шляхéтство. — За панами панство все в сріблї та в злотї. К. Ш.

Аристокрáтъ = пáн вельмóжний, ду́ка.

Ариѳмéтика = арихмéтика, щóтниця. Арихметика або щотниця. Зложив О. Й ський. Спб. 1863 р.

А'рія = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гамак“. Слова Т. Шевченка, музика М. Лис

А'рка = áрка, дугá, лу́ка. — (Зрóблене аркою) — дужни́й. — Дужна стеля С.

Аркáнъ = 1. аркáн. — Будеш коню вопенький сам на аркані ходити. н. п.

2. припін, при́в'язь. — Чоловік без жо як кінь на припоні. п. пр. — На припо пасли коні, сідлані, готові. К. Ш.

Аркебу́за = гаркебу́з, самопáл. С З.

Армату́ра = 1. збрóя, брóня, риштунки, ору́жжа. — Умер козак й тиха його мо зостаєть ся кінь вороний та ясная збр н. п. — Военним риштунком готувати Л. В. — Коні і риштунки повтрачали. С.

2. оздóба з гармáт, рушни́ць та інної зброї.

А'рмія = 1. вáрмія, вíйсько.

2. де-кільки корпусів війська під ордою одного отáмана.

Армя́къ = сви́та, свити́на, сіря́к, сіряч чи́на.

Армяни́нъ = вірмéн, вермія́н, армéн. Вірмену та жиду не має встиду. н. пр Верміяна як вихрещувати. то треба че сім вір переводити. Мап.

Армя́нскій = вірмéнський, армéнський.

Арнау́тка = 1. (жінка) — арнау́тка.

2. пшениця, Triticum vulgare — арнау́тка, білоту́рка, гарнівка.

Ароматúческій, ароматúчный, аромáтный = запашни́й, паху́чий, пахню́чий, паху́щий, духови́тий, папкий. — Віночок з хрещатого барвінку, з запашного василечку. н. п. — Ой посійте там рутоньки, пахнючої марупоньки. п. п. — Духовита варена. — Ой зломлю я пашну́ рожу з калиною. н. п. — Пахуча квітка.

Аромáтъ = пáхощі, пах, дух. С. З.

Арóнникъ, рос. Arum maculatum = кóзяча бородá. С. Ан.

Арóнова бородá, рос. Saxifruga sarmentosa = венéрині кóси. С Ан.

А'рса, арсъ, рос. Iuniperus communis = ялóвець. С. Ан. З.

Арсенáлъ = 1. арсенáл (музéй збрóї рíзних часів і нарóдів).

2. пушкáрня. — Текелий довго ходив по кошу, оглядав курінї, пушкарню. О. С.

Артáчиться = норови́ти ся, опинати ся, баскали́чити ся, комези́ти ся. — Його ведуть, а він ще й опиняєть ся. — Не ба-

скаличивсь-би, та йшов. Кот. — Кінь поровить ся. — Та буде вже тобі комезити ся — ходїм!

Артéль = артїль, (у рибáлок) — ватáга, (у чумаків) — вáлка. С. Аф. — Отáманом артїль дéржить ся. п.пр. — Він був забродчиком в нашій ватазї. — Пристав до валки чумаків.

Артéльщикъ = 1. товáриш, спільник (якої артїлї).
2. отáман (артїлї).
3. служáщий з якої артїлї в купецькій конторі, на вокзáлах тó-що.

Артиллерúстъ = гармáш, пушкáрь. С. З. Л.

Артиллéрія = 1. армáта. — Сгративши армату, на голову зостав збитий і роспоротений. Л. В.
2. гармашї, пушкарі. С. З. Л.
3. наýка армáтна.

Артúстъ, ка = 1. артúста, ка.
2. мúтець, мистéць, мастáк, мáйстер, штукмáйстер (найбільше в шахрайстві то-що). — Мúтець до шовкових китиць. п. пр. — Майстер до чужих кайстер. п. пр. — О, він на цї дїла майстер.

Артишóкъ, рос. Cynara Scolymus = карчóх. Прав.

А'ртосъ = áртус, дарнúк. С. Аф.

А'рфа = 1. муз. áрфа.
2. грóхот, ráхва.

Арфи́стъ, ка, арфя́нка = арфя́р, арфя́рка. С. Жел.

Архалýкъ = каптáн.

Архáровецъ = 1. шпиг, сїнáка (поліцийський). — Шпиг сюю пісню пильно слухав, от і догадав ся. Макаровський. С. З.
2. ледáщо, непутя́щий, шúбеник; обідранець, обшáрпанець, голодрáбець. — Пустив ся в ледащо. — Таж такий шибеник, що крий Боже.

Архи́въ = архи́ва.

Архипáстирь = владúка.

Архитéкторъ = будовнúк, будовнúчий. С. Ш.

Архитéктура = будовнúцтво. С. Ш.

Архієрéй = владúка, архирéй.

Арчáкъ = лýка (у сїдлá).

Аршúнникъ = 1. крáмарь (більше зневажливо або лайливо).
2. шахрáй. С. З.

Аршúнничать = крамарювáти. (про дрібних крáмарів).

Аршúнный = аршинóвий. — **Аршúнный хóлстъ, товáръ** = полотнó завширшки в аршúн; крам, що продаєть ся на аршúни.

Аршúнъ = аршúн. — **Мѣрять на свóй аршúнъ** = на свою мірку міряти. — **Проглотúлъ аршúнъ** = сидúть або стоїть рівно, нáче на вспúнячки.

Аскéтъ = скітник, одлюдник, пустéльник. — А він так як скітник, в другій хатї сам. п. к.

Асмодéй = злий дух, сатанá.

Аспарáгъ, рос. Asparagus = шпарáга, зáячий холодóк. С. Л.

А'спидный = грúфельний. — **А'спидная доскá** = грúфельна дóшка, таблéтка. (С. Ш.)

А'спидскій = гáспидський.

А'спидъ = 1. змія, Haje, Coluber haje, Naja — гáспид, (про чоловіка — злий, лихий) — гáспид. С. З.
2. грúфель.

Ассигновáть = 1. признáчити. — Він на се дїло призначив сто карбованцїв.
2. дáти квітóк на грóші.

Ассимилúровать = привподобля́ти, уподобля́ти. (С. Ш.)

Ассоціáція = спілка, товарúство, артїль. (гайдамáцька, козáцька, рибáльська і т. д.) — ватáга, (чумáцька) — вáлка, (член ассоцияциї) — товáриш, спільник. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. п. пр. — Давайте, каже, до спілки фабрику деревяних виробів зложимо. — Шукайте собі спільників, а я сам буду роботу робити. Фр. — (Див. **Акціонéр. компáнія.**)

А'стма, мед. = задýха, дúхавúця, ядýха.

А'стра, рос. Aster = гáйстра, гáйстер, зімник, п'ятаківцї. С. Ан. З. — Увяв мій гайстер. Кот. — Сей рік посіяно багато п'ятаківцїв. Кев. г.

Астрагáлъ, рос. Astragalus = богорóдична травá. С. Ан.

Астролябія = верцáдло. С. Ман.

Асфáльтъ = смолá жидівська.

Ась = га?, що?, а щó? — Увійшов Бог до пекла, дивить ся, аж москаль кипить у смолї; він до його, а той не розслухав, тай питає „ась?“ — Ну, каже, коли „ась“, то вилáзь; а далї ото побачив і нашого і теж до його щось, а той: „а що?“ — Ну, каже, коли „а що“, то „варите єго єщé! п. о.

Атáва = отáва. — Косїть, хлопцї, отаву, варіть кулїш на славу. п. пр.

Атáка = нáпад.

Атаковáть = нападáти, напáсти, кúдати ся на кóго, вдáрити на кóго.

Атамáнскій = отáманський, отáманів.

Атамáнъ = отáман, зб. — отамáння, вá-

таг, ватажо́к. (С. Аф.) — Терпи козак — отаманом будеш. н. пр. — Лоцмани вибрали його за отамана. — Отут саме розбивали колись хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. п. о.

Атама́нствовать = отаманува́ти.

Ата́нде = тріва́й, почека́й, го́ді, а за́сь, а дзу́сь.

Атеи́змъ = безвір'я, невірство, безбо́жність. — Противноє вірі єсть невірство. Б. Н.

Атеи́стъ = невіра, безбо́жник.

Атери́нка, рос. Arterina pantica = катери́нка, дугу́лька.

Атла́съ = отла́с, сає́та, єдва́б. С. З. Л. — **Людин бабн** й без єдваба. н. пр. — Багато у його **добра**: отласу, хутра і срібла. Гр.

Атле́тъ = ве́летень, ве́лит, дужа́к. — Велетню в сьвіті не довго жити п. пр. — Настало наше поколїння, а велетнів давно нема. п. о.

Атмо́сфе́ра = повітря, во́здух. — Летить орел по над хутір та в повітрі вється. н. п.

Атрибу́тъ = причанда́л. — **Атрибу́ты вла́сти** = клейно́ди, знаки́. — Вийшла старшина зо всїми клейподами. п. о.

Аттеста́тъ = сьвідїтельство, сьвідо́цство, атеста́т.

А ту́! = тю-тю́!, кусї, уджга́. (Лев.) тюгу́, тюй! С. Ш.

Ату́кать = тютю́кати, тюгу́кати (С. Ш.) цькува́ти.

А́тя, я́тенька = та́то, тату́сь, ба́тенько.

Ау! = агу́!, аго́в!, го-го́!

Аудито́рія = авдито́рия, слуха́льня.

Ауди́торъ = авди́тор.

Ау́кать, ся = гука́ти, одгу́куватись; перегу́куватись. — **Каково́ ау́кнется, таково́ и откли́кнется** = як гука́єш, так і одгу́кує ся. — Як постелиш, так і виспиш ся. н. пр.

Аукціо́нъ = пото́ржка, (гал.) — лїцита́ция. — **Прода́ть съ аукціо́на** = прода́ти з молотка́.

Афе́ня = кра́марь, розно́щик, коробе́йник, ра́шевець, щети́нник.

Афёра = геше́фт.

А́ханьки! = ли́шенько!

А́ханье = о́хання, о́хи.

А́хать = 1. о́хати, зітха́ти. — Кого кохає, за тим і зітха́є. н. пр.

2. дивува́ти ся, ляка́ти ся. — **А́хивалъ и я** = бачив і я лихо. — **Наа́хался на чудеса́** = надивува́в ся.

Ахине́я = дурни́ця, бридня́, нісенїтниця, тереве́нї, ка' зна що. — Бач теревенї розпустила. Кот. — Чого лукавиш і теревенї — менї правиш? Кот. — **Ахине́ю нести́** = тереве́нї пра́вити, нісенїтницю плести́, дурни́цю нести́, верзти́, ка' зна що верзти́.

Ахово́й = ди́вний, га́рний, чудо́вий.

Ахти́! = ох! ли́шенько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилось. — Гай-гай! отце-ж і віз поламав ся. С. Аф. — **Єму́ не ахти́** = йому́ не ду́же до́бре, не со́лодко, не ме́д.

Ахти́тельный, вжива́єть ся тільки в ви́разї: **не ахти́тельный** = не ду́же га́рний, так собі, аби́-яки́й.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох ли́шенько! — Ах ти песький син! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба́!, чи ти ба́! — Ач! відкіля він взяв ся? Чи-ба! він уже тут!

Ба́ба = 1. (мати батькова або матері і кожна стара жінка) — ба́ба, здр. ба́бка, бабу́ся, бабу́ня, бабу́ля, бабусенька.

2. (чия жінка) — жінка, (молода́) — молоди́ця, здр. — жі́ночка, молоди́чка. Часто чоловік зове жінку: стара́, старе́нька, навіть і тодї, коли вона молода. — Жінка книгинька, и хати не метена. н. пр. **Чи є** в сьвітї молодиці, як та Гнцаи білолиці? н. п.

3. (кожна жінка) — жінка, ба́ба. — Що громадї, те й бабі. н. пр. — **Гдѣ чо́ртъ не сла́дитъ, туда́ ба́бу пошле́тъ** = де чорт не зможе, туди́ ба́бу по́шле. н. пр. — **Зна́й ба́ба свое́ криво́е веретено** = жіно́ча річ ко́ло при́пічка. п. пр.

4. д. **Акуше́рка.**

5. птиця Pelecanus — ба́ба пти́ця. С. Л.

6. па́ска, па́пушник. — Христос воскрес! Рад мир увесь, діждали ся ласки. Тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).

7. журавéль (у колóдязя). С. Аф. — Ледве журавель над колодязем мріє.
8. (комáха) — бáбка, бáбич. С. Аф.
9. бáба, дóвбня, довбéшка. — Почали бабою забивати палї. — Гепнув, як довбнею.

Бабáхнуть = бýхнути, гéпнути, брязнути. С. З. Ш.

Бабáхъ = бух, геп, брязь. — Як камінь бух у воду, гай тоне. Ког. — Як геппув його межи плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!

Бабёнка, бабёночка = молодúчка, жіночка. — Ганзя рибка, Ганзя птичка, Ганзя цяця молодичка.

Бáбень = бабíй, бáбич. С. Аф. Ш.

Бабенька, бабёшка = д. **Бабёнка.**

Бáбина = кошáчі шкурки, що по сéлах прасолú вимінюють у жінóк на різний крам.

Бáбить = бабувáти, бáбити. С. Аф. Ш.

Бáбища = бабéга (Чайч.) бáбище. С. Ш.

Бáбій = 1. жінóчий, жінóцький. С. Аф. 1. — Жінова річ коло припічка. н. пр.
2. бáбин, бáб'ячий, бабівський. С. Аф. I. Ш. — Бабина гривня всім людям дивна. н. пр.

Бáбій зубъ, гриб, Sclerotium clavus = ріжкú, чорні ріжкú (гал.) — мáтка, старúй хліб. С. Ан.

Бáбій умъ, б. рáзумъ, рос. Gypsophila paniculata = перекотипóле, покотúполе, катýн. С. Ан.

Бáбье лѣто = бáбине лíто. (Добра годúна спочатку осени і павутиння, що тодї лїтає.)

Бáбьи зýбья, рос. Dentaria = зубнúця, живéць, ясенéць. С. Ан.

Бáбья нéмочь = д. **Берéменность.**

Бáбьи нéмочи = прúмхи, вередувáння.

Бáбьи румя́на, рос. Echium і Onosma = краснокóрень, крáсний корінь, громовúк, шарúло. С. Ан.

Бáбка = 1. д. **Бáба**
2. лíкарка, знáхарка, шептýха, бáба і д. **Акушéрка.** — Сто баб — сто слабостів. н. пр.
3. (в дитячій грі кісточка) — бáбка, пáця, (та що нéю б'ють) — бúтка, (налúта óливом, свинцéм) — олив'янка, свинчáтка.
4. бáбка (кілька снопів льону або конóплї, постáвлених стóрч, брусóк гострúти кóсу і т. д.)
5. рúбка, Gobius — бичóк на Бузї, Днїстрі і Днїпрі і під Адесом: Gobius melanostomus — губáнь, G. marmoratus — бичóк, цýцик, G. fluviatilis — б. гонéць, G. platucephalus — головáнь, головáч, G. Trautvetteri — б. горлáч, G. melanio Pall. — б. ковáль або чóрний, G. Ratan — ротáнь і др. (Херсонскій Земскій сборникъ 1891 — 1892 р.)
6. рос. Plantago arenaria. — бáбка травá, товстýшка, хмéлик. С. Ан.

Бáбникъ = д. **Бáбень.**

Бáбничанье = *бабувáння.*

Бáбничать = д. **Бáбить.**

Бабнúща = д. **Бáбища.**

Бабню́къ, бабомобъ = д. **Бáбень.**

Бáбочка = 1. д. **Бабёнка.**
2. Papilio — метéлик, мотúль. С. Л. — **Ночная бáбочка,** Phalaena — полунóшник.

Бабýкъ, звірьок, Dipus jaculus = земляний заєць.

Бáбушка = 1. бабýся, бабýсенька, бабýля, бабýня.
2. д. **Акушéрка** і **Бáба 1.**

Бáбушкинъ = бáбин, бабýсин, бабýнїн.

Бабýшка = 1. д. **Бáбочка 2.**
2. галýшка. С. Аф.
3. рябот́иння (знак од вісни).

Бабьё = жінкú, жінóцтво, жінóщина, жінóта, бабú.

Бáбы, сузірря Плеяди = волосожáр, квóчка, квóчка з курчáтами. С. І. Л.

Бавýшка = зáбавка, úграшка, цяцька.

Багáжъ = багáж, клýнки, пакýнки; клáжа, поклáжа.

Бáгоръ = 1. ком. Cocus — червéць.
2. крáска — манíя, червéць, кармазúн, бакáн.

Багóръ = пішня́, гак. — Але бортники тільки мають міти сокиру і пішню, чим би борть робити. Ст. Л.

Багрецóвый = 1. червчáстий, червóний, баканóвий (Колір).
2. кармазúновий. (зрóблений з кармáзину). Прислав Гетьману Сагайдашному полотку свою кармазиновую, зеленою адамашкою підшитую. Л. В.

Багрéцъ = 1. д. **Бáгоръ 2.**
2. кармазúн.

Багрúть, багрúться = червонúти, червонíти. — Багато ти, Днїпре, у море носив козацької крови; червонив ти синє та не напоїв. К. Ш. — Із за лїсу місяць випливає, червоніє круглолиций, горить а не сяє. К. Ш.

Бáгрить = ловúти рúбу „багрóмъ“.

Багрóвина = синя́к, басамáн. — Так ударив ся, що й досї синяки на тїлї.

Багрóвый = червоносúній, сúзий, червóний.

Багровѣть, багрѣть = д. **Багрить ся.**

Багрянецъ = сьвіт або́ ко́лір черво́ний.

Багряни́ть, ся = д. **Багри́ть, ся.**

Багряни́ца = багряни́ця. — А з шкур їх-ніх собі багряницю пошив. К. Ш.

Багря́ный = черво́ний.

Багу́льникъ, багу́никъ, багунякъ, багу́нъ = рос. 1. Ledum palustre — багно́, головоло́м, боло́тник.

2. Spiraea Ulmaria — гіро́шник, огіро́шник, бузина́ боло́тна, жаб'ячі конопе́льки, **ка́шка, меду́ниця.** С. Ан.

Бадаржа́нъ, рос. Solanum melongena = баклажа́н (**си́ній**), Lycopersicum esculentum **помідо́р,** баклажа́н (черво́ний).

Бадейщикъ = бо́ндарь.

Бадиджа́нъ = д. **Бадаржа́нъ.**

Бадья́ = 1. відро́, цебе́р, цебро́. — Упало відро в колодязь. — Цебер води криничної. н. п.

2. балія́, шапли́к (в котрих розно́щики прода́ють рибу.)

3. ді́жка, ка́довб (для ме́ду, частїше з липи) — липі́вка.

4. рос. Typha — рогі́з, рогоза́, кія́х, кіяхи́, султа́нчики, (гал.) — **палки́.** С. Ан.

Бадья́нъ, рос. Illicum anisatum = бодя́н. **Б. ди́кій,** Dictamnus albus — ломиніс, ломоно́с. С. Ан. З.

Бадя́га, губка **Spongia** або Bodiaga fluviatilis et lacustris — бодя́га, водяна гу́бка, надо́вник, **ладо́жник.** С. Ан. Мап.

Бадо́жникъ = жарту́н, веселу́н, куме́дник, сьміху́н, базїкало, баля́сник.

Бадо́жничать = жартува́ти, пустува́ти, криви́ти ся, куме́дничати, базїкати, баля́си точи́ти — С. Аф. І. Щ. Л. — Пустує, жартує, не дає спати. н. п. — Годї тобі баляси точити.

База = осно́ва, підста́ва, підва́лина.

База́рить, база́рничать = базарюва́ти. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

Базаръ = база́рь, торг, торжо́к, місто, **ри́нок.** — Ой пішов чумак в Самарь на базарь. н. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п. — У Київі на ринку пють козаки горілку. н. п.

Базили́ка = 1. це́рква (особли́вого будова́ння).

2. рос. **Ocimum basilicum** = **васи́льки,** ду́шистї, **церко́вні** васи́льки. С. Ан.

Ба́зисъ = д. **Ба́за.**

Ба́иваться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся.

Ба́иньки = спа́тки, спа́тоньки. — Іди спатоньки.

Байба́къ = 1. звірьо́к, Arctomys bobac — баба́к. С. Аф. І.

2 ле́жень, ле́дарь, леда́що, сону́ля.

3. бурла́ка. С. Ш.

4. коло́да, оцу́нок (набитий гніздка́ми, що привішують коло дупла для перешко́ди медве́дю.)

Байба́чій = байбако́вий.

Байда́ра = чо́вен, байда́к (алеу́тський), обтя́гнутий шку́рою морських зьвірів.

Ба́йка = 1. ка́зка, ба́йка, при́казка, пісенька (колискова).

2. бая, ба́йка. (ткани́на).

Ба́йковый, ба́йчатый = ба́євий. — В червонїй юпочцї баєвій, в запасцї гарнїй фаналевій. Кот.

Байчи́вый, ба́йщикъ = балакли́вий, балаку́чий, балаклі́й, мо́вний, говіркий, щебету́н.

Бакала́връ = бакаля́р.

Бака́лда, бака́лдина = бака́й, ко́вбань, ковба́ня. С. З. Л.

Бакале́йникъ = бакалїйшик. С. Ш.

Бакале́йный = бакалїйний.

Бакале́йщикъ = бакалїйщик.

Бакале́я = бака́лїя. С. Ш.

Бака́льщикъ = бакалїйщик.

Бакенба́рда, бакенба́рдъ, частїше мн. **бакенба́рды** = ба́кирі, бу́рцї.

Бакенбарди́стъ = чоловік з вели́кими ба́кирями.

Ба́кены, ба́ки = д. **Бакенба́рды.**

Бакла́га = 1. бо́клаг, баклажо́к. С. Аф. Ш.

2. мазни́ця. С. З.

Баклажа́нъ = д. **Бадаржа́нъ.**

Бакла́жникъ = бо́ндарь, що ро́бить боклагі́.

Бакла́нъ = 1. водяна́ пти́ця Phalacrocorax.

2. коло́дка, штурпа́к, оцу́пок, цуру́палок.

3. голова́нь, голова́тий; голове́шка. — **Не по бакла́ну умъ; вели́къ бакла́нъ, да е́сть изъя́нъ** — вели́ка голове́шка та ро́зуму ма́ло.

Баклу́ша = 1. коло́дка, з котрої виробляють дерев'я́ну посу́ду і ложки. — **Бить баклу́ши** — ба́йдики би́ти, байдикува́ти, байдува́ти. — Нїчого не ро́бить, тільки пе, та байдики бє. — Годї тобі, Байдо, байдувати. н. п.

2. ко́лесо чаву́нне, гідравлїчне.

3. тарі́лки металїчні (муз.)

Баклу́шникъ, ца = 1. деревíна, з котрої виробляють „баклуши".
2. чоловíк, що виробляє „баклуши".
3. лéдарь, ка, лóдарь, ка, ледáщо, ледащи́ця, лéжень.

Баклу́шничать = д. під с. **Баклу́ша — бить баклу́ши. — Перестáть баклу́шничать** = перебайдикувáти, перебайдувáти.

Баклу́шный = невели́кий, невели́чкий.

Баку́лить, баку́льничать = балáкати, базíкати.

Баку́льщикъ, ца = д. **Байчи́вый.**

Баку́ня = баля́сник, базїкало.

Бакчá = баштáн. С. Аф. І. Ш.

Бакчеви́къ, бакчéвникъ = баштáнник. С. Аф. Ш.

Бакчевóй = баштáновий. С. Ш.

Бакшá = д. **Бакчá.**

Бакши́нъ = гости́нець, могри́ч, басари́нка, базари́нка (С. Ш.); хабáрь.

Балабáнъ = 1. порóда я́струба Falco lanarius.
2. ду́рень, бéцман, бóвдур, тéлепень, тюхтíй. С. З. Ш. Який виріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а нічого не робить. С. Аф.

Балабóлка = 1. бря́зкало, бря́зкітка, бря́зкальце, брязкотїло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкіти брязчали. н. д.
2. пацьóрка і вся́ка дрібни́ця, що причéплюють ся за-для красú.
3. д. **Авдóтька і Адалéнь.**
4. базїкало, цокоту́н, ха, лепету́н, ха, лéпетень, белькоту́н, ха, бóвкало, щебету́н, ха, торохтíй, ка.

Балабóнить = дзвони́ти, брехáти, розбрíхувати, бáйдики би́ти, байдикувáти; типя́ти ся.

Балабóнщикъ, ца = д. **Балабóлка 4.**

Балагáнный = 1. я́товний.
2. кумедíянський.

Балагáнъ = 1. я́тка, шóпа. С. З. — Не має тих яток, де продають бальків та маток. н. пр.
2. земля́нка.

Балагу́рить = базїкати, балáкати, баля́си точити; шуткувáти, пустовáти, жартувáти. С. Аф. І. — Як почне базїкать, то й до завтрього не переслухаєш. С. Аф. — Точили всякії баляси. Кот. — Про що се ви? так собі базїкаєм.

Балагу́рство = балáчка, базїкання, баля́си, баляндрáси.

Балагу́ръ = баля́сник, базїкало, баляндрáсник, цокоту́н, торохтíй; весел у́н, жарту́н, кумéдник.

Балáкирь = глéчик, горщóк великий на молоко.

Балалáйка = балабáйка. — Грати у балабайку. С. Аф.

Баламу́тить = баламу́тити, каламу́тити, колоти́ти. — Гей ви хлопці баламути, баламути всього сьвіта, баламутять наші лїта. н. п.

Баламу́тникъ, ца = баламу́та, баламу́тка, колóтник, ця. С. З. Ш.

Баламу́тный = баламу́тний, каламу́тний.

Баламу́тчикъ, ца = д. **Баламу́тникъ.**

Баламу́тъ = 1. **Баламу́тникъ.**
2. баламу́т (кри́мський і чорномóрський оселéдець і особли́ва гра в кáрти).

Балансировать = 1. рівновáжити ся.
2. танцювáти на канатї.

Балáнсъ = 1. рівновáга.
2. билáнс, обраху́нок.

Балáстъ = тяж, (? с. п.), саву́р. (Пісок, камінь то що, чим нагружаєть ся для ваги судно, як не має краму або иншої клажі.) Слово Саву́р вживаєть ся на побережжі Озовського моря. (Чи не має з сим звязку назва звісної в народнїй думі „Про трьох братів" Савур могили?)

Балахвóсть = волоцю́га.

Балахóнъ = балахóн, хлами́да, халáт.

Балахры́стничать = волочи́ти ся, швéпдяти, байдикувáти, бáйдики би́ти. С. Аф. І.

Балахры́сть, ка = волоцю́га; новія, шльóндра.

Балбéсничать = лодарювáти, бáйдики бити, байдикувáти.

Балбéсъ = бéлбас, бéцман, лóдарь, тéлепень, бóвдур, лéдарь.

Балбéшка = оцу́пок, штурпáк, цуру́палок.

Бáлдá = 1. гу́ля, ґу́ля (на дереві).
2. дóвбня.
3. мóлот (ковальський).
4. д. **Балбéсъ.**

Балдáнъ, = рос. Rhamnus frangula = жóсгір, жóстер.

Балдахи́нъ = намéт. — Ой нап'ялú козаченьки великий намет, тай пють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.

Болдріáнъ, болдырья́нъ, рос. Valiana officinalis = овер'я́н, одхáсник, чóртове ребрó, бíсове ребрó, стоя́н, (гал.) — дíдьче ребрó. С. Ан.

Балендря́сить, балентря́сить = 1. д. **Балагу́рить.**
2. трииди́кати (грати на губах пальцями

або як инакше.) — Пропив мужик індика, жінка в шинку триндика. н. п.

Балендря́съ, баленртя́съ = д. **Балагу́ръ.**

Баленртя́сы = 1. баля́си, баляндра́си. — Баляси точити. С. І. — Баляндраси роспускає, буцім то він усе знає. н. п.

2. ви́гадки, витребе́ньки. С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на вигадки так на. С. Аф.

Ба́ливать = д. **Болѣ́ть.**

Ба́лка = 1. ба́лка, брус, (під стéлею) — сво́лок, (то́нший від стéлею) — тря́м, тря-мо́к, (між кро́квами) — ба́нта, ба́нтина. С. Аф. І. Ш. — Лежить, як брус. н. пр.

2. ба́лка. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д.

Балко́нъ = ґа́нок (С. Л.), ви́шка. Л. Сам.

Балла́стъ = д. **Бала́стъ.**

Баллотирова́ть, ся = голосува́ти, ся.

Баллотиро́вка = голосува́ння.

Баллъ = 1. (при голосува́нні) — го́лос, же́реб, жеребо́к. За його всього два голоса було.

2. одмітка.

Ба́лмошный = нерозсу́дливий, необа́чний, пустотли́вий. — А по заду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Ба́лмошь, ба́ломошь = дур, дурни́ця, ду́рощі, ду́рість. — Викинь дур з голови. — Дурниця в голову влізла.

Балоба́нъ = д. **Балаба́нъ 2.**

Балабо́й = д. **Балабо́лка 4.**

Ба́лованный = ба́лований, ма́заний, пе́щений. — Балований хлопець.

Балованье = ба́лування, ба́лощі.

Балова́ть, ся = 1. ба́лувати ся, пустува́ти, жирува́ти. — Та годі, не пустуй.

2. ба́лувати, ма́зити. — Вона його дуже балує.

Ба́ловень = пестýн, милова́нець (про дітий) — мазýн, мазýнчик, мамій, ма́заний пиріжо́к, мазе́па, (в їдї) — пшени́шник. — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати й кажуть: ах ти мазепа! Волинь. — Се такий пшенишник, що хліба йому хоч і не давай.

Баловни́къ, ца = 1. мазій, ка.

2. пустýн, ха, пустýшка, жирýн, ха, брикýн, брикуне́ць.

Баловство́ = 1. баловня́, ба́лощі, пустова́ння, пусто́та, пу́стощі. — Гляди, щоб мині пустощів не було. С. Л.

2. ба́лування, пустова́ння, ма́зання, потура́ння.

Баловщи́къ, ца = д. **Баловни́къ, ца.**

Ба́лтывать = д. **Болта́ть.**

Балчу́къ = задо́к таранта́са.

Балъ = баль, бенке́т, вечерни́ці. С. Аф. І. — Один одного на здоров'я питає, один одного на бенкет зазиває. н. п. — **Ѣ́здить по бала́мъ** = балюва́ти, балува́ти, бенкетува́ти. — Наші паночки усе балюють.

Ба́лы = баля́си, баляндра́си. — **Точи́ть ба́лы** — баля́си, баляндра́си точи́ти, пра́вити. — І молодиці, цокотухи туг баляндраси понесли. Кот. — Точили венкії баляси і підпускали різні ляси. Кот.

Бальзами́нъ, рос. Impotiens balsamina, l. noli me tangere = не рýш мене́, розри́в, череви́чки Божої матері. С. Ан.

Бальзами́ровать, ся = бальзамова́ти, ся, масти́ти, ся.

Бальзами́ческій = пахýчий, запашни́й, пахню́чий, духови́тий. — Запашна квітка. — Духовита варена.

Бальза́мъ = бальза́м, живи́ка. (Ґ. С. П.)

Ба́льный = бальови́й.

Балюстра́да = баля́си. С. Аф. І. Ш.

Баля́сина = баля́са (сто́впик в баля́сах).

Баля́сникъ = 1. хто ро́бить баля́си.

2. д. **Балагу́ръ.**

Баля́сничать = д. **Балагу́рить.**

Баля́сы = д. **Баля́сина** і **Ба́лы.**

Бамба́й рос. Valeriana dubia = ада́мове ребро́, чо́ртове ребро́. С. Ан.

Ба́нда = ба́нда, вата́га, згра́я. — Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивала. н. о. — **Ба́нды бить** = д. **Баклу́ши бить.**

Банди́тъ = розбі́йник, розбиша́ка, харци́з, харцизя́ка (в Карпатах) — опри́шок. С. З. Л. — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю. н. п.

Банду́рить = бри́нькати. — Чую, щось не мов на бандурі бринькає.

Ба́нить, ся = ба́нити, ся, ми́ти, ся.

Ба́нка = ба́нька, сло́йка, слоїк, (вели́ка) — баня́к, (з бля́хи) — бляша́нка, пу́шка. Вол.

Банке́тъ = бенке́т, у́чта. — З веселої учти Голка утікає. К. Д.

Банкру́тить ся = банкрутува́ти. — Купці один за одним почали банкрутувати.

Банкъ = ба́нок. — Віддав свої гроші у банок.

Ба́нникъ = 1. мітла́, віхоть, щітка. (задля чистки гармат(.

2. ві́ник (в лазні).

Ба́нный = ба́нний, ла́зневий. — **Приста́ть, какъ ба́нный листъ** = причепив ся, як ше́вська смола́ до чо́бота. н. пр.

Ба́ночный = ба́ньковий. слоїковий.

Бантъ = бант, (на взір квітки) квітка, (на взір метелика) мете́лик.

Ба́нщикъ = ба́ньщик, ла́зник, лазню́к. Ой ви, трубники, ви лазники, ви броварники! Годі вам по винницях горілок курити, по лазнях лазень топити и. д.

Ба́ня = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у лазні. н. пр. — Лазня в калу́ стоїть, та людий миє. н. пр. — Затопіть же ви та новую лазню. н. п. — **Зада́ть ба́ню** = нагріти чу́ба, чупри́ну, нами́лити го́лову.

Бараба́нить = бараба́нити, тараба́нити, торохтїти. С. Ш.

Бараба́нъ = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — — Та як ударять у тарабани. н. о. — Я б тому бісовому тарабану хлїба не дав за те, що каже: „порубать хахлів." С. Ш. — А за Днїстром тарабани глухо гули. Федькович.

Бараба́нный = бараба́нський, тараба́нський. — Ах ти шкуро барабанська! (лайка).

Барабо́шить = куйовдити, кудо́вчити, коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Бара́къ = курінь, байра́к.

Бара́нецъ = 1. рос. Lycopodium cʼavatum — дерева́.

2. рос. Primula officinalis = про́лїски, просере́н, перво́цвіт, медяни́к, медяни́чки, медяни́к-зїлля, бо́жі ру́чки, соро́чі ла́пки, лїсове́ зїлля, біля бу́квиця, ко́тики, (гал.) — ключики, кукурічка, гади́нниця, (підку́рюють від гадюки). С. Ан.

Бара́нина = бара́нина, ове́чина, маха́н, (з шльо́нської вівцї) — шльо́нка, (завялена на со́нцї) — пастрама́ (Эв.) — Наварили кулїшу з махапом, тай давай їсти. н. о.

Бара́нить ся = скру́чувати ся (про вірьовки).

Бара́ній = бара́нячий. — **Согну́ть въ бара́ній рогъ** = в дугу́ зігну́ти, на но́рох стерти.

Бара́нка, частїше мн. **бара́нки** = 1. бу́бличок, бу́блички.

2. кала́чик, бараие́ць. — Розкручуй добре вірьовку, щоб баранців не було.

Бара́новый = д. **Бара́ній.**

Бара́нокъ = ге́мбель.

Бара́нчикъ — 1. д. **Бара́шекъ.**

2. д. **Бара́нецъ** 2.

3. рос. Glechoma hederacea = ко́тики, лїсова́ м'ята, розхідни́к, ша́ндра. С. Ан.

Бара́нъ = 1. бара́н, здр. — бараие́ць, (ви́валашаний) — ва́лах, скіп, (на плід) авря́к, (круторо́гий) — крjча́к. (дикий) тур. Бач, який кучерявий баран, треба на аврика́ кинути. Мил.

2. бара́няча шку́ра, смух, сму́шок.

3. тара́н (стїнобійна машина). — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатить. Кот.

4. коло́ворот.

5. гле́чик (з двома́ по́сиками).

Бара́хтать ся = 1. вовту́зити ся, бро́сати ся, тріпати ся. С. Аф. З. Ш. — Синиця в клїтцї тріпаєть ся. С. Ш.

2. боро́ти ся, борі́ка́ти ся.

Бара́шекъ = 1. баране́ць, бара́нчик, ягня́, ягня́тко.

2. пт. Scolopax — баране́ць, вівча́рик, бара́нчик. С. Л. — **Бара́шекъ въ бума́жкѣ** = хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Бара́шки = 1. ку́чері.

2. за́йчики (білі хвильки на водї).

3. баранцї (кучеря́ві хма́рки).

4. бруньки (на вербі то́-що). — Дивно, що на вербі бруньки. н. пр.

Бара́шковый = бара́нковий, ягня́чий, (про смух) — смуше́вий, смушко́вий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві, смушевії обидві. н. п.

Барбари́съ, рос. Berberis vulgaris = байбари́с, кисля́нка, квасни́ця, кисли́ця. С. Ан.

Барвена́, риба Mulus barbatus = барбу́н, барбу́ля. С. Ш.

Баргамо́тъ = д. **Бергамо́тъ.**

Ба́рда́ = ба́рда (гуща після перегонки горілки з браги). С. Ш.

Ба́рдены́й, ба́рдовый = бардови́й.

Бардъ = кобза́рь, бандури́ста, банду́рист, банду́рник. С. Ш. — Сивий ус, стару чуприну вітер розвіває, то приляже то послуха, як кобзарь співає. К. Ш. — Бандуристе, орле сизий! К. Ш.

Ба́ре = пани́, па́нство, пано́ве, панва́. С. З. Л. — Не так пани, як підпанки. н. пр. — За панами панство все в сріблї та в злотї. К. Ш.

Барелье́фъ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Ба́ржа = ба́ржа, байда́к. (С. Пар.)

Ба́риновъ = па́нів, па́нський. — Панська ласка до порога. н. пр. — А чиє жито? панове.

Барино́къ = пано́к мн. панки́.

Ба́ринъ = пан. — Не дурень вигадав паном бути. н. пр. — Все пани та пани, а греблю нема кому загатити. н. пр. — (З дрібного па́нства) — пано́к, підпанок, полу́панок. — Не так пани, як полупанки. н. пр. —

(З мужиків) **недо́панок.** Та який се пан? недо́панок його і рід унесь мужичий. — **Большо́й ба́ринъ** панюга, пан на всю губу. **Жить ба́риномъ** = па́ном жи́ти, по па́нському жи́ти.

Барито́нъ = барито́н, підбасок.

Ба́рить ся = пані́ти, удава́ти па́на, пано́шити ся. Таки ж наш брат мужик, а подивись, якого він пана удає з себе. — З панами спіапав ся, тай паношить ся. Г. Бар.

Ба́ричъ = 1. пани́ч, здр. — пани́чик, пани́ченько. — Паничу, паничу! дайте, и вас за чуб посмичу. п. пр.
2. пан.

Ба́рка = барка, байда́к.

Барка́съ = барка́с, дуб, шала́нда.

Ба́рничать = д. **Ба́риться.**

Ба́рочный = ба́рочний, байдако́вий.

Ба́рская спесь, рос. Lychnis chalcedonica = зірки́, зірочки́. С. Ан.

Ба́рскій = па́нський, па́нів. — Панська ласка лїтом гріє. п. пр. — З панським свого язика не рівний п. пр. — Панських груш не руш: як погнїють, самі оддадуть. п. пр. — **Ба́рское дитя́** = паня́, паненя́, мн. — паня́та, паненя́та. — **Барски, по ба́рски** = по па́нському. — **Съ ба́рскими зама́шками** = панови́тий, панякува́тий. — Вирубай дубинку тонку, суковату та на білу спину, на панякувату. п. п.

Ба́рство = 1. па́нство, панува́ння. — Панство в голові, а воші за коміром. п. пр.
2. д. **Ба́ре.**

Ба́рствовать = панува́ти, па́ном жи́ти. Легше панувати, як плугом орати. п. пр.

Барсу́къ, зв. Meles taxus = харсу́н. Чорноморія.

Барсу́чій = харсуно́вий.

Барха́нъ = кучугу́ра. — Такі кучугури снїгу понамітало.

Ба́рхатецъ = 1. здр. с. **Ба́рхать.**
2. рос. Tagetes patula — чорнобри́вцї, чорнобри́вець, гвозди́чки, окса́мит. С. Ан. — А вже ж мої чорнобривцї розцьвіли, а вже ж мою русу косу розплели. п. п.
3. оксами́тка, ба́рхотка. — Цур тобі! яка дженджуриста — купив я їй оксамитку, ще хоче й намиста. — ...зносила бархотку, ще хоче намиста. п. п. С. Ш.

Ба́рхатка = 1. і 2. **Ба́рхатецъ** 2. і 3.
2 рос. Bellis perennis — сто́кроть, сто́кротка. С. Ан.

Ба́рхатникъ = 1. д. **Амара́нтъ.**
2. оксами́тник (що одягаєть ся пишно), кармази́нник (як звали козаки панів, що ходили в пишних кармазинах). К. Ч. Р.

Ба́рхатный = оксами́тний, оксами́товий, бархато́вий. Взяла корабльик бархатовий, спідницю і керсет шовковий. Кот.
Ба́рхатный цвѣто́къ, б. цвѣтъ = д. **Ба́рхатка** 3.

Ба́рхатъ = окса́мит, ба́рхот. (С. Ш.) — Ой чого ж ти у чорному ходиш, та у чорному оксамитї? п. п.

Барчёнокъ, ба́рчикъ = пани́ч, здр. пани́чик, пани́ченько. — Як би ви знали паничі, як тяжко плакать живучи. К. Ш.

Барчуко́въ = паничів, паниче́вський, паничівський. — Вони пішли у паничівську кімнату. — Се паничева шапка.

Барчу́къ = д. **Барчёнокъ.**

Ба́рщина = па́нщина. — Я на панщину йду — торбу хлїба несу, а із панщини йду — дрібні сльози роню. п. пр. — Опухла дитина голодная мре, а мати пшеницю на панщинї жне. К. Ш.

Ба́рщинникъ = крепа́к, панща́нин.

Ба́рщинный = па́нський. — Тільки два днї на себе робим, а то все панські днї.

Ба́рынинъ = па́нїн, па́нїїн.

Ба́рынька = па́нїйка.

Ба́рыня = 1. па́нї, па́нїя, господи́ня. — Панї на всї санї п. пр. — Панї як панї, та до підошов коломазь пристала. п. пр.
2. рос. Crataegus Oxyacantha — глїд, глод. С. Ан.
3. моско́вський тане́ць і пісня до сього та́нцю, що починаєть ся словами: „Ахъ ба́рыня, ба́рыни, суда́рыни ба́рыня“.

Бары́шникъ = бари́шник, менжу́н, (волами) — пра́сол, (кіньми) — левера́нт. (Прав.)

Бары́шничать = баришува́ти, менжува́ти, прасолува́ти. — Він давно вже кіньми менжує.

Ба́рышнинъ = па́ночкин, па́ноччин, па́ннин, паня́нський.

Ба́рышня = па́нна, па́нночка, паня́нка, паня́ночка. — А я собі сиротина а ти собі пан, шукай собі паняночки, такої як сам. п. п.

Бары́шъ = бари́ш, зиск, кори́сть.

Ба́сенка = ба́єчка, ка́зочка. С. З. Ш.

Ба́сенникъ = ба́єшник, байко́.

Ба́сенный = ба́єшний.

Баси́стъ = баси́ста, баси́стий. — Басистий не має де сїсти (бо з басом тїсно). п. пр.

Баси́стый = басови́й.

Баси́ть = баси́ти.

Баси́ще = басю́ка, басю́ра. С. Аф. — Ну, тай басюка у цього дяка.

Баснопи́сецъ = байка́рь. — Наш славний байкарь Л. Глїбов.

Басносло́вный = 1. ба́вшний.
2. небува́лий, нечу́ваний, незвича́йний. — На базарі тепер нечувана дорожнеча.

Басн́ь, ба́сня = ба́йка, при́казка. — Не все те правда, що байка каже. п. пр. — Він йому байки росказує. п. к. — Приказки Гребінки. — Байки Глібова. — **Соловья́ ба́снями не ко́рмлять** = соловей пісня́ми не сит. п. пр.

Басово́й = басови́й.

Басо́нъ = галу́н, брузуме́нт.

Бассе́йнъ = водо́йма, водозбір; ко́панка, са́жалка.
2. падь, влого́вина, макітра, ма́корть.
3. басе́йн. — Басейн Дніпра.

Ба́ста = го́дї, до́сить, бу́де, край, шаба́ш! — Ну, годї сьпівать. С. Аф. — Мовчить тай годї! — Буде! дальше не піду. — Ще раз потягнеш, тай шабаш!

Бастіо́нъ = ба́шта. — Ой поїхав козак Нечай од башти до башти, ой став панів, ой став ляхів як снопики класти. н. д.

Бастова́ть = шаба́шити, перестави́ти, кінча́ти.

Басты́лина, басты́льникъ = бур'яни́на, бур'я́н. С. Аф. І. Ш. — Сякий такий буринець та хліба бухонець, тай ситий чоловік. п. пр.

Басурма́нить, ся = бусурме́нити, ся, ту́рчити, ся. — Потурчились, побусурменились. п. д. С. Аф. Ш.

Басурма́нскій = бусурме́нський. С. Ш.

Басурма́нъ = бусурме́н, бузувір. С. Аф. Ш.

Басъ = бас (голос, струмент і чоловік, що сьпіває баса) — **Пѣть ба́сомъ** = сьпівати ба́са. — Він добре бере баса горою. — Коли б не бас, то б свині нас. п. пр.

Ба́тарь = лопу́х, реп'я́х та инший бур'ян.

Ба́тенька = 1. ба́тенько, ба́течко, та́тко, та́то, тату́сь, тату́ня. — Прихилюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. п. п.
2. вжива́єть ся в розмо́ві, коли́ хто оберта́єть ся до кого ласкаво-фамілярно, як от-би: земля́че, лю́бий то що.

Батёръ = д. **Багу́льникъ.**

Бато́гъ = на́лиця, кий, лози́на.

Бато́жить = дуба́сити, чухра́ти, пу́жити. — Відчухрали його киями.

Батожьё = налїччя, киї. — Привязали його та киями так відчухрали, що ну.

Батра́къ = на́ймит, бурла́ка, бурла́к, зб. — бурла́цтво. Та немає гірше так нікому, як бурлацї молодому: бурлак робе, заробляє, як піт очі заливає, а хазяїн його лає. п. п. Зібрало ся все бурлацтво до одної хати. п. п.

Батра́чество = бурлакува́ння, найми. — Та виріс я в наймах, в неволї, та не знав я долї нїколи. п. п.

Батра́чить = наймитува́ти, бурлакува́ти, по на́ймах ході́ти. — Був у його наймит, тай каже: буде вже менї наймитувати. п. к.

Батрачи́ха, батра́чка = на́ймичка, на́ймитка, бурла́чка. — А наймичка невсипуща що вечір небога свою долю проклинає. К. Ш.

Ба́тька = 1. ба́тько, оте́ць, та́то і д. **Ба́тенька** 1. — Шануй батька та Бога — буде тобі всюди дорога. п. пр. — Як не послухаєш тата, то послухаєш ката. п. пр. — Ой пущу, я кониченька в саду, а сам піду к отцю на пораду.
2. піп, пан'оте́ць, ба́тюшка. — Аби люди, а піп буде. п. пр. — Пішов до пан'отця, щоб дитину охрестити. п. о.

Ба́ткинъ, ба́тьковъ = 1. ба́тьків, та́тів, ба́тьковий, отце́вий. — Отцева і матчина молитва зо дна моря рятує. п. пр.
2. попів, попівський, попо́вий, пан'-отців. — Не мала́ мирянам журба — попова кешеня порвалась. п. пр.

Ба́тюшка = д. **Ба́тенько** і **Ба́тька.**

Ба́тюшкинъ = д. **Ба́ткинъ.**

Ба́тя = д. **Ба́тька 1.**

Бау́лъ = 1. скри́ня, скри́нька (обтягнута шкурою і окута залїзом).
2. візо́к (санки з будкою).

Бау́тка = ба́єчка, при́казка, побре́хенька. — До казки приказка годить ся. п. пр.

Ба́ушка = д. **Ба́бушка.**

Бау́шка = д. **Баву́шка.**

Ба́харь = 1. байко́, ба́єшник, ка́зочник, базі́кало, баля́сник.
2. лїкарь, зна́харь.

Бахва́лить, ся = хвали́ти ся, вихваля́ти ся, хва́стати, ся.

Бахва́лъ, бахва́лка = хвасту́н, ка, хвалько́, чванько́. — Поки хвалько нахвалить ся то будько набудеть ся. п. пр.

Бахва́льство = хвальба́, хва́стощі, хвастовня́.

Бахи́лы = 1. постоли́, верзуни́, ко́жанці, ходаки́. С. З. Господи благослови стару бабу на постоли а молоду на кожанцї. п. пр. — Не жаль, колиб чобіт мулив, а то ходак. п. пр.
2. шкуратя́ні штани́ ра́зом з чобітьми (на Волзї у забродчиків і бурлак).

Бахи́льщикъ = хто жиє „бахилы 2.“

Бахо́рить = базї́кати, торо́чити, баля́си точи́ти, верзти́.

Бахрома́ = торочки́ (С. Ш.), торо́чка (С. Пар.), стрьо́ки, пацьо́рки.

Бахро́мистый = торочкова́тий.

Бахро́мить = торочи́ти. С. Ш.

Бахро́мочная трава́, рос. Herniaria glabra L. = гладу́н, осту́дник, грім, соба́че мило. С. Ан.

Бахро́мочный = торочко́вий.

Бахча́ д. **Башта́**.

Ба́цнуть, ся = 1. ге́пнути, ся, бу́хнути, ся, брязнути, ся, бебе́хнути, ся. С. Аф. І. Ш. — Як гепнув його межи плечі, так він аж геп поточив ся. С. Аф.

2. ля́пнути (сказати що несподіване або не до речі). — От таке ляпнув.

Бацъ! = бух, геп, брязь, бебе́х, торо́х, лясь, ляп! — Як камінь, бух! у воду, та й тонеть. Кот. — А він його геп об землю. — Торох Рутульця в лївий бік. Кот. — Нахлив у хилину та ляп об лаву. н. пр. — **Съ бацу** = зра́зу.

Ба́шенница, рос. Turritis glabra = польо-вий льоно́к, пу́жник, гайдама́ка. С. Ан.

Ба́шенный = баштови́й.

Башка́ = 1. голова́ великої риби одрізана.

2. голове́нка (велика, розу́мна), каба́к (велика та дурна).

3. наконе́чник кова́льського міха.

Башкова́тий = 1. голова́тий, голова́ч, голова́нь, головко́, великоголо́вий.

2. розу́мний.

Башма́къ = 1. череви́к, здр. череви́чок, мн. череви́ки, череви́чки, (з шірьовочками для зашнурування) — воло́чані череви́ки, (з дуже деб[е]лої шкури) — мо́ршнї, (особ. р.) — щербаки́. — У чужий черевик ноги не всажай. н. пр. — Коли б менї черевики, то пішла б я на музики. К. Ш. — Ніжка біла, невеличка, як з панського черевичка. н. п.

2. залї́зний наконе́чник на па́лю, як забивають в твердий грунт.

3. по́лоз дерев'яний під лемі́ш для во́зки плу́га.

4. гальмо́, га́льма. С. Аф. Ні, з сієї гори так не зїдемо, треба гальму накинути.

Башма́нка, рос. Cypripedium = череви́ки. С. Ан.

Башма́чникъ, ца = череви́чник, ця.

Башма́чный = череви́чний.

Башмачо́къ = 1. череви́чок.

2. д. **Башма́нка**.

Башмачо́къ ма́ринъ, рос. Cypripedium Calceolus = жо́вті зозу́льки, череви́чки зозу́лїни череви́чки. С. Ан.

Башмачки́, рос. Delphinium Consolida = сокирки́, польові сокирки́, комаро́ві но́сики, череви́чки, зозу́лїни череви́чки, за́ячі у́шки. С. Ан.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухома у козаків при обло́зї) — гуля́й-городи́на, (вартова́) — варо́вня. — Позволь, батьку-отамане, нам на баштї стати, не позволим Текелїю Січу руйнувати. н. п. — Опанували вежу, которая цїлого города боронила. Л. С.

Баю́, баю́шка-баю́ = люлї, люлї-люлї. — Ой люлї-люлї! а котові дулї а Івасю колачі, щоб спав удень і вночі. н. п.

Баю́кальный = колиско́вий.

Баю́кать = лю́ляти, колиха́ти, колиса́ти, ко́тика сьпіва́ти, присьпіву́вати. — Як я була ма́ла ма́ла, колихала мене мама. н. п.

Бая́нъ = кобза́рь, (стар.) — боя́н. — Добре єси, мій кобзарю, добре, батьку, робиш, що сьпівати, розмовляти на могилу ходиш. К. Ш.

Ба́ять = мо́вити, каза́ти, говори́ти. С. З.

Бди́тель, ница = невсипу́щий, а. С. І.

Бди́тельность = пи́льність (С. З.), невсипу́чість, дба́лість, дбання́. — Возние вишні будуть є пильностю тиє листи розносити. Ст. Л.

Бди́тельный = невсипу́чий, догля́дний (С. Аф.), дба́лий, дбайли́вий, пи́льний. С. І.

Бдѣ́ніе = 1. безсо́ння.

2. д. **Бди́тельность**.

Бдѣть = 1. не спа́ти, не всипа́ти, ніч зо́рити.

2. дба́ти, пильнува́ти, догляда́ти. — Панове молодцї, добре ви дбайте, човни привертайте, до отамана поспішайте. н. д. — За тебе дбають, як за п'яту ногу. н. пр. — Повинен справ всїх пильнувати. Б. Н. — Темної ночки не всипаючи, на білих ручках вихитуючи. н. п.

Бедёрный = стегнови́й.

Бедёрчатый = стегна́стий.

Бедрене́цъ, рос. Pimpinella Saxifrago = бріб-ча́сте зїлля́чко, козе́л, ко́злики, бедре́ць, бедрине́ць. С. Ан.

Бедрене́цъ ани́совый, рос. 1. Pimpinella anisum = га́нус.

2. Achillea = дереві́й, кріва́вник, сернорі́з. С. Ан.

3. Sanguisorba officinalis = родови́к, сухозло́тиця, ужа́че зїлля. С. Ан.

Бе́дренный = д. **Бедёрный**.

Бедри́стый = д. **Беде́рчатый**.

Бедро́, мн. **бёдра** = стегно́, ку́льша, мн. ку́льші. С. З.

Бедро́вый = д. **Беде́рный.**
Бедря́нка цареградская, рос. Cydonia vulgaris = гду́ля, квіт. С. Ан.
Бе́дря́ный = д. **Беде́рный.**
Бе́за, рос. Syringa vulgaris = бузо́к. С. Ан.
Безала́берность = безла́ддя, непоря́док, нерозсу́дливість.
Безала́берный = безла́дний, нерозсу́дливий.
Безала́берщина = д. **Безала́берность.**
Безбо́жіе = д. **Атеизмъ.**
Безбо́жникъ = д. **Атеистъ.**
Безбо́жничать = безбо́жничати, не ма́ти Бо́га в собі, блю́знити. (С. Ш.) — Що ти робиш? Бога ти в собі не маєш.
Безбо́жный = безбо́жний, немилосе́рдний.
Безбо́кій = безбо́кий.
Безболѣ́зненность, безболѣ́зненный = здоро́вя, безбо́ля, здоро́вий, безбо́лесний, безбо́лїзний.
Безборо́дый = безборо́дий, безборо́дько, голоборо́дий, голоборо́дько.
Безбоя́зненность, безбоя́зненный = безбоязя, сьміливість, відва́га, небоязки́й, сьміливий, відва́жний, небо́й. — Відвага мед — горілку пе, відвага і кайдани тре. п. пр. І небоя вовки їдять. п. пр.
Безбра́чіе, безбра́чность, безбра́чный = безшлю́бя, безже́нство, безшлю́бний, безже́нний.
Безбре́жный = безкраїй. С. Л. Ш.
Безбро́вый = безбро́вий, безбро́вко.
Безбрю́хій = безпу́зий, безпу́зько.
Безбу́рный = ти́хий, спокійний, небурхли́вий, затишни́й. — Хоч не пишно, аби затишно. п. пр. — Море зовсїм тихе стояло.
Безбѣ́дность = доста́ток, замо́жність.
Безбѣ́дный, но = 1. замо́жний, заможне́нький, з доста́тком. С. Аф. І.
2. без біди́, без ли́ха.
Безве́дренница, безве́дріе = него́да, него́диця, не́погодь. — До милої вроди не має негоди. п. пр.
Безви́нно = безневи́нно, без вини́, непови́нно; даре́мне, дарма́. — Тіло біле козацьке коло жовтої костї оббивали, кров християнську безневинно проливали. п. п.
Безви́нность, безвино́вность = безневи́нність, непови́нність.
Безви́нный, безвино́вный = безневи́нний, непови́нний. С. Аф. І. Ш.
Безвку́сица, безвку́сіе = не́смак. С. З.
Безвку́сный = несмашни́й, не до смаку́. С. З.
Безвла́жный = сухи́й, нево́хкий, безво́глий.
Безвла́стіе, безвла́стный = безуря́ддя, безвла́стя, безвла́сний.
Безво́дица, безво́дье, безво́дный = безвіддя, безво́дий. С. Ан. Ш. — Девять день хлїба в устах не маю, на безвіддї погибаю. п. д.
Безвозбра́нный, но = незаборо́нений, вільний, без перешко́ди. С. Ж.
Безвозвра́тный, но = безповоро́тний, без воротття́, безповоро́тно.
Безвозме́здный, но = дармові́й, даре́мний, без гро́ший, да́рма, ду́рно, даре́мне, да́ром, за спаси́бі, за та́к гро́ший С. З.
Безволо́сый = безволо́сий, голомо́зий, голомши́вий, гі́рявий. С. І. — Зобижала гирява кісників. п. пр.
Безвре́дный, но = нешкодли́вий, невадли́вий, не шко́дить, не ва́дить, не ва́дно. — Кий на кий вадить, а хлїб на хлїб не вадить. п. пр.
Безвре́ме́нникъ = 1. безтала́ний, бездо́льний. С. Ш.
2. рос. Colchicum autumnale = шапран ди́кий.
Безвре́ме́нница = д. 1. **Безве́дренница.**
2. незго́да, лиха́ годи́на, приго́да, лихолїття. — При лихій годині не має й родини. п. пр. — На козака незгодонька, козак зажурив ся. п. п.
3. безтала́нна, бездо́льна, безща́сниця.
Безвре́менный, но = невча́сний, недоча́сний (С З. Ж.), не в час, не вча́сно, не до часу́, недоча́сно. **Б. цвѣтъ** = д. **Безвре́менникъ** 2.
Безвре́менье, безвре́мянье = 1. д. **Безве́дренница** і **Безвре́ме́нници** 1. і 2.
2. нікольство. — Все було нїколи, та так за тим нїкольством і досї не написав.
Безвыводно́й, безвы́водный = невиво́дний.
Безвы́годный = невиго́дний.
Безвы́ходный = 1. невідхо́дний, безвідхо́дний, безвихо́дний.
2. невикру́тний, безпора́дний. — Через се він опинив ся в невикрутному станї. — Лихо безпорадне — нїчого не вдїєш.
Безвы́чурный = про́стий, невига́дливий, немудро́ваний.
Безвы́ѣздный = безвиїздний.
Безвѣ́домый = безвісний, неві́домий, незна́мий. С. Л. — З незнамого краю. О. Мор.
Безвѣ́ріе = д. **Атеизмъ.**
Безвѣ́рный = безві́рний, неві́ра, недові́рок. С. З.

Безвѣстіе = безвістя, бе́звість.

Безвѣстность, безвѣстный, но = невідо́мість, несьвідо́мість, безвісний, невідо́мий, незна́мий, бе́звісті, невідо́мо, незвісно.

Безвѣтренный = безвітрий, ти́хий (про яке місце) — затишни́й.

Безвѣтріе безвітря, ти́ша. С. Аф. Ш.

Безглавить — рубати, стинати голову, про кару) горлом карати, на горло карати. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на горло був скараний. Ст. Л.

Безгла́нный, безгла́вый = безголо́вий.

Безгла́зый = без'о́кий. С. Аф. Ш.

Безгла́сіе = мед. Aphonia — безголо́ся, німо́та.

Безгла́сный, но = безголо́сий, нема́ючий го́лосу, безмо́вний, німи́й, без го́лосу, німо; ни́шком, криткома́, крадькома́, потає́мно. — Німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. Ш. — Зробив се криткома́.

Безгнѣвный, но = безгнївний, без гніву́.

Безго́диця, безго́дье = д. **Безвре́менниця 2.**

Безголо́вый = 1. безголо́вий.

2. дурноголо́вий, дурни́й, ду́рень. С. Аф. І.

Безголо́сный = безголо́сий.

Безго́рдостный = него́рдий.

Безгра́мотность, безгра́мотный = негра́мотність, неписьме́нність, темно́та, негра́мотний, неписьме́нний, те́мний.

Безграни́чность, безграни́чный = безмі́ря, бе́змір (Чайч.), безмірний, безкраїй. С. Аф. І. Ш.

Безгрѣшный, но = безгрішний, негрішний, без гріха́, по пра́вді.

Безда́нно = безда́нно, без пла́ти; да́рма, без гро́ший.

Безда́рность, безда́рный = недоте́пність, безда́тність. нездо́льність, недоте́пний, незда́тний, нездо́льний, недоте́па.

Безде́нежный, но = 1. без гро́ший, безгрішний. С. Ш.

2. безпла́тний. даре́мний, дармови́й, без гро́ший, да́рма, ду́рно, даре́мне, за так гро́ший. — Віддав йому за так гроший.

Безде́нежье = безгрі́шя, безгроше́вя.

Бе́здна = 1. безо́дня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. си́ла, без ліку, бе́зліч, си́ла тяжка́, до ка́та, до бі́са, до чо́рта, до ста бі́са. — Він має силу гроший. — Всього́ без ліку має. — Жидів на ярмарку до біса, гай циганів до чорта наїхало.

Бездо́ждица, бездо́жье = бездо́жжа, посу́ха, су́ша, сухолі́ття.

Бездо́ждный = 1. не дощови́й. — Це хмара не дощова.

2. сухи́й, посу́шний. — Сухе літо.

Бездоимный, бездоимочный = без недоїмки.

Бездоказа́тельный, но = бездо́казний, бездовідний, без до́казу.

Бездо́лье = недо́ля, безтала́ння, бездо́ля, безголо́вя. С. Л. Ш.

Бездо́льный = 1. бездо́льний, безтала́нний, безща́сний, нещасний.

2. бот Acotyledones.

Бездо́мникъ, ца = бурла́ка, бурла́чка.

Бездо́мный = бездо́мний, безха́тній; безприту́льний. С. Аф. І.

Бездо́мовщина = бурла́цтво.

Бездо́мокъ = д. **Бездо́мникъ.**

Бездо́нный = 1. безде́нний. — Безденної бочки не налеш. н. пр.

2. безо́дній, безо́дний. С. Ш. — **Какъ въ бездо́нную бо́чку** = як у прірву.

Бездоро́жица, бездоро́жье = бездоро́жжя, безпу́ття. С. Ш.

Бездохо́дный = бездохідний.

Безду́шіе = безду́шність, нечу́лість.

Безду́шный = 1. безду́шний, нечу́лий, нечуствéнний.

2. ме́ртвий, неживи́й.

3. немилосе́рдний, лю́тий, че́рствий.

Бездыха́нный = д. **Безду́шный 2.**

Бездѣйственный = неробо́чий, недія́льний, гуля́щий.

Бездѣйствіе = неробо́та, недія́льность. — В неробо́ті просидів. — А в Суботу — неробота. н. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлу́шка = дрібни́ця, дріб'язок, дурни́ця, витребе́нька. — Не вдала ся на роботу, як на витребеньки. н. п. — А витрішки продавати, витребеньки купувати. н. п. — Купив якусь дрібницю.

Бездѣлье = безділля, неробо́та, гу́лянки, гу́льки, гультя́йство. — Йому все гульки, а до роботи і києм не заженеш. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робити.

Бездѣльникъ, ца = леда́що, ледащи́ця, ле́дарь, ка, гульві́са, гультя́й, ка, ла́нець, ле́жень. С. З. Л. — Ніхто не винен — сама я, що полюбила гультяя, а гультяй

усе не, прийде до дому мене бє. н. п. — Ой послухай, синку, що говорить вдова: моя дочка ледащиця, не почує дома. н. п. — Сказано лежень, тільки спить та лежить. — Він вже зовсїм пустив ся в ледащо, не раз і на крадїжцї ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикува́ти, байдики би́ти, нїчого не роби́ти, гуля́ти.
2. ледащі́ти, ледарюва́ти.

Бездѣльничество = байдикува́ння; леда́цство.

Бездѣльный = гуля́щий, неробо́чий; дрібни́й.

Бездѣльство = д **Бездѣльничество.**

Бездѣлюга = д **Бездѣлица** і **Бездѣльникъ, ца.**

Бездѣтный = бездїтний.

Бездѣтность, бездѣтство = бездїтство.

Безе́шка = (жартли́во) — поцілунок, цмок. С. З. — А в кумасї цмоки ласі. н. п.

Безжа́лостный, но = немилосе́рдний, нежаліслі́вий, лю́тий, без жалю́, немилосе́рдно.

Безжённый = нежона́тий, безже́нний.

Безжи́зненность, безжи́зненный = 1. ме́ртвість, ме́ртвий, неживи́й.
2. безжи́вність, мля́вість, безжи́вний, мля́вий. — Землю укриває покривалом білим і земля безживна тихо заніміла. Чайч. — Якийсь він млявий, нїчим його не розворушиш.

Беззабо́тливость, беззабо́тность, беззабо́тливый, беззабо́тный, но = недба́лість, недба́льство, недбайли́вість, недба́лий, недбайли́вий, безклопітний, безжу́рний, необа́чний, недба́лиця, не зна́й-біда́, недба́ло, безжу́рно, без кло́поту. — Недбалиця гірше п'яницї. н. пр. — А по заду Сагайдачний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний! н. п.

Беззавѣтный, но = 1. незаборо́нений, незака́заний.
2. щи́рий, щиросе́рдий, щи́ро. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п.
3. безкраїй, безумо́вний.

Беззако́ніе = беззако́ння, безпра́в'я. — Великеє безправ'я дїєть ся. С. З.

Беззако́нничать = зако́н лама́ти, роби́ти не по зако́ну, не по пра́вдї.

Беззако́нный = беззако́нний, безпра́вний.

Беззако́нствовать = д. **Беззако́нничать.**

Беззапре́тный = незаборо́нений, дозво́лений.

Беззасту́пный = беззасту́пний, без'обо-ро́нний. — Оставивши нас і Малую Росию без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет. Мазепи.

Беззастѣнчивый = несоромли́вий.

Беззатѣйливый, беззатѣйный = про́стий, не вига́дливий, не мудро́ваний.

Беззащи́тный = д. **Беззасту́пный.**

Беззво́нный = бездвінний. С. Ш.

Беззву́чный = глухи́й, беззву́чний.

Беззвѣздный = беззо́рий, не зо́ряний, хма́рний. - Небо хмарнє — нї одної зірки не видно.

Безземе́лица, безземе́лье = безземе́ля.

Безземе́льный = безземе́льний; не грунто́вий, підсусідок.

Беззно́йный = не пеку́чий, не палю́чий, не жарки́й.

Безконе́чность = безмі́ря, безмі́рність.

Безконе́чный, но = безмі́рний, безкраїй, без мі́ри, без кра́ю, без кінця, без кінця́-кра́ю.

Безко́нный = пі́ший. — Два кінних, а третїй піший пішаниця. н. д.

Безко́рмица, безко́рмщина = безко́рм'я, недоста́ча ко́рму, па́шї, голопа́ша.

Безкоры́стіе = безкори́стливість.

Безкоры́стный = не кори́стливий.

Безко́стный = безко́стий. — Бугай безкостий переплив Дунай безмостий. н. з. = пявка.

Безкося́чный, безкося́щатый = без одвірків, без лу́ток. (двері або вікна).

Безкро́віе = д. **Анемія.**

Безкро́вельный = безве́рхий. С. Ш. — Хата безверха. — Тяжко матір покидати у безверхій хатї, а ще гірше дивити ся на сльози, из лати. К. Ш.

Безкро́вный = 1. безкро́вий, безкро́вний.
2. безрі́дний, безро́да. С. Аф. Ш. — Тяжко, важко в сьвітї жити сиротї, безродї; нема куди прихилитись хоч з гори та й поду. К. Ш.
3. безприту́льний. С. Аф.

Безкручи́нный = безжу́рний, безсу́мний. — Безжурний попів Грицько. н. пр.

Безкры́лый, безкры́льный = безкри́лий.

Безла́дица = безла́ддя, нела́года, не́лад, розла́ддя. — Ой ти старий, я молода, чом між нами нелагода? н. н.

Безле́стный = не підле́сливий, щи́рий.

Безли́ственный, безли́стный, безли́стый = безли́стий, безли́стявий. — На городї бу зипа та безлистява. н. н.

Безли́хвенный = не лихвя́рський.

Безли́чный = 1. не особи́стий.
2. безли́чний.

Безлýнный = немісячний.
Безлѣ́сный, безлѣ́сый = безлїсний.
Безлѣ́сье = безлїся.
Безлѣ́тіе = 1. д. **Безвремéнница** 2.
2. недорід, неврожáй. С. І. Л.
Безлю́дить = збезлю́жувати, спустошáти.
Безлю́дье = безлю́ддя. — На безлюддї і Хома чоловік. п. пр.
Безмáла = трóхи не, мáло не, бéзмаль. — Безмаль не двадцять. С. Ш.
Безмéздный = д. **Безвозмéздный.**
Безмéнъ = 1. бéзмін. С. Ш. — Слово вірне, як жидівський безмін. п. пр.
2. міра вагú в де-кілька хунтів (в Північній Росії).
Безмóзглый = безмóзкий, безглýздий, дурний. С. Ш. — Прийшов безмозкий, пнїв без ложки. п. з. = каганець.
Безмóлвіе = безмóвність, мовчáння, тúша.
Безмóлвный, но = 1. безмóвний, мовчазлúвий, мовчазний, мóвчки, без мóви, нїмо.
2. д. **Беспрекослóвный.**
Безмóлвствовать = мовчáти, нїмувáти. — Ой нїмують по Вкраїнї високі палати. К. Д.
Безмолóчница = недíйна (корова).
Безмýжница = безмýжня жінка, (в розводї) розвідка, (кинута чоловіком) — покидáчка, лúшена.
Безмѣ́рность = безмíря, бéзмір. Чайч.
Безмѣ́рный, но = безмíрний, безкраїй; надзвичáйний; без міри, через вéрх, через крáй, надзвичáйне, нáдто. — Що надто, то погано. п. пр.
Безмѣ́стный = немáючий служби.
Безмѣ́сячный = д. **Безлýнный.**
Безмятéжіе, безмятéжность = спокíй, супокíй, упокíй, тúша. — Иди, мати, до мене пробувати, хлїба - соли з упокоєм ужити. п. д.
Безмятéжный = спокíйний, супокíйний, тихий.
Безнадёжность, безнадёжный = безнадíйність, безнадíйний.
Безнáдобный = непотрíбний. — Він мінї зовсїм не потрібний.
Безнакáзанность, безнакáзанный, но = безкáрність, безкáрний, но. — Нїколи не блукає чоловік безкарно нечестивими путями. Бар.
Безнарядица, безнарядье = безлáддя, без'урíддя.
Безнамѣ́ренный = не вмúсний, не умúсний, без нáміру.
Безнаслѣ́дный = безрíдний.

Безначáліе = без'урíддя.
Безначáльный = безпочаткóвий (Чайч.), одвічний, предновічний.
Безначáльственный = без'урíдний.
Безнрáвственность = неморáльність; розпýста.
Безнрáвственный = неморáльний, розпýстний, непутящий. — Розпустне життя в молодости приносить хворобу на старі кості. п. пр. — З ким попало водила ся, зовсїм розпустна стала. п. о.
Безнýжный = д. **Безбѣ́дный** і **Безнáдобный.**
Безобúдный, но = 1. справедлúвий, без крúвди, по прáвдї. — По правдї роби, й доброго кінця сподївай ся. п. пр.
2. неуразлúвий.
Безóблачный = безхмáрний, ясний.
Безоблы́жный, безобмáнный = правдúвий, справедлúвий, щúрий. — Правдúвий чоловік. — Щира правда.
Безобрáзить = 1. нївечити, гúдити.
2. бешкетувáти, шúбеничати, дуріти, ка'зна що виробляти, безчúнствувати.
Безобрáзіе = 1. гидóта.
2. непорядок, негóжість, безчúнство, незвичáйність.
Безобрáзникъ = шúбеник, палúвода, шибáй-головá, зайдú-головá. — Такий шибеник, що нїчого з ним не зробиш. — Тимош і Юрий були паливоди своєвольні. Л. В.
Безобрáзничать = д. **Безобрáзить** 2.
Безобрáзный = 1. погáний, гидкúй, бридкúй. — Не жаль мінї того воза, коли б дївчина гожа, а то руда та погана, та й та воза поломала. п. п. — Стецько стидкий, Стецько бридкий, цур тобі одвяжи ся. Кв.
3. негóжий, незвичáйний.
Безоглядный = необáчний. С. З.
Безоговóрочный = безумóвний.
Безопáсливо = безпéшно, без опáски. — Безпешно спать полягали. п. п.
Безопáсливость, безопáсливый = необережність, необáчність, необерéжний, необáчний, не сторожкúй.
Безопáсность, безопáсный = безпéч(ш)-ність, безпéч(ш)ний. С. Аф. Ш. — Безпечна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпечно буде, моє серденько. п. п. — Сидів я уже під містом схований безпечно. Фр.
Безоплáтный = невúплáтний, несплатúмий. — Залїз в невиплатнї довги.
Безорýжный = безорýжний, беззбрóйний і д. **Беззастýпный.**
Безостанóвочный, но = безустáнний, безупúнний, безперестáнний, невпúнний,

безуста́нно, без переста́нку, без пере́рви, бе́зпереч, бе́зперестань, разура́з. — І всю силу, що мав я і маю, на роботу невпинную клав. Чайч. — Та ясень раз-ураз скрипів. К. Ш.

Безо́стный, безо́стый, безо́сий = неости́стий, голоколосий.

Безо́стный костёръ, рос. Bromus inermis = пирій. С. Ан.

Безотбо́йный = в'ідли́вий, невідче́пний, невідчіпний. — Таке в'ідливе, як оса.

Безотвѣ́тность = безодмо́вність, безмо́вність.

Безотвѣ́тный = 1. безодмо́вний, безмо́вний, безголо́сий.
2. неодповідний, невідповідний, неодвіча́льний, неодповіда́льний.

Безотвѣ́тственность, безотвѣ́тствіе, безотвѣ́тственный = неодвіча́льність, невідповіда́льність і д. **Безотвѣ́тный** 2.

Безотвя́зность, безотвя́зчивость = невідче́пність, в'ідли́вість.

Безотвя́зный, безотвя́зчивый = д. **Безотбо́йный.**

Безотговоро́чный, но = безпере́чний, но, неодмо́вний, но.

Безотда́точный, но = безповоро́тний, но, без відда́чі.

Безоте́цкій = без'отецький, безба́тченко, сирота́ (у котрого не має батька).

Безотка́зный = д. **Безотговоро́чный.**

Безотлага́тельность, безотло́жность = пи́льність.

Безотлага́тельный, безотло́жный, но = неодкладний, неодволо́чний, неодмі́нний, пи́льний, на́глий, неодмінно, пи́льно, притьмо́м, про́бі, ко́нче, на́гло. С. Л. — Прудкую і неодволочную справедливость учинити. Ст. Л. — Я до його пильне діло маю. С. Л. — Притьмом забажалось. — Що се тобі так нагло пришпичило? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обозу. н. п.

Безотлу́чный = невідлу́чний, невідсту́пний.

Безотмѣ́нный = неодмінний, невідмінний.

Безо́тній = д. **Безоте́цкій.**

Безотноси́тельный = безумо́вний.

Безотра́дный = 1. безра́дісний, безвідра́дісний, безпоря́дний, нерозва́жний, безпросьвітний.
2. сумний, похму́рий, пону́рий.

Безотсро́чный = д. **Безотлага́тельный.**

Безотсту́пный = невідсту́пний, невідче́пний.

Безотхо́дный = невідхідний.

Безотчётный, но = 1. неодвіча́льний, неодповіда́льний, неодвіча́льно, на віру.
2. неприто́мний.

Безочерёдный, но = 1. нечерговий, не в чергу́, не по черзі.
2. незмінний, непереміннний, но.

Безоши́бочность, безоши́бочный, но = непоми́льність, непохи́бність, нехи́бність, непоми́льний, необми́льний, нехи́бний, непохи́бний, но, без поми́лки, без обми́лки. С. І. Л.

Безна́губный = незгу́бний.

Безпа́лый = безпа́лький, безпа́льчий, безпа́лько. С. Ш.

Безпа́мятливость, безпа́мятность, безпа́мятливый, безпа́мятный = непамятли́вість, безпа́мятність, забу́тливість, безпа́мятний, непамятли́вий, непамяту́щий, забу́тливий, безпа́мятко, забу́дько.

Безпа́мятство = 1. д. **Безпа́мятливость.**
2. неприто́мність, нестя́ма, забуття́.

Безпардо́нный = 1. лютий, немилосе́рдний.
2. нахабний, невпи́нний. — **Безпардо́нная голова́** = шибеник, шибай-голова́, зайди-голова́.

Безпа́рный = безпа́рий, непари́стий. — Непаристі чоботи.

Безпаспо́ртный = безпа́шпортний, безбіле́тний.

Безпасту́шно = бе́збаш, само́пас, само́пасом. — Пустив волів на бе́збаш. С. І. — Череда пішла самопасом. — Про гусий він не дбав і вони ходили самопас. Фр.

Безпе́ка = недба́лиця, недбайло, недба́лий, недбайли́вий, необа́чний.

Безперево́дный = 1. невиво́дний (що ніколи не виводить ся).
2. неперево́дний (що не переводить ся на кого иншого або в инше місце).

Безперемѣ́нный = незмінний, неодмінний, непереміннний.

Безпёрстый = д. **Безпа́лый.**

Безпёрый = безпе́рий.

Безпеча́льный = безжу́рний, безсу́мний, нежурли́вий. — Безжурний попів Гриць. н. пр.

Безпе́чность = недба́лість, недба́льство недбайли́вість, необа́чність, необа́чка

Безпе́чный = д. **Безпе́ка** і **Беззабо́тный.**

Безпи́сьменность, безпи́сьменный = безпа́шпортність і д. **Безпа́спортный.**

Безплатный, но = безплáтний, дармовий, дарéмний, *без плáти*, дармá, дарéмне, дýрно, дáром, за спасибі. С. Аф. І. — Він має дармовий білет.

Безплéменный, безплемянный = безплемéнний, безрідний, бездітний, без рóда.

Безплóдіе = неплідність, неродючість.

Безплóдность = д. **Безплóдіе** і **Безполéзность.**

Безплóдный, но = 1. безплідний, ялóвий, (про землю, рослину) — неродючий, недорóдний, (про тварі) — неплодючий, безплемéнний, (про жінку) — безплідна, безплóдниця, неплóдниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають н. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. **Безполéзний.**

Безплóдная травá, рос. Cerastium vulgatum = уклáдник, цвинтарник. С. Ап.

Безплóтность, безплóтный = безтілéсність, безтілéсний.

Безповорóтный, но = д. **Безвозврáтный.**

Безпогóдица = д. **Безвéдренница.**

Безподóбный, но = незрівнянний, дýже гáрний, чудóвий, без порівняння, незрівняно, дýже гáрно, чудóво.

Безпозвонóчный = безхребéтний, безкряжний.

Безпокóить, ся = турбувáти, ся, клопотáти, ся, пеклувáти, ся, побивáти ся, непокóїти, ся, трудити. — **Не безпокóйтесь** = не турбýйтесь, не заживáйте турбациї. — **Онъ совсѣмъ не безпокóится** = він і гáдки не мáє. — Купуй сукню шиту, а хату криту, то й не турбуй ся. н. пр. — Нехай дуже не турбують і віночка не готують. н. пр. — Шкода, мамцю, людий турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. н. п. — Щоб моєї бідної головки той не клопотав. — Єней Анхизович сїдайте, турбації не заживайте. Кот. — А вона так за ним побиваєть ся, що страх.

Безпокóйный = 1. невпокíйний.

2. неспокíйний, невгомóнний, невгавýчий. С. З. Л.

Безпокóйствіе, безпокóйство = неспóкій, турбóта, турбáция, тýрба, турбовáння. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр. — Ляхи межи себе великую турбацию міли, не хотячи королем Собеского. Л. С. — Тай спать ляже, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безполéзный = некорисний, непожиточний, дарéмний, мáрний. — Своя воля добра, та не пожиточна. н. пр. — Даремна його праця.

Безпóлый = без помóсту, без підлóги (хата або що).

2. безпóлий (про одежу).

3. безснáстий або двоснáстий.

Безпомóщность, безпомóщный = безпорáдність, безпорáдний, безпомíчний.

Безпомѣстный = безземе́льний.

Безпопóвщина = сéкта, що не признає сьвящéнства.

Безпорóчный = безгрíшний, безневинний, бездокíрний, бездогáнний.

Безпортóчникъ, безпортóчный = безштáнько, голодрáбець, обшáрпанець, голодрáнець, шарпáк. — Безштанько — курячий дядько. (Дражнять малих хлопців, як вони не хочуть одягати штанів).

Безпорядица, безпорядокъ = непорядок, безлáддя, гармидер, розгордіяш, шáрварок, áляр, калабалик. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш. — Такий гармидер, неначе Орда наступа. С. Аф. — Збили страшенний шарварок. — Отамане, батько наш, недбаєш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордіяш. н. п. — Такий калабалик підняли, що нічого не чути. Новорос.

Безпорядочно = без ладý, недоладý, непорядно, без пуття, жýжмом. — Живе він якось без путтá. — Пороскидав все без ладý. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить. — Не розбірав, так і забрав все жужмом.

Безпорядочность, безпорядочный = безлáддя, непýтність, безлáдний, непýтній, непутящий, непорядний.

Безпосрéдственный = безпосерéдній. С. Ш. — Безпосередні вибори до Ради державної.

Безпотóмный, безпотóмственный = д. **безплéменный.**

Безпóчвенный = безгрунтóвий, безпідстáвний.

Безпóшлинно = бездáнно, безмитне. — І тиє товари безмитне пропущани бити мають. Ст. Л.

Безпощáдный = безмилосéрдний, немилосéрдний, лютий.

Безпрáвіе = безпрáв'я.

Безпредѣльность, ный = д. **Безграничность, ный.**

Безпрекослóвіе, безпрекослóвность = безперéчність, безперéка.

Безпрекослóвный, но = безперéчний, неодмóвний, безперéчно, неодмóвно, без

суперéки. — Неодмовно послушенство оддавали. С. З.

Безпремѣнный, но = 1. д. **Безперемѣнный.** 2. безпремінний, небезпрéменний, но. — Треба небезпремéнно піти.

Безпрепя́тственный но = вільний, неприпи́нний, вільно, без перешкóди.

Безпреры́вный, безпрестáнный = д. **Безостанóвочный.**

Безпри́быльный = невигóдний, непожи́точний, без зи́ску, без прибу́тку.

Безпридáнница = безпридáниця, безвінниця, безпосáжна.

Безпризóрный = бездóглядний.

Безпримѣрный = 1. безпримірний, безприклáдний. 2. незрівня́ний.

Безпри́мѣсный = чи́стий, незмі́шаний, су́тий, щи́рий.

Безпристрáстіе, безпристрáстность = безсторóнність. С. Ш.

Безпристрáстный = безсторóнній. — Нехай розсудить безсторонні читателі. С. Ш.

Безпритвóрный = щирий. — Щира молитва до Бога доходить. н. пр.

Безпричáстный = непричéтний. — Він до сього діла зовсім не причетний.

Безпричи́нный, но = безпричи́нний, безоснóвний, дарéмний, дармá, дарéмне, ні зá що, без уся́кої рáди, ні зá віщо, ні зá що-ні прó що. — Так таки без усякої ради побив.

Безпріютность, безпріютный, но = безпритýльність, безпритýльний, беззахи́стний, безприхи́льний, безпритýльно, без притýлку. С. Аф., Ш. — Сьвіт широкий, а де в нім подіги си бідному, беззахистному? Фр. — Безпритульна сиротина.

Безпробýдный, но = непробýдний, безпрóсинний, не прокидáючись, без прóсипу. — **Б. сонъ** = вічний сон, смерть. — Не без просипу.

Безпрогля́дный = безпросьвітний. — Темнота безпросьвітна.

Безпрóкій = нікчéмний. С. З.

Безпросы́пный = д. **Безпробýдный.**

Безпýтица = 1. д. **Бездорóжица.** 2. безлáддя, недолáдність.

Безпýтникъ, ца = непутя́щий, безпýтній, ледáщо, гультя́й, розпýтник, непутя́ща, ледащи́ця, розпýтниця, повія, хльóрка, шльóндра.

Безпýтный, но = безпýтній, непутя́щий; розпýстний, без путтá, розпýстно. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. н. пр.

Безпýтство = безпýтність, непýтність, розпýста.

Безпýтствовать = жи́ти без путтá, розпýстно; розпýтничати.

Безпýтье = д. **Безпýтица.**

Безрабóтица = безробóтиця, неробóта, безробіття.

Безрабóтный = неробóчий, гуля́щий. — Сьогодні гулящий день. — Тепер неробоча пора.

Безрáдостный = д. **Безотрáдный.**

Безразбóрчивый = нерозбóрчивий, невигáдливий, нерозбірáючий, безрозбірний.

Безраздѣльный, но = нероздільний, суцільний, нероздільно, суцільно, цілкóм.

Безрази́чіе, безрази́чность = однáковість.

Безрази́чный, но = однáковий, однáково, бáйдýже, ні гáдки, дармá. — Мінї однаково, чи буду я жить в Україні, чи нї, чи хто згадає, чи заплаче — однаковісінько мінї. К. Ш. — Байдýже йому про все. — Та дармá — нехай кленуть, нехай і судять. К. Х. — Се козак запорозський: не об чім не туже, як люлька є і тютюнець, то йому й байдýже. (З вірші під мальованим запорожцем).

Безразсýдный = нерозýмний, нерозсýдливий.

Безразсýдство = нерозсýдливість.

Безразсчётный = необрахóваний, нерозрахóваний, нерозлїчений. 2. неоплачений.

Безрóгій = безрóгий, комóлий, ґýлий, шýтий. — Комолий віл і ґулею бє. н. пр. — Цобе, ґулий, щоб тобі ріг одпав (котрого нема) н. пр. — Шутий віл. Ман.

Безрóдный = безрідний, без рóда.

Безрóпотный, но = покірливий, покірний, ненарікáючий, покірно, покірливо, без нарікáння.

Безрукáвка = одéжа без рукавів, (у жінок) — керсет, керсéтка.

Безрукáвный, безрукáвый = безрукáвий.

Безрýкій = безрýкий; незрýчний.

Безры́бица, безры́бье = безри́б'я.

Безсвя́зный, но = несклáдний, недолáдний, несклáдно, не до ладý, не до рéчі, ні склáду, ні лáду. — Говорить якось не до речі, що ні складу, ні ладу.

Безсемéйный = безсімéйний, безрідний.

Безсердéчіе, безсердéчность = немилосéрдя, лютість.

Безсердéчный = немилосéрдний, лютий, жорстóкий.

Безсиліе = несила, безсил'я, знемóга. — Яб радіїнний, та щож — несила моя.

Безсильный, но = безсилий, недужий, кволий, охлялий, немóщний, без сили. — Та воли мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п. — Така квола — од вітру валю ся.

Безсилѣть = упадáти на силах, занепадáти, знемагáти, кволіти, охлявáти, висилятн ся, знесилюватись. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік. К. Х.

Безскважный, но = щільний, но.

Безславить = слáвити, увóдити в слáву, гáнити, ганьбити, ганьбувáти, покривáти сóромом. — Почали на все село славити і вже чого на неї не набрехали. — Сватай мене, козаченьку, та не вводь мене в славу. н. п. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.

Безслáвіе = неслáва, не дóбра слáва, ганьбá, сóром. — Ой не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. н. п. — Тим до неї не горну ся, неслави бою ся. н. п.

Безслáвный = безслáвний, ганéбний, безéцний.

Безсловéсный = 1. німий, без'язикий. — **Безсловéсное живóтное** = німá тварь.
2. немовлячий.
3. безмóвний.

Безслѣдный, но = безслідний, безвістний, без сліду, бéзвісті, мáрне. — Пронá без вісті. — Як батька покинеш, сам мáрне загинеш. н. п.

Безсмéртіе = безсмéртя.

Безсмéртникъ = рос. 1. Xeranthemum annuum — безсмéртки, волóшки. 2. Helychrisum arenarium — жовтýшки, жовтянíня, жóвта гарячка, головокрýт, свáрка, сварливець, цмін, жóвтий цмін, котячі лапки. С. Ан.

Безсмéртный = 1. безсмéртний, несмертéльний.
2. невмірýщий, незабýтній. — Невмируща слава.

Безсмысленность, безсмысленный = безглýздя, безглýздий. С. Аф. Ш.

Безсмыслица = нісенітниця, бридня. — Та се не пісня, а нісенітниця. — Я співаю иноді, що в голову влізе. Кот.

Безсмысліе = безглýздя.

Безсмѣнный = д. **Безпеременный.**

Безсмѣтный = 1. нерозлічений, нерозрахóваний.
2. несчислéнний, незлічимий, незчислимий, незлічéнний, бéзліч. — Не счисленне багатство було у його н. п. — Дав йому грош[illegible] несчисленного. н. п.

Безснѣжность, безснѣжный = безсніж'я, голóсніг, безсніжний.

Безсóвѣстный, но = безсóвісний, безсумлінний, без сóвісті, безсумлінно. С. З. Ш.

Безсовѣтный = безпорáдний, нерозвáжний, необáчний.

Безсознáтельный = непритóмний, несамовитий. С. З.

Безсóлнечный = несоняшний.

Безсóнникъ = безсóнько.

Безсóнница = безсóнниця, безсóння, (у дітий) — нічниця. С. Аф. Ш.

Безсóрный = чистий, без сміття.

Безсóчный = сухий, несоковитий. — **Безсóчная травá,** рос. Sclerantus = боровий проскýрник (київ.), бородáвник (гал.). С. Ан.

Безспóрный, но = безперéчний, безсуперéчний, безперéчно, без суперéчки.

Безсерéбренникъ, ца = безсрібник, ця, безсрібляник, ця.

Безсрóчный, но = нестроковий, без стрóку, набéзрік. — Віддав гроші на бéзрік.

Безсóрный = мирний, несварливий, миролюбний.

Безстебéльный = безстеблóвий.

Безстрáстіе = безстрáстя, байдýжість.

Безстрáстный = безстрáстний, байдýжий.

Безстрáшіе, безстрáшный = д. **Безбоязненность.**

Безстыдникъ, ца = соромітник, ця, безличник, ця. С. Ш.

Безстыдность, безстыдство = безсорóмність.

Безстыдный, безстыжій = безсорóмний, стидкий, сорóміцький, безличний, безсóромно, без сорóму. — Не співайте соромі́цької, заспівайте старосьвітської. н. пр.

Безсчéтный, но = несчислéнний, незлічéнний, без ліку, бéзліч, без лічби, несчислéнно. — Незчисленне багатство було у його. н. о. — Сімсот волів в оборі ялівнику без ліку. н. п. — А Орда без лічби пішла. Л. Сам.

Безсѣменный = безнасїнний, пустоцьвіт.

Безталанный = безщасний, безталанний, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. Ш. Десь нашої безщасниці на сьвіті не має. н. п. — Як у нашій славній Українї були колись престрашнії, бездольні години. н. д.

Безталантный = д. **Бездарный.**

Безтѣльная (корова) = ялова — У ялової корови молока не попросиш. н. пр. — У багатого й тели з телям, а у вбогого одна корова, та й та ялова. н. пр.

Безтолковица, безтолковщина = безглуздя, недоладність, безладдя.

Безтолковый, во = 1. безглуздий, нетямущий, дурноголовий. — Та він якийсь нетямущий — не має сьвітлого ока в лобі. 2. незрозумілий, недоладний, нескладний, не до ладу, не до речі.

Бестолочь = д. **Безтолковица.**

Безторговица, безторжица = безторжя.

Безтрепетный = д. **Безбоязненный.**

Безтрудный = нетрудний, неважкий, легкий.

Безтѣлесный = безтілесний.

Безтѣнный = безтїнний. (Місце, де не має затїнку).

Безтягостный = неважкий, легкий.

Безубыточный, но = безутратний, без утрати, без шкоди.

Безугарный = нечадний.

Безугольный = безуглий.

Безугольный = безвугільний.

Безугомонный = невгомонний, невгавучий. С. З.

Безудержный = безупинний, невпинний.

Безудержу = безупинно, невпинно.

Безуёмный = д. **Безугомонный.**

Безуклонный, но = прямий, простий, невхильний, просто, невхильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

Безукоризненный, безукорный, но = бездокірний, бездоганний, безнаганний (С. Ж.), бездокірно, без докору, як найкраще. — Його життя чисте, бездокірне.

Безумецъ = безрозумний, нерозумний, шалений, навіжжений, навісний, несамовитий, божевільний, дурний. — Тестаменту не повинен чинити безрозумний. Б. Н. — Не мает сьвідчити шалений, который розуму не мает. Ст. Л. — Що навіжженому по розуму! н. пр. — Оженив ся навісний та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Цур тобі, одвинь ся, нек тобі, одчепи ся — божевільний! Кв

Безуміе 1. дур, дурість шаленство. 2. навіженство, безглуздя. С. Л.

Безумный, но д. = **Безумецъ.** — Біжить, мов несамовита, мов нічого не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне шалене люблю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубеївни.)

Безумолкный, безумолчный, но = невмовкаючий, невмовкаючи.

Безумство = д. **Безуміе.**

Безумствовать = дуріти, навісніти. — — Добре дуріти, як приступає. н. пр.

Безумѣть = навісніти, божеволіти, дуріти, безглуздіти, розум губити, з глузду зсуватись, спадати. — С. Аф. — Зсунув ся з глузду, як пес з соломи. н. пр.

Безупречный = д. **Безукоризненный.**

Безуронный = д. **Безубыточный.**

Безурядица, безурядный = д. **Безпорядица, безпорядочный.**

Безусловный = безумовний, конешний.

Безусница, рос. Orabus vernus L. = сердешна трава, ранник, черевички, зозулїни черевички, півники, горох горобиний. С. Ан.

Безуспѣшный = невдалий, марний.

Безустальный, безустанный, но = невтомний, невсипущий, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невсипуща. К. Ш.

Безусый = 1. безусий, безвусий, безус. 2. д. **Безостный.**

Безутратный = д. **Безубыточный.**

Безутѣшный = нерозважний, безпорадний.

Безуханный = непахучий.

Безухій = безвухий, карнавухий.

Безучастіе = байдужість.

Безучастный = 1. байдужий. 2. безпричасний, непричетний.

Безфамильный = 1. безпрізвищний. 2. безсїмейний, безрідний.

Безхвостый = безхвостий, куций. — Цоб, куций! щоб тобі хвіст одпав! (на безхвостого вола). н. пр.

Безхитростный = нехитрий, нелукавий, щирий.

Безхлопотный = безклопітний.

Безхлѣбица, безхлѣбье = безхліб'я, недорід, голод. — А тепер припало на безхліб'ї погибати. н. д.

Безхлѣбный = безхлібний, неврожайний, недородний, голодний. — Неврожайний рік.

Безхозяйный = безхазяйний, нїчий.

Безцвѣтный = 1. безквітий, безцьвітий.

2. безмастий, безколірний.

Безцѣльный, но = безцільний, без цїли, без мети.

Безцѣнный = безцїнний, неоцїнний. (Надто дорогий або надзвичайно дешевий.)

Безцѣнокъ = безцїнок, безцїнь, пів-дарма, дурниця. — Ой нехай же він Супрунове добро за безцїнок збуває, ой нехай же він Супруна козака з неволї викупає. н. п. — Продав за пів-дарма. — Проміняв на дурницю.

Безчадіе, безчадный = бездїтство, бездїтний.

Безчастный, безчастье = д. **Безталанный** і **Бездолье.**

Безчеловѣчіе, Безчеловѣчность = нелюдскість (С. Ж.), лютість.

Безчеловѣчный, но = нелюдський, лютий, немилосердний, люто, немилосердно.

Безчестить = безчестити, ганити, ганьбити, ганьбувати, зневажати, бештати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остатнїми словами. Фр. — Которії короля бештають і кривду йому чинять Б. Н.

Безчестіе = безчестя, ганьба, зневага. С. Аф. З. — Ганьбою не діймеш, так силою візьмеш. н. пр.

Безчестный = нечесний, ганебний, безецний. С. З. — А такою карностю ганебною має каран бити. Ст. Л. — Ганебне дїло.

Безчешуйный = безлуский.

Безчиніе = безчинство, бешкет. — Наробили такого бешкету, що сором і казати.

Безчинничать, безчинствовать = бешкетувати.

Безчисленный, но = д. **Безсчётный.**

Безчувственность = нечулість, нечуственність.

Безчувственный = нечулий, нечуственний.

Безчувствіе = д. **Безчувственность.**

Безшабашный = 1. невгомонний, невсипущий.
2. шибеник, шибай-голова, пробий-голова, зайди-голова, наливода. С. З.

Безшёрстный, безшерстый = безшерстий, голий.

Безштанникъ = д. **Безпорточникъ.**

Безшумный = тихий, негомінкий.

Безшуточно = без жарту, не в жарт, сиравдї.

Безъ без. — **Безъ памяти** = непамятаючи, нетямлячи. — **Безъ совнѣнія** = напевне. — **Безъ удержу** = без упину. — **Безъ умолку** = невмовкаючи. — **Безъ устали** = без утоми. — **Безъ шутокъ** = д. **Безшуточно.**

Безъязычный = без'язикий, німий, безріка.

Безызвѣстность, безызвѣстный = д. **Безвѣстность, ный.**

Безымёнко, безымянко = безименко.

Безымённый, безымянный = безименний. — **Безымённая недѣля** = третїй тиждень великого посту. — **Б. палецъ,** Digitus innominatus = підмизинний.

Безынтересный = 1. нецікавий. — **Не безынтересный** = цікавий.
2. некористливий.

Безыскусный, безыскусственный = простий, нештучний, натуральний.

Безысходный = д. **Безвыходный.**

Бей, бейте = бий, бийте.

Бекасинникъ = дрібний шріт (дріб).

Бекасъ, пт. Scolopax = вівчарик, баранець, баранчик, хавка. — Перепели підпідьомкають, вівчарик посвистує. Номис.

Бекеша, бекешъ = каптан або сертук довгополий, теплий.

Бекрень, вживаєть ся у виразі: „**на бекрень**“ = на бакирь. — Надів шапку на бакирь.

Белемнитъ = (від грец. βέλεμνον) = чортів палець.

Белена, рос. Hyoscyamus niger = блекота, німиця. — Говорить, мов блекоти об'їв ся. н. пр.

Белендрясъ, белентрясъ = д. **Балентрясы.**

Белиберда = нїсенїтниця, теревенї, теревенї-венї, курзу-верзу. С. З. — Плете теревенї. — Несе курзу-верзу.

Белладона, рос. Atropa beladonna = вовчі ягоди.

Бельмесъ, вживаєть ся тільки у виразі: „**ни бельмеса**“ = нї бельмеса, нї бе, нї ме, анї же. — Що йому не кажи — анї же не розуміє.

Бензель = пензель, здр. пензлик. — Не пензлем так її, але квачем малює. Гул. Ар.

Бергамотъ, рос. Citrus limetta = бергамота. С. Ш. — Citrus Bergamia — глива. С. З.

Бёрдникъ = бердник, бердошник. — Шильник берднику не товариш. н. пр.

Бёрдо = бердо. — Берди направив, нитки наснував. В. Щ.

Бёрдочникъ = д. **Бёрдникъ.**

Бёрдце, бёрдышко = бéрдечко. — Тобі, мати, нитки й бердечко, міні давай полотенечко. н. п.

Берды́шъ = кéлеп, топірéць. (Гал.) — Келепом по плечах потягає. н. д.

Береговúще = побережжа, бережúна. (С. Ш.)

Береговóй = береговúй, побере́жний.

Бéрегъ = бéрег, здр. — бережóк, бережéчок. — Держись берега, а риба буде. н. пр. — Він сидів на бéрезі. — Бистра річка, невеличка, бережечки зносить. н. п.

Бередúть = ятрúти, вражáти. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чумаче, грай, не врази мого серденька в край. н. п.

Берёжая (кобыла) = жерéбна, жерéба.

Бережéніе = дóгляд, схов, схóвок. — Віддав йому гроші до схову.

Бережёный = бережéний, оберéжний, сторожкúй, обáчний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. н. пр. — Утя́ — сторожка птиця. Греб.

Бережлúвость, бережлúвый = бережлúвість, ощáдність (Гал.), бережлúвий, ощадний (Гал.).

Берéжникъ = 1. бережúна, побере́жжа. С. Аф. Ш.
2. снасть рибáльська на р. Обі.
3. крилó нéвода, що тягнуть з берега.

Бережнóй = береговúй, побере́жний.

Бéрежность = 1. обережність, осторóга, бáчність, обáчність. С. Л. — До права треба мати два мішки: один гроший, а другий бачности. н. пр.
2. д. **Бережлúвость.**

Бéрежный, но = бережéний, оберéжний, сторожкúй, обáчний, бéрежно, помáлу, оберéжно, обáчно. С. З. Л. (Д **Бережёный**).
2. д. **Бережлúвый.**

Бéрежь = 1. д. **Бережлúвость.**
2. дóгляд.

Берёза, рос. Betula alba = берéза.

Берёзка = берізка, берéзонька. — **Берёзку завивáть, развивáть** = водúти танóк з берізкою, уквічаною стьожкáми. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси шовкової травиченьки. н. п.

Берéзникъ = березня́к, березúна. С. Аф. Ш. — А у березниі грибів-грибів. С. Ш.

Березня́къ = березнúк, березничóк. С. Аф. Ш. — Бігла теличка та з березничка. н. п.

Берёзовикъ = 1. гриб, Boletus scaber — бáбка, красноголóвець. С. Ан.
2. птúця, що водить ся в березнякý (вальдшнеп, кулики, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. Ш.

Берёзонка = березівка. С. Ш.

Берёзовый = берéзовий. **Б. грибъ** = д. **Берёзовикъ.** — **Б. гýба,** Boletus igniarius = березня́к.

Березýха = бéрезівка.

Берéменная = череватá, вагітнá, важкá, тягітнá, тяжкá, непорóжня, у вазї, у тяжі. (Всї про жінку). С. З. Л. — Баба винувата, що дївчина черевата. н. пр. — Її мати, як була ще вагітною, то ще у череві прокляла. н. к. — Вона тоді саме у вазї була. — Вона важка ходить. — Коли річ про инші тварі: (вівця́, козá, кішка) — кітна, кóтна, (корóва) — тéльна, (кобúла) — жерéбна, жерéба, (свиня́) — порóсна, супорóса, (собáка) — щéнна, щінна. — Згодувала її мати, як свиню поросну. н. п.

Берéменность = вагóта, вагá, тя́жа.

Берéменѣть = ваготїти, ваготнїти, черевáтїти, у вазї, у тяжі, тяжкóю, важкóю ходúти. — Отож вона зараз і заваготїла. н. к.

Берéмя = оберéмок. С. З. — Візьми оберемок соломи та протопи.

Берендéйка = ця́цька, бурýлька.

Бересклéкъ, бересдрéнь, бересклéдъ, рос. Evonymus = бруслúна, брусилúна, брусленúна, проскурúна, верескле́п, вóвче лúко. С. Ан.

Берёста, берёсто = берéзова корá (властиве верхня частина кори).

Берéстеникъ, бéрестéнь = 1. начúння або що, зроблене з березової кори або оброблене нею.
2. личáк з березової кори.

Берéстить = обробля́ти берéзовою корóю.

Берёстовикъ = д. **Берéзовая гýба.**

Берёстовый = зрóблений з берёзової кори.

Бéрестовый = берестóвий, в'язóвий.

Бéрестъ, рос. Ulmus campestris suberosa = бéрест, берестúна, карáїч, карагáч. — U. c. denudama — в'яз, карáїч. С. Ан.

Берестянúкъ, берéстяный = д. **Берéстеникъ, Бéрестовый.**

Берéчь, ся = берегтú, ся, стерегтú, ся, глядíти, доглядáти, шанувáти, ся, жалíти, хоронúти, ховати, щадúти, пильнувáти. — Хазяїн бережеть ся, а злодїй давно його береже. н. пр. — Стережи ся, Петре, парікати на Наталку. Кот. — Не

бійсь, та стережи ся. н. пр. — Хто не зазнав лиха, не вміє шанувати добра. н. пр. — Буду дома сидіти, буду жінку глядіти. н. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. н. пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глупо. н. пр. — Не вмів же ти шанувати здоров'ячка свого. н. п.

Берея́ = жінка, що збіра́є я́годи.

Бе́рковецъ = берківе́ць (міра ваги в 10 пудів).

Берку́тъ = оре́л (білохво́стий).

Берли́на = берли́на, берли́нка.

Берли́нъ = бе́рлин. — Їде шляхом до Києва берлин шестернею. К. Ш.

Берло́га = барлі́г, лігво́, (во́вчий, лиси́чий) — вовківня́, ско́та, (сви́ня́чий) — барлі́г, багно́. С. Аф. З. Л. — Знайшло лігво і медвежать забрали. н. о. — **Два медвѣ́дя нъ одно́й берло́гѣ не уживу́тся** = два коти́ в одному́ мішку́ не помі́рять ся. н. пр.

Берло́жный = барлі́жний.

Бе́рнецъ, рос. Listera ovata = зозу́ліни сльо́зки, зозу́ліни рушники́, стули́гуз. С. Ан.

Бёрце, берцо́, анат. Crus. = гомі́лка, голі́нка, голя́нка (мягка частина гомілки) — ли́тка. — Гомілкою зоветь ся, як сама кість, так і вся частина ноги від коліна до ступні. Мил. — Побіг, аж литками креше.

Берцо́вый = гомі́лковий. — **Б. кость** = гомі́лка, ці́вка.

Бесерме́нъ = д. **Басурма́нъ.**

Бессъ, рос. Erytonium dens canis = собачки. С. Пон.

Бе́стія = скоти́на, би́дло.

Бесѣ́да = 1. розмо́ва, бала́чка, говірка. З дурним розмова, як з вітром полова. н. пр. — Багато балачки, та діла мало. н. пр. Без горілки немає говірки. н. пр.
2. бесі́да, промо́ва, річ. — Промова в день роковин Т. Шевченка у Львові.
3. бе́седа. С. Аф. Ш. — Були у Грицька у бе́седі, чимало людий було і випили добре.

Бесѣ́дка = бесі́дка, бесе́дка (лів.), альта́нка. (Прав.)

Бесѣ́дованіе = д. **Бесѣ́да 1.**

Бесѣ́довать = розмовля́ти, бала́кати, бесі́дувати, трахтува́ти. С. З. Ш. — Нема мого миленького, що карії очі, ні є ким міні розмовляти, сидя о півночі. н. п. — Сиди один в холодній хаті, не ма є ким тихо розмовляти. К. Ш. — Трахтували до самої ночі.

Бечева́ = кодо́ла, ля́ма. С. З.

Бечева́ть = тягти́ ля́му, бичува́ти.

Бечёвка = бечі́вка, бичі́вка. С. Аф. З.

Бечевни́къ = побере́жжа для пристані або для спочивку лоцманам і бурлакам, а також для стежки, якою йдуть коні або бурлаки, що тягнуть судна проти води.

Бечевщи́къ = бурла́ка, бурла́к. — Забродив ся, заросив ся, де ж ти бурлак волочив ся? н. п.

Бешме́ть = капта́н (тата́рський).

Бздёхъ = бздо́. С. З.

Бзд[...]и́ка, бздню́ка, рос. Solanum nigrum = паслін. С. Ан.

Бзду́шка, гриб Lycoperdon bovista = бздюха́, пу́рхавка, морю́ха, морова́ гу́бка. С. Ан.

Бздѣ́ть = бзді́ти.

Бздюха́ = д. **Бзду́шка.**

Библейскій, би́блія = библі́йний, би́блія, сьвяте́ писмо́. — Тиж сьвяте письмо читаєш, нас на розум научаєш. н. д.

Бива́къ = та́бор (коли військо стає в полі для почлі́гу або спочивку). С. З. Ш.

Бива́ть, ся = д. **Бить, ся.**

Бива́чный = таборо́вий.

Би́вень = клик.

Бига́мія = двоже́нство.

Бизу́льникъ, рос. Crepis tectorum = жо́втий цьвіт, кульба́ба, ди́кий молоча́й.

Би́лень = бія́к, бия́к, бич. С. Аф. З. Ш. — Молотили, поки біяки геть не поодлітали.

Биле́тъ = білет, па́шпорт, квіто́к, ка́ртка, ка́рточка. — Виправив білет на пів року. — Добре було чумакувати, поки всюди рівно, а то уже через ті білети та й ходити не вільно. н. п. — По квіткам видають гроші в канто́рі.

Билліа́рдъ = кармелю́к. — Наїхали окомони в кармелюка грати — сюди туди по кешенях — нема чого взяти. н. п. (Пісня ся надрукована в Киев. Стар. з поясненням, що кармелюк = билліард; може й так, а може се назва якої небудь гри в карти.)

Би́ло = 1. калата́ло, калата́йло, клепа́ло, сту́кало. — Піп у дзвін, а чорт у калатало. н. пр.
2. язи́к (дзво́на).
3. клин, ба́ба (в олі́йниці).
4. товка́ч (до сту́пи).
5. передо́к (в санка́х).

Бильа́рдъ = д. **Билліа́рдъ.**

Бинди́га, бинди́огъ = 1. воротило, стрі-ла́ (у млині).
2. бендюги́. С. З. Ш.

Бинтова́ть = перев'я́зувати, повива́ти, бандажува́ти.

Бинтъ = пере́в'язка, за́в'язка.

Бира́ть = д. **Брать.**

Бíржа = (купецька або де стоять звощики) — **бíржа,** (де збірають ся наймити для найма на роботу) — **точóк.** Кіев. — На точку напила наймичку.

Биржевúкъ = **біржáк.** С. Ш.

Биржевóй = **біржовúй.**

Бúрка = **карб, карбіж, карбóванка.** С. З. — На щотах, бачили, не училась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Бúрчить = **карбувáти.**

Бирюкъ = **вовк,** (про чоловіка) — **вовк, супій, похнюпа, похмýрий.** — **Смотрѣть бирюкóмъ** = **вóвком дивитись.** — **Жить бирюкóмъ** = **одлюдно жúти.** — Живе одлюдно на вигоні. С. З.

Бирюковáтый = **вовкувáтий, похмýрий, понýрий, похнюпий, одлюдний.**

Бирюлька = 1. **цяцька, бурýлька.** С. Ш. 2. **дýдочка, сопілочка** (очерéтяна).

Бирючина, рос. Ligustrum vulgare = **вóвчі ягоди, жúмолодь, жостір.** С. Ап.

Бирючúяа = **вовчúще.**

Бврючій = **вóвчий.**

Бúтва = **бій, батáлія, січа, побій, бúтва.** (У запорожців: баталія мішаного характеру — **гáлас,** особливими ватагами, кожна самостійна — **гармúдер,** стичка перед баталією парізно або малими купками — **герць, гéрець).** Эв. — Пили; пили запорожці і гуляли, під Товстою могилою баталію мали. п. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: вставай, сину, до побою. п. п. — Не наступай Лúтва, бо буде між нами битва. п. п. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. п. пр.

Битвá = **клóніт, морóка.**

Бúтвенный = **бойовúй, батáльний.** — Настоящій батальний огонь. Кв.

Биткá = **бúтка** (налита свинцем або оливом) — **свинчáтка, олив'янка,** (з гвіздком) — **гвоздянка.** С. Ш.

Биткóмъ = **нáпхом, нáбгом, пóвно, повнісінько, нáтовпом.**

Битóкъ = 1. д. **Биткá.**
2. **дóвбня, довбéшка.** С. Ш.
3. (печéний) — **битóк.**

Бúтый = **бúтий, лýплений, лупцьóваний, катóваний** і т. д. (див. під с. **Бить**). — Каже дитина, що бита, та не каже за що. п. пр. **Бúтая дорóга** = **бúтий шлях.** Незабаром виїхали ми на битий шлях. **Бúтая птúца** = **різана.** На базарі було багато різаної птиці. **Бúтый часъ** = **цілу годúну.** — Проморив мене цілу годину. — **Бúтый человѣкъ** = **бувáлець.** — Був у бувальцях — знає що кий, що палиця. п. пр.

Бить = **дріт** тонéсенький, для гантáрської робóти.

Бить, ся = 1. **бúти, ся, лупúти, ся, лупцювáти, ся, колотúти, ся.** (Батогóм, рéмнем, малахаéм тó-що) — **батóжити, пýжити, шмагáти, супóнити, чухрáти, піжити, перезáти.** — Лупіть Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важкúм чим) — **гатúти.** — Схопив рубель, тай почав гатити. — (До крóви) — **бúти на олію.** — (До синців) — **басамáнити.** — (Дýже тяжко) — **тузúти, тузувáти, тюжити, шпáрити, періщити, лýщити, гатúти.** — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гáтить. Кот. — (Кулакáми де попало) — **садúти, стусувáти, товкмáчити, стусанів давáти, маніжити, кудóвчити.** — А він її за коси з печі, тай давай маніжити. п. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчити. п. о. — (Колінками) — **колінчити.** — Звалив його, колінчив, колінчив, тай викинув за двері. п. к. (Лóбом, рогáми) — **бýцати, ся.** — — Ходить, як овечка, а буцає, як баран. п. пр. — (Погáми задними) — **брикáти, ся, хвицяти, ся.** — Знай, кобило, де брикати. п. пр. — (Немилосéрдно) — **катувáти.** — Буду тебе бити, буду катувати, а як прийде неділя — буду нишу мати. п. п. — (Пáлицею) — **дубáсити.** (Пáлею) — **палі давáти.** — (По пиці) — **ляскати, ляпаса давáти, ляпцá давáти, ляпанцями годувáти.** — А він йому раз і вдруге ляпца дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Різкáми) — **сíкти, пáрити, чýстрити, чýхрáти, шпáрити, періщити.** — (Хворостúною то-що) — **хворостúти, хвóїти, хвúськати, хвóськати, цвúгати.**
2. **вбивáти, забивáти, розбивáти, вибивáти, збивáти, бúти.** — Забивати палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вибивати медалі. — Збивати масло.
3. **викидáти.** — Риба викидає икру.
4. (про звук) — **бúти, плескáти, ляскати.** — **Бить въ барабáнъ, въ набáтъ** = **бúти в барабáна, б. на сполóх, на ґвáлт.** — А він побачив злодіїв, кинув ся

на дзвіницю тай давай на сполох бити. — **Бить въ ладóни** = плескáти, в долóнї плескáти. — Ідé малúй та в долонї плéще: гуляй, мамо, нема батька ище. н. п.
5. (про сéрце) — колотúти ся, тьóхкати, стýкати, тїпати ся, тріпати ся. — Серце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.
6. (про птиць) — тріпати ся, тїпати ся. — *Синиця в клїтцї тріпаєть ся.* С. Ш.
7. (про хворóбу) — трястú. — Лихоманка трясе. — **Бить баклýши** = д. **Баклýшничать.** — **Бить ся объ заклáдъ** = закладáти ся. — Один усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Бúть ся яйцами** = нáвбитки бити ся. — От вони похристосували сь, тай почали крашанками навбитки бити ся. — **Бить ногáми** = брикáти ся. — Не підходьте до сього коня: він брикаєть ся. — **Бить челóмъ** = прохáти мúлості, чолóм давáти. — Тай поїхали до столицї, прохати милостї у царицї. *н. п.* — Його добром, та йому й чолом. н. пр.
Битьё = биттн́. — Махання за биття не рахуеть ся. н. пр.
Битюгъ, битюкъ = 1. кінь (тамбовської або воронїжської породи).
2. (про чоловіка) — мацáк, бужáк, бéцман, здоровúло. — Який бецман, а нїчого не хоче робити. С. Ш.
Бичевá = д. **Бечевá.**
Бичевáніе = бичувáння, шмагáння, катувáння.
Бичевáть = бичувáти, батóжити, шмагáти, пýжити і т. д. д. **Бить.**
Бичевнúкъ, рос. Artemisia procera = бóже дéрево,. біж-дéрево. С. Ан.
Бичъ = 1. бич, батíг, пýга. — Не втїкае пес від калача, тільки від бича. н. пр. — З піску батога не вплетеш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр.
2. кáра Бóжа. — Отож і пішла на людий кара Божа: сарана, пошесть.
3. кат, душмáн, катюга.
Бишь = пак, бо. — Що пак він казав? — - Як бо його звуть?
Біéніе = биттн́, (про сéрце) — стýкання, тьóхкання.
Біографúческій = біографічний, житєпúсний.
Біогрáфія = біогрáфія, житєпис.
Біóчій = б'ючий, б'ющий.
Благо = 1. добрó, блáго. — Се робить ся на добро всїм людям.
2. дóбре, гарáзд, на щáстя, добрó; нехай би, тим більше що..., дякуючи томý що... — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добрó, у кого є господа К. Ш. — І нехай би він справдї був винен, а тож...
Благовúдный = гóжий, гáрний. — Ой там їхав козак гожий, ще й на личенько хороший. н. п.
Благоволéніе = дóбрість, лáска, мúлость. — **Пріобрѣ́сть, заслужúть благоволéніе** = запобігти лáски, мúлостї, підійтú під лáску, заслужúти, ся на лáску. — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки свойому миленькому підійду під ласку. н. п. — Як чоловік цікавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. В. — **Потерять благоволéніе** = втрáтити лáску. — Я бою ся, козачецьку, і сама я плачу, ой я в своїй матусеньки певне лáску втрачу. н. п.
Благоволúть = 1. ласкáвим бýти, добрá бажáти, жúчити, зúчити. С. З.
2. зволяти, ся. — Зволяйтесь, добродїю, вислухати. С. Л.
Благовóніе = пáхощі. С. З.
Благовóнный = запашнúй, пахýчий, пахнючий, пахýщий. — З запашного василечку. — Ой посíйте ж там пахнючої рутоньки. н. п. — Пахуча квітка.
Благовоспúтанный = звичáйний, гóжий, ґрéчний, дóброго бáтька дитúна. — На тім стільчику ґречний молодець. н. п. — От і видно, що доброго батька дитина.
Благоврéменный, но = вчáсний, вчáсне, у свій час, в пóру, сáме в час, в дóбрий час. — Добре у свій час все зробити. — Він прийшов саме в час.
Благовѣ́рный, ая = 1. благовірний, правовірний. (Специяльно вживаєть ся як епітет членів Царської Сем'ї.)
2. старúй, старá, мій, моя (называють друг друга чоловік та жінка, більше в жарт).
Благовѣ́ствовать = 1. звіщáти, оповіщáти рáдість, принóсити рáдісну звістку.
2. проповідувати слóво Бóже.
Благовѣстúтель = благовісник. С. З.(Придаєть ся св. Архангелу Гаврилу).
Благовѣстúть = д. **Благовѣствовать.**
Блáговѣстить = 1. блáговістити, дзвонúти до слýжби Божої, на слýжбу Бóжу. — На самісенький Великдень, як задзвонили до служби. н. о. — Вже почали благовістити.

2. розголоша́ти, дзвони́ти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвонити.

Благовѣстіе = до́бра вість, звістка. С. Ж.

Благовѣстникъ = д. **Благовѣститель.**

Бла́говѣстъ = бла́говіст, дзвін до це́ркви.

Бла́говѣсть = д. **Благовѣстіе.**

Благовѣщеніе = Благові́щення. — Який день на Благовіщенни, такий і на Великдень. н. пр.

Благовѣщенскій = благові́сний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. н. пр.

Благоговѣ́ніе = побо́жність (вели́ка шано́ба, пова́га до чо́го сьвяще́нного або висо́кого, ди́вного або ду́же га́рного). С. Ж.

Благоговѣ́ть = шанува́ти, поважа́ти побо́жно, преклоня́ти ся.

Благодаре́ніе = дя́кування, подя́ка. С. З. — Яке частування, таке й дякування. н. пр. — **Благодаре́ніе Богу** = дя́кувать Бо́гові, дя́ка Бо́гові. — Поки що, дякувать Богові, здоровенькі.

Благодари́тельный = подя́чний.

Благодари́ть = дя́кувати. С. Аф. З. Л. — **Благодарю́** = спаси́бі, дя́кую, дя́кувать. — **Благодаря́** = дя́куючи, дякувать. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. н. н. — Подякував за хліб, за сіль і за науку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувать. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостивую ласку дякую. Ст. Л.

Благода́рность = 1. дя́ка, подя́ка, вдя́чність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за рака. н. пр. — Не жди дяки од приблудного невдяки. н. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до нього. Фр.
2. хаба́рь. — Дав йому три карбованця. (Д. під с. **Взя́тка.**)

Благода́рный, на = вдя́чний. С. З. Л. — Должни есьми все тое приймовати вдячне. Б. Н. — Чого ми вдячни от них будучи. Ст. Л.

Благода́рственный = подя́чний.

Благода́рствовать, благода́рствуйте = д. **Благодари́ть, благодарю́.**

Благода́тный = благода́тний, до́брий, доброді́йний.

Благода́ть = 1. добро́, благода́ть.
2. і 3. Д. **Благоволе́ніе** і **Благодѣя́ніе.**
4. ро́скіш, доста́ток.
5. рос. Gratiola officinalis — золотоґи́сячник, Бо́жа ми́лость, дрисли́вець. С. Ан.

Благоде́нственный = щасли́вий. С. Л.

Благоде́нствіе, благоде́нство = щა́стя, гара́зд, добро́. — Дай, Боже, нам на здоров'я, та скоро побачитись в гараздї. Ган. Барв.

Благоде́нствовать = жи́ти щасли́во, до́бре, благоде́нствувати. — На всїх язиках всї мовчать, бо благоденствують. К. Ш.

Благоду́шіе = до́брість, доброду́шність.

Благоду́шный = до́брый, доброду́шний, мягкосе́рдий.

Благодѣ́тель, ница = добро́дій, ка, благоді́й, ка, доброчи́нця. С. З. Л. — Господь послав нам якого доброчинця. Ч. К.

Благодѣ́тельность = доброді́йство, дочи́нність.

Благодѣ́тельный = доброді́йний, благоді́йний, доброчи́нний, добротли́вий. (С. Ж.)

Благодѣ́тельствовать = добро́діяти, чини́ти, роби́ти.

Благодѣя́ніе = добро́, доброді́йство. — Я йому добро зробив, а він так менї оддячив. — Дякуючи Господу Богу за так велике добродїйство. Б. Н.

Благодѣ́ять = д. **Благодѣ́тельствовать.**

Благожела́тельный = жичли́вий, ласка́вий. — А я бідний, нещасливий, нїхто менї нежичли́вий. н. п.

Благо́й = 1. до́брий. — Добра рада, де щира правда. н. пр.
2. упе́ртий, серди́тий, невгомо́нний, шале́ний. — **Крича́ть благи́мъ ма́томъ** = репетува́ти, галасува́ти, напуп крича́ти. — Кричить баба, репетує — нїхто її не рятує. н. пр.

Благолѣ́піе = краса́ (велична).

Благолѣ́пный = прекра́сний, ду́же га́рний.

Блаломы́сліе = доброми́сність.

Благомы́слящій = доброми́сний.

Благонадёжность = пе́вність.

Благонадёжный = пе́вний, наді́йний.

Благонамѣ́ренный = доброми́сний.

Благопра́віе, благопра́вный = обича́йність, звича́йність, обича́йний, звича́йний. — Який звичайний хлопець.

Благообра́зіе = краса́, вро́да, го́жість.

Благообра́зный = вродли́вий, га́рний, го́жий. — Хороша, вродлива, та доля її нещаслива. н. п.

Благополу́чіе = д. **Благоде́нствіе.**

Благополу́чный, но = щасли́вий, до́брий, до́бре, гара́зд. С. З. — Дома усе гаразд застав С. Л. — **Благополу́чно ко́нчиться** = ви́йти на до́бре.

Благоприли́чіе, благопристо́йность, ный = звича́йність, звича́йний, го́жість, го́жий. С. Л.

Благопріобрѣсть; благопріобрѣтáть = придбáти, добýти, надбáти, набýти, нажи́ти, добувáти, набувáти, наживáти, дбати. С. Л. — У наймах, сяк собі та так, придбав сірома грошенят. К. Ш. — — Надбав гроший, став хороший. н. п.

Благопріобрѣтенный = при́дбанний, нáдбаний, набýтий, нажи́тий. — **Благопріобрѣтенное имýщество** = набуток, нáдбане, нажи́те добрó. — Це його набуток а не батьківщина.

Благопріятель = при́ятель.

Благопріятный = 1. при́язний, ласкáвий, милости́вий, жичли́вий, прихи́льний, щи́рий. — Він завжди до його прихильний. 2. гóжий, погóжий, сприя́ючий, щасли́вий. — **Благопріятное врéмя** = дóбрий час, слýшний час, погóдний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподївати ся слушного часу. — Запобігаймо вперед такому безправю під сей до того діла погодний час. С. З. — За дві неділї або як на то час погодний знесеть. Ст. Л. — **Б. вѣтеръ** = погóдний, ходови́й. (Ман.), погóжий. — Треба швидче їхати, тепер саме ходовий вітер. — **Б. погóда** = годи́на, гóдяний, годи́няний, гóдяно, годи́няно. — Після доиців настала година. — — За цїлий тиждень нї одного дня не було гóдяно. — **Б. слýчай** = добра окáзия, дóбрий випадок, щáстя. — Йому випала добра оказия.

Благопріятствовать = 1. ласкáвим, милости́вим, прихи́льним бýти до кóго. 2. годи́ти, погóдити, сприя́ти, щасти́ти. — Як Бог годить, то й мокре горить. н. пр. — Тепер час погóдить, треба дїлом поспішати. С. Л. — А Бог мінї погодив, вовк кобилу задушив. н. пр. — Щастя йому сприя́є. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. н. п.

Благоразýміе, благоразýмный = розсýдливість, розсýдливий.

Благорасположéніе = лáска, ласкáвість, ми́лость, при́язнь, прихи́льність.

Благорасполóжённый = д. **Благопріятный 1.**

Благорастворéніе = здорóвість (повітря).

Благорастворéнный = здорóвий.

Благорóдникъ, рос. Eupatorium canabinum = сідáч, сідáш. С. Ан.

Благорóдный = 1. благорóдний, шляхéтний, знáчний. — Благородна — свиня огородна. н. пр. (До тих, що своїм панством пишають ся.) — Благороднї — хлїба голоднї. н. пр.
2. чéсний, благорóдний, ли́цáрський, щи́ра душа. — Благородними кістками болота засипав. К. Ш.

Благосклóнность = д. **Благорасположéніе.** — **Сниская́ть благосклóнность** = д. **Благоволéніе пріобрѣсть.**

Благосклóнный = д. **Благопріятный 1.**

Благосклóнствовать = д. **Благопріятствовать 1.**

Благословéніе = блавословéння, благословéнство. С. З. — Матусине благословéння. Опов. О. Стороженка

Благословить, ся = благослови́ти, ся, поблагослови́ти. — Благослови, Боже, нам гнї'ечко звити, сей дом звеселити. н. п. — Благословилась Марусенька та у свого татка на посадоньку сїсти. н. п.

Благосостоя́ніе = достáток, гарáзд, добрóбит. — Він має достаток. — Хто в бідї, нехай біду стерпить, а хто в гараздї, щоб нїколи біди не знав. н. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але очевидячки упадає. Батьківщина.

Благостыня = добрó, ми́лость.

Блáгость = дóбрість.

Благотвори́тель, ный і т. д. = д. **Благодѣтель, ный** і т. д.

Благоусмотрѣніе = вóля, ласка, ми́лость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустроéніе = упорядкувáння.

Благоустрóить = порядок, лад дáти, упорядкувáти.

Благоустрóйство = упорядкувáння, дóбрий лад, поря́док.

Благоухáніе, ный = д. **Благовóніе, ный.**

Благоухáть = пáхнути, пахтїти. — С. З. — Квітки пахнуть ясним ранком. Аф.

Благочести́вый = благочéсти́вий, побóжний.

Благочи́ніе = 1. д. **Благоустрóйство.** 2. кільки церкóв парахвія́льних під дóглядом однóго благочи́нного.

Благочи́нный = 1. д. **Благоприли́чный.** 2. благочи́нний, благочи́нник. С. З.

Блажéнный = 1. щасли́вий, блажéнний. 2. юроди́вий. — А я, юроди́вий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блажéнство, вать = щáстя, рай, рóскіш, раювáти, роскошувáти. — Рай, та не нам тут раювати. К. Б.

Блажи́ть = 1. величáти, слáвити. 2. дурíти, пустувáти, вередувáти, коверзувáти, комезíти ся. — Добре дурíти, коли приступає. н. пр. — Ой мати, мати, москаль у хатї, пустує, жартує, не дає спати. н. пр.

Блажно́й = шале́ний, свава́льний, вередли́вий, невгомо́нний. С. З.

Блажь = дур, ду́рість, ду́рощі, при́мха, блазе́нство, шале́нство. С З. Л. Ш. — Викинь дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Йому усе блазенство в голові. С. З.

Блазни́ть, ся = спокуша́ти, ся, зна́жувати, ся, зво́дити, прина́жувати. — — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п.

Бла́нжевый = жовтотїле́сний (ко́лір).

Бла́нкъ = бла́нок.

Блева́ка = блюва́ка, ригач. С. Ш.

Блева́ніе = блюва́ння, блюва́чка, рига́ння, рига́чка.

Блева́ть = блюва́ти, рига́ти, ки́дати з се́бе.

Блева́чъ = д. **Блева́ка.**

Блёвка = нажи́вка (червячок або муха, що надївають на гачок для принади риби).

Блево́та = блюво́та, рига́чка. — У його блювота з опою.

Блево́тина = блюво́тина, блюва́ки, блювоти́ння.

Блези́ръ = 1. дзе́ркало (передня сторона печі, або грубп, що виходить в одну кімнату, коли топка з другої.)

2. в виразї: **„для близи́ру“** = аби́-як, для годи́ть ся. — Він це зробив тільки для годить ся.

Бле́клость = в'я́лість.

Блёклый = зів'я́лий, пов'я́лий, збля́клий.

Блёкнуть = в'я́нути, бля́кнути, ни́дїти, линя́ти, линї́ти; марнї́ти. — Ждала, ждала козаченька, тай в'янути стала. н. п. Всї мої квіти лугові понидїли, що твоїх козаків у себе не видїли. н. п. — На калину вітер віє, калина линїє. н. п. — Полиняли брови, помарнїло личко, обсїла круг дітвора, як перепеличку. н. п.

Блеко́та́, блёкоть = 1. д. **Белена́.**

2. рос. Conium maculatum = боли́голов, блекота́, вомі́га, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Блескъ = бли́ск, лиск, бля́ск. — Бляску та гуркоту було багато. С. Ш.

Блесна́ = бле́шня (олив'яна рибка з гачком). — Щуки на бле́шню добре ловлять ся.

Блесо́вка = ни́зка, разо́к пе́рлів.

Блёсоть = пе́рли (не низані).

Блёстка = блі́стка, бли́щик, бл... ка. — **Блёстки лучей** = скалки́. — ... **ва́ть блёстками** = гаптува́ти, нак... пувати.

Блестня́къ, ком. Chrysis = **сьвітля́к, блища́к.** С. ...

Блесте́ніе = блища́ння.

Блесте́ть = блища́ти, ся, **бли́гкотїти,** лиснї́ти, ся, вили́скувати ся, (як зори) — **зорі́ти.** — І полум'я буває блісне, як вітер повіє. Аф. — Ой у полі криниця, там водиця блищить ця (а по другому варіянту: лиснить ця) н. п. — От, щось лиснїєть ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж вилискують ся. — Дай то, милий Боже, блисне булава. К. Ш. — Місяць сьвітить, зори зоріє. н. п. (Не рівно) — бли́скати, **блі́кати,** миготї́ти, мигтї́ти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивив ся, аж то гроші горять. С. Ш. — Цїлу дорогу мигтить мінї в очу, як сонце. — Щось проти сьвічки миготїло, то певно її коси полискували. С. З. (Ду́же пома́лу) — **бли́мати.** С. Л. — Каганець блимає. — (Ле́две ви́дно) — **лелї́ти.** — Десь далеко водиця лелїє. — (Як срібло) — **срібнї́ти.** — Днїпро при місяцю срібніє.

Блестя́къ, блестя́нка = д. **Блестня́къ.**

Блестя́щій = блиску́чий, лиску́чий, блистю́чий.

Бле́яніе = бе́кання, ме́кання.

Бле́ять = бе́кати, ме́кати, мекета́ти, блекота́ти, мекеке́кати. С. З. Ш. — Кавчать мекечуть всїма́ голосами. Гул. Ар.

Ближа́йшій = найбли́жчий. — Сюдою найближча дорога.

Бли́же = бли́жче, бли́зче. — Зелененький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий, чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Бли́жній = бли́жнїй, близьки́й. С. Ш.

Близёхонько = близе́нько, близе́сенько.

Бли́зить, ся = бли́зити, ся, наближа́ти, ся. С. З. — Θ. Ѵ. — до е . . . . дубець близить ця. н. пр.

Бли́зкій, ко = бли́зький, недале́кий, бли́зько, недале́ко, на близу́. — Хоч близько, та слизько. н. пр.

Близлежа́щій = бли́зький, сусї́дний, суме́жний.

Близна́ = близно́.

Близне́цъ = близня́, близня́тко, близню́к, близня́к, близню́чка. С. З. Ж.

Близнецы́ = 1. близня́та, близнюки́. — **Рожа́ть близнецовъ** — близни́ти. — Три роки близнила, а на четвертий змилила троє привела. н. пр.

2. астр. — чепі́га (? одно з 12-ти суз'ір'їв еклиптіки). — Віз став супротив півночі над хатамя, чепіга вияснилась. С. З.

Близору́кій = низькоо́кий, низький на о́чі, коротков́орий. Номис.

Бли́зость = бли́зкість, близина́, близь, бли́зень. — **По бли́зости** = поблизу́, зблизька, бли́зько, біля́, побі́ля.

Бли́зъ = 1. д. **Бли́зость** — **Побли́зости.**
2. ко́ло, тро́хи не́, мало не́. — Він там прожив трохи не рік.

Близь = д. **Бли́зость.**

Блине́цъ = нали́сник (млине́ць з си́ром).

Блинохва́тъ = книшола́и, книшохва́т (жартливо або часом і лайливо, дражнять поповичів).

Блинъ = млине́ць, блин, блине́ць, (з пшона) — пшоня́ник, (з гречки) — греча́ник, (з гороху) — горо́хвяник. С. Аф. З. Нов. — Слїпець, на млинець. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. н. пр. — Батько вмірає, а він блини вминає. н. пр. — Приїхали паничі — гречаники у нічі. н. п. — **Печь блины́** — вживаєть ся і метафорічно = робити на швидку́ ру́ку, аби як. — **Блиномъ въ ротъ лѣзетъ** = ла́щить ся, підсипа́єть ся, підле́щуєть ся.

Блиста́ніе = бли́скання. ли́скання, блища́ння.

Блиста́тельный — 1. блиску́чий. С. Ш.
2. пи́шний, вели́чний.

Блиста́ть = д. **Блестѣть.**

Блока́да = обло́га. С. З. — Ми двадцять і чотирі дні Орду громили, в облозі сидючи, конину їли. К. Б.

Блока́дный = обложни́й.

Блокирова́ть = облягáти, обкладáти, обступáти. — Ой уже ж наші славні Запорожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усїма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жаботиші, обступили город Умань у одній годині. н. п.

Блокъ = блок, колїща, вертїло (? С. Н.)

Бло́на = 1. шку́рка, кожушо́к, толубе́ць, плїва́, плїнка.
2. анат. Placenta — мі́сце, мі́сто, по́слїд; соро́чка. — Щасливий — в сорочцї родив ся. н. пр.
3. ґу́ля, гу́ля, на́ріст.

Блонди́нъ, ка = біля́вий, біля́вець, біля́вчик, біля́вчин, руся́вий, руся́вин, біля́вка, біля́вочка, білу́ха, біля́ва, біля́виця, руся́ва, руся́вка. С. З. Ш. — Білявого любка маю, сама білявенька. н — Ой не піду до білявки, не піду: упав сніжок, наробліо слїду. н. п. — Ой пошукав білявочки иншої собі н. п. — Голо-вонько моя бідна, що діяти маю? Та де ж моя білявиця, що я не видаю? н. п. — Пане брате, товаришу! Баталїя буде: або твоя або моя білявиця буде. н п.

Бло́нокъ = оба́пол, оба́полок, обзьо́л. С. З.

Блоха́, ком. Pulex irritans = блоха́, здр. — блі́шка, зб. — блошва́, блошня́. (Виганяти бліх перед огнем) — пруди́ти ся. С. З. — Блошви тієї розвелось страшенна сила. — Онучі инші полоскали, а хто прудив ся у кабиць. Кот.

Блоши́стый = блоха́тий, блоха́стий. — Тай блохате оце цуценя.

Бло́шій = блоши́ний.

Блошли́вый = д. **Блоши́стый.**

Блошни́къ, рос. Aspidium filix femina = па́пороть, жіно́ча па́пороть. С. Ан.

Блошни́ть = блоши́ти. — Оце цуценя тільки блошить тут.

Блошни́ца = 1. і 2. д. **Блошни́къ і Бзду́шка.**
3. рос. Origanum vulgare = матери́нка, зіно́вка, духови́й цьвіт. С. Ан.

Блошно́й, бло́шный = д. **Бло́шій.**

Блошна́я трава́, рос. 1. Polygonum persicaria = гірча́к. С. Ан.
2. д. **Блошни́къ.**

Блу́день = пусту́н, жиру́н. С. Л.

Блуди́ть = 1. блуди́ти, блука́ти, тиня́ти ся, віяти ся. — Хожу, блужу, як те сонце в крузї. н. п. — Блукає, як приблудний. н. пр. — Як бачиш, бурлака на сьвіті тиню ся од села до села. Кот.
2. бахурува́ти, розпу́тствовати, воло-чи́ти ся. — Але з другими бахурують, свої ж жінки нехай горюють. Кот.
3. пустува́ти, жирува́ти. С. Л.

Блудли́вый = пустотли́вий, шкодли́вий. — Шкодливий, як кішка, як тхір. н. пр.

Блудни́къ, ца = розпу́тник, ця, ба́хур, ка, курва́ль, ку́рва, блудя́жка, повія, хльо́рка. — Чоловіка має, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У городї не без дурня, в селї не без курви. н. пр. — Коси різали блудижкам. С. З.

Блу́дный = розпу́тний. — Зовсїм розпутна стала і ото привела дитину. н. о.

Блудодѣ́й, ствовать = д. **Блудни́къ і Блуди́ть 2.**

Блудодѣя́ніе, блудъ = 1. розпу́ста, курва́льство, бахорува́ння. — Розпуста в молодости приносить хворобу на старі кости. н. пр.
2. любоді́йство. Б. Н.

Блудя́га = волоцю́га, заблу́да, заволо́ка. С. З. — А на чужій на сторонцї зо-

вуть мене заволокою, велять міні річку бре-сти широкую ще й глибокую. п. п.

Блужда́ніе = блука́ння, блукани́на, блуд. С. Ш. — Як кого нападе блуд, нехай при-намятає у який день було Різдво, візьме землї з під ніг і посипить на голову, той знайде дорогу. п. пр. — Тай набридла вже міні ся блуканина.

Блужда́ть = д. **Блуди́ть** 1. — Блукаючий вираз очий. Фр.

Блѣднова́тый = блїдува́тий. — Листя як на ясені, тільки блїдуватїше.

Блѣдноа́лый = блїдорожéвий, рожé-венький.

Блѣдноголубóй = голубéнький, блакіт-новий. (С. Ш.)

Блѣднозелéный = зеленува́тий.

Бѣдноли́цый = блїди́й, блїдний, блїдо-ли́ций. — Біда, у кого жінка блїдá, а в кого румяна — кажуть: усім кохана. п. пр.

Блѣдность = 1. блїдість, блїдóта.

2. **Блѣдность дѣви́чья,** Chlorosis = блїдни́ця.

Блѣднота́ = д. **Блѣдность 1.**

Блѣдный = блїди́й, блїдни́й. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де вигля-дав. К. Ш. — **Блѣдная нéмочь** = д. **Блѣдность 2.**

Блѣднѣ́ть = блїднїти, блїднути, блїднї-шати, полотнїти. — Вона вся пополотнїла з ляку.

Блюдéніе = дóгляд, дозóр, пильнува́ння, сгережéння. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блю́дечко = блю́дечко, блю́дце.

Блю́до = 1. блю́до, полу́мисок, тарíль. С. З. Л. Ш. — Винесли йому блюдо чер-вонцїв. п. п. С. Ш. — Полумисків два цї-нових. Стародавнїй опис. Кіев. Ст. — Та-ріль точений. С. Ш.

2. стра́ва, потра́ва. — Голодному кожна страва добра. п. пр. — Яка приправа, така й потрава. п. пр. — Тут їли разнії по-трави і все з поливяних мисóк. Кот.

Блюдоли́зничать = 1. тарíлки́ лиза́ти.

2. об'їда́ти когó.

Блюдоли́зъ = лизоблю́д, похлїбець, дар-моїд. — Барабаш похлїбець лядський. С. З.

Блюсти́, ся = догляда́ти, ся, глядíти, на-зира́ти, нагляда́ти, пильнува́ти, сте-регти́, захóвувати, ся. С. Аф. З. Ж. — Нехай мати буде, вонаж дрібні дїти догля-дати буде. п. п. — Буду дома сидїти, буду жінку глядїти. п. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. п. пр.

[illegible] = догляда́ч, догляд-чий, дозóрний, догляда́чка. — Бач, бі-сова доглядачка, таки вздріла. Кв.

Блюсти́тельный = дозóрний, пи́льний, доглядни́й. С. Аф. З. — Треба пильне око мати за ним.

Бля́ха, бля́шечный = бля́ха, бляхови́й, бляша́ний. С. Ш.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобéр, здр. — бóбрик. С. Ш.

2. Lutra — ви́дра, видни́ха. Эв. — За-порожцї прозвали сього звіря видпихою чи видрою. О. Ст. — **Убить бобра́** = пій-ма́ти óблизня, пошити ся у ду́рнї, вхо-пи́ти ши́лом па́токи.

Бобкови́нка, рос. Anthoxanthum odoratum = души́ця. С. Ан.

Бобови́дный = бібча́стий.

Бобови́къ = бобови́ння. С. Л. Ш.

Бобóвина = біб.

Бобóвникъ = рос. 1. Amygdalus nana бобчу́к, за́ячі орішки, польові орішки, дївóча кров, черсаки́. 2. Butomus um-bellamus — осітня́г, жа́б'яча цибу́ля. 3. Menyanthes trifoliata — бобівни́к, зу-бóвник, трифóлія. С. Ан.

Бобовня́къ = д. **Бобóвина.**

Бобóкъ = боби́на.

Бобрóвица, [illegible] = д. **обóвникъ** 3.

Бобръ = д. **Бобёръ.**

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. **Ту-рéцкіе бобы́,** Phaseolus = квасóля. С. Ан.

Остáть ся на бобáхъ = пійма́ти ó-близня, поши́тись у ду́рнї, вхопи́ти ши́лом па́токи. — **Разводи́ть бобы́** = баля́-си точи́ти, теревéнї пра́вити.

Бобылі́й = бурла́цький. — Життя бур-лацьке, як собацьке. п. пр.

Бобы́лка = бурла́чка.

Бобы́ль = бурла́ка. С. Ш.

Бобыльскій = д. **Бобылі́й.**

Богадѣ́льня = богодíльня, Бóжий дім, шпита́ль. С. Ш. — Ще добре, що приняли її стару, бідолашну, до Божого дому.

Богатéй = бага́ч, багати́рь, багатиня́, ду́ка, дука́рь, дука́ч. С. Аф З. Л. Ш. — Іде багач, іде дукач, насьміхаєть ся, за що тая голотонька напиваєть ся. п. п. — Як умре багатирь, то йде за ним увесь мир, а як умре харпак, то йде один дяк. п. пр. — Ой не сьмій ся із голоти, превра-жий дуко, щоб не було із душею тобі роз-лука. п. п. — Він такий багатиня, що не зна, що то нема.

Богатéнекъ = замóжний, заміжнéнький. С. Аф. З.

Богати́ть = збогаща́ти. — Пожитками збогатили. С. З.

Бога́тство = 1. бага́тство, скарб, скарби́. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. н. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи таковий скарб в руках наших, котрий жадною сумою переплачон бити не может. Ст. Л.
2. ро́скіш, роско́ші, пи́шність.

Бога́тый = 1. бага́тий, грошови́тий, (ду́же) — багатю́щий, (не ду́же) — багате́нький, замо́жний, заміжне́нький. (Див. ще: **Багате́й**) — Багатому чорт діти колише. н. пр. — Він чоловік бага́тий, грошови́тий. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: наплювала б я на тебе й на твого батенька. н. п. — Хоч не дуже багатий, а заможненький. н. о.
2. пи́шний, роскі́шний. — На йому жупан пишний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.
кошто́вний, дороги́й. — Шабля і вся зброя коштовна, сріблом оброблена.

Богаты́рскій = багати́рський, лица́рський. — Ой показав Ведмеденко багатирську славу: тай потопив вражих Ляхів в городецькім ставу. н. п. — В похід виступати, лицарської слави добувати. н. п.

Богаты́рство = багати́рство, ли́царство.

Богаты́рь = багати́рь, ли́царь, козарлю́га. — Васюринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він свойму отаману голосно гукає: позволь, батьку-отамане, нам на башті стати, не позволим Січу руйновати; не позволиш з шабельками, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. н. п. — А Сірко був лицарь на всю Україну. н. п.

Богатѣ́ть = багатї́ти, бага́тшати, розжива́ти ся.

Бога́че = бага́тше, багатї́ше. — Він тепер далеко багатїше став жити.

Богачёвъ = бага́цький. — Панське та багацьке нігде́ не пропаде. н. пр.

Бога́чество = д. **Бога́тство.**

Богачи́ха, бога́чка = багачи́ха, багати́рка. С. З.

Бога́чъ = д. **Багате́й.**

Боги́ня = боги́ня, божи́ця. С. Ш. — От баба і каже дїдові: лїзь на небо — ти будеш богом, а я божицею. н. к.

Богобоязли́вый, богобоя́зненный, богобоя́зный = богобі́йний, богобоязли́вий, побо́жний. С. З. Ж. Ш. — Ко сьвідетству принуцони люди добриє, богобойниє. Ст. Л. А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підкрадеть ся. К. Ш.

Богобоя́зливость, богобоя́зненность = богобі́йність, (С. Ж.) богобоя́зність.

Боговдохнове́нный = богодухнове́нний. Кул. Граматка.

Богома́терь = Богома́тїрь, Ма́ти Бо́жа, Бо́жа Ма́ти, Богоро́диця, Пречи́ста. — Ой рятуй, рятуй, Божая Мати, не дай погибати. н. п.

Богомо́лецъ, богомо́лица, богомо́лка = 1. богомо́лець, богомі́льник, богомі́льниця. С. Ш.
2. прочан, проча́нка, мн. проча́не. С. З. — По дорозї в Київ тягли ся потомлені прочане.

Богомо́лъ = 1. д. **Богомо́лецъ.**
2. сьвяте́нник, сьвяти́й та бо́жий. — Такий сьвятенник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадай ся. — Сьвятий та божий, а псипою з душі тхне. н. пр

Богомо́лье = 1. богомі́л'я.
2. про́ща. — На прощу в Київ одвезли, сьвятими травами поїли, та все таки не помогли. К. Ш.

Богомо́льникъ, ца = д. **Богомо́лецъ 2.**

Богомо́льный = богомі́льний, побо́жний. С. З.

Богомо́льщикъ, ца = д. **Богомо́лецъ.**

Богомо́льщина = проча́не.

Богоотсту́пникъ, чество = д. **Атеистъ, атеизмъ.**

Богора́вный = богорі́вний. — Одисей богорівний. Ніщ.

Богоро́дица = д. **Богома́терь.**

Богоро́дицына, богоро́дичная, богоро́дская трава́, рос. 1. Thymus serpyllum = чебре́ць, че́брик, че́пчик богоро́дишний, (гал.) — цебре́ць, матери́нка. С. Ан.
2. д. **Безсме́ртникъ 2.**

Богоро́дичные пра́здники = Пречи́ста: **Успе́ніе Богоро́дицы** (15 серпня) — Пе́рша Пречи́ста, **Рождество́ Богоро́дицы** (8 жовтня) — Дру́га Пречи́ста, **Покро́въ Богоро́дицы** (1 листопада) — Тре́тя Пречи́ста або Покро́ва. С. Л.

Богослуже́ніе = слу́жба Бо́жа, одпра́ва. С. Л. — **Отправля́ть Богослуже́ніе** = пра́вити слу́жбу Бо́жу.

Боготвори́ть = боготвори́ти, обо́жувати.

Богоуго́дный = богоуго́дний, уго́дний Бо́гові. — **Б. заведе́ніе** = д. **Богадѣ́льня.**

Богохуле́ніе = блю́знїрство. С. Ж. Ш. — Блюзнірство єсть слова зелживиі проти Богу или сьвятим. Б. Н. — Нехай буде проклят, покп аж блюзнірства свого перестанеть. Уст. Луц. братства.

Богоху́льникъ, ца = блю́знїр, ка, блю́зник, ця. — Блюзнїрі не могуть право-

вати ся, ані сьвідчити, але повиняні горлом бити караяі. Б. Н.

Богоху́льничество, богоху́льство = д. **Богохуле́ніе.**

Богоху́льствовать = блю́знити, блюзнова́ти. С. Ж.

Богоявле́ніе = 1. Богоявле́ння. С. Ш.
2. (сьвято 6 січня) — Водо́хрещі, Хре́щі, Орда́нь. С. З. — А третеє сьвято то Водохрещі. н. п.

Богоявле́нскій = орда́нський. — Треба покропити орданською водою.

Богъ = Бог, Біг, здр. — Бо́женько, дітське — Бо́зя. — Як будеш в дорозї, памятай о Бозї. п. пр. — Без Бога ні до порога. п. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ Їсти, Боже! „Роби, небоже“. н. пр. — — Ні Богові сьвічка, ні чортові кочерга́. п. пр. — **Богъ въ по́мощь, Богъ на по́мощь, Помога́й Богъ** = поможи́ Бо́же, Бо́же поможи, помага́й Біг, мага́й-Біг! — Ішов козак дорогою: помагай Біг, женче! н. п. — Боже поможи! а сам не лежи. п. пр. **Богъ да́стъ** = да́сть Біг, Біг-ма́! — **Богъ тебѣ́ судья́** = суди́ тебе́ Бог. — **Бо́гъ вѣ́сть** = Бо́зна. — Бо́зна що вигадує. — **Бо́га призыва́ть во свидѣ́тели** = Бо́гом сьвідчити ся. — Богом сьвідчить ся, а чортові душу запродав. п. пр. — **Богъ меня́ побе́й** = Побий мене́ Боже, Біг-ме́. — Біг-ме! що я не брав. С. Ш. — **Бо́же храни́, сохрани́ Боже, оборони́ Боже, упаси́ Бо́же** = крий Бо́же, боро́нь Бо́же, хова́й Бо́же. — Крий Боже, як страшно! — дя́ка Бо́гові, хвали́ти Бо́га. — Хвалити Бога, усе гаразд. — **Да́й Богъ** = бо́'да́й, дай Бо́же. — Бода́й тая річка куширем заросла п. п. — Дай, Боже, щастя, долю, хлїба в волю. п. пр. — **Дай Богъ здоро́вья** = Поздоро́в, Боже. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде. п. пр. — Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його. н. п. — **Ей Бо́гу** = їй Бо́гу, їжете Бо́гу, да́лебі, присяй Бо́гу. — Далебі, що так. — Не здатний, далебі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ ми́луетъ?** = Як ся ма́єте?, Як вас Бог ми́лує? — **На Бо́га упова́й, а самъ не плоша́й** — На Бога покладай ся, а сам робити не цурай ся. п. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. п. пр. — Надія в Бозї як хліб у стозї. п. пр. — **Ра́ди Бо́га** = Бо́га ра́ди, про́бі. — Кричить пробі її мати, щоб дївчину рятувати. п. п. — **Сча́стливъ твой Богъ** = ща́стя твоє́. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Сла́ва Бо́гу** = сла́ва Бо́гу, хвали́ти Бо́га. — Хвалити Бога, всього є доволї. — Хвалити Бога, що так обійшлось. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ посла́лъ** = що Бог дав.

Бода́ніе = бу́цання, бу́цькания, колоття́.

Бода́ть, ся = коло́ти, ся, бу́цати, ся, бу́цькати, ся. — І баран буцне, як зачениш. п. пр. — Ходить як овечка, а буцькає, як баран. п. пр. — Тупу — тупу ногами, зколю тебе рогами. п. к.

Боде́цъ = 1. острога́, кі́готь (заднїй у півня).
2. ріжо́к (у житї), колю́чка, шип (у рожі, шипшини і т. д.)
3. (в старовину) — острога́. С. З. — Ой як стисне козак Нечай коня острогами. п. п.

Боди́ло = роже́н. С. З. — А він виняв рожен, та як штрикне його. — Хіба рожна ти захотів? Кот.

Боёкъ = 1. д. **Би́лень.**
2. д. **Битка́.**
3. лом, чере́п'я, груз.
4. сту́па з товкаче́м (велика дерев'яна).

Боёцъ = бо́єць, перебієць; воя́ка, воййовни́к. С. З. — Ігрица думав завести і п'яний зараз розкричав ся, щоб перебійцїв привести. Кот. — А міщане ходять, все раду радять, що тому воцї за дар дати. п. п.

Божба́ = божба́, божіння; клятьба́. — Дурна клятьба — об стїну головою п. пр.

Божедре́вко, рос. Artemisia abrotanum = біж-де́рево, бо́же де́рево, біждереву́чок. С. Ан. Ш. — Біждеревочок — дївкам до кісочок.. п. п.

Боже́нье = д. **Божба́.**

Бо́жескій = бо́жий, бо́жський, бо́зький, божи́стий. С. Фр. Ш. — Божа воля, божа й сила. п. пр. — **По бо́жески** = бо́жо, по бо́жому. С. Ш.

Боже́ственный = 1. божестве́нний.
2. чудо́вий, чудо́вний. — Чудова зоряна ніч. — А на самім чолї сияв чудо́вний сьвіт: там із новим старий зіходив ся завіт. К. Д. Ж.

Божество́ = Бог, Біг, Божество́.

Божи́ться = божи́ти ся, кля́сти ся, бігма́ти ся, присяга́ти ся. — Божила ся бідна вдова, перед паном стоя: ой далебі, добродїю, ночує син дома. н. п. — Та не бігмай ся так, бо гріх. С. Ш. — Клянеть ся, що не брав.

Бо́жій = бо́жий, бо́говий. — Ой радуй ся земле: син Божий народив ся. п. п. — **Бо́жіею ми́лостью** = з Бо́жої ла́ски. — **Бо́жіе Провидѣ́ніе** = Во́ля Бо́жа. — **Бо́жье де́рево** = д. **Божедре́вко.** — **Бо́жья коро́вка**, ком. Chrysomela = со́нечко. С. З. — Сонечко, сонечко! виглянь у віко-

нечко: он татари їдуть, тебе заріжуть. н. пр. (Примовляють діти, пускаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божни́ца = 1. божни́к, божничо́к, божни́ця. — Намалюю матїр, на божник поставлю; на божничок гляну, матїр іспом'яну. н. п.

2. капли́ця — Пішов у каплицю молитись.

3. божни́ця (болвохва́льська). С. Ж.

Бозня́къ = бузина́.

Бо́зовый = бузино́вий. С. Ш.

Бозъ, рос. Sambulus = бузина́.

Бой = 1. бі́й, побі́й, биття́.

2. бі́й, бі́йка, ко́лот, колотне́ча; сїча, бата́лїя, би́тва. — Лайка — не бійка: в боку не болить. н. пр. — Та між ними така баталїя, що пай Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. **Би́тва**) — **Бой свой** = забива́ння па́ль. — **Бой-дѣ́вка** = ко́зирь дївка. Кв. — **Кула́чный бой** = кула́чки. — Ще чорти на кулачках б'ють ся, а він вже й схопив ся.

3. викида́ння икри́ рибою.

4. д. **Боёкъ** 3.

Бо́йкій = жва́вий, мото́рний, меткий, го́стрий, бо́йкий. С. З. Л. — Там то, мамцю, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бо́йкая доро́га** = вибо́їста, грудкова́та, нерівна. — **Бо́йкое мѣ́сто** = лю́дне. — Це саме людне місце, тут завше народ товчеть ся.

Бо́йкость = жвавість, мото́рність.

Бойни́ца = 1. бійни́ця.

2. до́вбня (котрою вбивають скотину) — Як хватить довбнею по голові.

Бо́йня = 1. бо́йня, різни́ця, більше вживаєть ся мн. бо́йнї, різни́цї, (де разом і сало витоплюють) — салган. С. З.

2. різня́, різани́на. — Ушанська різня.

Бока́лъ = ке́лих, пуга́р, ча́рка. — Сяючи йшов по бенкетах веселих з чистого золота кований келих. В. Щ. — Він з пугаром у руцї саме до краков'яка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повнії чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боково́й = бокови́й, побічний, прибічний, (про стїну бокову від причілку або про вікно в такій стїнї) — причі́льний. — **Пора́ на боково́ю** = час спа́ти, пора на бокове́ньку.

Бокову́шка, бокоу́шка = бокова́ кімна́та.

Боксёръ = бо́єць, перебієць (Д. під с. **Бое́цъ**).

Боксъ = 1. кула́чки (по аглицькому звичаю).

2. стуса́н, штурха́н. — Дав йому стусана. С. З.

Бокъ = бік, мн. **Бока́** = бо́ки. — **О́бокъ, бокъ о́бокъ** = о́бік, бік з бо́ком; по́руч, по́плїч. — Обік його жіночка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Поплїч сїдає. С. З. — **Изба́ на боку́** = похи́ла (ста́ра) ха́та. — **Бока́ отваля́ть** = побити кого́, бе́бехи надсади́ти. С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бебехів вам надсажу. Кот. — **Лежа́ть на боку́** = байдикува́ти, ба́йдики би́ти, ле́жні справля́ти. — **По́боку** = геть, пріч. — **Съ бо́ку припёка** = п'я́те ко́лесо до во́за, при́кліп коля́да, приши́й хвіст кобилї.

Болва́нить = 1. вите́сувати, обте́сувати.

2. дури́ти, моро́чити, тума́нити.

Болва́нъ = 1. и́діл, болва́н, божо́к.

2. коло́дка, шгурпа́к, на́довбень.

3. ду́рень, бо́вдур, бе́цман, те́лепень, йо́лоп. — Який бовдур виріс. — Ач, який бецман. — Стояв тепер, як пень, і правду мовивши, був дурень-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кланяєш ся пану возьпому? Кот. — **Игра́ть съ болва́номъ** = з ду́рнем, з дїдко́м гра́ти.

Болванѣ́ть = дурнїти, дурнїшати, тума-нїти.

Болва́шекъ = (у кравців) — коло́дка, на котрій вирівнюють шви.

Болва́шка = ґу́дзик (дерев'яний, необтя́гнутий).

Бо́лдырь = су́ржик, помі́сок, по́круч. — То не справдешнїй хорт, а покруч. С. Л.

Бо́ленъ = д. **Больно́й.**

Боли́головъ, рос. Conium maculatum = боли́голов, блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Бо́локомъ = на о́пашку. — Надів свиту на опашку.

Болопа́ = ґу́ля, ґу́ґля, ґурґу́ля, морґу́ля, гу́ля, гу́гля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Ач які ґуґлї на дереві.

Бо́ло́нь = 1. лубо́к.

2. трухля́вина (в недавно зрубаній деревинї).

Боло́тина = багни́на, багнови́ця. С. Л. Ш.

Боло́тистый = багни́стий, боло́тяний, багня́вий. С. Л. Ш.

Боло́тникъ = 1. кули́к (болотяний, Scolopax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaepolia = козли́, чо́вник, стріла́, водяна́ стріла́, стрі-ли́ця. б) Geranium sylnaticum = **стоко-**

лїнник, в) Ledum = д. **Багýльникъ.** С. Ан. З. болóгяник, болóтяний.

Болóтный = болóтяний, багновúй. С. Л. — Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяні, ой що пивали на Україні вина та меди ситні. н. п.

Болóто = болóто, багнó, багнюка, бáгнище. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнищі город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржаве) — иржáвець, ржáвець. С. Л.

Болтáніе = 1. бóвтання.

2. колихáння, теліпáння.

3. базїкання, белькотáння, пащикувáння, балясн.

Болтáть = 1. бóвтати, колотúти, (ложкою в страві) — бáбрати ся. — Колотити сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. п. н. — Не їв нічого, тільки побáбрав. С Ш.

2. колихáти, махáти, дриґáти. — Не колихай ногами, бо чорта колишеш. н. пр. — Він упав, тай дриґає ногами.

3. базїкати, торóчити, молóти, верзтú, городúти, балясувáти, балясн або баляндрáси точúти або прáвити, варзякати, плéскати, цвéнькати, (багато і швидко) — пащикувáти, цокотїти, (не вмовкáючи) — лопотїти, лящáти. С. Аф. З. Л. Ш. — Базїкали о всїх дїлах. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Не мели бо' зна чого. — Верзе, що і в рот не попаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащикувать уміли. Кот. — Сьміють ся та лають батьків своїх, що змалечку цвенькать не навчили по німецьки. К. Ш. — Давай вони балясувать та хвалитись. п. к.

Болтáть ся = 1. бóвтати ся, колотúти ся. — Вода бовтаєть ця в бочцї.

2. бродúти, тинятн ся, вéштати ся, сновиґáти. — Так без дїла тиняєть ся. — Посновиґала там по всїм куткам. Б. Г.

3. теліпáти ся, мотáти ся, тїпати ся, колихáти ся. — А китиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.

Бóлтень = 1. копúстка.

2. бовтýн, бовтюк, розбóвток, зáпороток. С. Аф. Ш. Ман. — З десятка яєць двоє бовтюків.

Болтлúвый, ая = щебетлúвий, а, ховзькúй на язúк, слизькоязúкий, а, базїкало (Д. т. **Болтунъ** 1.).

Болтовня́ = базїкання, балясн, теревéнї, верзїння, торóчення. С. З. Ш. — Бач теревені розпустила. Кот.

Болтýнъ, болтýнья = 1. щебетýн, ха, базїкало, цокотýн, ха, лепетýн, ха, лéпетень, торохтїй, ка, белькотýн, ха, талалáй, ка, ляскýн, ха, ляскотýха, (не вмовкáючий) — бубнїй, (ще й дурний) — бóвкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лїсом за пралїсом талалай кричить. п. з — Лепетень лепече, а дурень слуха. п. пр.

2. д. **Бóлтень 2.**

Болтýшка = 1. д. **Бóлтень** 1.

2. д. **Болтýнъ** 1.

3. пýтря; дерть або пійло з борошном задля худоби.

4. яєшня (пряжена з молоком).

Болтъ = 1. бовт.

2. прогóнич. — Треба вікна на прогоничі позапірати.

Боль = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болить. н. пр. — Ніхто чужого болю не знає. н. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. теж: **Болѣзнь**).

Больнúца = бóльнúця, шпитáль, лїкáрня. (Хар.)

Бóльно = 1. болячé, бóлїзко, болúть, бóлко, тя́жко. — І сюди гаряче і туди боляче. н. пр. — Болить серце, як згадаєш, старих Слов'ян дїти впились кров'ю. К. Ш. — Очі болять болко. — Тяжко дивитись на його бідолаху.

2. дýже, вéльми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже вподобалась.

Больнóй = слабúй, недýжий, хвóрий, хóрий, болящий, (небезпéчно) — труднúй. С. Л. — **Больнóе мѣсто** = болячемісце, болячка, ґéдзло. — Забула, що недужа, тай пішла швидко. н. пр. — Всї недужі та хорі, а як наварять, то не знати, де ся подїє. н. пр. — Хворий лежить, а хліб не вележить. н. пр. — Які села прохожала, болящих питала і травами наповала. К Ш. — Ніхто й не загляне до грішного болящого в будинки погані. К. Ш. — Дуже слабий лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.

Большáкъ = стáрший в сем'ї (дїд, батько або стáрший син або брат).

2. настоя́тель (у роскóльників).

3. шлях (великий).

Бóльше = більше, більш, над. — **Бóльше всегó** = найбільше, більш усьóго, над усé, над усьóго. — Любив її Семен над батька і неньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на личко білїйшу, та не знайдеш над мене вірнїйшу. н. п. — Малий Мирон над усе любить бігати. Фр.

Большегла́зый = ока́тий, ока́нь.

Большеголо́вый = голова́тий, голова́нь, головко́, голова́ч. С. Аф.

Большинство́ = більшість, більшина́.

Бо́льшій = більший, здорові́ший. — **Бо́льшая часть** = більша части́на, більшість. — **Бо́льшею ча́стью, по бо́льшей ча́сти** = здебільша, здебільшого, найбільш, більш усього́. — Найбільш буває так, що... С. З. — Здебільшого се буває тоді, коли...

Большо́й = вели́кий, здоро́вий, (не дуже) — чима́лий, величе́нький, здорове́нький, (дуже) — величе́нний, величе́зний, здорове́нний, здорове́зяий, здорове́цький. С. Аф. З. Л. **Столь большо́й** = оттаки́й, отаке́нний, отаке́зпий, отакеле́зний. — **Больша́я доро́га** = вели́кий шлях, стовповий шлях. — **Бо́льшіе** = ста́рші. — Велика риба по глибу ходить. п. пр. — Здоровий виріс хлопець. — — Над криницею виросла величезна верба. — Отакенний кавун купив (звичайно показуючи руками, який великий). — Нехай старші попереду візьмуть.

Большу́ха = 1. ста́рша в сем'ї жінка, ста́рша дочка́.
2. настоя́телька (у роскольників).
3. бере́за, дівчина, що танок водить.

Большу́щій = д. **Большо́й** (дуже).

Болѣ́, е = д. **Бо́льше.** — **Тѣ́мъ бо́лѣе** = тим більш, і по́тім, пото́му. — Коли пани їдять скоромне, то нам і потім. — Ти не знаєш, а я й потому. — **Чѣ́мъ бо́лѣе... тѣ́мъ бо́лѣе** = де да́лі... то все більш. — Де далі чоловік старіє ть ся, то все більш хворіє.

Болѣ́зненность = неду́жість, сла́бість, хво́рість.

Болѣ́зненный = бо́лїсний, бо́лесний, бо́лїзний, хорови́тий, хи́рявий, хворо́бний, хи́рний, слабови́тий, нездоро́вкуватий, (про рослину) — ми́ршавий. С. Л. Ш. — — Якийсь він болісний вигляд має. С. Ш. — І доки вбогою душею і серцем хирявим моїм, ні радість ворогу я буду молити ся стїнам німим. К. II. — Та він якийсь нездоровкуватий.

Болѣ́зный = 1. бо́лїсний, жа́лосливий, калібли́вий. — Який він жалосливий. С. Аф.
2. лю́бий, ми́лий, бажа́ний. С. Ш.
3. серде́шний, бідола́шний, нещасний.

Болѣ́знь, болѣ́сть = бо́лїсть, неду́га, хворо́ба, хоро́ба, сла́бість, не́міч, не́мощі, бо́лїщі, нездужання, слабува́ння, хорува́ння. С. Аф. З. Л. Ш. — Не смерть страшна, а недуга. п. пр. — Ой десь моя та доночка в недузї лежала. п. п. — Хвороба нікого не красить. п. пр. — Здоровий хороби сподівай ся, а хорий смерти. п. пр. — Не́мощі обсїли.

Болѣ́ть = 1. болі́ти, неду́жати, незду́жати, недугува́ти, хорува́ти, хворі́ти, слабува́ти, (про гострий біль) — щемі́ти. — Ні їсти ні пити нічого не хоче! — Чи не занедужав? Братику Степане, що в тебе болить? К. Ш. — Ой болить у його серце й голова, помірає чумаченько, а роду нема. п. п. — Козак у сьвітлицю — дівчина хорує; козак за рученьку, сердешно жалує. н. п. — Не здужає, що ведмедя б за ухо вдержав. п. пр. — Він часто слабує. — Порізав пучку, та страх, як щемить. С. Л. — Щемить моє серденько. С. Л.
2. болі́ти, побива́ти ся, жалі́ти, жалкува́ти, жури́ти ся, печалувати ся. — Мати болїє за сином. С. Ш. — Вона, сердешна, за всіх нас побивала ся.

Боля́ринъ = д. **Боя́ринъ.**

Боля́чій, боля́щій = болю́чий, боля́чий, болю́щий, болки́й і д. **Больно́й.**

Боля́чка = струп. — Рана взялась струпом.

Бомбарди́ровать = 1. бомбува́ти, ки́дати бо́мби. С. Ш.
2. набрида́ти, докуча́ти, закида́ти листа́ми або про́зьбами.

Бонда́рить = бондарюва́ти, боднарува́ти. С. Ш.

Бондари́ха = бондари́ха, бо́ндарька, боднари́ха. С. Ш.

Бо́ндарь = бо́ндарь, бо́днар, (син його) — бондаре́нко, (малий) — бондарчу́к, (дочка́) — бондарі́вна. С. Ш. — Ой на горі яворець, під горою боднарець, обручики струже, тонесенькі дуже. н. п. — Гарна, як бондарівна. п. пр. (Як та, славна своєю красою, бондарівна, котру убив Потоцький, що про неї зложено пісню.)

Бора́нивать = д. **Борони́ть.**

Бора́чъ, рос. Borrago = огіро́шник, огі-ре́чник, огіро́шна трава́. С. Ан.

Борбора́, рос. Bunias orientalis = гри́цик, гри́цики, свирі́па, свербигуз. С. Ан.

Борда́къ = барда́к, бурде́й, (хазяїн і хазяйка) — ба́ндур, ша. Хар. — Що се ти цїлий бурдей завела у себе? С. Ш.

Бордю́ра, бордю́ръ = кра́йка, окра́йка, край, окра́вка, бе́рег, бережо́к, (для шпалерів) — бордю́р. — Візьму хвартух дорогий, срібні, злоті береги. н. п.

Боре́й = бо́ра, бо́рва, бо́рвій. С. Ш.

Боре́ніе = боротя́, боротьба́, борня́.

З бороття руки повибивав. С. Ш. — З бороття не буде пуття. н. пр.

Боре́цъ = боре́ць, перебієць. — Давно се діялось колись, ще як борці у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзо́й, борза́я соба́ка = хірт, хорт, хортова́ соба́ка. — Тоді Троянці всї з хортами зібрались їхать за зайцями. Кот. — Коні сідлайте, хортів скликайте, та поїдем у чистеє поле. н. п.

Бо́рзый = прудки́й, швидки́й, шпарки́й. — Швидкий кінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Борзя́тникъ = 1. ло́вчий, доїзжа́чий (що з хортами стереже зьвіри).
2. охо́тник (про полювання з хортами).

Бори́стый = 1. борови́й. — Боровий лїс.
2. рясни́й (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормота́ = д. **Бормоту́нъ.**

Бормота́ніе = 1. буркота́ння.
2. ми́мриння.

Бормота́ть = 1. (про голубів) — буркота́ти, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. н. п.
2. (про людий) — ми́мрити, харама́ркати, бурмота́ти, мурмота́ти. — Щось таке мимрить під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Ар. — Та по молодечі навчить Богови молитись, а не по черночі харамаркать. К. Ш.

Бормотли́вый = ми́мря, мимрі́й, бурми́ло. С. Ш. — Оце ще мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормоту́нъ, бормоту́нья = 1. (про голубів) — ту́ркот. — Ходить туркот волохатий. н. п. С. Ш.
2. д. **Бормотли́вый.**

Борови́къ = 1. гриб Boletus edulis = борови́к, білий гриб. С. Ан.
2. рос. Chimaphila umbellata = барві́нок, хреща́тий барві́нок, борови́к, пору́шник, станови́к. С. Ан.
3. пт. Tetrao tetrix = теру́н, тетерю́к, тетеря, тете́ра, (сами́ця) — тете́ри́ця. С. Ш. — Глухий, як тетерун. н. пр. — Летїла тетера, не вчора, тепера; упала в лободу, шукаю — не знайду. н. з. (бжола).

Боро́вій = 1. кну́рячий, каба́нячий. — У його козляча борода, кнурячий стан. н. п. — Кабаняча тупа.
2. лежако́вий.

Боро́нникъ, рос. 1. = Setaria verticillata — мишій. С. Ан.
2. Blitum — буря́чки́, польова́ мали́на. С. Ан.

Борово́й = борови́й. — Боровий лїс. — Борова шишка.

Бо́ровъ = 1. кнур, каба́н. С. Ш.
2. лежа́к, ле́жень. — (Поперечна труба від коміна до димаря). — Мабуть загорівся лежак.

Борода́ = борода́, здр. борі́дка. — **Борода́ вы́росла, а ума́ не вы́несла** = борода́ по колїна, а ро́зуму як в дити́ни. н. пр.

Борода́вистый = боро́давистий.

Борода́вка = боро́давка. С. Ш.

Борода́вникъ, борода́вочникъ, рос. 1. Clematis — ломоніс, ломиніс. С. Ан.
2. Cerinthe — воскоцьвіт, за́яча крівця́, ди́ка капу́ста, дрік. С. Ан.
3. Chelidonium — гладу́шник, глади́шник, глекопа́р, глечкопа́р, прозо́рник, чи́стик, чистотїл. С. Ан.

Борода́вочный = боро́давочний.

Борода́вчатый = боро́давистий.

Борода́стый, борода́тый = борода́тий. — Ох мінї нудно, що з бородатим жити мінї трудно. н. п.

Борода́чъ = 1. борода́ч, борода́нь, каца́п.
2. рос. а) Andropogon — борода́та трава́, б) Filago — горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик і в) Vincetoxicum — борода́ч, зміїний ко́рінь, ра́нник, стручки́, (гал.) — ломоніс, лупи́ніс. С. Ан.

Бородёнка, бороди́шка, боро́дка = борідка.

Бороди́ща = бороди́ще, бородя́ка. С. Аф.

Бородо́къ = пробі́й (ковальський струмент до пробивання дїрок в залїзї).

Боро́душка = борі́дка.

Боро́дчатый = ости́стий, остюва́тий, уса́тий (про рослини). — Остиста пшениця.

Борозда́ = борозна́, скоро́да (при кінці оранки) — роз'о́ра.

Борозди́ло = кова́льський струме́нт для зрізування кінського копита́.

Борозди́льникъ = ра́ло. С. З.

Борозди́ть = 1. борозни́ти, скоро́дити, ра́лити, роз'орювати.
2. дря́пати, роздира́ти, черка́ти, рисува́ти (прово́дити риси). — Там мабуть гвіздок в полозї дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмари. — Армата начаша обоз лядський рисувати. Л. В.

Боро́здка = борозе́нка. С. Аф. Ш. — Ой кум до куми, до куми борозенкою йшов. н. п.

Бороздни́къ = 1. ра́ло.
2. са́па, са́пка. — Пололи сапками.

Борóздчатый = борозни́стий.

Борóкъ = бóрик, бóричок. С. Ш. — **Съ борка́ да съ сóсенки.** н. пр. — звід'-сіль, од'усюди, бо'зна звідки.

Борона́ = борона́. Частини її: рямa — нóклїть, би́льця, поперечини — гли́ці, кілочки — зу́б'я, де чіпляеть ся орчик — пóсмик.

Бороне́ніе = скорóдіння, волочіння.

Борони́льный = скорóдільний, волочільний.

Борони́льщикъ = скорóдільник, волочільник.

Борони́ть = 1. борони́ти, обороня́ти, заступа́ти, ся, захища́ти. — Бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — А Бог мінї помогае, мене заступае. К. Ш.
2. борони́ти, волочи́ти, проволіка́ти, скорóдити, заскорóжувати, заволóчувати. С. Аф. Л. Ш. — А посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. в. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — І заскорожуе він бороною, сил не жалїючи й праці тяжкої. Чайч.

Борóнка = борі́нка, борі́ночка. С. Ш.

Боронова́ніе, боронова́ть, боронóвщикъ = д. **Бороне́ніе, Борони́ть** 2 і **Борони́льщикъ.**

Бороньба́ = д. **Бороне́ніе.**

Борóться = борóти ся, боріка́ти ся. — Боріте ся — поборете, вам Бог помогае. К. Ш. — Лучче з медведем борікать ся, як з жидом рахувать ся. н. пр.

Бортевóй = бортяни́й.

Бóртень = у́лик, колóдка, борть.

Борти́на = колóдка або у́лик пчіл.

Бóртникъ = бóртник. — В ледачого бортника і мед ледачим пахне. н. пр.

Бóртничать = бортникува́ти, пасїшникува́ти.

Бортовщи́къ = бóртник.

Бортъ = (одежі) — край, берег, (судна) — бік, облáвок, (колиски) — би́льця. — Тую галеру за мальовані облавки брали, та на пристань затягали. н. д. — Колисочка ивабська, золотії бильця, колишу я чорнобривця. н. п.

Борть = борть, дупло́; у́лик, колóдка.

Борщеви́къ, борщёвка, рос. Heracleum = борщ, борщівни́к, козе́л. С. Ан.

Борще́вникъ, рос. Pastinaca sativa = настерна́к, пустерна́к. С. Ан.

Боръ = 1. бір, сосновий або ялиновий ліс, (молодий) — бірни́к. — Пішли у бір по шишки. Кв.
2. брання́. — **Бóру нѣтъ** = не беру́ть, схóду нема́ (в торговлї). **Бóромъ брать** = бра́ти. — За пром брало льон, брала конопельки. н. п.
3. (хим.) — бор.

Бóры = збóри (в одежі). — Свита з рясними зборами.

Борьба́ = боротгя́, боротьба́, борня́. С. Л. — Ми для роботи на сьвіт народились, ми для борнї живемо. Чайч.

Босикóмъ = босяка́, босякóм. — **Босикóмъ ходи́ть** = босяка́ ходи́ти, боси́ни справля́ти.

Босови́къ = 1. пати́нок, пантóфель. — Набу́ла без панчіх патинки. Кот. — Такий чистий, як жидівський пантофель. н. пр.
2. бося́к, халами́дник (Єлисавет.) ракло́ (Харьк.)

Босóй = бóсий. — **На босу́ю ногу** = босóніж, босóніг. С Аф. Ш. — Взув чоботи босоніж.

Босомы́га, босомы́жникъ — бося́к, голодра́нець, голодра́бець, голоколїнець, гольтїпа́ка, босоніжка і д. **Босови́къ** 2.

Босонóгій — бóсий, босонóгий, необу́тий. — Мене посилае по воду, необуту, неодягнену. н. п.

Босонóжка = босоніжка.

Босота́ — 1. бóсість.
2. д. **Бѣдность.**

Босохлёстъ, босу́ля, бося́къ = д. **Босови́къ** і **Босомы́га.**

Бóтало — 1. бовть. С. Аф. Ш. — Що сак то не бовть. н. пр.
2. дзвóник, що прив'язують коровам або коням на шию, як калатало, щоб легше одшукати, як пускають в ліс.

Бота́ть, ся = 1. хита́ти, ся, дри́ґати, точи́ти ся.
2. бóвтати, полóхати (рибу бовтом).
3. ге́пати, ся, ту́пати. — Геппув ся об землю. — Тупае ногами.

Ботва́ = 1. рос. Beta vulgaris — буря́к. С. Ан.
2. (у буряка) — бурячи́ння, ги́чка, све́кла, (у моркви) — моркови́ння, (у инших городних рослин) — ги́ча, ги́чка, бади́л'я.

Ботви́нье, ботви́нья = 1. д. **Ботва́** 2.
2. холодни́к, холóдний борщ. (Чайч.) — В лїтку нема найкраще, як холодник з раками, та ще щоб огірочків в набулі кою і свеклою було більше.

Боти́нки = полу́ботки.

Бóтовь = д. **Ботва́.**

Ботфóртъ, ботфóрты = чóботи з халявами за коліна.

Ботъ = 1. д. **Бóтало** 1.

2. маслобо́йка (ручна).
3. байда́к. С. Аф. III. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалїя байдаком керує. К. Ш.
4. д. **Ботва́.**

Бо́ты = чо́боти.

Ботѣ́лый = 1. товсти́й, гладки́й С. Аф. З. Ш.
2. спі́лий, сти́глий, поспі́лий, дости́глий.

Ботѣ́ть = гла́дшати, товстї́ти, товстї́шати. С. Аф. Л.
2. спі́ти, поспіва́ти, сти́гнути, достига́ти. — Кавуни вже почали поспівати.

Ботя́нъ = 1. д. **А'исть.**
2. гладу́н, глади́рь, гладу́ха, пухтїй, ка, товпи́га.

Боча́га, боча́гъ, боча́жина = бака́й. С. Ш. — Коло Днїпра багато бакаїв, та такі глибокі.

Боча́рить, боча́рничать = д. **Бонда́рить.**

Боча́рня — бонда́рня.

Боча́ръ, бочари́ха = д. **Бо́ндарь.**

Боче́ниться = 1. бокува́ти, нахиля́ти ся на́ бік. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, сядь собі прямесенько, щоб було гарнесенько. н. п.
2. бра́ти ся у бо́ки.

Бочёнокъ = бари́ло, бари́лко, бари́льце, бочо́нок, (вузький) — бо́кла́г, баклажо́к. С. Аф. З. Ш.

Бочёночный = бари́лковий.

Бо́чечный = бочкови́й. С. Аф. Ш. — Бочкове вино.

Бочи́стый = бока́тий, бока́нь, повнобо́кий. С. Аф. Ш.

Бочи́ться = д. **Боче́питься 1.**

Бо́чка = бо́чка, ку́хва, (с кришкою, замість скринї) — бо́дня, (з одним дном) — ка́дуб, ка́довб, (для капусти) — кваснйк, (для води) — відни́к, водяни́к, водя́нка, (для зсипки мірчука мірошнику) — помі́рниця, (перерізана) — пере́різ, зрі́зок, шапли́к, шири́твас. С. З. Л. Ш. — Йнбар з горілкою, а в нем горілки 17 кухв. Ст. опис Кіев. Ст. — Не сьмій ся барило, бо й само кухвою станеш. н. пр. — По надобі то знайдеш і в кадовбі. н. пр. — Дала мінї мати бодню, та на п'ядь не повну. н. п.
— **Какъ въ бездо́нную бо́чку** = як у прі́рву. — Що не дай йому — як у прірву, зараз розмантачить.

Боязли́вость = бо́язкість, бо́язність, жахли́вість, лякли́вість, полохли́вість.

Боязли́вый = боязки́й, боязни́й, жахли́вий, лякли́вий, полохли́вий, полошли́вий. С. З. Ш. — Лякливий заєць. С. З.

Бо́язный = бо́язний, бо́язкий, страшни́й. — Мінї чогось боязко. С. Аф

Боя́знь = боя́сть; опа́ска. С. Аф. Л. Ш. — Нема в його пїякої боязтї. — Чумаки без опаски спать полягали. С. Л.

Боя́ринъ = боя́рин, пан, вельмо́жа.

Боя́риться, Боя́ричъ, Боя́рскій = д. **Ба́риться, Ба́ричъ 1** і **Ба́рскій.**

Боя́рская спи́ть, рос. Bupleurum = ласкавцї. С. Ан.

Боя́рская спе́єсь = д. **Ба́рская спесь.**

Боя́рство, Боя́рченокъ, Боя́рыня, Боя́рыня = д. **Ба́рство, Барченокъ** і т. д.

Боя́рышникъ, рос. Crataegus Oxyacantha = глід, глод. С. Ан.

Боя́рышница = д. **Ба́бочка 2.**

Боя́ться = боя́ти ся, ляка́ти ся, жаха́ти ся, страха́ти ся, страши́ти ся. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. — н. пр. — Як чорт хреста жахаєть ся. н. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.

Бра́во = до́бре, га́рно, ле́нсько!

Бра́вый = бра́вий, хва́тський, підва́жний, молоде́цький, голї́нний, сьміливий. — Все хороші, все чорняві, на котру глянь, то все брані. н. п. — Казав москаль „браво", та й збрехав браво. н. пр. — Ой як крикнув цар турецький та на свої слуги, слуги молодецькі. н. п. — Парубок голїнний, хоч куди. Кн.

Бра́га = бра́га; **пиво,** що робить ся з хмелю і солоду, частїще зоветь ся у москалів: **„бра́жка".**

Бра́жникъ, ца = гульта́й, ка, п'яни́ця, гуля́ка. — А гультяй той усе п'є, прийде до дому, мене б'є. н. п.

Бра́жничать = гультяюва́ти, піти-гуля́ти, кури́ти, пія́чити. — Евандр по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Ой щож ти там робив, пане говирину? Пив-гуляв, в карти грав, серце Марисю. н. п.

Бра́жничанье, бра́жничество — гультя́йство, п'яни́цство, пія́цтво.

Бразда́ = д. **Борозда́.** — **Бразды́** = віжки; вуди́ла, уди́ла. — Купиш мінї милий золоті удила, щоб я твого коня до води водила. н. п. — Іди, синку, на ярмарок пішки, купи мінї ремінні віжки. н. п.
— **Бразды́ правле́нія** = стерно́ у-ря́ду.

Брако́ванный = брако́ваний, відче́мний; обі́рок, ви́бірок, ви́бірки, брак. — Зостали ся самі вибірки. — Купіть грушок. — Та у тебе самий брак. С. Ш.

Бракова́ть = бракува́ти, вибіра́ти, відділя́ти. — Наш пан кого не поставить у некрути, так усе бракують. С. Ш.

Браковѣнча́ніе = вінчання.

Бракосочета́ніе = шлюб; віне́ць, вінчання. — Перед шлюбом треба заручин. Б. Н. — Стрічай, Боже, перший раз при дорозї, другий на порозї, а третїй при шлюбі, при Божому судї. н. п. — Пішла подивитись на вінчання.

Бракъ = 1. д. **Бракосочета́ніе.** — **Вступи́ть въ бра́къ, сочета́ть ся бра́комъ** = шлюб, віне́ць взя́ти, бра́ти, зако́н прийня́ти, у зако́н уступи́ти, одружи́ти ся, побра́ти ся, звінча́ти ся, поня́ти ся, пожени́ти ся, бра́ти ся, вінча́ти ся, на рушнику́ ста́ти. — Ой рад би я шлюб узяти, та не велить мінї мати. н. п. — Не там щастя, не там доля, де багатї люди, хто берсть ся по любові, добре жити буде. н. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. н. п. — Ой матїнко, вжеж я не твоя, тільки того пана, що з ним шлюб узяла. н. п. — Брешіть, брешіть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. н. п. — Поможи нам, Боже, на рушнику стати, тодї не розлучить нї отець, нї мати. н. п. — **Въ гражда́нскомъ бра́кѣ** = на віру жи́ти. — Хто їх знає, чого попи не звінчались, вже третїй рік живуть на віру.
2. брак, вибірки, обірок. (Д. **Брако́ванный**).

Брандма́уэръ = мур (між двома́ будинками). С. З.

Бра́нецъ, бра́нцы = пло́скінь, котру жінки вибірають по краям коноплища на тонку пряжу.

Бра́нивать = д. **Брани́ть.**

Брани́на = мере́жчата, здебільшого карта́та ткани́на.

Брани́ть, ся = ла́яти, ся, свари́ти, ся, (дуже) — кобені́ти, корея́ти, шпе́тити, (до́вго) — скребти́, скрома́дити мо́ркву. — Битьця не годитьця, а лаятись гріх. н. пр. — Лає мене моя мати, лає, вона ж мого горенька не знає. н. п. — Мене мати лає, гулять не пускає. н. п. — Венера лайки не стерпіла, Юнону стала кобенить. Кот. — Лай, лай, а гроші дай. н. пр. — Олимпських шпетив на всю губу, свою і неньку лаяв любу. Кот.

Бранли́вость, ый = лайли́вість, сварли́вість, лайли́вий, сварки́й, сварли́вий.

Бра́нный = 1. лайли́вий.
2. д. **Боевой.** — **Бра́нное по́ле** = д. **Аре́на.**

Бранчи́вость, Бранчи́вый — д. **Бранли́вость.**

Бра́ный = 1. бра́тий (прич. від гл. бра́ть — бра́ти).
2. тка́ний з мере́жками (найбільше про картате або иншим способом виткане з мережками полотно, з котрого роблють рушники, пастільники то-що).

Брань = 1. ла́йка, ла́янка, ла́яння. С. Л. — За чарку тай за лайку. н. пр. — Лайка не бійка — в боку не болить. н. пр.
2. війна́ і д. **Би́тва.**
3. д. **Брани́на.**

Брасле́тъ = брасле́т, обру́чка. — На руцї у неї золота обручка, а перстнї на пальцях аж горять.

Бра́сывать, ся = д. **Броса́ть, ся.**

Брата́ниха = братова́ (жінка старшого брата). С. Аф. З.

Брата́нична = небо́га, племі́нниця (дочка старшого брата).

Брата́ничъ = не́бож, не́біж, племі́нник, брата́нич. С. Ш. (Син старшого брата).

Брата́нщина = бра́тство, брате́рство. — Добре братство краще багатства. н. пр. — — І в келїї, неначе в Січі, братерство славне ожива. К. Ш.

Брата́нъ = 1. брат ста́рший.
2. не́бож, не́біж, племі́нник (по братові).
3. брат у пе́рвих. С. Аг. З. — Він мінї доводить ся братом у первих: наші батьки були рідні браті

Бра́танье = бра́тання, побрати́мство. — Сватання — не братання. н. пр.

Бра́та́ться = бра́тати ся, хреста́ми міня́ти ся (на побратимство). — Не братай ся, з ким телят не пас. н. пр. — Побратав ся собака з горобцем. н. пр. — Вони хрестами поміняли ся і стали побратими.

Брате́льникъ = брат моло́дший.

Брате́льщина = д. **Бра́та́нщина.**

Бра́тецъ = бра́тїк, братко́, брату́сь, брату́ня, бра́тїчок. С. Аф. Ш.

Бра́ти́на, бра́ти́шка = ку́холь, жбан, коно́вка, конді́йка. С. З. — Та візьмемо кухлї старі, полив'яні, горілкою наливані. В. Щ. — Куплю тобі цебер меду, коновочку пива. н. п.

Брати́шка = д. **Бра́тецъ.**

Братки́ = д. **Анютины гла́зки.**

Бра́тнинъ, бра́тній = бра́тів. — Сестра — то була мала, а то од братового добра аж в землю вросла. н. пр.

Бра́това́нье = побрати́мство. С. З.

Бра́това́ться = д. **Бра́та́ться.**

Братова́я = ятрі́вка. С. З.

Братолю́біе = брате́рство.

Братоубі́йца = братовби́вця, братовбі́йник.

Бра́тскій = бра́тський. — Братський пастирь.

2. брате́рський, брате́рній. С. З. Ш. — Нехай любов братерська на віки зважe нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Бра́тство = бра́тство. — Член бра́тства — бра́тчик. С. Ш.

2. брате́рство (Див. **Брата́нщина**).

Братъ, братья = брат, брати́. — **Братъ двою́родный** = брат у пе́рвих. С. Аф. З. — **Б. трою́родный** = брат у дру́гих. С. Аф. З. — **Б. крёстный** = хреще́ний брат. — **Б. кресто́вый, назва́ный** = побрати́м, на́званий брат. — **Б. моло́чный** = моло́шний брат. — **Бра́тья сведёные, сво́дные** = зве́дені, зведенюки́, зведеня́та.

Брать, ся = бра́ти, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по души дере. н. п. — Не за своє діло не бери ся. н. пр. — Умивай ся, моли ся, та за хліб бери ся. н. пр. — Брати ся до роботи. — **Брать ве́рхъ** = го́ру бра́ти, перемага́ти. — **Брать въ до́лгъ** = позича́ти, па́ бір бра́ти, набира́ти. — — **Брать сто́рону** = заступа́ти ся, става́ти за кого. — **Брать я́годы, грибы́** = збірати. — **Б. лёнъ, коноплі** = бра́ти. За яром брала льон, брала конопельки. н. пр. — **Брать съ живо́го и ме́ртваго** = дра́ти, лупи́ти (про хабарі). — **Берётъ охо́та, ску́ка, печа́ль** = бере́ охо́та, сум, жаль і т. д. — **Брать приме́ръ** — диви́тись на ко́го і собі так роби́ти.

Бра́читься = д. під сл. **Бракъ** — **Сочета́ться бра́комъ.**

Бра́чащіеся = молоді.

Бра́чный = шлю́бний, вінча́льний, весі́льний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не вшлюбною жоною міл. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. Н. — **Бра́чный возрастъ** = (для па́рубка) — оже-ні́ння, на лі́ті, (для дівчини) — пора́, вида́ння. — Ти на літі і Ярина зріє; треба буде людий шукать, та що небудь дінть. К. Ш. — Син у його вже на оженінні. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчинонька тай на порі стала н. п. — **Бра́чный обря́дъ** = шлюб, ві́нчання.

Бра́шно = їжа, їство́, стра́ва, потра́ва. — Усякі штучниї їства. К. Ш. — З такої страви ляжеш вздовш лави. н. пр.

Бреве́нчатый = брусо́ваний, ру́блений. — Комор брусованих дві. Стар. опис. — Хата моя рублепая, сіни на помості. н. п.

Бревно́ = (товсте і кругле) — коло́да, дуб, дубо́к, (обтесане з чотирьох боків) — брус, ба́лка, (коротке) — оцу́пок, оцу́палок, (тонке, кругле) — кругля́к, (для новертания вітряка) — стріла́, (в колодязному зрубі) — ця́мрина, (під стелею) — сво́лок, (в будові для звязку) — още́пина, (попере́чна) — ба́нта, ба́нтина, (для перехода через річку) — кла́дка, (па стріху) — притуга. — Лежить, як колода, як брус. н. пр. — Не дай спати ходячому, серцем заміратн і гнилою колодою у багні валятись. К. Ш. — Цямрину в колодязь опустити. Ган. Барв — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — **Въ чужо́мъ глазу́ сучо́къ ви́дитъ, въ свое́мъ не приме́ча́етъ и бревна́** = чуже́ під лі́сом ба́чить, а свого́ й під но́сом не доба́ча́є. н. пр.

Брегъ = д. **Бе́регъ.**

Бре́де́нь = во́лок, волочо́к, бре́день. С. Аф. З. Ш. — Виплети волочок та піди на річку, може рибку вловим. н. к.

Бреди́на, бредня́къ, рос. Salix capraea = верболо́з, іва. С. Ап.

Бре́дить, ся = верзти́, ся, плести́, ма́рити, ся, блуди́ти слова́ми, ввижа́ти ся. — Такий весь гарячий, як в огні, і цілу ніч щось верзе. — Таке йому верзеть ся — бо'зна що. С. Аф. — Спить ся міні, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудиш — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — Вона все марила ним. — Ввижаєть ся йому щось страшне.

Бре́дни = дурни́ця, бредня́, нісені́тниця, тереве́ні. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредня, а й досі як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш.

Бредъ = верзі́ння, ма́ри, маячня́. (К. Ш.)

Бре́дникъ = д. **Бре́день.**

Бре́згать = бри́дити, гре́бати, гидува́ти; гордува́ти. — А потрави оним всякий зьвірь, що єсть на сьвіті — нічим не бридять. Л. Сам. — Він гребає моїм хлібом — сіл'ю. — С ким знавсь, водивсь, тепер гидують мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридитесь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. н. п.

Брезгли́вецъ, вица = д. **Брезгли́вый.**

Брезгли́вость, брезгли́вый = бридли́вість, вий, гидли́вість, вий. С. Аф. З. Л. Ш. — Як побачу що нечупарне, так і верне з рота — така гидлива. Черниг. Ст. Ніс.

Бре́зговать = д. **Бре́згать.**

Брезгу́нъ, нья = д. **Брезгли́вый.**

Брезжа́ть = 1. брязча́ти, брязкоті́ти, дреньча́ти. — Козак гули, брязчать його

гроші. н. п. — Щоб тії підківки брязчали, щоб наші вороги мовчали. н. п.

2. бри́нькати. — Чую, щось бринькає на бандурі.

Бре́зжить, ся = 1. сьвіта́ти, на сьвіт займа́ти ся, благословля́ти ся, сірі́ти. — Тільки що почало на сьвіт займати ся. — На дворі ледве сіріє. — Лиш на сьвіт благословилось. С. Ш.

2. мрі́ти, мигті́ти, миготі́ти, бли́мати. — Щось проти сьвічки миготіло. С. З. — Цілу дорогу мигтить мінї в очу. С. З.

Бремени́ть = обважа́ти, обтяжа́ти, заважа́ти. С. З. — Один з тих волів в дорозї издох, через те, що чоловік обважив їх. н. о. — Тая трудность пемалу заважала. Сг. Л.

Бре́мя = вага́, вагота́, тя́гарь, тягота́, тя́жарь. С. З. Ш. — Тяжкий тягарь на серденьку має. н. п. — Притиснені будучи тяжаром сил. С. З. — **Разрѣши́ться отъ бре́мени** = роди́ти, розроди́ти ся, породи́ти. — Вона позавчора тільки розродила ся. — Породила мене мати у високих у палатах. К. Ш.

Бре́нность = ма́рність. — Все про марність свою сьвіжу росказував.

Бре́нный = ма́рний, тлї́нний. (С. Ш.)

Бренча́лка = брязкі́тка, бря́скало, бря́зкальце, брязкотїло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Бренча́ніе = 1. брязча́ння, бря́зкання, бря́зкіт.

2. бри́нькання.

Бренча́ть = д. **Брезжа́ть.**

Брести́, ся, бресть = брести́, ся, плести́, ся, пле́нтати, ся, чвала́ти, плуга́нитись, тягти́ ся, ди́бати. Є. З. Л. Ш. — Воно поміж народом плепталось. Ган. Бар. — І в двір пустили ся чвалати. Кот. — От плуганить ся! та йди бо швидче. — Він ледве дибає.

Бреха́ть = 1. (про собаку) — га́вкати, бреха́ти. — Собака й на сьвятого гавка. н. пр — Собака й на свого хазяїна бреше. н. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. **Брани́ться** і б) — бреха́ти. — Брехати — не ціпом махати. н. н. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Так йому брехнути, як медку лизнути. н. пр.

Брехня́ = 1. брехня́; бридня́, нісенї́тниця. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Не що-дня бридня, де-коли й правда. н. пр.

2. базїкало, баля́сник і д. **Болту́нъ 2.**

Бреху́нъ, брехуха = 1. брехун, брехунка, ха, здр. — брехуне́ць **С. Ш.** — Брехун на всї заставки.

2. д. **Болту́нъ 1.**

Брёхъ = д. **Брехня 1.**

Брешь = проло́м, ви́рва. С. Аф. Л. Сам.

Бри́тва = 1. бри́тва, (з коси) — скі́сок. — Гострий, як бритва. н. пр.

2. бі́лик (кушнїрський ніж для очистки мезки).

Бри́твеница, бри́товница = бри́товниця.

Бри́твенный, бри́товный = бри́товний.

Брить, ся = бри́ти, ся, голи́ти, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило голило, а моя й бритва не бере. н. пр. — Не мили ся, бо не будеш голити ся. н. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голено. н. пр.

Бритьё = бриття́, голї́ння. С. Л.

Бри́ца, рос. Setaria glauca і Panicum crusgali = бри́ця, миші́й. С. Ан.

Бри́чка = бри́чка, бри́ка, (з плетеним коробом) — нетеча́нка, (крита) — бу́да, бу́дка, буда́ра. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Брio̍нія, рос. Bryonia = нечіна́й-зїл'є, пере́ступ. С. Ан.

Брови́стый = брова́тий, брова́нь, брова́ч. С. Аф. Ш.

Бро́вный = брівни́й.

Бровь, мн. **бро́ви** = брова́, здр. — брі́вка, брі́вонька, мн. — бро́ви, брівки́, брі́воньки, бровеня́та. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другій і ціпи нема. н. пр. — А в шинкарки чорні брівки, ковані підківки. н. п. — Тільки в мене й чароньки, що чорниї брівоньки. н. п. — Вийди, дівчинонько, за гай по телята, та най же я подивлюсь на ті бровенята. н. п. — **Не въ бровь, а прямо въ глазъ,** н. пр. = прямісїнько в вічі, без сорома́ ка́зка.

Броде́цъ = д. **Бре́день.**

Броди́льный = квасни́й. — **Б. чанъ** = квасня́.

Броди́ть = 1. броди́ти, ве́штати ся, волочи́ти ся, тиня́ти ся, туля́ти ся, шве́ндяти, шва́ндяти, (не знаючи дороги) — блука́ти, (швидко, неспокійно) — шмигля́ти, (без пристановища) — ми́кати ся, тиня́ти ся, (заглядаючи скрізь) — никати, снови́гати, ни́шпорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Піди ж ти, нещасна доле, в морі утопи ся, а за мною, молодою, та не волочи ся. н. п. — Як бачиш, бурлака в сьвітї.... тиняю ся од села до села. Кот. — Тиняєть ся, як злодій по ярмарку. — Не знав Троянець ні один, куди се так вони швендяють, куди, про що

вони мандрують. Кот. — Посновиґала там по всіх кутках. Б Г. — Сюди ник, туди ник, ти й день невелик. п. пр. — Блукає, як приблуданий. С. Ш.

2. д. **Брести́.**

3. броди́ти, ки́снути, ква́снути (про тісто, буряки то що), гра́ти, виграва́ти, шумува́ти, мусува́ти (про горілку, вино гощо). — Росквас став бродити. С. Ш. — Шпилять і квасну́ть буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили ляхи пива та не зшумували, мали вони собі військо, та не шанували. п. п. — Вино вже мусує.

Бро́ди́ть = 1. лови́ти ри́бу во́локом.

2. пробива́ти ді́рку (пробієм).

Бродни́къ = д. **Бре́де́нь.**

Бродня́ = бродня́, блука́ння, блукани́на, ве́штання, сновиґа́ння, ни́кання.

Бродо́къ = пробі́й.

Бродчи́къ = забро́дчик, бурла́ка.

Бродъ = брід. — **Въ бро́дъ** = у брід, бре́дьма. Гап. Барв. Коло річки, коло броду два голуби пили воду. п. п. — **Неспросясь бро́ду, не су́йся въ во́ду,** п. пр. = не спита́вши бро́ду, не су́нь ся у во́ду.

Бродя́га = бродя́га, волоцю́га, заволо́ка, бурла́ка, поволо́ка, приблу́да, припле́нтач, (про жінку) — волоцю́га, бурла́чка, мандрьо́ха, пові́я, (зб.) — бурла́цтво, сіро́ма. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. п. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велять мині річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Бродя́жество, бродя́жничество = бродя́жство, волоцю́жство, ма́ндри, мандрі́вка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжство. Фр. — Пішов у мандри. — Мандрівочка, рідна тіточка. п. пр.

Бродя́жничать = бродя́жити, волочи́ти ся, мандрува́ти, бурлакува́ти.

Бродя́жій = бурла́цький.

Бродя́чій = бродя́щий, мандрі́вний. С. Л.

Броже́ніе = 1. д. **Бродня́.**

2. шумува́ння, мусува́ння.

Броненосе́цъ — па́нцирник.

Броненосный = па́нцирний. — Который чоловік будь боярин, панцирний або тяглий чоловік. Ст. Л.

Бро́нза = бро́нза, спиж. С. З. Ш.

Бронзи́ровать, бронзова́ть = бронзува́ти.

Бронзова́ніе, бронзо́вка = бронзува́ння.

Бро́нзовка, жук Aphovius fassor = оле́нка.

Бро́нзовый = бро́нзовий, спижо́вий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височенький. Ст. Опис. Кієв. Ст. — Дзвонами спижовими коні напували. п. о. — А гармати, которії били спижовиє, з собою побрали. Л. Сам.

Бро́нникъ = па́нцирник.

Бронь, броня́ = па́нцир.

Броса́льщикъ, ца = кида́льник, ця. С. З.

Броса́ніе = ки́дання, шпурля́ння.

Броса́льный, броса́тельный = ки́дальний.

Броса́ть = ки́дати, мета́ти, (с силою) — шпуря́ти, шпурля́ти, (с зневагою) — верга́ти, шверга́ти, (що небудь важке до долу) — ге́пати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. п. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Швирнув йому просто в вічі. — Гепнув до долу. — **Броса́ть жре́бій** = брати же́реб, (палкою) — мі́ряти ся, вимі́ря́ти ся. — **Б. взгля́дъ** = скида́ти очи́ма, **б. гнѣвный взгля́дъ** = оскі́лками диви́ти ся. — **Б. вверхъ** = підкида́ти. — **Б. безъ внима́нія** = ки́дати, покида́ти, залиша́ти, нехтува́ти, занеха́ювати. — Куди милий тепер од'їзжаєш, мене молодую кому покидаєш. п. п. — Залишив се діло, зовсім занехаяв. — **Б. кро́вь** = ки́дати, пуска́ти кров. — **Б. въ ого́нь** (про хворобу) — ки́дати в жар. — **Б. я́корь** = закида́ти якір.

Броса́ться = ки́дати ся. — **Б. въ глаза́** = ки́дати ся в вічі, набіга́ти на о́чі, о́чі в се́бе бра́ти. — **Б. въ объя́тія** = ки́дати ся в обі́йми, на ши́ю, припада́ти. — **Б. на что́** = накида́ти ся. — Накинув ся на борщ, цілий полумисок виїв. — **Б. къ кому́** = ки́дати ся, порива́ти ся. (прихильно) — сі́кати ся. — До хаврі сікав ся, за макогін хватав ся. Гул. Ар.

Бро́сить = ки́нути, поки́нути; шпурну́ти, пошпу́рну́ти, пошпу́рити; швиргону́ти; ге́пнути, бря́знути, берки́цнути, бебе́хнути, (з шумом) — торо́хнути. — Покинь своє, та йди мертвого шукати. п. пр. — Чому мині, Боже, ти крил'я не дав? Яб землю покинув і в небо злітав. Петр. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. п. п. — Шпурнув камінюкою. — Брязнув об землю. — **Б. взгля́дъ** = ски́нути очи́ма, намигну́ти о́ком. — **Б. безъ внима́нія** = поки́нути, залиши́ти, занедба́ти, облиши́ти, занеха́яти, занеха́ти. — Перше мене любила, тепер залишила. п. п. — Ой и твій хліб і сіль занехаю, з тобою нелюбий я жити не стану. н. п. — Облиши уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кинути, ся, метнути ся, шатнути ся, (зразу) — порвати ся, (в бік) — шарахнути, (об землю) — гепнути, ся, беркицьнути, ся, (у воду зразу) — шубовснути, (в ліс зразу) — шелеснути, (про хворобу) — вкинути ся, прикинути ся. — Він кинув ся бігти. — І красти бублики шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. н. п. — Метнули ся по куріня — запасу не має. н. п. — Зараз метнули ся, притаскали її. н. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А він його як гепне до долу. — Він в одежі так і шубовстнув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелеснув. — Вкинулась і до нас гаспидська віспа. — **Б. бѣжать** = кинутись бігти, майнути. — А як сеє дівчина зачула, та і з улиці майнула. н. п. — **Б. въ слёзы** = заплакати, ударитись в сльози. — **Кровь бросилась** = к. вдарилась.

Бро́скій = 1. кидкий, меткий. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.
2. жвавий, моторний, швидкий.
3. пустий, нікчемний.

Броскомъ = навкидя, навкидячки, навкидяча, кидькома. — **Броскомъ броситься** = прожогом кинути ся, порвати ся. — Не догнав його, та навкидяча кійком у спину. — А він як побачив, так прожогом і кинув ся.

Бросовой, бросовый = д. **Броскій 3.** — **Дѣло бросовое** = пусте діло, дурниця.

Брошенный = кинутий. — **Б. безъ вниманія** = залишений, покинутий, занехаяний, (про жінку) — лишена, залишена, покинута, покидячка, (про яку вещ) — покидька, покидько, покидь, покидьків брат. — Це воно не покидько — на що небудь здасть ся. — Шкода грошей тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і десь завіяв ся. н. о.

Брошь, брошка = брошка, шпилька, запинка (частіше золота або срібна з самоцьвітним каменем).

Брошюра = книжечка, метелик. (Кіев.) — Краще б видати метеликами, кожну частину книжки нарізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульонъ = чорняк, чорнетка. — Переписавши, чорняка лишив у себе.

Брундышка, рос. Bulbocodium ruthenicum = гадючий просорен, сирітки. С. Ан.

Брусклёнъ, брусклётъ = д. **Бересбрекъ.**

Брусника, брусница, рос. Vaccinium Vitis Idaea = брусниця, (гал.) — камінки, камінці, квасничкий, квасніви. С. Ан.

Брусница = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусок.
2. мантачка, лопатка (у косарів).

Брусничникъ = кущ брусниці.

Брусякъ = брусок, точило. С. Ш.

Брусовецъ = д. **Брусница.**

Брусовка = терпуг. С. Ш.

Брусовой = брусовий.

Брусчатый = брусований, рублений, зроблений з балок. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Опис. Кіев. Ст. — — Хата моя рубленая, сіни на помості. н. п.

Брусъ = 1. брус, балка, (під стелею) — сволок, (в млині, куди вставляють веретено) — штага, (в крилах вітряка) — рамено, (поперечини в будовлі) — банта, бантина, (на стрісі) — притуга, а по краям — вильця.
2. брус, брусок. — Принеси брусок поточити ножик.

Брусякъ = жорен — верхняк. — З сього каміню вийшов би добрий жорен та ще й верхняк.

Брусяной = д. **Брусчатый.**

Брухмель = д. **Бересбрекъ.**

Брыжейка = брижі. С. Ш.

Брыжеечный, брыжейный = брижійний.

Брызгалка, брызгало = кропило; сикавка. — А він сикавкою давай прискати.

Брызганье = бризкання, прискання, порскання.

Брызгать, ся = бризкати, ся, прискати, ся, порськати, циркати, (сикавкою) — сикати, (пряжу, тканину) — шпувати. — Дощ тільки поприскав. С. Л. — Так у вічі і порськає. С. З. — Дощик бризка. С. Аф. — Сльози так зразу і приснули з очий.

Брызги = бризки, приски, скалки. — Гульк! приснули на синім морі скалки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бризка, приска, скалка.
2. бризкання (водою або фарбою).
3. чоло, насінники. — Зерно таке гарне — саме чоло.
4. д. **Брызгалка.**

Брыкать, ся = брикати, ся, вихати, хвицяти. — Знає кобила, де брикати. н. пр. — Кобила вихопула задом. н. к.

Брыли, брылѣ = варги, капиці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як капиці, як варги.

Брылястый = товстогубий, губатий.

Брысь = тпрусь, ту-тпрусь. — Тпрусь, кицька!

Брюзга́ = буркý́н, борко́ту́н, гри́мач, морко́ту́н, мру́кало, гомонли́вий. — У колисці дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

Брюзгли́вый = 1. д. **Брюзга́.** 2. д. **Брезгли́вый.**

Брю́зглый = опу́хлий, оду́тий, брезький, бре́зклий. — Брезький на виду. Ман. — Якийсь він брезклий. Чайч.

Брю́згнуть = пу́хнути, опуха́ти.

Брюзгу́нъ = д. **Брюзга́.**

Брюзжа́ніе = бу́ркіт, му́ркіт, бурча́ння, бурмота́ння.

Брюзжа́ть = бурмота́ти, буркотї́ти, бурча́ти, мурмота́ти, мурмотї́ти, мурча́ти.

Брю́ква, рос. Brassica Napus rapifera = бру́ква, Brassica campestris, napobrassica = калярéпа, галярéпа. С. А.

Брю́ки = штани́, шарава́ри, (дуже узенькі) — нїме́цькі, гало́нцї, (з ху́тра) — и́ршанї, (гал.) — ногави́цї. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двоє. н. п. — Чабани зимою завжди в иршаних штанях. — Якісь штанцї галонцї на йому.

Брюне́тъ, ка = чорня́вий, чорня́вець, чорня́ва, чорня́вка, чорну́ха. С. Л.

Брюха́нъ = пуза́нь, черева́нь, бруха́ч, (глумливо) — бари́ло, черевко́, пухтї́й. С. З. Ш.

Брюха́стый = пуза́тий, черева́тий. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюха́тая = д. **Бере́менная.**

Брюха́тить = набива́ти пу́зо.

Брюха́тѣть = д. **Бере́менѣть.**

Брюха́чъ — д. **Брюха́нъ.**

Брюхме́ля = д. **Бересбре́къ.**

Брю́хо, Venter = пу́зо, че́рево, живі́т, бру́хо. С. З. Ш. — Ліг черевом на піч. — **На брю́хѣ ше́лкъ, а въ брю́хѣ щёлкъ,** н. пр. — На нозї сап'ян рипить, а у борщі трясця кипи́ть. — Нема́ чого́ у казанї, а золото на каптанї. н. пр. — **Пло́хо лежи́тъ — брю́хо боли́тъ,** н. пр. — Лихи́й схо́вок, то й до́брого спокуси́ть. н. пр. — **Ходи́ть пе́рвымъ брю́хомъ** = вне́рше зачерева́тїти. — **У брю́ха нѣтъ уше́й** = голо́дному їсти, а не музи́ку слухати. — **Брю́хомъ хо́чется** = дуже хотї́ти.

Брюхови́на = рубе́ць (у жуйної животини).

Брюхови́ца = тéльбухи. С. Ш.

Брюши́на = 1. Peritanaeum — чепе́ць. 2. д. **Брюхови́на.**

Брюшко́ = пузце́, черевце́, пу́зя.

Брюшно́й = черевни́й, живото́вий, брушний. — **Брюшна́я часть** = почере́вина. Фр.

Брязжа́ть = д. **Брезжа́ть.**

Бря́кать = бря́зкати, брязкотї́ти, брязча́ти. — Козак гуля, брязчять його гроші. н. п.

Бря́кнуть, ся = 1. бря́знути, забрязча́ти. 2. ге́пнутись, бебе́хнути, ся, беркицьнути, ся, бря́знути, бря́кнути, ба́цнути, жва́кнути. — Гепнув по шиї, неначе камінюкою. — А він так і гепнув ся до долу. — А він його як брякнув, аж шапка геть одлетїла. С. Аф. — Перечепив ся, та так і беркицьнув ся. — А він його як бебехне по спинї.

3. ля́пнути, сказа́ти що не до ладу́, не до ре́чі. — Не розслухав добре, тай ляпнув.

Бряку́шка = д. **Бренча́лка.**

Брякъ = брязь, геп, торо́х, бебе́х, беркиць. — А він його геп об землю. — П'яницї брязь-брязь! буде бігти через грязь. н. пр. — Торох Рутульця в лївий бік. Кот. — Він її беркиць у ноги. — А той рветь ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебех в могилу! К. Ш.

Брянча́ть = д. **Брезча́ть.**

Бряца́ніе, бряца́ть = д. **Бренча́ніе, Брезча́ть.**

Бряча́ть = д. **Бря́кать.**

Бубе́не́цъ = бубо́нчик, балабо́лка, балабо́нчик. С. Л. Ш.

Бубе́нчикъ = 1. д. **Бубе́не́цъ.** 2. рос. Iris sibirica = півники. С. Ан. 3. д. **Авдо́тька 2.**

Бу́бенъ = бу́бон, гук, решето́. С. Ш. — Славні бубни за горами, а з близька шкуратяні. н. пр. — Козаки на кониках виграваюгь, у бубни ударяють. н. п. — **Голъ какъ бу́бенъ, бу́бенъ бу́бномъ** = го́лий, як бу́бон, як туре́цький сьвяти́й. н. пр. — **Зво́нокъ бу́бенъ да стра́шенъ игу́менъ** = корти́ть чепце́ві з ке́лїї, та игу́мен не спи́ть. н. пр.

Бубно́вка = дзвінка. Кієв. Ст. Малорус. игри.

Бубно́вый = дзвінко́вий. — Дзвінкова краля.

Бу́бны = 1. бу́бни. 2. (масть в картах) — дзвінки, звонки́. С. Л.

Бубре́гъ = ні́рка. — Купаєть ся, як нїрка в салї. н. пр.

Бубре́шникъ = ні́ркова́ хворо́ба.

Бубре́шный = ні́ркови́й.

Бу́глазъ, рос. Anchusa officinalis = польова́ меду́ниця, медяни́шник, воло́-

вий язик, румя́нка, рум'я́нчик, ра́нник, свиню́шник. С. Ап.

Бугóристый = горба́стий. — У молодого лікаря горбастий цвинтарь. п. пр.

Бугóрчатый = горбова́тий, горбкува́тий.

Бугóръ, бугорóкъ = горб, горбóк, гóрбик, па́горск, шпиль, шпильóк, шпилéчок, (піску, снігу) — кýпа, кучугýра, (сілітрений) — бурт, (гряничний) — конéць. — Стоїть хата на горбку на улицю дверьми. п. п. — Ой там на горбочку косив мужик спілу гречку. п. п. — Тай посідали собі на горбику. С. З. — Ой вийду я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п — З гір і пагорків Ворскляпських. Л. В. — Ач, яку кучугуру снігу намело. — Гряницю проводили, частиї копці висипуючи. Л. В.

Бугри́стый = д. **Бугóристый.**

Бугри́ть, ся = крути́ти, ся, хвилюва́ти, ся.

Бугрова́тый = д. **Бугóристый.**

Бугрóвый = горбови́й, шпильови́й.

Бугрóвина = гýля, ґýля, óпух.

Буда́ра = байда́к, байда́ра.

Бýде = як, коли́, як шó. — **Бýде, ока́жется возмóжнымъ** = як що мóжна буде.

Бýдень = бýдень, будéнний, бýдний день. С. Аф. З. Ш.

Бýдетъ = 1. бýде. — Він буде пити.

2. гóдї, бýде, довóлї, дóсить. — Та годї тобі базікати! — Та буде вже тобі. — Досить одного сонця на небі. п. пр.

Буди́ла = буди́ло. — Рапенько у досьвіта будило тричі стукнув у двері.

Буди́льникъ = 1. буди́ло.

2. буди́льник. — Купив дзиґарі з будильником.

Буди́льщикъ = д. **Буди́ла.**

Буди́ть = буди́ти, побужа́ти. — А ще ранїше пап Н...ко. встав, братів побужав. н. п.

Бýдка = бýда, бýдка, халабýда. С. З.

Бýдкій = чýткий.

Бýдкость = чýткість.

Бýдно, бýдничный, бýднишній день = д. **Бýдень.**

Будорáжить = турбува́ти, баламýтити.

Бýдочникъ = бýдник. С. Ш.

Будрá = рос: а) д. **Бара́нчикъ 3.**, б) Hedera Helix — плющ, в) Linaria — дзвінóчки, звóники, косюркú, сокиркú, зайців льóн, ленóк, остýдник, чистéць, зозýлїни черевúчки. С. Ап.

Бýдто = 1. на́че, нена́че, мов, мовля́в, бýцїм, нїби, либóнь. — **Какъ бýдто, бýдто-бы** = на́чеб-то, мóвби то, нїбито. С. З. Л. Ш. І на все село реве, наче звір її дере. (Спів.). — Швидко втерла ся, нїби то й не плакала. п. п. — Буцїм з лави сей обнїмав ся, буцїм і перстень з пальця знив. Кот. — Давня то давнина, а непаче вчора дїялось. Мар. Вов.

2. хі́ба?, невжé, чи вжé? — Хіба я з глузду зсунув ся, щоб таке робити? — А він вже прийшов. Невжé?

Бýдущій = бýдучий, потóмний, прийдéшній. — Од сього часу і на всї потомнї часи давати не маєм. Ст. Л.

Бýдущность = бýдущина, прийдéшнє. — Хто в краще не вірить, душею не рвеь ся — будущину змірить й живе, як живеть ся. Як.

Буера́къ = 1. байра́к. — Ой не шуми луже, зелений байраче, не плач, не жури ся, молодий козаче. н. п.

2. замéт (в яру, в балцї). — Як попадеш у замет, то й у день трудно вибратись.

Буера́чекъ = байрачóк.

Буера́чина = ярóк, бáлочка. — Тіло козацьке рвали, по терпах по балках жовту кість жвакували. п. д.

Бужени́на = свинúна, сьвіжинá.

Бужде́ніе, бужéніе = будїння.

Бузá = 1. бузá (напиток з гречки, вівса і проса, або молоде пиво або грушевий чи яблуневий квас).

2. сіль кам'янá.

Бузáнить = д. **Бить.**

Бузинá, рос. Sambucus nigra = бузинá, гал. — баз, базнúк, S. racemosa — бузинá червóна, S. Ebulus — бузнúк, бзюк, вязóвник, гал. — базнúк. С. Ап.

Бузúнный, бузúновый = бузинóвий. С. Аф.

Бузовáть = д. **Бить.**

Бузýнъ = д. **Бузá 2.**

Бузъ = д. **Бузинá.**

Бýище = 1. шпиль, бéлебень. С. Л. — Не велику й небагату чоловік поставив хату, та й поставив у селі, коло міста на шпилї. В. Щ. — Хата стоїть на белебнї.

2. цвúнтарь, церкóвний двір. С. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. п. пр.

Бýйволъ, Bos bubalus = бýйвіл, бýйвал. С. Ш.

Бýйный = 1. бýйний, бунтовлúвий, задьóрливий, задерáкуватий.

2. бýйний, бурхлúвий, рвачкúй. — Вітре буйний, ти з морем говориш. К. Ш. — Бурхливі хвилї. — Буйний дощ. С. Ш. — Рвачкий вітер.

3. бýйний, велúкий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. Ш. — Буйне жито, буйне, та нікому жати, — пішли панї хлїборо́би списами орати.

Бýйство = бýча, ґвалт, бéшкет. С. З. —

За онучу та збили таку бучу н. пр. Наробили ґвалту на все село.

Бу́йствовать = бу́чу збива́ти, буя́ти, бушова́ти, ґвалтува́ти. — Хто звелів нам, хто дозволив у церкві буяти. К. Д.

Бу́ка = 1. хо́ха. — Не ходи туди, там хоха. — Цить, а то хоха з'їсть.

2. вовкува́тий, бунду́к, темрю́к, нелю́да, нелю́дько, безлю́дько, одлю́дько, похню́пий, похму́рий. — **Смотрѣ́ть бу́кой** = во́вком диви́тись.

Бука́шка = ку́зька, кома́шка (спільна назва невеличких жорстокрилих комах Coleoptera).

Бу́ква = буква, лїтера. — **Б. гла́сная, согла́сная, двугла́сная** = голосна́, при́голосна, двогла́сна.

Буква́льный, но = досло́вний, достóтний, достоме́нний; до сло́ва, доця́ти, достóтно, достоме́нно.

Буква́рь = буква́рь, грама́тка, абе́тка. С. Аф. Ш. — — Аз, буки — бери граматку в руки. н. пр.

Бу́квенный = бу́ковний, лїтерний.

Бу́квица = д. **Бу́ковица.**

Буквоѣ́дство = буквоїдство.

Буке́тъ = 1. пучо́к, пуче́чок, ки́тиця. С. Н. (Що пришпилюють на весїл'ї молодим, боярам і дружкам) — квітка, буке́т. С. Ш. — Приніс мінї пучечок гвоздиків. — Мінї ж, дївко, та пришпиють квітку, тебе ж, дївко, завертять в намітку. н. п.

2. дух, пах, па́хощі (в напитках).

Букини́стъ = книга́рь (що торгує старими книжками).

Бу́кля = пу́кля, (у жидів на висках) — пе́йс.

Бу́ковица, рос. Betonica = бу́квиця, бу́ковник, бук-трава́, польовий кану́пер, матери́нка. С. Ан. — **Бу́квица бѣ́лая** = д. **Бара́нецъ 2.** — **Б. лѣсна́я,** Stachys silvatica — бу́ковиця, ба́бка. — **Б. русская,** Aiuga pyramidalis = горля́нка, дївча́ча краса́, гострове́рхки, сухове́рхки, борóдишник. С. Ан.

Букъ = 1. рос. Fagus — бук, букови́на, бучи́на. О. Л. Ш. — **Бѣ́лый букъ,** Carpinus betulus — граб, граби́на.

2. луг, ми́тель. С. З.

3. жлу́кто. С. Аф. З.

Була́вка = шпи́лька. С. З. Л. — В китаєчку його іс повила, та шпилькою зашпилила. н. п.

Була́вочный = шпилько́вий.

Була́ный = (про коня) — була́ний, (про вола) — **полови́й.** Воли ж мої та полові́ї. н. п.

Була́тный = була́тний. По хатї поглядає — ані одної шаблї булатної на стїнї не має. н. д.

Була́тъ = 1. була́т, сталь, кри́ця (мере́жчата, дама́ська).

2. меч, ша́бля. — Маю шаблю у руцї: це не вмерла козацька мати! Бог. Хм.

Булды́га = 1. па́лиця, ці́пок, дуби́на (ґуля́ста). — Треба дубину на твою спину. н. пр.

2. гультя́й, гуля́ка.

Булды́рь = 2. пухи́рь, ґу́ля, morґу́ля. С. Л.

2. нерівне місце в полї.

3. ха́тка на бе́лебнї або в пустирі.

Булдыри́, булди́рья = бу́льки, бу́льби (на водї). С. Аф. Л. Ш. — Дощ чималий: он бач, які великі бульки в калюжі.

Бултырья́нъ = д. **Болдріа́нъ.**

Бу́лка = бу́лка, паляни́ця, (з лапками загнутими, помазана олією з цибулею) — книш, (гречана) — балабу́ха, (невеличка, кругла) — бухане́ць, бу́ханка, бухи́нка, (французька) — франзо́ля. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п. — Яка пшениця така й паляниця. — Паляниця — хлїбові сестриця. н. пр. — Повна піч паляниць, а по середині книш. (н. з. — небо, зорі і місяць) — Лучче хлїб з водою, як бухонець з бідою. н. пр. — Гарячую мняку бухинку. Кот. — Привіз з города дві франзолї.

Бу́лочная = пека́рня.

Бу́лочникъ, ца = пе́карь, хлїбоне́к, хлї́бо́вчик (С. З.), бу́лошниця, паляни́шниця, перепіча́йка, бубле́йниця, бубле́шниця. С. З. Л. — Хлїбовчик їде, віз хлїба везе. н. п. — Знайте мене перепічайку, що на воротях тїсто. н. пр.

Бу́лочный = бу́лошний, паляни́шний.

Бултыха́ть = 1. бо́втати, колоти́ти. — Не дуже бовтай воду — почують.

2. бу́рити або ки́дати що в во́ду.

Бултыхну́ться = бо́втнути, шубо́встнути. С. З.

Бульты́хъ = бовть, шубо́всть, бух, бурти́сь, плюсь. — Ішов через колоду, та бовть у воду. н. пр. — А він зразу шибовсть у воду! — Як камінь: бух! у воду, та й тоне. Кот.

Булы́га = 1. ка́мінь ди́кий.

2. бри́ла ка́міню.

3. д. **Булды́га 1.**

Булы́жникъ = д. **Булы́га 1.**

Булы́ня = пра́сол.

Бульдо́гъ = 1. брита́н, бульдо́г (анг. порода собак). С. Л.
2. рево́львер.

Бу́лькать, ся = бу́лькати, ся, булькоті́ти, хлю́пати, ся, хлюпоска́ти ся, полоска́ти ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпощуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п.

Бульо́нъ = бульйо́н, ю́шка.

Бума́га = 1. — **Бума́га пи́счая** = папі́р, папе́р, бома́га, здр. — папіре́ць, папі́рка, зб. — папе́р'є. — Писав би и листи — паперу не маю, засилав би листи — дороги не знаю. н. п. — Як сніг біленьке, як папір тонесенке. н. п. — Думи мої, думи мої, лихо мині з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твое личко на бомазї н. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як папер'є біло, та болить мене дуже. н. п. — **Б. почто́вая** = листови́й, почто́вий папі́р. — **Б. обёрточная** = бібу́ла. С. З. — **Б. хлопча́тая** = ба́вина, ба́вовна, ба́вна, ба́велна, ба́волна. — Рани мої смертельнії промивав, м'якенькою бавиною закладав. н. д. — — **Б. ге́рбовая** = гербо́вий, штемпльо́вий папі́р. — **Б. папиро́сная** = ција́рошна. — **Б. цвѣтна́я** (для гаптування) = за́полоч. С. З. — Сорочка червоною заполоччю вишивана.
2. папі́р, бома́га, (стара) — шпарґа́л, зб. — шпарґа́лля. — Подав на його в суд бомагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея папа. Гр. — Між шпарґалами єдин аркуш рукописний польский. Л. В. — То в грубу так таки і впре шпарґалля все. Гул. Ар.

Бумагомара́ка, бумагомара́тель = писа́ка, писа́чка, ба́зграч, парта́ч, (про автора віршів) — віршома́з. — Писав писака, не розбере й собака. н. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, цяцю, й разу, та й повірив типориним твоїм віршомазам. — К. Ш.

Бума́жка = папі́рка, папіре́ць, папі́рчик, бома́жка.

Бума́жникъ = гама́н, гамане́ць, гамано́к. С. Аф. З. — На що тим нїмцям цїлини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Прокинув ся чумак в ранцї, тай полапав у гаманцї, всї кишенї вивертає, аж там грошний вже чорт має. н. п.

Бума́жный = 1. папіро́вий, папіря́ний, папірча́тий. — Папірчаті гроші. С. З.
2. бавовня́ний, баволня́ний, бавелня́ний. С. З. Ш. — Баволняна хустка. С. З.

Бума́жная фа́брика = папі́рня. С. З. — **Б. фабрика́нтъ** = папі́рник. С. З.

Бумазе́я, бумазе́йный = барха́н, барха́новий. С. Ш.

Бунтова́ть, ся = 1. бунтува́ти, ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Вели нам під Москалїв утїкати, або з Ляхами великий бунт зривати. н. д.
2. бунтува́ти, баламу́тити, каламу́тити, підбу́рювати. — Він тільки людий баламутить. С. З.

Бунтовско́й = бунтли́вий, бунтовли́вий.

Бунтовщи́къ = бунтовни́к, бунта́рь, повста́нець, баламу́та, (гал.) — ворохо́бник.

Бунтовщи́ческій, бунтовщи́чій = бунтовни́чий, бунта́рський, повста́нський. — Бунтовниче соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повста́ння, ро́зрух, ворохо́бня (гал.).
2. (в торговлї) — па́чка, (ниток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (ниток, пряжі) — па́смо, повісмо, (тютюну) — папу́ша. — Та продала дївчина душу, та купила козакови тютюну папушу. н. п.

Бунча́ть = гудї́ти, густи́, дзижча́ти, бринї́ти (про бжіл і чмелїв). С. З. — Бриніли перші мушки та ранні пчоли. Бар. — Бджола бринить. С. З.

Бура́вить = свердли́ти. С. З.

Бура́вленіе = свердлї́ння.

Бура́вный = свердело́вий.

Бура́вочный = свердлова́тий.

Бураво́къ, бура́вчикъ = све́рдлик. С. Л.

Бура́въ = све́рдел, све́рдло́. С. З. Л. (великий) — ло́патень, (для виріпнювання рулї рушниці то що) — шуст, (для розшукування криничних жил, руди то що) — шти́рь, сьвідер. (Волинь.)

Бурако́вый = буряко́вий. — Буряковий борщ. С. Ш.

Бура́къ = 1. дї́жечка (з березової кори з покришкою).
2. ці́вка (для фейерверків).
3. частїше мн. **бураки́**, рос. Beta vulgaris — буря́к, буряки́. — Цукро́вий буряк, про́стий буряк. С. Ш.
4. **бураки́** — а) халя́ви (без зборів) і чо́боти (з такими халявами) і б) рибальська снасть (для ло́ву міноги).

Бура́нъ = хуртови́на, ху́ґа, ві́хало, завірю́ха, шкви́ря, хурте́ча, хви́ща, хви́жа. — Ось схопилась хуртовина, закурила ся долина і кипить мороз у полї, на просторі та на волї. В. Щ. — У віконця мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Щ. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Щ. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бура́чникъ = 1. д. **Бо́ра́чъ.**
2. ма́йстер, що робить „**бураки**“ (д. **Бура́къ 1.**).

Бура́чный = прил. від с. **Бура́къ 1.**

Бургоми́стръ, бургоми́стерша = бурми́стер, бурми́стр, бурмистро́ва. С. Ш.

Бурда́ = бурда́, джу́рджя. (Ман.) — Якоїсь бурди замісць пива дав. С. Ш.

Бурева́лъ = 1. вітрюга́, бу́ря.
2. вітроло́м, лом. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Бурело́мникъ = д. **Бурева́лъ 2.**

Бурело́мъ = д. **Бурева́лъ.**

Бурёна, бурёнка, бурёнушка = коро́ва бу́ра.

Бури́ть = све́рдлити, вертїти.

Бу́рка = 1. кінь бурої масти.
2. бу́рка (кобеня́к, керея повстяна, без рукавів).

Бу́ркало = шви́галка і ґу́ркало (дітські играшки).

Бу́ркала, бу́ркалы = баньки́. С. Аф. З. Ш. — Чого ти так витріщив на мене баньки?

Бу́ркать = д. **Бормота́ть 2** і **Бря́кнуть 3.**

Бурку́нъ = рос. 1. Melilatus alba — білий бурку́н, M. coerulea — буркун-зїл'є, M. officinalis — жо́втий бурку́н, 2. Medicago falcata — буру́ндук, буру́нчук, буркун, череви́шник, 3. Onobrychis sativa — за́ячий горо́х. С. Ап.

Бурла́къ = 1. бурла́ка, зб. бурла́цтво, (на байдаку) — байда́шник.
2. д. **Бездо́мникъ.**

Бурла́ченіе, бурла́чество = бурлакува́ння.

Бурла́чить = бурлакува́ти.

Бурли́вый = 1. бурхли́вий, буре́мний, нава́льний, рвачки́й. — Над річкою бурхливою стояв козак з дївчиною. н. п. — Рвачкий вітер.
2. невгомо́нний, неспокі́йний.

Бурли́ла = д. **Бурли́вый 2.**

Бурли́ть = 1. бушува́ти, бурха́ти, клекотїти. — Море клекотїло. — Злоба клекотїла.
2. галасува́ти, бу́чу збива́ти, шарабу́рити, бушува́ти. — В шинку зараз починає шарабурити.

Бурми́стръ = ста́роста, управи́тель (з крестян).

Буриа́стый = руди́й. С. З.

Бу́рный = д. **Бурли́вый.**

Буро́вить = 1. дзюри́ти, ри́нути, бу́рхати. — А кров так і дзюрить.
2. д. **Броди́ть 3.**

Бу́рса́, бурса́къ, бурсачьё = бу́рса, бурса́к, бурсачва́, бурса́цство. — А із Братства те бурсацство мовчки виглядає. К. Ш.

Бурта́, буртъ = бурт. — Сїлїтрені бурти.

Буру́нъ = 1. буру́н. С. З. Ш. — Куди чайки у непогодь біжать з бурунами? С. Ш.
2. бага́то, бага́цько, си́ла. — **Буру́нъ де́негъ** = велика сила гроший.

Бурча́ніе = буркотня́, буркотне́ча.

Бурча́ть = бурча́ти, буркота́ти, буркотї́ти, бурхотїти. — У животї бурчить, бурхотить. С. Ш.

Буръ = све́рдел, штирь, сьвідер. (Волинь).

Бу́рый = бу́рий, руди́й. С. З. Ш.

Бу́ря = бу́ря, хуртови́на. С. З. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвиля забивала човни. К. Св. П. — Схопила ся шуря-буря і стіжечок ізвернула. н. п.

Буси́ть = 1. мря́чити, і́мжити, мжі́ти. С. З. **Буси́тъ** = мжи́чка йде́, миги́чка йде́. — Дрібен дощик імжить. н. п.
2. пили́ти, пороши́ти, кури́ти.
3. бреха́ти, верзти́, тереве́нї, дурни́цю пести́, пра́вити, точи́ти, торо́чити.

Бусла́й = мугі́рь, мугиря́ка, ґе́вал. С. Аф. З.

Бусо́вѣть = сїрі́ти, синї́ти.

Бусурма́нъ = д. **Басурманъ.**

Бусъ = 1. миги́чка, мжи́чка, са́мий дрі́бний до́щ або́ сніг.
2. пил, по́рох. — Чи ти, милий, прибував пилом чи метелицею? н. п.

Бу́сы = бузко́ве нами́сто (скляне або воскове) Чайч., смі́лка (з червоної маси), сїчка (скляне намисто, не округляне по краях).

Бу́сый = темносизий, сїробу́рий.

Бусѣ́ть = д. **Бусо́вѣть.**

Бута́рь = д. **Бу́дочникъ.**

Бу́тень, рос. Chaerophyllum Anthriscus = болиголов, свербиґуз. С. Ап.

Бутерла́къ, рос. Postulaca sativa = со́сонка. С. Ап.

Бути́ть = заклада́ти фунда́мент, набива́ти груз під фунда́мент.

Буто́нъ = пу́п'янок, пу́п'янок, (що почав розпускати ся) — розпу́кавка. С. З. — Молоденька, наче пуп'янок. н. пр.

Бутора́жить = д. **Будора́жить.**

Бу́торъ = мана́тки, збіжжя, мизе́рия, худо́ба, худі́бчина. С. Аф. З. Л. — П.

хав зо всїми манатками. — Забрав усе збіжжя, тай повіяв ся кудись. — Як би взяли і всю мизерию з собою, дїдами крадене добро. К. Ш.

Бутузъ = куцáн, пузáнь, пузáнчик; присáдкуватий чоловік, товпига, опéцок (малé і гладкé.)

Бутъ = груз.

Бутылка = пляшка, здр. — пляшечка (лїв.), бутéлька (прав.). С. З. Ш. — Піч — то бабська річ, а пляшка козацька. п. пр. — Намочу и горілочки у зеленій пляшцї: з перцем і з верберцем. (?) п. п. = Потім він, як в клїтцї пташку, над вікном повісив пляшку. В. Щ.

Бутылочный = пляшкóвий, пляшáний, бутелькóвий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Бутыль = сулїя. С. З. (оплéтена) — балцáнка. Ман. — Налив дві сулїї наливки.

Буфéтъ =1. мисник, судник (лїв.), кредéнець (прав.). С. Л. — Поскладай тарілки на мисник.

2. ресторáн, буфéт.

Бýхалень, пт. Botaurus stellaris = бугáй. — А бугай: бугу! гне чайку в духу. п. п. — **Всякій бýхалень въ своéмъ болóтѣ голосúтъ** = кожний півень на своїм сьмітнику пан. п. пр.

Бýхало = 1. рýшниця (поганенька).

1. д. **Бýхалень.**

Бýхарь = д. **Бубéнчикъ.**

Бýхать, ся = бýхати, ся, бýхкати, ся, гéпати, ся. — Далї рухнув за язик — бухнула рушниця. С. Ш. — Він так з розгону і гепнув ся.

Бýхнуть, ся = 1. бýхнути, ся, гéпнути, ся і д. **Брякнуть** 2.

2. ляпнути, випалити (сказати що грубо, не розважно).

3. бубнявіти (С. Ш.), бучáвіти, бýхнути, набухáти. С. Л.

Бýхта = затóка, бýхта. — **Съ бýхты — барáхты** = нї з тóго, нї з сьóго, знечéв'я. С. З.

Бухъ = д. **Бацъ** і **Бултыхъ.**

Бýчало = вир, водокрýть, крутїнь, крýча, шум. — Так колотить, як вир водою. п. пр. — Попав у саму кручу — насилу виплив.

Бучáть = д. **Бунчáть.**

Бучéніе = золїння, лýжіння.

Бýчень = джміль.

Бучúло = бакáй, кóвбань.

Бýчить = лýжити, золúти, ся. С. Аф. — Щоб у п'ятницю пилом не пилили, а в суботу платтн не золили. н. п.

Бучнóй = золїнний. С. Аф.

Бушевáть = бушувáти, буяти, бýчу збивáти, бурхáти, вихорити, шурмувáти, войдувáти, ґвалтувáти, шнувáти. С. З. — Ой ви вітри, ой ви буйнї, ви всюди буяли: чи не бачили голубки поміж голубами. н. п. — І вітри зачали бурхáти. Кот. — В Італию ми не доїдем, бо море дуже щось шпує. Кот. — Годї тобі, сину, шурмовати — уже твоя мила примирила. н. п.

Буянить, буянство = д. **Бýйствовать, Бýйство.**

Буянъ = забіяка, задьóра, задерáка (С. Аф.), галабýрдник. Фр.

Бы, когдá бы, éсли бы, чтóбы = колú-б, щоб, як-бú.

Бывáлецъ = бувáлець, бувáлий. — Був у бувальцях: знає — що кий, що палиця. п. пр.

Бывáло = бувáло, булó. — Було колись в Українї ревіли гармати. К. Ш.

Бывáлый = бувáлий, минýлий, колúшнїй. — От згадали колишне. Кот.

2. д. **Бывáлецъ.**

Бывáльщина = билúця, бувáльщина, бувáль. — Се не казка, а билиця або бувальщина, сказать. К. Ш.

Бывáть = бувáти, трапляти ся, лучáти ся. — Се з ним буває. — Трапляєть ся часом тихенько заплаче. К. Ш. — Він рідко коли у нас буває. — **Бывáть чáсто у когó** = учащáти до кóго. — **Какъ ни въ чéмъ не бывáло** = мов нїчóго й не булó, нáче й не він, не вонá. — **Ничýть не бывáло** = зóвсім нї. — **Э'тому не бывáть** = сьогó не бýде!

Бывшій = бýвший, що бýв, минýлий. — **Нѣкогда бывшій, когдá-то бывшій** = колúшнїй.

Быкóвникъ, рос. 1. Verbascum nigrum = горлачí, омáн.

2. Melampyrum = брáтїки, Івáн та Мар'я. С. Ан.

Быкъ = 1. Bostaurus — бик, віл, (стáдник) — бугáй, (дикий, Bosurus) — тур. С. Аф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве, а хто кого дере, сам чорт не розбере. н. пр. — Сидить, як тур у горах. п. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. н. пр.

2. медвідь, óлень, лось (самцї).

3. д. **Бычóкъ 3.**

4. **водянóй быкъ** = д. **Бýхалень.**

5. стовп (мурований для підпори моста). — **Быкъ быкóмъ** = упéртий, як віл. — **Скóлько съ быкóмъ ни бúть ся, а молокá отъ негó не добúть ся,** н. пр. — з бикá нї лóю, нї молокá. н. пр.

Былѝна = 1. д. **Бывáльщина.**

2. билѝна, билѝнка, билѝнонька. — Ой одна я, одна, як билинонька в полї. К. Ш. — Чи щаслива ж та билина, що росте у полї? Кот.

2. дýма (великоруська епична пісьня про давних лицарів).

Бы́ліе = зїл'я, бил'є. — Ой Васшлю! сиди у бил'ю, а я у бодлачу (?), а як буде темна нічка — я те зобачу. н. п.

Былóе = минýле, колѝшнє.

Былóй = минýлий, прéжній, (давно колись) колѝшній.

Быль = д. 1. **Бывáльщина** і 2. **Бы́ліе.** — **Сказка — склáдка, а пѣсня быль** = кáзка — бáйка, а пісня прáвда. н. пр.

Быльё = д. **Бы́ліе.** — **Было́, да быльёмъ поросло́,** н. пр. — було́, та загуло́; було́, та за водóю пішло́, н. пр. — Було́ колѝсь — минýло ся.

Быльсвáтый = бур'янувáтий. — Сїно трохи бур'яновате.

Бы́льникъ бѣ́лый, рос. Gnapholium sylvaticum = суховéршки. С. Ан.

Бы́льникъ, быльня́къ, рос. Artemisia vulgaris = чорнóбиль, забýдьки, забýдка, нехворóща. С. Ан.

Быстрёхонекъ, быстрёшенекъ = швидéнький, жвавéнький, кутéнький, бистрéнький, швидéсенький і т. д.

Быстринá = бистриня́, бистрѝнь, бистря́, стрѝжень, прудковóд. — З'їхали ми на саму бистриню. С. Аф. З. Ш. — Посеред річки саме стрижень. С. З.

Быстроглáзый = бистроóкий, бѝстрий на очі. С. Ш.

Быстролётный = бистроплѝнний. С. Ш.

Быстронóгій = прудкий, вітронóгий. — Войско вітроногими коньми своїми. Л. В.

Бы́строcть, быстротá = швѝдкість, прýдкість, хýткість, скóрість, бистринá. С. Л.

Быстротéчный = д. **Быстролётный.**

Быстротóкъ = прудковóд, стрѝжень і д. **Быстринá.**

Быстроýміе, быстроýмный = бѝстрий рóзум (С. Ш.), меткѝй, спритнѝй.

Бы́стрый, бы́стро = швидкѝй, о, прудкѝй, хуткѝй, шпаркѝй, о, (найбільше про воду) — бѝстрий, (порівн. ст.) — швѝдчий, швѝдче, швидчіш, прýдчий, хýтчий і т. д., мерщій. — Швидкої роботи ніхто не хвалить. н. пр. — Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажеш прудко. Кот. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну на річку биструю. н. п. — Панська ласка бистрим конем їздить. Фр. — Та йди бо мерщій!

Быстрь, быстря́къ = д. **Быстринá.**

Бытíе = буття́, життя́, (С. Ш.), існувáння.

Бы́тность = пробувáння, бýтність, буття́. С. Ш. — **Въ бы́тность мою...** = за час мого́ пробувáння, за мого́ буття́, коли я бýв...

Бытъ = 1. пóбут, пóбит, життя́. — Чорноморський побит — Я. Кухаренка.

2. д. **Бы́тность.**

Быть — бýти, пробувáти, жѝти, знаходѝти ся, мáти ся, істнувáти. — А пробувáв там аж до смерти Іродової. К. Св. П. — І мій батько такий мав ся і я в його вдав ся. — Більш кони лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде. н. пр. — **Бы́ло да сплы́ло** = було́ та загуло́, було́ та за водóю пішло́. н. пр. — **Будь дóбръ, бýдьте добры́** = будь лáска, будь лáскав, бýдьте ласкáві! — **Будь что бýдетъ, былá не былá** = що бýде, те й бýде. — Що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть. н. пр. — **Бýдетъ съ негó** = бýде з йóго. — **Бýдетъ тебѣ́** = бýде тобі! знáтимеш! ось пострівай лиш! — **Быть въ состоя́ніи, въ сѝлахъ** = примíти, примогтѝ, змогтѝсь, здýжати, здолáти, силу мáти. — Не здужаю сього зробити. — Примів (приміг) би, в ложці води утопив. н. пр. — Коли б змогтись, та ще поволоктись. н. пр. — **Быть мóжетъ** = мóже, мáбуть. — **Былъ такóвъ** = счез, знѝк, пропáв. — **Быть къ лицý** = лѝчити, до лиця́ бýти, приставáти. — Що не надїне, їй усе личить. — **Быть гóднымъ** = годѝти ся. — **Быть нýжнымъ** = здавáти ся, здáти ся. — На віщо він йому здав ся? — **Быть свобóднымъ** = гуля́ти, гуля́щим бýти, порожнювáти. — Як буде гулящий час, тодї зроблю. — Не довго порожнювали глечики, усї пішли на молоко. — **Быть по семý** = нехай так! — **Быть бáриномъ, писаремъ, купцóмъ** і т. д. = панувáти, писарювáти, купцювáти і т. д. — **Какъ быть человѣ́къ** = як слїд людѝна. — **Такъ и быть** = гарáзд, дóбре, нехáй так, сїлькісь. Нехай так, нехай риба буде рак. н. п. — **Какъ быть?** = що робѝти? як його бýти? Ой сама я не знаю, що робити маю. н. п. — **Что изъ этого бýдетъ?** = що з сього́ бýде, до чóго воно́ йдéть ся? — **Какъ бы тамъ ни**

было = щоб там не було́. — **На́до быть, на́до полага́ть** = ма́буть, либо́нь. — Він мабуть вже прийшов.

Бытьё = д. **Бытіе, Бы́тность, Быть.**

Быча́тина = воло́вина, бичина́, м'ясо, гов'ядина.

Быча́чій, бы́чій = бича́чий, воло́вий.

Бычи́ться = 1. хму́рити ся, во́вком диви́ти ся.

2. опина́ти ся, спина́ти ся, спіра́ти ся, пруча́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його ведуть, а він ще й опинаєть ся.

Бычо́къ = бичо́к і д. **Ба́бка 5.** — **Годова́лый бычо́къ** = бу́зїмок, бу́зївок, назїмок. — Як годований підсьвінок або добрий назїмок. К. Х.

Бѣганіе = бі́гання, бігани́на, гаса́ння.

Бѣгать = 1. бігати, гаса́ти, ганя́ти, чухра́ти, шмигля́ти. (Д. **Бѣжа́ть**). — Турн к валу підступивши, скрізь на зикратому гасав. Кот. — Із льоху та в хату знай шмигляє, наливає. К. Ш. — Гапя, моплнв, як та собака. К. Х. — **Бѣгать вза́пуски** = на ви́передки бігати, перебіга́ти ся.

2. тїкати, утїкати, втїка́ти, мандрува́ти. — Він не раз вже тїкає з служби.

3. ухиля́ти ся, цура́ти ся. — На віщо ж він цураєть ся людий?

Бѣгаться = 1. на ви́передки бігати, перебіга́ти ся. — А ну, давай на випередки — хто кого́ ви́передить.

2. тїка́ти ся. — Коло Ганни Зачатія вовки тїкають ся. С. Ш.

Бѣгле́цъ = утїка́ч, втїка́ч, тїка́ч, збіг. С. З. Ш. — Троянець — голяк, втїкач, приплентач, ланець. Кот.

Бѣглость = д. **Быстрость.**

Бѣглый = 1. утїклий (С. Л.), збіглий (С. З.), забіглий і д. **Бѣгле́цъ.**

2. швидки́й, хутки́й, мото́рний.

3. поверхо́вний, ле́гкий, побіжний (гал.) — **Бро́сить бѣглый взглядъ** = ски́нути оком, намигну́ти о́ком. — **Бѣгло** = шви́дко, швиде́нько, ху́тко, хуте́нько, на швидку́ ру́ку, побіжно (гал.)

Бѣгля́нка = утїка́чка, втїка́чка.

Бѣгово́й = бігови́й. — **Бѣговы́я дро́жки** = бігунцї. — Він зараз запріг коня в бігунцї, тай поїхав.

Бѣго́мъ = біго́м, бігма́, бігце́м, біжки, біжка́, підбігцем. С. Л. Ш. — Не то що ходою, біжка добіг би. — Горпина підбігцем поквапила ся до дому. Фр.

Бѣгомѣръ (одометръ) = бігомір.

Бѣготня́ = бігани́на, бігани́ця, гаса́ння. — В ночі підняли таку біганину, що всі попрокидали ся. С. Ш.

Бѣгство = утїка́ння, утїчка, утїка́нка, уте́ка, уте́к, уте́ча, уте́чка, утї́к, вте́ка, втек. С. Ш. — Нї до втеку гордій шляхтї, нї до оборони К. Д. — Страх до утечки з Польщі. Л. В. — **Обрати́ть, ся въ бѣгство** = поверну́ти на втїки, пусти́тись на втїки, на втїкача́ (С. З.), накива́ти п'ята́ми. — А він бачє, що не переливки, та навтїкача.

Бѣгствовать = утїка́ти, втїка́ти.

Бѣгунки́ = бігунцї.

Бѣгу́нъ = 1. д. **Бѣгле́цъ.**

2. (про коня) — бігу́н, баски́й.

3. жо́рен (сторчовий у млинї).

4. ступі́р (до ростирання фарб або поховоі маси).

Бѣгу́чій = 1. теку́чий. — Вода текуча, а не стояча.

2. линю́чий (про колір).

Бѣгъ = 1. біг. — **На бѣгу́** = на бігу́, у бізї. С. Ш.

2. бігови́сько. С. Ш.

3. **Бѣга́** = а) гони́тва. С. Ж. б) мандрівка, втїки. — **Находи́ться въ бѣгахъ** = бу́ти в ма́ндрах, в мандрівцї, на втїках. — Мандрівочка — рідна тїточка. п. пр.

Бѣда́ = біда́, ли́хо, го́ре, нища́стя, недо́ля, приго́да, безтала́ння, лиха́ годи́на, безголо́в'я, ха́лепа, причи́на, здр. — бідонька, ли́шенько, го́ренько, нища́стячко, недо́ленька, приго́донька, (не велика) — пів біди́ — ли́ха. — Ой біда, біда чайцї небозї, що вивела дїток при битій дорозї. п. п. — Горе, лихо і біда — не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги зриває, лихая година пару розлучає. п. п. — Менї з думки нейде наше безталання. Кот. — Сталась йому пригодонька не в день, а в ночі — занедужав чумаченько, з Криму идучи. п. п. — Се ще пів біди-лиха, ак гроший не має, аби була сила. — **Бѣда́ бѣду́ ро́дитъ, Бѣда́ не прихо́дитъ одна́, Бѣды по бѣдамъ,** н. пр. — одна біда иде́ і другу за собо́ю веде́; біс біду́ переребу́де — одна зги́не, дру́га бу́де. Біда́ біду́ породи́ла, а біду чорт. н. пр. — **Въ то́мъ то и бѣда́!** = то-то бо й ли́хо, го́ре. — **Бѣда́ стрясла́сь** = ли́хо спітка́ло. — **Какъ на бѣду́** = як на ли́хо, як на те́. — **Лиха́ бѣда́ нача́ло** = почи́н тру́дний. — **Навле́чь бѣду́** =

нак.ли́кати ли́хо. — **Пережи́ть бѣду́** = неребідува́ти. — **Помо́чь, пособи́ть бѣдѣ́** = запобігти ли́хови. — **Семь бѣдъ, одинъ отвѣтъ,** н. пр. — чи раз ба́тько вда́рив, чи сім раз, одна́ково одві́ча́ти.

Бѣди́шка = бідонька, ли́шенько і т. д. д. **Бѣда́.**

Бѣдниться = бідни́ти ся, бідкати ся. С. Ш.

Бѣднова́ть = бідува́ти. (Д. **Бѣдствовать**).

Бѣдность = бідність, убо́жество, убо́зство, недоста́тки, бідо́та, мизе́рин, зли́дні. — Та така бідніcть, таке убожество. Кот. — Козацтво до великого убозства прийшло. Л. С. — Недостатки гонять з хатки. н. пр. — Наші злидні ваше богатство перебудуть. н. пр.

Бѣднота́ = 1. д. **Бѣдность.**

2. бідо́та, бідно́та, голо́та, сїро́ма, гольтїпа́, сїрома́шня, убіж, зли́днї. — Не боїть ся голота нї дощу, нї болота. н. пр. — Хоч злиднї, та з перцем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сину, де голота п'є. н. п.

Бѣдный = 1. бідний, убо́гий, вбо́гий, не мо́жний, мизе́рний, злиде́нний. — Ми не бідні, бо душу маєм, тілько чорт бідний. С. Ш. — Вони люди злиденні. Ном. — **Бѣднымъ дѣлать** = бідни́ти, ни́щити, убо́жити. Наші пиви продавали, біднили нас постоями. К. Д. — **Бѣднымъ предста́виться** = збіднитись.

2. бідний, бідола́шний, серде́шний. (Д. **Бѣдняга́** 2.).

Бѣднѣть = бідніти, біднїшати, вбо́жіти, убо́жчати, зво́дитись, перево́дитись, голїти, мизе́рнїти. — Так звів ся, що хлїба нї за що купити. С. Л. — Був колись багатирь, та перевівсь нї на́ що.

Бѣдняга, бѣдня́къ = 1. бідня́к, біда́к, біда́рь, зли́день, злида́рь, худа́к, харна́к, голя́к, голодра́бець, безшта́нько, сїрома́ха, гольтїпа́ка і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣдно́та** 2. — Микита був злида́рь, слїзьми було розмочує сухарь. Б Б. — Такі злиднї, що й кицьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. — По під тинню сїромаха і днює й ночує. К. Ш. — А в иншого сїромахи — нї хати, нї поля, тілько торба, а з торбини виглядає доля. К. Ш. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідола́ха, біда́ха, серде́га, бідола́шний, бідний, серде́шний, небо́га, нетя́га, небора́к, небора́ка, горопа́ха. С. З. Л. Сьпівали сердеги, а сльози лились. К. Ш. — В селї не бачили й не чули, де вона подїлась, думали на пожарищі небога згоріла. К. Ш. — Жде його небога, не діждеть ся. н. о. — Вийду на могилу, надівши сермягу, ой хто мене та пригорне, бідного нетягу. н. п.

Бѣдня́ть = д. **Бѣднѣть.**

Бѣдова́ть = д. **Бѣдствовать.**

Бѣдо́вый = 1. (про діло) — лихи́й, небезпе́шний.

2. (про чоловіка) — завзя́тий, невгомо́нний, голїнний.

Бѣдоку́рить = шко́дити. — Куди не влїзе, скрізь нашкодить.

Бѣдоку́ръ, ка = шко́дник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасли́вий.

2. бідола́шний, злиде́нний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное вре́мя** = лиха́ годи́на, лихолїття, зли́годня годи́на. — Як у нашій славній Українї були колись престрашниї злигоднї години. н. д. — **Бѣдственное положе́ніе** = лиха годи́на і д. **Бѣда́.**

Бѣдствіе, бѣ́дство = лиха́ годи́на, хуртови́на, ха́лепа, безголо́в'я і д. **Бѣда́.** — При до́брій годинї куми й побратими, а при лихій годинї — не має й родини. н. пр. — Прибудь до мене, одвідай ти мене на чужій чужинї, при злій хуртовинї. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочине, отак і дївоча мине хуртовина. К. Ш. — Здорове тіло його перенесло всї ті халепи без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бідува́ння, горюва́ння.

Бѣдствовать = бідува́ти, горюва́ти, лихува́ти, бідкати ся, злиднюва́ти, поневіря́ти ся. — Отак і я на сїм сьвітї сам бідую. Аф. — Іди до Кракова — всюди біда однакова, іди й за Карпати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасичок десь на чужинї бідкаєть ся. О. Мар. — Ото вже старий не поневіряв ся у своїх дїтий, жив, як на своєму господарстві. н. о. — Як ми бідували, а поки ту панщину тяжко відбували. н. п. — Не кажи, що я злиднюю, а кажи, що я пaную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийди, подиви ся. Кот.

Бѣжа́ніе = д. **Бѣганіе.**

Бѣжа́ть = 1. бігти, (швидко) — чухра́ти, дра́ти, чеса́ти, чкура́ти, чимчикува́ти, мча́тись, дму́хати. — Видно і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі почухрав. Кот. — Вовк помчав ся по дорозї і завив на перелозї. В. Щ. — Дмухнем лиш, братця, ми до неї. Кот. — Чкурнув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гаса́ти, ганя́ти. — Ганя, мовляв, як та собака. К. Х. (Дрібненько ступаючи) — дріботїти, копотїти. (Не швидко) — трю́хати, тю́пати, підтюпце́м, трюшко́м бігти, трюхи́кати. С. Ш. (Тупаючи ногами) — тупотїти, тупота́ти, лопотї-

ти. — А він навтікача, аж лопотить.

2. ухиляти ся, цурати ся, тікати, утікати. — Чого ви нас цураєтесь?

3. тікати, (у)втікати, мандрувати, драла, тягу, дмухача давати. — Од напасти поли вріж та тікай. п. пр. — Втік не втік, а побігти можна н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.

4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бігти, збігатись. — Молоко збігло ся. — Борщ біжить. С. Ш.

5. (про колїр) — линяти.

6. (про годину і воду) — бігти, точити ся, пливти. С. Ш. — Вода точить ся. С. Ш. — Біжить річка — млинівочка, камінї руйнує. н. п. — Верховино, ти сьвітку наш, ой як в тобі нам мило! Як струмень той пливе нам час, весело, шумно, сьміло. н. п.

Бѣженецъ = д. **Бѣглецъ**.

Бѣжокъ = здр. від с. **Бѣгъ** = кінець, перегін (скільки можна пробігти враз).

Бѣлево = 1. білизна.

2. білїння.

Бѣлезна = риба з породи коропів Aspius rapax.

Бѣлёкъ = тюлень молодий білої масти.

Бѣлена = д. **Белена**.

Бѣленіе = білїння.

Бѣленькій = 1. біленький.

2. д. **Бѣлёкъ**.

Бѣлесоватый = білястий, білявий. С. Ш.

Бѣлесовина = лисина (біляста пляма).

Бѣлестъ = д. **Бѣлезна**.

Бѣлёсый = д. **Бѣлесоватый**.

Бѣлёхонекъ, бѣлёшенекъ = білесенький. — Як сніг білесенько, як папір тонесенько. н. п.

Бѣли, Leucorrhoea = оплава, уплави. — У неї що разу довго уплави. Полт.

Бѣливать = білити.

Бѣлизна = ясна смуга або пляма.

Бѣлизна = біль, білість, білянка. С. Ш. — Личко мила, біль білила. н. п. — Ластівко! на тобі веснянки, дай менї білянки.

Бѣликъ, рос. Alisma Plantago = шильник, водяний попутник, жовник. С. Ан.

Бѣлило, бѣлила, бѣлилы = білило, побіл. — **Свинцовыя бѣлила** = блейвас. С. Аф. Ш. — Бо щоки терли манїєю, а блейвасом і ніс і лоб. Кот.

Бѣлильный = білиловий, блейвасовий.

Бѣлильщикъ, ца = білильник, ця. — Треба наняти білильниць — побілити хату.

Бѣлина = д. **Бѣлизна**.

Бѣлить, ся = білити, ся, побіляти. — Шити-білити: завтра Великдень. н. пр. — Білити полотно.

Бѣлица = білиця, черниця (непострижена).

Бѣличій, бѣлій = білячий. — Біляча шкурка.

Бѣлка = 1. Sciurus vulgaris — білка, (С. Ш.), вивірка (Прав.).

2. білїння.

Бѣлки = білки. — Чого ти витріщив білки? (очі) С. Ш.

Бѣлковать = за білками охотитись.

Бѣлковина = білковина.

Бѣлковый = білковий.

Бѣло = біло (С. Ш.), чисто.

Бѣлобокій = білобокий. — Сорока білобока.

Бѣлобровый, бѣлобрысый = білобровий. С. Ш.

Бѣлобрюхій = білопузий, підласий. — Віл підласий.

Бѣловатый = білястий, білявий (С. Ш.), пробілуватий. — Вовки зимою пробілуваті. Чайч.

Бѣловать = білувати. С. Ш.

Бѣловикъ = 1. д. **Боровикъ 1.**

2. папір переписаний начисто.

Бѣловой = біловий, біловик, переписаний начисто.

Бѣловолосый = біловолосий, білий, білявий.

Бѣлоглазый = білоокий, білозорий. С. Ш. — Білозорий кінь. С. Ш.

Бѣлоголовецъ = 1. рос. а) Spiraea ulmaria, д. **Багульникъ** і б) д. **Бедренецъ онисовый 2.**, в) Crepis lectorum — куль-баба, дикий молочай, жовтий цьвіт, г) Silaus pratensis — морковник. С. Ан.

2. хвиля пінява.

Бѣлоголовка = рос. д. **Багульникъ,** Spiraea ulmaria і Frifolium montanum — куряча лапка, сорочі лапки, біла кашка, конючина, квасик. С. Ан.

Бѣлоголовникъ = рос. а) д. **Багульникъ** Spiraea ulmaria і **Бѣлоголовецъ 1.**—в., б) Vaccinium uliginosum — голубець, п'яниця, піяки, лохина, лохачі, глухиня (гал.), в) Berteroa incana — бабишник, икавка, г) д. **Бобовникъ** 2. С. Ан.

Бѣлоголовый = 1. білоголовий. — Маківочки — білоголовочки! чи ви поспіли? (Приспів до веснянки). С. Ш.

2. сивий. — Сивий дїд.

Бѣлогривый = білогривий. С. Ш.

Бѣлогрудый = білогрудий. С. Ш.

Бѣлозоръ, рос. Parnassia palustris = біло-

зо́р, гада́йзіл'я, ма́точник білий. С. Ан.

Бѣлокопы́тникъ, рос. Tussilago farfara і Petasites vulgaris = підбіл, ма́чушник, ма́тошник, ро́нник. С. Ан.

Бѣлоко́рка, рос. Artemisia inodora = нехворо́ща біла. С. Ан.

Бѣлокры́льникъ, рос. Calla palustris = ф'ялковий корінь. С. Ан.

Бѣлоку́дренникъ, рос. Ballota nigra = глуха́ кропива́, м'я́тошник, соба́ча м'я́та, ша́ндра. С. Ан.

Бѣлоку́рый = д. **Блонди́нъ.**

Бѣло́къ = 1. біло́к (в яйці, в о́ці, в рослині).
2. д. **Бѣле́къ, Бѣлки́, Бѣлкови́на.**
3. рос. Anemone = проліска, пере́ліска. С. Ан.

Бѣлоли́цый, ая, Бѣлоли́чка = білоли́ций, білоликий (С. Аф. Ш.) і д. **Блонди́нъ, ка.**

Бѣлоло́зъ, рос. Salix amygdalina = білота́л, тала́, лоза́. С. Ан.

Бѣломо́йка = 1. пра́чка.
2. мо́йки (де миють вовну на річці). — На мойках подено заробляє.

Бѣлопу́шица = д. **Бѣлоголо́вецъ** 1—в.

Бѣлору́ссъ = білорус, литви́н. — Литвин бацька піймав раяька. н. пр.

Бѣлору́чка = білору́чка (С. Ш.), лехке́вич (С. Фр.), лехківна.

Бѣлоры́бица, риба Salmo nelma = білу́ха.

Бѣлосне́жный = сніговобілий (Пов. Лев.), білосніжний.

Бѣлосто́йка, рос. Pulmonaria officinalis = меду́нка, меду́нчики, медяни́к, меду́ничник, дзво́ники, щемели́на, воло́вий язи́к. С. Ан.

Бѣлота́лъ = д. **Бѣлоло́зъ.**

Бѣлоту́рка = д. **Арнау́тка** 2.

Бѣлотѣ́лый = білотілий.

Бѣлоу́съ = 1. білоу́с, білоу́сий, білову́сий. С. Ш.
2. рос. Nardus stricta — ковила́, ми́чка. С. Ан. — Вітер ковилу та комиш по степу розсипає. н. д.

Бѣлоцвѣ́тка = д. **Бѣло́къ** 3.

Бѣлоцвѣ́тъ, Бѣло́чникъ = д. **Багу́льникъ,** Spiraea ulmaria.

Бѣло́чникъ = охо́тник за білками.

Бѣло́чный = білячий, білковий, вивірко́вий.

Бѣло́чный = білкови́й.

Бѣлошве́йка, бѣлошве́я = шва́чка, шва́ля. С. З. — Вона швачка й прачка: дотепна дівка. Кв.

Бѣлошё́рстый = білий, білоше́рстий, біла́н, біля́к. С. Ш.

Бѣлу́га = 1. риба Acipenser huso — білу́га. С. Ш.
2. морс. животина Delphinus leucas.

Бѣлу́жина = білужина.

Бѣлу́жій = білужий. — **Б. клей** = карю́к.

Бѣлуха́ = 1. д. **Бѣлу́га** 2.
2. рос. Antennaria dioica — нечу́й-вітер, нечуєви́ка. С. Ан.

Бѣлу́жникъ, рос. Filago arvensis = горля́нка, грудна́ тра́вка, полі́нчик. С. Ан.

Бѣ́лый = білий (на масть) — біла́н, біля́к. С. Ш. — Білий як сніг. — Ой лихо не Петрусь — біле личко, чорний ус. п. п. — Постіль біла, стіна німа — ні с ким говорити. п. п. — Та прийшов же я та у неділю, та дала Солоха сорочку білу. п. п. — **Бѣ́лая изба́** = 1. сьвітли́ця, кі́мната, го́рниця. 2. ха́та з пічкою з коміном. — Та взяла його за рученьку, понела його у сьвітлоньку. п. п. — **Бѣ́лый свѣ́тъ** = сьвіт Бо́жий. — **Бѣ́лое ору́жіе** = холо́дна збро́я (шаблі, кинжали то-що). — **Бѣ́лые стихи́** = вірші без рифм.

Бѣль = 1. біль. (Все біле — білі нитки, біла фарба то-що, порівняй теж „**Бѣлизна́**".) — Білі клубків 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.
2. луска́ (риб'яча).
3. риба крім осятрової породи.
4. біль, папіро́вки (порода яблуків).
5. д. **Бѣлоголо́вникъ** в.

Бѣльё = біли́зна (С. Ш.), ху́сти, ху́стя (С. З.), сорочки́, шма́ття (Прав.). — Мати пішли на річку сорочки прати. Полт. — Прала що тижня їх білизну. Фр.

Бѣльмо́ = більмо́ (С. Ш.), ска́лка (С. З.), полу́да. (Останнє, здаєть ся, тільки в знач. Cataracta, а перші два і в знач. Leucoma.) — З білого ока слїзу спиває, тьму заклипає, більмо зганяє. н. зам. — Злизав біле більмо, поніс на очерета, на болота. п. зам. — Іздив у Київ, там Караваєв зняв полуду. С. Ніс. — Як сказав він, так наче полуда з очий спала. — Хоч і ясно зоря сьвітить, не всї видять люди, ой суть такі межи ними, що мають полуди. н. п. — **Бѣ́льма, бѣ́льмы** = очі, баньки́. — Чого ти витріщив баньки? — **Какъ бѣльмо́ на глазу́** = як сіль в о́ці. — Став ся йому, як сіль в оці.

Бѣльмоо́чный = більмоо́кий, більма́к. (С. Ш.)

Бѣльгу́гъ, бѣльчу́ть = д. **Бѣль** 3.

Бѣлѣть = біліти, білішати.

Бѣлѣть, ся = біліти, ся, (про воду) — леліти, ся, (ясно) — ясніти, (як срібло) срібніти. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в степу біліє. В. Щ. — Риба грала, дно неліло. Р. В. — Ясною смугою срібніла течія криниині.

Бѣлякъ = 1. біля́к, чепуру́н. — Златоєнні киндяки на козаки, турецькую білую габу на козаки на біляки. н. д.
2. табу́н (про рибу на Волзї). — Оселедці ходять табунами. С. Ш.
3. біля́к, заєць Lepus variabilis. С. Ш.

Бѣлянка = біля́нка, білу́ха, біля́вка, біля́виця. С. Ш. (Приміри д. під с. „**Блондинка**").
2. гриби Agaricus nitidus, procerus і subdulcis — біля́нка. С. Ан.

Бѣлячи́на = за́ятина.

Бѣля́чка = білору́чка, чепуру́ха. С. Ш. Л.

Бѣсёнокъ, бѣсёнышъ = бісеня́, бісик, чортеня́, чо́ртик.

Бѣсиво = дурма́н. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилась.

Бѣсина = дур, ду́рість. — Викинь дур з голови.

Бѣси́ть = біси́ти, дратува́ти.

Бѣси́ться = 1. біси́ти ся (С. Аф.), кази́ти ся, скаженїти, навіснїти. — Собаки з жиру казять ся. н. пр.
2. біси́ти ся, лютова́ти (С. З.), сатанїти, скаженїти. — Лютує, мов скажений, — Запінилась, посатанїла, неначе дурману із'їла. Кот.
3. кази́ти ся, мордува́ти ся, дуріти, пустува́ти. — Ганяли, бігали, казились, аж лив ся де-коли і піт. Кот. — Мордуєть ся, як чорт в лотоках. н. пр.

Бѣснова́тый = біснува́тий. С. Ш.

Бѣснова́ться = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣсо́вка = черти́ця, відьма.

Бѣ́сово молоко́, рос. Euphorbia = молоча́й, молоча́к. С. Ан.

Бѣсо́вскій = бісів, бісо́вський, чо́ртів, чортя́чий, дия́вольський, га́спидський, ге́монський. — Ах ти, бісів син. С. Ш. — Твою псну долю розшарпав Виговський, що серце, мов камінь, а розум бісовський. н. д. — Чортя́ча спокуса. Лев.

Бѣсо́вщи́на, Бѣсо́вство = 1. чортя́цство, чортовіння, чортівщи́на, бісо́вщина.
2. біснува́ння, лютова́ння, шале́нство. (С. Ж.)

Бѣсо́къ = сини́ця з породи Parus.

Бѣсъ = біс, чорт, дия́вол, дїдько, сатана́, ку́ций, га́спид, ге́мон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебуде. н. пр. — Чорте! на тобі груш, тільки мене не руш. — Бери мілко, посій рідко то й уродить ся дїдько. н. пр. — **Разсыпа́ть ся мѣлкимъ бѣсомъ** = бісики пуска́ти, підсипа́ти ся. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Почав він їй бісики пускати. С. Ш.

Бѣшеникъ, бѣшеница = 1. рос. а) Cicuta virosa — бех, ви́ха, вомúга, б) д. **Белладо́на.** С. Ан.
2. запри́дух, дурма́н (дуже міцна настойка).

Бѣшенка = буркуне́ць, порода оселедців Clupea caspia.

Бѣшенство = 1. несамови́тість, шале́нство (С. З.), шальга́; лютість. — Шальга на тебе находить, та хочеш людий кусати, чи що? Фр.
2. сказ, скаже́ність, скаженівка, стеклúзна. — Собака здохла від сказу.

Бѣшенствовать = д. **Бѣси́ться** 2.

Бѣшеный = скаже́ний, кру́чений, скаженю́ка, сте́клий, шале́ний, навісний, наві́жений, несамови́тий, біше́ний, біснува́тий; лю́тий, пінявий. — Скажена собака і свого господаря кусає. н. пр. — Скаженому псови ступай ся з дороги. н. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побігла. — Зіньське щеня, як би йому очі, то скаженїшого і не було-б. н. к. — Якусь нову силу почув в собі, якусь відвагу шалену. Фр. — То бігала як би шалена, стояла довго тороплена. Кот. — Сам, мов бішений, стояв. С. Ш. — Оженив ся навісний та взяв біснувату, та не знали що робити — запалили хату. н. п. — **Бѣшеная ви́шня** = д. **Белладо́на.** — **Бѣшеная ры́ба** = д. **Бѣшенка.** — **Б. трава́** = д. **Белена́.** — **Бѣшеное зелье,** рос. Datura stramonium = дурма́н, дурноп'я́н, ди́вдерево, будя́к, німи́ця. С. Ан.

Бя́кнуть = д. **Бря́кнуть** 2 і 3.

Бя́шка = бара́нчик, ягня́, ягня́тко, ове́чка, ягни́чка.

В.

Ва́бикъ = 1. ва́бка, ду́дочка, сю́ркало. — З дудочкою багато перепелів паловили.
2. о́гирь молоди́й, лоша́к.

Ва́бить = ва́бити, прина́жувати, мани́ти, прима́нювати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вава́кать = 1. хава́вкати (про крик перепелїв).
2. д. **Болта́ть** 3.

Вавило́нистый = криви́й, кру́чений, покру́чений.

Вавило́ны = покру́чена доро́га, манівці́, (про мережки) — криву́льки, криві мере́жки. — **Писа́ть вавило́нами** = кри́во писа́ти. — **Выводи́ть вавило́ны** = писа́ти мислїте, точи́ти ся (про п'яних.)

Ва́га = 1. ва́ги́, важни́ця, терези́. С. З. — Поламали терези, сіль важучи на вози. п. п.
2. вага́, важни́ця, підва́га. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. п. п.
3. штельва́га (у скипажів — дрючок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = обо́з, та́бор (військовий). Эв.

Вагенме́йстеръ, вагме́йстеръ = обо́зний.

Вагра́нка = го́рен (для перетопки чавуна).

Ва́женка = сами́ця о́леня.

Ва́живать = д. **Води́ть** і **Вози́ть**.

Ва́жничанье = пи́ха, пиша́ння, велича́ння, пиндю́чення.

Ва́жничать = пиша́ти ся, пишни́ти ся (С. З.), велича́ти ся, пі́зити ся (С. З.), бундю́чити ся (С. Ш.), при́ндити ся, копи́лити ся, копи́лити гу́бу, козири́ти ся, пиндю́чити ся, инди́чити ся, пиро́жи́ти ся, (над міру) — бри́шкати. — Пишаєть ся, як корова в хамутї. н. пр. — Величаєть ся, як чумацька воша. п. пр. — Коли не пиріг, то й не пирожи ся. п. пр.

Ва́жность = пова́га (С. З.), ва́жниця; вели́чність. — **Э́ка ва́жность!** = вели́ка ва́жниця! — **Не велика́ ва́жность** = не велика річ. — Велика важниця, що він пан! — Не велика річ, що в хатї ніч. п. пр.

Ва́жный = ва́жний, пова́жний, важли́вий; вели́чний, пи́шний, бундю́чний. — Важлива річ. Чайч. — Величний, як жидівський патинок. п. пр. — Він таке бундючне весїл'я уджигне, що ну. Кот. — **Не ва́жный** = так собі, аби-який.

Ва́жня = важня́, терезни́к.

Ва́йда, рос. Isatis tinctoria = синя́чник. С. Ап.

Ва́ія = вітка, ги́лька (пальмова або вербова). — **Недѣ́ля ваи́й** = ве́рбна неділя.

Ванка́нсія = вака́нция, гуля́ще, упа́ле мі́сце. — Той наймит покинув, а сього напяли на упале місце. п. о.

Вака́нтный = ваканцьо́вий (С. З.), ваку́ющий, вільний, гуля́щий, поро́жній. — Єпископ сьвятить на вся чини єрейські вакующі. Б. Н. — **Вака́нтнымъ быть** = вакува́ти, гуля́ти, порожнюва́ти.

Вака́нція = д. **Вака́нсія.**

Вака́тъ, вака́ція, вакаціо́нный = вака́ції, вакаци́йний.

Ва́кса, ва́ксенный, ва́ксить = ва́кса, ваксови́й, ваксува́ти. — Чоботи ваксовані. С. З.

Вала́нда, вала́ндала = мля́вий, лемішкува́тий, мни́ха, маку́ха, мару́да, нацу́ша, копоту́н. — Не люблю вже, як воно таке мляве: як почне тертись та мнятись, поки що зробе — от уже макуха!

Вала́ндаться = 1. копа́ти ся, вовту́зити ся, ба́бляти ся, вала́нда́ти ся. (С. З.). — Баблеєть ся з дїжою од самого ранку. Лев.
2. тиня́ти ся, блука́ти, хиля́ти ся. С. З. Л.

Валѐжникъ = лом, вітроло́м, ла́мань, лежа́к, нава́л, сушня́к, (дрібний) — хми́з, труск, трусо́к, (викинутий водою) — бережня́к. — Набрала в лїсї лому великий оберемок. — Ой не їдь же, мій милий, ти низом — закидана доріженька хмизом. п. п.

Валёкъ = 1. прач, пра́ник, пра́льник. С. З. — Бери прача, кладку в руки, та йди хусти прати. п. п. — Пішла на річку та десь праник загубила.
2. рубе́ль. С. З. — Купила рубель з качалкою. — З рублем там прачка хабровала. Кот.
3. ба́рок, о́рчик. С. З. Л. Ш. — Накидай мерщій посторонки на барки.
4. держа́к (весла). Ман.
5. вал, ва́лик, вале́ць (в млинї). С. Аф.

Ва́ленка, ва́ленокъ, мн. **ва́ленки** або **ва́лены** = повстяники, повстя́нки. — Ні вже зимою в дорогу, то краще всього, як повстяники обуєш.

Валеріа́на = д. **Балдріа́нъ.**

Вале́тъ = (в картах) — хлап, хвилка, нижник. С. Л. — Хто, бач, нижник, той не король, н. пр. — **Черво́нный вале́тъ** = дури́сьвіт, шахра́й меткий. С. Аф.

Вали́льня = валю́шня, валю́ша, шапова́лка, фалю́ша. С. Аф. Л.

Вали́ть, ся = 1. вали́ти, ся, валя́ти, перекида́ти, переверта́ти. — Звалив мене до долу.

2. накида́ти, насипа́ти, висипа́ти. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу врацці, накидали у годину жидів повні шанці. н. п.

3. скида́ти, зва́лювати. — Він все на других звалює, а сам ніби-то й не винуватий.

4. ги́нути, на́дати. — Від чуми багато худоби гине.

5. су́нити, ся, си́пати, пла́вом пливти́, хма́рою йти́. — **Снѣгъ вали́тъ** = сніг си́пле. — **Ва́ломъ вали́тъ** = як плав пливе́, хма́рою йде́. — **На бѣднаго Мака́ра и ши́шки валя́тся** = на похи́ле де́рево і ко́зи ска́чуть. н. пр.

Ва́лка = 1. зва́лювання (до купи).

2. руба́ння, ви́руб (лїсу).

3. юрба́, на́товп, си́ла, тиск. — Такий натовп людий, що страх. С. Л.

4. падїж, опа́да, падь, впа́док, ви́здих. — Від чуми велика падь на худобу.

5. валя́ння, кача́ння (сукна, повсті то-що).

6. бійка, лу́пка.

Ва́лкій = 1. хиткий, хилки́й, хи́бкий. — Хитка лавка. — Хибкий човен. — **Ни ша́тко, ни ва́лко, ни на́ сто́рону** = та́к собі, аби-як, помале́ньку.

2. ла́сий, охо́чий. — Ласий на ковбаси. н. пр. — Він до свого не дуже охочий.

Валово́й = гуртови́й, огу́льний. С. З. — Гуртова ціна.

Ва́ло́мъ = юрбо́ю, гурто́м (Див. теж: **Вали́ть** 5.).

Вало́шить = валаша́ти, виклада́ти, викла́дувати, холоща́ти, холости́ти, легча́ти, легчи́ти, заверта́ти, скопи́ти. — Валашати барана. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Скопити півня.

Валу́й = 1. гриб Agaricus foetens — валу́й. С. Ап.

2. вайло́, валю́ка і д. **Вала́нда.**

Валу́нъ = кругля́к (камінь).

Валу́хъ = ва́лах. С. Аф.

Валъ = 1. вал, окіп.

2. хви́ля вели́ка, вал, буру́н. — От налїтає на їх хвиля — бурун, не хвиля, цїла гора водяна. О. Мор.

3. (мех.) — вал.

Вальдшне́пъ, пт. Scolopax rusticula = ва́люшень (Ман.), слу́мка, слу́ква (С. Л.), ле́жень, око́с.

Вальмя́ = д. **Вало́мъ.**

Ва́льный лѣсъ = дере́вня, зру́баний лїс.

Ва́льня = д. **Вали́льня.**

Ва́льсъ = ва́лець (тане́ць).

Валья́жный = 1. важки́й, міцни́й.

2. га́рний, кра́сний; показни́й, пи́шний.

Валю́га = вайло́, валю́ка. С. Аф. — Оце ще валюка — тільки спить та лежить.

Валю́та = ціна, копт, ва́ртість.

Валя́вка — д. **Валю́га.**

Валя́льня = д. **Вали́льня.**

Валя́льщикъ = шапова́л. С. З.

Валя́льный = шапова́льський. — Свита з шаповальського сукна. С. З.

Валя́ть = 1. валя́ти, кача́ти. — **Валя́ть сукно́** = вали́ти (С. Аф.), фалюва́ти. — **Валя́ть тѣсто, хлѣбы** = вика́чувати, місйти, виробля́ти.

2. і 3. **Вали́ть** 1. і **Бить.**

4. ба́зграти, ля́пати, ма́згати, роби́ти що аби-як, недба́ло або на швидку́ ру́ку.

5. їхати шви́дко. — **Ката́й-валя́й** = поганя́й, їдь швидче.

6. д. **Вало́шить.**

Валя́ться = 1. валя́ти ся, кача́ти ся. — Ліг та й качаєть ся. — Шукаю свиту па жертці, а вона долї валяєть ся.

2. нездужа́ти, хорува́ти, хворі́ти, слабува́ти, до́вго лежа́ти неду́жим.

3. **Валя́ться въ посте́ли** = виле́жуватись. С. Аф. — А ти й досї вилежуєш ся, ач яке вайло!

Вампи́ръ = 1. зоол. Vampyrus — поро́да кажана́.

2. упирь, упиря́ка. С. З.

Ва́нда = ве́рша (з лози). — Сьміяла ся верша з болота, аж і сама в болотї. н. пр.

Ва́нна = ва́нна, ку́піль.

Вара́кать, вара́ксать = ба́зграти, дря́пати, ля́пати (частїше про писання).

Вара́хія, рос. Inula hirta = гвозди́чка, гори́цьвіт, сїда́ч, сухове́ршки і Inula britanica = заболо́точник. С. Ан.

Ва́рварка = 1. лю́та, жорсто́ка жінка, запе́кла ба́ба, ба́ба-яга́, ві́дьма.

2. рос. Barbarea vulgaris = свирі́па. С. Ан.

Ва́рварство = азія́тство, лю́тість, жорсто́кість.

Ва́рваръ = азия́т; лю́тий, жорсто́кий чоловік.

Варга́нить = 1. бри́нькати, цигикати, тилї́кати. — Як почали вони цигикати: той на скрипцї, а той на басї, так хоч з хати тїкай.
2. ба́зграти, ля́пати, роби́ти аби́-як, на швидку́ ру́ку.

Варга́нъ = дри́мба, вигра́н.

Ва́рега, ва́режка = рукави́ця, плете́нка.

Варене́цъ = ря́жанка, колоту́ха, парену́ха.

Варе́ніе = варі́ння.

Варе́нье = 1. варі́ння.
2. варе́ння, сма́ження, (перетерте) — нави́дло. С. З.

Варе́я = кухова́рка. — Я до печі куховарочку написв. н. п.

Вари́ть, ся = вари́ти, ся (в маслї, меду, сахарю) — сма́жити (С. З.), мед — си́тити. С. З. — **Ва́ритъ, со́лнце ва́ритъ** = пече́, па́ле, па́лить. — **Молоко свари́лось** = зкипі́лось.

Варіа́нтъ = одміна. — Маю дві одміни сїеї пісні.

Ва́рка = д. **Варе́ніе.**

Варки́ = полу́драбки. — Я па неї задивив ся, полудрабок поломив ся. п. п.

Ва́рниця = солева́рня.

Ва́рня = пивова́рня, медова́рня, брова́р, брова́рня. С. З. Ш.

Варо́вина = 1. вірьо́вка, мотузка (частїше насмолена).
2. дра́тва.

Варовьё = вірів'я́.

Варо́къ = загі́н, баз. — Сі всї були в другім загонї, як би лошата або конї. Кот. — Воли на базу стоять.

Варъ = 1. спе́ка, ва́р. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. п. пр. — На дворі вар займає дух. Кон.
2. окрі́п, вар. — Окропом ошпарив.
3. д. **Варо́къ.**
4. смола́, (у шевців) — ше́вська смола́. — Приста́в, як шевська смола до чобота. п. пр.

Василёкъ, рос. Centaurea cyanus = воло́шка, воло́шки, блава́ти. С. Ан. — Ой у полї (2) зацвили волошки, тия я тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Сїяла пшеницю — вродили блаватя, кого вірно люблю — трудно занехати. н. п.

Василёкъ огоро́дный, души́стый, рос. Ocimum Basilicum = васи́льки, паху́чі васи́льки, церко́вні васи́льки. С. Ан.

Василёкъ рога́тый, рос. Delphinium consolida = сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, череви́чки, зозу́лїни череви́чки. С. Ан.

Васили́са, рос. Gentiana cruciata = ти́рлич, товсту́ха, лихома́нник. С. Ан.

Васили́скъ = 1. змі́й. — Аж дивить ся: летить змій страшенний, з трьома головами, огнем дише. п. к.
2. я́щурка (американська — Basiliscus americanus).

Васи́льевъ ве́черъ = мела́нки, кута́ (перед новим роком).

Васило́къ = кропи́ло.

Василько́вый = воло́шковий, блава́тний, васи́льковий, соки́рковий (д. **Василёкъ**) — **В. чертополо́хъ** = д. **Василёкъ,** Centaurea. — **В. цвѣтъ** = блакітний, (С. Ш.), блава́тний. — А по над всїм блакітне небо слалось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. Щ.

Викса́лъ = голдівник. С. З.

Вассáльствовать = голдова́ти. С .З. — Ой, Василю Молдавський, господарю волоський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будем тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем иншому папу голдовати. в. д.

Васса́льскій = голдовни́чий.

Ва́та = ба́вина, ба́вовна, ба́велна, ба́вуна (С. З. Ш.), ва́та. — Рани мої смертельниї промивав, мякенькою бавиною закладав. н. д — Каптан блакітного лудану на бавовнї. Ст. опис. Кіев. Ст.

Вата́га = 1. ота́ра, вата́га, шмато́к (овець). — Ватажники ватагу гнали. К. Ш.
1. юрба́, грома́да, ку́па (людий).
3. д. **Арте́ль.**

Вата́житься = збіра́ти ся, грома́дитись, згрома́жуватись, ку́пчити ся. С. Л.

Ватерна́съ = грунтва́га, важо́к, середва́га. (С. Жел.).

Ватло́чекъ = д. **Василёкъ.**

Ва́тный, ва́точный = бавовня́ний, бавелня́ний (С. Ш.), ва́тяний. — Бавовняня хустка. С. З.

Ватру́ха, ватру́шка = мандри́ки, мни́хи. С. З.

Ва́фельница = вахля́рка.

Ва́фля, ва́фли = ва́хлї.

Вахла́къ = 1. кгу́ля, ґурґу́ля, морґу́ля, ґу́ля.
2. чвала́й, вайло́, вахла́й, тюхтї́й, маму́ла, мурми́ло. С. З. Ман. Ш. — З та-

...ими вахлями шкода на вовка полювати. Кул. — Чваланми ходять, а бісів проводить. н. пр.

Вахлачка = 1. тюхтїйка, вахлайка, дурена, дурлена.

2. рос. Cirsium lanceolatum — дїд, дїдовник, дрябчак. С. Ап.

Вахляй, вахлякъ = партач (С. З.) і д. **Вахлакъ** 2.

Вахлять = партачити, партолити, базграти, робити аби-як.

Вахта = 1. варта, вахта.

2. д. **Бобовникъ** 3.

Вахтеръ = вахтор.

Вахтовникъ = д. **Адалень.**

Вачикъ = сакви.

Вашъ = ваш, вашиӣ, васький.

Ваяло = різак, долотце.

Ваятель = різьбяр, сницер. (С. З.) — Сницеру дата урочна робота: взяв він уламок од чистого злота і для бенкетів, запевне веселих, виковав сутий і хупавий келих. В. Щ

Ваять = різати, вирізувати, вибивати, виливати (з дерева, мармору, кості або металу).

Вбивать = забивати, заганяти, вганяти, (клини) — клинцювати. — Забивать палї. — Забивати гвіздки. — Загнав клин у колоду. — **Вбивать въ голову, въ толкъ** = товкмачити. С. Ш.

Вбиваться = забивати ся, вганяти ся. — Як улущить змія булавою, так і вжене його в землю. п. к.

Вбирать, ся = втягувати, вбірати, ся, набірати ся, просякати чим. (Чайч.)

Вбирный, вбирающій = беркий. С. Ш.

Вбить, ся, = забити, ся, загнати, увігнати, ся, вбити, ся. — **Вбиться въ милость** = запобігти ласки, підлїзти до кого, підлестити ся.

Вблизи = близько, біля, зблизька, зблизу, поблизу. — Хоч близько, та склизько. п. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе тут поблизу нас.

Вбрасываніе = вкидання.

Вбрасивать, ся = (у)вкидати, ся, (у)вкидувати, кидати ся.

Вбросить, ся = (у)вкинути, ся. — Вільно Богу і звязавши в рай укинути. н. пр. — Укинь дров у пічку. — Орда мала вкинути ся. С. З.

Вбрызгивать, ся, вбрызнуть, ся = убризкувати, ся, впорськувати, вциркувати, убризкнути і т. д.

Вбѣгать, вбѣжать = (у)вбігати, вбігти. — Убіг у хату.

Вбѣлѣ = набіло, начисто.

Вваживать, ся = призвичаювати, ся (помалу до чого).

Вваливать, ся = увалювати, ся, вкидати, ся, падати.

Ввалить, ся = увалити, ся, вкинути, ся, впасти. — **Ввалились глаза** = запали очі, позатягало очі. — **Ввалились бока** = запали, позападали боки. — **Ввалить въ спину** і т. д. = вліпити, всипати.

Введеніе = 1. уводини (С. Ш.), увод, ввод.

2. вступ, передмова, предмова, увод, переднє слово. — До мови предмова. н. пр. — Предмова до приказань Божіих єсть тая... Б. Н.

3. **Введеніе во храмъ Пресвятой Богородицы** (сьвято 21. грудня) — Введення.

Ввезти, ввезть = увезти, привезти.

Ввергать, ся = вкидати, ся, впадати.

Ввернуть, ся, ввертѣть, ввёртываться = вкрутити, ся, завертїти, увертїти, ся, вкручувати, ся, завірчувати, увірчувати, ся. (С. Ш.). — **Ввернуть слово** = вкинути слово. — **В. крючокъ** = загнути карлючку.

Вверху = у горі, в горі, на горі, зверху. — В горі над нами кувала зозуля. — Він живе зверху.

Вверхъ = у гору, в гору, до гори, на гору, на верх. — Не дав Бог свинї в гору дивитись. н. пр. — Говорив до гори, попробуй до низу. н. пр. — **Вверхъ дномъ, ногами** = до гори ногами, горініж, шкереберть. — Впав до гори ногами. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кот. — **Вверхъ животомъ, лицомъ** = гори-черева (С. З.), голї-черева, горилиць. — Підлїз я під жореп, тай лїг голї-черева. н. о. — Він лежав горилиць і дивив ся прямо в стелю. Фр. — **Вверхъ по рѣкѣ** = в гору, проти води.

Ввёрчивать, ся = д. **Ввёртывать, ся.**

Ввести, ввесть = увести, внести, привести, завести. (Д. **Вводить**).

Ввечеру = у вечері. — Пішов з ранку, та тільки у вечері вернув ся.

Ввивать, ся = (у)вплїтати, ся, всукувати, ся, заплїтати, ся. — Вплітала кісники у коси.

Ввивка = вплїтання.

Ввинтить, ся, ввинчивать, ся = вкрутити, ся; ушрубувати, ся, завертїти, ся,

вкру́чувати, ся, увірчувати, ся, завірчувати, ся, ушрубо́вувати, ся.

Ввить, ся = вплести́, ся, всука́ти, ся.

Вводи́ть, ся = 1. уво́дити, ся, вво́дити, ся; заво́дити, ся, запрова́жувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у хату. — Почали нові порядки скрізь заводити. — **Вводи́ть въ заблужде́ніе** = ману́ напуска́ти. — **В. въ грѣхъ** = до гріха́ дово́дити, на гріх підво́дити. — **В. въ дѣйствіе** = дава́ти си́лу. — **В. въ обма́нъ** = дури́ти, обду́рювати, зво́дити. — **В. въ убытокъ** = дово́дити до стра́ти, до зби́тку, роби́ти шко́ду. — **В. въ собла́знъ** = спокуша́ти, призво́дити. — **В. въ стыдъ** = засоро́млювати. — **В. поря́дки** = заво́дити, запрова́жувати.

2. вставля́ти, вправля́ти, вро́блювати.

Вво́дный = уво́дний, вво́дний; вставни́й. — **В. листъ** = вво́дний, вво́дчий лист.

Вводъ = уво́дини, уво́д, ввод.

Ввози́ть, ся = уво́зити, ся, приво́зити, ся.

Вво́зный = приво́зний.

Ввозъ = привіз. — На базарі привозу дуже мало.

Ввола́кивать, ся = втяга́ти, ся, втя́гувати, вволіка́ти, ся.

Вволочи́ть = втягти́, уволокти́, втараба́нити.

Вво́лю = у во́лю, до схочу́, до смаку́, у сма́к, в при́нуск, в при́пуст. (Мап.) — Було всього до схочу. — Потім, як все оглядів і на все до смаку вадивив ся. Ніщ. — Харчів, скільки хоч, в припуск дають.

Ввора́чивать = вко́чувати.

Ввѣкъ = наві́ки, повік. — Тебе ж, моє серденятко, повік не забуду.

Ввѣрить, ся = вручи́ти, доручи́ти, звірити, приручи́ти, дові́рити, ся. — Чи уже ж ти помираєш, кому добро вручаєш? Доручаю кошовому, писареви січовому. п. п. — Приручаю тебе, серденятко моє, єдиному Богу, а сам и поїду в далеку дорогу. п. п.

Ввѣря́ться = 1. д. **Ввѣрить, ся**.

2. здава́ти ся, поклада́ти ся на ко́го. — Він у всьому покладаєть ся на дядька.

Ввя́зывать, ся = 1. ув'я́зувати, вплі́та́ти. 2. виплу́тувати, ся, втруча́ти ся, встрява́ти.

Вга́нивать, ся = вганя́ти, ся, заганя́ти, ся, займа́ти, залуча́ти, влуча́ти. С. Аф. — Іди швидче, залучи теля у хлів.

Вгиба́ть, ся = вгина́ти, ся, вда́влювати, ся

Вгибъ = вда́влене місце, я́мка, впу́ка (С. Мап.).

Вгла́дь = рі́вно, гла́дко. — Він нам голова, він нам і батько, він нам обголив голови гладко. п. п.

Вглубь = углиб, вгли́б. (С. Ш.).

Вгля́дываться, вглядѣ́ться = (у)вдивля́ти ся, вдиви́ти ся. С. Ш.

Вгнета́ть = впиха́ти, впи́хувати, пха́ти втискувати, вда́влювати, втовкма́чувати.

Вгнѣзди́ться = угнізди́ти ся (С. Ш.) мости́ти ся, укорени́ти ся.

Вгоня́ть = 1. д. **Вга́нивать**.

2 забива́ти, заганя́ти. — Забивати палі. — Загнав скалку в ногу.

Вгреба́ть, вгрести́, вгресть = вгріба́ти, загріба́ти, вгребти́, загребти́.

Вгусту́ю = кру́то (про яйце).

Вдава́ть = дава́ти, віддава́ти.

Вдава́ться = 1. вганя́ти ся, витика́ти ся, висува́ти ся. — Велике каміння вганяєть ся в море. Лев.

2. вдава́ти ся, вкида́ти ся. — Прощай, моя мила, в тугу не вдавай ся: заграв мій кінь вороненький — назад сподівай ся. п. п.

Вдави́ть = вдави́ти, вти́снути, упха́ти.

Вда́вливать = д. **Вгнета́ть**.

Вда́внѣ = давно́, спозада́вна, зда́вна. С. З.

Вда́лбливать = вдо́вблювати, забива́ти, задо́вбувати. — **В. въ го́лову** = втовкма́чувати. — Ніяк йому не втовкмачиш в голову.

Вдалекѣ́, вдали́ = дале́ко, о́ддаль, оддаля́, оддалеки́, здаля́, здале́ку.

Вдаль = дале́ко, в далечину́, в далину́, в далечі́нь.

Вдвига́ть, ся = всо́вувати, ся, засува́ти, ся. С. Аф.

Вдвижно́й = засувни́й.

Вдвинуть, ся = всу́нути, ся, засу́нути, ся.

Вдво́е = удво́є. С. Ш.

Вдвоёмъ = у дво́х, в дво́х, у двійзі (С. З.), у двізі. (С. Ш.) — Ох! як би в двох! п. пр.

Вдвойнѣ́ = дві́чі, подвійно, два рази́. — Двічі літо не бува. н. пр.

Вдѐвятеро, вдевятеро́мъ = вде́в'ятеро, вде́в'ять разів, вдев'ятьо́х.

Вдёргивать, ся = втя́гувати, затяга́ти. — **Вдёргивать ни́тку въ иго́лку** = вселя́ти, заселя́ти.

Вде́сятеро, вдесятеро́мъ = вде́сятеро, вдесятьо́х.

Вдира́ться = вдира́ти ся, впира́ти ся, вті́скувати ся.

Вдова́ = удова́, удови́ця, здр. — уді́вонька, уді́вочка; син її — удови́ченко, удове́нко, дочка — удові́вна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. н. пр. — У вдови два норови. н. пр. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п.

Вдове́цъ = удове́ць. — Борщ без каші удовець. н. пр. — **Вдовцо́мъ оста́вить** = зайудови́ти. — Мене молодого зайудовила, дих діток посиротила. н. п.

Вдови́нъ = удови́н, вдови́н, удови́ний (С. Ш.), удови́цький. (К. Б.) — Вдовин син тай той пішов під аршин. н. п.

Вдови́ца, вдо́вій = д. **Вдова́, вдо́винъ.**

Вдо́воль = до́сить, дово́лї, вдо́сталь і д. **Вво́лю.**

Вдовство́ = удівство́, удове́цство, удовува́ння. (Чайч.)

Вдо́вствовать = удові́ти (С. Ш.), удовува́ти. (Чайч.)

Вдо́вушка = уді́вонька, уді́вочка.

Вдо́вый = д. **Вдове́цъ.**

Вдовѣ́ть = д. **Вдо́встовать.**

Вдого́нку, вдого́нъ = на здогі́н, на здогі́нці, удого́нь, уздогі́нці. (С. Ш.) — Він його бив, бив, а потім ще наздогін камінюкою в спину генув. — Наздогінці не націлуєш ся. н. пр.

Вдодъ, пт. Upupa epops = о́дуд, у́дод. (С. Ш.)

Вдолби́ть = д. **Вда́лбливать.**

Вдоль = удо́вж, удо́вш, вздо́вш, уподо́вш, впо́довш. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Від такої страви ляжеш вздовш лави. н. пр. — **Вдоль и попере́къ** = вздо́вш і впо́перек.

Вдомёкъ, у виразї: „**не вдомёкъ**" = не вдога́д. — А мінї й не вдогад, що воно тут дїилось.

Вдо́мникъ = приймак. — Приймацї як собацї. н. пр.

Вдо́сталь = зовсі́м, цілко́м, геть чи́сто і д. **Вдо́воль.**

Вдохнове́ніе = надхне́ння, натхне́ння. — Є в сьвітї слава з погляду нового достойна вищих дум, піснь пророчих, геройського натхнення огнного і чистих сліз дівочих. К. Б.

Вдохнове́нный = надхне́нний, натхне́нний. К. Б.

Вдохнови́ть ся = надхну́ти, ся, натхну́ти, ся, удихну́ти (С. Ш.), дода́ти ду́ху. Скажи, що правда оживе, натхне, накличе, наженe новеє слово. К. Ш.

Вдохновля́ть = надиха́ти, ду́ху додава́ти.

Вдохну́ть = удихну́ти, уду́нути. С. Ш. — Удунув Бог душу у пень, тай каєть ся. н. пр.

Вдре́безги = вдру́зки, на дрі́зки, на мо́тлох, на гаму́з, на чере́п'я. — Потовкли вдрузки кобзу. К. Б. — Та рубайте сосну здорову та трощіте її на дрізкú. н. п. — Побити на гамуз, на дрізки. Ман.

Вдруго́рядь = вдру́ге. — Нї вже вдруге мене не обдуриш.

Вдругъ = 1. зра́зу, вмент, вми́ть, ра́пном, на́гло (Фр.), знена́цька. — Ми тільки що вийшли на улицю, коли рантом як пустив ся дощ. — Як би зненацька янгол злетів з неба. Кот.

2. ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу. — Вийшли всї разом. — Одразу всї замовкли. — Всї враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = удува́ти, ся, удму́хувати. С. Ш.

Вду́мчивый = вду́мливий.

Вду́мываться = уду́муватись, зами́слюватись.

Вду́нуть, вдуть = уду́нути, удихну́ти, удмухну́ти. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. удиха́ти.

2. д. **Вдохновля́ть, Вдохну́ть.**

Вдѣва́ть = д. **Вдёргивать.**

Вдѣлать, ся = вроби́ти, ся, впра́вити, ся, (в мур) — вмурова́ти, ся.

Вдѣлка = впра́вка.

Вдѣлывать, ся = вробля́ти, виправля́ти, (в мур) — вмуро́вувати, ся.

Ве́верица = д. **Бѣлка** 1.

Веде́ніе = веді́ння.

Веде́рникъ = бо́ндарь (що робить і продає відра).

Ведёрный, вёдерный = віде́рний; відро́вий, відерко́вий. — Відерна клепка. — От узяв він два бочонки: один $1^1/_2$ відра, другий відерковий... тай дає нам відрове барильце. н. о.

Ведёрная = 1. бонда́рня (де роблять відра).
2. склад (де горілка продаєть ся на відра).

Ведёрце = віде́рко, віде́рце. — Ой на ставу плавало відерце — соснові клепки, дубовеє денце. н. п.

Ве́дрено = го́дяно, годи́няно. — Виїхали ми, так було годяно, а тут як пішли доїцї...

Ве́дреный = пого́жий, го́дяний, годи́нянний. — День був погожий — на небі нї хмаринки.

Ведро́, мн. **вёдра** = 1. відро́, мн. ві́дра, (велике, переважно металичне) — цебе́р, цебро́. — Цебри сивухи там стояли і браги повнії діжки. Кот.

2. (міра = $^1/_{40}$ бочки) — відро́. — Купив

відро горілки. — Вживаєть ся: два відра́ і дві відрі. — Міра в 3 відра — спу́ст. — Взяв спуст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вёдро = годи́на. — Треба вистигати косить за години. С. Аф.

Вёдрышко = 1. д. **Ведёрце.**

2. годи́нка. — Аби нам за годинки з хлїбом упоратись.

Ве́дрѣть = розгоди́нюватись, розпого́жуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодинюватись.

Вездѣ́ = скрізь, усю́ди, всю́ди, повсю́ди, по всїх усю́дах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь погано. К. Ш. — Шукав по всїх усюдах — нїгде нема.

Вездѣсу́щій = всю́дису́щий, повсю́дний.

Везе́ніе = везїння.

Везти́, ся, везть = 1. везти́, ся.

2. щасти́ти, вести́ ся, тала́нити, хворту́нити, плу́жити, па́йдити, йти́ ся. — — Мінї не щастить, не таланить. — Щось йому не ведеть ся. — Як кому ведеть ся, тай півень несеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохне. н. о. — Не пайдить, тай годї. — Кому йдеть ся, той на скіпку прядеть ся. н. пр.

Ве́кша = д. **Бѣ́лка** 1.

Велерѣчи́вый = красномо́вний, солодкомо́вний; многомо́вний (С. Ж.), великомо́вний, балакли́вий. — Він був панич високий, повний, чорнявий, красний, сладкомовний. Кот.

Велерѣ́чіе = красномо́вство; многомо́вність. (С. Ж.)

Велика́нскій = велете́нський.

Велика́нъ = ве́летень, ве́лет, ве́лич. С. Аф. З. — Велетнї — то були високі люде, от як дерево. н. о. — Велетню у сьвітї не довго жити. н. пр. — Мов велитень, стирчала високо камяна стїна. Фр.

Вели́кій = 1. вели́кий, здоро́вий, (дуже) — величе́нний, величе́зний, велико́нний, здорове́нний, здорове́зний, здорове́цький, (не дуже) — величе́нький, чимали́й. — Здоровий кавун. — От великонна повідь буде. Кв. — **Велика́ Өедо́ра, да ду́ра** = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дуплинатий. н. пр.

2. вели́кий, вели́чний, ве́летень. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетень в громадї, як правда в порадї. н. пр.

Велико́ва́тый = величе́нький, чимали́й. — Черевички щось величенькі на мене.

Великолѣ́піе = вели́чність, пи́шність, бу́чність.

Великолѣ́нный = 1. вели́чний, бу́чний (С. Аф.), пи́шний, розкі́шний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.

2. чудо́вий (С. З.), чудо́вний, ду́же га́рний, прекра́сний.

Велико́некъ = чимале́нький і д. **Великова́тый.** — Хлопець чималенький виріс.

Великоро́слый = висо́кий, здоро́вий. С. З.

Великороссійскій = росийський, моско́вський. (С. З.), великору́ський, (в жарт або на глум) — каца́пський.

Великоро́ссія = Росия, Русь, Моско́вщина (С. З.), Моско́вська Русь, (в жарт або глумливо) — каца́пщина. — Та підем братцї у Росию жить, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурилась бита доріженька на всї трахти йдучи, заплакали новобранцї, в Московщину йдучи. н. п. — Ой поїхав в Московщину, тай там і загинув, свою рідну Україну на віки покинув. н. п. — Налетїли гуси з Русї, сколотили воду Марусї. н. п.

Великороссія́нинъ, ка, великоро́ссъ, великору́ссъ, ка = росия́нин, ка, ру́ський, ка, моска́ль, моско́вка (С. З.), великору́с, (в жарт або глумливо) — каца́п, ка (С. З.), русапе́т, ка, (лайливо) — кацапу́з, зб. — москва́, кацапня́.

Вели́кость = вели́кість.

Ве́ликохонёкъ = чимале́нький.

Великъ = д. **Вели́кій.**

Велича́вость = вели́чність, пи́шність.

Велича́вый = вели́чний, вели́шний, пи́шний. — Бо у мене увесь рід пишний, бо у мене батько велишний. н. п. — Величний, як жидівський патинок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дївчино горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Велича́йшій = найбі́льший.

Велича́ть, ся = 1. велича́ти, ся, сла́вити, ся. — Не знаю, як вас величати.

2. пиша́ти ся і д. **Ва́жничать.** — Пишаєть ся, як порося на орчику.

Вели́чественный, но = вели́чний, но. — І став велично на порозї і уклонивши ся вітав Марию тихо. К. Ш. — **В. оса́нка, в. видъ** = вели́чна по́стать, поста́ва, вели́чний ви́гляд.

Вели́чество = вели́ччя, вели́чність.

Величина́ = вели́кість, величі́нь, більшина́. — **Величи́но́ю** = завбі́льшки (С. З.), навбі́льшки. — Грид випав завбільшки з оріх. — Коралів червоних в низцї 26, більшиною в оріх лїсковий. Стар. опис. Кіев. Ст.

Величіе = вели́ччя.

Вельми́ = ве́льми, ду́же. — Гуде вітер вельми в полї, реве, лїс ламає. С. Аф.

Вельмо́жа = вели́кий пан, вельмо́жа.

Велѣніе = велїння, нака́з, за́гад. С. Л.

Велѣть = велїти, каза́ти, нака́зувати, зага́дувати, прика́зувати. — Не велїла мати коня продавати, а велїла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала мінї мати ще й наказувала, щоб я хлопців не водила й не принажувала. н. п. — Отець сина виряжає та й наказує: та не кажи тестеви усю правдоньку. н. п. — Загадує мінї білу постіль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — **Не велѣть, не ве́лѣно** = не велїти, не ве́лено, заказа́ти, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Ве́на, анат. = жи́ла.

Венге́рецъ = 1. У'грин.
2. венге́рець (крамарь розносщик, найбільше з Словаків або Угрорусів). — Купила намисто у венгерця.

Вене́ра, астр. = вене́ра; вечірня, вечіро́ва зоря́ і д. **Авро́ва.** — Ой зійшла зоря вечіровая, над Почаєвом стала. н. п. — Поки з вечірньою зорьою не зійде місяць над водою. К. Ш.

Вене́ринъ башмачо́къ = д. **Ада́мова голова́.**

Венери́ческій = пранцюва́тий. — **В. болѣзнь** = пра́нцї.

Венеціо́нскій = вене́цький. К. Ш. Т. — **В. ярь** = гришпа́н, мідя́нка.

Вениса́, мін. Silex granatus = грана́т.

Ве́нный, вено́зный = жильни́й.

Ве́нтель, ве́нтеръ = я́тір. С. З. — Стійте смирно через річку, ятері мої густі, як вода зтемніша — риба буде сьміло в вас пливти. В. Щ.

Вентиля́торъ = вітрячо́к, млино́к (в стїнї, вікнї то що для впускання сьвіжого повітря).

Вентиля́ція = провітрювання.

Вепрь = каба́н ди́кий, оди́нець, вепрь, здр. — ве́прик. — Брат мене вбив за того веприка, що в саду рив. н. п.

Ве́рба, рос. Salix = верба́, (деревина) — вербина. — Будь здоров, як вода, а ростючий, як верба. н. пр.

Вербе́йникъ, рос. Lysimachia vulgaris = кріва́вник, ра́нник, зїмо́дра. С. Ан.

Верби́чникъ, рос. Verbascum = дивина́, коров'я́к, ведме́же у́хо, дрябча́к, ца́рська сьвічка. С. Ан.

Верблю́дъ, верблю́жій = верблюд, вереблюд, верблюдячий. — **Верблю́жье сѣно,** рос. Salsola kali = кура́й, колю́чка, перекотипо́ле. С. Ан.

Верблю́жка, рос. Centaurea parviflora і C. ovina = перекотипо́ле. С. Ан.

Ве́рбный = ве́рбний. — **В. воскресе́нье** вербна недїля, (С. Аф.), квітна́ недїля. — **В. недѣля** = ве́рбна, ве́рбний ти́ждень, ве́рбна недїля, ве́рбич. С. З. — Похвала похва́лить ся, а Вербна поставить ся. н. пр. — Вербич — три кожухи тербич. н. пр.

Вербня́къ = ве́рби, вербня́к. (С. Аф.) — Пішов десь у верби.

Вербова́ніе, вербо́вка = вербу́нок, залу́ка, затя́г. С. Аф. З. — Прийди, прийди до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п. — А дати тільки на затяги войск грошевое вспоможеніє. С. З.

Вербова́ть = вербува́ти, затяга́ти, залуча́ти. С. З.

Ве́рбовый = вербо́вий.

Верболо́за, верболо́зъ, рос. Salix viminalis = верболі́з, лоза́, молдаво́нська ива. S. capraea = верболі́з, ива. S. pentandra верболі́з, тала́, шелюг. С. Ан. — Верболіз б'є до сліз. н. пр.

Верва́ = дра́тва. С. Аф. З.

Верга́ть = ки́дати.

Верди́ктъ = ви́рок, рішіне́ць, при́суд. С. З. Л. — Понеже той єсть незміяний судеб Божіих вирок. (Духов. Гет. Скоропадського). — Вона почула той рішінець. С. З.

Верёвка = 1. вірьо́вка, верівка, у́жівка, бечі́вка. С. Л. — (Товста при поронї або неводї) — кодо́ла. С. З. — (Для шнуровання воза) — шнурова́ння. (Що накидають на роги волів) — нали́гач, волові́д. С. З. Фр. — Налигачем скрутили руки. К. Ш. — (Коро́тка) — мо́ту́з, мотузо́к, моту́зка, моту́зочка. С. З. — Гарцює, як теля на мотузку. н. пр. — (Тоненька) — шпага́т, шво́рка, (і коротенька) — пово́ро́зка. С. З.
2. ключ, ни́зка. — А гусий справдї цїлий ключ з-за кряжу підняв ся. С. З. — Із вирию журавлї летять високо ключами. К. Ш.

Верёвочный = вірьо́вочний, мотузя́ний.

Вереди́ть = д. **Береди́ть.**

Вере́дли́вый = чирякува́тий, чиря́вий.

Ве́редъ = чиря́к, чи́рка, боля́чка. С. З. Ш. — Не вмер Данило, болячка вдавила. н. пр.

Верезга́ = плаксі́й, пла́кса (С. З.), кри́кса.

Верезгли́вый = плачли́вий, крикли́вий, верескли́вий.

Верезжа́ть = верещáти, кричáти, плáкати з ви́ском.

Вере́йка = 1. д. **Вере́я.**
2. полу́кіпок.

Верени́ца = д. **Верёвка** 2.

Вересклéдъ = д. **Берескле́дъ.**

Ве́ресъ, ве́ресъ, рос. Iuniperus communis = яловéць, можевéльник С. Ан.

Веретенó = веретéно. С. Аф.

Вере́тье = 1. лáнтух (з ряднини) або куль (з рогожі). — Постягав лантухи. С. З.
2. рядно́ (С. З.), верéта. (Гал.) — Обложив соломою, накрив веретою. Фр.

Верешóкъ = черепóк, скáлка. С. Л.

Верещáга = я́єшня (на сковороді спряжена), смажéння, спряжéння. Прав.

Верещáть = д. **Верезжáть.**

Верея́ = 1. вори́тниця (Ман.), стовп (до котрого привішують ся ворота).
2. чóвен (невеличкий, легенький).

Верзи́ла = здорови́ло, бéцман, (про жінку) — гергéпа, гри́па.

Вери́ги = ланцюги́, кайдáни, залїзо, закóви, пу́та. С. Ж. (про пустельників і подвижників).

Вермишéль = лóкшина (волоська).

Верну́ть, ся = 1. д. **Вертѣ́ть.**
2. верну́ти, ся, заверну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Ой ви, хлопці, славнії молодці, вернїть ся до дому. н. п. — Вернїть ся, тату, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повернув ся я з Сибіру. н. п.

Верóника, рос. Veronica officinalis = оклáдник. V. chamaedrys = безвéршки, блакітні óчки, одхáсник, приворóтки, росхóдник, клад, конотóпець, (гал.) — гáдяче зїл'я. С. Ан.

Верстá = верствá (міра довжини в 500 сяжнів і верстовий стовп).

Верстáкъ = верстáть, верстáк, верстáт. С. Аф. З. (Частини: 1. стан (складаєть ся з 4-х стовпів і 2-х товстих поперечин, котрі зовуть ся кóнї, 5-ти жéрток, 2-х навоїв (верхній і спідній) і шáйди, на котрій дві підні́жки з байцáрками, де стоїть ткаля. 2. два кóлеса до верхнього і спідиього навою з цу́ґою, котрою здержуєть ся колесо, як навій накрутить ся. 3. ля́да, що нею ткаля прибива нитку, в нїй блят, через котрий приходить пряжа. 4. риґівни́ці дві, котрі прив'язують до спідиього навою.) Харьк. Чайч.

Верстáть = 1. верстáть, верстáк (друкарський станок).
2. рівня́ти. — Почав рівняти військо. — Не можна рівняти бідного з богатим. н. пр.
3. верстáти (у друкарів — укладати в сторони або в стовпці).

Вёрстный, верстовóй = верстови́й, (стовп) верствá, верстови́к.

Вéртелъ = рожéн.

Вертикáльный, но = сторчови́й, стрімки́й, сторч, сторчакá, стрі́мко, нá сторч. — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Верти́ло = свéрдел, свéрдлик (у теслїв).

Вёрткій = 1. вертки́й. — Верткé веретéно.
2. д. **Вáлкій** 1.

Вертлю́жная впáдина, анат. aceta bulum = клуб, кýльша.

Вертля́вый = вертки́й, кру́чений, юрли́вий (С. Л.), юлки́й, дзи́ґа, (про жінку) — придзиґльóванка. С. З. — Очі гострі та верткі, наче та дзиґа бігають. н. о.

Вертопрáхъ = вітрогóн, жéвжик (С. З.), фи́нтик, фéртик (С. З.), глумливо — верти́хвіст, шели́хвіст, крути́хвіст.

Вертопрáшка = вітрогóнка, дзи́ґа, придзиґльóванка, (глумливо) — верти́хвістка, шели́хвістка, крути́хвістка. — Там придзиґльованки журились, що нїкому вже підморгнуть. — Оце ще дзиґа!

Вертопрáшный = кру́чений, пустотли́вий.

Верту́нъ = 1. ту́рман (голуб).
2. (про чоловіка) — верту́н і д. **Вертля́вый** і **Вертопрáхъ.**

Верту́нья = верту́ха і д. **Вертля́вый і Вертопрáшка.**

Верту́шка = 1. вітрячóк, млинóк (дїтська забавка і пристрій для впускання свіжого повітря).
2. д. **Верту́нъ** 2. і **Верту́нья.**

Вертѣ́ть, ся = вертїти, ся, крути́ти ся, кружáти, ви́ти ся, ми́кати ся. — Кру́тить ся, вертить ся, не знає, де дїть ся. н. з. — Кру́тить своїм сьвітом, як пес хвостом. н. пр. — Коло рота мичеть ся, та в рот не попаде. н. з.
2. верховóдити, коверзувáти. — Коверзує над ним.
3. крути́ти, ся, викру́чувати ся, вибріхувати ся. — Нїчого там крутити, коли ніймав ся. — Ти мінї не викручуй ся, кажи правду.

Вертя́чій = вертю́чий.

Вéрхникъ = верхня́к (напр. верхнїй жорен у млинї).

Вéрхній = вéрхнїй, горови́й, горі́шнїй. — Верхнїй жар землї. — Горішня кімната. — Подивить ся козак Нечай в горішню кватирку. н. д. — Шукає в горішній полиці. Фр.

Верхо́вина = ве́рх, (стога) — верх, ове́ршок, (чобота) — халя́ва.
Верхо́вный = найви́щий, зве́рхній. С. З.
Верхово́децъ = верхово́да.
Верхово́дить = верхово́дити, ору́дувати. — Всім ділом він орудує. н. к.
Верхово́й = 1. ве́рхній, горови́й, горішній. — **В. вѣтеръ** = горови́й вітер, горішня́к.
2. верхови́й. — Верховий кінь.
3. верхови́й, ве́рховень, вершни́к (С. Аф.), верхове́ць, гіне́ць. (С. З.) — Послав у город верхового.
Верхо́вье = 1. верх, верш́ок, вершня́к.
2. верхови́на, верши́на. — Коло самої верховини річки багато озер.
Верхогля́дъ, ка = верхогля́д, ка; розя́ва (спільн. р.)
Верхогля́дничать = ґави ловити, ви́трішки продава́ти.
Ве́рхомъ = ве́рхом, горо́ю; з ве́рхом. — Проїхав горою. — Насипав мірку з верхом.
Верхо́мъ = ве́рхи, (про де-кільки) — верха́ми. — Кинув повозку в болоті та вже верхи доїхав.
Верху́шка = верх, верш́ок. — Верх на шанці сіній. (Дерева) — верхови́на́, верхів'я́, вершня́к, верховіття. — Окоренок піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо. С. Аф. — Будемо тобі верховіття у тернів стинати, тобі на признаку на шляху покидати. н. д. (Гори́) — верховина́, шпиль. — Зліз на гору, на самий шпиль.
Верхъ = 1. д. **Верхо́вье, Верху́шка.**
2. (верхнє житло) — верх, гора́. — Де пан? Пішов на гору.
3. (у екипажів) — верх, бу́да, бу́дка, по́кліть.
4. (одежі) — верх, покри́ва, покри́вка. — **Взять, брать, одержа́ть верхъ** = го́ру взя́ти, бра́ти, поду́жати, перемогти́, перева́жувати. — Унія на Україні почала гору брати. Л. С. — **До́ верху** = до ве́рху, в ще́рть. С. З. — **Верхи́** = 1. верх, верш́ок, мн. верхи́, вершки́. 2. пло́скінь (конолі). 3. на́кожні (на рукавицях).
Верче́ніе = вертіння, крутіння.
Ве́рченый = 1. ве́рчений, кру́чений.
2. д. **Бѣ́шеный, Вертопра́шный** і **Вѣ́треный.**
Верши́на = д. **Верхо́вье, Верху́шка.**
Верши́нникъ = 1. верховіття, вершня́к.
2. байра́к, лісо́к (у вершині балки).
Верши́ть = верши́ти, кінча́ти, вивершувати. С. Аф. — Треба вивершувати скирту.
Вершко́вый = вершкови́й.
Ве́ршникъ = 1. д. **Верхово́й** 3.
2. наві́й ве́рхній (у верстаку).
Весёленькій = веселе́нький.
Веселёхонекъ, веселёшенекъ = веселе́сенький.
Весели́ть, ся = весели́ти, ся, звеселя́ти, бавити, ся. — А музика грає, грає, людий звеселяє. К. Ш.
Весе́ліе = весе́лість, ра́дість, весе́лощі, ра́дощі.
Весёлка = копи́стка. С. З. — Треба добре вимішати кописткою.
Весёлый = весе́лий, ра́дісний, втішний. — Весела, як ясочка. — **Весе́лая же́нщина** = веселу́ха. — **Весёлые гла́зки** = д. **Аню́тины гла́зки.**
Весе́льникъ = гребе́ць (С. Аф.), громадільник.
Весе́льный = весло́вий.
Весельча́къ = веселу́н, жарту́н, сьміху́н, сьміхоту́н.
Веселѣ́ть = веселіти, веселішати. — І у нас трохи повеселішало.
Весе́нній = весня́ний (С. Л.), весінній. (С. Аф.). — **Весеннія пѣсни** = весня́нки, (в лісових країнах) — гаївки. С. З. — Засьпіваймо веснянки якої. — **Весе́ннею порою** = о ве́сні. — **Ра́ннею весе́ннею поро́ю** = на про́весні.
Весло́, мн. **вёсла** = весло́, мн. весла, здр. — весе́льце, весе́лечко, велике — опачи́на (С. З.), на кормі — стерно́, де́мено, прави́ло (Ман.), на плоту або барці — трепло́. — Частини весла: ло́пать і держа́к, а на держаку кобилка або ру́чка. (Ман.) — Піднімайте стерна, нехай хвиля грає, стогне, завиває. н. п. — Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядає. н. п. — Набігла страшенна хвиля, випало з рук в Одисея трепло. Ніщ. — Ой як би мині той човничок, як би мині те веселечко. н. п.
Весна́ = весна́. — **Ра́ннею весно́ю** = на про́весні. — Так на провесні у вербну суботу. С. З. — **Въ концѣ́ весны́** = на ро́зигри, на ро́зиграх. — **Встрѣча́ть, провожа́ть весну́** = веснува́ти.
Весно́ва́тый = весня́нкуватий, рябий (С. З.), таранкува́тий. (С. Ш.).
Весново́й = д. **Весе́нній.**

*

Веснýха = 1. весня́нка, ластови́ння, ряботи́ння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко! на тобі веснянки, дай мінї білянки. Н. зам. від веснянок. — Ластовиння буває у того, хто дере гнїзда ластівок. п. пов. С. Ш.

2. рос. Anemone nemorosa — куросліп. С. Ан.

Веснýшка = 1. д. **Веснýха** 1.

2. журави́на, журави́ха, рос. Oxycoccos palustris. С. Ан.

Веснýщатый = д. **Весновáтый.**

Вести́, ся = 1. вести́, ся, провáдити. С. З. — Веде слїпого. — Дїло ведеть ся добре.

2. води́ти ся, повóдити ся. — Се часом і у панів так повóдить ся.

3. вести́ ся, води́ти, ся, плоди́ти, ся, розвóдити, ся, розплóжувати, ся. — Індики добре водять ся, коли за ними добрий догляд. — Хвазан в нашій землї не плодить ся. п. к.

4. води́ти ся. — У нього завжди водять ся гроші.

Весь = увéсь, весь, усéй, всéнький, усенький, цїлий, цїлїсенький. — Полуботок орудовав усенькою Україною. п. о. — **Всё** = усé, всé. — **Рѣшительно всё** = всé чи́сто, геть чи́сто, геть усé. — Пропив геть усе. — **Всё равнó** = усе однó, усе однáко, однáково, дармá, байдýже, про мéне, сїлькись, анї гáдки. — Мінї однаково, чи буду я жить в Україні, чи нї. К. Ш. — Про мене, нехай вовк траву їсть. п. пр. — Аби місяць сьвітив, а про зорі байдуже. н. п. — А я люблю Петра дуже, а до других і байдуже. п. п. — **Всё таки́** = а всéж, усе таки́, протé. — А все ж я люблю його. — А про те він мінї любий по віки. — **При всёмъ тóмъ** = про тé, а про тé. — Про те він чоловік добрий. — **Всегó лýчше, дорóже** = найкрáще, найдорóжче од усьóго, над усé. — Він мінї над усе милїший. — **Во всю Ивáновскую** = на всї зáставки, зо всїї си́ли, чим дужч. — Кричить на всї заставки. — Побіг чим дужч.

Весьмá = вéльми, дýже. С. Аф. З. — Ой не шуми, луже, дібровою дуже. н. п.

Ветлá, мн. **вётлы** = рос. Salix — вербá, S. pentandra — верболіз, талá, шéлюг, шéвлюг, S. acutifolia — краснотáл, шéлюг, желюжи́на, S. alba — біла лозá, S. amygdalina — білотáл, талá, S. cinerea — івина, лозá, чорнолóз, чорнотáл, S. fragilis — лóмка вербá, крихковéрб, S. repens — ницелóз, S. rosmarinifolia — неталá, ницелóз, раки́тник, S. purpurea — лозни́к, сáмбірка, роки́тина і д. **Верболоза.** С. Ан.

Ветлóвникъ = лóзи, верболіз, шéлюг, вéрби, вербня́к. — Сховав ся у верболіз. — Подав ся у лози.

Ветлóвый, ветлянóй, ветля́ный = вербóвий, лозови́й. — Вербові дрова.

Ветля́нникъ = д. **Ветлóвникъ.**

Ветóшка = ганчірка (С. Аф. З.), клáпоть, шмáт старóго полотнá.

Ветóшникъ = старови́пник, старожéчник (Прав.), ганчірник, ганчýрник (Харьк. Чайч.), онýчник.

Вéтошь, ветóшье = старови́нка, стари́нка, дрáнка, дрáнтя.

Вéтхій = стари́й.

Веткозавѣ́тный = старозавітний.

Вéтхость = стáрість, дáвність.

Ветчинá = шинка (Прав.), óкіст.

Ветшáть = стáріти ся, пáдатись, дрягліти.

Вехóтка, вéхоть = віхоть, здр. — віхтик. С. Аф.

Вечери́нка = вечерни́цї.

Вечéрній = вечірнїй, вечірóвий. — Садок вишневий коло хати, вечірня зіронька встає. К. Ш. — **Вечéрняя звѣздá** = д. **Венéра.**

Вечерýшка = д. **Вечери́нка.**

Вéчеръ = 1. вéчір. С. Аф. — **Вéчеромъ** = у вéчері, в вéчері. — **Пóдъ вечеръ** = нáд вечір.

2. д. **Вечери́нка.** — Ой не ходи, Грицю, на ті вечерницї, бо на вечерницях дївки чарівницї. н. п.

Вечерѣ́ть = вечеріти, сутенїти, смеркáти, ся. — Ой на дворі вечір вечеріє. н. п. — На дворі почало вже сутенїти, коли ми виїхали.

Вечóрошній = бýвший учóра у вéчері, вчорáшнїй з вечера. — **Вечóрошнее молокó** — надоєне учора у вечері.

Вечóръ = учóра у вéчері.

Вéшній = д. **Весенній.**

Вешня́къ = 1. вешня́к (млин, що меле тільки весною, коноплї, висушені весною, весїння дорога і т. д.).

2. óпуст (в греблї).

Вещевóй = вещеви́й, річеви́й.

Вещéственный = веществéнний, матеріяльний.

Веществó = веществó, матéрия, реч, річ. (С. З.).

Вещи́ца = штýчка, дрібни́ця. (С. Ш.).

Вещь = вещ (Лїв.), реч, річ (Прав. С. З.).
Вéщи = вéщі, рéчі, пожи́тки, збіжжя, манáтки, клу́нки.

Вжать = вті́снути, упхну́ти, ути́снути, вбгáти.

Вживѣ = за життя́. — Він ще за життя розділив дітий.

Вжикать = бря́зкати, брязчáти.

Вжикъ = брáзкання, бря́зкіт, брязчáння. — Почув ся брязкіт коси.

Вжимáть, ся = вті́скувати, ся, впихáти, впи́хувати, ся.

Вжимъ = я́мка (на грядці, вдавлена пальцем для посадки городини).

Взади́ = з зáду, позáду. — Попереду Дорошенко... а позаду Сагайдашний... н. п.

Взадъ = назáд, взад. — **Ни взáдъ, ни вперéдъ** = нї сюди́, нї туди́. — Оттепер, Микито, нї сюди, нї туди. н. пр.

Взаёмъ = у пози́ку, в пози́ку, в по́зичку. — Коня в позику нїколи не давай і жінку и приданки не пускай. н. пр. —
Взять, дать взаёмъ = взя́ти, дáти в пози́ку, пози́чити в ко́го, кому́. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до богатого нїколи. н. пр.

Взаимность = взає́мність, обопільність. — Хоч з котрою ся спізнаю, взаємности не дознаю. н. п.

Взаимный, но = взає́мний, обопільний, (С. З.), поспо́лий, взає́мне, обопільно, поспо́лу. — Нехай умову підпишуть і присягнуть обопільно. Ч. К. — Наші душі так сповнялись обопільної любови. Рус. В.

Взáймы = д. **Взаёмъ.**

Взалкáть = зголоднїти.

Взамѣнъ = замі́сто, зáмісць, намісць, взаміну.

Взаперти́ = 1. під замко́м.
2. в самотї, в самоти́нї, одлю́дно.

Взапрáвду = спрáвдї, спрáвжки, навспрáвжки. — Чи справжки чи й на жарт? Гул. Ар.

Взáпуски = на ви́передки, на взáводи. — Побіг би з пим на випередки та нога болить. С. Аф.

Взáхаться = заóхати, заóхкати.

Взáшеи, взáшей = в поти́лицю, в три ви́рви, в ши́ло. С. Аф. — Прогнав його у три вирви.

Взбаламу́тить = збаламу́тити, скаламу́тити, сколоти́ти. — Та налетїли гуси з далекого краю, сколотили воду в тихому Дунаю. н. п.

Взбáлмошный = шалéний, свавóльний, вередли́вий. С. Ш. Аф.

Взбáлмошь = д. **Блажь.**

Взбáлтывать, ся = бóвтати, збóвтувати, ся, колоти́ти.

Взбарабóшить = скуйо́вдити, розкуйо́вдити і т. д. д. **Барабóшить.**

Взбарáхтаться = ви́дряпатись, ви́дерти ся.

Взбелени́ться = розлютовáти ся і д. **Взбѣси́ться.**

Взбивáть, ся = збивáти, ся, підбивáти (про ріл'ю) — підрáлювати.

Взбирáться = злáзити, лїзти, (на що небудь) — п'ясти́ ся, спинáти ся, дря́пати ся, дрáбати ся. — Ппеть ся, як жаба на купу. н. пр.

Взболтáть, ся = сколоти́ти, ся, збóвтати, ся. — Два голубя воду пили, а два сколотили. н. п.

Взборозди́ть = з'орати, подря́пати.

Взборони́ть, взборонóвать = ви́скородити, заскорóдити, ви́волочити, заволочи́ти.

Взбрáсывать = підкидáти.

Взбрáсываться = 1. підкидáти ся.
2. ки́дати ся. — Він кинувся на копицю сїна.
3. накидáти ся. — Чого він накинув ся на мене?

Взбрести́, взбрéсть = 1. зійти́, ви́лїзти.
2. спáсти на ду́мку, влїзти в го́лову. — Плете, що в голову влїзе.

Взбросáть = наки́дати. — За малу годину накидає цїлий стіг.

Взбрóсить = зки́нути. — Зкинув на горіще.

Взбрызгать = побри́зкати, покропи́ти, попри́скати (д. **Брызгать.**).

Взбугри́ть, ся = зри́ти, пори́ти; збу́рити, ся, звαловáти, ся.

Взбуди́ть = розбуди́ти, розбу́ркати.

Взбудорáжить = стурбовáти, зворуши́ти, розворуши́ти, сколоти́ти, зґвалтовáти, зваловати. — Ой ідéм ми, ідéм, усе село звалoвали. н. п.

Взбунтовáть, ся = збунтовáти, ся, забунтовáти, скаламу́тити, повстáти.

Взбутетéнить = д. **Бить.**

Взбуторáжить = д. **Взбудорáжить.**

Взбу́чить, ся = 1. розду́ти, ся, набу́хнути, набучáвіти. С. Л.
2. поби́ти, стусанів надавáти, прочухáна дáти; ви́лаяти.

Взбу́чка = прочухáн, прочухáнка, халазія. — Дали йому доброго прочухана.

Взбѣгáть = збігáти. — Збіг на гору.

Взбѣжа́ть = збі́гти, ви́бігти.

Взбѣси́ть, ся = 1. роздратува́ти, ся, роздрочи́ти, ся, розмордува́ти, ся, розізли́ти, ся, розбісити, ся, посатані́ти. — Запінилась, посатаніла, неначе дурману із'їла. Кот.

2. сказити ся, скрути́ти ся, знавіснї́ти, збіси́ти ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взва́жживать = заво́жжувати, накида́ти віжки́.

Взва́жввать = зво́зити, виво́зити.

Взва́ливать, ся = зва́лювати, ся, скида́ти, ся, накида́ти, наклада́ти, наванта́жувати. — Звалив на плечі та й поніс. —

Взва́лввать вину на кого́ = зверта́ти, скида́ти, зва́лювати на ко́го. — Сам наробив, а на мене зверта.

Взва́рецъ = 1. варе́на, варену́ха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр.

2. узва́р С. З. — Кутя на покуті, а узвар на базарь. н. пр.

Взва́ривать = вари́ти, зва́рювати.

Взва́ръ = 1. відва́р.

2. д. **Взва́рецъ** 2.

Взвезти́, взвезть = звезти́, ви́везти.

Взвести́, взве́сть = звести́.

Взвива́ть = збива́ти.

Взвива́ться = підні́ма́ти ся, зні́ма́ти ся. — Ой галочки — чубарочки, підніміть ся в гору. н. п.

Взви́дѣть = поба́чити, вздріти.

Взви́згиваніе, взви́згъ = верещ́ання, вищ́ання, ве́реск, ви́ск.

Взви́згивать = верещ́ати, вищ́ати

Взви́ться = підня́ти ся, зня́ти ся. — Два голуби воркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п.

Взви́хрить = скуйо́вдити, розкуйо́вдити.

Взводи́ть, ся = 1. зво́дити, ся, підніма́ти, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. виво́дити. — Трохи не до банї вивели церкву.

3. бреха́ти, клепа́ти. — Не знать що набрехав на нього.

Взво́диый = зво́дний.

Взво́дъ = звод (від тл. зво́дити, крім того в війську — $^1/_4$ частина роти або скадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взвожжа́ть = завожжа́ти.

Взвози́ть = зво́зити, виво́зити.

Взво́зъ = 1. зво́з.

2. узві́з, узво́з. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Над узвозом стоїть похила липа. — Скоро вийдеш з брідка на узвозець, посеред узвозу гребень. С. Ш.

Взвола́кивать = стя́гувати, витяга́ти, зволіка́ти.

Взволно́ванный = зру́шений, збу́рений.

Взволнова́ть, ся = розхвилюва́ти, ся, розхвили́ти, ся (С. З.), схвилюва́ти, ся (Чайч.), розбу́рхати, ся, збу́рити, ся, зру́шити, ся. — Довгий час мало по малу приспав розбурхані страсті. Бар.

Взволо́чь = зволокти́, стягти́.

Взвы́ть = зави́ти.

Взвѣва́ть, ся = ма́яти, ся, розвива́ти, ся. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взвѣ́сить, ся = зва́жити, ся. С. Аф.

Взвѣ́шиваніе = ва́ження.

Взвѣ́шивать, ся = 1 ва́жити, ся, зва́жувати, ся, вива́жувати, розважа́ти, ся. С. Аф. З. Л. — Час важити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його всї на двоє розділяні і шалями розважені. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважа́ти, міркува́ти. — Міркуй, серце, міркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгада́ть, взга́дывать = згада́ти, спогада́ти, зга́дувати.

Взга́ркивать = вигу́кувати, згу́кувати. (Чайч.).

Взгля́дъ = по́гляд, згля́д (С. Л.), взір, пові́р. — І погляд у його не людський. Номис. — **Бро́сить взгля́дъ** = д. **Взгляну́ть.** — **На взгля́дъ** = на взір, на позі́р. — Се вино і на позір добре. Хар. — **На мой взгля́дъ** = на мій по́гляд, на мою ду́мку, як на ме́не. — На мій погляд, се не добре діло. Лев.

Взгля́дывать = згля́дувати, погляда́ти, позира́ти.

Взгляну́ть, ся = 1. згля́нути, ся, спогля́нути, ся, погля́нути, подиви́ти ся, зирну́ти, зиркну́ти, позирну́ти, ззирну́ти ся, о́ком наки́нути, ски́нути, звести́ очи́ма. — Ой вийду я на гірку, та спогляну на зірку. н. н. — Глянь ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. н. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видко слїду. К. Д. Ж. — Вони зглянули ся й усьміхнули ся. — Ой не видно того села, лишень видно хрести, туди мінї любо, мило очелькам звести (по др. варианту: очима понести). н. п. — Ходе Іванко по над током, накидає чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся поміж собою. Фр. — Вони рідко

коли осьміляють ся зиркнути на мене. Фр. 2. подо́бати ся, сподо́бати ся. — І васильки мої і Василь при міні, пек його батькові, сподобав ся міні. п. п. — Вона йому дуже подобалась.

Взгоня́ть = зганя́ти.

Взгорева́ть, ся = зажури́ти ся, затужи́ти, засумува́ти. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїдая голова, що при йому нї сотників, нї полковників нема. п. д.

Вго́рокъ, взго́рье = узгі́р'я (С. Ш.), згі́р'я (Чайч.).

Взгорѣ́ться = запали́ти ся, загорі́ти ся, заня́ти ся, спала́ти.

Взгремѣ́ть = загримі́ти, (дуже) — загрюкотїти.

Взгрома́зживать, взгромозди́ть = нагрома́жувати, нава́люювати, копи́чити.

Взгрома́зживаться, взгромозди́ться = вла́зити, влїза́ти, влї́зти (високо).

Взгрусти́ть = засумова́ти, затужи́ти, зажури́ти ся. — **Взгрустну́лось** = су́мно, жу́рно ста́ло.

Вздва́ивать = днгоїти, подво́ювати. — — **Вздва́ивать паръ** = ра́лити, перео́рювати.

Вздёргивать, ся, вздёрнуть, ся — підтяга́ти, ся, підтягти́, ся, підсми́кувати, ся, підсми́кати, ся. — **Вздёрнуть на ви́сѣлицу** = повісити на шибеницю. **Вздёрнуть носъ** = запиша́ти ся, задра́ти но́са, ки́рпу гну́ти (С. З.) — Стара то нїчого, так молода кирпу гне. Кот. — Нечипір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешевѣ́ть = подеше́вшати. — Хлїб подешевшав.

Вздира́ть, ся = дра́ти, ся, здира́ти ся.

Вздоить = подоїти.

Вздо́рить = свари́ти ся. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько склонив ся: Пращай, пращай, славне товариство, може с ким сварив ся. п. п.

Вдо́рливый = сварли́вий, спо́рливий, сваркий (С. Л.), звадли́вий.

Вздо́рничать — д. **Вздо́рить.**

Вздо́рный = безглу́здий; непутя́щий; нїкче́мний.

Вздорожа́ть = подоро́гшати, подоро́жчати. (С. Л.) — І хлїб і все чисто подорожчало.

Вздоръ = дурни́ця, бредня́, нїсенї́тниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. п. п. — Хто спить до дня, то й виросте бредня. н. пр. — Бредня, а й досї як згадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. — Та се же пісня, добродїю, а нїсенїтниця, я сьпіваю іноді, що в голову влїзе. Кот. — **Городи́ть вздоръ** = верзти́, торо́чити, дурни́цю нести́, тереве́нї точи́ти, пра́вити, баля́си точи́ти, блягу́зкати, ка'зна що верзти́. — Еней похнюпивсь, дослуха́в ся, що йому верзла. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурницї не неси, а толком говори. Як.

Вздохну́ть = 1. зітхну́ти (С. Л.), здихну́ти. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Ох лихо! каже стара зітхнувши. О. Мор. — Оттак і у сьвітї, хто рано почує, як серце застогне, як серце здихне. Аф. 2. передихну́ти, дух перевести́, звести́ ду́х, відди́хати, віддихну́ти, відпочи́ти.

Вздохъ = зітха́ння. С. Л.

Вздра́гивать = здріга́ти ся, іздріга́ти ся.

Вздремну́ть = задріма́ти, прикорхну́ти, удра́ти шпака́ (Ман.).

Вздро́гнуть = здрігну́ти ся, іздрігну́ти ся. К. Д. С. Л.

Вздува́ть, ся = здува́ти, ся, здима́ти, ся, надима́ти, ся, (про огонь) — роздува́ти, роздму́хувати, (про опух) — пу́хнути, напуха́ти, розпуха́ти.

Взду́мать = зду́мати, спогада́ти, заду́мати, у ми́слї взя́ти. — Здумав оженити ся. — Як тя кохаю, не спогадаєш. п. п.

Взду́маться = на ду́мку спа́сти.

Вздури́ть, ся = здурі́ти, подурі́ти і д. **Взбѣ́ситься.**

Вздуть, ся = 1. д. **Вздува́ть, ся.** 2. поби́ти, одлупи́ти, стусанів надава́ти, оддухопе́лити.

Вздыма́ть, ся = піднїма́ти, ся, встава́ти і д. **Вздува́ть, ся.** — Чорні хвилї здимали ся, як гори.

Вздыха́ніе = зітха́ння.

Вздыха́тель, ница = зако́ханий, а.

Вздыха́ть = 1. зітха́ти, о́хати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепера усї знають — кого я кохаю. п. п. 2. жалкува́ти, тужи́ти. — Не раз жалкував, згадуючи колишню долю.

Вздѣва́ть, ся = (про одежу) — одяга́ти, ся, надяга́ти, ся, вдяга́ти, ся (про обув) — обува́ти, ся, взува́ти, ся, (нитку в голку) — вселя́ти, заселя́ти. — Надягати свитину. — Взувати чоботи.

Взима́ніе = збіра́ння, збір.

Взима́ть, ся = збіра́ти, ся, бра́ти, ся.

Взира́ть = диви́ти ся, погляда́ти. — Поглядає сюди-туди, де то буть роботї. К. Ш.

— **Не взира́я** = не вважа́ючи, не ди́влячись, не зверта́ючи ува́ги. — Не вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взира́ться = вдивля́ти ся, удивля́ти ся. (С. Ш.) — Почав він пильно вдивляти ся.

Взлага́ть = д. **Возлага́ть.**

Взла́зить = злїза́ти, вила́зити, (дря́паючись) — де́рти ся, дря́пати ся, (держучись за що в горі) — спина́ти ся, п'ясти́ ся. — Я маленький хлопчик, злїз на стовпчик (з вірші). — Вилїз на дерево. — Спинаєть ся, як жаба на купу. н. пр.

Взла́мывать = лама́ти, вило́млювати, розло́млювати; відбива́ти, розбива́ти. — Виламав двері. — Розбив скриню. — Відбив замок.

Взлелѣ́ять = ви́кохати (С. Л. З.), ви́пестити (С. Аф.), ви́пестувати, ви́ховати (С. З.) — Ой був в Січи старий козак на призвіще Чалий, викохав він сина Саву, козакам на славу. н. д.

Взлета́ть = злїта́ти, злина́ти, підійма́ти ся.

Взлётъ = злїт.

Взли́за, частїше мн. **Взли́зы** = ли́сини з обох боків чо́ла.

Взли́за(и)стый = хто ма́є такі ли́сини.

Взло́бина, взло́бокъ = 1. д. **Взго́рокъ.**
2. шпиль (гори).

Взлома́ть, ся = злама́ти, ся і д. **Взла́мывать, ся.** (Про кригу весною) — скре́снути, скре́сти. (С. З.)

Взло́мъ = злом, поло́м.

Взлѣза́ть = д. **Взла́зить.**

Взлюби́ть, вживаєть ся у виразї „**не взлюби́ть**" = не полюби́ти, не злюби́ти. — Не злюбила її свекруха.

Взля́гивать = брика́ти, ся. — Знай, кобило, де брикати. н. пр.

Взма́нивать, ся = зма́нювати, ся, зна́джувати, ся, підмовля́ти.

Взма́хивать = підма́хувати.

Взмахъ = мах.

Взма́чивать = мочи́ти, змо́чувати, розмо́чувати.

Взма́щивать, ся = рештова́ти, мости́ти, ся і д. **Взгрома́зживаться.**

Взмётъ = 1. підкида́ння.
2. о́ранка.

Взмётывать, ся = підкида́ти, ся і д. **Взбра́сываться.**

Взми́ловать, ся = зми́лувати, ся, зми́лосердити ся. — Ти, Царице, мати наша, змилуй ся над нами. н. п.

Взмока́ть = змока́ти, ізмока́ти. — Ізмок, як вовк, ізмерз, як пес. н. п.

Взмоли́ться = заблага́ти.

Взмо́рникъ, рос. Zostera = морська́ трава́. С. Ан.

Взмо́рье = узмо́рє.

Взмути́ть, взмуща́ть = скаламу́тити, каламу́тити, сколоти́ти.

Взмы́лить, ся = нами́лити, ся, зми́лити, ся, вми́лити, ся. — **Взмы́лить кому́ го́лову** = нами́лити чу́ба.

Взна́шивать = зно́сити. — Зніс на гору.

Взноси́ть = 1. зно́сити.
2. віддава́ти, плати́ти.
3. д **Взводи́ть** 3.

Взноси́ться = підніма́ти ся і д. **Взноси́ть.**

Взносъ = платїж, опла́та, ви́плата. — **Чле́нскій взносъ** = (перший) — вступне́, вписове́. С. З. Фр. (Дальше) — вкла́дка. — Треба дати вписового в цех. Фр. — Вступного 2 р. і вкладка що року по 3 р.

Взнузда́ть, взну́здывать = загнузда́ти, загну́здувати, гнузда́ти, нузда́ти. (С. Л.).

Взныть = зани́ти.

Взобра́ться = злїзти, ви́дерти ся, ви́дряпати ся, втереби́ти ся, вшкря́бати ся. (С. Л.) — Дозволь собацї лапу на стіл, то він і цїлий втеребить ся. н. пр.

Взогна́ть = зігна́ти.

Взогрѣва́ть, взогрѣ́ть, ся = зогріва́ти, зігрі́ти, ся, розігрі́ти, ся.

Взойти́ = зійти́, ви́йти, посхо́дити. — Ой уже ж той ячмінь тай у полї зійшов. н. п. — Я ж думав, що зоря зійшла, аж то моя дівчинонька по водицю йшла. н. п. — Нема мого миленького, нема його тута, посходила по садочках шавлїя та рута. н. п. — **Взойти́ на у́мъ** = на ду́мку спа́сти.

Взопрѣ́ть = упрі́ти, впрі́ти. — Біг, аж упрів.

Взорва́ть = 1. зірва́ти, розірва́ти, ви́бухнути. — Огонь криєть ся, але як разом вибухне. С. З.
2. розгніва́ти, розлютова́ти.

Взоръ = взір (С. Л.), позі́р, по́гляд, зро́к (С. Аф.); о́ко, о́чі. — Погляд веселий, сам моторний. — **Пожра́ть взо́ромъ** = па́сти о́чі. — І все ті очі заздрістні на сирові насе. Б. Стариц. — **Поту́пить взоръ** = спусти́ти о́чі.

Взоткну́ть = настроми́ти, наштрикну́ти, устроми́ти. С. З.

Взрасти́ть = зрости́ти, ви́ростити, ви́ховати, ви́кохати.

Взра́чный = показни́й, го́жий. — Ой там

ходить козак гожий; ще й на личенько хороший. н. п.

Взревѣть = заревíти.

Взрóслый = дорóслий, зрóслий, зрóстний. С. Л. — Дорослий парубок.

Взростúть = д. **Взрастúть.**

Взрубъ = зруб, (в колодязї, криниці) — ця́мрина, цéбрини. — Цямрину лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.

Взрывáть, ся = 1. скóпувати, зривáти, зрýшувати, ся. — Скопала грядки.

2. зривáти, розривáти, ся, вибухáти.

Взрывнóй, взры́вочный, взры́вчатый = розривнúй. — Розривна бомба.

Взрывъ = зрив, вúбух. (К. Б.)

Взрыдáть = заридáти, заголосúти. — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сціпиш руки. В. Щ.

Взрыдъ = ридáння. — **Взры́домъ, на взры́дъ плáкать** = ридáти, хлúпати (С. Л.), гíрко ридáти. — Вони плакали, гірко ридали, свою долю проклинали. Ніщ.

Взры́льникъ = ля́пас, ляпанéць, лящ. С. З. — Ляща у пику дати. С. З.

Взрыть = скопáти, зрúти, зрýшити, порúти (С. Л.), порýшити, (про крота) — накротúти.

Взры́хлить, взры́хливать, взрыхля́ть = спушúти, підпушúти, спýшувати, підпýшувати, зрýшити.

Взрѣзать, взрѣзывать = розрíзати, розрíзувати.

Взрѣзъ = зріз, надрíз, розрíз.

Взрѣзь = вщéрть, по вíнця. — Повна мірка вщерть. — Насипала борщу по самі вінця.

Взубрúть = 1. пощербúти, вúщербити. (С. Аф.). — Гей коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

2. зазубрúти, затвердúти, втовкмáчити.

Взъерóшивать, ся, взъерóшить, ся, взъерóшенный = кýдлати, кудóвчити, кóшлати, куйóвдити, розкýдлати, розкудóвчити, покóшлати, розкуйóвдити, скуйóвдити, розкýйдити, скýдлити, зколóшкати, розпáтлати, поколóшкати, зкошмáтити, розкошмáтити, розкýдланий, покýдланий, розпáтланий, скуйóвжений, розкуйóвжений, розкудóвчений, покóшланий, коструб́атий. С. Л. З. — Мене змиє дрібний доцик, а розкуйдить буйний вітер. н. п. — Розкудовчене волос'я. С. З. — Кострубате пір'я. С. З.

Взъѣдáться = напускáти ся, напосíдáти ся. — Напосів ся на мене так, що лихо.

Взъѣздъ = з'їзд, вúїзд, увíз. (С. Ш.).

Взъѣзжáть, взъѣхать = виїздúти, з'їздúти, з'їхати. — З'їхав козак на могилу, пустив коня на долину. н. п.

Взъярúться = розлютовáти ся, озьвíрити ся.

Взывáть = волáти (С. Л.), гукáти. — Борейкова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розійти ся треба. н. п.

Взыгрáть = загрáти; звеселúти ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та під тими байдаками, що пливуть козаки. К. Ш.

Взыскáніе = 1. зиск, пóзов, стягáння. — **Подáть ко взыскáнію** = пóзов заложúти. — Вірь, кому хочеш, позов заложу. Кот.

2. штрáп, пеня́, кáра грошевá. — Присудили йому штрап платити.

Взыскáть, взы́скивать, ся = 1. вúправити, допрáвити, прáвити (С. Л.), доправля́ти ся (С. Аф.); стягтú, зідрáти. — Гірко, як двоє правлять, а третьому нічого дати. н. пр. — Насилу виправив свої гроші.

2. шукáти. — **Чегó ты взыскáлся?** = чого шукáєш? — **Взы́скивать недóимки** = вибивáти недоїмки.

Взя́тіе = взяття́; здобуття́.

Взя́тка = 1. (в картах) — взя́тка, брáтка, бúтка. — Я взяв дві братки.

2. хабáрь, хáпанка, хавтýр, хаптýра, базарúнка, ралéць, мазúло. С. Аф. З. Л. Ш. — Судді, підсудки, писарі, що одбірали хабарі. Кот. — Ти базаринку любиш брати, а людям в нужді помогати не дуже, бачу, поспішивсь. Кот. — Він хáпанкою живе. С. З. — **Съ негó взя́тки глáдки** = з його немá чогó взя́ти.

Взя́токъ = узя́ток. С. Л. Ш. — Гречка не вродила, то й для пчіл доброго узятку не було.

Взя́точникъ = хабáрник, хапýн, хапýга, хапкó, хаптýрник, браткúй, брачкúй, драпíка, скубрíй, щúпавка, обдерилупúй. — Е ні, ваш становий зовсім не хабарник; а у нас брачкий. Хар. — Хапун такий, що з рідного батька злупить. Кот.

Взя́точничать = хабарí, хавтурí і т. д. (д. **Взя́тка** 2) брáти, лупúти, хапáти, хаптуровáти.

Взя́точническій = хабáрницький (С. Ш.), хаптýрний (Кот.), драпíжний (С. З.).

Взя́точничество = хабáрство, хапáння, хáпанка, хапанúна, хапýжество (С. Ш.).

Взять, ся = узя́ти, ся, забрáти. — **Взять**

верхъ = го́ру взя́ти, перева́жити, поверши́ти кого. — Правда кривду переважить. н. пр. — **Взять за себя́** = узя́ти за се́бе, жени́ти ся, поня́ти. — Узяв собі дівчиноньку. н. п. — **Взять си́лою** = здобу́ти, опанува́ти. — Турчин опанувати мал місто. Б. Н. — **Взять во́лю** = од рук одби́тись. — **Взять кого́ въ ру́ки** = забра́ти в ру́ки, до ру́к прибра́ти. — **Взя́ться за умъ** = схамену́ти ся, за ро́зум взя́ти ся. — **Взя́ться за дѣ́ло** = заходи́ти ся. — **Всѣмъ взя́лъ** = хоч куди́, на все зда́тний. — Хоч куди козак! — **Ни дать, ни взять** = точнїсїнько, як ра́з, са́ме як ра́з. — **Взять сло́во наза́дъ** = зрікти́сь. — **Отку́да ни возьми́сь** = де не взя́в ся. — Де не взяв ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — **Что взялъ?** = а що пiйма́в о́близня? — **Взять чью сто́рону** = заступи́ти ся, ста́ти за ко́го, приста́ти до ко́го. — **Чортъ возьми́!** = ма́тері його біс, неха́й йому чорт!

Вибра́ція = дрїжа́ння.

Ливе́рра = д. **Бѣ́лка.**

Вида́лый = бува́лий, бува́лець.

Ви́данный = ви́даний, ба́чиний. — Не бачине ди́во. — **Ви́данное ли дѣ́ло** = чи ви́дано, чи чу́вано, чи чу́вана річ, чи ви́дана річ?

Вида́ть = ба́чити, вида́ти; ви́дко, ви́дно, зна́ти, я́сно; ма́буть. — Болить моя головонька від самого чола — не бачила миленького сьогодня і вчора. н. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вжеж бо вам миленького по вік не видати. н. п. — Його щось нїгде не видко. — Мабуть він сього не знає. — **Вида́ть орла́ по поле́ту** = знати на́на по халя́вах. н. пр. — Орли́ний клекіт зда́лека чу́ти. н. пр.

Вида́ться = ба́чити ся, вида́ти ся, зустріча́ти ся, здиба́ти ся. С. Аф. З. Ш. — Я часто з ним бачу ся.

Ви́днмо = види́мо, очеви́дьки, очеви́сто (С. З.), я́вно, очеви́дячки. С. Л. — **Ви́димо не ви́днмо** = страше́нна си́ла, ду́же бага́то, чо́ртів тиск.

Ви́димость = види́мість, я́сність.

Ви́димый = 1. види́мий, ви́дкий. — Видима смерть страшна. Кв.

2. очеви́дний, очеви́стий (С. З.), я́вний. — **По ви́димому** = як зда́єть ся, зда́єть ся, либо́нь, ба́чить ся. — Здаєть ся дружє, а гадючку вкинув. н. пр. — Ой бачить ся не журю ся, в туту не вдаю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. н. п.

Ви́дно = 1. ви́дко, ви́дно, зна́ти, зна́чно. — Видко і хати, та далеко чухрати. н. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білеє, як у панятн. н. п. — Спатоньки не хочу, їстоньки не смачно, іде́ туга за тугою, на личеньку значно.

2. ба́чить ся, зда́єть ся, либо́нь, ма́буть, десь, вида́й. — Мабуть таки він справдї винен. — Десь твій козак не рано з походу прубував, що... н. д. — Ой Позино, чого гаєм блудиш, вида́й ти, Позино, мого сина любиш. н. п. (Д. ще під с. **Ви́димый — Пови́димому.**)

Ви́дный = 1. д. **Ви́димый.** — **На ви́дномъ мѣ́стѣ** = на видноцї, на по́хватї. — Багато у його добра на видноцї і під замками. Гр. — Посажу батька та на покутї, а сама сяду та на похватї. н. п.

2. показни́й, огрядни́й, значни́й. С. З. — Показний чоловік. — Дївка молода, здорова, огрядна. Кв.

Виднѣ́ть, ся = виднїти ся, (не ясно, з далека) — мая́чи, ся, маня́чи́ти, ся, мрі́ти, мрі́яти, майори́ти, бованїти, (наче в туманї) — туманїти, (ясно) — яснїти, (про воду найбільше) — леліти. С. З. Л. — Далеко щось маячить. — Гаразд не видно, що воно, тільки мріє. С. З. — Геи, ген! щось бованіє. С. Ш. — Гора ще далеко туманіє. — Анї зіронька не мріє тільки сніг в степу біліє. В. Щ. — Риба грала, дно яснїло. Рус. В. — Забованїла геть-геть в степу прощальна могила. О. Мор. — Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють. К. Ш.

Видово́й = видови́й.

Видоизмѣне́ніе = одмі́на.

Видоизмѣня́ться = одміня́ти ся.

Видо́къ = 1. бува́лий, бува́лець.

2. сьвідок. — У сьвідка очі, як у дїдька. н. пр. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Видъ = вид, о́браз, ви́гляд; поста́ва, по́стать; взір, позі́р, манї́р. — Мало виглвд хреста. н. о. — Постава сьвята, а думка злодійська. н. пр. — Він зробив се на взір (або на манїр) того, як... — Се вино і на позір добре. — **Ви́ды имѣ́ть на кого́** = ва́жити на ко́го. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: я с тобою вечір стою — на иншого важу. н. п. — **Вида́ть ви́ды** = надиви́ти ся, нереба́чити, бува́ти в бува́льцях. — Багато дива перебачив. — Був у бувальцях: знає, що кий, що палиця. н. пр. — **Имѣ́ть видъ** = видава́ти ся, ма́ти вид. — Земля не площина, як нам сперииу здавала ся, а має инший вид. Дещо про Св. Б. — **Въ ви́дѣ о́пыта** = на про́бу. — Зробив на пробу,

що з того вийде. — **Для ви́да** = для годить ся. — Він це зробив для годить ся. — **Имѣ́ть въ виду́** = ма́ти на ува́зї, ма́ти на примі́тї, вважа́ти. — Вважайте, що він каже. — **Вы́пустить, потеря́ть изъ виду** = забу́ти, занеха́яти, занедба́ти, з голови́ ви́кинути. С. З. — **Ни подъ каки́мъ ви́домъ** = нї в я́кім ра́зї. — **На видъ, съ ви́да** = на взір, на позір, з ви́ду, на ви́гляд. — **Подъ ви́домъ** = з ви́ду, бу́цїм, начеб-то. — **Поста́вить на видъ** = зверну́ти ува́гу. **При ви́дѣ** = ба́чучи, ди́влячись. — **На виду́** = на о́цї, на о́чах, на видноцї.

2. вид, одмі́на, одмі́нок. — Се тільки одмінок терпу.

3. біле́т, па́чпорт.

Ви́ды = заміри, ду́мки, надїї, сподїванка.

Видѣ́ніе = 1. виді́ння.

2. мара́, мана́, манїя́ (С. З.), (страшне) — поторо́ча, страхі́ття. (Чайч.) — Сьвіти йому місяченьку і розганяй мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. н. п. — Була мінї моя мати поторача у почі. н. п.

Ви́дѣть = ба́чити, вбача́ти, вида́ти, ви́дїти, (багато) — пereба́чити, (погано) — недобача́ти, слї́пати. — Я щасливий, що очий не маю, що нїчого того в сьвіті не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало я чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачає.

Ви́дѣться = 1. ба́чити ся, вида́ти ся, зустріча́ти ся. — Що дня з ним бачимось.

2. здава́ти ся, ба́чить ся.

3. сни́ти ся, ма́рити ся, ввижа́ти ся, мрі́ти ся, приви́джувати ся. — І снить ся мінї чи й просто ввижаєть ся давня давнина. О. Мор.

Ви́дящій = зря́чий, видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л.

Визгли́вый = верескли́вий (С. Фр.), пискли́вий.

Визготня́ = визкотня́, пискотня́.

Визгу́нъ, нья = вереску́н, ха, писку́н, ха.

Визгъ = ве́реск, вереща́ння, визк, писк. — Уся родина, мале й велике, з вереском і плачем кинулись до ніг. Фр.

Визжа́ніе = визча́ння, вереща́ння, (про собак) — скавуча́ння, (про поросят) — куві́кання, квікча́ння.

Визжа́ть = вища́ти, вереща́ти, (про собак) — скавуча́ти, (про поросят) — куві́кати, квікча́ти. С. З. Л. — Із ляку плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж.

Визи́тъ = візи́та, одві́дини, одві́дання. С. Л.

Ви́ка, рос. Vicia sativa і др. = ви́ка, горобйний, горо́б'ячий, мишйний горо́шок. С. Ан.

Ви́ла, частїше мн. **ви́лы** = ви́ла, (з трьома зу́б'ями) — тройчаки́. — Це ще вилами по водї писано. н. пр.

Ви́лка = виде́лка, виде́лко, виде́льце, ви́лка. С. З. Л. — Подайте виделка на династі кабачки. н. пр. — Приходив Панченко, та їв виделками картоплю з лушпинням. н. пр.

Вилко́вый = кача́нний, качано́вий.

Вило́къ = кача́н. — Качан капусти.

Ви́лочка = 1 виде́лочка.

2. анат. у птиць Furula — ду́жка.

Ви́лочный = виде́лковий. — Виделкова колодочка.

Ви́лы = д. **Ви́ла.**

Вильну́ть = крутну́ти, крутька́ да́ти.

Виля́ка, виля́ла, виля́льщикъ, ца = крутїй, ка.

Виля́ніе = крутня́, ви́крути.

Виля́ть = крути́ти, ся, вертї́ти, ся, виля́ти (С. З.), викру́чувати ся, крути́ти слїд. — **Виля́ть душо́ю** = криви́ти, лука́вити.

Вина́ = вина́, провйна, провйнність, побйна. — А за тую провиноньку Бог би тя скарав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. н. п.

Венигре́тъ = 1. холо́дна стра́ва з крі́шеного м'яса або риби з горо́диною і з о́цтом.

2. мішанйна.

Ви́ни = вино́ (масть в картах). — Вино козирь.

Вини́ть = винува́тити, обвинува́чувати. — Як би не винен, тоб і не винуватили. н. пр.

Вини́ться = вини́ти ся, признава́ти ся.

Вини́ще = горіля́ка, сиву́ха. — Од його так і тхне горілякою. — Сивуху так мов брагу хлище. Кот.

Винно́вый = вино́вий. — Винова краля.

Ви́нный = вино́вий. С. Л. — Виновий дух. — **Ви́нный ка́мень,** Tartarus = ви́нник. С. З. — **Ви́нная я́года** = инжи́р, хви́ґа, фі́га. С. З.

Вино́ = (з винограду і ягод) — вино́, а в Тереській країнї — чихи́рь, (з хліба, картоплї то-що) — горі́лка. (Д. під с. **Во́дка**). — **Горя́чее вино́, зелено́ вино́** = го-

рілка. — **Сидѣть винó** = гнáти горілку.

Виновáтый = винувáтий, вúнний, вúнен. — Ніхто не винен, сама я, що полюбила гультая. н. п.

Виновáтъ = 1. д. **Виновáтый**.

2. вибачáйте. — Я не пізнав вас — вибачайте.

Винóвникъ, ца = винувáтник, ця, винувáтець, вúнний, вúнна. — Якийсь лиходій затаскав, що ми винуватця шукаєм. н. к. — Повинен винуватця на суді признати ся до своєї вини. Б. Н.

Винóвность = провúнність.

Винóвный = д. **Виновáтый**.

Виногрáдникъ = виногрáдник, сад-виногрáд.

Виногрáдная кисть = ґрóно, ґрóна, грóна.

Виногрáдъ, Vitis vinifera = виногрáд, (сухі ягоди винограду) — родзúнки. — Свиню хоч родзинками годуй, то все буде каплауха. н. пр.

Винодѣліе = винорóбство.

Винодѣлъ = винорóб.

Винокýренный завóдъ, винокýрня = винокýрня, вúнниця (С. З.), горíльня, горілчáний завóд, гурáльня (Прав.), каравáн (Харьк.).

Винокýръ = винокýр, вúнник (С. З.), гурáльник (Прав.).

Винопродáвецъ, виноторгóвецъ = виняр. — Аби вина ті од певного виняра були куплені. Б. Н.

Винтúть = гвинтувáти, шрубувáти.

Винтовáть = 1. нарíзувати гвинтú.

2. пригвúнчувати, пришрубóвувати.

3. герцювáти. — Козаки довго герцювали на конях.

Винтóвка = гвинтóвка.

Винтовóй = гвинтовúй, шрубовúй.

Винтообрáзный = гвинтовáтий, шрубовáтий.

Винтъ = 1. гвúнт, шруб, шрýба, здр. шрýбка, шрýбик. — Ходить, як на шрубах. н. пр.

2. особлúва гра в кáрти.

Винчéніе = гвинтувáння, шрубовáння.

Вúны = д. **Вúни**.

Виньéтка = визерýнок, кýнштик, мерéжка. — Хрестами і визерунками з квітками кругом листочки обведу, тай спишу сковороду. К. Ш.

Вислоýхій = 1. каплаýхий, клапоýхий. — По толоці каплаухі йдуть, аж уха теліпаються. С. З.

2. недотéпа, роззя́ва. — Оце ще роззява!

Вúслый = звúслий.

Високóсный годъ, високóсъ = перестýпний рік (Гал.), кас'я́нів год.

Висýлька = 1. пацьóрка.

2. сосýлька.

Вúсѣлица = шúбениця. С. З. Л. — Злодія на шибеницю ведуть, а він каже, що не винен. н. пр.

Вúсѣличный = шúбеничний.

Висѣлка = жéртка. С. З. — Повісив на жертці.

Вúсѣльникъ = шúбеник. С. З. — Зірвав ся, як шибеник з шибениці. н. пр.

Висѣніе = вúсіння.

Висѣть = висíти, звисáти. — Гора звисла над морем.

Висюлька = д. **Висýлька**.

Вися́чій = висю́чий, вúслий. — Вúслий замóк.

Витáть = вітáти. — Нехай душі козацькії в Україні вітають. К. Ш. — І сині гори за Дніпром... сам Бог вітає над селом. К. Ш.

Вúтень = батíг дóвгий.

Витіевáтый = кучеря́вий, квітчáстий (про мову).

Витíйство = красномóвство.

Витíйствовать = красномóвити.

Витíя = красномóвця, речнúк. С. Ж.

Витóкъ = витýшка, витéлка.

Витýшка = 1. д. **Витóкъ**.

2. верч, вéрчик, калáчик (хлїбець).

Вить, ся = вúти, ся, звивáти, ся, плестú, ся, крутúти, ся, сукáти, ся (над чим, літаючи) — кружáти, вúти ся. — Чи не той то хміль, що коло тичини в'єть ся? н. п. — Була в мене дівчина Орися, тодіж міні її кучері вили ся. н. п. — Коло серця туга, мов гадина в'єть ся. — Нитки сукати.

Вúтязь = лúцарь, козарлюга. (Д. під. с. **Богатырь**).

Вихля́й = тюхтíй, чвалáй, макýха, мнúха.

Вихля́ть = 1. чвалáти, перевáлюватись.

2. д. **Виля́ть**.

Вихóръ = вúхор, чуб.

Вúхорь, вихрь = вúхор, крýтень, кýрява.

Вихрéцъ, анат. Os coccygis = кýприк. С. З.

Вúхрить, ся = вúхрити, ся, крутúти, ся.

Вихрь = д. **Вúхорь**. — **Вúхремъ** = як вúхор.

Вихря́стый = вихорúстий.

Вúца = каблýчка (на плотах).

Вúшéнникъ = вишня́к, вишнúк, вишнéвий сад.

Ви́шенный = вишне́вий. — І ставок, і млинок, і вишневенький садок. н. п.

Ви́шенье = 1. д. **Вишє́нникъ.**
2. ви́шнї, я́годи (вишневі).

Вишнёвка = вишнївка, вишня́к. — Вишнївки з кварту укутали. Кот. — Добрий вишняк.

Вишнёвый = д. **Ви́шенный.**

Ви́шня, рос. Prunus cerasus = ви́шня (дерево і ягоди), вишни́на (одна деревина) — **Ви́шня бѣлая,** Pavium c. = чере́шня, (одна деревина) — черешни́на. — Ой у полї вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишнино — черешнино! чом ти листу не пускаєш? н. п. — **Ви́шня бѣшеная,** Atropa belladonna = во́вчі я́годи. — **Ви́шня жидо́вская,** Physalis Alkekengi = жидівські гру́ші, міху́нка. С. Ан.

Вишь = ач, бач, чи-ба́, диви́, гля́, диви́-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які роско́ші, а в кешенї чорт — ма гроший. н. пр.

Віолончели́стъ = баси́стий, баси́ста. — Басиста не має де сїсти. н. пр.

Віолонче́ль = бас, басо́ль. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. н. пр. — Тепер мінї не до солї, коли грають на басолї. н. пр.

Вка́пывать, ся = 1. уко́пувати, ся, зако́пувати, ся, зарива́ти, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укопаний. С. Ш.
2. вкра́плювати, впуска́ти кра́плї, вка́пувати.

Вкати́ть, ся, вка́тывать, ся = вкоти́ти, ся, вко́чувати, ся, вточи́ти, ся. С. Ш. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш.

Вка́шиваться = вко́шувати ся.

Вки́дывать, ся, вки́нуть, ся = укида́ти, ся, уки́дувати, ся, вки́нути, ся. С. Ш. — Дурень камінь у воду укине, а десять розумних не витягне. н. пр. — Укинь волам сїна. — Побалакаєш, як у піч укинеш. н. пр.

Вкладно́й = всувни́й. — Всувний ящик.

Вкла́дный, вкла́дочный = вкладни́й.

Вкла́дникъ, ца = вкла́дник, ця.

Вкла́дъ = вкла́дка.

Вкла́дываніе = укла́дування. С. Ш.

Вкла́дывать, ся = укла́дувати, ся, уклада́ти, ся, вту́лювати, ся, вса́жувати, ся, кла́сти, сажа́ти в... всо́вувати, ся, (про гроші) — поклада́ти. — Уклав (або утулив) Бог душу у пня, тай кає ть ся. н. пр. — Поклав гроші в банок.

Вклёпвать, ся = вкле́ювати, ся, (карю-ко́м) — вкарю́чувати.

Вклепа́ть, ся, вклёпывать, ся = 1. вклепа́ти, ся.
2. наклепа́ти на ко́го, вплу́тати, ся.
3. вклепа́ти ся, втьо́пати ся, обізна́ти ся.

Включа́ть, ся, включи́ть = включа́ти, ся, залуча́ти, ся (С. Л.), вмика́ти, ся, вклю-чи́ти, залучи́ти.

Включи́тельный, но = включний, но (Гал.).

Вко́вывать = вко́вувати, зако́вувати.

Вкогти́ться = запусти́ти па́зурі, кігтї. — Як кішечка підкрадеть ся, тай запустить пазурі в печінки. К. Ш.

Вкола́чивать, ся = забива́ти, вбива́ти. — Начали забивати палї.

Вко́мкать, вко́мкивать, ся = впихну́ти, упха́ти, вбга́ти, втовкма́чити, пха́ти, бга́ти, товкма́чити.

Вконе́цъ = до оста́нку, до кінця́, до послїдку, до ноги́, до пня́, до цу́ри, до щє́нту, геть чи́сто, цїлко́м, до ре́шти, до щє́рця. — Рішивсь усього до послїдку. С. Л. — Пропали усі вівцї до ноги. С. Аф. — Все до цури вигоріло. — Усе геть чисто забрали і поцїповали. — Згоріла тая церква до щенту. С. З. — Вибрали воду з колодязя до щєрця. Хар.

Вкопа́ть, ся = укопа́ти, ся, закопа́ти, ся.

Вкорени́ть, ся вкореня́ть, ся = укорени́ти, ся (С. Ш.), уґрунтува́ти, ся, укорі-ня́ти, ся.

Вко́рень = д. **Вконе́цъ.**

Вкороткѣ = ма́ло, тро́хи, о́бмань.

Вкось = на́вкось, на вкоси́, на скоси́, косяка́, скі́сно, кри́во, на́бік, на́вхиль, з'уко́са. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п.

Вкра́дчивый = підле́сливий, підли́за.

Вкра́дывать ся, вкра́сться = 1. украда́ти ся, закрада́ти ся, крадькома́ вла́зити, закра́сти ся. — Злодій якось закрав ся в комору. — Украло ся горе. К. Ш.
2. вкльо́вувати ся, уклю́нути ся. — Здаєть ся добре лїчив, та й сам не знаю, як воно вклюнуло ся, що помилив ся. — Уклюнуть ся злиднї на час, не вижене ш і за год. н. пр.
3. підла́зити, підли́зуватись, підле́щуватись, в ду́шу зала́зити, підлї́зти, підлести́ти ся. — Заліз йому в душу: що хоче, те й робить.

Вкра́тцѣ = ко́ротко, коро́тенько.

Вкривь = кри́во.

Вкропля́ть = д. **Вбры́згивать.**

Вкругъ = навкруги́, круго́м, округи́, о́круг, навкру́г, круг, на вко́ло, до

вкóла, на óколо, надовкóла, óбертом. С. З. Л. — Аж луна навкруги йде. С. З. — Округи шиї у три стальки намисто. С. З. — Десь далеко в чистім полї могила стоїть, округ неї на роздоллї та тирса шумить. Аф. — Захотїлось їм їсти, а навкруги нїчого не видно й близько. п. к. — Надовкола зьвірі грають, вони мене не займають. н. п. — Я сижу, оглядаю ся довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почула вона. Чайч.

Вкрутýю = крýто (про яйце).

Вкрýчивать = д. **Ввивáть.**

Вкупáться, вкупи́ться = пристáти в спілку.

Вкуси́ть = д. **Вкушáть.**

Вкýсный, но = смачни́й, смашни́й, но, смакови́тий, лáсий, ласо. — Смачне молоко в глечику, та голова не влізе. н. пр. — Напечу хлїба — не вдачний, наварю борщу — не смáшний. н. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдеть ся куток. н. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкуснѣе дѣлать, ся** = смачнíти, смачнїти, смачнїшати.

Вкусовóй = смакови́й.

Вкусъ = смак. — Смáку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смакý, стільки гріху. н. пр. — **Во вкýсѣ** = на манїр, на штиль. С. З. — **Войти́ во вкусъ** = розсмакувáти, розлáситись, розласувáтись. — Бач, як розласив ся: усе б йому млинцї та вареники. — **На вкусъ и цвѣтъ товáрища нѣтъ.** н. пр. = комý піп, комý попадя́, а комý наймичка. н. пр. — **Находи́ть вкусъ въ чемъ** = смакувáти. — В тім пани бракують, в чім убогії смакують. н. пр. — Вони слухали її, смакуючи. С. З. — **По вкýсу** = до смакý, до вподóби. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподоби. — **Со вкýсомъ** = у смак, до смакý, до вподóби, до сподóби, з смакóм. — Ніяк не може нїчого у смак попоїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вбіраєть ся до сподоби.

Вкушáть, вкуси́ть = 1. їсти, уживáти, куштувáти. — Іди, мати, до нас проживати, хлїба — соли з упокоєм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. 2. зазнавáти, дознавáти, куштувáти, зазнáти, скуштувáти. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся не мало. Ціщ. — Не мало я дознав тоді лиха. — І Горпиві прийшлось скуштувати гіркої від матері. Фр.

Влáга = вóхкість, вóгкість, вíльготь. С. Л. — В повітрі пахло вохкіст'ю. Фр. — Вогкість з жагликів аж капле. Кон.

Влагáлище = 1. піхва, піхви. — Шаблї з піхов виймайте, тіло моє порубайте. н. д. 2. бот. — спíдня части́на листá, що обгóртує стебли́ну.
3. анат. — стýльнї, мáтошний рукáв. — Це ті стульнї, що лапають дурнї. н. пр.

Влагáть, ся = д. **Вклáдывать, ся.**

Влады́ка = 1. д. **Владѣлецъ, Владѣтель.** 2. архирéй, влади́ка.

Влады́чество = панувáння, пáнство, господарювáння, господáрство, володáрство. — Минуло ся його панство.

Влады́чествовать = панувáти, господарювáти, володарювáти. — Панувала і я колись на широкім сьвіті. К. Ш. — Біс та його дїти панують у сьвітї. н. пр. — Та поможуть ворогови господарювати. К. Ш.

Владѣлецъ = володáрь, влáсник, господáрь, пан, поміщик, держáвець, дїдич. — Три пани, два отамани, а один підданий. н. пр. — Що видячи, панове державцї мусїли утїкати. Л. С.

Владѣлица = володáрка, влáсниця, панї, дїдичка, поміщиця. — Добра панї за рабами. н. пр.

Владѣльческій = пáнський, поміщицький, держáвський, володáрський. — А чия се земля? — панська. — А мужиків свободних і державських 10.000 ходили робити линії. Л. С.

Владѣніе = 1. володіння (С. Л.), облáда. 2. держáва, цáрство, господáрство, государство.

Владѣтель = 1. д. **Владѣлецъ.**
2. царь, (гал.) — цїсарь, держáвець, корóль, господáрь.

Владѣтельный = держáвний.

Владѣть = 1. володíти (С. Л.), владáти, мáти, облáдувати. — А вже ж Господь Бог всім владає, инші вірно кохають ся, Він їх розлучає. н. п.
2. орýдувати, керувáти. — Він добре орудує вірном.

Влáжность = д. **Влáга.**

Влáжный = вóхкий, вóгкий, вíльготний. — Як там вохко на сїдих стїпах. — **Влáжнымъ дѣлаться, сдѣлаться** = вóхкнути, вíльгнути.

Влáзить = улáзити, влїзáти.

Влáмываться = вломлювати ся, вдирáти ся.

Властвованіе = панува́ння, господарюва́ння.
Властвовать, Властелинъ, Властитель = д. **Владычествовать, Владѣтель.**
Властительный = могу́чий, могу́тний, поту́жний. С. З. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. Ш.
Властительствовать = д. **Владычествовать.**
Властный = ві́льний, ма́ючий пра́во, си́лу. — **Онъ властенъ** = він ма́є пра́во, си́лу, во́лю, ві́льно йому́.
Властолюбецъ, властолюбивый = властолюбний.
Властоцвѣтъ, рос. Hemerocallis flava = лиліас. — H. fulva — чоловічий вік, жо́вта лилія. С. Ан.
Власть = власть, вла́да, си́ла, пра́во. С. Аф. З. Л. — Бідна Ева одну з древа зірвала кисличку: збулась власти, треба прясти на гребінї мичку. (З стародав. вірші. Кіев. ст.) — Під которою зверхност'ю і владою естем. С. З. — Його сила, його й воля. — **Взять, пріобрѣсть власть** = си́лу, го́ру взя́ти, забра́ти си́лу. — **Высшая власть** = найви́ща власть, зве́рхність. С. З. — **Твоя власть** = твоя во́ля, си́ла.
Власяница = волосяни́ця. К. Б.
Влачить, ся = волокти́, ся, волочи́ти, ся, тягти́, ся, тарга́нити. — Трохи не пів віку треба було тягти службу. С. Ш. — Вовк потарганив вівцю. С. Л.
Влѣга = падь, влого́вина.
Влетать, влетѣть = влїта́ти, влетїти, впна́ти. С. Ш.
Влеченіе = 1. волочі́ння, тягани́на, тарґани́на. С. Ш.
2. по́тяг, пова́ба. — Готові оддатись всею душею першому потягови серця. Бар.
Влечь = 1. д. **Влачить.**
2. ва́бити (С. З.), мани́ти, тягти́, на́дити. — Наче якась сила тягне до його.
Влечься = 1. тягти́ ся, волокти́ ся, волочи́ти ся.
2. ли́нути, порива́ти ся.
Вливать, влить = влива́ти, всипа́ти, вли́ти, всипати. — Шинкарочко молода, усип меду ще й вина. н. п. — Всип мінї ще трохи борщу.
Вливаться = влива́ти ся, втїка́ти, вплива́ти. — Самарь в Днїпро вливає.
Вліяніе = впли́в, си́ла, вага́. — Він має вплив. Лев. — Він має над ним силу.
Вліятельный = впливови́й, ду́жий, си́льний. Нехай Рада народня скличе зараз пайбільше впливових мужів. Батьківщина.
Вліять = вплива́ти, ма́ти впли́в, си́лу, вагу́.
Вложить, ся = вложи́ти, ся, вкла́сти, ся, утули́ти.
Вломиться = вломи́ти ся, вде́рти ся.
Влѣво = влїво, улїво, лївору́ч, соб, цоб. С. З. — Соб, бицю, коло плота, яка плата, така й робота. н. пр.
Влѣвѣ = злїва, улївору́ч.
Влѣзать = улїза́ти, вла́зити, залїза́ти, зала́зити. — Залїз в чужу солому, тай шелестить. н. пр.
Влѣзть = улїзти, залїзти.
Влѣпить, ся = влїпити, ся. — **Влѣпить пощечину** = ля́паса, ляпанця́, ляща́ да́ти, затопи́ти по пи́цї.
Влюбить, ся = закоха́ти в се́бе, прикоха́ти, причарува́ти; закоха́ти ся́, вкоха́ти ся, залюби́ти ся. — Чи з иншою закохав ся, мене відцурав ся? н. п. — Веселив ся козаченько, тай не схаменув ся, як вкохав ся він в дївчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Чи не було кращого залюбити ся? н. п. — Ой ти дївчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.
Влюблённый = зако́ханий. С. Л.
Влюбчивый = любчивий, женихли́вий.
Вляпать, ся = 1. вля́пати, ся.
2. впу́тати ся, встря́ти, вло́пати ся.
3. закоха́ти ся, вто́пати ся.
Вмазать = вма́зати, зама́зати, (в мур) — вмурува́ти, (заслїнку в піч) — затушкува́ти, (шибки у вікна) — засклити, зашкли́ти, вста́вити шибки.
Вмакивать = вмоча́ти.
Вманивать = зама́нювати.
Вматывать = вмо́тувати.
Вметать, ся = 1. вміта́ти, ся. — Вмети сьміття в яму.
2. вкида́ти, ся.
Вмигъ = вми́ть, ми́ттю, в одну́ мить, в ме́нт, у ма́х. — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Як подались, у мах і пагнали. п. к.
Вминать = умина́ти.
Вмѣнить, вмѣнять = 1. поста́вити, ста́вити, приписа́ти. — **Вмѣнить въ вину** = поста́вити за вину́, привини́ти. — Цього йому не привинили. — **Вмѣнить въ обязанность** = обов'яза́ти, поста́вити за обовя́зок.
2. защита́ти, залїчити. — На рік засудили і того не защитали, що до суда сидів у острозї.
Вмѣстилище = мі́сце, вмісти́ще.
Вмѣстимость = вмісти́мість.

Вмѣсти́тельность = мі́сткість, вмісти́мість.

Вмѣсти́тельный = містки́й, просто́рий, (про чамайдан, клунок то-що) — паковни́й.

Вмѣсти́ть, ся = умісти́ти, ся, помісти́ти, ся.

Вмѣсто = замі́сць, замі́сто, замі́сть, на мі́сто, намі́сть, пато́мість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писать, він грає ся. Чайч.

Вмѣстѣ = ра́зом, уку́пі, вку́пі, здр. — вку́пці, уку́поньці, заразо́м, до ку́пи, вмі́сті, гурто́м, у гу́ртї, за гу́рт, огу́лом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. п. п. — Як робити у купі, то не болить у пупі. п. пр. — Нещасливі ми з тобою на сьвіт народились — жили колись укупочці, тепер розлучились. Кон. — У гу́ртї то й смерть не страшна. п. пр. — Гуртом добре й батька бити. п. пр. — **Вмѣстѣ съ тѣмъ** = ра́зом з тим, ще до то́го, ще к тому́, при то́му. — Сопливая молода невістка, а ще к тому не хоче робити. п. п.

Вмѣша́тельство = вє́трява́ння, втруча́ння. С. Л.

Вмѣша́ть, ся, вмѣшивать, ся = 1. заміша́ти, замісити, замі́шувати, ся, замі́сювати, ся, вмісити, вмі́шувати, ся. — Замісила в тїсто картоплї.
2. втягти́, втяга́ти, вплу́тати, вплу́тувати.
3. вміша́ти ся, встря́ти, міша́ти ся, вмі́шувати ся, встрява́ти, втруча́ти ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третїй не мішай ся. Кот. — Я заприсягну не втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тиї їх справи не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як ополоник межи ложками. п. пр.

Вмѣща́ть, ся = місти́ти, ся, поміща́ти ся, вла́зити, вхо́дити. — Ся книга містить в собі багато доброго. — В хатї всї не помістять ся. — В сє барило і відро не влазить.

Вмѣще́ніе = уміще́ння.

Внаёмъ, внаймы = у на́йми, в на́йми. — Пішов у найми.

Внача́лѣ = спочя́тку, зпоча́тку, зпочи́ну, на поча́тку, пе́рве, пе́рше, спе́ршу. — Кожне дїло спочатку трудне. н. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внеза́пность = несподїванка.

Внеза́пный, но = несподїваний, но, рапто́вий, ра́птом, на́глий, на́гле, нага́льний, знена́цька. — Із несподїваного часом буває сподїване. п. пр. — Борони Боже наглої смерти. н. пр. — Через твій на́глий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би зненацька злетїв ангел з огненною різкою. Кот.

Внесе́ніе = уно́с, (гро́ший) — платїж, опла́та, (в список) — у́пис, вписа́ння.

Внести́, внесть = (в) унести́, (в список, в книгу) — вписа́ти, записа́ти, заве́сти́. — Купча у книгу заведена.

Внизу́ = внизу́, зни́зу, у спо́дї, на спо́дї, до́лї. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху нїчого, а на сподї почорнїло.

Внизъ = зни́з, на ни́з, на спі́д, до до́лу, до́лї. — Сердитий вітер завива, до до́лу верби гне високі, горами хвилї підийма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як глянув вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водо́ю. — **Внизъ головою** = сторч, сторч головою́, сторчака́. С. З. — Як ударив, так він і впав сторчака.

Вника́ть = вдивля́ти ся, додивля́ти ся, дохо́дити. — Він до всього доходить.

Внима́ніе = ува́га, ва́га, оба́чність. — Од війська слава, од панів увага. п. п. — Що старше від розуму? п. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дознаватись. К. Х. — **Достойно внима́нія** = ва́рто, гі́дно ува́ги. — **Обрати́ть внима́ніе** = зверну́ти ува́гу, (на кого) — зглянути ся, зверну́ти о́ко. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обраща́ть внима́ніе** = зверта́ти ува́гу, вважа́ти, уважа́ти, зважа́ти, ва́жити. — Не вважай на врожай, сїй жито — хлїб буде. п пр. — Було б, мати, не зважати, що я единиця, було б мене утопити, де без дна керниця. п. п. — А наш Нечай на те не вважає та з кумою мед — вино кружає. п. д. — Я є тобою вечір стою, на иншого важу. п. п. — **Отвле́чь внима́ніе** = розва́жити, заґа́вити. — Ти пожди тут, а я піду їх заґавлю, а ти й бери. п. к. — **Оста́вить безъ внима́нія** = занеха́яти, занедба́ти, забайду́житись. — Ой не можу, козаченько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, по вік занехати. п. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. п. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принима́ть во внима́ніе** = зау(в)важа́ти, вважа́ти, ма́ти на ува́зї. — **Принимая во внима́ніе** = ма́ючи на ува́зї, вважа́ючи, що..., з ува́ги на...

Внима́тельность = ува́жність, ува́жливість (С. Ш.), уня́тливість.

Внима́тельный, но = 1. ува́жний, ува́-

жли́вий, уня́тливий, ува́жне, ува́жли́во, уня́тливо, з ува́гою, пи́льно. — Не уважно слухаєш, а пісдя не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинив ся і уважнійше приглянув ся, то побачив. Фр. — Суд'я має пильно слухати справи. Б. Н. — Іди ж та пильно приглядай ся, на всі чотирі озирай ся. Кот. — Та буду и на дївчину пильненько дивить ся, ой чи буде по мінї журить ся? н. п.

2. д. **Благопрія́тный 1.**

Внимáть = вважáти, уважáти, вчувáти, слу́хати пи́льно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = знóву, і знóву, знов.

Внóвѣ = 1. недáвно і д. **Вначáлѣ.**

2. нóво.

Вноси́ть = унóсити, занóсити, (в список, книгу) — впи́сувати, запи́сувати, завóдити.

Внóска, вносъ = д. **Внесéніе.**

Вну́къ, вну́ка = ону́к, уну́к, ону́ка, уну́ка, здр. — уну́чок, внучá, мн. — ону́ки, онучáта. — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. п. пр. — Німець скаже: ви моголи, золотого Тамерляна онучата голі. К. Ш.

Вну́тренній = вну́трішнїй, ну́трішнїй, серéднїй, осерéднїй, нутряни́й. — **Вну́треннiе раздоры** = домáшні свáрки, чвáри. С. З.

Вну́тренности = тéльбухи, тéльбух, трéбухи, трéбух, бéбехи С. З. Л. Ш., (живота) — кéндюх, хля́ки С. З., (грудинні) — легку́ша, (у птиць) — пóтрох, потрохи́, (грудинні у птиць) — журавéль, (у комах) — кáшка. — Ніж в черево і засадив і випяв тельбухи з кишками. Кот. — А сто дїдьків у твої бебехи. С. Ш. — **Вну́тренности вынимáть, вы́нуть** = требуши́ти, тельбуши́ти, потроши́ти, ви́требушити і т. д. С. З. Ш. — **Вну́тренности повреди́ть** = надсади́ти, надірвáти бéбехи, тéльбухи, одби́ти печінки́. С. З. Ш.

Вну́тренность = нутрó (С. Жел. Л.), серéдина.

Внутри́, внутрь = в серéдині, в серéдину. — В серединї щось болить.

Внучáта = онучáта.

Внучáтный = троюрóдний. — **В. братъ** = брат у дру́гих. С. Ш.

Внушáть, внуши́ть = вселя́ти, вмовля́ти, внушáти, всели́ти і т. д.

Внушéніе = 1. внушéння.

2. ви́мова.

Внуши́тельный = внушáючий; вражáючий; значни́й.

Внѣ́ = за, по зá, звéрху, на двóрі; без, окрíм. — За хатою. — По за церквою. — Він не в хатї, а на дворі. — **Внѣ́ себя́** = не тя́млючи, не пам'ятáючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — **Внѣ́ всякаго сравнéнія** = без порівня́ння.

Внѣдря́ть, ся = вкореня́ти, ся, вселя́ти, ся.

Внѣ́шній = 1. вéрхнїй, околи́шнїй. — Околишня мáзка. С. Л.

2. загряни́шний, закордóний.

Внѣ́шность = верх, пóверх; ви́гляд, взір.

Вня́тный, но = ви́рáзний, но, зрозумíлий, ло, уня́тний, но, я́сний, но.

Внять = заввáжити, учу́ти, уня́ти, вня́ти (д. **Внимáть**). — Не вняв, що каже. — **Внять мольбáмъ** = здáти ся на благáння.

Во = у, в, до, за, з. — **Во двóръ** = у двір. — **Во снѣ́** = у віснї. — **Во всёмъ** = у всьому. — **Поѣхалъ во Фрáнцію** = у Фрáнцию, до Фрáнциї. — **Во скóлько врéмени** = за скільки чáсу, за якийсь час. — **Онъ меня́ ни во чтó не ставитъ** = він менé нї зá що має. — **Во вниманіе къ...** = з увáги на, до... — **Оцѣни́лъ вó сто рублéй** = оцїнувáв у сто рублїв. — **Во всю Ивáновскую** = на всі зáставки.

Вóбла = риба Leuciscus rutilus з порóди коропів.

Вобрáть = увібрáти, втягти́.

Вовлекáть = втягáти, затягáти, знáжувати.

Вовлечéніе = втягáння, затягáння.

Вовлéчь = втягти́, затягти́, знáдити. — Він то його знадив до сього.

Вó-время = в пóру, у свій час, вчáсно. — **Не вó время** = не в пóру,, не вчáсно.

Вóвсе = зóвсім, óвсї, óвсїм. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсїм пропав.

Во вѣ́ки, во вѣ́къ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. — **Ни во вѣ́ки** = нікóли.

Вогнáть, ся = 1. увігнáти, загнáти, ся, занáти, залучи́ти. — Залучи теля у хлїв.

2. забúти, загнáти. — Забув палю.

Вогнáть во гробъ = довести до моги́ли, вложи́ти в домовину.

Вóгнутый = вда́влений, увігнутий, угну́тий.

Водá = водá. — **Водá вéрхняя, подпóчвенная** = зашку́рна, підшку́рна. Херс. — **В. грунтовáя** = жи́льна. Херс. — **В. живáя** = а) живу́ща, б) сьвячéна, в) теку́ча. — **В. желѣзи́стая** = руда́, смужа́вина. — **В. Богоявлéнская** = ордáнська. — **В. ключевáя** = криниишна, криничáна. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишну́ю, мене молодую непривишпую. н. п. — **В. матерáя** = глиб, глибиня́. — Велика риба по глибу ходить. н. пр. — **Вóды минерáльныя** = тéплі води. — Пани поїхали на теплі води. — **В. пóлая, прибылáя** = пóвідь, пáвідь, пóвінь, (поверх льоду). — полій. — Так багацько людий, як о новіді води. С. З. — **В. протóчная** = теку́ча, самотóка. — **В. святáя** = сьвячéна. — Треба сьвяченою водицею побри́зькати. — **В. стоя́чая** = стоя́ча, водостій. — **Тёмная водá** = полу́да. — Так наче полуда з очий спала. — **В. цѣлéбная** = цілю́ща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — **Вода заживáсть, убывáетъ** = в. прибувáє, спадáє. — **Вы́вести на свѣ́жую вóду** = на чи́сту вóду ви́вести.

Водвори́ть, ся, водворя́ть, = 1. осели́ти, ся, осади́ти, ся, посели́ти, ся, осі́сти, ся, оселя́ти, ся і т. д.
2. завéсти, ся, запровáдити, завóдити, запровáжувати.

Водеви́ль = водеви́ль, жарт. — Кум-мірошник, жарт в 1 дії Дмитренка.

Води́льщикъ, води́тель = поводáрь, поводи́рь, поводáтарь, повожáтий С. З. Л., (старців) — старчовóд, міхонóша. — Ішов козак до Києва та сів спочивати. Торбинками обвішаний його повожатий. К. Ш. — Сліпий сьміліше ходить, як поводатарь водит[illegible] пр. — Хто їде, їде — не минає: хт[illegible], хто гроші, хто старому, а дівчата — шажок міхоноші. К. Ш.

Води́ть, ся = води́ти, ся, (кругом або коло) — обвóдити і д. **Вести, ся.** — **Води́ть взóры** = очи́ма повóдити. — Очима якось страшно поводив. — **Води́ть когó зá носъ** = дури́ти. — **Води́ть хоровóдъ** = танóк води́ти. — Ой там Бондарівна дівок танок водить. н. п. — **Води́ть знакóмство** = знáти ся, води́ти ся, (про родичів) — родичáти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом. н. пр.

Вóдка = горі́лка, гал. — горі́вка, здр. — горі́лочка, горі́лонька, горі́лиця, (стара) — стáрка, вистоя́нка, (краща) — окови́та, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варéна, варену́ха, запікáнка, (в жарт) — споти́кач, (настояна на ягодах) — нали́вка; вишнівка, слив'я́нка, терні́вка, дулі́вка, аґрусі́вка і т. д., (про горілку в жарт) — мокру́ха, ледащи́ця, живи́ця, гостроглядд, заприду́х, (погана) — сиву́ха, недóгар, підпі́нок, (на ганусі) — ганусі́вка, (з патоки) — мелясі́вка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дівка — здоров'ю злодійка. н. пр. — Горілочка оковита, яка ж бо ти смаковита. н. п. — Благослови мині, батьку, оковитої напитись, я не зарікаюсь з бусурменом ще лучче побитись. н. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б своєго кожуха. н. н. — Почастував гарним спотикачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. н. пр.

Вóдкій = плодю́чий. — Качки більше плодючі, ніж гуси.

Водни́къ = 1. відни́к, водяни́к, водя́нка; див. **Бассейнъ** 1.
2. рос. Asarum europaeum = кóпитель, копитéнь, копитці, копитня́к, підли́стник, підорішник, підоли́шник і д. **Адалéнь** 2. С. Ан.

Водни́стый = водяни́стий.

Водни́чій = д. **Води́льщикъ.**

Вóдный = водяний.

Водобоя́знь = сказ, скажéння (С. Л.), скаженівка, стіклизна.

Водовмѣсти́лище = д. **Бассейнъ 1.**

Водовóзъ = водовóз, вози́вода.

Водоворóтъ = вир, водокру́ть, колóвертень, крутїнь, ворóнка, шум (С. Л.), верни́-водá, чортори́й. — Мутить, як біс у виру́. н. пр. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Моя біда і в виру не потоне. н. пр. — У самий шум попав — на силу виплив. Мак.

Водоёмъ = д. **Бассéйнъ 1.**

Водокачáлка, водокачáльня, водокáчка = водокáчка.

Водокрáсъ, рос. Hydrocharis = жáбурник. С. Ан.

Водокру́ть = д. **Водоворóтъ.**

Водóкъ = д. **Води́льщикъ.**

Водолáзъ = 1. водолáз.
2. пт. — норéць.

Водолéй = 1. водолій.
2. рос. д. **Водни́къ 2** і **Адалéнь 2**

Водолéнь = д. **Водни́къ 2.**

Водомётъ = водобій, водограй.

Водомоина, водомойня = водорий, рівчак, ковдобина. — Після дощу та такі скрізь рівчаки поробило.

Водомѣръ = водомір.

Водоосвященіе = водосьвяття, водохрища. С. Аф. З.

Водопадъ = водопад, водоспад.

Водоперица, рос. Myriophyllum = кушир. — Бодай тая річка кушнром заросла. н. п.

Водопой, водопойло = водопій. — Погнав волів до водопою.

Водополь, водополье = повідь, павідь, повінь, водопол'я, половіддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у низу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді па Великодних сьвятах. Кв. — І до Великодня зійшла повідь. С. З.

Водопроводъ = водопровід.

Водотокъ = водотік.

Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.

Водоразливъ, водоразлитіе = д. **Водополь.**

Водородъ = водорід.

Водорой, водороина = д. **Водомоина.**

Водоросль, рос. Fucus = порост.

Водоросли = назва цілого класу безквіткових водяних рослин. Сюди, здається, належать Conferva, Lemna = ряска, C. rivularis = баговіння, жабур, жабуріння, Alga = жабур, Ceratophyllum demersum = кушир, Spongia fluviatis = бодяга, водяна губка, надошник. С. Ан. — А в дівчини стільки ласки, як на тихім ставу ряски. н. п. — Рибалка несе баговіння зеленого. К. Ш. — Бодай тая річка кушнром заросла. н. п.

Водорѣзъ = 1. водоріз (у корабля).

2. рос. Stratiotes aloides = різак. С. Ан.

Водосборъ, рос. Aquilegia = оксамит, дзвоночки, орлики. С. Ан.

Водосвятіе, водосвященіе = д. **Водоосвященіе.**

Водоскатъ = водостік.

Водостой = водостій.

Водоспускъ = опуст, лотоки. С. Л.

Водотёкъ, водотокъ = течія, водотока.

Водохранилище = д. **Бассейнъ 1.**

Водочка = горілочка, горілонька, горілиця.

Водочный = горілочний, горілчаний. С. З. Л. — Бжола не любить горілчаного духу. С. З. — П'яниці на куфах горілчаних засіли. Л. В. — Казан горілчаний без труб. Ст. опис. Кiев. Ст.

Водоямина = ковдобина, ковбань, ковбаня. С. З. Л.

Водружать, водрузить, ся = поставляти, ставити, втикати (С. Ж.), встромляти, ся, затикати, ся, поставити, устромити. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Затикають прапор. К. Б.

Водчикъ = д. **Водильщикъ.**

Водъ, (від гл. **водить**) = плід, хов. — **Знаетъ, гдѣ курамъ водъ,** н. пр. = знає, де раки зимують, де кури водять ся. н. пр.

Водяника, рос. Empetrum nigrum = водянка. С. Ан.

Водяникъ = водяний, дідько.

Водянистый = водяний, водянистий.

Водянка = 1. водянка (напиток і рослина д. **Водяника**).

2. мед. Hydrops — водяна, пухлина.

Водяной = 1. водяний. — Водяний млин.

2. д. **Водяникъ.** — **Водяная болѣзнь** = д. **Водянка 2.** — **Водяной бык**ъ = д. **Выпь.** — **В. лапушникъ, цвѣтъ, прострѣлъ, макъ,** рос. Nymphaevalla = латаття, біле латаття. С. Ан. — **В. орѣхъ,** рос. Trapa natans = болотні, водяні, чортові оріхи. С. Ан. — **В. перецъ,** рос. Polygonum Hydropiper = гірчак, богородишний гірчак, чередник. С. Ан. — **В. щавель,** Rumex Hydrolapatum = водяний щавель. С. Ан.

Водянѣть = водніти.

Воевать = воювати, ся. — От він йому і каже: ходім воюватись. н. к.

Воевода = воївода, гетьман, отаман, ватаг, ватажок. — (На Україні воїводами звали великоруську старшину). — Без гетьмана військо гине. н. пр. — Для козака воївода — велика незгода. н. пр.

Воедино = до купи, в одно, разом.

Военачальникъ = гетьман, отаман, ватаг, ватажок. С. Л.

Военноплѣнный = бранець, полоненик, плінний. С. З. Л.

Военный = воєнний, військовий. — Були і штатські і военні. Кот. — Військова служба.

Вожакъ = 1. д. **Водильщикъ.**

2. провідця, проводарь, передовик; верховода, ватажок. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому ділі привідця.

Вожатой, вожатый = д. **Водильщикъ.**

Вожделѣніе = жадання, жадоба, жага, хтивость (С. Ж.).

Вожделѣнный = жаданий, пожаданий. С. Л. Ж.

Вожделѣть = жада́ти. — Зажадала дївочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п.

Вождь = д. **Военача́льникъ** і **Води́льщикъ.**

Вожева́тый = ласка́вий, ввічли́вий, звича́йний (хто вміє пово́дитись з людьми).

Во́женый, во́женая = жартли́вий, пустотли́вий, жиру́н, ха, брику́н, ха.

Вожжа́, мн. **во́жжи** = ві́жка, ві́жки (Лів.), лїйця, лїйцї. (Прав.) С. Л. — Та піди, сину, на ярмарок пішки, купи мінї ремінниї віжки. н. п.

Вожжа́ть = заво́жжувати, накида́ти віжки.

Вожжа́ться = 1. води́ти ся, зна́ти ся. — Він усе з жидами водить ся.
2. д. **Вози́ться.**

Возблагодари́ть = подя́кувати, завдя́чити (д. **Благодари́ть**).

Возброни́ть, ня́ть = забороня́ти, ня́ти, бороня́ти, заказа́ти, зака́зувати, не звелїти, не велїти, (говори́ти) — зацїпити, заци́тькати. — А він мене з корчми не гонить, а він мінї пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. Не велїла мати коня продавати, а велїла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і зацитькає.

Возбуди́тельный = збужа́ючий.

Возбуди́ть, возбужда́ть = 1. збуди́ти, буди́ти, розбу́ркати, пробу́ркати, розбуди́ти.
2. зворуши́ти, заохо́тити, збуди́ти, буди́ти, приво́лити, розворуши́ти. — Приволив його до роботи. — **Возбу́дить гнѣвъ** = розлютова́ти, роздратува́ти. — **В. смѣхъ** = розсьміши́ти. — **В. му́жество** = підня́ти дух, відва́гу. — **В. удивле́ніе** = здивува́ти. — **В. стра́сть** = зворуши́ти, зру́шити, роздрочи́ти. — **В. вопро́съ** = підня́ти, зня́ти річ, пита́ння.

Возбужде́ніе = зворуше́ння, за́пал, збудже́ння, (С. П.), побу́дка (Гал.). — Засьпівайте мінї пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очий. Кот.

Возбуждённый = збу́жений, зру́шений, звору́шений.

Возведе́ніе = зведе́ння. — **В. постро́йки** = збудува́ння.

Возвели́ченіе = побільше́ння, велича́ння.

Возвели́чивать, ся = 1. побільша́ти, ся, збільшувати, ся, більшати.
2. велича́ти, ся, сла́вити, ся, вивисша́ти, ви́сшати, підійма́ти ся в го́ру.

Возвесели́ть, ся = звесели́ти, ся, розвесели́ти, ся.

Возвести́, возводи́ть = 1. звести́, ви́вести, зво́дити, виво́дити. — **В. постройку** = збудува́ти, поста́вити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.
2. підня́ти, піднїма́ти. — Підняв очі в гору.

Возврати́ть, ся = верну́ти, ся, поверну́ти, ся, зверну́ти, ся, відда́ти (своє по суду) — ви́правити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайдет чужую вещ, повинен вернути. Б. Н.

Возвра́тный = зворо́тний, поворо́тний. — Закон не має зворотної сили. — Зворотні конї. С. Л.

Возвра́тъ = зворо́т, поворо́т, відворо́т, воро́ття, зверта́ння, верта́ння, поверта́ння. С. Л. — З того сьвіту нема повороту. н. пр. — Не сьмій мінї рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Є каяття, та вороття не має. н. пр. — Щоб тобі не було ні путтяа́, ні вороття! н. пр. — Піду і на відворот швидко буду. Под.

Возвраща́ть, ся = верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стали повертать ся, став кінь спотикать ся. н. д. — Де ти о полуднї буваєш, коли до дому повертаєш? Кон. —
Возвраща́ясь = верта́ючись, поворітьма́, по́вертом.

Возвраще́ніе = д. **Возвра́тъ.**

Возвращённый = ве́рнутий, зве́рнутий, пове́рнутий.

Возвыша́ть, ся = підійма́ти, ся, піднїма́ти, ся, в го́ру йти́, повиша́ти, ся, підно́сити, ся, ви́сшати, височи́ти. — Високо піднесла ся над покрівлею хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки патинки зостались. н. пр. — Височив гил'я та дрібен дощик. н. пр.

Возвыше́ніе = 1. повише́ння, підня́ття.
2. шпиль, шпиле́чок, згір'я. С. Л. — Ой вийду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п.

Возвы́шенность = 1. висо́кість, вели́чність.
2. д. **Возвыше́ніе 2.**

Возвы́шенный = 1. пови́шений, підви́шений. — Повишена цїна.
2. висо́кий, вели́чний. — Величні думки
3. горови́й, го́ряний (про місце).

Возвѣсти́ть, возвѣща́ть = звісти́ти, звіща́ти; ві́стку, зві́стку пода́ти, дава́ти; сповісти́ти, сповіща́ти, ознайми́ти, ознаймува́ти. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

Возвѣщéніе = звіщéння, сповіщéння, ознаймува́ння.

Возглáвіе = узголóв'я, приголóв'я. С. Л. Ш. (в труні) — приголóвач. С. Пав.

Вóзгласъ = вѝклик, пóклик, вѝгук, гукáння.

Возглашáть = виголóшувати, гóлосно вимовля́ти, вигу́кувати.

Возговорйть = промóвити, забалáкати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

Возгоня́ть = переганя́ти.

Возгорáемость = пáлкість.

Возгорáемый = палкѝй, горю́чий. С. З. — Був зложений сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

Возгорáть, ся = 1. запáлювати, ся, займáти ся.

2. починáти ся, повставáти. — Ой не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п.

Возгордúться, возгордѣть = загордіти, згордіти, запишáти ся, (іронично) — набундю́чити ся.

Возгоспóдствовать = запанувáти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш. — І життя могутнє знову запанує і нїщо не зломить силу молодую. Чайч.

Возгря́, мн. **вóзгри** = сóпля, сопля́к, віскря́к, сóплї, віскрякѝ. (С. Аф.).

Возгрúвый, возгря́къ = соплѝвий.

Воздавáть, воздáть = 1. віддавáти, віддáти, вертáти, вернýти.

2. відплáчувати, відплатѝти, віддя́чувати, віддя́чити. — А він за його добро, бач, чим віддячив!

Воздая́ніе = відплáта, заплáта, віддáток (С. Ж.), віддя́ка. (С. Л.). — Оце тобі, Грицю, такая заплата; з чотирьох дощок темная хата. н. п.

Воздвигáть, ся, воздвúгнуть = 1. споружáти, ся, спорудѝти, стрóїти, ся, вѝстроїти, будувáти, ся, збудувáти, вѝбудувати. С. Л. — На тому містї, де стояв Перун, він збудував церкву сьв. Василия. Лев.

2. піднімáти, ся, підня́ти, повставáти, повстáти, піднóсити, ся. — Бог зможе з сього камінія підняти дїтий Аврамових. К. Св. П.

Воздвúженіе Св. Креста (Сьвято 14. жовтня) Здвѝження (С. Л.), Чéсний Хрéст. Приїхав саме на Чесного. С. З.

Воздержáніе = здéржка, удéрж (С. Л. Ш.), упин, спин, угáв (С. З.), помірність. — Нема впину вдовиному сину, що звів з'ума дївку сиротину. н. п. — На підпитку нема спинку. н. пр.

Воздержáть, ся, воздéрживать, ся = удержáти, ся, утрѝмати, ся, затрѝмати, ся, впинѝти, ся, спинѝти, ся, зупинѝти, ся, вдéржувати, ся, спиня́ти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.

Воздéржный = здéржний, стримáлий, витримáлий (С. Л.), помірний.

Вóздухъ = повітря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі веть ся. н. п. — **Выйти на вóздухъ** = вѝйти на двір, на повітря. — **На вóздухѣ, на вóльномъ вóздухѣ** = на двóрі (а не в хатї), на повітрі. — **Святóй вóздухъ** = (у бурлаків) — вітер, похóдний вітер. — **Испóрченный, спéртый воздухъ** = важкѝй дух, задýха, придýха. — **Вóздухи** (церк.) = воздýхи.

Воздýшный = воздухóвий; лéгкий. — **Воздýшный насóсъ** = духовѝй смок. — **В. кирпúчъ** = цéгла вѝсушена на сóнцї (а не випалена). — **Воздýшные зáмки** = химéри. С. З. — **Воздýшные зáмки стрóить** = дýмками багатїти, химéри ганя́ти, у хмáрах лїтати. — Дурень думкою багатіє. н. пр.

Воздымáть, ся = д. **Вздымáть, ся.**

Воздыхáтель, ница = д. **Вздыхáтель, ница.**

Воздыхáть = д. **Вздыхáть 1.**

Воздѣвáть = здіймáти, підіймáти. — Руки до неба здіймили, милосердного благали. н. д.

Воздѣйствіе = сѝла, вагá, вплив.

Воздѣйствовать = подїяти, вдїяти, заподїяти, поробѝти, впливáти.

Воздѣлать, воздѣлывать, ся = обробѝти, розробѝти, обробля́ти, розробля́ти.

Воздѣлываніе = обрóблювання, упрáва (Гал.) — Управа тютюну.

Возжáлобиться = розжáлувати ся, розбідкати ся.

Возжелáть = забажáти, зажадáти, захотїти, захтїти. — Забажала ґиря кісничків. н. пр.

Возжéчь, ся, возжигáть, ся = 1. запалѝти, ся, запáлювати, ся, (сьвічку, лямпу то-що) — засьвітѝти, засьвічувати, ся, сьвітѝти. — Засьвіти каганець. — Пора сьвітить сьвітло.

2. д. **Возбуждáть.**

Воззвáніе = пóклик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Воззва́ть = покли́кати, покли́кнути, гукну́ти. (Д. **Взыва́ть.**)

Воззрѣ́ніе = по́гляд (Д. **Взглядъ**).

Воззрѣ́ть = зглянути, споглянути, подиви́ти ся, зирну́ти. — Ой як вийду на гірку, та спогляну па зірку. н. п.

Вози́льщикъ = возі́льник, возі́й. — Треба возільників наймити, бо вже от-от і возовиця.

Вози́ти, ся = 1. вози́ти, ся. — Дрова возять ся з лїсу.

2. вовту́зити ся (С. Аф.), яло́зити ся, войдува́ти ся, (на одно́му місцї) — мости́ти ся, ку́блити ся, куйо́вдити ся, (над яким дїлом довго) — моро́чити ся, ту́пати, ту́пкати, (коло кого) — па́нькати ся, па́дькати ся, ця́цькати ся. С. З. Л. — Вовтузить ся, ялозить ся і пріє, та ба! нічого там не вдіє. Гул. Ар. — Годї вам дїти войдувати ся! — Як є коло чого тупати, то є що й хрупати. н. пр. — Цїлий день морочив ся — нїчого не зроблю. — Бачу, що нїколи мінї панькать ся з моїм пишними косами, взяла та й пообтипала. Фр.

Во́зка = возі́ння, (хлїба з поля) — возови́ця, копово́зиця.

Возлага́ть, ся = поклада́ти, ся. — **В. упова́ніе** = поклада́ти надїю, поклада́ти ся. — На Бога покладай ся, а робити не цурай ся. н. пр.

Возлежа́ть = лежа́ти.

Возлелѣ́ять = д. **Взлелѣ́ять.**

Возлета́ть, возлётъ = д. **Взлета́ть, Взлётъ.**

Возлива́ть = налива́ти.

Возликова́ть = зрадї́ти.

Возложи́ть = покла́сти.

Во́злѣ = біля́, побіля́, ко́ло, край, крій, проз, о́бік, по́бік, о́біч, по́біч, по́взбіч, по́пліч, по́руч. С. З. Л. — У козака жінка — шабля біля боку. н. п. — Сів коло неї. — Ой сидить мила край віконця, виглядає свого сонця. н. п. — Ой сядь же ти крій віконечка прясти. н. п. — Я поруч тебе не спіткну ся, людської кривди не вбою ся. Як. — Він стояв повзбіч сїєї хати. — На городї коло броду барвінок не сходить. К. Ш.

Возлюби́ть = полюби́ти, покоха́ти, улюби́ти.

Возлю́бленный, ая = 1. улю́блений, полю́блений. — Мати ж моя улюблена, доле ж моя оплакана! н. п.

2. коха́нець, коха́нка, ми́лий, ми́ла, лю́бий, лю́ба, любко́ (С. З.), лю́бчик, коха́ний, коха́на, милода́н (С. З.), ка, милува́нка, облю́бник, облю́бенець, облю́бленка, облю́бениця. (С. З.). **Ломить** руки з мезиного пальця, нема і не **буде** козака коханця. н. п. — Стук, грюк в віконечко, вийди, серце, коханочко. н. п. — А я Дзюбі, моїй любі, черевички куплю. н. п. — Милий милу покидає, вороги раденькі. н. п. — Запряжу я коня в санки, та поїду до коха́нки. н. пр.

Возмѣ́здіе = д. **Воздая́ніе.**

Возмечта́ть = 1. зама́рити.

2. загордї́ти, запиша́ти ся.

Возмни́ть = д. **Возмечта́ть 2.**

Возмо́жность = змо́га (С. З. Л.), мо́га, змо́жність, спромо́га, спромо́жність (С. Л.), можли́вість, мо́жність, могота́ (С. Л.). — У Бога все мога. н. пр. — Не скупість — така спроможність. н. к. — **По возмо́жности, на ско́лько возмо́жно** = по змо́зї, яко мо́га. — Біжи яко мога швидче. — **Получи́ть возмо́жность** = змогти́ ся, спромогти́ ся. — Не змоглись на Євангелию, цїлуйте псалтирь. н. пр. — Спроміг ся дїд на обід, а баба на кісїль. н. пр.

Возмо́жный, но = можли́вий, може́бний; мо́жна, можли́во.

Возмо́чь = змогти́ (С. Аф.), зду́жати, здолї́ти, змогти́ ся, спромогти́ ся. — Не здолїє того ладу нїхто повернути. К. Д.

Возмужа́лый = доро́слий, му́жнїй.

Возмужа́ть = змужнї́ти, внату́ритись.

Возмути́тель, ница = бунтовни́к, ця (С. З.), бунта́рь, ка, баламу́та, ка (С. Ш.), коло́тник, ця, (С. З.), каламу́тник, ця, турба́тор. (С. Ж.).

Возмути́тельный = 1. бунтовли́вий, бунтозни́чий, (С. З.), бунта́рський. — Бунтовничое соборище. С. З.

2. огидний, ганебний. — Ганебний учинок.

Возмути́ть, ся, возмуща́ть, ся = 1. сколоти́ти, ся, скаламу́тити, ся, колоти́ти, ся, каламу́тити, ся. — Що білая лебедонька воду сколо́тить. н. п. — Два голуби воду пили, а два сколотили. н. п. — Шукали броду та скаламутили воду. н. п.

2. стурбува́ти, ся, зру́шити, ся, стрівожити, ся, турбува́ти, ся, тріво́жити ся.

3. збунтува́ти, ся, забунтува́ти, збаламу́тити, ся, підбу́рити (С. Л.), збу́рити, обу́рити ся (С. Л.), підня́ти, ся, повста́ти, бунтува́ти ся, баламу́тити, ся (С. Л.), підбу́рювати (С. Л.), обу́рювати, піднїма́ти ся, повстава́ти, бунт зрива́ти. — Пане Хмельницький! Звели нам під Москалів втїкати, або

звели нам з **Ляхами великий бунт** зривати. н. д.

Возмущéніе = бунт, повстáння, кóлот, рóзрух, колотнéча. (С. З.).

Возмущённый = скаламýчений, каламýтний, стурбóваний, обýрений (С. Л.), збýрений, збаламýчений і т. д. д. **Возмутить.**

Возмѣстить, возмѣщáть, ся = вернýти. віддáти, вертáти, покрити кошт.

Возмѣщéніе = зворóт, вертáння і д. **Вознаграждéніе.**

Вознаградить, вознаграждáть, ся = 1. заплатити, віддячити, нагородити. — Чим же я вам нагорожу, ваші труди осоложу? н. п.
2. надолýжити. С. З. — Багато згуляв часу — треба надолужити. — За працю він надолужить. Гул. Ар.

Вознаграждéніе = 1. відплáчування, заплáчування, надолýжування.
2. заплáта, нагорóда, відплáта, віддяка. — Велика заплата в небі чекает тих, що... Б. Н. (**За хліборобську працю** частиною **ужинку**) — **скіпщина**, (частуванням) — **толокá. С. З.** — (**Мельникові** частиною зерна) — **мірчýк, ківш.** — (**За** приблудну **худобу**) — перéйма.

Вознамѣриться = намірити ся, навáжити ся (С. Л.), замислити, налáгодити ся (С. З.), поклáсти собі у дýмці, поклáсти (С. З.). — Коли вже наважив ся мене їсти, то починай з хвоста. н. к. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — І поклав у першу неділю сватів засилати. М. В.

Вознегодовáть = розгнівати ся, розсéрдити ся, обýрити ся, розлютовáти ся. — Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене. н. п.

Возненавѣдѣть = зненáвидіти, незнавидіти, незлюбити. — Зненавиділа вона її та й годі. — Мати сина та оженила, молоду невістку та незнавиділа. н. п.

Вознесéніе Господне (сьвято) = Вшéстя, Ушéстя — Не прийдеть ся в Середу Вшестя, а все в Четвер. н. пр. — Не буде сього, як Вшестя в Середу. н. пр. — Сонечко стало пекти перед Ушестям, як посеред літа об Прокопі. Кв.

Вознесéнскій = належáчий до цéркви або сьвята „Вознесéнія“.

Вознести, вознéсть, ся = 1. зняти, ся, підняти, ся, знести, ся. — Збудуєть ся церква нова, під небо знесеть ся. К. Д.
2. загордіти, запишáти ся.

Возникáть = виникáти, повставáти (С. З.), починáти ся, вихóдити, ставáти. — Гей не дивуйте, добрії люди, що на Вкраїні повстало. н. п. — Гляди, щоб з сього чого недоброго не виникло. С. З. — Повстали бунти на Україні. н. д.

Возникновéніе = виникáння, почин, початок.

Возникъ = 1. кінь (для перевозки ваги).
2. віз, повóзка (з вагою).

Возница, возничій = візник, возниця, фýрман, хýрман, погóнич, погóнець, поганяйло (С. З.), підвóдчик, возівщик (Ман.); (при воловій хурі) — хурщик, хурмáнщик, чумáк, (що звозить з поля хліб, сіно) — возільник, возій, сіновóз, (що звозить вапну) — вапняр. — Вже ж копики позапрягали, погоничі на возах сидять. н. п.

Возносить, ся = 1. знімáти, ся, піднімáти, ся, знóсити, ся, в гóру піднóсити, ся. (С. Жел.).
2. слáвити, хвалити, вихваляти, ся.
3. гордіти, пишáти ся, гордувáти, чвáнити ся, вúсоко літáти, (іронично) кирпу гнýти, бундючити ся, пиндючити ся.

Возня = вовтýзіння, шамотня (С. З.), тарганина (С. Ш.), шáрварок, шáрварка (С. З.), клóпоти, зáходи, пóрання, пóранка, поранина. — Три дні заходу, а день празнику. н. пр. — Збили такий шарварок, що крий Боже.

Возобладáть = опанувáти, гóру взяти. — І пустиню опанують веселиї села. К. Ш.

Возобновить, ся, возобновлять, ся = 1. поновити, ся, підновити, ся, зновити, ся, оновити, ся, відновити, ся, поновляти, ся і т. д. — Трохи поновив хату.
2. почáти, ся, починáти, ся знóву.

Возобновлéніе = оновлéння, поновлéння. — Може чаєш оновлення? К. Ш.

Возовикъ = д. **Возникъ 1.**

Возовой = возовий.

Возóкъ = 1. вóзик.
2. візóк. С. З.

Возопить, возопіять = заголосити, заволáти, залементувáти, зарепетувáти. (С. Аф.). — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сціпиш руки. В. Щ.

Возрáдоваться = зрадіти (С. Л.), зрáдувати ся, (С. Аф.), звеселити ся. — Наші предки звеселять ся у забутих трупах. К. Д.

Возражáть = одкáзувати (С. З.), одмовляти, одповідáти; перéчити, суперé-

чити (С. Л.), відкáзувати, відповідáти. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти мінї суперечиш?

Возраже́ніе = óдповідь, одкáз, суперéка, перéка, суперéчка. — Нехай буде гречка, аби не суперечка. н. пр.

Возрази́ть = одповісти́, одказáти, одмóвити, відповісти́ і т. д.

Возрастáніе = зріст.

Возрастáть = рости́, зростáти, підростáти, виростáти, більшати.

Возрасти́ть = ви́ростити, зрости́ти, (про дїтяй) — ви́годувати, ви́кохати.

Вóзрастъ = зріст, вік, порá, добá, лїта. — Із малих лїт годувала, до зросту в найми не пускала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. к. — Коли старий чоловік, буде мінї батьком, а коли у мою діб, буде мінї милим. н. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи лїта другого до своїх). — **Вóзрастомъ** = завстáршки, увстáршки. — Він завстаршки такий, як ви — одних лїт. — **Вóзрастъ младе́нческій, дѣтскій; юношескій; стáрческій** = зріст, вік дити́нячий, дити́нний; хлоп'я́чий, парубóчий; старéчий. — **На вóзрастъ** = на порі. — Росла, росла дївчиянонька, тай на порі стала. н. п.

Возращáть = рости́ти, вирощáти, вигодóвувати, викóхувати.

Вóзриться = вдиви́ти ся, удиви́ти ся. С. Ш.

Возроди́ть, ся, возрождáть, ся = відроди́ти, ся, відрождáти, ся і д. **Возобнови́ть.**

Возрожде́ніе = відрождéння.

Возроптáть = зарéмствовати, нарікáти (почать).

Возрыдáть = зариднáти.

Возсія́ть = засія́ти, засяти.

Возсоединéніе = злучéння (С. Л. З)., сполучéння, з'єднáння, з'єднóчення. (С. З.). — До з'едночення приязнї. С. З.

Возсоедини́ть, ся, возсоединя́ть, ся = злучи́ти, ся, сполучи́ти, ся, з'єднáти, злучáти, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсозидáть = відбудóвувати, споружáти знóву і д. **Возобновля́ть.**

Возсоздáніе = відбудувáння і д. **Возобновле́ніе.**

Возставáть, возстáть = вставáти, повставáти, піднїмáти ся і д. **Возмущáться 3** і **Возникáть**

Возстáніе = повстáння, бунт, рóзрух.

Возстанови́ть, возстановля́ть = 1. д. **Возобнови́ть 1.**

2. підбýрити, настрéнчити. — І підбурили пароді навиосьля схопили його. К. Св. П.

Возсѣдáть = сідáти, сидїти.

Вóзчикъ = д. **Возни́ца.**

Возъ = 1. віз, здр. вóзик, (кінський) — повóзка, (довгий татарський) — гарбá, (чумацький) — мáжа, мажáра, лїтéрний віз, (разом з парою волів) — парови́ця, (чабанський для возки харчів то-що) — коти́га, (гончарський) — кýча. С. Л. — Частини воза: (боки) — полýдрабки, (задня частина полудрабків) — крижівни́ця, (брус від коліс до полудрабків) — лушня, люшня́, (затичка, що держить лушню на осї) — чекá, (бруски на осях) — насáди, (частипа, котра скріпляє осї і насади) — підгéрсть, підтóка, (дрючок від задньої осї до передньої) — штельвáга, (дишель) — війя́, (залїзна штаба під віс'ю) — підíсок. (Подрібний опис воза д. Чумацкія пародныя пѣсни. И. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли недужі, та вивезїть мажу з калюжі. н. п. — Сталась йому пригодонька на Забарському полї, перевернули та сїрі воли три паровиції соли. н. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (сузір'я) — Віз. С. З. — Народ означає де-які купи зірок різними призвіщами, на пр. Віз, Чепíга і т. д. (Де-що про сьвіт Божий).

Возымѣ́ть = взя́ти, одібрáти. — **Возымѣ́ть желáніе** = забажáти. — **В. намѣ́реніе** = д. **Вознамѣ́риться.** — **В. мысль** = здýмати, у ми́слї взя́ти.

Вóинскій = військови́й.

Вои́нственный = войови́тий (С. Л.), хорóбрий.

Вóинство = вíйсько. — Славне військо запорозьське тай занапастили. н. п.

Воинствовать = воювáти, ся, храбрувáти.

Вóинъ, воитель, ница = вояк, воя́ка, войовни́к, (К. Б.), войовни́ця. (Кот.). — О, добрий був вонка! — А міщане ходять, все раду радять, що тому воящї за дар дати. н. п. — Лежить вояк на купинї. н. п.

Вой = 1. голосїння і д. **Вопль.**

2. виття́.

Вóйлокъ = повсть, повсти́на, пóвстка. С. З. Л. (невели́чка) — ля́мець. (С. Л.). — Як повстка борода скімшилась. Кот.

Вóйлочникъ = шаповáл. С. З.

Вóйлочный = повстяни́й, повстьóвий. С. З. Л.

Войнá = війнá, (стар.) — рóзмир. — Це

було після турецького розмиру. н. о. — **В. междоусо́бная** = усо́биця, чва́ра, чва́ри. С. З. Л. — Бували у нас мори і військовії чвари. н. д. — **В. партиза́нская** = заго́ни. Эв.

Во́йско = військо. — Військо йде, як мак цьвіте. н. п.

Войсково́й = військови́й. — Військова рада, старшина.

Войти́ = увійти́, уступи́ти. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. н. пр. — **Войти́ въ любо́въ, въ ми́лость** = запобігти ла́ски, підійти́ під ла́ску, підлести́тись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки свойму козакови підійду під ласку. н. п. — **Войти́ въ дове́ріе** = придба́ти віру, залізти в ду́шу. — **В. во вкусъ** = розла́ситись. — **В. въ ле́та** = дійти́ до літ; поста́рітись. — **В. въ сла́ву** = всла́витись, зажи́ти сла́ви. — **В. въ го́лову, въ умъ** = спа́сти на ду́мку. — **В. въ аза́ртъ** = розпали́ти ся. — **В. долги́** = понапозича́ти ся, залізти в довги́, вдо́вжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. въ употребле́ніе** = вжива́тись (почати). — **В. въ чье́ положе́ніе** = зверну́ти ува́гу на ко́го, зглянутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. въ себя́** = схамену́тись. — **Въ чужія мы́сли не войде́мъ** = в чужу́ ду́шу не залізеш.

Войтъ = війт.

Вока́льный = голосови́й, сьпіво́чий.

Вокза́лъ = вокза́л, ста́нция, дворе́ць (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий пакуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.

Вокру́гъ = д. **Вкругъ.**

Волга́рь = бурла́ка (на р. Во́лзї).

Во́лглость, во́лглый = д. **Вла́жность, вла́жный.**

Во́лгнуть = во́хкнути, вільгнути.

Волды́рникъ, рос. = 1. Silene inflata — ку́кольниця, кута́сики (Гал.); 3. Cucubalus bacciferus. С. Ан.

Волды́рь = 1. пухи́рь (С. З. Л.), міху́р. (Под. С. Л.) — Як пихурі надутиї. Л. В.

2. ґу́ля, гу́ля, морґу́ля, ґурґу́ля. С. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З.

Волжа́нинъ, ка = ро́дом з над Во́лги.

Волжа́нка = рос. Spiraea — та́волга. С. Ан.

Волжкій, во́лжный = д. **Вла́жный.**

Волкобо́й, рос. Aconitum napellus = боре́ць, зозулїни черевички. С. Ан.

Волковня́ = вовківня́. С. Аф. З.

Волка́нъ = вулка́н, со́пка, сопу́ха, (потухлий) — горі́ла моги́ла. Чорноморія.

Волкода́въ = ярчу́к. С. З.

Волкодла́къ, вовкола́къ = 1. вовкула́ка. С. Аф. З.

2. упи́рь, упиря́ка. С. З.

Волконо́гъ рос. Lycopus exaltatus = водяна́ кропива́, вовчу́г, вовконіг, L. europaeus — драголю́б, зюзник. С. Ан.

Волконо́жіе, рос. Lycopodium clavatum = дереза́. С. Ан.

Волкъ, Canis lupus = вовк, вівк, зьвірь, зьвір (С. Аф. Л.), здр. — во́вчик. — **В. се́рый** = вовк сіря́к, сірома́нець. С. З. **Мно́го волко́въ** = бага́то вовків, зьвірно́. — У лїсї тепер зьвірно. Хар.

Волна́ = 1. хви́ля, (велика) — буру́н. С. З. Л. Ш. — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Із низу буйний вітер повіває, а по Чорному морю хвиля встававє. н. д.

2. во́вна. С. Аф. З. Л. — З козла ні вовни нї молока. н. пр.

Волне́ніе = 1. хвилюва́ння, хвильова́ння. С. Л. Ш.

2. рух, турба́ция, тріво́га.

3. ро́зрух, колотне́ча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.

Волни́стый = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш. — А у мене в очу жита, жита хвилясті. Ган. Барв.

2. во́вкистий.

Волнова́ть, ся = 1. хвилюва́ти, ся́, хвилева́ти, ся. С. З. Л. Ш. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.

2. баламу́тити, ся, бу́рити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволнова́ть.** — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І злість, і сором і не висказаний жаль — все те мішалось і бурилось в його груді. Бар.

Волного́нъ = верхови́й, горі́шній ві́тер. Мап.

Волнообра́зный = хвили́стий, хвиля́стий. С. З. Л. Ш.

Волну́ха, гриб Agaricus torminosus = вовня́нка.

Воло́вина = 1. шку́ра (волова).

2. д. **Быча́тина.**

Воло́вій = воло́вий, воля́чий, воло́в'ячий. — **В. язы́къ,** рос. Anchusa officinalis = меду́ниця, медени́шник, ра́нник, кра-

споко́рень, румя́нка, воло́вий язик. С. Ан. — **В. трава́,** рос. Ononis hircina = вовчу́г. С. Ан.

Во́ло́га = 1. д. **Вла́га.**

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Сіль омаста, масло окраса. н. пр.

Вологло́дка = д. **Воло́вій язы́къ.**

Воло́дка, рос. Ajuga pyramidalis, reptans = гостровершки, суховершки, дївча́ча краса́, горля́нка. С. Ан.

Володу́шка, рос. Bupleurum = ласка́вці, ласка́вець. С. Ан.

Воло́жный = 1. д. **Вла́жный.**

2. си́тий, жи́рний. — Що б сало та не було сите. н. пр.

Волоки́та = 1. тягани́на. С. Ш. — Судова тяганина. — Як почалась тяганина, не раз упріла у мене чуприна. н. пр.

2. бабі́й, бабоду́р, ба́хур (С. З. Л. Ш.), джиґу́н, волоцюга (С. З.) — Познайте молодиці гожі: з Енеєм бахурі всї схожі. Кот. — Ой джиґуне, джиґуне, великий ледащо, ведуть тебе до пана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибиці; оцеж тобі, джиґуне, гарні молодиці. Ой на ноги дибки, на руки дибята; оце ж тобі, джиґуне, гарні дївчата. н. п.

Волоки́тство = жени́га́ння, залиця́ння. зальо́ти. — Не до козацького залицяння було убогому бурлацї. С. З. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

Волокни́стый = волокнува́тий. (С. Аф.). — З грубим волокном — ликова́тий. — **Дѣ́латься волокни́стымъ** = волокнува́тїти. С. Аф.

Волокно́ = волокно́, (в салї) — про́різь, пото́чина.

Волоко́нце = волокі́нце. С. Аф.

Во́локъ = 1. во́лок (межиріче, просторонь між двома близькими річками, де перетягають човни і всяку вагу волоком).

2. глухи́й лїс, з котрого вивозять лїто й зиму зрубану деревину, доро́га глухи́м лїсом від села до села.

3. біда́, бі́дка (повозка на двох колесах).

4. во́лок (рибальська сїтка).

Волонте́ръ = охо́чий, охо́тник, доброво́лець.

Волоса́стый = волоха́тий, кудла́тий, папла́тий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, пелеха́тий, кострубатий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусень Gordius aquaticus — во́лос. С. Аф.

2. червя́к Filaria medinensis.

3. рос. Rumex acetosella = горо́б'ячий щаве́ль, квасе́ць, горо́б'ячий, горобиний квасе́ць (укр.), щаві́й, щівни́к, ди́ка гре́чка. (гал.) — С. Ан.

Волоса́тый = д. **Волоси́стый.**

Волоса́тѣть = волоха́тїти, мохна́тїти, кошла́тїти, кудла́тїти.

Волосене́цъ, рос. Elymus arenarius = колосни́к, колосня́к. С. Ан.

Во́лосе́нь = 1. ба́бка (кістка надкопитна).

2. мокре́ць (болячка над копитом).

3. во́лос (мед. Onyxis Panaritium). — Стала вона волос виливати.

Во́ло́сецъ = д. **Волоса́тикъ.**

Волоси́стый = 1. д. **Волоса́стый.**

2. волосни́й.

Волосно́й = 1. волосяни́й.

2. волосни́й.

Во́лосность = во́лосність. (Де-що про сьвіт Божий.)

Волосня́къ = д. **Водни́къ 2.**

Волосови́дный, волосово́й = волосни́й.

Волосова́я, рос. Myosotia paluistris = паві́ні вічки. С. Ан.

Волосо́къ = волосо́к, волосо́чок, волоси́нка, волоси́ночка.

Волосообра́зный = волосни́й.

Волосоплётка, волосопле́тина = кісни́к кісни́чка. С. З. — Забажала гирява кісників. н. пр. — А в кінець коси вплела червоний шовковий кісник. С. З.

Волостно́й = волосни́й. — **В. правле́ніе** = во́лость, ра́туша. — **В. старшина́** = в. старшина́, голова́, ві́йт.

Во́лосъ = 1. во́лос, волосо́к, волоси́на. Мн. **Во́лосы, волоса́** = воло́сся, здр. воло́ссячко. (Довге волосся) — па́тлї, (скудовчене) — ку́чма, ку́длї, (кучеряве) — ку́чері, (що видно з під очіпка або хустки) ми́чка. — **Прядь воло́съ** = па́смо. — **Клокъ воло́съ** = жмут, пучо́к, чуб, чупри́на, (у Запорожців) — чупри́на, осе́ледець. С. З. — Натовкмачив і патлї обірвав. Кв. — За право судись, а за чуб не берись. н. пр.

2. д. **Во́лосе́нь 3.**

Воло́сыньки = воло́ссячко. С. Аф.

Волосяни́къ = пості́л (з кінського волосу).

Волося́нка = 1. д. **Власяни́ца.**

2. волосяна́ ткани́на (на пр. на сито).

3. сїльце́ (волосяне).

4. ску́бка. — Давайте на скубку грать — хто виграє, той скубе. — **Дать ему́ воло-**

сянку = добре видрати за чуба, скубки дати.

5. рос. Festuca ovina — тонконіг, щипець. С. Ан.

Волосяной = волосяний.

Волотъ = д. **Великанъ.**

Волоть = волокно, жилка.

Волочага = 1. волоцюга, заволока (д. **Бродяга**).

2. **Волокита 2.**

Волочайка = повія, шльондра, потїпаха, підтїпанка. С. З. Л.

Волоченіе = волочіння, тягання. С. Ш.

Волочильня = дротарня.

Волочильщикъ = дротарь.

Волочить = 1. волокти, тягти, волочити, тягати. — Тягали сіно копицю за копицею. Лев. — Він ледве ноги волочить.

2. д. **Боронить.**

3. витягати дріт.

4. затягати, тягти діло.

Волочиться = 1. волочити ся, волокти ся, тягти ся. — Спідниця довга, аж волочить ся.

2. женихати ся, залицяти ся, бахурувати, на зальоти ходити, волочити ся, хвостати ся. — А я козак молодий та й не волочу ся: де дївчину чую, там і заночую. н. п. — Казав мінї батько, щоб я оженив ся, по досьвітках не ходив, та й не волочив ся. н. пр. — Сватав Дубинівську дївку, а женихав ся тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягати ся. — Він усе по судах тягаєть ся. — Коза з вовком тягала ся, поки шкура зостала ся. (Про позви бідного з багатим).

Волочмя = волоком. — Заїхали в таке місце, що нї сюди, нї туди, та вже волоком перетягли човна.

Волочокъ = 1. здр. с. **Волокъ.**

2. будка, верх (повозки рогожаний).

Волочуга = д. **Волочага.**

Волочь = д. **Волочить 1.**

Волочься = тягти ся, волокти ся.

Волуй = д. **Валуй.**

Волхвованіе = чари, чарування, чаклування, відьомство, характерство. С. З. Л. Ш.

Волхвователь, ница = чарівник, ця, ворожбит, ворожка, чаклун, чаклівниця, відьмак, відьма, характерник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовать = чарувати, ворожити, чаклувати, відьмувати, характерничати. — Ой не ходи, Грицю, та на вечерниції, бо на вечерницях дївки чарівниції; котра дївчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорниї брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горпина чарувала. н. о.

Волхвъ, мн. **волхвы** = 1. д. **Волхвователь.**

2. мудрець, астролог (на Сходї).

Волчанка, мед. Lupus = вовчий лишай.

Волчанъ, рос. Lupinus = кохва, верни-сонце. С. Ан.

Волчёнокъ, мн. **волчата** = вовченя, вовча, вовченята.

Волчецъ = д. **Бодякъ.**

Волчистый = зьвірний. — У лїсї тепер зьвірно. Хар.

Волчиха, волчица = вовчиця.

Волчій = вовчий. — **Волчья шуба** = вовки, вовчий кожух. — Йому добре у вовках — не холодно. — **Волчья яма** = вовківня. С. Аф. — **Волчій перецъ, волчье лыко,** рос. Daphne mezereum = вовче лико, ягідки. С. Ан. — **Волчья ягода,** рос. Paris quadrifolia = вороне око, хрещате зїл'я, натягач, ранник, хрест-трава (укр.), волокінник, волосник (гал.), С. Ан. — **Поволчьи** = по вовчому. — — Завив по вовчому.

Волчокъ = 1. дзиґа, гучок. — Біга, як дзиґа. — Крутить ся як дзиґа. н. пр.

2. д. **Ареометръ.**

3. буда, будка, верх. — Треба б до повозки буду причепити, бо щось дощ накрапає.

Волшебникъ, ца, волшебничать = д. **Волхвователь, волхвовать.**

Волшебный = чарівний. — **Волшебный напитокъ** = дання. С. З. — Вона йому дання дала. — Дання гірше трутизни. С. Ш. — **Волшебная кропива,** рос. Lamium album = біла кропива, L. maculatum = глуха кропива, окладник, L. purpureum = красна кропива, шандра. С. Ан.

Волшебство, волшебствовать = д. **Волхвованіе, волхвовать.**

Волъ = віл, бик, здр. волик. (В ярмі з правого боку) — борозний, борозенний, борозничий, (з лївого) — підручний. — Вовк каже: я з'їм твого борозенного, а чоловік йому: нї, краще візьми собі підручного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкун. С. Аф. — Був колись хазяїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторогий. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогі. н. п. — (З загнутими до низ

рогами) — шу́лий. — (З товстою шиєю) — припо́ристий. — (З кучерявою шерст'ю на лобі) — ри́ндач.

Волы́нка = коза́ (С. З. Ман.), ду́да. — Як дуду настроять, так вона і грає. н. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. н. пр.

Волы́ночникъ, волы́нщикъ = дуда́рь. — Заграй міні, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п.

Вольго́тный = вільго́тний, ві́льний.

Во́льница = гультя́йство, бурла́цтво.

Во́льничать = сваво́лити.

Вольноду́мецъ, вольноду́мничать = вільноду́мця, вільноду́мствовати. — У світі ходить між панами, і не горілку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.

Вольнонаёмный, ая = на́ймит, на́ймичка.

Вольноопредѣля́ющійся = охо́тник, охо́чий. — Пішов у службу охотником.

Вольноотпу́щеный = увільнений з кріпа́цтва.

Вольнопрактику́ющій врачъ = лікарь без урядової слу́жби.

Вольнослу́шатель = вільнослу́хач.

Во́льность = во́ля, во́льність. (Лев.).

Во́льный = ві́льний. — Вільний козак. — **Во́льный духъ, жаръ** = ле́гкий дух. — **Во́льно** = ві́льно, пово́лї. — **Вольно́** = ві́льно. — Вільно йому так робить.

Во́люшка = во́ленька. — Ой сон, мати, головоньку клонить. Оце ж тобі, мій синочку, та своя воленька робить. н. п.

Во́ля = во́ля; слобо́да. — **Во́лею** = по во́лї. — По волї чи по неволї прийшов? — **Волей-нево́лей** = рад не ра́д, хоч не хо́ч, по нево́лї.

Вомча́ть, ся = впе́рти, влетї́ти, вбі́гти.

Во́на́! = чи ба! отó!

Вонза́ть ся, вонзи́ть, ся = встромля́ти, ся, стромля́ти, ся, втика́ти, ся, устроми́ти, увіткну́ти, ся, вгороди́ти, ся, загороди́ти, ся, загна́ти, засади́ти, засити́ти. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, ніж в черево і засадив. Кот.

Вони́ща = смо́рід.

Вонъ = 1. геть, пріч, прі́чки. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Проти нічки помандрував козак прічки. н. п. — **Вонъ отсюда!** = геть відці́ля́, геть зві́дси! — **Изъ рукъ вонъ** = ка'зна що. — **Изъ ру́къ вонъ пло́хо** = ду́же пога́но.

2. он. — **Вонъ та́мъ** = о́нде, о́ндечки, ген та́м. — **Во́нъ куда́** = о́нкуди. — **Во́нъ гдѣ** = о́нде, о́ндечки. — **Вонъ то́тъ** = отóй, он тóй.

Вонь = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носі крутe.

Во́нькій, воню́чій = воню́чий, смердя́чий, смердю́чий. (С. З.). — Іди, одуд ти смердячий, із моєї хати. н. п. — Гриземося, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш.

Воню́чка = 1. смердю́ха, смердю́чка; бзду́н.

2. рос. а) Anagyris = воню́чка. С. Ан. б) Conium maculatum = боли́голов, блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Воня́лый = д. **Во́нькій.**

Воня́ть = смердї́ти, воня́ти. — Тим бочка смердить, чим вона налита. н. пр. — **Воня́етъ** = смерди́ть, воня́є, во́нюче. — Як тут воняче. С. Аф.

Вообража́ть, ся = уявля́ти, ся (С. Ш.), гада́ти, покла́да́ти на ду́мці, роїти ся (С. З.), мріяти, ся, здава́ти ся. — **Мнѣ вообрази́лось** = мінї здало́сь.

Воображе́ніе = уя́ва (Лев., Фр.), уявлі́ння (С. Ш.); мрія. — І дармо він старав ся викликати їх в своїй уяві. Фр. — Її жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.

Вообрази́ть, ся = уяви́ти, ся, з'яви́ти, ся, примріяти ся, вроїти ся, спогада́ти, зда́ти ся. — Я так живо уявляв собі його біль. Фр. — Як тя кохаю, не спогадаєш. н. п.

Вообще́ = 1. огу́лом (С. З.), зго́ла (С. З.), зага́лом, взага́лї (С. Л.), по́спіль, поспо́лу. (С. З.). — Огу́лом кажучи, воно таки й правда. Кулїш.

2. вку́пі, ра́зом, гурто́м, спі́льне.

Воодушевля́ть, ся = живи́ти, оживля́ти, ся; додава́ти ду́ху, охо́ти, завзя́ття.

Вооружа́ть, ся = 1. узбро́ювати, ся, рихтува́ти, риштува́ти. — Велїв гармати рихтувати і на го́род стріли пуска́ти. н. п. — Галера гарматами риштована. н. д.

2. підніма́ти, підійма́ти, підбу́рювати.

3. д. **Возстава́ть.**

Вооруже́ніе = 1. узброє́ння.

2. збро́я, ришту́нок, арма́та. С. З. Л. — Гармат 27 з иншим риштунком узяли. Л. С. — Конї і риштунки повтрачали. С. З.

Вооружённый = узбро́єний (К. Б.), збро́йний (С. Ж.), армато́ваний, ору́жний. (С. З. Л.) — Виїдеш збройно. К. Д. — Уставуєм, аби до судов ніхто збройне і з гайдуками не приїзжав. Ст. Л.

Вооружи́ть, ся = 1. узбро́їти, ся (С. Ш.),

нарихтува́ти, арматува́ти. — Узброївши ся противко всяким неприятелем. Б. Н.

2. д. **Возста́ть.**

Воо́чію = очеви́дячки, очеви́дьки, очеви́сто, перед очи́ма. — Вхопили вовки тай з'їли у очевидячки лошака. н. к. — Злодій потаємне, а лихвирь очевисте крадеть працю свого ближняго. Б. Н. — Карпо утік у очевидьки на коні. С. З.

Во пе́рвыхъ = в пе́рве, в пе́рше, спе́ршу, напере́д, раз, споча́тку.

Вопи́ть, вопія́ть = голоси́ти, галасува́ти, лементува́ти, вола́ти, репетува́ти. С. З. Л. — Летів орел по-пад морем тай став голосити: ой як тяжко убогому багату любити. н. п. — Борейкова дружинонька волає до Бога: один каже до другого — розійти ся треба н. п.

Воплоти́ть ся = втіли́ти ся.

Воплоще́ніе = втіле́ння. (С. Ж.) — Мати для неї, невеличкої дівчинки, здалась втіленням вищої обороняючої сили. Чайч.

Вопль = га́лас (С. Аф. З.), голосі́ння, ле́мент, ре́пет, репетува́ння (С. Л.), вола́ння. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, запінила ся, затрясла ся і галас зараз підняла. Кот. — Сей галас і репетування. С. З.

Вопреки́ = на перекі́р (С. Л З.), всу́переки, на впі́к, (С. З.), на впі́р, на су́проти, всу́пор. (С. Л.). — Він це зробив на перекір йому.

Вопроси́тельный = пита́ючий. — **В. знакъ** = знак пита́ння.

Вопроси́ть = спита́ти, запита́ти. — Не спитавши голови, не лізь до ніг. н. пр.

Вопро́съ = пита́ння, запита́ння, спи́тка. С. З. Л. — Научає, як тут через питання і одповіді описуєть ся. В. Н.

Вопроша́ть = пита́ти, запи́тувати.

Вопроша́тель = пита́ч. (С. Ж.).

Во́рвань = трін (С. Ш.); жир, витоплений з кита, тюленя то-що, також і риб'ячий жир.

Ворва́ть ся = вде́рти ся, впе́рти ся.

Вори́шка = злодю́жка, злодія́чка, злодійкува́те. — Там таке злодійкувате, що не побаче — украде.

Ворчли́вый = 1. сварли́вий, гомонли́вий, бурку́н, буркоту́н, гри́мач. — Сварлива баба.

2. буркотли́вий, воркотли́вий, туркотли́вий. — Голуб воркотливий.

Воркова́ніе = вуркота́ння, буркота́ння, туркота́ння, туркотня́.

Воркова́ть = вуркота́ти, вуркоті́ти, буркоті́ти, туркота́ти. — Два голуби воду пили, вони пили, вуркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п. — Усю нічку буркотала, мині спати не давала. н. п. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покидати хоче. н. п.

Воркотня́ = 1. д. **Воркова́ніе.**

2. д. **Брюзжа́ніе.**

Воркоту́нъ, нья, ворку́нъ, нья = 1. д. **Брюзга́.**

2. ту́ркот (голуб).

Вороб́ей, пт. Passer domesticus, Fringilla domestica = горобе́ць, здр. горо́бчик, гороб'я́, гороб'я́тко. — Горобець маленький, а серце має. н. пр. — Підлабузнивсь до горлиці горобець, наче й справді запорожський молодець. Б. Г.

Воробе́йникъ, рос. Lithospermum = горобе́йник.

Воро́бка = горо́бличка, горобчи́ця, горобчи́ха. — Горобличка гарна птичка. н. п.

Воро́бушекъ, воро́бышекъ = горо́бчик.

Воробьёвый = гороби́ний, горо́б'ячий. — Гороб'ячі яйця.

Воробьёнокъ = гороб'я́, горобиня́, гороб'я́тко, горобиня́тко.

Воробьи́ный = д. **Воробьёвый.** — **Воробьи́ное се́мя** = д. **Воробе́йникъ.** — **Воробьи́ный горохъ,** рос. Vicia cracca = гороби́ний, горо́б'ячий горо́шок, гадю́чий горо́шок, ди́кий горо́шок. С. Ан. — **Воробьи́ная ночь** = гороби́на ніч. — **Воробьи́ный ща́вель** = д. **Волоса́тикъ 3.**

Ворова́тый = хапки́й, злодійкува́тий, (С. Аф.), машеникува́тий.

Ворова́ть = кра́сти, злодія́чити.

Воро́вка = злодійка (С. Аф. Л.), злодія́чка.

Воровско́й = 1. зло́дійський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крям, а де злодійська корчма. н. пр.

2. кра́дений. — Лучче своє латане, як чуже крадене. н. пр. — **Воровскія де́ньги** = фальши́ві гро́ші. — **Воровскіе лю́ди** = зло́дії, розбиша́ки, гультя́йство.

Воровски́ = крадькома́; зло́дійськи, по зло́дійськи.

Воровство́ = зло́дійство, краді́ж, краді́жка (С. Аф. Л.), краді́жство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадіжці ловили. — — Показуючий дорогу до крадежи. Б. Н.

Воро́вый = метки́й, мото́рний.

Ворожба́ = ворожі́ння, ча́ри, чарува́ння, зна́хурство.

Вороже́я = ворі́жка, воро́жка, зна́хурка,

чарівни́ця. — Там циганка ворі́жка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожи́ть = ворожи́ти, чарува́ти. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Воро́на = 1. пт. Corvus cornix — воро́на, ґа́ва, га́ва. (С. Аф.). — Як ґава у житї до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Ман. — Нї пава, нї гава. н. пр.

2. роззя́ва, ґа́ва, га́ва (про чоловіка).

Воронёнокъ = ґавиня́.

Вороне́цъ = 1. рос. Actaea spicata — во́вчі я́годи, черне́ць, 2. Paris quadrifolia = д. **Во́лчья я́года,** 3. Paeonia tunuifolia — вороне́ць. С. Ан.

Ворони́ка, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ан.

Ворони́ло = гладі́льце. С. Пар.

Ворони́ца = д. **Ворони́ка.**

Воро́ній = воро́нячий (С. Аф.), гави́ний. — **Воро́ній глазъ** = д. **Во́лчья я́года.** — **Воро́ньи я́годы** = д. **Вороне́цъ 1.**

Воро́нка = лїйка С. Л.

Воронкообра́зный = лїйкува́тий.

Вороногра́й, пт. Corvus frugilegus = грак, га́йворон. С. Аф.

Вороно́й = вороний. — Гей кінь вороний, а сам молодий. н. п.

Ворононе́гій = строка́тий. — Строкатий кінь.

Вороноча́лый = миша́стий. — Мишастий кінь.

Во́ронъ, пт. Corvus corax = во́рон, кру́к, крю́к (С. З. Л.); га́йворон, гра́йворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не штука вбити крюка, злови-но живого. н. пр. — Воро́н, крюків сила. Гул. Ар. — В полї, мати, чорний ворон кряче; ой той мінї голову оплаче. н. п.

Вороньё = га́лич, вороння́ (С. Аф.), га́йворо́ння. — Не га́лич чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське гайвороння попасїдало па дуб. К. Х.

Вороня́га, вороня́жка, рос. Solanum nigrum = паслїн, пасльо́н. С. Ан.

Ворота́ = воро́та, бра́ма, (на коловороті) — коло́ворот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав панків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака впустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. Ш.

Вороти́ла = оруда́рь, верхово́да.

Вороти́ло = стріла́ (у вітряка).

Вороти́ть, ся = 1. поверта́ти, переверта́ти, одверта́ти, ся. — Чогось він одвертаєть ся од мене. — **Съ душ́й воро́титъ** = з душі ве́рне, ну́дить. — І по ганим чимсь воняє, аж із душі верне.

2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, заверну́ти, ся. — Вернись, сину до домоньку змию тобі головоньку. н. п.

Воро́тки = ворі́тця, ворі́тки́. С. Аф.

Воротнико́вый = комі́рний.

Воро́тникъ = воротáрь, заворі́тник, ворі́тний, бра́мний. — Воротарю! воротарю! — Хто, хто у ворі́т кличе? н. п. — Заворітника тримають, та за ним зачиняють. н. пр.

Воротни́къ = ко́мір, ко́мнїр, ко́внїр. С. З. Л. — Не до нашої шиї тії коміри шили. н. пр. — Комір заполоччю встрочений. С. З.

Воротничо́къ = комі́рець, комірчи́к, комірок.

Воро́тный = ворі́тний, бра́мний. (С. Ш.)

Воро́тца = 1. ворі́тця, ворітки́. С. Аф.

2. хві́ртка, хві́рточка (у воротях). С. Ш. — Він у хвіртку, а чорт у дїрку. н. пр.

3. квати́рка, хві́рточка (у вікнї). — Подивив ся козак Нечай в кватирку очима, а вже Ляхів сорок тисяч стоїть за плечима. н. п.

Во́ротъ = 1. д. **Воротни́къ.** — **Брань на вороту́ не виснетъ,** н. пр. = ла́йка не бі́йка, в боку́ не боли́ть. н. пр.

2. коло́ворот (вал, на котрий накручуєть ся вірьовка, мех.), (для витягання невода) — бара́н. (Аф.). — Губа, як на коловороті гуляє. н. пр.

Во́роть = ви́воріт.

Во́рохъ = во́рох, ку́па.

Воро́чать, ся = 1. переверта́ти, ся, перекида́ти, ся.

2. крути́ти, поверта́ти.

3. верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся.

4. ору́дувати, верхово́дити. — Він усїм у нас орудує.

Вороши́ть, ся = воруши́ти, ся, переверта́ти, ся.

Во́рса, ворсъ = ба́рва, (С. Ш.), во́рса.

Во́рсить, ворсова́ть = ба́рвити (С. Ш.), наво́дити во́рсу.

Ворча́ніе = 1. бурча́ння, бу́ркіт, буркотня́. — В животї така буркотня піднялась.

2. (про собак) — гарча́ння, гаркотня́. С. З. Л.

Ворча́ть = 1. бурча́ти, бурмота́ти, буркотіти, мурча́ти. С. Л. — У колисцї дитя кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

2. (про собак — гарча́ти, га́ркати. —

Чиє б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.

Ворчли́вый, Ворчу́нъ, нья = д. **Брюзга́.**

Воръ = злоді́й, поб. — злодюга, злодіяка, злодіїще С. З. Л., ворюга, воряга. С. Л. — Злодій злодія зараз позпає. н. пр. — Хатнього злодія пе встережеш ся. н. пр. — Не той злодій, що вкрав а той, що сховав. н. пр. — **По дѣла́мъ во́ру и му́ка,** н. пр. = коту́зї по заслу́зї. н. пр.

Во своя́си = до до́му.

Восемна́дцать = вісїмна́дцять, вісїмна́дцятеро.

Во́семь = вісї́м, во́сьмеро, вісьмери́к. — Всїм по сїм, а мінї вісїм. н. пр. — Ой ішли воли та в вісьмерику. н. п.

Во́семьдесятъ = вісї́мдеся́ть.

Воскипа́ть, воскипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти. — **Воскипѣ́ть гнѣ́вомъ** = скипі́ти, запали́ти ся.

Воскли́кнуть = ви́гукнути, ви́кликнути, завола́ти.

Восклица́ніе = ви́гук, ви́клик (С. Пар.), о́клик. — **Знакъ восклица́нія** = знак ви́клику. С. Пар.

Восклица́ть = вигу́кувати, викли́кувати, вола́ти (С. З.).

Восковáтый = вощи́стий.

Восково́й = воско́вий, вoща́ний. — Воско́ва сьвічка.

Воскреса́ть = воскреса́ти, ожива́ти.

Воскресе́ніе = 1. воскресе́ння.

2. неділя, здр. — неді́ленька. — Ой учора та суботонька, сьогодня неділя, чого ж в тебе то, чумаченько, сорочка пе біла? н. п. — **Ка́ждое Воскресе́нье** = що неді́лї. — Як би я мав сестру рідну, та неньку старепьку, дала б мінї що неділї сорочку біленьку. н. п. — **Свѣтлое Воскресе́нье** = Вели́кдень. — Тодї сиротї Великдень, як сорочка біла. н. пр. — К Різдву стежки позамітає, к Великодню води порозливає. н. п.

Воскресе́нье = д. **Воскресе́ніе 2.**

Воскре́сный = неді́льний. — **Воскре́сный день** = неді́ля. — **Воскре́сная шко́ла** = неді́льня шко́ла.

Воскуря́ть = кади́ти, кури́ти.

Воскъ = віск.

Воспале́ніе = запале́ння, (про рани) — роз'ятрення, заятре́ння. С. Л. — Мати вмерла на запалення легких. Фр.

Воспали́ть, ся, воспаля́ть, ся = запали́ти, ся, запаля́ти, ся, заня́ти, ся, займа́ти ся. (Про рани) — роз'ятри́ти ся, заятри́ти ся, приятри́ти ся, ятри́ти ся. — Тільки пікрябнула шкурочку, а воно й приятрило ся. Хар. — **Воспали́ть ся гнѣ́вомъ** = роз'ярити ся, розлютова́ти ся.

Воспари́ть = злетї́ти, поли́нути в го́ру.

Воспита́ніе = годова́ння, вихова́ння (С. Л.), хов. — Такий погляд на хов дітий робить вам честь. Лев.

Воспи́танникъ, ца = годо́ванець, годо́ванок, годо́ванка, вихова́нець, вихо́ванка. (С. Аф., З. Л.), плека́нець. (С. Пар.). — Припяв був до себе сироту Петра за годованця. Кот. — А сам Настусю підживав, таки годованку. К. Ш.

Воспи́танный = 1. ви́хований, ви́годований.

2. д. **Благовоспи́танный.**

Воспита́тель, ница = вихова́тель, ка, учи́тель, ка.

Воспита́ть, воспи́тывать, ся = ви́годувати, згодува́ти, вигодо́вувати, ся, ви́ховати, вихо́вувати, ся, ви́кохати, вико́хувати, ся, ви́ростити, виро́щувати, ся, плека́ти. С. Л. — Ой годувала дочку не год, не два, та й згодувала — людям слуга. н. п. — Викохав дитину в добрую годину. н. пр. — Ой був в Січи старий козак на призвіще Чалий, викохав він сина Саву козакам на славу. н. п.

Воспламене́ніе = запале́ння, спалахне́ння.

Воспламени́ть, ся = запали́ти, ся, вспала́ти, запала́ти, заня́ти ся, загорі́ти ся. С. Л.

Воспламеня́емость = па́лкість.

Воспламеня́ть, ся = запаля́ти, ся, запа́лювати, ся, займа́ти ся; розпа́лювати, ся. — Занялось так швидко, що ніяк не можна було потушити. — А він так розпалив ся, що вже пі на що не дивить ся. — **Воспламеня́емый, воспламеня́ющій ся, легко́ воспламеня́ющій ся** = палки́й, скоропалки́й.

Восполне́ніе = виповне́ння, заповне́ння.

Восполня́ть, ся = виповня́ти, ся, заповня́ти, ся; докла́дувати, досипа́ти, долива́ти до...

Воспо́льзоваться = покори́стувати ся (С. Л.), пожи́ти, поживи́ти ся, пожиткова́ти, скори́стувати ся, скориста́ти. (Гал.) — Хотів добром моїм пожиткувати. — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Воспомина́ніе = 1. зга́дування. (Лев.)

2. спо́мин, спо́минка, зга́дка, спо́гад. С. Л. — **Въ воспомина́ніе** = на спо́мин, на зга́дку, на не за́будь. — Посажу ко-

ло хатипи на спомин дружині, і яблуню і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. пáм'ятка. — Се мінї пам'ятка від батька.

Воспоминáть, ся = згáдувати, ся, споминáти, ся.

Воспомянýть = згадáти, спогадáти. (С.З.Л.)

Воспослѣ́довать = сподїяти ся, стáти ся, склáсти, ся, здїяти ся. — Сподїялось таке лихо, що крий Боже! — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр.

Воспособля́ть = помогáти, запомогáти.

Воспрепя́тствовать = перепинúти, спинúти, зупинúти, перешкóдити, на перешкóдї стати. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила чужая чужина. н. п. — Коли б тільки він не став мінї на перешкоді, то б усе було добре.

Воспретúть, воспрещáть = заборонúти, -няти, заказáти, -зувати, боронúти, (говорити) — зацїнити, зацúтькати. — А він мене з корчми не гонить, а він мінї пити не боронить. п. п. — З хати не пускала, гулять заказала. н. п.

Воспрещéніе = заборóна, зáказ, запрéт.

Воспринимáть = брáти, приймáти. — **Воспринимáть отъ купéли** = хрестúти, у хрест увóдити.

Воспріéмникъ, ца = хрещéний бáтько, хрещéна мáти.

Воспріéмный, ая, отéцъ, мать = д. **Воспріéмникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хрещéник, хрещéниця, похрéстник, ця. — На Сьвят-вечер хрещеник або хрещениця приносять батькови вечерю. п. о.

Воспріимчивость = уразлúвість, чýйність. (С. Ж.)

Воспріимчивый = уразлúвий (С. Ш.), чýйний. (С. Ж.)

Воспроизводúть = д. **Возобновлять** і **Возсозидáть.**

Воспротúвиться, воспротивля́ться = протúвити ся, змагáти ся, затяти ся, суперечáти ся, опинáти ся, не згóдити ся, не згóжувати ся, óпір стáвити (С. З.), опéрти ся.

Воспря́нуть = прокúнутись.

Воспылáть = запалáти, спалáти. — Вони ж почувши, запалали гнївом. К. С. П.

Воспѣвáть, воспѣ́ть = 1. сьпівáти, висьпівувати, вúсьпівати. — Та через те, що їх поет не висьпівав, усїх їх до 'дного народ позабував. К. Д. Ж. — Висьпівує соловейко. К. Ш.

2. слáвити, вихваля́ти, вслáвити, вúхвалити.

Востóкъ = схід. С. Л. — На сході сонця. С. З.

Восторгáться = радїти (дуже).

Востóргъ = рáдість (велика). — Вітає радість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Востóчный = схíдний, сходовúй. — Сходовий вітер.

Востребовать = потрéбувати, вúправити.

Вóстренькій = гострéнький.

Вострепетáть = затремтїти, затріпотїти, задрижáти.

Вострúть = гострúти, точúти. — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Востроглáзый = д. **Быстроглáзый.**

Востронóгій = д. **Быстронóгій.**

Вострýха, вострýшка = цокотýха, моторýха.

Вóстрый = гóстрий.

Восхвалéніе = хвалá, похвалá.

Восхваля́ть = вихваля́ти.

Восхитúтельный = чудóвний, чарівнúй, роскíшний.

Восхищáть, ся = чарувáти, радїти.

Восхищéніе = рáдість (велика).

Восходúть = схóдити, зíхóдити, підіймáти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходив. К. Ш. — Ой зійшла зоря вечіровая. н. п.

Восхóдъ, восхождéніе = схід, зíхóд.

Восхотѣ́ть = захотїти, захтїти, забажáти.

Восцá = сверблячка (лишáй).

Восцáрствовать = зацарювáти.

Восчýвствовать = зачýти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. п. п.

Восшéствіе = зíхóд.

Восьмерúкъ = вісьмерúк. — Візьми хунт сьвічок вісьмерику.

Восьмёрка = 1. (в картах) — восьмáка, вíсімка. (Малорус. игры. Кіев. Ст. 1887—6).

2. вісьмерúк. — Пан поїхав восьмериком.

Восьмидесятый = вісїмдеся́тий.

Восьмóй = вíсьмий, вóсьмий.

Воткáть = уткáти, вплестú.

Воткнýть, ся = встромúти, ся, устромúти, застромúти, увіткнýти, вгородúти, ся. — Волїла б ти ніж в мене вгородити, ніж маєш, мила, ті слова говорити. н. п.

Вóтра = трúни (С. Ш.), збóїни (тільки від соломи, а перше — й від металу.).

Вотрýха, вотрýшка = д. **Ватрýха.**

Вóтчимъ = вітчим.

Вóтчина = дідівщина, дідúзна, бáтьківщина, материзна. (Родовий маєток.) — Ви купили сей грунт? Ні, се моя батьків-

щина. (Слово **Во́тчина** прикладаеть ся до нерухомого земельного маетку, частїше великого).

Во́тчинникъ = власти́тель нерухо́мого мае́тку.

Вотще́ = ма́рне, дарма́, ду́рно, даре́мне. — Як марно нажив, так марне і піде. н. пр. — Сьвіте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може його вже я й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оце́, ото́, тут, аж о́сь, та. — Та була в мене жінка, та була в мене Любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-во́тъ** = от-о́т, туж-ту́ж, ось-о́сь, ось-ось-о́сь, за то́го. — Аж тут і на дворі туж-туж уже сьвітае. Гул. Ар. — Час затого й жати. К. Ш. — **Вотъ гдѣ** = о́сь-де, о́т-де, о́сьдечки, аж о́сьдечки, аж о́сьде. — **Вотъ еще!** = ото́ ще, отце́, то́ж бак! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ какъ!** = о́сь як, о́т як, от та́к! — **Вотъ како́й** = о́сь яки́й, от таки́й. — Ось який завбільшки. — **Вотъ и вся не долга́** = о́т тобі й кіне́ць, о́т і все, от тобі й край! — **Вотъ сюда́** = ось сюди́, он-сюди́, отсюди́. — **Вотъ та́мъ** = о́н-де, о́ндечки, он-та́м, он-та́мечки, та́меньки. — **Вотъ тако́й** = от-таки́й. — **Вотъ то́-то** = то́ж то, то́-тож. — **Вотъ тебѣ и на!** = от тобі й на́!, отце́!, оттаке́!, от тобі й ма́еш! — **Вотъ ужъ куда́** = аж о́сь куди́. — **Вотъ ужъ когда́** = аж о́сь коли́. — **Во́тъ что** = о́сь що, о́т що. — **Вотъ этотъ** = оце́й, се́й.

Во́хра = о́хра.

Воцари́ться = зацарюва́ти, оцари́ти, ся, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий, запанував, тай думав шляхту приборкать трошки. К. Ш. — На сьвіті правда запануе. — І життя могутне знову запануе, і нїщо не зломить силу молодую. н. п.

Воцерковле́ніе = уво́дини. С. Ш.

Вочеловѣ́чение = очолові́чення, втілення. (С. Ж.)

Вочеловѣ́читься = очолові́читись, втіли́ти ся.

Во́чію, во́чью = д. **Воо́чію.**

Во́шки, рос. Spergula arvensis = мете́лики. С. Ан.

Во́шкарица = гни́да.

Вошь, мн. вши, ком. Pediculus = во́ша, мн. во́ші, дїтське — ку́ка, зб. — вошва́, ну́жа. — І нужі повна очкурня. Кот. — Нужа заїла. С. З. — Грошей, як у жида вошей. н. пр. — **Вошь травяна́я**, Aphis = трав'яна́, росли́нна во́ша, тля́. — Страчують рослинну вошу так саме, як і капустяну блоху. (Степовик.)

Вощано́й = воско́вий, вощани́й.

Вощи́ть = вощи́ти, наво́щувати.

Воя́жъ = по́дорож, мандрі́вка.

Впада́ть = 1. па́дати, упада́ти. — Упав в рівчак. — **Впа́ли глаза́** = запали очі, позапада́ли. — **Впасть во уны́ніе** = в тугу вда́ти ся. — Ой не плачте, не журітесь, в тугу не вдавайтесь, заграв мій кінь вороненький — назад сподївайтесь. н. п.

2. влива́ти ся, утїка́ти, вплива́ти. — Самарь в Днїпро вливаеть ся.

3. попада́ти, вдава́ти ся, вкида́ти ся. — Попав в біду. — Вдав ся в тугу.

Впа́дина = падь, влого́вина, я́мка.

Впа́дистый = ямкува́тий.

Впа́ивать = залюто́вувати.

Впа́лзывать = вла́зити, вповза́ти.

Впа́лый = запа́лий.

Впасть = д. **Впада́ть.**

Впаха́ться = в'ора́ти ся. — Він в'орав ся в мое поле.

Впервóй, впервы́е = впе́рве, впе́рше, спе́ршу. — Де вперше я сьвітї радість вздрів. Петренко-Спіп. — **Это ему́ не впервóй** = се йому́ не первина́. Номис.

Впереваʹлку = перева́люючись, по ма́лу (йти, їхати).

Впереваʹлъ = 1. навпросте́ць, манівце́м. С. З. — Гей яром, яром за воламп, манівцями за вівцями. н. п. — Навпростець пішов.

2. д. **Впереваʹлку.**

Впереди́ = 1. попе́реду, спе́реду, поса́мперед. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорошенько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступае, посамперед Морозенко сивим конем виграває. н. п. — **Впереди́ идти́** = пе́ред вести́. С. З. Л.

2. напере́д, на да́льше.

Вперёдъ = 1. впере́д, упере́д, попе́реду, попере́д, навпере́д; з гори́. — Поперед батька в пекло не сунь ся. н. пр. — Поперед спитай ся, а тоді і лай ся. н. пр. Посилае мене попереду. — Він усі гроші з гори дае. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна надїяти ся, а чого нї. Фр.

2. д. **Впереди́ 2.** — Щоб мінї наперед и коли сього не було!

Впереме́жку, вперемѣ́шку = мі́шма. Треба мішма класти: одно через друге.

Внере́ть, ся = впе́ртп, ся.
Внери́ть = вту́пити (очі).
Впечатли́тельность, впечатли́тельный = д. **Воспріи́мчивость, воспріи́мчивый.** — — Антіп дуже вразливий на всяку красоту. Фр.
Впечатлѣва́ть, ся = вража́ти, ся.
Впечатлѣ́ніе = враже́ння (С. Л.), вражі́ння. (Фр.) — **Произвести́ впечатлѣ́ніе** = врази́ти. — Розмова зробила на нього дуже прикре вражіння. Фр. — Молодих незвичайно вразила краса... Лев.
Впива́ть = д. **Вбира́ть.**
Впива́ться = 1. втя́гувати ся. — Його так скоро не напоїш — він уже втягнув ся. 2. в'ї́дати ся, уї́дати ся (С. З.), впива́ти ся, уп'я́сти ся. — Ка[...]ли уїдають ся в тіло. С. З. — Уп'яв ся, як реп'ях. н. пр. — Як п'явка впила ся.
Впи́сываніе = вписа́ння, упи́сування.
Вписа́ть, впи́сывать, ся = вписа́ти, уписа́ти, упи́сувати.
Впи́тывать, ся = д. **Вбира́ть.** — **Впи́тывающій въ себя́** = беркий. (С. Ш.).
Впи́хиваніе = впиха́ння.
Впи́хивать, ся, впихну́ть, ся = пха́ти, впиха́ти, упиха́ти, упи́хувати, ся, впхну́ти, упха́ти, ся.
Вплавь = вплпнь, упли́нь. С. Л. Ш. — Пливи, пливи, селезню, та вплинь за водою. н. п. — Пливи уплинь за водою, а я піду у слід за тобою. н. п.
Вплеснýть = вплю́снути, вхлю́пнути.
Вплести́, вплесть, вплета́ть, ся = 1. вплести́, заплести́, всука́ти, вплїта́ти, ся і т. д.
2. д. **Вмѣша́ть, ся** 3.
Вплотну́ю = щі́льно, (про їжу) — до схочу́, до не́хочу. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. в. п.
Вплоть = 1. щі́льно. С. З.
2. до кра́ю, до кінця́, до пня́, аж, аж до́, аж по́. — Одрізав до краю. — Налив аж по самі вінця. — Гуляли аж до ранку.
Вподъёмъ = під си́лу. — Се йому не під силу.
Вполго́лоса = тихе́нько. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. н. п.
Вползáть, вползти́ = д. **Влáзывать.**
Вполнѣ́ = вно́вні, уно́вні (С. З.), зовсі́м, цілко́м, до кра́ю, до оста́нку.
Вполоборо́та = тро́шки бо́ком, оберну́вшись.
Вполови́ну = на полови́ну.
Вполпути́ = на полови́ні доро́ги, на півдоро́зї.
Вполпьяна́ = під ча́ркою, на підпитку, підпи́лий. — Ні, він не п'яний, але під чаркою. — Еней хоч трохи був підпилий, та з розумом. Кот.
Вполсыта́ = підгодува́вшись, на́дголодь.
Впо́лы = на полови́ну.
Впопа́дъ = до ре́чі, до ді́ла, до ладу́. — Сказав як раз до речі, як в око влїпив.
Впопыха́хъ = хапа́ючись,ква́плячись, захапа́вшись.
Впорожнѣ́ = порожняко́м. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.
Впо́ру = впо́ру, са́ме в ча́с; як ра́з, в мі́ру, до мі́ри, помі́рно, як слі́д.
Впослѣ́днее, впослѣ́дніе = в оста́ннє, в оста́нній раз, на послі́док, на оста́нці.
Впослѣ́дствіи = опісля́, навпісля́, напо́слї.
Впотьма́хъ = по́ночі. — Хто ходить поночі, шукає немочі. н. пр.
Впра́вду = спра́вдї. — Чи вже ж і справдї він казав?
Впра́вить = упра́вити, запра́вити.
Впра́во = упра́во, право́руч, соб, цоб.
Впра́вѣ = з пра́ва, на пра́во, право́ру[ч].
Впра́хъ = до оста́нку, до пня́, до по[...], до щенту.
Впредь = на пере́д, на да́льше; аж д[...], по́ки аж... — **Продолже́ніе впредь** = да́льше бу́де.
Впробѣ́ль = біля́во, про́біловато.
Впро́голодь = на́дголодь.
Впро́желть = жовтя́во.
Впро́зелень = зелена́сто, зеленкува́то, впро́зелень. (Чайч.)
Впрокъ = 1. на кори́сть, на пожи́ток, на добро́.
2. в запа́с.
Впроса́къ попа́сть = вклепа́ти ся, [п]опа́сти в ха́лепу, поши́тись у ду́рні.
Впро́синь = синя́во.
Впросо́нкахъ, впросо́ньи = з просо́ння, з просо́нку.
Впро́хмель = не зо́всім ви́тверезившись.
Впро́холость = живучи́ ча́сом не вку́пі з жінкою.
Впро́чемъ = проте́, а проте́, одна́к, одна́че, об ті́м, але́. — Сім літ горох не родив, проте голоду не було. н. пр. — Наче гадина, а об тім хто його зна. Чайч.
Впры́гивать, впры́гнуть = вплі́гувати, вестри́бувати, веско́кувати, вплигну́ти, вестрибну́ти, веско́чити.

Вирыскать, вприскивать, впрыснуть = вбризкати, -увати, -нути, віциркати, зациркати. — Молоком в око зациркати.

Вирыть, = навзаводи. С. Л.

Випрягать, ся = запрягати, впрягати, ся.

Вирядывать = 1. впрядати.

2. д. **Випрыгивать.**

Випрямливать, ся = випрямляти, рівняти, вирівнювати.

Випрямь = 1. прямо, просто. — Пішов просто до його. — Ми просто йшли. К. Ш.

2. справді. — І справді так.

Впрясть = д. **Впрядывать.**

Впрятать, впрятывать = сховати, приховати, заховати, ховати, приховувати, заховувати. — Спасибі в кишені не сховаєш. н. пр.

Впрячь, ся = впрягти, запрягти, ся.

Впугивать, впугнуть = заганяти, вганяти, загнати (полохаючи).

Впускать, впустить = впускати, пускати, пустити. — Василь, ти мій батьку, пусти мене в хатку. н. п.

Впу[illegible] = пусткою, без ужитку, дарма, ду[illegible]. — Хата стоїть пусткою. — **Впусті лежать** (про землю) = вакувати. — Земля вже скільки літ вакує.

Впутать, впутывать, ся = 1. вплести, вплітати, ся.

2. вплутати, ся, вплутувати, ся, втручати ся. — І його вплутав в своє діло. — Не втручай ся в чуже діло.

Впухъ = 1. д. **Впрахъ.**

2. пишно. — Вирядилась пишно.

Впырнуть, впырять = встромити, застромити, вгородити, увіпхнути, увіткнути, встромляти, втикати.

Вяливать = напинати.

Внятеро, внятеромъ = впятеро, впятьох, упятьох. — Впятьох випили десять пляшок червоного.

Врагъ = 1. ворог, мн. вороги, здр. вороженьки, воріженьки, (бувший приятель) — розбрат. — То мій давній ворог. — Брешіть, брешіть воріженьки, а ви люде чуйте. н. п. — Хан учинив ся розбрат Хмельницькому. Л. В.

2. яр, здр. ярок, (степовий) — балка, балочка, (з ліском) — байрак.

Вражда = ворогування, ворожнета, неприязнь.

Враждебный = ворожий.

Враждованіе = ворогування.

Враждовать = ворогувати. — Мазепа і Палій проміж себе ворогували. н. о. — Як зо мною гуляють, тоді мені щирують, а як від мене підуть, ще й на мене ворогують. н. п.

Вражескій, вражій = ворожий.

Вразбродъ = вростіч, різно. — Як уже пізно, розійшли ся різно. н. п.

Враздробь = нарізно, особо. — Гуртом дешевше, як нарізно.

Вразмахъ = зрозмаху. — Ударив зрозмаху.

Вразмётъ = роскидано.

Вразсыпную = д. **Вразбродъ.** — То драла вростіч всі дали. Кот. — Так всі і кинулись вростіч.

Вразумительный, но = зрозумілий, ло, розумний, но, втямкий. — Та все по нашому, щоб кожному воно розумно було Кв.

Вразумить, вразумлять, ся = напоумити, напутити (С. З.), нарадити, вияснити, напоумляти, ся, вияснити, ся. — Він його на розум напутив.

Враки = брехні і д. **Вздоръ.** — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш сн. н. пр.

Враль, я, вралиха = брехун, брехуха, брехачка (м. р.), брешко, забреха, брехтя (ж. р. С. Аф.), скоробреха, чистобреха, (хто помогає брехати) — підбрехач. — Паллант і сам був зла брехачка — язик його тож не клесачка. Кот. — О, вже цього чистобреху не піймаєш.

Вральня = брехунівка. — А що, люди добрі, чи не з брехунівки ви? Кв.

Враньё = д. **Враки.** — З брехні не мруть, та тільки віри вже не ймуть. н. пр.

Врасплохъ = зненацька, несподівано. — Що як би янгол зненацька злетів з неба з огненою різкою. Кот.

Врастать = 1. вростати, уростати.

2. доростати, виростати.

Врастяжку = простягшись.

Вратникъ = д. **Воротникъ.**

Врать = 1. брехати, побріхувати, вибріхувати, брехню точити, москаля везти, підпускати, (на сповіді) — попа возити в решеті, (перестати) — перебрехати, (помогати) — підбріхувати. — Язиком брехати — не ціпом махати. н. пр. — **Врётъ во всю Ивановскую** = бреше на всі заставки. Ном.

2. д. **Вздоръ городить.**

Врачебникъ = 1. лічебник.

2. лікарь.

Врачебный = лікарський.

Врачеваніе = лічіння, гоїння. — Яке вже там лічіння, коли сухоти.

Врачеватель = лікарь.

*

Врачевáть, ся = лічúти, ся, гóїти, ся. — Шкода гóїти, коли смерть прийде. п. пр.

Врачъ = лікарь. — Лікареві, чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. п. пр. — **Быть врачéмъ, заниматься врачевáніемъ** = лікарювáти. — Він уже 5 літ лікарює.

Вращáтельный, но = коловоротний, но, обертнем. — Так міні обертнем хата і ходить (казав слабий). Ніс.

Вращáть, ся = вертíти, ся, крутúти, ся, обертáти, ся. — Земля обертаєть ся коло сонця. Де-що про сьвіт Божий.

Вращéніе = обертáння, вертїння.

Вредúтель, ница = шкóдник, ця.

Вредúтельный = шкодлúвий, шкóдний, вадлúвий, вадкúй, шкодю́чий, нездорóвий.

Вредúть = шкóдити, вáдити, шкóду шкóдити, робúти. — Більмо окові не шкодить, тільки око не бачить. п. пр. — Хто пізно ходить, той сам собі шкодить. п. пр. — Не один козак сам собі шкоду шкодив. п. п. — Ледачому животові і пироги вадять. п. пр.

Врéдный, но = шкодлúвий, шкóдний, но, вадлúвий, вадлúво, вáдко, вáдить. — Шкодливий, як кішка. п. пр. — Хліб на хліб не вадить, а кий на кий вадить. п. пр.

Вредонóсный = д. **Вредúтельный** і **Врéдный**.

Вредъ = шкóда, вáда. — Чия шкода, того й гріх. п. пр. — Мудрий Лях по шкоді. п. пр. — **Вредъ причинúть, нанестú** = нашкóдити, шкóду зробити, вчинúти. — Батько нашкодив, а діти в одвіті. п. пр. — Коваль шкоду зробив, а шевця повісили. п. пр. — А хто би кому шкоду учинив, тот маєть шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во врéдъ, ко вредý** = на шкóду. — На шкоду людськую збудившая ся проява. Л. В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду ближнього. Б. Н.

Врéменемъ = чáсом, часáми, úноді, úнколи, порóю, від чáсу до чáсу. — Часом з квасом, порою з водою. п. пр.

Временнóй, врéменный = дочáсний, часóвий, тимчасóвий. — Щастя дочасне, а злидні довічні. п. пр. — Боярину квітка часовая, а Петрови дівка віковая. п. п. — Опекун або заставник і кождий, дочасним правом імен'я державши. Ст. Л. — **Врéменно** = дочáсно, до чáсу, пóки-що. — До часу глечик воду носить, поки вухо не одірветь ся. п. пр.

Временщúкъ = милоúванець, котрому пощастúло за короткий час із низького стану осягнути великої сили при державній особі.

Врéмя = час, годúна, порá, добá, врéм'я, урéм'я. (С. Ш.) — Час платить, час тратить. п. пр. — Час до дому, час і пора. п. п. — Се було пізньої доби. — Та згинула добра година: вмерла моя вірна дівчина. В. Щ. — **Вó-время** = у свій час, вчáсно, впóру. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Во врéмя** = під чáс. — А-ще би кто під час служби Божої розмовлял ся. Б. Н. — **Во всякое врéмя** = по всяк час. — Він по всяк час такий. — **Врéмя отъ врéмени, отъ врéмени до врéмени** = від чáсу до чáсу, коли не колú, úноді, úнколи, чáсом, часáми. — **Въ ночнóе врéмя** = ночнóю добóю, ночнóї добú. — Де ти волочив ся ночною добою із чужою милою. п. п. — Ночної доби з неволї втікали. п. д. — **Въ рабóчее врéмя** = в робóчу пóру, в дільнúй час. (Ніс.) — **Въ прéжнее врéмя** = спéршу, допрéж сьóго, за прéжнїх часíв. — **Въ то врéмя** = тодї, тодї сáме, за тієї годúни. — **Въ послѣднее врéмя** = остáннїми часáми, в остáннї часú, остáннїми часú. — Ну, останнїми часи був дуже зажурив ся. Рус. В. — **На врéмя** = на якúй час, до чáсу, дочáсно. — **Съ какóго врéмени** = відкóли, з якóго чáсу. — Відколи та й досї не має. — **Съ этого врéмени** = з сьогó чáсу, від тепéр. — **Съ того врéмени** = з тогó чáсу, з тїї порú. — З того часу, як женив ся, я ніколи не журив ся. Кот. — **Съ дáвняго врéмени** = з дáвнїх часів, здáвна, з дáвньої давнúни, з давнїх дáвен. — **Съ незапáмятныхъ времéнъ** = з поконвíку, з вік-віку, віковíчно. — **Свобóдное врéмя** = дозвíлля, вільний час, гýлянки, погуля́нка. — Нехай колись на дозвіллї зроблю. — **Благопріятное, тяжéлое врéмя** = годúна, дóбра годúна, лихá годúна, злигодня годúна, лихолїття. — При добрій годинї — куми й побратими, а при лихій годинї, немає й родини. п. п. — В лихую годину якось недавно довелось мінї заїхать в Україну. К. Ш. — Як у нашій славній Українї були колись престрашнї злигоднї години. п. д. — **Въ какóе врéмя** = в якý годúну, якóго чáсу. — Ой Бог знає, коли вернусь, в якую годину, прийми ж мою Марусеньку, як рідну дитину. п. п. — **Это было не въ нáше врéмя** = це ще не за нáс булó, не в нáші часú дїялось. — **До врéмени, вирéдь до врéмени** = до якого чáсу, покú-що — **Мнѣ те-**

пéрь не врéмя = не мáю чáсу, нíколи. — **Сухóе, дождлíвое врéмя** = годíна, дощовá годíна. — Вік прожити — не дощову годину пересїдити. н. пр. — (Перед обідом) — передобíдок, (Перед вечерею) — підвечéр'я, підвечíрок, (Перед сном або як саме полягали спати) — лягови, облягй, облягóма. — Це було саме в обляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла. К. Д. Ж. — От раз він входе у свою хату облягома, а за ним слідом щось входе. н. о. (Між весною і літом) — зáлїтки. — **Врéмя вóзки копéнъ, хлѣба съ пóля** = коповíз, возовйця. — Се було саме у коповіз. — **В. сгребáнія** = гребовйця. — **В. жáтвы** = жнивá. — **В. косьбы** = косовйця. — **В. пахáнія** = óранка, рáлянка. — **В. посѣва** = сїянка, сїбá, сїйбá. — **Передъ сбóромъ хлѣба и óвощей** = передиїівок, переднївка. — **В. роéнія пчелъ** = рійбá, ройовйця. — **В. собирáнія мáку** = макотрýс. — **В. линянія** = линьбá. — **В. свáдебъ** = женйтво. — **Врéмя прáздно провестí** = змарнувáти час, провакувáти.

Времясчислéніе = лїтощóт. — У нас лїтощот ведеть ся з того часу, як народив ся Христос. (З рукопис. календаря).

Врйнуть, ся = д. **Вбросить, ся.**

Врóвень = врíвень, врíвнї, вщéрть. — Врівень з берегами. — Насипав мірку вщерть.

Врождённый = прирождéний, прирóдній, родймий. — Вона прирождена відьма. н. о.

Врóзницу = нарíзно. — Гуртом дешевше, як нарізно.

Врозь, врозь = рíзно, осóбо, пóрізно. — Як уже пізно, розійдемось різно. н. п.

Врóзсыпь = д. **Вразсыпнýю.**

Вростáть = д. **Врастáть.**

Врóстокъ = нáріст.

Врóсхмель = д. **Вполпьянá.**

Врубáть, врубйть = зарубáти.

Врунъ, врýнья = д. **Враль.**

Вручáть = уручáти, доручáти, приручáти, до рук давáти. — А ти, милий, од'їзжаєш, комуж мене уручаєш? н. п. — Поклони ся отцю, неньцї, що вони тебе одкланяли і братові приручали і на посад виряжали. н. п. — Хмельницькому до рук подав. н. д. — Чи уже ж ти помираєш, кому добро уручаєш? Доручаю кошовому, писаревї січовому. н. п.

Вручéніе = доручéння.

Врывáть = д. **Вкáпывать.**

Врывáться = 1. д. **Вкáпываться.**

2. вдерáти ся, вперáти ся.

Врѣзывать, ся = 1, урíзувати, ся, врíзувати, ся, вроблйти (різанням).

2. в'їдáти ся. — В'їлось йому в голову, нїяк не забуде.

3. д. **Врывáться 2.**

4. закóхуватись, втьóпати ся. (Д. **Влюбйться.**)

Врюхаться = д. **Влюбйться** і **Влянать ся 3.**

Врядъ, врядъ ли = наврйд, навдáку.

Всáдникъ = їздéць, верховéць, верховйк, верховйй. — Де не взяв ся їздець, мчить ся по полю. н. о.

Всáживать = всáжувати, стромлйти, встромлйти.

Всáсываніе = вбірáння.

Всáсывать, ся = 1. вбірáти, ся, втягувати, ся, набірáти ся. — **Всáсывающій** = беркйй. (С. Ш.)

2. д. **Впивáться 2.**

3. присóсувати ся, усисáти ся. — Дитина потроху присосала ся.

Всё = д. **Весь.**

Всеавгустѣйшій = д. **Августѣйшій.**

Всевйдящій = всевидющий.

Всевозмóжный = всякий, превсякий, всеможлйвий.

Всевысочáйшій, всевышній = найвйщий.

Всегдá = зáвжди, зáвше, завсегдá, усé, по всяк час, ізвíк, завсїгдй (Чайч.) — Старому завше годи, як малому. н. пр. — — Він усе ходить ніяки. — Ми ізвік так жили. (С. Л.) — В чужих руках завше більший шматок. н. пр.

Всегдáшній = завсегдáшній, повсякчáсний.

Всегóдно = що рóку, що гóду.

Вседнéвный, но = 1. щодéнний, щоднй, щодéнно. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки нени не засиплють чужим піском очі. К. Ш. — І в пісні тій надії всї і муки свої ми вилили, сьпіваючи щоденно її. Чайч.

2. цїлодéнний, увéсь, цїлий день, увесьдéнечки. (С. Ш.)

Всеконéчно = авжéж, аджéж, нéвне, кóнче.

Вселéнная = сьвіт, сьвіт Бóжий, весьсьвіт. (С. Ж.)

Вселéнскій = всесьвітній, сьвітовий.

Вселйть, ся = оселйти, ся, населйти, ся, осадйти, осїсти ся, вселйти, ся.

Всемйлостивѣйшій = наймилостйвіший.

Всемíрный = всесьвітній, повсесьвітній, всьогосьвітній (К. Краш.), цїлосьвітній

(Лев.). — Зоря всесьвітная зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всемогу́щество = всемогу́чість, всеси́ла. (С. Пар.).

Всемогу́щій, всемо́щный = всемогу́чий, всеси́льний. — Тебе благаю, всесильний Боже!

Всемѣ́рный, но = д. **Всевозмо́жный,** яко мо́га, уся́ким спо́собом. — Треба яко мога дбати, щоб...

Всемѣ́стный, но = повсю́дний, скрізь, усю́ди, повсю́ди, по всїх усю́дах.

Всенаро́дный, но = 1. всенаро́дний, но. 2. прилю́дний, но (С. З.), привселю́дний, но. — Вона мене привселюдно гань-била.

Всенижа́йшій = найни́жчий.

Всео́бщій = спі́льний, гуртови́й, зага́льний.

Всепоко́рный, всепоко́рнѣйшій = всепокі́рний, найпокірнїйший.

Всепресвѣтлѣ́йшій = найяснїйший. (Пр. д. під с. **Августѣ́йшій**).

В сердца́хъ = з пересе́рдя, розсе́рдившись. — Та це він з пересерди так каже.

Всесвѣ́тный = д. **Всемі́рный.**

Всесвято́й = найсьвятїйший, пресьвяти́й.

Всеси́льный = всеси́льний, найду́жчий, найсильнїйший.

Всесла́вный = найславнїйший.

Все́-таки = д. під с. **Весь.**

Всеуслы́шаніе, у виразї „**Во всеуслы́шаніе** = го́лосно, щоб усї почу́ли.

Всецѣ́лый, ло = цїли́й зовсїм, цїлїсїнький, цїлко́м.

Всеча́сный, но = щоча́сний, що ча́су, що годи́ни, по вся́к ча́с.

Всеѣ́дный, всея́дный = всеї́дний, всеї́да. — **Всеѣ́дная недѣ́ля** = всеї́дна. — Се було на всеїднїй.

Всея́децъ = всеї́да.

Вска́кивать = ска́кувати, сплі́гувати; схо́плюватись. — Разом скочив на коня. — Миттю схопив ся з місця. С. Л.

Вска́пывать = ско́пувати.

Вскара́бкаться = ви́дряпати ся, здря́пати ся, зде́рти ся, ви́лїзти, злїзти.

Вска́рмливать = вигодо́вувати, згодо́вувати, вико́рмлювати. — Ой ти знав на що брав мене невеличку, згодувала мене мати, як перепеличку. н. п.

Вската́ть, вска́тывать, ся = скоти́ти, ви́котити, ско́чувати, ся.

Вска́тываться = скида́ти ся. — Риба скидає ся.

Вскачь = ско́ком, вско́ки, на вско́ки, плі́гом, навза́води. — А він вбоки, та вскоки. — Як пішов мій кінь плигом, плигом! н. о. — Пустив коней навзаводи і скоро доїхав.

Вски́дываніе = скида́ння, підкида́ння.

Вски́дывать, ся = скида́ти, ся, підкида́ти, ся. — **В. на кого́** = накида́ти ся на ко́го.

Вскипа́ть, вскипѣ́ть = закипа́ти, закипі́ти, скипі́ти. — **Вскипѣ́ть гнѣ́вомъ** = запала́ти гнївом, розлютова́ти ся.

Вскипяти́ть = спа́рити, нагрі́ти. — Треба спарити молоко. — Нагрій окріп.

Вскиса́ть = скиса́ти.

Вскла́дывать = склада́ти, наклада́ти.

Вскленета́ть, вскленáть = набреха́ти, обреха́ти, наклепа́ти.

Всклокота́ться = заклекотї́ти. — Заклекотїло синє море.

Всклоко́ченный = скудо́вчений, ску́длаший, скуйо́вжений, покудо́вчений; розкудо́вчений, розку́длаший, розкуйо́вжений, розпа́тланий. — **Всклоко́ченная голова** = ку́дла. (Чоловік з такою головою) — кудла́й, кудла́нь. — Його борода давно не бачила гребіння і стриміла покудовчена. Фр.

Всклоко́чить, ся = скудо́вчити, покудо́вчити, зколо́шкати, поколо́шкати, скошма́тити, скуйо́вдити; розкудо́вчити, перекудо́вчити, розпа́тлати, перекошлати, розкошма́тити, розку́йдити, ся. (Д. **Взъеро́шить**).

Вскло́ченный, вскло́чить = д. **Всклоко́ченный, всклоко́чить.** — **Вскло́чить кого́, зада́ть вскло́чку** = за чу́ба ви́драти, ску́бки да́ти.

Вскові́рять = сколупа́ти, поколупа́ти, подря́пати.

Вскокъ = 1. скік. 2. д. **Вскачь.**

Вск олеба́ть, ся = схитну́ти, ся, захита́ти, ся, похитну́ти, ся, заколиха́ти, ся. — Плине човен, води повен, та колиб не схитнув ся. н. п.

Всколыха́ть = д. **Всколеба́ть.**

Вскользь = зле́гка, поверхо́вно. (С. Пар.)

Вскопа́ть = скопа́ти, зри́ти.

Вскорми́ть = згодува́ти, ви́годувати.

Вско́рмленникъ, ца = годо́ванець, годо́ванка, вигодо́ванець і д. **Воспи́танникъ, ца.**

Вскормъ = ви́корм, ви́пас. — Віддав бичка на викорм.

Вскоробить, ся = зжолобити, ся, спачіти, ся, покорчити, ся, покривити, ся.
Вскорѣ = скоро, незабаром, небавом. (Гал.) — Скоро після того він поїхав. С. Л. — Занедужав і незабаром умер. (С. З.)
Вскосматить, вскосмаченный = д. **Вскалокочить, всклокоченный.**
Вскочить = д. **Вскакивать.**
Вскрай = 1. край, кінець; країна, сторона.
2. біля, побіля, край, коло, близько, поблизу, суміжно.
3. до краю, до верху, вщерть.
Вскрикнуть, вскричать = скрикнути, закричати, згукнути. (Чайч.)
Вскружить, ся = закрутити, ся, завертіти, ся.
Вскручиниться = зажурити ся, засумувати, затужити. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.
Вскрывать, ся, вскрыть, ся = відкривати, ся, відчиняти, ся. — **Вскрыть письмо** = розкрити, розпечатати лист. — **Вскрывать трупъ** = требушити, тербушити, різати, пороти, потрошити. — **Вкрывать карту, козыря** = перевертати карту, сьвітити, висьвічувати козиря. — **Вскрывать нарывъ** = розрізувати болячку. — **Рѣка вскрылась** = лїд пішов, кригу поламало, крига скресла.
Вскрыша = (в картах) — сьвітка, козирь.
Вcласть = в смак, у смак, до смаку, до схочу. — Діждали ся ласки, тепер усяк наїсть ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).
Вслухъ = голосно, в голос. — Нї в голос, нї мовчки. н. пр.
Вслушаться, вслушиваться = дослухати ся, дослухати ся, дочути, дочувати ся, прислухати ся, прислухати ся. — Я не дочув, що він казав. — Почав він ще більше прислухати ся.
Вслѣдствіе = через, через те, затім, з-за, із за, за-для того, тим, в наслідок (Гал.).
Вслѣдъ = услід, слїдом, слїдком, зараз за, на вздогін.
Всматриваться, всмотрѣться = вдивляти ся, удивляти ся, придивляти ся, угладати ся, вдивити ся і т. д. — Він вдивлював ся в його хороше лице. Фр. — — Придивись, як тепер робить ся на сьвіті.
Всмятку = (про яйце зварене) - рідке, не круте.
Всовывать = всувати, всовувати.
Всосать = д. **Всасывать.**
Вспадать = спадати. — Спало мінї на думку.
Вспаивать = випоювати, вигодовувати, викормлювати.
Вспалзывать = злазити, вилазити.
Вспамятовать = згадати.
Вспаривать, вспарить = парити, випарювати, запарювати, розпарювати. — Запарити висївки. — Розпарити дубок на обід. — **Вспарить лошадь** = змилити, вмилити коня. — **Вспарить спину** = випарити, одчухрати, одшмагати.
Вспархивать = злїтати, злипати (С. З.), знїмати ся, пурхати. — Два голуби воду пили, воркотіли, знялись в парі й полетіли. н. п. — Перепел с під ніг так і пурхнув.
Вспарывать, ся = пороти, розпорювати, ся.
Вспахать, ся, вспахивать, = з'орати, ся, виорати, ся, з'орювати, ся, орати, ся. — І в тяжкі упруги може з'орю переліг той. К. Ш. — Ори ся ж ти, моя ниво! К. Ш. — **Вспаханный** = з'ораний, пораний. — **Вспаханное поле** = рілля, роля. (С. З.)
Вспашка = орання, оранка. — Од Явдохи починаєть ся оранка на ярину. С. З.
Всплакаться = заплакати гірко.
Всплакнуть = заплакати трохи.
Всплескивать, всплеснуть = плюскати, хлюпати, хлюскати, бовтати. С. З. — **Всплеснуть руками** = вдарити в долонї, сплеснути руками. — **Всплеснуть крыльями** = залопотїти.
Всплескъ = плюскання, хлюпання, плюск (С. З.), хлюп.
Всплошную, всплошь = рядом, щільно, суцільно.
Всплывать, всплыть = спливати, ізпливати, випливати, виринати, зринати. — Другий раз ступив — по пояс убрів, третїй раз ступив — волосок ізплив. н. п.
Вспоить = д. **Вспаивать.**
Всполаскивать = споло́скувати.
Всполашиваться = полохати ся, зполохувати ся.
Всползать = злазити, вилазити.
Всполохнуть, ся = зполохати, ся, стурбувати, ся, зґвалтувати, ся.
Всполохъ = сполох, ґвалт, трівога, шарварок. — На ґвалт дзвонити. С. З. — Як трівога то й до Бога. н. пр. — Вдарили на сполох.

Всполошить, ся = д. **Всполашиваться, Всполохнуть, ся.**

Вспоминáніе = д. **Воспоминáніе.**

Вспоминáть, ся, вспóмнить, ся = 1. згáдувати, ся, пригáдувати, ся, нагáдувати, ся, згадáти, ся, пригадáти, ся, нагадáти, ся, спогадáти, ся, спам'ятáти, спом'янýти, ся, позгáдувати, ся. — Болить серденько дівчину згадуючи. н. п. — Таку ледачу пам'ять маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаєш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаєш. н. п. — Спогадаєш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими сльозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки мене́ спом'яне́. н. п.
2. схаменýти ся, зтя́мити ся, отя́мити ся, зчýти ся. — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І не зтямив ся, відкіль лихо склало ся. н. о.

Вспомогáтельный = помічни́й, помогáючий.

Вспомогáть, вспомоще́ствовáть = помогáти, запомогáти, пóміч давати, рятувáти, рáдити, раду давáти, допомогáти. С. З. Л.

Вспоможе́ніе, вспомоществовáніе = пóміч, підмóга, запомóга, підпомóга, рáда, порáда, рятýнок. С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. н. пр. — Рятуй мене в пригоді, а в добрім разі рятунку не треба. н. пр.

Вспомянýть = д. **Вспоминáть 1.**

Вспорóть = д. **Вспáрывать.**

Вспорхнýть = д. **Вспáрхивать.**

Вспотѣ́лый = пітни́й, спітнілий.

Вспотѣ́ть = спотіти, запотіти, спітніти, чýба, чупри́ну нагріти, упріти, ся, угріти ся.

Вспры́гивать, вспры́гнуть = сплúгувати, сплигнýти, стрибáти, стрибнýти.

Вспры́скивать, вспры́снуть, ся = 1. бри́зкати, при́скати, кропи́ти, пóрськати, ся, побри́зкати, ся і т. д.
2. сікти, пáрити, шмагáти, ви́сікти, ви́парити, відшмагáти. — Добре відшмагали різками.
3. **Вспры́снуть обнóвку** = покропи́ти.

Вспря́дывать = д. **Вспры́гивать.**

Вспýгивать, вспугнýть = полóхати, сполóхати, сполоши́ти, полóшкати, ки́шкати.

Вспýтать, ся, вспýтывать, ся = 1. плýтати, заплýтати, ся, заплýтувати, ся.
2. набрехáти, наклепáти.

Вспухáть, вспýхнуть = пýхнути, напухáти, напýхнути, обпухáти, обпýхнути.

Вспýхлина = óпух. С. Л.

Вспýхлый = опýхлий, обпýхлий. — А он попід тином опухла дитина від голоду мре. К. Ш.

Вспýчивать, ся, вспýчить, ся = надимáти, ся, роздимáти, ся, роздýти, ся, рознéсти, начи́ти ся, спачи́ти ся.

Вспылáть = д. **Воспылáть.**

Вспыли́ть = спалахнýти, спахнýти, зкипіти, гнівом закипіти.

Вспы́льчивость = зáпал, óпал. (С. З.) — Та він це з'óпалу сказав.

Вспы́льчивый, во = палки́й (С. З. Л.), запальни́й, пальóний, з зáпалом, з óпалом. — Ну, та який же пальоний — так зразу і закипить.

Вспы́рскивать = д. **Вспáрхивать.**

Вспы́хивать, вспы́хнуть = 1. запалáти, спалáти, зпалахнýти, спахнýти, зпалахкотіти, вибухáти, ви́бухнути. — Іскра до покутя спахнула. Номис. — Ніхто не відає, де той огонь тліє, але як разом вибухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як зпалахне. — **Вспы́хнулъ мятéжъ** = повстáння ви́бухло.
2. д. **Вспыли́ть.**
3. зачервоніти, почервоніти, зашáритись. — Він аж зашарив ся від сорому.

Вспы́шка = д. **Воспламене́ніе** і **Вспы́льчивость.**

Вспѣ́нивать, ся, вспѣ́нить, ся = піни́ти, ся, запіни́ти, ся.

Вспѣ́ть = засьпівáти.

Вспя́ливать, ся, вспя́лить, ся = напинáти, ся, нап'ясти́, ся натягáти, ся, натягти́, ся. — Ой нап'яли козаченьки великий намет. н. п.

Вспять = назáд, навспáк. (С. Ж.).

Вставáніе = вставáння.

Вставáть = уставáти, піднімáти ся, здіймáти ся, звóдити ся, підвóдити ся. — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — І сам уставай, і челядь буди. н. п. — Підвів ся з ліжка.

Встáвить, вставля́ть, ся = устави́ти, уставля́ти, ся, упрáвити, управля́ти, ся, вробúти, втули́ти, (дно) — задни́ти, (скло) — заскли́ти, зашкли́ти, застекли́ти, (слово) — вки́нути, додáти. — Уставляти вікна. С. З. — Управляти образ в рамці. С. З. — Вробити камінь в перстень. — Задкив бочку.

Встáвка = встáвка, впрáвка, втýлка, ýставка, лáтка. (Перші два означають і дію, і річ, останні тільки річ.)

Вставнóй = встáвлений, впрáвлений, врóблений; вставни́й; штýчни́й.

Встарь = в старовину́, в давнину́. — В старовину, кажуть, усе було краще. п. о.

Вста́скивать, ся = 1. зтяга́ти, зволі-ка́ти, ся.

2. зла́зити, вила́зити.

Встать = д. **Встава́ть.**

Встащи́ть, ся = 1. зтягти́, зволокти́, ся, спе́рти. — Ледве спер я мішок на гору — такий важкий. Чайч.

2. злі́зти, ви́лізти.

Встопо́рщить = д. **Взъеро́шить.**

Встоскова́ться = зажури́ти ся, засумува́ти, в ту́гу вда́ти ся.

Встошни́ть, ся = зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — **Мнѣ встошни́лось** = зану́дило, мене ну́дить, ну́дно мині.

Встрево́женный = стурбо́ваний, сполоо́шений, переполо́шений, зру́шений.

Встрево́жить, ся = стурбува́ти, ся, споло́шити, переполо́шити, ся, зґвалтува́ти, ся, стриво́жити, ся.

Встрепа́ть, ся = розтрі́пати, ся, розкудо́вчити, ся, розку́длати, ся. — **Всталъ какъ встрёпанный** = скочив як обпа́рений.

Встрепену́ть ся = стрепену́ти ся, здріг-ну́ти, ся, затріпоті́ти.

Встрёнка = тіпа́чка,ску́бка, прочуха́н, прочуха́нка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.

Встрёпывать, ся = д. **Встрепа́ть, ся.**

Встрепыха́ться = д. **Всполоши́ться.**

Встрѣ́тить, ся = стрі́ти, ся, стрі́тити, зустрі́ти, ся, зустрі́тити, зустрі́нути, ся, стрі́нути, ся, здиба́ти, ся, спітка́ти, ся, зу́спити, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли небудь своє щастя стріну. Аф. — Зустрів її, і привітав і тихо мовив. К. Ш. — Думав доля зустріпеть ся — спіткало ся горе. К. Ш. — Бігла Ганзя густими лозами, здибала ся вона з трьома соколами. п. п. — Як я тепер бояв ся з ним здибатись. Фр. — І не счулась, як зу́спили дівчата. К. Ш.

Встрѣ́ча = стрі́ча, зустрі́ча, зу́стріч (Чайч.), спітка́ння. (С. Л.). — **На встрѣ́чу** = на́встріч, на зу́стріч. — Іде слободою, аж на зустріч йому пін. п. к.

Встрѣча́ть, ся = стріча́ти, ся, зустріча́ти, ся, стріва́ти. ся, перестріва́ти, ся, здиба́ти, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здибують и аж три паничі. п. п. — От іде він, а пани і перестрівають його. п. к. — Іде, аж стріча його чоловік. п. к. Сьвітає, соловейко в темнім гаю сонце зустрічає. К. Ш. — І то шлях і то дорога — кого спитать в полі? Хоч не питай, куди не йди — не стрівати долі. Аф.

Встрѣ́чный = стрі́чний, стрі́чаний. — **Встрѣ́чные кумовья́** = стрі́чані кумі́. Мап. — **Встрѣ́чный вѣ́теръ** = супроти́вний. — **Разска́зывать встрѣ́чному и поперéчному** = ко́жному, кому́ попа́ло, хто зустрі́неть ся.

Встря́ска = д. **Встрёпка.**

Встря́хивать, ся, встряхну́ть, ся = 1. труси́ти, витру́шувати, струсну́ти, ся, трі́пати, ся.

2. стрепену́ти, ся, степу́ти ся. С. Л. — І шкурою сірий бугай стрепенув. К. Ш. — Він тільки степув ся, так віжки і тріснули. п. к.

Вступа́ть = увіхо́дити, уступа́ти. (С. Ш.) — **Вступи́ть въ бракъ** = д. під с. **Бракъ.** — **В. на ца́рство, на престо́лъ** = ста́ти на ца́рство, зацарюва́ти, запапува́ти. — **В. въ бой** = ста́ти до бо́ю. — **В. въ до́лжность** = ста́ти на уря́д, приня́ти уря́д. — **В. въ дру́жбу** = подружи́ти ся, поєдна́ти ся, поня́ти ся, (з ким лихим) — злига́ти ся. — Ой коли б нас не вязано, може б нам жило ся, що волею моє серце з твоїм попяло си. п. п. — Злигав ся з циганами, та й сам тепер зледащів. — **В. въ сою́зъ** = ста́ти, приста́ти до спілки, у спілку. — **В. въ разгово́ръ** = поча́ти розмо́ву. — **В. въ карау́лъ** = ста́ти на ва́рту.

Вступа́ться = 1. встрява́ти, втруча́ти ся, вмі́шувати ся.

2. доправля́ти ся. — Чого мині мовчати? Я за своє доправляюсь.

3. заступа́ти ся (за кого), оборопя́ти (кого).

Вступи́тельный = вступний.

Вступи́ть, ся = увійти́, уступи́ти і д. **Вступа́ть, ся.**

Вступле́ніе = 1. вступ, ухо́дини (С. Ш.), увіхо́дини. С. Ш.

2. пере́днє сло́во, передмо́ва, вступ.

Встя́гивать, ся = д. **Вста́скивать, ся.**

Всу́е = ма́рне, да́рма́, даре́мне, ду́рно. — Не будеш брати імене Господа Бога твого надаремне. Б. Н.

Всу́чивать, ся, всучи́ть, ся — 1. всу́кувати, ся, всука́ти.

2. вти́скувати, випха́ти, вти́снути, увіпхну́ти. — Він не хотів брати, та и таки втиснув йому три карбованці.

Всха́живать = д. **Всходи́ть.**

Всхли́пъ, всхли́пываніе = хли́пання, хлі́пи, (тихо) — пхи́кання.

Всхли́пывать = хли́пати, (тихо) — *пхи́кати*. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хлипать перед ним. Кот. — Чути було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хлипаючи. Фр.

Всходи́ть = схо́дити, зіхо́дити, підніма́ти ся, (на гору) — видиба́ти. Мап. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто піднялось. — Як думала, що сонечко сходить, аж то милий по ринечку ходить. н. п. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. п.

Всхо́дня = схо́дня.

Всходъ = схід, зіхо́д. — **Всхо́ды** = схо́ди, про́рість. — Про́рости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Всхожде́ніе = схід, зіхо́д.

Всхолми́ть, ся = зхвилюва́ти, ся, розхвилюва́ти, ся, збу́рити, *ся* (про воду), нори́ти, нороби́ти ку́пи, понакида́ти кучугу́ри (про пісок).

Всхохла́тить = підби́ти чуб у го́ру.

Всхрапну́ть = заспу́ти (на малу годину), прикурну́ти.

Всхра́пывать = хропти́, хропі́ти. — Хропе, аж хата ходором ходе.

Вцара́паться = ви́дряпатись, ви́дратись.

Вчина́ть = почина́ти.

Вы́ина́ть, ся = усі́па́ти, ся, насі́па́ти, ся.

Вѣ́ = усі́, всі́.

Всѣва́ть, ся, всѣ́ивать, ся = сі́яти, ся, засіва́ти, ся.

Всю́ду = скрізь, усю́ди, всю́ди. (Д. **Вездѣ́**).

Вся́кій = уся́кий, вся́кий, ко́жний, ка́жний, ко́жен, жа́ден, жо́ден. — **Вся́кій ве́черъ, день, годъ** = що ве́чора, що дня́, що ро́ку. — **Во вся́комъ слу́чаѣ** = у всякім ра́зї, в ко́жнім ра́зї, хоч я́к. — Хоч як, я у вас буду. Чайч. — **Вся́кими сре́дствами** = уся́ким спо́собом. — **Рѣши́тельно вся́кій** = кожнісінький. — **Вся́ко быва́етъ** = рі́зно буває́, уся́ково буває́, вся́чина буває́.

Всякъ = д. **Вся́кій**.

Вся́ческій = д. **Вся́кій**. — **Вся́чески** = уся́ково, рі́зно, уся́ким спо́собом, на всї лади.

Вся́чина = вся́чина, уся́чина, мішани́на. — В притузї треба знать усячину. С. Ш.

Втай, втайнѣ́ = таємне, та́йно (С. Ш.), по́тай (С. З.), ни́шком (С. Л.), крадькома́ (С. З.), криткома́ (Чайч.). — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Вта́лкивать, ся = впиха́ти, ся, пропиха́ти ся.

Вта́поры = тогді́, тоді́, в таку́ добу́, на той час, того́ часу́, тієї пори́, в ту по́ру, тоді са́ме. — А чому ти тогді не приходив? С. Ш. — Як є на мед, тоді пий пиво, а як є на пиво, тоді пий воду. н. пр. — В таку добу під горою. К. Ш.

Вта́птывать, ся = вто́птувати, ся.

Втаска́ть, ся, вта́скивать, ся = втягти́, ся, втяга́ти, ся, уволокти́, ся, уволіка́ти, ся, впе́рти, ся.

Втача́ть, ся, вта́чивать, ся = впи́ти, ся, вшива́ти, ся, приштукува́ти, ся.

Втащи́ть, ся = втягти́, ся, уволокти́, ся, впе́рти, ся, вшеле́пати ся, втелі́щити, ся. — Уперсь у хату тай сидить. Чайч. — Оце ще якась непя вшелепалась у хату. Лев.

Втека́ть = влива́ти ся, вті́ка́ти, влива́ти.

Втемя́шить = втовкма́чити. — Ніяк не втовкмачиш йому в голову.

Втемя́шиться = засі́сти в голові́. — Засіло йому в голові, що нічим не ви́бʼєш.

Втере́ть, втира́ть = втерти, уте́рти, втира́ти.

Втере́ться, втира́ться = 1. вте́рти ся, уте́рти ся, втира́ти ся.
2. пролі́зти, прола́зити, пропха́ти ся, протискатись, проти́скуватись; вшилитись, вшиля́ти ся, в ду́шу залі́зти, підспа́ти ся, підла́зити, підлести́ти ся. — Заліз йому в душу — що хоче, те й робить. — А до мене губернець підспавсь і любови добивавсь. Кот.

Вти́скать, вти́скивать, вти́снуть = вдави́ти, вбга́ти, вти́снути, упха́ти, упхну́ти, вда́влювати, вти́скувати, втовкма́чити.

Вти́скиваться, вти́снуться = 1. вти́скувати ся, впиха́ти ся і т. д. д. **Вти́скать**.
2. прола́зити, пропиха́ти ся, проти́скувати ся і д. **Втира́ться**.

Втихомо́лку = мо́вчки, ни́шком, зни́шка, ти́шком-ни́шком, крадькома́, тихе́нько, пота́й, криткома́. (Чайч.) — Хиріє собі мовчки, а далі взяв тай умер. К. Х. — Кочубей та Іскра пишуть листи знишка. н. п. — Нахили ся тишком-нишком над румʼяним, білим личком. Руданський. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. н. п.

Втишь = ти́хо, тихе́нько; у за́тишку.

Втолка́ть, ся, втолкну́ть, ся = д. **Вта́лкивать, ся**.

Втолковáть, втолкóвывать, ся = втовкувáти, втовкмáчити.

Втолóчь = втовктú.

Втолпúться = втúснути ся, пропхáти ся. — Такого багато людей — на силу пропхав ся.

Втоптáть, ся = утоптáти, ся. — До доброї криниці стежка утоптана. н. пр.

Втóра = 1. дрýгий гóлос, дрýга скрúпка.
2. д. **Вздоръ**.
3. пáпасть, пеня́, хáлепа. — Оце ще пеня московська!

Вторгáться = вперáти ся, вдирáти ся. — Наче злодій, вперáєть ся таки та й годі. К. Ш.

Втóрить, ся = 1. окселентувáти, підсьпíвувати, підгравáти, підтя́гувати. — Ви дишканта сьпівайте, а я буду окселентувати. Кот.
2. підтáкувати, потурáти.
3. лунáти. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунає. Мар. Вовчок.

Вторúчный, но = повтóрний, повтóрне, вдрýге, удрýге (С. Ш.), в дрýгий раз, за дрýге (С. Л.), дрýгого рáзу. — Писано повторне. С. З.

Втóрникъ = вівтóрок, вівтíрок. С. Л. — Складімось, куме, шагів по сорок, вип'ємо, куме, ще й у вівторок. н. п.

Втóрничный = вівтóрковий.

Вторóй = дрýгий. — **Во-вторы́хъ** = вдрýге.

Второклáссный = другоклáсний, другоря́дний.

Второпя́хъ = похапцéм (С. Л.), хáпко, хáпки, хапкóм, пóхапки (С Ш.), хапáючись, на швидкý.

Второстепéнный = другоря́дний.

Втравúть, втрáвливать, втравля́ть, ся = 1. привчúти до лóву (про ловчих птиць, собак, то-що).
2. втягтú, втягáти, привчúти, привчáти, ся (найпаче до чого лихого).

Втрóе = утрóє, в три разú.

Втроёмъ = у трьóх. С. Л.

Втройнѣ́ = д. **Втрóе**.

Втýлка = 1. чіп, шпýнт (С. З.), зáтичка.
2. мáточина (в колесі. С. П. Лев.).

Втýне = мáрне, дáром, дáрма, дарéмне, дýрно.

Втупúкъ, у виразах: а) **Постáвить втупúкъ** = заморóчити, збúти з пантелúку, забúти пáморокп, б) **Стать втупúкъ** = заморóчитись, отетéріти, отуманíти. С. З. — Як мині сказано: одягайся, я так і отетеріла. Ган. Барв.

Втыкáть, ся = втикáти, ся, встромля́ти, устромля́ти, ся. С. Л. Ш.

Вты́чка = 1. втикáння, стромля́ння.
2. зáтичка, чіп.

Втѣ́поры = д. **Втáпоры**.

Втѣсня́ть, ся = втúскувати, ся, впихáти, ся, пропихáти ся, вдирáти ся. С. Л.

Втю́ривать, втю́рить, ся = 1. бýрхати, набýрхати, набýрити, утелíщити (всипати або влити чого надто багато).
2. втягáти, вклепáти ся, попадáти (в яке лихо, халепу, шкоду або що прикре).
3. д. **Влюбúться** і **Вля́паться 3**.

Втя́гивать, ся = 1. д. **Вбирáть, вовлекáть, втáскивать**.
2. звикáти, втя́гувати ся.

Вулкáнъ = д. **Волкáнъ**.

Вурдалáкъ = д. **Волкодлáкъ**.

Входúть = вхóдити, увíхóдити. С. Ш. — — От увіходить королевич у нову сьвітлицю. н. к. — **Входúть въ сúлу** = в сúлу, в потýгу вбивáти ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вб'ю ся. К. Б. — — **Онъ ни во что́ не вхóдитъ** = ні про щó не дбáє, ні до чóго не берéть ся. — Инші вирази дивись під с. **Войтú**.

Вхóдъ = вхід, увíхóдини, ухóдити. С. Ш. (В нову хату) — вхíдчини. — Відчинив ся вхід до якогось таємного льоху. Фр. — Достроїв хату? О, вже і вхідчини справили.

Вхождéніе = д. **Входъ**.

Вцарáпать, ся = удря́пати, вдря́пати, ся. — Чи чорт за душу удряпнув? Кот.

Вцѣдúть, ся, вцѣ́живать, ся = вцíдúти, ся, нацíдúти, ся, вточúти, уточúти, ся. (С. Ш.) — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й пива, та вип'ємо за здоров'я та мойого сина. н. п.

Вцѣпúться, вцѣпля́ться = вчепúти ся, учепúти ся, учепíрити ся (С. Ш.), вчéплювати ся. — Де ти, бідо, вродилась, що до мене вчепилась? н. п. — Учепив ся, як реп'ях. н. пр.

Вчерá, вчерáсь = учóра, вчóра. С. Л. Ш. — І учора горох і сьогодня горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. н. п.

Вчерáшній = учорáшній, вчорáшній, учорáйшний. (С. Ш.) — Шукає учорашнього дня, що добрий був. н. пр.

Вчернѣ́ = нáчорно.

Вчéтверо, вчетверóмъ = вчéтверо, у чотирьóх. — У чотирьох укутали цілу кварту.

Вчинáть = почин́ати. — **В. искъ** = по-

зов заклада́ти, почина́ти ді́ло, спра́ву. — Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчи́тываться = вчи́тувати ся.

Вчу́жѣ = за́ чужа. — За́ чужа жаль його.

Вша́ = д. **Вошь.**

Вше́ствіе = уше́стя (С. Ш.). і т. д. **Входъ.**

Вше́стеро, вшестеро́мъ = вше́стеро, в шість разів, у шістьо́х. — Вшестеро більший. — Робили у шістьох.

Вшиба́ть = забива́ти.

Вши́вецъ, вши́викъ = воши́вець, вошопру́д. С. Аф.

Вши́вица = 1. воши́виця.

2. рос. Pedicularis = шолуди́вник, горі́шник, галага́н. С. Ан.

Вши́вый = воши́вий. = **Вши́вая трава́** = д. **Вши́вица 2.**

Вши́вѣть = воши́віти.

Вшивя́нка = д. **Вши́вица 2.**

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? та там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — **Взять въ до́лгъ** = взя́ти на́бір. — **Въ дополне́ніе** = в дода́ток до... — **Въ па́мять** = на спо́мин, на неза́будь. — **Пляса́ть въ присядку** = танцюва́ти навпри́сядки. — **Въ этотъ день, въ эту ночь** = сього дня́, сієї но́чі. — **Въ ца́рствованіе Петра́ В.** = за царя́ Петра В. — **Въ недѣлю око́нчилъ рабо́ту** = покінча́в за ти́ждень. — **Въ 10-ти верста́хъ отъ...** = за 10 верст від... — **Быть въ надѣ́ждѣ** = ма́ти надію. — **Въ то са́мое вре́мя** = тоді са́ме. — **Онъ въ пра́вѣ** = він ма́є пра́во. — **Изорва́ть въ куски́** = порва́ти на шматки́. — **Изъ Кіева въ Лубны** = од Ки́їва до Лубе́нь. — **Въ нача́лѣ лѣта** = з поча́тку лі́та. — **Беру́ Бо́га въ свидѣ́тели** = Бо́гом сьвідчу ся. — — **Въ отца́** = в ба́тька вда́в ся. Дивись ще під с. **Во.**

Въѣда́ться = в'їда́ти ся, уїда́ти ся.

Въѣдчивый = в'їдли́вий, уї́дливий.

Въѣздъ = в'їзд.

Въѣзжа́ть = уїзди́ти, заїзди́ти.

Въѣзжій = в'їздни́й. — **Въѣзжій лѣсъ** = скарбови́й або і́ншого яко́го власти́теля ліс, котрим ма́ють право кори́стуватись і сторо́нні лю́де для вла́сного вжи́тку.

Въѣсться = уї́сти ся. — Вашно уїло ся в руки. С. Ш.

Въѣхать = уї́хати, заї́хати. — Уїхати у двір. С. Ш.

Въя́вь, въявѣ́ = я́вне, очеви́дьки, очеви́дячки.

Вы́баллотировать = ви́брати, ви́голосувати.

Выба́лтывать, вы́болтать = 1. вибо́втувати, виколо́чувати, збива́ти, ви́бовтати, зби́ти.

2. вибрі́хувати, розбрі́хувати, ви́брехати, розбреха́ти. — Не довго й таїв ся — все розбрехав.

Выба́лтываться = 1. вихлю́пувати ся, розхлю́пувати ся.

2. д. **Выба́лтывать 2.**

Выбива́ть, вы́бить = 1. вибива́ти, ви́бити. — Вибив двері. — Повибивав шибки у вікнах.

2. викида́ти, ви́кинути. — Хвиля викинула на берег.

3. витоло́чувати, ви́толочити, потоло́чити, ви́товкти. — Витолочив траву. — — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

4. вигоня́ти, виго́нити, виту́рювати, ви́турити, випера́ти, ви́перти, вибива́ти. — На силу витурили його з хати. — Утришня виперли з шинку. — Староста вигнав всїх гатити греблю. — В потилицю з хати вибивала. н. п.

Выбива́ться = 1. д. **Выбива́ть.**

2. вибива́ти ся, визволя́ти ся. — Ледве визволив ся.

3. виси́люватись, знемога́тись, охляба́ти.

Выбира́ть, ся, вы́брать, ся = 1. вибіра́ти, ви́брати, ся, обіра́ти, обра́ти, ся, обібра́ти, добра́ти, ви́збірати. — Вибрали його старшиною. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотить за короля обібрати. н. пр. — Пішов Палїй до стані, скільки було коней — не доберє собі коня. н. о. — Обрали місце на хату. — Усї горіхи визбірали.

2. вибіра́ти, ви́брати ся. — Вибравсь з сїї хати у другу.

Вы́бить = д. **Выбива́ть.**

Вы́блевать = ві́блювати, ві́ригати.

Вы́блекнуть = полиня́ти.

Вы́боина = ви́бій (С. Аф.), вибо́їна, (з грязєю) — баю́ра. (С. Ш.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Вы́боистый = вибо́їстий.

Вы́бойка = ви́бійка, мальо́ванка. (Гал.)

Вы́бойковый, вы́бойчатый = вибійча́ний.

Вы́бойщикъ = набі́йщик.

Вы́болтать = д **Выба́лтывать.**

Вы́болтокъ = д. **Бо́лтень 2.**

Вы́борзокъ = по́круч, по́місок (від хорта і простої собаки).

Вы́борка = ви́бірка.

Вы́боронить = ви́скородити, заволочи́ти, д. **Борони́ть 2.**

Вы́борщикъ = ви́борець (Гал.).

Вы́боръ = ви́бір, обра́ння. (С. Л.).

Вы́бранить = ви́лаяти, нала́яти, зла́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати. — Що налаяла отця й матір не палаяла, а подумала. н. п.

Выбра́сываніе = викида́ння.

Выбра́сывать, ся = викида́ти, ся.

Вы́брать = ви́брати, обра́ти, обібра́ти, добра́ти, ви́збірати.

Вы́бресть = ви́лізти, ви́брести.

Выбрива́ть, ся, вы́брить, ся = виго́лювати, ся, голи́ти, ся, ви́голити, ся. С Аф. — **Вы́бритый** = ви́голений.

Вы́бродить = 1. ви́ходити, ви́лазити, ви́бродити, поблука́ти, пове́штатись, посновиґа́ти, ви́никати. (Д. **Броди́ть 1.**). — Посновигала там по всім куткам. Б. Г.
2. ви́грати ся, ви́шумувати, ви́бродити. (Д. **Броди́ть 3.**).
3. ви́ловити ри́бу во́локом.

Вы́бросать = повикида́ти.

Вы́бросить, ся = ви́кинути, ся.

Вы́броска = викида́ння.

Вы́бросокъ, частїше мн. **вы́броски** = покі́дька, по́кидь, поки́дьок, поки́дьки; сьміття, ка́'зна що. — Шкода грошей на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Вы́брошенный = ви́кинутий.

Вы́брызгать, выбры́згивать = 1. ви́бризкати, ви́хлюпати.
2. забри́зкати, оббри́зкати.

Вы́буравить, выбура́вливать = ви́свердлити, висве́рдлювати. С. Л.

Вы́бучить = ви́золити (С. Аф.), ви́лужити.

Выбыва́ть, вы́быть = вихо́дити, ви́йти; відхо́дити, одбува́ти, одбу́ти, кі́дати (місце, службу).

Выбѣга́ть = 1. вибіга́ти. — Вибіг з хати.
Вино́ выбѣжало = збігло, ви́тікло.
2. (про рослину) — виганя́ти ся. — За одно літо як вигналось це дерево.
3. випере́жувати.

Вы́бѣгать, ся = 1. ви́бігати, ся, ви́ганяти, ви́гасати. — Усюди вибігав, та не найшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а ще йому мало.
2. ви́бігати (заробити біганням).
3. з'їздитись. — Був кінь, та з'їздив ся. н. пр.

Вы́бѣгъ = ви́біг, вибіга́ння. — **На вы́бѣгъ** = наввипередки.

Вы́бѣжать = ви́бігти, (про кілько́х) — повибіга́ти, (нишком) — ви́шмигнути. — — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Выбѣ́ливать, вы́бѣлить, ся = вибілювати, побілювати, біли́ти, ви́білити, побіли́ти, ся, убіли́ти, ся. — **Вы́бѣленный** = ви́білений, побіляний. (С. З.) — Треба вибілити хату. — А білиї лебеді тай убілють на воді. н. п.

Вы́бѣлка = білїння, вибі́лювання, убі́лювання. (С. Ш.).

Вы́бѣситься = переказі́ти ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже переказив ся.

Вывáжживать = розво́жжувати.

Выва́живать = 1. виво́дити, прово́дити.
2. виво́зити, зво́зити.
3. вива́жувати (провіряти вагу).

Выва́ливать, ся, вы́валить, ся = вива́лювати, ся, ви́валити, ся, випада́ти, викида́ти, ся, ви́кинути, ся, виверта́ти, ся, ви́вернути, ся. — Цегла вивалила ся. — Викинув гній у яму. — Виверпув з' сапок. — Випали зуби.

Вы́валокъ = д. **Бо́лтень 2.**

Вы́валять, ся = 1. звали́ти. (С. Аф.)
2. ви́валяти, ся, вкача́ти, ся, ви́каляти, ся.

Выва́ривать, ся вы́варить, ся = вива́рювати, ся, ви́варити, ся.

Выварно́й, вы́варный, вы́варочный = виварний.

Выва́стривать = вого́стрювати, гостри́ти, вито́чувати, точи́ти (на точилї). — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Выва́щивать = вощи́ти, виво́щувати.

Вы́веденышъ = курча́ (що недавно вилупилось), пискля́, голопу́цьок (С. Аф.), голу́цьвянок. (Чайч.).

Вы́ведриться = розгоди́нити ся, ви́яснити ся. — Нехай лиш виясниь ся — бач як нахмарилось. н. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.

Вы́везть, вы́везти, ся = ви́везти, ся.

Вы́вернуть, ся = 1. ви́вернути, ся, ви́крутити, ся. — Викрутив пробій. — **Вы́вернуть на изна́нку** = переверну́ти на ви́воріт, перелицюва́ти.
2. ви́крутити ся, ви́брехати ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що викрутить ся. — Насилу вибрехав ся.

Вы́верстать, вывёрстывать = 1. ви́рівняти, зрівня́ти, вирі́внювати. — Вирівняла долівку.

2. ви́вернути, одверну́ти, виверта́ти, одверта́ти, одлі́чи́ти, одлі́чувати. — Хазяйка одвернула з наймички за шкоду. Чайч.

Вы́вертка, вы́вертъ = 1. викру́чування. 2. ви́крут, визворо́тка (С. Л.), ви́крутня.

Вывёртывать, ся = 1. виверта́ти, ся, викру́чувати, ся.
2. викру́чувати, ся, вибрі́хувати ся, вибре́хувати ся.

Вы́вертѣть, выве́рчивать, ся = ви́вертіти, виві́рчувати, ся, (свердлом) — ви́свердлити, висве́рдлювати, ся.

Вы́весть, вы́вести, ся = 1. ви́вести, повиво́дити. — Вивести з лїсу. — **Вы́весть изъ бѣды́** = ви́зволити, ви́рятувати. — **Вывести нару́жу** = ви́вести на чи́сту во́ду.
2. ви́вести, ви́бавити (про мишей, блощиць, цьвіркунів то що і про плями).
3. ви́вести, ся, ви́лупитись, ви́клюнути ся. — Качка вивела троє качепят. — Курча тільки що вилупилось.
4. ви́вести ся, повиво́дити ся, перевести́ ся, попереводи́ти ся. — Були й кози і птиця всяка, та тепер попереводились. п. о.

Вывива́ть, ся = звива́ти, ся, зплїта́ти, ся, виплїта́ти, ся. — Виплїв батіг. — Звив вірьовку. — Виплела стьожку з коси.

Вывивно́й = кру́чений, пле́тений.

Вы́винтить, ся, выви́нчивать, ся = ви́крутити, ся, одвертї́ти, ся, одкрути́ти, ся, ви́гвинтити, ся, ви́шрубувати, ся, викру́чувати, ся і т. д.

Вывиса́ть, вы́виснуть = звиса́ти, зви́снути.

Вы́вить, ся = зви́ти, ся, зплести́, ся, ви́плїсти.

Вы́вихнуть = звихну́ти (С. Л.), ви́вихнути (С. Аф.), ви́крутити, ви́вернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вы́вихъ = ви́вих, ізру́х. (? С. II.).

Вы́вишникъ, рос. Geum urbanum = ви́вишник, гребі́нник, гребенни́к. С. Ап.

Выводи́ть, ся = виво́дити, ся і т. д. див. **Вести́, ся.**

Вы́водъ = ви́від.

Вывози́ть, ся = виво́зити, ся.

Вывозно́й, вы́возный = вивозни́й, привозни́й.

Вы́возъ = ви́віз.

Выволакивать, вы́волочить, вы́волочь = виволі́ка́ти, ся, ви́волокти, витяга́ти, ви́тягти, ся.

Вы́волочка = виволіка́ння, витяга́ння. — **Вы́волочка соли** = добува́ння со́ли з озе́р.
2. прочуха́н (С. З. Л.), халазі́я. (С. Ш.) — Дав йому доброї халазії — не забуде до нових віників.

Вывора́чивать, ся = 1. виверта́ти, ся.
2. (про одежу) — переверта́ти, лицюва́ти, перелицьо́вувати, ся. — **Вы́вороченный на изна́нку** = лицьо́ваний, перелицьо́ваний; ви́вернутий на ви́воріт.
3. д. **Вывёртываться 2.**

Вы́воротить, ся = ви́вернути, ся і д. **Вывора́чивать, ся.**

Вы́воротъ = виверта́ння, ви́воріт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вы́вострить = ви́гострити, нагостри́ти, ви́точити, наточи́ти.

Вы́вощить = навощи́ти.

Вывѣва́ть = ві́яти, виві́ва́ти. С Аф.

Вы́вѣвки = поло́ва. С. З. Л.

Вывѣ́дываніе = виві́дування, випи́тування, ро́звідки, ро́зпитки (С. З.), випити (С. Л.), до́пити.

Вывѣ́дыватель, ница = виві́дач, ка. С. З.

Вывѣ́дывать, вы́вѣдать, ся = виві́дувати, випи́тувати, розпи́тувати, ся, допи́тувати, ся, визнава́ти, ви́відати, ви́питати і т. д. С. Л.

Вы́вѣйка = ві́янка, виві́ва́ння.

Вы́вѣрить = ви́вірити, ви́рехтувати. — **Вы́вѣрить вѣсы́** = ви́важити. С. Аф.

Вы́вѣсить, вывѣ́шивать = 1. пові́сити, ві́шати. — Як була я молодою преподобницею, повісила хваргушину над віконицею. п. н.
2. зва́жити, ви́важити, вива́жувати, зва́жувати. — Треба добре зважити, щоб дознати ся. — Ти мінї попереду виваж терези, а тодї зваж.
3. ви́рівняти, виріѣвнювати (грунтвагою).

Вывѣ́ска = 1. ві́шання, ва́ження, вива́жування.
2. ви́віска, табли́ця. (С. Ш.)
3. ваѓа, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)
4. чи́ста ваѓа без обго́ртки (про вагу сипучого краму.)

Вывѣ́тривать, ся = 1. виві́трювати, ся, прові́трювати, ся. — Треба провітрити хату.
2. виві́трювати ся. — Сей камінь дуже скоро вивітрюєть ся.

Вы́вѣтрѣть = д. **Вывѣтривать ся 2.**

Вывѣшивать = д. **Вы́вѣсить.**

Вы́вѣять, ся = ви́віяти, ся.

Вы́вязать, ся, выва́зивать, ся = 1. ви́в'язати, ся, розв'яза́ти, ся.
2. ви́в'язати, ви́плести, ся.

Выва́ливать, вы́вялить, ся = в'я́лити, вив'я́лювати, ся, зв'ялі́ти.

Вы́гадать, выга́дывать = 1. ви́гадити, ви́мислити, ви́міркувати, ви́мізкувати, ви́метикувати, вига́дувати і т. д.
2. ви́гадати (дознатись, заробити гаданням, уміти з чого скористуватись). — А и таки з сього полотенця вигадала сорочку. С. Аф.

Вы́гадить, ся, выга́живать, ся = ви́каляти, ся, закаля́ти, ся, покаля́ти, ся, забрудни́ти, ся, ви́валяти, ся.

Вы́гарокъ = 1. недо́гарок (сьвічки). С. З.
2. **Вы́гарки** = (горілки) — недо́га́р, (заліза) — жу́желиця, (сала) — шква́рки, ви́шкварки. С. З.

Выга́чивать = гати́ти, вига́чувати.

Вига́щивать = гостюва́ти.

Выгиба́ніе = вигина́ння.

Выгиба́ть, ся = 1. вигина́ти, ся, згина́ти, ся, гну́ти, ся. — Гнути обідди.
2. гну́ти. — Багато худоби гине.

Вы́гибистый = гнучки́й, гну́чий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. п. пр.

Выгибно́й = ви́гнутий.

Вы́гибнуть = ви́гинути, згі́нути.

Вы́гибъ = колі́но (на пр. в очереті).

Вы́гладить = 1. ви́рівняти, ви́гладити, ви́ковзати, (намітку галкою) — ви́галити.
2. ви́прасувати, ви́гладити.

Выгла́дывать = вигриза́ти.

Выгла́живать = д. **Вы́гладить.**

Вы́глодать = ви́гризти.

Вы́глодки = недо́гризки.

Выгля́дываніе = вигляда́ння, визира́ння.

Выгля́дывать = 1. вигляда́ти, визира́ти. — Бо вже очі сліз не мають, так милого виглядають. н. п. — Нема мого миленького, нема моєї квітки, стала б його визирати, та не знаю звідки. н. п.
2. видні́ти ся, вигляда́ти.
3. підгляда́ти, вигляда́ти, чатува́ти, зори́ти. — Так і біга за ним, так і зорить. Чайч.

Вы́глядѣть = 1. д. **Выгля́дывать 3.**
2. видава́ти ся, здава́ти ся. — Він на вигляд здаєть ся здоровий.

Выгна́ивать, ся = гної́ти, ся, вигнива́ти, гни́ти, трухля́віти. — Дерево трухлявіє.

Вы́гнать = ви́гнати, ви́турити, ви́турлити (С. Л.), ви́кишкати. — І наші праотці не вміли шанувати, поки їх з райської не витурено хати. К. Д. Ж. — Упросились злидні на три дні, та чорт їх і до віку не викишкає. н. пр.

Выгнета́ть = вигніта́ти, вида́влювати, вича́влювати.

Выгнива́ть = вигнива́ти, витруха́ти, трухля́віти (С. Ш.), трупі́шати (С. Ш.), порохня́віти.

Вы́гноить = згної́ти.

Вы́гнуть = ви́гнути, зігну́ти.

Выгова́ривать, ся = 1. вимовля́ти, ся. — Скрипочка грає, як не вимовляє. н. п. — І вчила княгиня тільки „мамо“ вимовляти, а „тато“ не вчила. К. Ш. — Він якось не виразно вимовляє. — Я сього слова не вимовлю. С. Аф.
2. вимовля́ти, карта́ти, свари́ти. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вимовляє. н. п. — Покартай словами, а не бий. н. пр. — Я вас сварю за те, що ви свого брата прогнали. Чайч.
3. вимовля́ти, домовля́ти. — А за тоє подарки берсть або послугу собі вимовляєть. Б. Н.

Вы́говорить = ви́мовити, ви́казати, промовити і д. **Выгова́ривать.** — Хоч і продешевив, а вимовив собі п'ять папуш тютюну. С. Аф.

Вы́говоръ = 1. ви́мова (С. З.), ви́мівка (Ман.), гові́рка, гу́тірка. — У нього якась чудна вимова. — Гарькава гутірка. Ман
2. ви́мова, докі́р.

Вы́года = виго́да (С. Л.), зиск, (С. З.), кори́сть (С. Л.), пожи́ток (С. З.). — Не так шкода, як не виго́да. н. пр. — Користи з два шаги, та й ті щербаті. н. пр.

Вы́годный = виго́дний, кори́стний, пожи́точний. — Своя воля добра, та не пожиточна. н. пр.

Вы́гонъ = 1. ви́гін, пастівни́к, скотови́ще. С. Л.
2. перегі́н.

Выганя́ть = 1. виганя́ти, виго́нити, тури́ти, виту́рювати, турли́ти, турля́ти. — Ігнатко безпятко з гори свиці турить. н. с. = гребінець.
2. гна́ти, ви́ку́рювати, виганя́ти. — Чорт навчив гнати горілку. н. о. — Вигнали бочку горілки.
3. виво́дити, зво́дити, переводи́ти (С. З.). — Попереводили всїх тарканів.

Выгора́живать, вы́городить, ся = 1. від-

горóжувати, обгорóжувати, відгородúти, обгородúти, ся.
2. вигорóжувати, застороняти, ся, заступáти ся за кóго, вúгородити, застороні́ти, ся, виплу́тувати ся, викру́чувати ся.

Выгорáть, вы́горѣть = 1. вигоря́ти, згорі́ти, вúгоріти; випáлювати ся, вúпалитись.
2. линя́ти, вицьвітáти, злиня́ти, полиня́ти, вúцьвісти.
3. вдавáти ся, на лад ітú, вдáти ся, зладнувáти ся, на лáд піти́.

Вы́городить, ся = д. **Выгорáживать, ся.**

Вы́горѣлый = 1. згорі́лий, погорі́лий; вúпалений.
2. злиня́лий, полиня́лий.

Вы́горѣть = д. **Выгорáть. — Не вы́горѣло** = не вдалó ся, не вкипі́ло. — Оттак! моє діло не вкипіло! Хар.

Вы́грабаздаться = вúдряпати ся (С. Аф.), вúгарбати ся (Фр.), вúшкребти ся, вúбейкати ся (С. З.).

Вы́грабить = вúгромадити, вúгребти.

Вы́гранить = вúгранити, вúшліхувати. — **Вы́граненный** = гранчáстий, рубчáстий, вúшліхований.

Выгребáть, вы́гресть, ся = вигрібáти, вигортáти, вигромáжувати, вúгребти, вúгорнути, вúгромадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кочергою є під печі вигортати. н. п. — Вигромадила па припічок угілля. С. З. — Засіяла грядку, а курка й повигрібала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вигребти проти води на бистрині.

Вы́гребка = вигрібáння, вигортáння, вигромáжування. — **Вы́гребки** = вúгрібки, вúшкрібки.

Вы́гресть, ся = д. **Выгребáть, ся.**

Выгружáть, ся, вы́грузить, ся = вигружáти, ся, вивáжувати, ся. — Вже десять возів виважили соли.

Выгрызáть, вы́грызть = вигризáти, вúгризти.

Вы́грязнить, ся = закаля́ти, ся, вúкаляти, ся, вивáляти, ся, вúпаскудити, ся, забрудни́ти, ся.

Выгу́ливаться, вы́гуляться = вигу́лювати ся, вихóжувати ся, вúгулятись, вúходитись.

Выдавáть, ся = 1. видавáти, ся. — Ключниця видає харчі. — Хотів на свій кошт видавати книжку. — Видасть, як та чайка (що коли хто ховасть ся в комнатах, то вона піби то кигиче над тим місцем). н. пр.
2. висувáти ся, витикáти ся, витинáти ся. С. Л.
3. визначати ся, відрізня́ти ся. С. Л.
4. трапля́ти ся, випадáти, бувáти, складáти ся. — Не дивись що п'ятниця, бери коли трапить ся. н. пр. — Так йому випало. — Не так ждало ся, та так склало ся. н. пр. — **Выдаётся, вы́далось** = буває, випадає, трапля́єть ся.

Вы́давить, выдáвливать, ся = вúдавити, вúтиснути, вúчавити, видáвлювати, ся і т. д.

Выдáивать, ся = видóювати, ся.

Выдáлбливать, ся, вы́долбить, ся = 1. видóвбувати, видóвблювати, вúдовбати, ся, (сокирою) — вицю́кувати.
2. вúзубрити, вúтовкти. (С. Ш.).

Вы́дать, ся = д. **Выдавáть, ся.**

Вы́дача = видавáння, вúдача, (грошей) — вúплата.

Выдвáивать = переганя́ти. — Почали переганяти горілку.

Выдвигáть, ся = 1. висувáти, ся, висóвувати, ся (С. Л.), одсóвувати, ся. — Висунь шухляду. — Одсунь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Висунути ящик. С. Аф.
2. визначáти ся.

Выдвижнóй = висувни́й.

Вы́двинуть, ся = вúсунути, ся. С. Л.

Вы́двоить, ся, = д. **Выдвáивать.**

Вы́дергать, ся, выдёргивать, ся = вúсмикати, ся, висми́кувати ся (С. З. Л. Аф.), вúрвати, виривáти, ся (волосся, пір'я) — вúскубати, вискýбувати, ся, (мотузка то що) — вúшморгнути ся.

Вы́держать, выдéрживать, ся = 1. вúдержати, вúтримати, вúтрівати, ся, видéржувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до нього. Фр. — Аби особа, вступаючая до закону обачила, єжелі можеть витримати в законі. Б. Н.
2. вúтерпіти, вúкрепити, перебýти. — Витерпів чимало. — Багато перебули лиха.
3. вúтратити, потрáтити. — Витратили увесь запас. — **Вы́держать экзáменъ** = здáти екзамен, íспит (Гал.). — **Выдéрживать положéніе** = статкувáти. — В щастю не вміє чоловік статкувати. н. пр. — **Вы́держать собáку** = вúмуштрувати.

Вы́держка = 1. вúдержка, витримáння.
2. вúхват, вúтяг. — **На вы́держку** =

на уда́чу, як прийдеться. — **Не выдержка** = на перéливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Вы́дерка = прочуха́н, халазія. С. З. Ш.

Вы́дернуть, ся = ви́смикнути, ся і т. д. д. **Вы́дергать.**

Выдира́ть, ся = видира́ти, ся, вирива́ти, ся.

Вы́доить, ся = ви́доїти, здоїти, ся.

Вы́долбить = д. **Выда́лбливать.** — **Вы́долбленный** = ви́довбаний.

Вы́дольникъ, рос. Linaria vulgaris = зво́ники, зайців льон, ленóк, льонóк, остýдник, чистéць, молóшничок, зозýліні черевички. С. Ан.

Вы́дохлый = ви́тхлий.

Вы́дохнуть, ся = ви́тхнути, ся, ви́дихнути. С. Л.

Вы́дра, зв. Lutra vulgaris = видни́ха, ви́дра (самець) — видрю́к. Эв. — Запорожці прозвали сього зьвіря видникою чи видрою. О. С.

Вы́драть, ся = 1. ви́драти, ся, ви́дерти, ся, (волосся, піря) — ви́скубти, ся.
2. ви́дерти ся, ви́дряпати ся (відкіля небудь).
3. ви́парити, одчухра́ти, ви́чухрати, одшмага́ти, оддюба́рити. — На всї боки оддюбарили різками.

Вы́дрессировать = ви́муштрувати.

Вы́дрочить, ся = ви́пестити, ся, ви́кохати, ся, ви́ховати, ся.

Вы́дрыхнуться = ви́спатись (добре).

Вы́дти = д. **Вы́йти.**

Вы́дубить = ви́гарбарювати. (Под.) Чинбарь досї ще не вигарбарював шкуру.

Выдува́ть, ся = 1. видува́ти, видму́хувати, виві́вати. — Видмухни пилюку.
2. видима́ти. — Пляшку видимають з ростопленого скла.

Выдувно́й = ви́дутий.

Вы́дудить = ви́дудлити, ви́жлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Вы́думать, ся, выду́мывать = ви́гадати, ви́мислити, ви́мізкувати, ви́думати, ся, вига́дувати, вимишля́ти і т. д. С. Л. З. Аф. — Індульгенциї вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що иншому і згадать страшно, те низовець вимізкує. К. Ч. Р. — Якийсь новий плуг вигадав. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр.

Вы́думка = ви́гадка. — Здатний на вигадки.

Вы́думчивый = вига́дливий.

Вы́думщикъ, ца = вига́дчик, ця.

Выду́мываціе = вига́дування.

Вы́дуплить = ви́довбати (дупло).

Вы́дуть = ви́дути, ви́дмухнути.

Выдыха́ть, ся = видиха́ти, ся, види́хувати, ся.

Выдь = ви́йди. — Вийди йому на зустріч.

Вы́дѣлать, выдѣлывать, ся = ви́робити, виробля́ти, ся, (що погане, негоже) — витворя́ти, кóїти, виробля́ти. (С. З. Аф. Л.). — Таке витворяє, що крий Боже! — **Выдѣлывать кóжи** = чини́ти, вичиня́ти, пра́вити. — **Выдѣлывать штýки** = витворя́ти. — Тим вони таке і витворяють, бо страху не мають. С. З.

Вы́дѣлить, ся, выдѣля́ть, ся = ви́ділити, ся, відрізни́ти, ся, ви́лучити, ся, відпаюва́ти, ся, виділя́ти, ся, вилуча́ти, ся, ви́рóзнювати, ся, відрізня́ти, ся; визнача́ти ся. С. Л.

Вы́дѣлка = ви́робка, ви́роб, рóбливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — **Вы́дѣлка кóжи** = ви́чинка, чиньба́. — Шкурка за чиньбу не стала. н. пр.

Вы́дѣлъ = ви́діл.

Вы́дѣлываніе = вирóблювання.

Выдѣлывать = д. **Вы́дѣлать.**

Выдѣля́ть, ся = д. **Вы́дѣлить, ся.** — Все те галасування то піднїмало ся разом, то затихало, а звідтіль одрізнив ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парува́ти. — Земля трудівниця: аж парує, та нам хлїб готує. н. пр. (Про теч) — випуска́ти. — Молочай випуска з себе якесь молоко.

Вы́емка = 1. вийма́ння.
2. (в одежі) — ви́кот (С. Аф.), ви́різка, ви́тин (С. Пар.). — Керсетка з великим викотом.
3. трус (С. Л. Ш.), трусани́на, реві́зия. (Гал.). Власне такий трус, коли знайдено і забрано утїкача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покрадене або що.
4. (в будові) — жолобóк, рівчачóк.
5. (в землї) — ви́їмка.

Выжа́ривать, ся = 1. вижа́рювати, ся, випа́лювати, ся. — Випалити глечик.
2. вишпа́рювати, ся, випа́рювати, ся. — Усїх тарканів вишпарила. — Добре випарив ся в банї.

Вы́жать, ся = 1. ви́крутити, ви́давити, ви́чавити, віджа́ти, ся. — Видавити олїю. — Віджала сорочки. Чайч. — **Хоть вы́жми** = хоч ви́крути. — Сорочка мокра, хоч викрути. — **Вы́жать изъ когó ли́бо сокъ** = ви́давити олїю.

2. ви́жати, ся. — Вижав сім кіп.

Вы́ждать, выжида́ть = ви́ждати, дiжда́ти ся, дочека́ти ся, дожида́ти, чека́ти, годи́ти, тріва́ти, сподїва́ти ся, (на засїдах, на чатах) — стерегти́, чатува́ти, засї́да́ти, (щоб напасти) — чига́ти. — С. З. Л. Як кішечка підкрадеть ся, вижде нещасливий час той. К. Ш. — Дочекав ся я свого сьвятонька: випхала в сьвіт мене матїнка. Руд. — Треба ще годити, поки морози пастануть. — Ой не лїтай, утко, засїдають два стрельчики, хочуть тебе вбити. п. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу свою криючи, Дорошенко начав на винищення Запорожцїв чигати. Л. В.

Вы́желобить = ви́жолобити.

Вы́желтить = пожовти́ти, ви́жовтити. (С. Аф.).

Вы́жечь, ся = ви́палити, ся; ви́пекти, ся.

Вы́жженный = ви́палений. С. Аф. Л.

Выжива́ть = 1. прожива́ти, вибува́ти. (С. Л.). — Вибув у його в наймах трохи не рік.

2. вислу́жувати. — У його нїчого не вислужиш.

3. вижива́ти, вику́рювати, виту́рювати, (про мишей, комах то-що) — виво́дити, вибавля́ти. — Ну, сього гостя скоро не викуриш. — Трудно вибавляти міль.

Вы́жига = 1. ви́жга, ви́пал (срібло або золото, випалене з тканини.)

2. палени́на, нови́на (про землю, на котрій випалено ліс.)

3. пройди́сьвіт, про́йда, проно́за.

Выжига́ніе = випа́лювання, ви́пал, випіка́ння. С. Л.

Выжига́ть, ся = випа́лювати; випіка́ти, ся. С. Аф. Л.

Выжида́ніе = дожида́ння, ждання́, сподїва́ння, сподїванка, чека́ння, тріва́ння.

Выжида́ть = д. **Вы́ждать** — Оце ж, Боже, лихі люди на мою чигають душу, не за гріх мій, не за кривду й біду терпіти мушу. К. П.

Выжи́ливать, вы́жилить = викру́чувати, виду́рювати, виморо́чувати, вицига́нювати, ви́крутити і т. д.

Выжима́ніе = викру́чування, вида́влювання, віджима́ння.

Выжима́ть, ся = викру́чувати, ся, вида́влювати, ся, чави́ти, (білизну) — віджима́ти, ся. Д. **Вы́жать.**

Вы́жимка = д. **Выжима́ніе.**

Вы́жимки = ви́чавки, ви́гнїток, (з винограду) — фус, частїше мн. фу́си, (з конопляного сїмя) — маку́ха, (з вареного коноп. сїмя) — урда́, (з буряків то-що) — жма́ки, жми́хи. — Жмаками добре свиней годувати. С. Л. — Пиріжки з урдою. С. З. — Макуха сїмяная до вареників. С. З.

Выжина́ть = д. **Вы́жать 2.**

Выжира́ть = виї́да́ти, пожира́ти.

Вы́жить = д. **Выжива́ть.** — **Вы́жить изъ ума́** = перейти́ на дитя́чий ро́зум.

Вы́жлецъ = гонча́к, ви́жел. — За хорта дві копи грошей, за вижла три копи грошей. Ст. Л.

Вы́жликъ = 1. д. **Вы́жлецъ.**

2. рос. Antirhinum linaria (L. vulgaris) — д. **Вы́дольникъ.**

Вы́жлокъ = д. **Вы́жликъ.**

Выжля́тникъ = псарь, доїзжа́чий.

Вы́жрать = ви́їсти, поже́рти; потріскати, зло́пати.

Вызва́нивать = видзво́нювати.

Вы́звать, ся = ви́кликати, ся. (Д. **Вызыва́ть, ся**).

Вы́звѣздѣть = ви́зоріти.

Выздора́вливаніе = виду́жування, оду́жування.

Выздора́вливать, вы́здоровѣть = виду́жувати, вичу́нювати, вихо́жуватись, ви́дужати, ви́чуняти, оду́жати, поду́жчати, прочу́няти, ви́хоруватн, виходитись, поздорові́ти, поздоро́вшати. — Не журись, дївчино, Господь Бог з тобою! як ти видужаєш, візьму шлюб з тобою. п. п. — Як з'їла, зараз одужала і повеселїшала. п. к. — Вичуняла Катерина та в запічку колише дитинку. К. Ш. — Бичок почав вихожуватись — нога гоїтьця. Чайч.

Вы́зеленить, ся = позелени́ти, ся.

Вызнава́ть = д. **Вывѣ́дывать.**

Вы́зовъ = ви́клик, виклика́ння. (С. Л.).

Вызола́чивать = золоти́ти, визоло́чувати, позоло́чувати, визлоща́ти. (С. Аф.).

Вы́золотить = позолоти́ти, ви́золотити, ви́злотити. (С. Аф.). — **Вы́золоченный** = ви́злощений. (С. Аф.).

Вы́зольникъ, рос. = д. **Василёкъ рога́тый**

Вызрѣва́ть = спі́ти, доспіва́ти, виспіва́ти, сти́гнути, вистига́ти, достига́ти. — Рано ще кавуни рвати, нехай доспівають. — На калину вітер віє, калина не спіє п. п.

Вы́зрѣлый = спі́лий, доспі́лий, носпі́лий, сти́глий, дости́глий. — Спілі кавуни.

Вы́зрѣть = поспі́ти, доспі́ти, дости́гнути. — Ще трохи не поспіли кавуни.

Вы́зубрить = 1. ви́щербити, пощерби́ти. — Гей коняку Турки вбили, Лихи шаблю пощербили. В. Щ. — **Вы́зубренный** =

щербáтий. — Щербатого горшка ніколи не наповниш. н. пр.

2. д. **Выдáлбливать 2.**

Вы́зудить = ви́цїдити, ви́тягти.

Вызывáть, ся = 1. викликáти, визивáти, ся. — Викликаю у сьвітлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. п. п.

2. заклика́ти, зазивáти, запрóшувати, ся.
3. відгу́кувати ся, брáти ся, обзивáти ся. — **Вызывáющій** = виклúкуючий. — **В. видъ, поступокъ, тонъ** = задерáкуватий, задьóрливий. — Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дївчинонько, я до дому доведу. п. п.

Вызябáть = вимерзáти.

Вы́зяблый = ви́мерзлий.

Вы́зябнуть = ви́мерзти.

Вы́играть, вы́игривать = 1. ви́грати, вигравáти. — Він виграв у карти. — Він добре виграває на скрипцї. — Та у сурми вигравали. н. д. — У кобзу грає, виграває, голосно сьпіває. н. п.

2. скори́стувати, покори́стуватись, поживи́ти ся. — Він на сьому дїлї багато скористував. — **Вы́играть дѣло, тя́жбу** = ви́позивати, ви́грати спрáву, дїло. — Тодї виграє справу, як ляже на лаву. н. пр. — Хто більше горілки ставить, той виграє справу. н. пр. — **Вы́играть врéмя** = ви́гадати час. С. Л.

Выи́гриваться = вигравáти ся, вишумóвувати. — Скрипка потрохуygралась. — Вино вигралось, вишумувало.

Вы́игрышный = ви́граний; виграшни́й. — Виграні гроші. — Виграшний білет.

Вы́игрышъ = ви́граш (С. Аф.), ви́гранка; кори́сть, зиск. — Виграв у карти, та на цю вигранку і купив.

Вы́искать, ся, вы́искивать, ся = 1. ви́шукати, (скрізь) — обшукáти, (нишком) — ви́нишпорити, шукáти, вишу́кувати, ся, вишукóвувати, обшу́кувати, ни́шпорити. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нїгде нема.

2. знайти́, ся (С. Л.), знахóдити, ся (С. Аф.), д. ще **Вызывáться 3.**

Вы́искъ = шукáння, шукáнина, вишу́кування.

Вы́йти = ви́йти, (нишком) — ви́красти ся, (задом) — ви́задкувати, (на силу) — ви́дибати. — Військо вийшло з міста. — Книжка вийшла. — З сього нїчого не вийде. На силу я видибала з хати. — Хліб увесь вийшов. — Багато грошей вийшло за сей час. — **Вы́йти зáмужъ** = віддáти ся, побрáти ся, спарувáти ся, зáміж ви́йти (С. Аф.). — Як не віддам ся, то дома здам ся. н. пр. — Вона спарувалась з слїпим своїм. К. Ш. — **Вы́йти изъ яйцá** = ви́клюнутись, ви́лупитись. — **Вы́шелъ изъ терпѣ́нія** = терпéць йому увірвáв ся. — Терпи, коли терпець увірвав ся. С. Ш. — **Вы́йти нару́жу** = на верх ви́йти, ви́явити ся. — Правда, як олива — завсегда на верх вийде. н. пр. — **В. изъ употреблéнія, изъ обы́чая** = ви́вести ся. — Се було колись, та вже вивелось. — **В. изъ предѣ́ловъ** = перейти́ через край. — **В. изъ себя́** = розгнївати ся, розпали́ти ся. — **В. изъ терпѣ́нія** = не зтéрпіти.

Вы́ка = д. **Ви́ка.**

Вы́кадить = ви́курити. — Прийшов у гостї, тай сидить, па силу вже викурили його.

Вы́казать, ся, выкáзывать, ся = ви́казати, ся, ви́явити, ся, ви́ставити, ви́значити, ся, викáзувати, ся і т. д. С. Л.

Выкáливать, ся, вы́калить, ся = гартувáти, ви́гартувати, ся. С. Аф.

Вы́калка = гартувáння.

Выкáлывать, ся = 1. викóлювати, ся, витикáти, ся, виштрикáти, ся. — Гляди, щоб поночі ока не виштрикнув. н. к. — **Темно, хоть глазь вы́коли** = тéмно, хоч у óко стрéль. н. пр.

2. виру́бувати, ся, вицю́кувати, ся.

Выкáпывать, ся = викóпувати, ся, одкóпувати.

Вы́карабкаться = д. **Вы́грабаздаться.**

Выкáрмливаніе = годувáння, годíвля,ховáння, хов.

Выкáрмливать, ся = 1. вигодóвувати, ся, згодóвувати, вихóвувати, ся. С. Аф. З. — Не той тато, що сплодив, а той, що вигодовав. н. пр. — Ой годовала дочку не рік, не два, тай згодовала — людям слуга. н. п.

2. відгодóвувати, ся. — Відгодовали кабана на сало.

Вы́катать = 1. ви́качати, (на маґлю) — ви́маґлювати.

2. ви́котити, ви́точити.

Вы́катить = ви́котити, ви́точити. — Виточи віз. — Кухви з медом та горілкою повикочувано. н. к.

Вы́катъ = викáчування; викóчування. — **Глазá на вы́катѣ** = ви́рла (Номис.), банькú, (хто має такі очі) — вирлáтий, вирлоóкий (С. Аф.), банькáтий, витріщувáтий (С. Аф.).

*

Выка́тывать, ся = 1. вика́чувати, ся, (на маґлю) — вимаґльо́вувати. — Викачала усі сорочки. — Викачав ся у сніґу.
2. вико́чувати, ся, вито́чувати, ся. — Виточили кадіб з льоху. — Скаже вона мінї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вы́качать, выка́чивать, ся = 1. ви́качати, вика́чувати, ся (воду смоком).
2. д. **Выка́тывать, ся.**

Выка́шивать, ся = 1. вико́шувати, ся, вико́сювати. (С. Аф.) — Викосили цілу десятину. — Викосив в день два карбованця.
2. зко́шувати ся. — Коса зкосила ся.
3. обко́шувати ся. — Вже обкосили ся.

Выка́шливать, ся, вы́кашлянуть, вы́кашлять, ся = вика́шлювати, ся, вiха́ркувати, ви́кашляти, ся (С. Аф.), ви́харкати, ся.

Вы́кидать = ви́кидати, повикида́ти.

Вы́кидокъ = ви́кидень (С. Аф.), ви́брудок.

Выки́дывать, ся = викида́ти, ся. — **Выки́дывать на сче́тахъ** = виклада́ти на що́тах. — **Вы́кинуть шту́ку** = натвори́ти, нако́їти.

Вы́кидышъ = д. **Вы́кидокъ.**

Выкипа́ть, вы́кипѣть = википа́ти, ви́кипіти, зкипі́ти, випа́рюватись, ви́парувати.

Вы́кладка = 1. виклада́ння, викла́дування.
2. (про одежу) — ля́мівка, обля́мівка, обши́вка.
3. лїчба, ви́клад.

Выкла́дывать, ся = 1. виклада́ти, ся.
2. обклада́ти, (цеглою, камнем) — обмуро́вувати.
3. облямо́вувати, обшива́ти.
4. д. **Вало́шить.**
5. вилїчувати, виклада́ти.

Вы́клевать, ся, выклёвывать, ся = 1. ви́клювати, ся, ви́дзюбати, викльо́вувати (С. Аф.), видзьо́бувати. — На маківцї сидїла, дрібен мачок дзюбала. н. п.
2. викльо́вувати ся. — Курчата викльовують ся.

Выкле́ивать, ся = викле́ювати, ся, обкле́ювати, ся; одкле́ювати ся.

Вы́клейка = викле́ювання, обкле́ювання.

Вы́клеймить = поклейні́ти, потаврува́ти, позначи́ти.

Вы́клепать, выклёпывать = ви́клепати, викльо́пувати.

Выклика́ть, выкли́кивать = виклика́ти.

Выключа́ть = виключа́ти, вилуча́ти, вийма́ти, викида́ти, вимика́ти, випи́сувати. — Од нижчого до вищого стану, нікого не виймуючи. Ст. Л. — **Выключа́ть изъ слу́жбы** = скида́ти, зса́жувати, виганя́ти. — Його скинули з уряду, вигнали з служби. — **Выключа́я** = окрі́м. — Всї були, окрім його.

Вы́клянчить = ви́канючити (С. Аф.), ви́циганити.

Вы́кнуть = привика́ти, звика́ти.

Вы́ковать, выко́вывать = ви́кувати, ико́вувати.

Выковы́ривать, ся, вы́ковыря́ть, ся = виколу́пувати, ся, виколу́плювати, ся, ви́колупати, ся, ви́копирсати, ви́корпати, ся. С. Аф. Л. — Хоч із нігтя виколупай, та дай. н. пр.

Выковы́рка = копи́стка, (для чистки сїрки з ушей) — корпоу́шка, С. З. (при люльцї) про́тичка. — А він що викурить люльку, покопирсає протичкою, та й знов набиває, і знов шмалить.

Выкозы́ривать = викози́рювати.

Выкола́чивать, ся = вибива́ти, ся.

Вы́колдовать = ви́ворожити, зачарува́ти; наворожи́ти, начарува́ти (заробити або підгадати чаруванням).

Вы́колотка = 1. вибива́ння.
2. (у шевців) — копи́л (на котрому розбивають підошву.)

Вы́колоть, ся = д. **Выка́лывать, ся.**

Вы́копать, ся = д. **Выка́пывать, ся.**

Вы́копировать = скопіюва́ти, ізкопіюва́ти. С. З. (Частїше, коли річ іде про плани.)

Вы́кормить, ся = д. **Выка́рмливать, ся.**

Вы́корчевать = ви́корчувати, ви́теребити. (С. Ш.).

Вы́корчевка = корчува́ння.

Выкра́дывать, ся = 1. красти, викрада́ти, ся. С. З. — Брати помогали хлопцям викрадати сестер. Лев.
2. викрада́ти ся, вихо́дити ни́шком.

Выкра́ивать, ся = викро́ювати, ся, викрава́ти, ся. С. Аф.

Вы́красить, ся, выкра́шивать, ся = ви́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся. (С. Ш.).

Вы́красть, ся = д. **Выкра́дывать, ся.**

Вы́крестить, ся = ви́хрестити, ся, перехрести́ти.

Вы́крестъ, ка = ви́хрест, пере́хрест, ка. — Чоловік худородний — з жида перехрест. С. З.

Выкрéщивать, ся = вихрéщувати, ся, вихрéсчувати, ся. (С. Аф.).

Вы́кривить, ся, вы́кривля́ть, ся = ви́кривити, ся, покриви́ти, ся, скриви́ти, ся, скарлю́чити, ся, викривля́ти, ся і т. д.

Выкри́кивать, вы́крикнуть = вигу́кувати, ви́гукнути, викри́кувати. (С. Аф.). — Похмелились добре, ідуть, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогнуючи, його жінка молодая та вигукуючи.

Вы́кроить, ся = д. **Выкрáивать, ся.**

Вы́кройка = ви́кройка, зразóк. (Ніс. зап. в Черніговщині.)

Выкрóшивать, ся, вы́крошить, ся = викри́шувати, ся, ви́кришити, ся. — Зуб викришив ся. С. Аф.

Выкру́гливать, ся, вы́круглить, ся, вы́кругля́ть, ся = викру́глювати, ся, обкру́глювати, ся.

Выкружáльникъ = свéрдел, кóтрим вирізують в дошці кру́жало.

Выкружáть, ся, выкру́живать, ся, вы́кружить, ся = 1. д. **Выкру́гливать, ся.**

2. кружи́ти, колувáти. — Хто колує, той дома не ночує. н. пр.

Выкру́чивать, ся = викру́чувати, ся.

Выкрывáть, ся = кри́ти, покривáти, ся.

Вы́кувыркнуть, ся = ви́кинути, ся, перекі́нути, ся, ви́вернути, ся.

Вы́куковать = накувáти. — Міні зозуля накувала десять літ жити.

Выкупáть, ся = 1. викупáти, відкупля́ти, викупля́ти, ся. — Викупив заставу. — Батько продав грунт, але син відкупив. — Він її покохав і викупив у панів.

2. викупóвувати (С. Аф.), розкупáти. — На базарі увесь хліб розкупили.

Вы́купать, ся = ви́купати, ся, скупáти, ся.

Вы́купка = ви́куп.

Выкупнóй = викупний́.

Вы́купъ = 1. ви́куп (на пр. з неволї, або батьківщини з чужого роду.)

2. ви́куп, óкуп, викупнé, відкупнé. — Дали за його Татарам викупного сто червонців. н. о. — І полонян без окупу й тиранства у рідний край до роду відпускали. К. Б.

Выку́риваніе = вику́рювання.

Выку́ривать, ся, вы́курить, ся = вику́рювати, ся. — Викурити пчіл з улика. — Викурили з четверті пять відер горілки. — Викурив люльку.

Вы́кусить, выку́сывать, ся = ви́кусати, ви́гризти, вику́шувати, вигризáти, ся.

Вы́кушать = з'їсти або ви́пити.

Вылáвливать, ся = вилóвлювати, ся.

Вы́лазить = облáзити, ви́лазити. — Всї кутки облазив. — Ся кішка усюди вилазить. С. Аф.

Вылáзить = вилїзáти. — Вилїз з ями.

Вы́лазка = ви́лазка, ви́права, гéрець. — Золотаренка на герцю пострелено у ногу з мушкета. Л. Сам.

Вылазъ = ви́лазка (С. Л.), пролáзка (С. Л.), лазівка. (С. Же.) — Свині у горóдї, мабуть десь вилазка.

Вылáмывать, ся = вилóмлювати, ся. С. Аф.

Вылáщивать = глянцювáти.

Вы́легчить = ви́класти, ви́халащати, ви́валашати, ви́харашати і т. д. д. **Валóшить.**

Вы́лежалый = злежáлий, злéглий.

Вы́лежать, ся = пролéжати, ви́лежати, ся.

Вылéживать, ся = 1. вилéжувати, ся. С. Аф.

2. злéжувати ся. С. Аф. — Треба частїше перегортати зерно, щоб часом не злежалось.

3. улéжувати ся. С. Л. Ш. — Нехай грушки улежуть ся, тодї вони достигнуть.

Вы́лелѣять = ви́пестити. С. Аф.

Вылетáть = вилїтáти, вилинáти.

Вы́летъ = ви́лїт. — **На вы́летъ** = нá скрізь. — Куля нá скрізь пробила.

Вы́летѣть = ви́летїти, ви́линути.

Выливáть, ся = 1. виливáти, ся, витїкáти, висипáти, ся. — Вилили воду з діжки. — Вода витікла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали виливати хавращків.

2. виливáти, ся, — Мабуть десь великий дзвін вилили, що пішла така поголоска. н. пр.

Вы́лизать, вылúзывать, ся = ви́лизати, злизáти, вили́зувати, злúзувати.

Вылúнивать, вы́линять = линя́ти, ви́линяти, облáзити, випадáти, облїзти, ви́лїзти. — Ся китайка дуже вилиняла. — Шерсть повилазила. — Піря повипадало. — Кішка облїзла.

Вы́лить, ся = д. **Выливáть, ся.**

Вы́ловить, ся = д. **Вылáвливать, ся.**

Вы́ложить = д. **Выкладывать.**

Вы́локать = ви́жлуктити, ви́глоктати, ви́лигати, ви́хлептати. С. Аф. Л.

Вы́ломать, ся, вы́ломить, ся = д. **Вылáмывать, ся.**

Вы́лощить, ся = ви́глянцювати, ся.

Вы́лудить, ся, вылу́живать, ся = ви́лудити, ся, побіли́ти, вилу́жувати, побіля́ти.

Вылупáть, ся, вы́лупить, ся, вылу́пли-

вать, вылупля́ть, ся = вилу́пувати, вилу́плювати, ся, ви́лупити, ся (С. Аф.), вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся. — **Вы́лупиться изъ яйцá** = ви́клюнути ся, ви́лупити ся. — **Вы́лупить глазá** = ви́тріщити очі, ви́тріщити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?

Вы́лупокъ = пу́цьвіронок, голопу́цьок. С. З. Л.

Вылущáть, ся, вылу́щивать, ся, вы́лущить, ся = вилу́щувати, ся, ви́лущити, ся, ви́лускати, ся, ви́лузгати, розлу́скати, ви́зернити.

Вы́лысѣть = ви́лисіти.

Вы́льце, рос. Ipomaea = кру́чені паничі́. С. Ан.

Вылѣзáть = 1. вилїзáти, вилáзити. — Вилїз з ями.

2. облáзити, випадáти, вилáзити. — Голова облїзла. — Усе волосся випало.

Вы́лѣпить, ся, вылѣ́пливать, ся = вилї́пити, вилї́плювати, ся.

Вылѣ́чивать, вы́лѣчить = вилї́чувати, виго́ювати (переважно про рани. С. Аф.), ви́лїчити, ви́гоїти (С. Аф.), ви́коровати.

Вылѣ́чиваться, вы́лѣчиться = вилї́чувати ся, виго́ювати ся, ви́лїчити ся, ви́гоїти ся і д. **Выздорáвливать.**

Вы́мазать, ся, вымáзывать, ся = ви́мазати, ся, вимáзувати, ся, (глиною, маслом) — ви́мастити, (дьогтем, чим жирним) — ви́шмарувати. С. Л.

Вымáливать, вы́молить = вимо́лювати, благáти, ви́молити, ви́благати. — Виблагала тую копійчину, та Пречистій поставила сьвічечку за сина. К. Ш.

Вымáлывать, ся, вы́молоть, ся = 1. виме́лювати, ся (С. Аф.), ви́молоти, ся, — За день більше не вимелиш. — На млинї вимелюють ся що дня 20 четвертей жита. — Не багато вимолов сьогодня.

2. зме́лювати ся, змоло́ти ся. — Жорен змолов ся, треба перемінити.

3. д. **Выбáлтывать.**

Вымáнивать, ся, вы́манить, ся = 1. вимáнювати, ся, ви́манити, ся. — Виманили ведмедя з лїгва.

2. виду́рювати, виморо́чувати, вициѓанювати, вимантáчувати, ви́дурити і т. д. — Видурив у його усі гроші. — Водить чумака, щоб гроші украсти або як вимантачити. н. к.

Вы́марать, ся = 1. ви́каляти, ся, закаля́ти, ся, ви́валяти, ся, заму́рзати, ся, ви́шмарувати, ся, замáзати ся.

2. ви́черкнути, ся. С. Аф. — Що написав, він усе вичеркнув.

Вымáривать, ся, вы́морить, ся = вигубля́ти, вимо́рювати, мори́ти го́лодом, ви́губити, ви́морити. — В облозї вигубили багато людей. — В манастирі нас постом трохи не виморили. — Виморив коней — дальше не можна їхати.

Вымáрывать = д. **Вы́марать.**

Вымáсливать, ся, вы́маслить, ся = вимáщувати, ви́шмаровувати, ся, заяло́жувати, заяло́зювати, ся (С. Аф.), засмальцьо́вувати, ся, (С. Аф.), ви́мастити, ви́шмарувати, засмальцювáти, заяло́зити, ся.

Вы́матерѣть, вы́маторѣть = дости́гти, доспіти, поспіти, дости́гнути. — Кавуни зовсїм достигли.

Вымáтывать, ся = 1. вимо́тувати, ся, змо́тувати, ся.

2. переводити, гайнувáти, ци́ндрити, мантáчити, шахрувáти, мотáти, проци́ндрити, розмантáчити. С. Л. — Пив, гуляв і шахрував гроші. Кот. — Що було — все проциндрив. — Розмантачив худобу.

Вымáхивать, ся, вы́махать, ся = вимáхувати, ся; витру́сювати, ся.

Вымáчивать, ся = 1. вимо́чувати, ся. — Вимочив дощ. — Треба вимочити коноплї.

2. вискикáти ся.

Вымáщивать, ся = мости́ти, вимо́щувати, ся, вистилáти, (улицю) — буркувáти. С. Ш. — Вистилати поміст. — Улиця вибуркована.

Вы́межевать = ви́межувати, одрі́зати.

Вы́мелькнуть = замиготїти, замигтїти, заманя́чити. — Здалека щось замиготїло, та й знову невидко.

Выменýха, рос. Viola hirta = зозу́льки, василе́чок. С. Ан.

Вы́мереть = ви́мерти, повимерáти. — Усї повимірали.

Вымерзáть, вы́мерзнуть = вимерзáти, промерзáти, ви́мерзнути, ви́мерзти. — Вимерзло багато дерева за сю люту зіму. — Пиво вимерзло. — Вода в ставу промерзла аж до дна.

Вы́мести, сь = ви́мести, замести́, повимітáти, ся.

Вы́местить = помсти́ти ся, віддя́чити. — Помстив ся він над ним. — Наробив він мінї лиха, ну та й я йому віддячив.

Выметáльщица = метї́льниця. — Я до печі куховарочку наняв, а до хати та метїльничку. н. п.

Выметáть = вимітáти, замітáти. — Виметн хату, внеси дрóва. К. Ш.

Выметать, вымётывать, ся = 1. ви́кидати, ви́кинути, викидáти, ся. — Викидати каміння.

2. обрубúти, обрýблювати, ся. — Почала обрублювати петлї.

3. лїчúти, вилїчувати, рахувáти, викладáти (на щотах).

4. ви́сипати, висипáти, ви́прищити, випри́щувати. — Прищі якісь на руках висипало. — Його усього висипало. С. Аф. — У його виприщило на виду і на руках.

5. ощенúти ся. С. З. — Сучка ощенила ся.

Вымещáть = мстúти ся і д. **Вы́местить.**

Вымипáть, ся = 1. вимипáти, ся.

2. витóптувати, витолóчувати. — Конї витолочили всю траву.

Вымирáть = вимірáти.

Вы́мистая = вимни́ста. — Вимниста корова.

Вымогáніе, вимогáтельство = здúрство, вимагáння.

Вымогáть = вимагáти (С. З.), видирáти, дрáти, здирáти. — Датків найменших вимагати не важити ся. Орлик. С. З. — Останню сорочку з калїки здирають. К. Ш.

Вы́моина = водорúй, рівчáк, ковдóбина.

Вымокáть = вимóкáти.

Вымолáчивать, ся, вы́молотить, ся = 1. вимолóчувати, ся, молотúти, ви́молотити, ся, (на гармані) — ви́гарманити.

1. замолотúти. (С. Аф.). — Молотив два днї, та й замолотив всього коповика.

Вы́молвить = 1. ви́мовити, промóвити. — Промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.

2. ви́мовити. — Хоч і продешевив, а вимовив собі пять пачупі тютюну. С. Аф.

Вы́молить = д. **Вымáливать.**

Вы́молотить, ся = д. **Вымолáчивать.**

Вы́молотки = пóслїд, збóїни, полóва. (С. З. Л.).

Вы́молотъ = ви́молот, умолóт. (С. Ш.).

Вымолоть = д. **Вымáлывать.**

Вы́молъ = млúво (С. З.), мéлево. — Велика там вода, хоч є й багато мливо. Гр.

Выморáживать, вы́морозить, ся = виморóжувати, ся, (С. Аф.), заморóжувати, ся, виморóзювати, ся, ви́морозити, ся, заморóзити, ся.

Вы́морить, ся = **Вымáривать, ся.**

Вы́морочное имѣ́ніе = пустовúщина. — Умер зовсім безрідним, а ґрунт і хату, як пустовищину, повернули на громаду.

Вы́мостить = д. **Вымáщивать.**

Вы́мотать, ся = д. **Вымáтывать, ся.**

Вы́мочить, ся = д. **Вымáчивать, ся.**

Вымýдривать, вы́мудрить = вихитрóвувати, ви́хитрувати.

Вымурáвливать, вы́муравить = поливáти, полúти (наводити поливу на посуду).

Вымýсливать, вы́муслить, ся = заслúнювати, ся, замýрзувати, ся, засмальцьóвувати, ся, заялóзювати, ся, заслúнити, ся, замýрзати, ся, засмальцювáти, ся, заялóзити, ся.

Вымýчивать, ся, вы́мучить, ся = 1. вимýчувати, ся, ви́мучити, ся, змýчити, ся; змордувáти ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподївав ся. н. п. — Змучив мене отим капюченням.

2. видирáти, виморóчувати, ся (С. Аф.), вимордóвувати, ся, ви́дерти, ви́морочити, ви́мордувати. — Дай або видеру. н. пр.

Вы́мчать = ви́нести, ви́перти. — Конї зразу так і винесли на гору.

Вымывáть, ся, вы́мыть, ся = 1. вимивáти, ся, ви́мити, ся, (про білизну) — випірáти, ви́прати, ся (в теплій воді) — вибáнювати, ви́банити, ся, (голову) — змивáти, змúти, ся. — Мінї змиють дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. н. н.

2. виривáти, рúти, вимивáти, мúти, ви́рити, ви́мити, ся. — Вода берег риє, риє, яворові корінь миє. К. Ш. — Не рад явір хилити ся, вода корінь миє. н. п.

Вымыкáть = 1. чесáти, вичíсувати (кострицю з льону).

2. виймáти (сережки з ушей.)

Вы́мыкать = ви́чечати (про льон); ви́пняти (про сережки). — **Вы́мыкать гóре** = перебідувáти, натерпíтись лúха. — **Вы́мыкать по свѣ́ту** = ви́гасати, поблукáти, повéштати ся. — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернувсь. Кот.

Вымы́ливать, ся, вы́мылить, ся = 1. намúлювати, ся, мúлити, ся, намúлити, ся. — **Вы́мылить комý гóлову** = намúлити, нагріти чýба, чупрúну.

2. вмúлювати, вмúлити. — Аж коня вмилив, поки догнав.

Вы́мылки = мúлини.

Вы́мыселъ, вы́мыслъ = ви́гадка, бáйка. С. Л.

Вы́мыслить, вымышля́ть = ви́мислити, вимишля́ти, ви́гадати, вигáдувати, змúслити, змишля́ти.

Вы́мышленникъ, ца = вигáдчик, ця.

Вы́мышленный = ви́гаданий.

Вы́мѣлить = побіли́ти, нате́рти кре́йдою.

Выма́нивать, ся, вы́мѣнить, ся = вимі́нювати, ся (С. Аф.), міня́ти, ся, ви́міняти, ся, проміня́ти, ся, зміня́ти, ся, (про міньбу коней циганами) — ви́міньжувати. — Виміняв швайку на ремінець. н. пр.

Вы́мѣнъ = міньба́, промі́на, замі́на. — Міньба одному напує. — Проміна одному служить. н. пр.

Вымѣ́риваніе = вимі́рювання.

Вымѣ́ривать, ся, вы́мѣрить, ся = вимі́рювати, виміря́ти, ся, ви́міряти, ся.

Вы́мѣсить, ся, вымѣ́шивать, ся = ви́місити, вимі́шувати, ся.

Вы́мя, мени = вимя, ви́мня (С. Аф.). — **Соба́чье, су́чье вы́мя** = а. су́че вимя (болячка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лїсови́й жабре́й, жа́брик. С. Ан.

Вы́мять = д. **Выминáть.**

Вына́шивать, ся = 1. вино́шувати, вино́сювати, вино́сити. — Не треба виносити на двір.

2. зно́шувати, ся, зноси́ти, ся. — Зносив одежу. — Чумарка зовсїм зносила ся.

Вына́зывать = вині́зувати.

Вынима́ть, ся = 1. виймá́ти, ся, бра́ти, ся, вибіра́ти. — Виняла одежу з скринї. — Я паріжечки виберу з печі. н. к. — Ключ не виймаєть ся з замка. — **Вынима́ть жре́бій** = бра́ти же́реб. — **Вынима́ть де́ньги изъ ба́нка** = бра́ти, вибіра́ти гро́ші з ба́нку.

2. вико́чувати, ся, вирі́зувати, ся. — Викоти лиш дужче па рукава. С. Аф.

3. хапа́ти, схо́плювати (утїкача́, що переховуеть ся), забіра́ти, відбіра́ти (що заборонене.)

Выноси́ть, ся, вы́нести = 1. вино́сити, ся, вино́шувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. вите́рплювати, витри́мувати, ви́терпіти, зтерпі́ти, ви́тримати. — На силу витерпів, поки різали. — Тяжко було терпіти, та що ж маєш робити.

Вы́носка = 1. ви́нос.

2. допи́ска, припи́ска, примі́тка.

Выно́сли́вый = терпля́чий, терпу́чий, терпячи́й. С. Ш. (в бізї) — гінки́й.

Вы́носокъ = зно́сок. С. Аф.

Вы́носъ = д. **Вы́носка 1.** — **На вы́носъ** (про запряжку) = впро́стяж, упро́стяж. — На зустріч пан четвериком упростяж.

Вы́нудить, вынужда́ть = ви́могти, вимага́ти (С. Л.), ви́силувати, си́лувати, приму́сити, примуша́ти (С. З.), приму́шувати, знево́лити, принево́лити, принево́лювати, знево́лювати (С. Аф.). — Ой шлюбе мій, шлюбе, примушений шлюбе, та чи гаразд мінї за тим нелюбом буде. н. п. — До гачення гребель примушати. Орлик. С. З. — **Вы́нужденный** = приму́шений, принево́лений і т. д. — **Я вы́нужденъ** = я му́сїв, я му́шу.

Вынужде́ніе = си́лування, принýка, при́мус (С. З.), вимага́ння, ви́силка. С. Л. — На милування нема силування. н. пр. — Як не даси з прозьби, то даси з принуки. н. пр. — Примусом не так навчиш ся, як залюбки. С. З.

Вы́нуть = ви́няти, взя́ти, ви́брати; ви́котити, ви́різати; схопи́ти, забра́ти (Д. **Вынима́ть.**)

Выны́ривать, вынырять, вы́нырнуть = вирина́ти, зрина́ти, ізрина́ти, ви́рнути, зри́нути, ви́пірнути, ви́пурнути. С. Аф. Л. — Як божа воля, то вирнеш і з моря. н. пр. — А блїдий місяць па ту пору з-за хмари де-де вирипав. К. Ш. — Та вже ж моїй головонцї з моря не зринати. н. п. — Тодї я, сестро, буду в гостї до вас, як синїй камінь на верх ізорне. н. н.

Вынырáніе = ви́рники.

Вынѣ́живать, вы́нѣжить = пе́стити, пестува́ти, ви́нестити, ви́пестувати. С. З.

Вынюхивать, вы́нюхать, ся = 1. винюхувати, ви́нюхати, ся. — Козаки усе те повикурювали і повинюхували. н. о.

2. пронюхати. — Він усе пронюхав, що там робило ся.

Вы́нянчить = ви́глядїти, ви́няньчити (С. Аф.), ви́пестувати. — Вона у нас всїх дїтей виглядїла. — Йосиф сьвятий ся радує, що на руцях Бога пестує. н. п. С. З.

Вы́острить, ся = ви́гострити, ви́точити, ся (Д. **Выва́стривать, ся.**)

Выпада́ть = 1. випада́ти. — Випала цеглина з печі. — Випало багато снїгу.

2. ги́нути, па́дати, випада́ти, виздиха́ти. — Вся худоба погинула. — Воли та корови всї повиздихають. ц. н.

3. луча́ти ся, трапля́ти ся, випада́ти, припада́ти. — На його долю випало. — Трапляєть ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мінї припала, вона ж мене, як мачуха, змалку сповивала. Аф.

Вы́падокъ = 1. хворо́ба (кінська над копитом і в пахвах болячка; теж у індичок на ку́прику.)

2. ме́ртва кістка (що випадає від костоїди.)

3. рос. д. **Бедрене́цъ 2.**

Вы́падочная трава́, рос. Aster Amellus L. = воло́ве о́ко, воло́ві очі, га́йстер. С. Ан.

Выпа́дывать = д. **Выпада́ть.**

Выпа́живать, вы́пазить, ся = вижоло́блювати, ви́жолобити (робити жолоби чи утори фуганком чи долотом.)

Выпа́ивать, ся = випо́ювати, ся. — Випоїла усе пілло. — Випоїла телицю.

Выпа́лзывать = вила́зити, виповза́ти.

Выпа́лывать, ся = поло́ти, випо́лювати, ся. (С. Аф.).

Выпа́ривать, ся, вы́парить, ся = випа́рювати, ся, ви́парити, ся; випаро́вувати, ся, ви́парувати. — Випарила діжку. — Вода випарувала.

Выпа́рхивать, вы́порхнуть = вилїта́ти, ви́летїти, випу́рхувати, ви́пурхнути.

Выпа́рывать, вы́пороть = 1. поро́ти, випо́рювати, ви́пороти. — Випорола рукав.
2. потроши́ти, ви́потрошити, тербуши́ти, требуши́ти, ви́требушити.
3. ви́парити, одшмага́ти, одчухра́ти, ви́хльостати, оддюба́рити, одчу́стрити. — На всї боки одчухрали різками.

Вы́пахать, выпа́хивать, ся = 1. ви́орати, вио́рювати, ся, з'ора́ти, з'о́рювати, ся, із'ора́ти, ся. — Виори мілко, а посїй рідко, то й уродить ся дїдько. н. пр. — Виоралось би до вечера, колиб воли не потомились. С. Аф. — Орав, тай виорав клад.
2. ви́силити, виси́лювати, ся, змори́ти, ся, з'ора́ти. — Що году засіваємо — земля зовсїм висилилась.

Вы́пачкать, ся = закаля́ти, ся, ви́каляти, ся, покаля́ти, ся, ви́валяти, ся, забрудни́ти, ся, обробити ся, (рідкою грязею) — задри́пати, ся, забрьо́хати ся, (лице) — заму́рзати, ся, зама́зати, ся, (салом, дьоттем то-що) — засмальцюва́ти, ся, заяло́зити, ся і д. **Вы́мазать, Вы́марать 1** і **Вы́муслить.** — Хто в болото лїзе, той ся покаляє. н. пр. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Задрипала всю спідницю.

Вы́пашка = ора́ння, о́ранка. — Од Явдохи (1. марця) починаєть ся оранка на ярину́. С. З.

Вы́пашь = толо́ка. — С. Ш. — На тім боцї на толоцї череда пасеть ся. н. п.

Выпека́ть, ся = випїка́ти, ся.

Вы́передить, выпере́живать = ви́передити, випере́джувати (С. Аф.), випере́жувати, попереди́ти, попере́жувати, попережа́ти.

Вы́переть, выпира́ть, ся = ви́перти, випира́ти, ся.

Вы́пестрить = (квітками, ріжними фарбами) — ви́цяцьковати, (гвіздками) — ви́цвяховати, (крапками) — ви́крапати, (мережками) — ви́мережати.

Вы́печатать, выпеча́тывать = ви́друковати, видруко́вувати.

Вы́печка = випїка́ння.

Вы́печь, ся = ви́пїкти, ся. — **Не вы́печенный хлѣбъ** = глевки́й хлїб.

Выпива́ла = випива́йло, пите́ць. — О, він добрий питець!

Выпива́ть, ся, вы́пить, ся = 1. випива́ти, ся, ви́пити, ся, (багато) — уку́тати, (багато, разом) — вихиля́ти, ви́хилити, видима́ти, (з жадобою) — виду́длювати, ви́дудлити, вижлу́ктовати, ви́жлуктити, (смокчучи) — висмо́ктувати, ви́смоктати, (коштуючи) — ви́коштувати, (не багато) — спи́ти. — Вишнївки з кварту укутали. Кот. — Ходїм до моря — хто більше води видме. н. к. — Видудлив усю воду. — Вихилив цїлу кварту. — Почав коштувати, та усе й викоштував. — Чи дала у хлїбові з'їсти, чи в горільцї спити. н. п.
2. пія́чити, кулика́ти (С. З.), в горілку вкида́ти ся, чаркува́ти. — **Выпива́ться изъ ума́** = знива́ти ся.

Вы́пивка = 1. випива́ння.
2. на́пійка. — Була там добра напійка — мабуть з четвертину укутали.

Выпи́ливать, ся, вы́пилить, ся = випи́лювати, ся, ви́пиляти, ся. — Випиляв дошку. — Пиляв цїлий день, тай копови́ка не випиляв.

Выпира́ть, ся = випира́ти, ся.

Вы́писка = 1. випи́сування, зпи́сування.
2. ви́пис, ви́тяг. — До книг записувати і виписи давати во всяких речах. Ст. Л. — Повинен міти випис з метрики. К. Н. — Зробив коротенький витяг з тії книжки.

Выписно́й = виписни́й.

Выпи́сывать, ся = випи́сувати, ся, зпи́сувати, ся. — Виписав з книжки. — Виписав з-за границї. — Його виписали з козаків. — Писав колись добре та зписав ся.

Вы́пись = д. **Вы́писка.**

Вы́пить, ся = д. **Выпива́ть, ся.**

Вы́пихать, выпи́хивать, ся, вы́пихнуть, ся = випиха́ти, ся, ви́пхнути, ся, випіто́вхувати, ви́штовхнути, ся, вишту́рхувати, ви́штурхати.

Вы́плавикъ, гриб Polyporus = гу́ба, трут, тру́тник. С. Ан. Ш.

Выпла́вливать, выплавля́ть, ся, вы́плавить, ся = вито́влювати, ви́топити, ся, виливá́ти, ви́лити, ся.

Вы́плавокъ = ви́ливок. — Виливок заліза. — Курка знесла виливок. С. Аф.

Вы́плакать, ся = ви́плакати, ся. — Виплакала карі очі край козака стоя. н. п.

Вы́плата = ви́плат.

Вы́платить, ся, выпла́чивать, ся = 1. ви́платити, ся, сплати́ти, випла́чувати, ся, заплати́ти, запла́чувати. — Жид попалічував стільки довгу, що вже не сила виплатитись. Чайч.

2. залата́ти, ся (С. Аф.), ви́латати, лата́ти, ся. — Він добре вилатав свиту, всі дірки позалатував.

Выпла́щивать = площи́ти.

Вы́плевать, выплёвывать = ви́плювати, ви́плюнути, випльо́вувати, (харкотиння) ви́харкати, виха́ркувати.

Вы́плескать, ся, выпле́скивать, ся = ви́хлюпати, ся, ви́плюскати, ся, вихлю́пувати, ся, виплю́скувати, ся. С. Аф. Л.

Вы́плеснуть, ся = ви́хлюпнути, ви́плюснути, ся. С. Аф.

Выплета́ть, ся = 1. виплїта́ти, ся. — Вінки виплїтала й карими очима мене чарувала. н. п.

2. виплу́тувати ся. — Ледве з довгів виплутав ся.

Выплыва́ть, вы́плыть = випливá́ти, ви́плинути, ви́пливти, ви́плисти. (С. Аф.)

Вы́плывокъ = 1. гу́ля, ґу́ля (на дереві.)

2. д. **Вы́плавокъ.**

Выпля́сывать, ся, вы́плясать = 1. витанцьо́вувати, ся, ви́танцювати.

2. затанцьо́вувати, ви́таньчити. — Цигане витаньчили багато грошей.

Выпола́скивать, ся, вы́полоскать, ся = виполі́скувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Выполза́ть = д. **Выпа́лзывать.**

Вы́ползина, вы́ползокъ = линови́ще, кожушо́к, шку́рка (комахи або гадини, коли вони кидають її.)

Вы́ползти, вы́ползть = ви́лїзти, ви́повзти. С. Л.

Вы́полировать, ся = ви́лощити, ви́лоснити, ся.

Выполне́ніе = виповне́ння, викона́ння.

Вы́полнить, ся, выполня́ть, ся = 1. ви́повнити, виповня́ти, ся, доно́внити, доповня́ти, ся.

2. ви́повнити, спо́внити, ся, сповня́ти, ся, ви́конати, ся, відбу́ти, спра́вити, зроби́ти, довести́ до дїла. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — **Вы́полнить жела́ніе** = вчини́ти во́лю, вво́лити. — Циганочко та волошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв зо мною. н. п.

Вы́полоскать = д. **Выпола́скивать.**

Вы́полоть, ся = ви́полоти, ся, (усе) — поспо́лювати, повино́лювати, (сапками) — ви́сапати, (кукурузу) — ви́пращувати.

Вы́пользовать, ся = ви́лїчити, ви́гоїти, ви́корувати, ся.

Выпора́жнивать, ся, вы́порожнить, ся = випоро́жнювати, випорожня́ти, ви́порожнити, ся, спорожня́ти, спорожни́ти, ся, опорожня́ти, ся.

Вы́поротокъ = ви́пороток, ви́порток. (С. Аф.).

Вы́пороть = д. **Выпа́рывать.**

Вы́порхнуть = д. **Выпа́рхивать.**

Вы́потрошить = ви́потрошити, ви́требушити, ви́тельбушити.

Вы́править, ся, выправля́ть, ся = 1. ви́рівняти, ся, ви́прямити, ся, ви́правити, виправля́ти, ся, спра́вити, вирі́внювати, випрямля́ти, ся (С. Аф.), справля́ти, ся. — Вирівняла зморшки. — Випрямив дошку.

2. ви́муштрувати, вимуштро́вувати, ся.

3. попра́вити, поправля́ти, ся. — Я написав, а він поправив.

Вы́правка = 1. попра́ва, попра́вка.

2. му́штра (С. З.), муштрува́ння.

Выпра́стывать, ся, вы́простать, ся = д. **Выпора́жнивать.**

Выпра́шивать, ся, вы́просить, ся = випро́хувати, ся, випро́сювати, ся, ви́прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хитрощами, дурїнням) — ви́дурити, ви́туманити, ви́морочити, ви́циганити, ви́мантачити.

Вы́пробовать = ви́коштувати, скоштува́ти.

Выпрова́живать, вы́проводить, ся = виряжа́ти, ви́рядити, випрова́жувати (С. Л.), ви́провадити (С. Аф.), одирова́дити.

Выпроки́дывать = викида́ти, ся, перекида́ти, ся, виверта́ти, ся.

Вы́просить, ся = д. **Выпра́шивать.**

Вы́простать, ся = д. **Выпора́жнивать.**

Вы́прошенный = ви́прохании̂.

Выпры́гивать, вы́прыгнуть = виплі́гувати, ви́плигнути (С. Аф.), виско́кувати, вистри́бувати (С. Аф.), ви́стрибнути. — Виплигнув з вікна.

Вы́прыскать, выпры́скивать = ви́бризкати, вибри́зкувати.

Выпрѣва́ть, вы́прѣть = 1. упріва́ти, упрі́ти. — Борщ уприв — пора обідати.
2. випріва́ти, википа́ти, ви́пріти, ви́кипіти, зкипі́ти. — Бач скільки википіло, треба підлити.
3. упріва́ти, упрі́ти. — Поки не упріти, поти не уміти. н. пр. — Попів наймит, як їсть, то упріє, а як робить, то змерзне. н. пр.
4. випріва́ти, ви́пріти. — Жито геть чисто випріло.

Выпряда́ть, выпря́дывать, вы́прянуть = д. **Выпры́гивать.**

Выпряда́ть, выпря́дывать, вы́прясть = 1. випряда́ти, напряда́ти, ви́прясти, напря́сти. — Чи я ж тобі не напряла за рік три починки. н. п.
2. запряда́ти, запря́сти. — За цілий місяць запряла тільки 'карбованця.

Вы́прямить, ся, выпря́мливать, ся, выпрямля́ть, ся = ви́прямити, випрямля́ти, ся (С. Аф.), ви́рівняти, вирі́внювати, ся (С. Аф.), ви́правити, випрявля́ти, ся, ви́простовати, ви́простати, ся, випро́щувати, ся. (С. Л.) — Горбатого могила виправить. н. пр.

Вы́прячь, ся = ви́прягти, ся.

Выпу́гивать, ся, вы́пугнуть, ся = виполо́хувати, ви́полохати (С. Аф.), сполоха́ти, зігна́ти, ви́гнати.

Вы́пуклость = опу́клість, опу́ка. (С. З.)

Вы́пуклый = опу́клий, пука́тий, пукя́стий, горбо́натий (Мил.).

Выпуска́ть, вы́пустить = пуска́ти, випуска́ти; впуска́ти; виставля́ти, висо́вувати; промина́ти, викида́ти. — Давали та з рук не пускали. н. пр. — Випусти теля з хліву. — Не вчити рака з рота. н. пр. — Виставив кігті. — Се можна й проминути.

Вы́пускъ = 1. пуска́ння, випуска́ння, ви́пуск.
2. (в будові) — ви́ступ.
3. д. **Вы́гонъ.**

Вы́путать, ся, выпу́тывать, ся = ви́плутати, ся, розплу́тати, ся, виплу́тувати, ся; ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, вивертáти ся.

Выпу́чивать, ся, вы́пучить, ся = випина́ти, ся, видима́ти, ся. — **Вы́пучить глаза́** = ви́рячити, ви́тріщити, ви́лупити (очі). — А братія мовчить собі, вигріщивши очі. К. Ш. — Ішов Гриць з вечерниць темненької ночі, сидить гуска на бéрезі, вирячила очі. н. п.

Вы́пушка = ля́мівка, обля́мівка.

Вы́пытать, выпы́тывать = ви́питати, ви́знати, ви́відати; ви́мучити, ви́бити, ви́крутити (признання).

Выпь, пт. Botaurus stellaris = буга́й (С. Аф. З. Л. Ш.), водяни́й буга́й. — А бугай: бугу́! гне чайку в дугу. н. п. — А бугай в лугу закричав: бугу! н. п.

Выпѣва́ть, ся, вы́пѣть, ся = висьпівува́ти, ся, ви́сьпівати, ся. — Грає кобзар, висьпівує, вимовля словами. К. Ш.

Выпя́ливать, ся, вы́пялить, ся = 1. напина́ти, ся, напясти́, ся, розпина́ти; випина́ти, ся, ви́пнути, ся (С. Л.). — **Вы́пялить глаза́** = д. **Вы́пучить глаза́.**
2. втика́ти ся, висо́вувати ся. — Висунув ся з вікна.
3. виряжа́ти, ви́рядити ся. — От вирядила ся! неначе до церкви.

Вы́пятить, ся, выпя́чивать, ся = 1. ви́пясти, ви́пнути, ся, випина́ти, ся. (С. Аф.).
2. д. **Выпя́ливаться 2.**

Вы́пятнить, ся = ви́плямити, помля́мити, ся.

Выраба́тывать, вы́работать, ся = 1. виробля́ти, виро́блювати, ся, ви́робити, ся (С. Аф.), зроби́ти, ся. — У нас дуже добре виробляють колеса.
2. заробля́ти, ся, зароби́ти, ся. (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Вы́работка = ви́роб, ви́робка (Укр.).

Выра́внивать, ся = рівня́ти, вирі́внювати, ся, росправля́ти, ся, (млинове колесо) — шмигува́ти, (місце під хату) — пляитрува́ти. — Заказує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х.

Выража́ть, ся = виявля́ти, ся, вика́зувати, ся, вимовля́ти, ·ся (С. Л.), визнача́ти, ся, висловля́ти ся. — Кобзарь грає, вимовля словами. К. Ш.

Выраже́ніе = ви́раз. — Поетичні думки не находили собі виразу в словах. Бар. — Стояв і дивив ся з виразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Вырази́тельный, но = ви́разний, ви́разне. — Коли хто виразне має волю. Б. Н. — Повинен повторити виразне. Б. Н.

Вы́разить, ся = ви́явити, ся, ви́казати, ся, ви́мовити, ви́значити, ся (С. Л.), ви́словити ся. (С. Л).

Вы́разумѣть = зрозумі́ти, збагну́ти (С. З.). — Хто ж збагнув таємности людського жит-

тя і горювання? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Выра́нивать, ся, вы́ронить, ся = губи́ти, ся, вигу́блювати, ся, згуби́ти, загуби́ти, ся, ви́губити, ся. (С. Аф.). — Не знаю десь вигубив ся гаман з кешені.

Выраста́ть, вы́расти = вироста́ти, ви́рости, порости́, дійти́ до зросту, до літ.

Вы́растить, выраща́ть, ся = д. **Возрасти́ть, возраща́ть, ся.** — Квіти мої діти, виростав вас, деж мінї вас діти. К. Ш.

Вы́рвать, ся = 1. ви́рвати, ся, ви́драти, ся, ви́хопити, ся, ви́смикнути, ся, ви́шарпати, ви́шарпнути, ся (С. Л.), ви́иручати ся, (волосся, піря) — ви́скубти, ви́скубнути, ся. — Видрав листик з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопись, душе моя, та змахни крилами. К. Д.
2. ви́блювати, ви́ригати.

Вы́рдѣть = ви́зріти (про болячки). — Чиряк ще не визрів.

Вы́рисовать, вырисо́вывать, ся = ви́малювати, вимальо́вувати, ся; виясня́ти ся.

Вы́ровнять, ся = ви́рівняти, ся, ви́правити, ся.

Вы́родокъ = ви́родок, ви́плодок. С. Л.

Вырожда́ться = виро́джувати ся, виро́дювати ся (С. Аф.); зво́дитись, перево́дитись, виво́дитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на ка'зна що.

Вырожде́ніе = виродже́ння; перевід. — Нашому роду нема переводу. н. пр.

Вы́ронить = д. **Выра́нивать.**

Вырост́ать, вы́рости = д. **Выраста́ть.**

Вы́ростить = д. **Возрасти́ть.**

Вы́ростокъ = 1. доморо́слий (про худо́бу).
2. бу́зїмок, назі́мок, (вичинена шкурка його) — ви́росток.
3. ви́росток (С. Аф.), пі́длїток (С. Л.), підна́рубок.

Выруба́ть, ся, вы́рубить, ся = виру́бувати, ся, ви́рубати, ся; зру́бувати, зруба́ти; (все) — повиру́блювати, позру́бувати, ви́стинати, постина́ти; (сокирою, цюкаючи) — ви́цюкати. — Вирубай сучок з колоди, та тодї й обтеши. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повирублювали. — **Вы́рубить ого́нь** = ви́кресати огню́. — **Что напишешь перо́мъ, не вы́рубишь и топоро́мъ,** н. пр. = що напи́сано перо́м, того не ви́тягнеш і воло́м. н. пр.

Вы́рубка = 1. руба́ння, ви́руб, ви́рубка.
2. за́рубка, зару́бина.

Вы́рубъ = 1. д. **Вы́рубка 2.**
2. зруб (вирубаний ліс і місце, де рубають ліс).

Вы́ругать, ся = ви́лаяти, ся, нала́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати.

Выруча́ть, ся, вы́ручить, ся = визволя́ти, ся, ви́зволити, ся, рятува́ти, ви́рятувати, ся, вибавля́ти, ви́бавити, ся (С. Л.); виручати, ви́ручити, ся (С. Аф.). — Як би в мене отець, або рідна мати, було-б кому із неволї мене визволяти. н. п. — Ти мене визволь, а я тебе впучу. н. пр.

Вы́ручка = 1. ви́звіл, ви́зволка, ряту́нок, ви́ручка, підмо́га, підпомо́га.
2. ви́ручка (виручені від торговлї гроші і стіл, де ховають ся виручені гроші.)

Вырыва́ть, ся = 1. врива́ти, висми́кувати і т. д. див. **Вы́рвать.**
2. пруча́ти ся, випру́чувати ся, вихо́плювати ся, видира́ти ся, врива́ти ся, (про огонь, дим) — вибуха́ти. — Лався мов пручалась, а далї, мов угамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло полумя.

Вырыва́ть, ся, вы́рыть, ся = вико́пувати, ся, ви́копати, ся, одко́пувати, одкопа́ти, врива́ти, ви́рити, ся. — Викопаю криничевьку в вишневім саду, чи не прийде дївчинонька туди по воду. н. п.

Вы́рѣзать, вырѣза́ть, вырѣзывать = ви́різати, вирі́за́ти, вирі́зувати, (про стільники з вулика) — підрі́зати, підрі́зувати, (про землю) — одрі́зати, одрі́зувати.

Вы́рѣзка, вы́рѣзъ = вирі́зування; ви́різка, ви́різок, (в одежі) — ви́кот. — **Сдѣ́лать вы́рѣзку** (в одежі) = ви́котити. — **Купить арбу́зъ на вы́рѣзъ** = купи́ти каву́н на зріз або на розріз, на наріз.

Вы́рядить, ся, выряжа́ть, ся = ви́рядити, ся, виряжа́ти, ся, ви́чепурити, ся (С. Аф.), убра́ти, ся, убіра́ти, ся. — Убрали її, як панночку. — Молодицї гріх вбіратись в дївочий убір. С. Ш.

Вы́садить, выса́живать, ся = 1. ви́садити, виса́жувати, пересади́ти, переса́жувати. — Висадили розсаду. — Пересадили з горшків на грядки.
2. ви́бити, вибива́ти, ви́перти, випира́ти. — Вибив йому зуба. — Так і виперли двері.

Выса́ливать, вы́салить = 1. шмарува́ти, ви́шмарувати. — Вишмарували віз салом.
2. смальцюва́ти, ви́смальцювати, засмальцюва́ти, заяло́зити. — Засмальцював чумарку.

Выса́ливать, вы́солить, ся = висо́лювати, ви́солити, ся.

Высáсывать, вы́сосать = виссáти, ви́ссати, висмóктувати, ви́смоктати. С. Аф. Л.

Высвéрливать, вы́сверлить, ся = висвéрдлювати, ви́свердлити, вивíрчувати, ви́вертїти, ся. С. Аф.

Высви́стывать, вы́свистать, ся = висви́стувати, ви́свистати, ся.

Вы́свободить, ся, высвобождáть, ся = ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, ви́рятувати, рятувáти, ся, ви́слобонити, вислобоня́ти, ся. — Як піймали у неволю, не йшла мене мати та й визволяти. н. п. — Ой на ноги дибп, на руки скриниці; визволь, Боже, козаченька з темної темниці! н. п.

Высвобождéніе = ви́звіл, визволéння, ряту́нок. — Чим частіше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Высвѣжáть, вы́свѣжить = провітрювати, провíтрити. — Треба провітрити хату, а то якийсь дух поганий.

Вы́свѣжевать = обілувáти; обілувáвши ви́требушити.

Высвѣтливать, вы́свѣтлить, ся = ви́яснювати, ви́яснити, ся. С. Аф.

Вы́селить, выселя́ть, ся = ви́селити, виселя́ти, ся, переселúти, переселя́ти, ся.

Вы́селокъ = ви́селок, присїлок, ху́тір.

Вы́серебрить, ся = посребри́ти, посрібни́ти, ся.

Вы́сидѣть, выси́живать, ся = 1. ви́сидїти, проси́дїти, виси́джувати, ся, виси́дювати, ся. С. Аф. — Він висидів в холодній цілий місяць. — Квочка висиділа семеро курчат.

2. ви́курити, вику́рювати, ся, ви́гнати, виганя́ти, ся. — Викурили горілку з жита. — Вигнали десять відер дьогтю.

Выси́нивать, вы́синить, ся = виси́нювати, ви́синити, посини́ти, ся.

Вы́сить, ся = 1. д. **Возвышáть, ся.**

2. перемогáти, гóру брáти.

Выскáбливать, вы́скоблить, ся = вискромáжувати, ви́скромадити, ся, вискрібáти, вишкрібáти, ви́скребти, ся. — А дїжу, як спече хліба, та не вискромадить, то так її запустила. п. к. — Тіста не зосталось і дїжу вискромадила. С. Л.

Вы́сказать, выскáзывать, ся = ви́казати, викáзувати, ся, ви́мовити, вимовля́ти, ся, ви́словити. — Виказав йому усе, що було на думці.

Выскáкивать, вы́скакать, вы́скочить = вистри́бувати, ви́стрибнути, виплúгувати, ви́плигнути, вискóкувати, ви́скочити. — Виплигнув з вікна. — Вискочив гвіздок.

2. вихóплювати ся, ви́хопити ся, вирива́ти, ся. — Вихопив ся, як горобець з стріхи. н. пр. — Поперед не виривай ся, а по заду не зоставай ся. н. пр.

Выскáльзывать, выскользáть, вы́скользнуть = висклизáти, ви́склизнути, вислизáти, ви́слизнути, висковзáти, ви́сковзнути, випорськáти, ви́порськнути. — Вюн так і висклиз з рук. — Так з рук і вислизá. С. Аф. — Вислиз, як піскарь з матнї. н. пр.

Вы́скоблить, ся = **Выскáбливать, ся.**

Вы́скочить = д. **Выскáкивать.**

Вы́скочка = висїкáка. С. З. Кот. — Я нарошно йому спускала, а він і ноги розіклав! Ого! провчу я висїкаку! Кот. — **На вы́скочку** = на покáз, на ви́передки, наперéд усїх.

Вы́славить, выслáвливать, выславля́ть = 1. ви́хвалити, вихваля́ти, ви́славити, виславля́ти.

2. ви́колядувати, ви́щедрувати. — Колядники сьогодня багато виколядували.

Вы́слать, высылáть = ви́слати, послáти, одіслáти, ви́рядити, ви́правити, висилáти, одсилáти, посилáти, виряжáти, виправля́ти.

Вы́слуга = ви́слуга; заслу́га. — Котузї по заслузї. н. пр.

Выслу́живать, ся, вы́служить, ся = 1. вислу́жувати, вибувáти, ви́служити, ви́бути. — Він вислужив 25 років. — Як напяв ся на рік, так і вибув.

2. заслу́жувати, заслужи́ти, ся, дослу́жувати ся, дослужи́ти ся. — Заслужив собі пенсию. — Дослужив ся до полковника, та й кинув службу.

3. підслу́жувати ся, підли́зувати ся, підлéщувати ся, підслужи́ти ся, підлизáти ся, підлéстити ся.

Вы́слушать, выслу́шивать, ся = ви́слухати (всіх або все) — переслу́хати, вислу́ховати, ся. — Переслухав усїх тай пішов. — Переслухав, що пан казав, тодї й каже. п. к.

Выслу́шиваніе = вислу́ховання, вислухáння.

Вы́слѣдить, выслѣ́живать, ся = ви́слїдити, вислїжувати, ся (С. Аф.), ви́стежити, вистéжувати, ви́тропити, ви́слїдкувати, слїдкувáти (С. Л.), підслїди́ти, підслїжувати, чатувáти. — Підслїдили його

— куди то він несе. н. к. — Ловець засідає, тай чатує, поки ведмедь не піде. н. к.

Вислю́нивать, ся, ви́слюнить, ся = заслі́нювати, ся, заслі́нити, ся. С. Аф.

Ви́смактать, висма́ктывать = ви́смоктати, висмо́ктувати. С. Аф.

Висма́ливать, ся, ви́смолить, ся =1. висмо́лювати, ся, ви́смолити, ся. — Висмолив човен.

2. засмо́лювати ся, засмоли́ти ся, зашмаро́вувати ся, зашмарува́ти ся. С. Аф. — Ач, як зашмарував ся коло воза.

Висма́ркивать, ся, ви́сморкать, ся = висяка́ти, ся, вися́кувати, ся (С. Аф.), ви́сякати, ся. — Як ви́сякаєть ця, шваркне об землю, ще й погою розітре. н. к. — Создав Бог дурня тай ніс висякав. н. пр.

Висма́триваніе = вигляда́ння, визира́ння, ви́глядки.

Висма́тривать, ся, ви́смотрѣть, ся = вигляда́ти, ся, ви́глядіти, нагле́діти, визира́ти; видивля́ти ся; огляда́ти, обдивля́ти ся, обдиви́ти ся, оглядіти. — Пр. д. під с. **Вигля́дывать.** — Тебе там визирають і очі радісно на зу́стріч засіяють. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивили ся. Чайч. — Все оглядів.

Ви́смолить, ся = д. **Висма́ливать, ся.**

Ви́сморкать, ся = д. **Висма́ркивать, ся.**

Ви́смѣять = осьмі́яти, на́сьміяти, ся, наглуми́ти ся, поглузува́ти, покепкува́ти. — Поглузують, покепкують, та й кинуть під лаву. К. Ш.

Висо́вывать, ся = висо́вувати, ся, висува́ти, ся, витика́ти, ся, вистро́млювати, ся, (язик) — висоло́плювати, ви́солопити. С. Аф.

Висо́кій = висо́кий, вели́кий, (дуже) — височе́нний, височе́зний. — Висока дзвіниця. — Високий голос. — Велика честь.

Висо́ко́ = 1. ви́соко. — Ви́соко літає, та низько падає. н. пр.

2. (про голос) — горо́ю. — Він добре горою баса бере. н. пр.

3. на́дто. — Вже на́дто про себе думає.

Високоблагоро́діе = титу́л офіце́рів від капіта́на до полко́вника і уря́дників 8—6 ра́нгу.

Високоблагослове́ніе = титу́л протопо́пів.

Високова́тый = височе́нький. С. Аф.

Високоло́бый = високочо́лий. — Діди високочолі. К. Ш.

Високому́дрый = великорозу́мний, велему́дрий. С. Аф.

Високоме́ріе = го́рдощі, го́рдість, пиха́, чвань. — Злидні без пихи не живуть. н. пр.

Високоме́рничать = пиша́ти ся, чва́нити ся, гордува́ти, пишні́ти ся (С. З.), бундю́чити ся (С. Ш.), пиндю́чити ся, пи́зити ся (С. З.).

Високоме́рный = го́рдий, чванли́вий, чванькува́тий, пи́шний, високоду́мний. (С. З). — Ой ти, дівчино, гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Високо́некъ, високо́нько = височе́нький, височе́нько. — Височенько та сонечко сходе, низенько заходе. н. п.

Високопа́рный, но = (про мову) — високомо́вний, пиха́тий, з висо́ка, висо́ким шти́лем, з письме́нна. (С. Л.). — Написано добре, тільки вже надто високим штилем. — Якось з письме́нна говорить.

Високопочте́нный = високопова́жний, ве́льми шано́вний. — Високоповажний Добродію!

Високопревосходи́тельный — ясневельмо́жний. — Військо, як море червоне, перед бунчуками бувало горить, а ясневельможний на воронім коні блисне булавою — море закипить. К. Ш.

Високопревосходи́тельство = ясневельмо́жність (Титул повного генерала або урядовців 1 і 2 рангу.).

Високопреосвяще́нный, Високопреосвяще́ннѣйшій = превеле́бний, найпревеле́бніший.

Високопреосвяще́нство = превеле́бність. (Титул митрополитів і архиепископів.)

Високопреподо́бный = веле́бний.

Високопреподо́біе = веле́бність. (Титул архимандритів, игуменів і протопопів.)

Високоро́діе = титу́л урядо́вців 5 ра́нгу.

Високо́сный = д. **Високо́сный.**

Висо́кость = висо́кість.

Високоторже́ственный = епітет найважніїших царських сьвят. — **В. день** = царський день.

Високоуважа́емый = д. **Високопочте́нный.**

Високоу́мный = 1. великорозу́мний.

2. д. **Високоме́рный.**

Високо́хонько = ду́же ви́соко, височе́нно, височе́зно.

Високочти́мый = д. **Високопочте́нный.**

Висола́живать = висоло́жувати.

Ви́солить = д. **Виса́ливать.**

Ви́сосать = д. **Виса́сывать.**

Висота́ = височина́, висо́кість, вишина́ (С. Аф.), височі́нь, висиня́. — Як небесна височина, так морська глибина. н. пр. — Та літає орел, та літає сивий по високій високості, ой плаче козак та по своїй мо-

лодості. н. п. — Що ти там мовиш в вишині? Чи перші радості, чи тяжке горе ти илеш самотному міні. Петренко. — А висиня от така! Хар. — **Высото́ю** = завви́шки, уви́шки, наввишки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвіницю нашу.

Вы́сохлый, вы́сохшій = ви́схлий. С. Л.

Вы́сохнуть, высыха́ть = ви́сохнути, ви́схнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, схну́ти, проча́хнути, ча́хнути. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, виплачу очі, тути не забуду і в день і в ночі. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Высоча́йшій = 1. найви́щий. — Найвища в сьвіті гора.

2. височа́йший (яко епітет, що придаєть ся до Двору або дій царюючої Особи).

Высо́чество = титу́л діте́й, братів і близьких ро́дичів царе́вих і короле́вих, та́кож ге́рцогів і при́нців.

Вы́спаться, высыпа́ться = ви́спати ся, наспа́ти ся, висипа́ти ся, (про кількох) — повисипля́ти ся.

Вы́споди = на спо́ді. — Їж юшку — рибка на споді. н. пр.

Выспра́шивать, ся, вы́спросить, ся = випи́тувати, ся, виві́дувати, ся, ви́питати, ся, ви́відати, ся і д. **Вывѣ́дывать.** — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. н. п.

Вы́спренній = висо́кий; вели́чний; д. **Высокопа́рный.**

Вы́спрь = 1. в го́ру, у го́ру, висо́ко.

2. тютю́н (у роскольників).

Выспѣва́ть, вы́спѣть = д. **Вызрѣва́ть.**

Вы́спѣлый = д. **Вы́зрѣлый.**

Вы́ставить, ся, выставля́ть, ся = 1. ви́становити, вистановля́ти, ся, ви́йняти, вийма́ти, ся. С. Аф. — Вийняв подвійні вікна.

2. ви́ставити, ви́становити, виставля́ти, вистановля́ти, ся. (С. Аф.) — Вистав на доці квітки. — **Вы́ставить живо́тъ** = ви́пясти, ви́пнути живіт. — **В. зу́бы** = ви́скалити, ви́скерити, ви́щерити. С. Л. — **В. язы́къ** = ви́солопити. С. Аф. Л. — На воротях шість левів язики повисолоплювали, пити хотять. н. к.

3. ви́стачити, постача́ти. — Він взяв ся постача́ти дрова на завод.

4. вика́зувати ся, визнача́ти ся; витика́ти ся, висо́вувати ся. — **Выставля́ть себя́** = удава́ти з се́бе, вика́зувати ся, визнача́ти ся, випина́ти ся. — Удає з себе пана.

Вы́ставка = ви́става, ви́ставка, вистано́ва. (С. Л.). — **На вы́ставку** = на пока́з.

Выста́ивать, ся, вы́стоять, ся = 1. висто́ювати, ся, ви́стояти, ся. — Ледве вистояла до кінця служби.

2. видиха́ти ся (тратити силу, смак, дух), насто́ювати ся, висто́ювати ся (набувати силу і т. д.). — Вино ви́дохлось. — Наливка настояла ся.

3. линя́ти, вицьвіта́ти. — Краска вицьвіла.

Выстана́вливать = д. **Вы́ставить 2.**

Вы́стегать, ся, вистёгивать, ся = 1. ви́стьобати, ви́стїбати, (С. Л.), ви́стебнувати, вистьо́бувати, ся. — Ще не пошила, тільки ви́стїбала. — Вистїбнув око батогом.

2. відстїба́ти, відстїбнути, ся, вистїба́ти, ся. — Обстїбни орчикового коня. — Шпонька відстїбнула ся.

3. ви́шмагати, одшмага́ти, одчухра́ти, віддюба́рити. — Добре вишмагали різками.

Выстига́ть = випережа́ти, попережа́ти.

Выстила́ть, ся = 1. вистила́ти, обстила́ти, вимо́щувати, (камнем) — вибурко́вувати, ся. — Вистилати поміст. — Обстелїть коробок в середині. — Вибуркували улицю.

2. підбива́ти, обшива́ти (про одежу).

Вы́стирать, ся = ви́прати, ся, попра́ти, ся. — **Вы́стиранный** = ви́праний. — Попрала усі сорочки. — Сорочки добре випрались.

Вы́стичь = ви́передити, попереди́ти.

Вы́стоялый = ви́дохлий, ви́тхлий (що утратив смак, дух), ви́стоялий (що набув сили; на пр. горілка) — висто́ялка. С. Аф.

Выстра́гивать, ся, вы́строгать, ся = вистру́гувати, ви́стругати, ся, (гембльом) гемблюва́ти, ви́гемблювати, ся. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, а б робив лавоньку, ти б гемблювала. н. п.

Вы́страдать = ви́терпіти, ви́мучити ся, натерпіти ся, зазна́ти ли́ха. — Вже и зазнав того лиха і горя натерпів ся. Ніщ.

Выстра́ивать, ся, вы́строить, ся = 1. стро́їти, ся, вистро́ювати, ся, ви́строїти, ся, будува́ти, ся, вибудо́вувати, ся, збудува́ти, ся, ви́будувати, ся, (про камяницю) — вимуро́вувати, ви́муровати. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. н. п. — Не разом Харьків збудовав ся. н. пр.

2. шикувáти, уставля́ти, ся, розставля́ти, ушиковáти, ся. (С. Ш.). — Зібрав і кінних і піхотних і всїх до битви шикував. Кот.

Выстрáчивать, ся, вы́строчить, ся = ви́стьóбувати, вистебнóвувати, ви́стьобати, ви́стебнувати, ся.

Выстригáть, ся, вы́стричь, ся = вистригáти, обстригáти, ви́стригти, обстри́гти, ся.

Вы́строгать = д. **Выстрáгивать.**

Вы́строить = д. **Выстрáивать.**

Вы́стройка = ви́стройка, вибудовáння, збудовáння.

Вы́строчить = д. **Выстрáчивать.**

Выстру́гивать, выстру́живать = д. **Выстрáгивать.**

Вы́стрѣлить = ви́палити, стрéльнути, стрі́льнути, стрéлити, бабáхнути. — А він як випалить з рушниці. — Як стрéльнув, так той стовп і розсипав ся. н. к.

Вы́стрѣлъ = стріл, пóстріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. н. пр. (про брехунів.) — **Холостóй вы́стрѣлъ** = з одни́м пóрохом без кýлї або шрóту.

Вы́стрѣлять = 1. розстріля́ти, розпýкати. — Усї набої розпукав.

2. повистрéлювати, повибивáти, ви́нищити (стрілянням). Усю дичину винищили.

Вы́студить, выстужáть, высту́живать, ся = ви́холодити, вихолóжувати, ся, ви́студити, висту́жувати, ся. — Не вихоложуй хати.

Высту́кивать = висту́кувати.

Выступáть, вы́ступить = 1. виступáти, вихожáти, вихóдити, рушáти, ви́ступити, ви́йти, ру́шити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко сивим конем виграває. н. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишно виступає.

2. витикáти ся, висувáти ся, стирчáти — (про будову.)

Вы́ступка, вы́ступъ = ходá (С. З. Л.); постáва. — Добра хода у сього коня. — Постава сьвята, та сумлїння злодійське. н. пр.

Выстывáть, вы́стынуть, вы́стыть = холóнути, ви́холонути, вистигáти, простигáти, ви́стигнути, прохолóнути, охолóнути. — Груба починає холонути. — Хата вихолонула од вітру.

Вы́судить = ви́позивати. — Нїчого він з його не випозивав.

Вы́суслить = ви́смоктати, ви́жлуктити. — Висмоктав цїлу кварту пива.

Высу́чивать, вы́сучить, ся = вису́кувати, ви́сукати.

Высу́шивать, вы́сушить, ся = вису́шувати, ви́сушити, ся.

Высчи́тывать, вы́считать = вилї́чувати, ви́лїчити, вирахóвувати, ви́рахувати, вищи́тувати, ви́щитати. — Вирахував вірно. — Всього того, що ви мінї тут вилїчили платити, я й за 10 лїт не зароблю. Фр.

2. одвертáти, одвернýти, вивертáти, ви́вернути, одлїчи́ти. — Вивернув із заробітка за шкоду.

Вы́сшій = ви́щий, найви́щий.

Высылáть = д. **Вы́слать.**

Высыпáть, ся, вы́сыпать, ся = 1. висипáти, ви́сипати, ся, витру́шувати, ся.

2. д. **Вы́спаться.**

Вы́сыпка = 1. си́пання, висипáння.

2. спання́. — **Задáть вы́сыпку** = дóбре ви́спатись. — З спання не буде коня. н. пр.

Высыхáть = д. **Вы́сохнуть.**

Высь = височиня́, височі́нь, вишиня́, висóкість. (Пр. д. під сл. **Высотá.**)

Высѣвáть, ся, высѣивать, ся = висївáти, ся; просївáти, ся.

Высѣкáть, вы́сѣчь = 1. виру́бувати, виру́блювати, витинáти, ви́рубати, висїкáти, ви́сїкти. — Повирублювали старе дерево. — Всю там у фортецї залогу вирубали. Л. В. — А в городї у Багурині мужиків та жінок у пень сїкли та рубали. н. п.

2. вибивáти, ви́бити, вирі́зувати, ви́різати, висїкáти, ви́сїкти, витéсувати, ви́тесати (з каменю). — На каменю вибито якийсь напис.

3. кресáти, ви́кресати. С. З. — Викресав багаття і закурив люльку.

4. ви́бити (різками), ви́парити, одшмагáти, одчухрáти, віддюбáрити, одчу́стрити, вихльостати, хлóсту дати, ви́шпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різками.

Высѣкáться = сїкти ся, висїкáти ся. — Волос сїчеть ся.

Вы́сѣмениться = ви́сипатись, ви́сїятись (про насїння).

Вы́сѣять, ся = д. **Высѣвáть, ся.**

Вытáивать, вы́таять = 1. тáнути, розтавáти, потáнути, розтáнути. — Вся крига потанула.

2. топи́ти, витóплювати, ви́топити. — Витопила сало з каганця.

Вытáлкивать, ся, вы́толкать, вы́толкнуть = випихáти, ся, вищтóвхувати, ся, ви-

штýрхувати, витýрювати, випірáти, ви́пхати, ви́пхнути, ви́штовхати, ви́штовхнути і т. д. С. Л.

Вытáнивать = тонши́ти, тончи́ти. С. Ш.

Вытанцóвывать = д. **Выплясывать.**

Вытáпливаніе = витóплювання, ви́топка.

Вытáпливать, ся, вы́топить, ся = топи́ти, витóплювати, ся, ви́топити, ся, вишквáрювати, ви́шкварити, ся. (С. Аф.). — Чужу хату топити — свої очі сліпити. н. пр. — З вас деруть реміні, а з їх бувало й лій топили. К. Ш.

Вытáптывать, вы́топтать, ся = витóптувати, вибивáти, (хліб, траву) — витолóчувати, ви́товкти, толóчити, потолóчити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б усю траву потолочила. н. пр. — Цуцу, босий! не толоч проса. н. пр.

Вы́таращить, ся = ви́тріщити, ся, ви́рячити, ви́лупити (очі). С. Л. — Я стою, витріщивши на него очі, сам не знаю, що дієть ся зо мною. Фр. — Вирячив очі. — Чого ти так вилупив баньки? — **Вы́таращенный** = ви́тріщений, ви́рячений, (хто має такі очі) — витрішкувáтий.

Вытáривать, вы́торить, ся = втóптувати, втоптáти, ся, протоптáти, натирáти, натéрти, ся. — Ой знати, знати в кого єсть дочки — втоптані стежечки через садочки. н. п. — Натерли дорогу.

Вытáскивать, вы́таскать, вы́тащить = витягáти, ви́тягти, виволікáти, ви́волокти.

Вытáчивать, вы́точить, ся = 1. витóчувати, ви́точити, ся. — Тóкарь добре виточив ніжки до столу.
2. вигóстрювати, витóчувати (на точилї), — ви́гострити, ви́точити. — Вигострив ножа.
3. витóчувати, ви́точити, поточи́ти. — Миші поточили пшоно. — Черва поточила дерево.

Вы́тащить, ся = д. **Вытáскивать.**

Вытаить = д. **Вытáивать.**

Вытекáть, вы́течь = 1. витікáти, виливáти ся, ви́текти, ви́лити ся. — Вода витікла.
2. висипáти ся. — Жито висипáєть ся.

Вы́теребить, вытерéбливать, ся = ви́смикнути, ви́дерти, ви́рвати, висми́кувати, видерáти, виривáти, ся.

Вы́тереть, ся = ви́терти, ся, (миючи разом) — ви́шарувати, ся.

Вытéрпливать, вы́терпѣть = витéрплювати, терпі́ти, стéрплювати, ви́терпіти, стéрпіти. — Він не стéрпів, та й скрикнув. Чайч.

Вы́тесать, вытёсывать, ся = ви́тесати, витéсувати, ся.

Вы́течка = 1. витікáння; тéча.
2. ви́хід зьвіря з лїсу або лїгва і слїд йогó.

Вы́течь = д. **Вытекáть.**

Вытирáть, ся = 1. витирáти, ся, (миючи разом) — шарувáти. — Витерла стіл.
2. зтирáти, ся. — Зтерло ся — нічого не видно.
3. утирáти ся, втирáти ся. — В мене хустина, шовками шита, утримось, серденько... н. п.
4. виперáти. — Його виперли з служби.
5. натирáти ся. — Він трохи натер ся поміж людьми.

Вы́тирка = витирáння, утирáння.

Вы́тискать, ся, выти́скивать, ся = ви́тискати, витискáти, ся, ви́давити, видáвлювати, ся, ви́чавити, вичáвлювати, ся.

Вы́тиснить, вы́тиснуть, вытиснять, ся = ви́тиснити, ви́друкувати, відби́ти, витиснáти, ся, видрукóвувати, ся, відбивáти, ся.

Вы́ткать, вытыкáть = ви́ткати, уткáти (С. Ш.), заткáти. — Виткала на сорочку. — Не багато уткала.

Вы́ткнуть, ся, вытыкáть, ся = ви́ткнути, ся, ви́стромити, ся, ви́штрикнути, ся, ви́колоти, ся, витикáти, ся, вистрóмлювати, виштри́кувати, викóлювати, ся.

Вы́толкать, вы́толкнуть = д. **Вытáлкивать.**

Вы́толочь = ви́товкти.

Вы́топить = зтонші́ти.

Вы́топить = д. **Вытáпливать.**

Вы́топка = топлїння, витóплювання.

Вы́топки = шквáрки, ви́шкварки (С. Аф.), ýшкварки.

Вытоплять = д. **Вытáпливать.**

Вы́топтать = д. **Вытáптывать.**

Вы́торговать = вторгувáти; ви́торгувати. — Він мабуть рублів тисячу за рік вторгує. — Торгував ся, та нічого не виторгував.

Вы́торить = д. **Вытáривать.**

Вы́тормошить = ви́дерти, ви́морочити, ви́канючити. — Виканючив у мене останні гроші.

Вы́точить = д. **Вытáчивать.**

Вы́точка = 1. тóчення. С. Ш.
2. червотóчина, червá (в дереві) — трухля́вина.

Вы́точникъ, рос. Linum flavum L. = жо́втий льо́н. С. Ан.

Вы́травить, вытра́вливать, вытравля́ть = 1. потоло́чити, витоло́чувати, випаса́ти, спа́сти. (С. З.). — Степан своїми волами спас жито Варвари. (З судової справи волосного суда.) — Напускали на ниву коров і усю пшеницю витолочили. С. Аф.
2. ви́труїти, ви́трутити, витру́ювати. С. Л. — Усїх мишей витруїла.

Вы́требовать = ви́правити. — Несподївано виправив гроші. С. Аф.

Вы́трезвить, ся, вытре́зливать, вытрезвля́ть, ся = ви́тверезити, ся, витвере́зувати, ся. — Напив ся так, що ледве на другий день витверезив ся.

Вы́трепать, ся, вытре́пливать, вытрёпывать, ся = ви́тріпати, витрі́пувати, ся; ви́тїпати, витї́пувати, ся. (С. Аф.). — Витїпала конопли. — Ви́тріпай лиш килим.

Вытре́пливаніе = трі́пання (С. Ш.), витрі́пування; тїпання, тїпани́на (С. Ш.).

Вытру́шивать, вы́трусить, ся, вытряса́ть, ся, вы́трясти, сь, вытря́сывать, ся, вытряха́ть, вытря́хивать, ся = витру́шувати, витру́сювати, ся, витру́хувати, ся, ви́трусити, ся. — Витрусив увесь тютюн з гамана — більш не має.

Вы́тти = д. **Вы́йти.**

Вы́тупить, ся, вытупля́ть, ся = затупи́ти, ся, зату́плювати, ся (С. Аф.), ступи́ти, ся. — Ступив ся ніж — треба нагострити.

Вытушёвывать, вы́тушевать = тушова́ти (С. Ш.), ви́тушовати; відтїня́ти, відтїни́ти. — Сей малюнок добре витушований.

Вытыка́ть, ся = д. **Вы́ткать** і **Вы́ткнуть.**

Выть, взвыть = ви́ти, зави́ти, голоси́ти, заголоси́ти, квили́ти, проквиля́ти. — Собаки виють. — Вовк помчав ся по дорозї і завив на перелозї. В. Щ. — Реве та стогне Днїпр широкий, сердитий вітер завива. К. Ш. — То не вовки сіроманцї квилять — проквиляють. н. д. — Почала вона над покійником голосити. — Заголосиш і од му́ки над хлопятком зціпиш руки. В. Щ. — Він заведе пісню, а вона зараз: не квили, геть з оселї. С. З.

Вытьё = д. **Вой.**

Вы́тѣснить, ся, вытѣсня́ть, ся = ви́пхати, випиха́ти, ви́перти, випера́ти, ся, ви́тиснути, вити́скувати, ся, ви́дерти ся, видира́ти ся. — Його виперли з служби. — На силу видер ся з шинку — такого багато людей.

Вы́тягать = ви́позивати. — Довго судив ся, та таки випозивав землю.

Вытяга́ть, ся, вытя́гивать, ся, вы́тянуть, ся = витяга́ти, ся, розтяга́ти, ся, ви́тягти, ся. — Ой дам я вам, рибалочки, рубля золотого, та витягніть миленького хоч трошки живого. н. п. — Спуск добре витягає гній з болячки. — Сукно розтягуєть ся.
— **Мальчикъ вы́тянулся** = хлопець ви́ріс, ви́гнав ся. — Два дуби вигнались вище од лип. Лев. — **Стоя́ть передъ кѣмъ вы́тянувшись** = стоя́ти ви́пнувшись, навспи́нячки. — Москаль стояв навспинячки перед командиром. С. Л. — **Вы́тянуть фро́нтъ** = ста́ти ла́вою, ушикова́ти ла́вою. Кот. С. Ш. — **Вы́тянуть кнуто́мъ** = оперіщити, оперезати, потягти́ батого́м.

Вы́тяжка = 1. витяга́ння (С. Л.). — **Стоя́ть на вы́тяжку** = д. **Стоя́ть вы́тянувшись.**
2. (хим.) — ви́тяжка (Extractum).
3. коло́дка, клеса́чка (у шевців і кравців).

Вы́удить = нау́дити, налови́ти, виудити, ви́ловити (удкою). — Багато сьогодня наловив? — Риби не пау́див, а лусту спу́див. С. Ш. — Виловив усю рибу в ставку.

Вы́утюжить = ви́гладити, ви́прасувати. (Прав.).

Выу́чивать, ся, вы́учить, ся = виу́чувати, ся, навча́ти, ся, ви́вчити, ся, навчи́ти, ся. — Як Бог не дасть, то дяк не навчить. н. пр.

Вы́учка = нау́ка. — За науку та ще поцїлуй у руку. н. пр. — **Отда́ть на вы́учку** = в нау́ку. — Віддав в науку — на муку. н. пр.

Выха́живать, выходи́ть = 1. вихо́жувати, вихожа́ти, вихо́дювати, вихо́дити. — Він не виходить з хати.
2. ви́клопотати, ви́тупати. — На силу витупали в його, щоб дозволив.
3. д. **Возрасти́ть, Вы́нянчить.**
4. ви́ходити, ви́никати, обходи́ти. — Скрізь ви́ходив.

Выха́живаться, вы́ходиться = д. **Выгу́ливаться** і **Выздора́вливать.**

Вы́ханжить = ви́морочити. — Казав нїби то був в Єрусалимі, показував якісь сьвятощі і багато грошей виморочив.

Выхва́ливать, вы́хвалить, ся = вихва́лювати, вихваля́ти, ви́хвалити, ся. — Там дївчина умивала ся, своїм личком вихваляла ся. н. п.

Вы́хватать, вы́хватить, выхва́тывать, ся = ви́хопити, вихо́плювати, ся, ви́хопити, ся, ви́рвати, вирива́ти, ся. — Я вихопив гострий міч, та зняв жінцї гол

вопьку з плiч. н. п. — **Вы́хваченный** = ви́хоплений, ви́рваний.

Выхва́щивать, вы́хвостить = ви́хльостати, ви́шпарити, ви́парити (рiзками, вiником то-що).

Вы́хитрить = ви́хитрувати, ви́морочити. — Вiн таки виморочив у мене пять карбованцiв.

Вы́хлебать, выхлёбывать = ви́сьорбати, ви́хлептати, висьо́рбувати, вихле́птувати. С. Л. Ш. — Висьорбав цiлу миску борщу. — Нiколи у смак заснути, нiколи борщу сьорбнути. Кот.

Вы́хлеснуть, вы́хлестать, выхлёстывать, ся = 1. ви́стьобати, висьто́бувати. — Вистьобав батогом око.

2. ви́хлюснути, ви́плюснути, ви́хлюпнути, виплю́скувати, вихлю́пувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.

Выхлопа́тывать, вы́хлопотать = виправля́ти, ви́правити, ви́старати ся, ви́клопотати, ви́тупати.

Вы́хлыснуть = д. **Вы́хлеснуть.**

Вы́хлюстать, ся = задри́пати, ся, затьо́пати, ся, закаля́ти, ся. — Де це ти так задрипала? непаче в болотi була.

Вы́хныкать = ви́плакати, ви́канючити.

Вы́ходецъ = ви́ходець, захо́жий, припле́нтач (С. З.), ви́йшлий (С. Л.), переселе́нець, ви́ходьок (Чайч.).

Выходи́ть, вы́йти = вихо́дити, вихожа́ти, ви́йти. — **Выходи́ть изъ употребле́нія, изъ обы́чая** = виво́дити ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Выходи́ть изъ о́бщества** = вибува́ти. С. Л. (Д. **Вы́йти.**).

Вы́ходка = 1. ви́хiд.

2. ви́кидка (С. З.), ви́брик. — Се просто якась викидка, котроï нiколи не можна було сподiвати ся.

Выходно́й = виходни́й. — **Выходны́я де́ньги** = вiдчiпне́, одчiпне́. — Дав вiдчiпного сто рублiв, щоб вiн коло мене не торгував. — **Выходно́й листъ** = на ко́трому надруко́вано заголо́вок кни́жки.

Вы́ходъ = 1. ви́хiд, ви́йстя, ви́йсте. С. З. Л. — По вийстю з церкви, од'їхав. (Хапенко.) — З хати було два вихода: на улицю i у двiр. — Вiн знає усi ходи й виходи. — Вихiд 1, 2-й i т. д. (в драматичному утворi.).

2. ви́крут, ви́крутка. — Вiн уже бачить, що йому нiякого викруту не має, та тодi й каже...

3. вiдчiпне́, одчiпне́. (Д. **Выходны́я де́ньги.**)

Выхола́живать, ся, вы́холодить, ся = вихоло́жувати, ся, ви́холодити, ся, висту́жувати, ся, ви́студити, ся.

Выхола́щивать, вы́холостить = д. **Вало́шить.**

Выхо́ливать, вы́холить = пе́стити, пестува́ти, ви́пестити, ви́кохати, вiдкоха́ти.

Выхора́шиваться, вы́хорошиться = чепури́ти ся, причепури́ти ся.

Выхоха́тывать, вы́хохотать = висьмíювати, ви́сьмiяти.

Вы́храпка = хропа́к. — Поки Хома у млинi пахропить ся хропака, давай, кумо, на слободi, вибивати гопака. Кум-мiрош.

Выху́ливать, вы́хулить = зганьби́ти, ви́ганьбити, знева́жити.

Вы́хухолий = хоху́левий.

Вы́хухоль, зв. Myogale (Sorex) moschata = хоху́ля.

Вы́царапать, ся, выцара́пывать, ся = ви́дряпати, ся, видря́пувати, ся (С. Аф. Л.), ви́шкрябати, ся, ви́дерти, ся, вишкря́бувати, ся, видира́ти, ся. — Кiшка видряпала цуценятi око. — На силу вишкрябав ся з халепи.

Вы́цвѣлый = 1. розквiтлий.

2. полиня́лий.

Выцвѣта́ть = 1. вiдцьвiта́ти. — Жито вiдцьвiтає.

2. линя́ти.

Вы́цѣдить, выцѣживать = ви́цiдити, вицiжувати, ви́точити, вито́чувати. С. Аф. Л.

Вы́цѣловать = обцiлува́ти; ви́цiлувати.

Вы́цѣнить, ся, выцѣпля́ть, ся = вiдчепи́ти, ся, вiдчепля́ти, ся.

Вычека́нивать, ся, вы́чеканить, ся = вибива́ти, ви́бити, ся (монету то-що). — **Вычека́нивать слова** = вимовля́ти я́сно ко́жне сло́во.

Вычёркивать, вы́черкнуть, ся = виче́ркувати, ви́черкнути.

Выче́рнивать, вы́чернить, ся = 1. чорни́ти, почорни́ти, ся, вичíрнювати, ви́чорнити, ся. (С. Аф.).

2. д. **Вы́марать.**

Вы́черпать, выче́рпывать, ся = ви́черпати, виче́рпувати, ся.

Вы́чертить, выче́рчивать = ви́рисовати, вирисо́вувати.

Вы́чесать, вычёсывать, ся = ви́чесати, вичíсувати, ся.

Вы́чески = па́чiски, кло́ччя (С. З.). — Як з клоччя батiг, п. пр.

Вы́честь, вычита́ть = 1. одлїчи́ти, одлїчувати, ви́лїчити, вилїчувати.
2. ви́вернути, виверта́ти, зба́вити, збавля́ти, одверну́ти, одверта́ти. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три пїби то за шкоду. — Вивернув пятака, що позичав. С. Аф.

Вы́четъ = 1. відворо́т, о́длїч, ви́воротка, одба́ва. С. Л.
2. лїчба́, рахува́ння, лїк. — Мають чинити лїчбу о приходї і росходї. Чип Львів. Братства. С. З.

Вычи́нивать, вы́чинить, ся = ла́годити, пола́годити, поправля́ти, попра́вити, лата́ти, полата́ти, ся.

Вычисле́ніе = лїчба́, рахува́ння.

Вы́числить, вычисля́ть, ся = ви́лїчити, вилїчувати, ся, ви́рахувати, вирахо́вувати, ся, злїчи́ти, зрахува́ти, розлїчи́ти, розрахува́ти. С. Л.

Вы́чистить, вычища́ть, ся = ви́чистити, вичища́ти, ся; ви́шарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вычита́ніе = о́длїч. — Арихметика О. Коніського. 1862 р.

Вычита́ть = д. **Вы́честь.**

Вы́читать, вычи́тывать = ви́читати, вичи́тувати.

Вы́чихать, ся, вычи́хивать, ся = ви́чхати, ся; ви́чмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вычища́ть, ся = д. **Вы́чистить.**

Вы́чурный = 1. мере́жаний, цнцько́ваний, 2. вига́дливий, витребе́нькуватий.

Вы́чуры = 1. мере́жки, розво́ди.
2. ви́гадки, при́мхи, витребе́ньки (С. Аф.).

Выша́ривать, вы́шарить = вишу́кувати, ви́шукати, виша́рювати, ви́шарити.

Вы́шаркать, выша́ркивать = ви́човгати, вичо́вгувати.

Вы́шатать, выша́тывать, ся = 1. ви́хитати, вихи́тувати. — Так не виймеш палю, треба вихитати.
2. пове́штати ся, поблука́ти. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Вышвы́ривать, вы́швырнуть, вы́швырять = викида́ти, ви́кинути, ви́кидати, ви́шпурнути.

Вы́ше = 1. ви́ще, по над, по-за́. — Ластівка лїтає вище горобця. — Орел по-за хмари полинув.
2. кра́ще, доро́жче. — **Вы́ше силъ** = над си́лу.

Вышеименова́нный = вищена́званий.

Вышелу́шивать, вы́шелушить, ся = вилу́щувати, вилу́згувати, вилу́скувати, ви́лущити, ви́лускати, ся.

Вышеозна́ченный = вищепока́заний.

Вышепоименова́нный = вищена́званий.

Вышепомя́нутый, вышеупомя́нутый = вищезга́даний, пе́ршезга́даний.

Вышиба́ть, вы́шибить = вибива́ти, ви́бити. — **Вышиба́ть духъ** = убива́ти, забива́ти до смерти.

Вы́шибъ = вибиття́, ви́бій.

Вышива́льщица = вишива́льниця, гапта́рка. (С. З.).

Вышива́ніе = вишива́ння, (золотом, сріблом або шовком) — гаптува́ння, (заполоччю, шовком, нитками) — мере́жання, (ажурне) — вирі́зування, (поверх) — насти́лування, наволїка́ння, верхость́об.

Вышива́нье = виши́ванка (С. Аф.).

Вышива́ть, вы́шить, ся = 1. вишива́ти, ви́шити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптува́ти, ви́гаптовати, (заполоччю, шовком, нитками) — мере́жати, ви́мережати, (поверх) — наволїка́ти, настила́ти. —
— Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. н. п.
— Говорить, як шовком гаптує. н. пр.
2. заробля́ти шитво́м.

Вы́шивка = д. **Вышива́ніе** і **Вышива́нье.** — З золотим гаптованням по синьому комірчику. О. Мор.

Вышивно́й = мере́жаний, виши́ваний, гапто́ваний. — Оце ж тобі рушник тканий, шовком вишиваний, шовком мережаний, з Київа привезений. н. п. — Припну хвартух дорогий — срібні, злоті берегѝ, гантована середина — преподобная дївчина. н. п.

Вышина́ = д. **Высота́.** — **Вышино́ю** = заввѝшки, увѝшки, на ввѝшки. — І з Кочубеєм він Тарасом коли б заввишки не рівнявсь. Кот.

Вы́школить = ви́муштрувати, ви́школити (С. Л.), ви́цьвічити.

Вы́шлифовать = ви́полїровати.

Вы́шмыгнуть = ви́шмигнути, ви́слизнути, ви́сковзнути.

Вы́шній = д. **Ве́рхній** і **Вы́сшій.**

Вы́штукатурить = ви́вапнити (С. Л.), ви́щекотурити.

Вышу́чивать, вы́шутить = висьмі́ювати, ви́сьміяти (допікати кого жартами, сьмішками, повертати яке дїло в жарт.)

Выщела́чивать, вы́щелочить, ся = визо́-

люва́ти, ви́золити, вилу́жувати, ви́лу-жити, ся. — Визолити сорочки.

Выщербля́ть, вы́щербить = вище́рблювати, ви́щербити, пощерби́ти. — Гей, конику Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Выщипа́ть, ся, выщи́пывать, вы́щипать, вы́щипнуть, ся = вищи́пувати, ви́щипати, ви́щипнути, ся, (піря, волосся) — вискубувати, ся, ви́скубати, ви́скубти, видира́ти, ся, ви́драти. — У нашої гуски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Вы́щипка = ску́бка.

Вы́щупать, выщу́пывать = ви́мацати, ма́цати, ла́пати, обма́цати, обла́пати.

Выѣда́ть, вы́ѣсть, ся = виїда́ти, ви́їсти, вигриза́ти, ви́гризти. — Виїдає начинку з пирога. — Поки сонце зійде, роса очі виїсть. н. пр.

Вы́ѣдки = **недо́їдки, недо́гризки,** (паші) з'їди, **пере́їди. — Годував мене своїми недоїдками. — Укинь коню сіна, бо там самі з'їди.**

Вы́ѣздить, выѣзжа́ть, ся, выѣ́зживать, ся = 1. об'їзди́ти, ся, об'їзжа́ти, ся. — Почали об'їзжати неука. — Кінь добре об'їздив ся.

2. ви́їздити. — Їздив цілий день, та не багато виїздив.

Вы́ѣздъ = ви́їзд.

Выѣзжа́ть, вы́ѣхать = виїзди́ти, од'їзди́ти, ви́їхати; руша́ти, ру́шити. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько вклонив ся. н. пр. — Виїхали раненько у неділю. — Ночували у корчмі і у досьвіта рушили дальше. — **Выѣзжа́ть на ко́мъ ли́бо, на други́хъ** = чужи́ми рука́ми жар загріба́ти. н. пр. — Чужими пиро́гами свого ба́тька помина́ти. н. пр.

Вы́ѣсть = д. **Выѣда́ть.**

Вы́я = ши́я. — У його шия — хоч обіддя гни. н. пр.

Вы́яловѣть = з'я́ловіти. С. Аф. — Корова з'яловіла.

Вы́яснить, ся, выясня́ть, ся = ви́яснити, ся, ви́тлумачи (С. Л.), ви́товмачити (С. Ш.), з'ясни́ти, виясня́ти, ся, товма́чити, тлума́чити (С. Ш.).

Выя́снѣвать, ся, выяснѣ́ть, ся = виясню́вати ся, ви́яснити ся (С. Аф.), розгеди́нювати ся, розгоди́нити ся. (Д. **Вы́ведриться**).

Выю́га = мете́лиця, завірю́ха, за́меть, заві́я (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фу́ґа, ху́ґа (С. З.), хви́жа (С. Л. Ш.), коли разом сипле сніг великий — хуртови́на, хурте́ча (Эв.), шкви́ря (С. Ш.), коли при морозї вітер збиває куряву — ку́рява, ку́ря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хви́ща. (С. Л.). — На дворі було хуртеча та метелиця мете, за ворітьми коло вікон сніг горбами наросте. В. Щ. — Реве, свище завірюха, по лїсу завило; як те море, біле поле снїгом покотилось. К. Ш. — Реве, стогне хуртовина, котить, верне полем. К. Ш. — Як розбереть ся оця віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Ґави сідають купами — буде віхала. н. пр. Ман.

Выю́жистый, вьюжли́вый = про зиму, пого́ду, коли́ ча́сто бува́є мете́лиця, завірю́ха і т. д. (Д. **Вьюга.**).

Вьюкъ = вюк, па́чка, клу́нок, сакви́. Даю тобі коня вороного, а під вюки́ ще й другого. н. п. — Привязав сакви до троку, взяв коня за повід. С. З.

Вьюне́цъ, вьюни́ца = молоди́й, молода́ (що недавно побрали ся).

Вьюно́къ рос. а) Convolvulus arvensis L. = бері́зка, пові́йка, навути́ця; б) C. sepium L. = дзвонки́, плїту́ха. С. Ап.

Вьюнъ = 1. роба Cobitis = вюн. — Як вюн крутить ся.

2. суві́й, скру́тїнь. — Тобі, мамо, та навійчики, мині, мамо, та сувійчики (полотно). н. п. — Дістав відти скрутїнь пожовклих паперів. Фр.

3. ви́хор (в шерстї, волоссї.).

4. д. **Вьюно́къ.**

5. віно́к (в піснях народних).

Вьюро́къ = 1. вюро́к (маленька паличка для намотування ниток.)

2. нт. Fringilla montifringilla (з породи горобців).

Вью́чить = 1. накува́ти, шнурова́ти. — Почали пакувати крам.

2. вючи́ти.

Вью́чный = вючни́й. — **В. живо́тное** = вюча́к. — Двугорбі вючаки, цибаті дромадери в піску глибокому немов купались. К. Магомет.

Вью́шка = 1. кагла́ (С. З. Л.) — Гапчірка, котрою іноді замість кагли затуляють піч — кагля́нка. — Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглинка вбила. н. пр.

2. виту́шка, вите́лка.

Вью́щійся = витки́й, (по стїнї) — позу́рний, (по тичинї) — тичкови́й, тични́й. — Тична квасоля. С. З. — (Про волосся) кучеря́вий.

Вѣ́дать = 1. відати, зна́ти. — **Кобы знать да вѣ́дать** = як би знаття́.

2. доглядáти, прáвити, орýдувати, завідувати. — Він усім орудує.

Вѣдаться = знáти ся, мáти з ким діло. — **В. судомъ** = судúти ся, позивáти ся.

Вѣди = віди.

Вѣдовствó = д. **Волхвовáніе.**

Вѣдомо = звісно, відомо; скáзано, спрáвді, а вжéж. — **Безъ вѣдома** = без відома. — **Съ вáшего вѣдома** = за вáшим сьвідом.

Вѣдомость = відомість. — **Вѣдомости** = газéта, відомості, часóпись (Гал.).

Вѣдомство = відомство, завідування; вúділ (уряду); прúсуд. — Зімовники були під присудом паланкової, а не січової старшини. н. о.

Вѣдомый = звісний, відомий.

Вѣдýнъ, вѣдýнья = д. **Волхвовáтель, ница.**

Вѣдь = аджé, аджéж, ажéж, авжéж, та вжéж, та джéж, ажé. — Аже він жонатий, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. — А вже ж я вам казав.

Вѣдьма = вíдьма, відьóха. (Д. ще **Волхвовáтельница.**). — **Вѣдьмино зéлье,** рос. Circaea lutetiana = відьмине зіля, óсот. С. Ан. — **Вѣдьмой быть** = відьмувáти.

Вѣдѣніе = 1. знаттú, віддання.

2. д. **Вѣдомство.**

Вѣеръ = віяло. К. Д. Ж. — А між дамунями такі завзяті є, що віяло у них — мечем січе й рубає. К. Д. Ж.

Вѣжда, вѣжды = віко, віки. С. Л.

Вѣжливость = звичáйність. (С. Л.). — **Изъ вѣжливости** = для звичáйности. Лев.

Вѣжливый, во = звичáйний (С. З. Л. Аф.), ввічлúвий, увíчливий (С. Ш.), грéчний (С. З.), поштúвий, чéмний (Гал.); звичáйно, звичайнéнько, увíчливо, грéчне, чéмно. — Мене привітали звичайно. С. Аф. — Гречне і поважливо з ним поводь ся. Ч. К. — Зо мною вони чемні й добрі. Фр.

Вѣйникъ, рос. Calamagrostis Epigeios Roth. = чáполоч, чапýга, чапýла, кутóчник, кунúшник. С. Ан.

Вѣка, вѣко, вѣки = 1. віко, віки (в очах).

2. козубéнька, кóшик.

Вѣковáніе = вікувáння.

Вѣковáть = вікувáти. — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нужденьки весь вік не знали. н. п.

Вѣковóй = вікoвúй, віковíчний, одвíчний, довíчний. С. Л. — Віковий дуб. — Віковічна память. — Щастя дочасне, а злидні довічні. н. пр.

Вѣковѣчный = віковíчний.

Вѣкъ = вік. — Вік теперішний і вік минулий. — Цілий вік свій бідував. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам коровай добрий. н. п. — Цілий вік не бачились з ним. — **Во вѣкъ, въ вѣкъ, на вѣки** = по вік, по вік вічний, повíшно. — Тебе ж, моє серденятко, по вік не забуду. н. п. — **Въ кóи вѣки, въ кóи то вѣки** = колú не колú. — Побачимось коли не коли, та й то не нáдовго. — **Въ вѣкъ не...** = нікóли в сьвіті.

Вѣнéцъ = 1. вінéць; корóна.

2. вінóк.

3. вінчання, шлюб.

Вѣнéчный = 1. вінéчний (належачий до вінця).

2. вінчальний, шлюбний. (Д. **Брáчный**).

Вѣникъ = віник, (старий) — деркáч, дряпáч.

Вѣники огорóдные, рос. Sisymbrium Sophia L. = віники, вінички, віниччя, рогáчка. С. Ан.

Вѣничный = віниковий.

Вѣничье = а) **огорóдное** Kochia scoparia — нехворóща, нéхворощ, віниччя, б) **полевóе** = д. **Вѣники огорóдные.**

Вѣно = віно, пóсáг. — Присягаю Богу н вірно до неба, що мині посагу но тобі не треба. н. п. — В мене посагу не буде, візьмуть мене і так люде. н. п. — З віном дівці не сидіти. н. пр.

Вѣнóкъ = вінóк.

Вѣнчáльный = вінчальний, шлюбний. (Д. **Бракосочетáніе**).

Вѣнчáть, ся = вінчáти, ся; вінéць брáти, шлюб брáти. — Шлюб брала, шлюб шлюбовала перед попом і дяком з Юрком козаком. (Д. ще під словом **Бракъ 1.**) — Вінчати ся на царство.

Вѣнчикъ = 1. вінóчок, вінчик.

2. вінця. — Налив по самі вінця.

3. ботан. Corolla — вінóчок (степовик.)

Вѣнъ = вінóк.

Вѣра = віра. — Віра Христова. — Хто за віру умірає, то й собі царство заробляє. н. пр. — Віру мати до кого. — Жити на віру.

Вѣрúтель, ница = вірúтель, ка.

Вѣрúтельный = вірющий.

Вѣрить = 1. вірувати. — Запорожці приймали до себе кожного, аби вірував в Бога та мав охоту битись з Татарами. — З Богом діти: хто вірує, той все переможе. Кулик.

2. вірити, віру диймáти, мáти, няти. — З брехні не мруть, та віри більш не ймуть. н. пр. — Він попереду віри не няв, доки пішов сам подивитись. н. п. — Яж

тебе змовляла та віроньки не ймала, а тепер віроньку йму, що за зятенька прийму. н. п. — Козак її на жарт займає, а вона віри доймає. н. п. — Ви, дївчата, не доймайте козакам віри — я молода віри доймала, тепер же я на віки пропала. н. п. —

Вѣрить въ до́лгъ = навіря́ти, дава́ти на́ бір. — Шинкарочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п. — **Не вѣрится** = не име́ть ся віри.

Вѣрнёхонекъ = вірнїсїнький, певнїсїнький.

Вѣрно = 1. ві́рно, пе́вне, пе́вно, спра́вдї, дїйсне, дїсне. С. З. Л. — Переписав вірно. — Се певне так. — Справдї, кажу тобі. — Дїйсне так.

2. ма́бу́ть, либо́нь, десь, пе́вне, надї́йсь, вида́й. С. З. Л. — Мабуть — кінцї не зтикає. н. пр. — Болить моя головонька, либонь же я вмру; ой підіте, того приведїте, кого я люблю. н. п. — І учора не був і сьогодня не був, десь ти мене, серденятко, та на віки забув. н. п. — Десь він у школи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милий, не любиш, що для мене гостинця не купиш. н. п. — Мабуть він на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрноподданническій = вірнопідда́нський.

Вѣрнопо́дданный = вірнопідда́нний, підда́нець (С. З. Л.).

Вѣрность = ві́рність; пе́вність; щи́рість. — Додержав її вірности 24 роки. К. Магомет. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п.

Вѣрный = ві́рний; пе́вний; щи́рий; справедли́вий, дїйсний. — Вірний переклад. — Через письмо або сьвідки, а то суть найпевнїйшіе доводи. Ст. Л. — Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звістка. — Щирий приятель.

Вѣрнякъ, вживаєть ся тільки у виразах: **на вѣрня́къ, на вѣрняка́** = на пе́вне, на вірняка́.

Вѣрованіе = ві́ра, ві́рування.

Вѣровать = д. **Вѣрить 1.**

Вѣроисповѣданіе = ві́ра. — Хто за віру умірає, той собі царство заробляє. н. пр.

Вѣроло́мный, но = неві́рний, віроло́мний, зрадли́вий, во, зраде́цький, ко. — Хто би теж люди неприятельскіе в панство наше зрадливе привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Вѣроло́мствовать = ламá́ти ві́ру, ду́шу, при́сягу, зра́жувати.

Вѣроотсту́пникъ = недові́рок, одще́пенець, неві́ра. — Лях потурнак, клюшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Вѣротерпи́мость = віротерпи́мість.

Вѣроятіе = ві́ра, правдоподо́бність. — **Сверхъ всякаго вѣроятія** = зовсїм несподїванo.

Вѣроятно = д. **Вѣрно 2.**

Вѣроятность = правдоподо́бність, имові́рність (С. Пар.), можли́вість.

Вѣроятный = правдоподо́бний, имові́рний (С. Пар.), го́дний ві́ри (С. Ж.), можли́вий, може́бний, ма́бутний. (С. Пар.).

Вѣрющій = ві́рющий.

Вѣсить, ся = 1. ва́жити, ся, зва́жити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. ма́ти вагу́, ва́жити. — Сей куль важить пять пудів.

Вѣски́ = важки́, шальки́. — Як той Нїмець на шальки воздух міряє. н. пр.

Вѣскій = 1. важки́й.

2. ва́жний, пова́жний. — Поважне слово.

Вѣсно́й = ваговий (що продаєть ся на вагу.). — Вагова сіль. — Сливи вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагів і що продаєть ся на вагу).

Вѣсово́е = вагове́. — Треба заплатить вагового десять копійок.

Вѣсовщи́къ = вага́рь, важни́к.

Вѣсо́къ = важо́к, грунтва́га, оливни́ця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваго́вий.

Вѣсти́мый, мо = зві́сний, ві́домий, д. **Вѣдомо.**

Вѣстникъ = ві́стник, онові́стник, вісту́н, вістове́ць (К. Б.), гїне́ць, послане́ць.

Вѣстово́й = 1. віщови́й. — Гуде в Латії дзвін віщовий і гасло всїм к війнї дає. Кот.

2. стíйчик, побіга́ч.

Вѣсточка = зві́сточка, ві́стонька.

Вѣсть = ві́сть, ві́стка, зві́сть, зві́стка; чу́тка, поголо́ска, помо́вка. — Та згадай мене, моя стара ненько, та як сядеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. н. п. — Звість подає, що сестра нездужає. н. к. — Давно щось од него не має нїякої звістки. — Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. н. пр. — Була тая поголоска на всїй Україні альбо хвалка од шляхти. Л. Сам.

Вѣсъ = 1. вага́ (С. Аф. З.). — У його вага не справжня. С. Аф. — **Вѣсомъ, на́ вѣсъ** = на вагу́, ва́гом. — Нї, цї яблуки не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом дати. С. З.

2. пова́га. — Од усїх тут він має повагу.

Вѣсы́ = ва́ги́, ва́га (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терези́, (великі від ратуші або міської управи) — важни́ця, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — важня́, (ваги без гирь) — бе́змін, (маленькі, па пр. в аптеках) — шалькѝ. С. З. Аф. Л. Ш. — Поламались терези, сіль важучи на вози. п. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. п. пр. — І все на шальках розважали. Кот. — Як той Німець па шальки воздух міряє. п. пр. — Скарби Самойловичові шалями через кілько неділь розважені. Л. Вел.

Вѣтви́стый = гілля́стий, гілли́стий, гільча́стий, (С. Аф. З. Л.), галу́зний, (Гал.), розви́листий, крисла́тий. — Гіллясте дерево. — Стоїть дуб гільчастий, а на тому дубу сорок сороків гіллїв. п. зам.

Вѣтвь, вѣтви = вітка, віть (С. Аф.), гілька, ги́лка, (поб.) — гіля́ка, (здр.) — гілечка, ги́лонька, (гал.) — галу́зь, галу́зка, (мн.) — віти, віття, гілля́, (здр.) — гіллячко, галу́ззя, (тоненькі) — по́віття, (троїцькі) — кле́чання, (одломані) — чахвина́, (весільна, уквітчана квітками) — гільце, ги́льце, ви́льце, (верхні) — верховіття. — Лучче птиці на сухій гільці, ніж в золотій клітці. н. пр. — Та виломлю калинову вітку, та застромлю за білу намітку. н. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гілля гнеть ся. п. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. Ш. — А там в лісї на галузї сорока скрегоче. п. п. — Рубайте сосонку-деревце молодій Марусі на гільце. н. п. — Гильце деревце з ялини і з червоної калини. н. п. — Верховіття у тернів зтинає, меншому братові прикмету покидає. н. д.

Вѣтеръ, вѣтръ, (здр.) — **вѣтеро́къ** = вітер, (здр.) — вітере́ць, вітре́ць, (поб.) — вітрюга́. — **Верхово́й, сѣверный вѣтеръ** = верхови́й, горішний. Ман. — **Ю́жный в.** = низови́й в. Ман. — **За́падный, восто́чный в.** = західний, східний в. — **Попу́тный в.** = пого́дний, ходови́й в. Ман. — **Проти́вный в.** = супроти́вний, супру́тній. Ман. — **Сухо́й в.** = сухові́й. С. Л. — **Паля́щій в.** = палю́чий, шмалі́й. — **Ти́хій вѣтеро́къ** = вітере́ць ти́хий, благе́нький. — **Сквозно́й в.** = скрізни́й. С. Л. — **По вѣтру** = за вітром.

Вѣтка = д. **Вѣтвь.**

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітрячо́к, пого́дник, пого́дка. Ман.

Вѣтреникъ = вітрого́н, жёвжик (С. З.), фе́ртик, фи́нтик (С. Ш.), шалобро́д.

Вѣтреница = 1. вітрого́нка, дзи́ґа, верту́ха.

2. рос. Anemone nemorosa L. — курослі́п, A. ranunculoides L. — жабяче зїлья, A. Hepatica L. — пере́лїска, про́лїска. С. Ан.

3. д. **Вѣтрельникъ.**

Вѣтреничать = вітрого́нити.

Вѣтреность = пусто́та, пустотли́вість.

Вѣтреный, но = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодня вітряний день. — На дворі вітряно.

2. пустотли́вий і д. **Вѣтреникъ, ца.**

Вѣтри́ло = вітри́ло.

Вѣтробо́й, вѣтрова́лъ = вітроло́м.

Вѣтро́вый = вітрови́й. — **Вѣтро́вый парень** = д. **Вѣтреникъ.** — **В. суда́къ** = вя́лений суда́к.

Вѣтрого́нъ, ка = д. **Вѣтреникъ, ца 1.**

Вѣтроло́мъ = вітроло́м.

Вѣтромѣръ = вітромі́р.

Вѣтру́шка = вітрячо́к, млино́к (дітська іграшка).

Вѣтръ = д. **Вѣтеръ.**

Вѣтрѣть = вивітрюватись, провітрюватись. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтряница = 1. сушня́.

2. віспа (вітряна).

Вѣтрянка = вітря́к (млин). — Не мели, як пустий вітряк. п. пр.

Вѣтряный = вітряни́й. — **Вѣтряная ме́льница** = вітря́к. — **Вѣтряная о́спа** = вітряна́ віспа.

Вѣха́ = віха, тичи́на, ти́чка, маня́к. — — На городї тичка, па нїй каплячка, а в нїй більш нїж сто. (п. з. — маківка).

Вѣхова́ть = ста́вити віхи, ти́чки́, тичи́ти. (С. Ш.).

Вѣче = віче, ра́да. — Ой нема, нема нї вітру нї хвилї із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужині. К. Ш. — А вдарено довбишем в котли на раду. Л. В.

Вѣчево́й = вічови́й, ра́дний. — **Вѣчево́й ко́локолъ** = віщови́й дзвін (д. **Вѣстово́й 1.**), скли́кол (у гайдамаків, див. Кіев. газ. Заря 1885 ст. 259), склика́нчик (С. З.).

Вѣчнопа́мятный = віконо́мний, незабу́тній. — Нехай стане ся на вікономную памятку. Орлик. С. З.

Вѣчность = вічність.
Вѣчный, но = вічний, довічний, віковий, вішний, вічно, вішно, на віки, по вік. — Царство небесне, вішний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні довічні. п. пр. — Не вмірає віковий, тільки часовий. п. пр.
Вѣшалка = вішалка (С. З.), жердка, жертка (С. Аф., З. Л.). стояча, в де-яких місцях Подолії — шараги. — Іди, мати, у комору — скрині нема! Ой глянь, мати, на вішалку — одежі нема! н. п. — Кожух висить там на жертці.
Вѣшаніе = вішання.
Вѣшать, ся, повѣсить, ся = 1. вішати, ся, чіпляти, повісити, почепити. — Повісив на жертці. — Розбійника повісили на шибениці. — З горя він кинув ся на горіще і повісив ся на бантині. — Вона до його вішаєть ся на шию.
2. д. **Вѣсить 1.**
Вѣшеніе = важення, зважування.
Вѣшить = д. **Вѣховать.**
Вѣшка = д. **Вѣха** (здр.).
Вѣщій = 1. віщий, віщун.
2. мудрий, красномовний.
Вѣщунъ, вѣщунья = віщун (С. З.), віщовниця, ворожбит, ворожка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.
Вѣялица = д. **Вьюга.**
Вѣялка = віялка, млинок.
Вѣяло, вѣяльница = 1. д. **Вѣялка.** 2. д. **Вѣеръ.**
Вѣяльный = віяльний.
Вѣяльщикъ = віяльник. С. Аф.
Вѣяніе = 1. віяння, віянка. (С. Аф.). — Вже почалась віянка.
2. віяння, повів.
Вѣятель = віяльник. С. Аф.
Вѣять, ся = 1. віяти, дути, (по малу) — повівати, подихати, (дуже) — буяти, бурхати. — Вітрець подихає. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.
2. віяти, ся. — Жито віяти.
3. маяти. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.
Вядчина = д. **Ветчина.**
Вяжичка = д. **Башенниця.**
Вяжущій = звязуючий; терпкий. — Терпке вино.
Вязальщикъ, ца = вязальник, ця (С. Аф.), вязїльник, ця. (Чайч.).
Вязаниця = д. **Варега.**
Вязаніе = вязання, вязанка. — У сьому волоці погана вязанка. С. Аф.
Вязанка = вязка, здр. вязочка, вязанка (С. Аф.), оберемок. — Купив копям вязку сіна. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.
Вязанка = д. **Варега.**
Вязань = д. **Вязаніе** і **Вязанка.**
Вязанье = вязанка.
Вязать, ся = 1. вязати, ся, з'язувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гулять заказали. н. п.
2. плести, ся. — Плести панчохи.
3. чіпляти ся, встрявати. — Він до всїх чіпляєть ся. — Він скрізь встряне. — **Вязаться за кѣмъ** = волочити ся за ким. — **Вязаться съ кѣмъ** = знати ся, водити ся, — Знай ся кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин, коли не має з ким. н. пр.
Вязелецъ, вязель = де кільки рослин з породи Vicia = горошок: а) Coronilla varia L. = горошок білий, кучерявий, горобячий, гірчак, кашка, вязиль, б) Medicago sativa L. = буркунець, в) Lathyrus pratensis L. = горошок журавлиний, г) Potentilla tormentilla = завязник, курзїлє, куряче зїлє, золотник. С. Ан.
Вязей = вязальниця (С. Аф.), вязїльниця. (Чайч.).
Вязка = 1. вязання, вязанка.
2. д. **Вязанка.**
Вязкій = липкий, беручкий, глеюватий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпкий. — — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.
Вязкость = липучість (С. Л.).
Вязникъ = 1. ліс вязовий.
2. рос. Cytisus biflorus = вяз, зїновать, ракитовий кущ. С. Ан.
Вязнуть = 1. грузнути, грузти (С. Аф.), вязнути, завязати.
2. чіпляти ся (до чого).
Вязовина, вязовникъ, рос. Sambuculus ebulus L. = бузник, вязовник, бзюк, базник. С. Ан.
Вязти = д. **Вязать.**
Вязъ, рос. Ulmus effusa = вяз, берест. С. Ан. Аф.
Вязывать = д. **Вязать.**
Вязь = 1. вязання, вязанка.
2. болото, багно, багнюка, грузьке місце.
Вякать = 1. стогнати, охати.
2. д. **Болтать 3.**
2. читати не твердо, спотикаючись.
Вялить, ся = вялити, ся. — **Вяленый** = вялений. С. Аф.
Вялость = вялість; млявість.

Вя́лый, ло = 1. вя́лий. С. Аф.
2. мля́вий, лемішкува́тий, маку́ха, мни́ха, папу́ша. — Такий млявий: як почне говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернеть ся, та що зробить.

Вя́нуть = 1. вя́нути. С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — **У'ши вя́нуть** = ну́дно слу́хати брехню́ або нудне́ чита́ння чи бала́чку.
2. марні́ти. — Ні не того мині шкода, а марніє моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не марніла. н. п.

Вя́ело = перéвесло. — Треба крутити перевесла для снопів. — Перевесла з буряну, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, вя́теръ, вя́терь = д. **Ве́нтель.**

Вя́тютень, голуб Columba palumbus = при́путень. О. Мор. — Припутень воркує. О. Мор.

Вя́ха = рос. д. **Боли́головъ** і Cicuta virosa L. = бех, ві́ха. С. Ан.

Вя́хирь = 1. д. **Вя́тютень.**
2. сїтка на сїно (у фурманів).

Вяча́ть, вя́чить = вища́ти, верещáти; нявча́ти (як кішка), бе́кати, ме́кати (як вівця).

Вя́чка = вівця́, ове́чка, би́рька. (С. Ш.).

Вячвя́чъ = бирь-би́рь! С. Ш.

Вя́щшій = бі́льший, ви́щий, кра́щий, лі́пший.

Г.

Га! га га! = 1. ач! чи бá! 2. гел! ге́л! (на гусей). С. Аф.

Га́вань = га́вань, при́стань.

Га́вливать = гові́ти.

Га́га = пт. Somateria mollissima з поро́ди качо́к.

Гага́кать, гага́кнуть = ґелґота́ти, гелгота́ти, ге́лгати (С. Аф.), загелгота́ти. — Гуси гелгочуть.

Гага́нить = реготáти, ся. — Еней з панами реготавсь. Кот.

Гага́ра, гага́рій = водяна́ пти́ця Colymbus, гага́рячий.

Гага́рить = д. **Гага́нить.**

Гагау́чъ = пт. Mergus albellus = нире́ць.

Га́гачій = прил. від Га́га.

Гада́ла = воро́жбит і воро́жка.

Гада́лка = воро́жка, вorí́жка, знахарка, зна́ха. С. З. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п. — І ворожка на картах ворожила.

Гада́льщикъ, ца = воро́жбит (С. Аф.), зна́хур (С. З.) і д. **Гада́лка.**

Гада́ніе = ворожі́ння, гада́ння, ворожба́ (С. Л.).

Гада́тельный, но = 1. гада́льний. — Гадальні карти.
2. здогада́льний (С. Пар.), на здога́д. Сказав на здогад, а воно й справді так вийшло.

Гада́ть = 1. ворожи́ти, гада́ти (С. Л.). — Ця циганка добре ворожить. С. Аф.
2. гада́ти. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає, гадає. н. д.

Га́денькій = погане́нький, паску́дний.

Га́дина = 1. гад, га́дина. С. Аф. З. Л.
2. по́гань, пога́нець, паску́да (лайка). — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Поганець, наймит Москали. К. Ш.

Га́дить, ся = 1. каля́ти ся, паску́дити, ся, пога́нити, ся. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Коли не коваль, то й кліщів не погань. н. пр.
2. нівечити, ся, псува́ти, ся, пога́нити, ся. — Злізь з даху, не псуй ґонт. н. пр.
3. ну́дить. — Нудить мене — от от виблюну.
4. паску́дити. — Кошеня наскудить в хатї — треба на піч викидати.

Га́дкій, ко = ги́дкий, ко, бри́дкий, ко, пога́ний, но, паску́дний, но, ги́досний, но, гидли́вий, во, оги́дливий, во, оги́дний, но, плюга́вий, во, мерзе́ний, но. — Така погана, що гидко й дивити ся. н. о. — А у мене хата чорна, жінка бридка й не моторна. н. п. — Стецько стидний, Стецько бридкий, цур тобі, відчепи ся. Кв. — Нечиста, плюгава, ще й к тому гидлива, мині твоя робота і жадна немила. н. п.

Га́дкость = паску́дство (С. Л.), бри́дкість (С. Ш.), бридо́та (С. Л.), ги́дость, гидо́та (С. Л.), плюга́вство, не́гідь.

Гадли́вость, гадли́вый = д. **Брезгли́вость, Брезгли́вый.**

Гадовьё = гад. — В яру багато гаду.

Га́дость = брид і д. **Га́дкость.** — Достанеть ся стиду-бриду цілувати повновиду. н. пр.

Гадъ = гад, га́дина. С Ан.

Гадю́ка, Vipera berus = гадю́ка.
Гадю́чьи я́годы, рос. Solanum dulcamara L. = во́вчі я́годи, глистя́к, гли́стник, надти́нник, пaслі́н, пасльо́н.
Га́ерствовать, га́ерничать = куме́дничати, кумеді́йничати, ду́рника стро́їти.
Га́еръ = кумедія́н, куме́дник, кумедія́нщик, штука́рь, бла́зень. (С. Ш.).
Га́же = гі́рше, погані́ше, паску́дніше.
Газе́ль = ди́ка коза́, са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.
Газе́та = газе́та, часо́пись. — Батьківщина, часопись політична для народу.
Газе́тный = газе́тний, газетя́рський (Гал.).
Газе́тчикъ = газетя́р (Гал.).
Газометръ = газомір.
Газоосвѣще́ніе = га́зове сьвітло, осьвітле́не га́зом. (С. Пар.).
Газъ = газ, гас.
Га́йка = га́йка; шру́ба (С. Л.), шру́бка.
Га́йло́ = па́ща, пе́лька. С. З.
Галанти́нъ, галанти́ръ = холоде́ць або потра́вка (до якої страви).
Галда́ = 1. га́лас, гам, галасува́ння. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпіви аж лящать. К. Ш.
2. крику́ха, пащеку́ха, горла́та, рота́та (про жінку).
Галди́ть = галасува́ти, гомоні́ти С. Аф. З. Л.
Галду́нъ = крику́н, горла́нь, пащеку́н, горлопа́нь.
Галдѣ́ть = д. **Галди́ть.**
Галиматья́ = д. **Ахине́я, Безсмы́слица** і **Вздоръ.**
Га́литься = диви́ти ся, задивля́ти ся, витріща́ти ся, ґа́ви лови́ти.
Га́лка = 1. пт. Corvus monedula — га́лка, зб. — га́лич. — Не галич чорне поле крила. Кот.
2. ба́нька (С. З. Ш.), га́лка. (С. Аф.). — Кругла, як галка. н. пр. — Жидівки шкляною галкою викачують свої шлеєри. (С. П.).
3. головня́, голове́шка (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понесло головешки. н. о. — Курить димок, головешка то там, то сям тліє і полумя бува блисне, як вітер повіє. Аф.
Галлюцина́ція = мана́ (С. З.), чмана́.
Га́ло, частіше мн. **га́лы** = (у колісників) — бга́льня (вигинати полози), води́ло (вигинати обіддя).
Га́лочье = га́лич. (Д. **Га́лка 1.**).
Гало́ша, частіше мн. **гало́ши** = коло́ші, (теплі, частіше повстяні) — ки́нді. (С. З.). — Набув на ноги кинді нові і рукавиці взяв шкапові. Кот.
Га́лстукъ = га́лстух, ху́стка на ши́ю.
Га́лстучный = галстухо́вий.
Галу́нъ = галу́н, брузуме́нт. С. Л. — На те й мій галун до церкви. н. пр.
Галчёнокъ = галчиня́.
Галь, гальё = д. **Вороньё.**
Га́лька = га́лка (камінéць кругляк).
Гама́къ = висю́че лі́жко (сітка або з полотна).
Гама́ши = панчо́хи (вовнині, котрі надягають ся поверх чобіт).
Га́мкать = га́вкати. (С. Аф.).
Гамъ = 1. га́вкання.
2. га́лас, гам. — Гармидер, галас, гам у гаю. К. Ш.
Га́ндшпугъ, га́ншпугъ = важни́ця. С. Аф. З. — Пропив дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. н. п.
Гаранти́рова́ть, гарантиро́ванный = гарантува́ти, гаранто́ваний (Гал.), ручи́ти ся. — Хто ру́чить ся, той мучить ся. н. пр.
Гара́нтія = зару́ка (С. Л.), забезпече́ння, рукое́мство. — Что хранити треба в рукоємстві? — Рукоємци, который ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.
Гарде́ль = д. **Ви́ца.**
Гардеро́бщикъ = ша́тний (Стар.)
Гардеро́бъ = 1. кімна́та або ша́фа, де переховуєть ся одежа.
2. оде́жа, убра́ння (С. Ш.), ша́ти (С. З.) (здебільшого про коштовну одежу). — Наші лати переходять панські шати. н. пр.
Гарди́на = заві́са, заві́ска.
Гардови́на, Гардо́вое де́рево, рос. Viburnum lantana = гордови́на, городови́на, гордови́к, горди́на, орди́на, чо́рна кали́на. С. Ан.
Га́ркать = гука́ти, вигу́кувати, горла́ти. (Мон.).
Гарку́нъ, нья = д. **Галду́нъ** і **Галда́ 2.**
Гармо́ника = гармо́нія. — На гармонію грає.
Гармони́ровать = ладнува́ти, го́дитись, гармонізува́ти. (Лев.).
Гармони́ческій = гармони́чний, гармоні́йний. (Лобода. Тарас Бульба.)
Гармо́нія = 1. лад, гармо́нія (муз.).
2. зго́да, зла́года, лагода, лад. — Де згода в семействі. Кот. — Пригоди учать згоди. н. пр. — Нема між ними ладу́.
Га́рнецъ = га́рець. — Дав коням два гарці вівса.
Гарнизо́нъ = зало́га. — Всю там в фортеці залогу вирубали. Л. Вел. — Напав на кріпость Бургас, випер залогу і заняв мі-

сто. Батьківщина. — Крій порога трівога, коло вікон залога? н. з. — улик.

Га́рникъ, га́рнышъ = горще́чок.

Гарни́ръ = припра́ва з овощів до стра́ви.

Га́рцевый = га́рцьовий.

Гарпу́нъ = гак (що вживаєть ся для лову китів і тюленів на Білому морі).

Га́русный = га́русовий. С. Л.

Га́русъ = га́рус, волі́чка.

Гарцова́ть = гарцюва́ти, коне́м гра́ти, на коні виграва́ти, герцюва́ти. — Там родилась, гарцювала козацькая воля. К. Ш. — Отамани на вороних виграваюоть. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шма́лятина, палени́на, від гнота — зга́рятина, (в люльці — згарь, чмирь, ве́нгер, це́кур (Ніс.), від горілки — при́гара, при́гарок. — Смердить шмалятиною. — Треба почистить люльку, бо повно чмирю.

2. зга́рище (горіле місце в лїсї).

Гаси́лка, гаси́ло, гаси́льникъ = гаси́ло. С. Аф.

Гаси́ть, ся, га́снуть = гаси́ти, ся, га́снути, туши́ти. — Мовчанка не пушить, та весь гнів тушить. н. пр. — Се було тоді, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр.

Га́сникъ, рос. Betonica vulgaris = д. **Бу́ковица.**

Гастри́ческій = д. **Брюшно́й** (про хворобу).

Гастроно́мъ = ласу́н, ласій, смаку́н.

Гасъ = д. **Галу́нъ.**

Га́ти́ть, ся = гати́ти, ся, тамува́ти, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а греблю нема кому гатити. н. пр.

Гать = гре́бля, га́тка, зага́т (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр. — В кінцї греблї шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гауптва́хта = обя́хта, калаву́рня (С. Л.).

Га́чи = 1. коло́ші, холо́ші. С. З. — Заткнув колоші у холяви. С. З. — Одна холоша в чоботї, друга зверху.

2. сте́гна.

Га́чникъ, га́шникъ = очку́р, очкурня́. С. З. — Догадав си дурень очкур завязати, та й думає, що порозумнішав. н. пр. — І лучче очкуром вдавлю ся, як Турнові и покорю ся. Кот.

Га́щивать = гостюва́ти.

Гварде́ецъ, гвардіо́нъ = гвардії́як, (стар.) — сердю́к. С. З.

Гва́рдія = гва́рдїя. (стар. за гетьманування П. Дорошенка і Мазепи) — сердюки́, сердючи́на. — Ой як кликнув вельможний Мазепа та на свої сердюки: ой візьміть Палїя Семена, та закуйте йому руки. н. п.

Гвозда́рня = гвіздя́рня.

Гвозда́рь = гвіздя́рь, гвіздя́р.

Гвозди́ка, рос.: Dianthus = гвозди́к, гвозди́ки, Dianthus L. Caryoph. = польові гвозди́ки, зірки́, зірочки́, D. barbatus, chinensis L. = кашта́нчики, каштанцї. 2. Tagetes erecta L. = жовтяки́, повняки́, купча́к. С. Ан.

Гво́здикъ = гвіздо́чок, цьвя́шок. (С. З.).

Гвозде́льня = гвіздя́рня.

Гвозди́льщикъ = д. **Гвозда́рь.**

Гвозди́ть = 1. забива́ти (гвіздок), цьвяхува́ти. (С. З.).

2. товкма́чити. — Скільки йому не товкмач в голову, нїчого не тямить.

3. ла́яти, кобени́ти. (С. З.).

Гвозди́чки, рос. Tagetes patula L. = гвозди́чки, чорнобри́вець, чорнобри́вцї, окса́мит. С. Ан.

Гвозди́чникъ, рос. Geum urbanum L. = виви́шник, гребі́нник. С. Ан.

Гвозди́чный = гвоздико́вий.

Гвоздо́къ, гвоздо́чекъ = гвіздо́к, гвіздо́чок, цьвя́шок.

Гвоздо́чникъ = д. **Гвозда́рь.**

Гвоздо́чный = гвоздьо́вий.

Гвоздь = 1. гвіздо́к, цьвя́х (С. З.), для підків — ухна́ль, малий для оббивки — цьвя́шок, (С. З.), без головки — шпень, шпе́ник, для шин — шина́ль, гонтовий — гонта́ль, великий і тонкий — бринта́ль (С. Ш.), великий і загнутий — кости́ль, деревяний — ти́бель, у шевців — шпи́лька, набитий цьвяшками — цьвяхова́ний, цьвяшко́ваний. С. З. — Два кільцї, два кінцї, посередині цьвях? н. з. — ножицї. — Не жалуй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кіло́к, кіло́чок. — Повісив шапку на кілок. — А у сеї близенької рушник на кілочку, а у тої далекої брівки на шнурочку. н. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Заткни дужче чіп у бочки.

Гвоздьё = гвоздя́. С. Аф.

Гвоздяно́й = гвоздьо́вий.

Гдѣ = де. — **Гдѣ-гдѣ** = де-де́, де-не-де́. — А блїдий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Гдѣ бы то ни́ было** = де б не було́. —**Гдѣ-либо, гдѣ-нибу́дь, гдѣ ни е́сть** = аби́-де, десь, де не́будь, и́нде. — Котрий чоловік отця — матері не шанує, не поважає, так він аби-де марне пропадає. н. д. — Все одно десь прийдеть ся пропадати. н. к. — То со-

бака инде гавкне, то захрьокає свиня. Сніп. — **Гдѣ нибу́дь въ друго́мъ мѣ́стѣ** = деі́нде. — Шукай, рииде, де-инде. н. пр. — **Гдѣ попа́ло** = аби-де, де не́будь, на трапку́, де тра́пить ся. — **Гдѣ тамъ!** де́ж пак! — А ти вже й розсердив ся? Деж пак! — **Гдѣ-то** = десь, десь-неде́сь. — Ой згадай мене, моя стара непе, сідаючи тай обідати: десь моя дитина, десь моя рідненька, тай нікому тай одвідати. н. п. — Він десь дів ся.

Гее́на = пе́кло. — **Гее́нскій** = пеке́льний. (Д. **Адъ, а́дскій**),

Геморроида́льникъ, рос. Polygonum hydropiper L = гірча́к, горча́к. С. Ан.

Геморо́й, геморо́йный = почечу́й, почечу́йний.

Геморо́йная трава́, рос Galium Aparine L. = дереза́, липчи́ця, лепе́ць, мокре́ць. С. Ан.

Генва́рь, генва́рскій = генва́рь, січень (С. Л.), генва́рський, січневий.

Генеоло́гія = родові́д, роди́во. (С. Л.).

Генералите́тъ = (в Гетьманщині) — генера́льна старшина́, (на Запорожжі) — отама́ння.

Генера́лъ = генера́л (військовий урядовець 1—4 рангу).

Генера́льный = генера́льний, спільний, зага́льний.

Геогра́фія, географи́ческій = земле́пис, земле́писний.

Георги́на, рос. Dahlia = жеоржи́на.

Гера́ній, гера́нь, рос. Geranium L'Herit = жураве́льник. С. Ан.

Герба́рій = зїльни́к, травни́к.

Гербово́й, ге́рбо́вый = гербови́й. — **Гербовая бума́га** = д. **Бума́га.**

Герма́нецъ = німець.

Германи́змъ = німе́щина.

Гермафроди́тъ = двосна́стий.

Гермети́ческій, ки = щільний, щільно.

Герои́ческій, геро́йскій = героїчний, лица́рський.

Геро́й = геро́й, ли́царь.

Геро́льдъ = геро́льд, вісту́н (С. Пар.), оповістник.

Ге́тманствовать = гетьманува́ти. С. З.

Ге́тманство = гетьманува́ння.

Ге́тманша = ге́тьманша, гетьмано́ва. (С. З.).

Ге́тманщина = гетьма́нщина. — Ой лихо, не Гетьманьщина, надокучила вже вража панщина. п. п.

Ге́тманъ = ге́тьман, син його — гетьмане́нко, гетьма́нич, гетьмано́вич (С. З.), дочка́ — гетьмані́вна (С. З.), замісто гетьмана на час виїзду або до вибору другого — наказни́й ге́тьман. (С. З.). — Ой раді б ми вернути ся, гетьман не пускає; та не так гетьман, як гетьманська мати — хоче нами козаками Турка звоювати. н. п. — О смерти вельможного пана Симеона гетьманича. Л. В.

Гжиго́лка, пт. Motacilla = трясогу́зка, трясохво́стка. (С. Ш.).

Ги́бель = 1. згу́ба, загиба (С. Л.), загин (Чайч.), згибель, (С. З.), погибель (С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — веселих літ і молодощів згубу. К. Б. — Втікайте, панове, в Польщу з України — буде вам великая згуба. К. Д. — Сей блазень Петрик принесеть людям шкоду, а собі згибель. С. З.

2. бага́то, бага́цько, си́ла, страше́нна си́ла, бе́злїч. — У його безліч грошей.

Ги́бельный = згу́бний.

Ги́бкій = гну́чий, гнучки́й, гнутки́й, гинки́й, хвиськи́й, хистки́й. С. Л. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

Ги́бкость = гну́чкість.

Ги́бнуть = ги́нути (С. Аф.), пропа́дати. — Гине слава, батьківщина. К. Ш.

Гига́нтскій, гига́нтъ = д. **Велика́нскій, Велика́нъ.**

Гидъ = поводарь, повожа́тий, поводи́р, повода́тарь (в подорожі).

Гикъ = 1. смола́ (для засмолювання суден).

2. ба́лка від щогли до корми́.

3. гу́к, гука́ння.

Гиль, нести́ гиль = д. **Вздоръ.**

Гиль = гиля́, гиль-гиля́! (на гусей і лебедів). — Гиля, мої лебеді, гиля ж, мої білиї. п. п.

Ги́нуть = д. **Ги́бнуть.**

Гипподро́мъ = бігови́сько. Под. С. Ш.

Гиппопота́мъ = бегемо́т, річни́й кінь. (С. Пар.).

Гипсъ = гипс; любайстер, люба́стер.

Ги́ря = ги́ря, ги́рька, вага́, важо́к.

Ги́чка = каю́к, га́пка (на Озовському морі).

Глава́ = 1. голова́.

2. (верх церкви або дзвіниці) — ба́ня (самий вершок, де стоїть хрест) — ма́ківка. С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примощує до банї драбину. н. о.

3. верх, верхо́к, верхови́на́, шпиль (на пр. дерева, гори.)

4. голова́, ота́ман, старшина́. — **Во главѣ** = на чолї.

5. (в книжці) — голова́, розділ.

Гла́ва́рь = голова́рь, привідця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З.

Главе́нство = зве́рхність. — Під которою зверхностю єстем. С. З.

Главе́нствовать = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.

Главнокома́ндующій = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.

Гла́вный = голо́вний. — **Са́мый гла́вный, главне́йшій** = найголовніїший. — **Гла́вное дѣ́ло** = головнії́ша, найголовнії́ша річ.

Глаго́лъ = 2. сло́во, мо́ва, річ.
2. глаго́ль, дієсло́в.

Глаго́ль = 1. глаго́ль (назва букви Г. в ц. слав. абетці).
2. ши́бениця.

Гла́денькій = рівне́нький, гладе́нький. (С. Аф.).

Глади́лка = гладій, гладільце.

Гла́дить, ся = рівня́ти, вирі́внювати, ся (дорогу, камінь), гла́дити, прасова́ти (білизну. С. З.), гла́дити (кого небудь), гали́ти (намітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попрасують. Фр. — Дитину гладить. — **Погла́дить доро́жку** = на ко́нї ви́пити (на прощання). — Ну тепер на коні треба випити, та й нехай їдуть з Богом. — **Гла́дить по голо́вкѣ** = ба́лувати, ма́зати (дітей).

Гладіа́торъ = боре́ць, бое́ць, перебієць (у Римлян).

Гла́дкій, ко = 1. рі́вний, но, гла́дкий, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́вний. — Пластововнє ягня. Як. — **Гла́дко-на́гладко** = рівне́нько, гладе́нько.
2. гладки́й, опа́систий, показни́й. С. Л. — Боже Батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

Гладца́ = 1. ожеле́диця, о́желедь, голощо́к. — На дворі ожеледь і мрика. К. Ш.
2. крижи́на, кри́га (на річці або на морі, гладенька.) — **Гладцо́ю** = ла́скою. — З ним ласкою все можна зробити.

Гла́дышъ = 1. рос. Laserpitium latifolium L. = стародуб, лиході́йна трава́, L. pruthenicum L. = ди́ка мо́рква. С. Ан.
2. га́лка, кругля́к (камінь).
3. кома́ха, Notonecta glauca, з породи водяних блощиць.
4. гладу́н, гладки́й, опа́систий, а ра́зом і показни́й чоловік.

Гладь = 1. рі́вність, гла́дкість, рівня.
2. насти́лування, наволіка́ння. — **Вышива́ть гла́дью** = насти́лувати, наволіка́ти.

Гла́же = рівні́ше, гла́дше. (С. Аф.).

Гла́женіе = рівня́ння, гла́діння, прасова́ння.

Глаза́стый = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистро́окий.

Глазё́нки = о́ченьки, оченя́та, очи́ці. — — Туди мінї любо, мило очицями звести. н. п.

Глазе́товый = златогла́вий, сріброгла́вий. — Купив куптуш сріброглавий і спідницю златоглаву на табиниї. Маркович. С. З.

Глазе́тъ = златогла́в, сріброгла́в. С. З. Аф.

Глазирова́ть = 1. глянцюва́ти.
2. полива́ти (сахарем з яєчним білком пироги, то-що).

Глази́ще, частіше: **глази́ща** = баньки́. С. Аф. Ш. — Хоч нема очей, так є ті ямки, де були баньки. н. пр. — Чого ти так ба ки дмеш? С. З.

Глазни́ца = 1. рос. Euphrasia officinalis = ве́рес лугови́й, сьві́чка. С. Ан.
2. я́мка (в окові, д. пр. під с. **Глази́щ**

Глазно́й = о́чний (так саме в булгар., ськім, серб. і польськім мові.).

Глазо́къ = 1. о́чко, о́ченько. — Мн. **Гла́зки** = д. **Глазё́нки**. — **Дѣла́ть гла́зки** = очи́ма стріля́ти, бісики пуска́ти. — Очима і стріляє і благає. н. пр.
2. мн. **Глазки́** (у рослин) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живе́ць. — Диво, що на березині бруньки. н. пр.
3. (в улику) — ві́чко.
4. (у перстню, камінь) — о́чко. — Покочу и перстень, він очком обернеть ся. н. п.

Глазомѣ́ръ = окомі́р. — **Глазомѣ́рно, на глазомѣ́ръ** = на о́ко, на́глядцем, на́глядці. — **Вѣ́рный глазомѣ́ръ** = німе́цьке о́ко. (Ман.).

Глазу́нъ = 1. д. **Глаза́стый**.
2. роззя́ва (С. Л.), зїва́йло, ґа́ва (С. З.

Глазу́нья = 1. ока́та, банька́та; бачу́ча, бистрої́ока. — **Яи́чница глазу́нья** = яєшня не розбо́втана, випускна́.
2. роззя́ва, ґа́ва (про жінку.).

Глазу́ра, глазу́рь = поли́ва (С. З. Л.), поли́во, по́кіст.

Глазу́рить = полива́ти. — **Глазу́ренный** = полі́ваний, полив'я́ний. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливнім горщику. н. пр. — Та візьмемо кухлї старі, поливяні, горілкою наливані. В. Щ. — Поливяна миска. С. З.

Глазъ = 1. о́ко, о́чко, мн. о́чі, очи́цї, оченя́та. — У сьвідка очі як у дїдька. н. пр. — **Глаза́ больші́е, на вы́катѣ, вы́таращенные** = вели́кі о́чі, баньки, ви́рла, витрі́шкува́ті, (з такими очима) — ока́тий, банька́тий, банька́ч, вирла́тий, вирлоо́кий (С. Аф.), витрі́шкува́тий, вірячкува́тий, лупа́тий. (С. Л.). — **Г. впа́лые** = ямкува́ті, запа́лі очі. — **Г. гноя́щіеся** = капра́ві, (з такими очима) — кислоо́кий (С. З.). — **Г. подслѣ́новатые** = підслї́пуваті, слї́пні, слї́паки́. — А повилазили б тобі слїпаки. Фр. — **Г. зо́ркіе** = зіркі́, бачу́чі, би́стрі о́чі, (з такими очима) — зірки́й, бачу́чий, бистроо́кий. — Мої очі бачучі. Чайч. — **Аза́ въ глаза́ не зна́етъ** = нї бельме́са, нї бе, нї ме́, а нї же́. — **Броса́ться въ глаза́** = впада́ти в о́чі (і д. ще під сл. **Броса́ться.**) - Одійшов я, щоб не пад міру впадало в очі, як... Бар. — **Въ глаза́** = в ві́чі. - Не за очі, а в вічі. — **Глаза́ закры́ваши** = слї́пма, о́слїп. — **Глаза́ разбѣжа́лись** = о́чі забі́гали. — **Глазъ не ка́жетъ** = оче́й не пока́зує. — **Глазъ на́ глазъ, съ гла́зу на́ глазъ** = віч-на́-віч, о́чі на о́чі, на самоті́. — Зостав ся з ним віч-на́-віч. — Стану з ним на самотї. - **Забѣга́ть въ глаза́** = запобі́гати ла́ски, ла́стити ся. — **За глаза́** = 1. за́ очі, по за о́чі, по за́віч. — В вічі одно говорить, а за очі зовсім друге. 2. на́дто, за на́дто. — Сього за надто буде. — **Коло́ть глаза́** = цьві́кати, ти́кати в о́чі, в ві́чі. — **Куда́ глаза́ глядя́тъ** = сьвіт за́ очі, за очи́ма. — Доведеть ся піти сьвіт за очі. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я сьвіт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Нали́ть глаза́** = залити о́чі, напи́ти ся. — **На глаза́хъ** = на виду́, перед очи́ма, на́ віч, у очеви́дячки, у очеви́дьки. — Вхопили вовки, та й з'їли у очевидячки лошачка. н. к. — **Оки́нуть гла́зомъ** = оки́нути о́ком, озірну́ти. — **Откры́ть кому́ глаза́** = розказа́ти по пра́вдї. — **Плю́нулъ ему́ въ глаза́** = плю́нув йому межи́ очі. — **Протере́ть глаза́ чему́ нибу́дь** = проци́ндрити, проманта́чити, прогайнува́ти. — Він давно вже проциндрив ті гроші. — **Пусти́ть пыль въ глаза́** = тума́ну́ пусти́ти. — **Пя́лить глаза́** = виря́чати о́чі, витріща́ти очі, витріща́ти ся. — Чого ти так на мене витріщив ся? — **Распусти́ть глаза́** = заґавитись, ґави лови́ти. — **Свой глазъ** = своє́ о́ко, свій до́гляд. — **Свои́ми глаза́ми** = на свої́ о́чі. — Я на свої очі бачив. — **Сомкну́лись глаза́** = склепили ся. — Ой рада б я, дитя моє, прибути к тобі — склепили ся карі очі і уста мої. н. п. — **Слѣди́ть глаза́ми** = зори́ти, насті́ очі, очи́ма. — Так і біга за ним, так і зорить. — Очима насу на всї боки. Фр. — **Съ глазъ** = з оче́й. — Біг, біг, поки і з очей знустив. н. к. — **Прочь съ гла́зъ** = геть з пере́д оче́й. — **Съ глазъ доло́й, изъ се́рдца вонъ,** н. пр. = як з оче́й, так і з ду́мки. н. пр. — **Темно́, хоть глаза́ вы́коли** = хоч в о́ко стре́ль. — Так те́мно, хоч в око стрель. — Хоч в око стрель собі, так темно на дворі. Гул. Арт. — **Щу́рить глаза́** = жму́рити, щу́лити, прискаля́ти о́чі. — **Глаза́ шире брю́ха,** н. пр. = завидю́щі очі. — **Ни въ одно́мъ гла́зѣ, хоть бы въ одно́мъ гла́зѣ** = а нї же́, нї трі́шечки. — Пили разом однаково, ті два пияченьки, а цей — а нї же. — — **Хло́пать глаза́ми** = лу́пати очи́ма. С. Л. — **Давать во́лю глаза́мъ** = запуска́ти о́чі.

2. урі́к, уро́к, уро́ки, вро́ки. С. Ш. З. — Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли. н. зам. — Ся баба злизує від уроків. С. З. — **Дурно́й глазъ** = урі́чливі о́чі. С. Ш. — **Отъ гла́зу, съ гла́зу** = з оче́й, від уро́ків. — Дитина від уроків не здужає. — Се йому з очей так стало ся.

3. **Глазъ воро́ній** = д. **Во́лчья я́года.**

Гла́зыньки = д. **Глазёнки.**

Глазѣ́ть = га́ви, ґа́ви лови́ти, ви́трішки продава́ти, купува́ти. — Хо́дить по улицї, ґави ло́вить. — Чого він туди пішов? — А так — витрішки продавати. (У инших письменників слово **Глазѣ́ть** вживаєть ся часом і просто в знач. диви́ти ся, глядї́ти).

Гла́нда, частїше мн. **гла́нды** = зало́за, зало́зи, ґу́ля, ґу́лї. — Напухли залози на шиї.

Гласи́ть = каза́ти, мо́вити, говори́ти.

Гла́сность = гла́сність, я́вність.

Глáсный, но = 1. глáсний, я́вний, вістни́й (С. Л.), прилю́дний, но (С. Л. З.).
2. голосни́й (грамат.). — Голосна буква.
3. глáсний. (Виборний в земстві або в міській раді).

Гля́уберова соль = áглицька сіль.

Глашатáй = вісту́н, оповістник.

Глевá, глёвъ = слизóта (на рибі).

Глёзкій = склизьки́й, слизьки́й, скóвзьки́й. — Хоч близько, та слизько. н. пр.

Глёзна = д. **Бёрце.**

Глентвéйнъ = винó, зварене з корінням і цу́кром (на взір української варену́хи).

Глéтчеръ = ледóвéць. С. Жел.

Гли́дина = д. **Боя́рышникъ.**

Гли́на = гли́на, (глеювáта, червоненька) — глей, поб. — глеюка. С. Л. Аф., (гончарська для розмальовування посуди, сїренька) — пóбіл, (червоненька) — червінка, (фаянсова) — мулá. С. Л. (Шматок глини від печі) — печи́на. — Лежить милий у перені, як печина у попелї. н. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — гли́няник. — (Місце, де добувають глину) — гли́нище.

Гли́нистый = гли́нястий. С. З.

Гли́нница = гли́нище. — Пішла копать глину, а глинище й завалилось.

Глиноби́тный = (про будову) лямпáчний (зроблений з лимпачів, себ то кульків соломи з глиною). — Хата лямпачна.

Глинтвéйнъ = д. **Глентвéйнъ.**

Гли́няный = 1. гли́няний, (з паленої глини) — черепя́ний.
2. гли́нястий (про колїр).

Глистá, глистъ = глист. глистю́ка (С. Аф.) глистю́к.

Гли́стникъ, рос. = 1. Solanum dulcamara L. — вóвчі я́годи, глистя́к, надти́нник, наслін, пасльóн. — 2. Artemisia absinthium L. — поли́нь. — 3. Tanacetum vulgare — пи́жмо, пи́жма, наворóтиш, наворóтень, наврóтич, приворóтень, коровáй, шальни́к. С. Ао.

Гли́стница = д. **Гли́стникъ 3.**

Глистóвникъ = д. **Гли́стникъ.**

Глистя́къ = д. **Гли́стникъ 1.**

Глогъ, рос. Cornus sanguinea L. = свиди́на, сви́два, спи́ж. С. Ан.

Глодáть = глидáти, жвакувáти, гри́зти. лигáти. — Ви кусайте, ви глидайте, тільки мене не займайте. н. п. — По терпах, по балках жовту кість жвакували. н. д. — Тільки кусай, скільки можеш лигнути. н пр.
Тоскá глóжетъ = журбá су́шить, сум обня́в.

Глотáніе = глитáння, ковтáння.

Глотáть = глитáти, ковтáти, ґли́ґати. — По три акафисти в день читає, а по чоловіку глитає. н. пр. — Не говівши, не болївши дар ковтнув. н. пр.

Глóтка, анат. Larynx = кóвтка, пéлька. — У ситого пелька без дна. н. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лізе. н. пр. — Щоб тобі глевтяком пельку заткнуло. С. Л. — **Заткнуть глóтку** = заткну́ти пéльку, заціпити, заці́ткати. — **Распусти́ть глóтку** = розпусти́ти гу́бу, горля́нку. — **Во всю глóтку** = на все гóрло.

Глотну́ть = глитну́ти, ковтну́ти.

Глотóкъ = ковтóк (С. З. Л.), ґольк. — На один ковток стане.

Глотъ = 1. д. **Глóтка** і **Глотóкъ.**
2. глитáй, жми́круг. — Се такий глитай, що з живого сїм шкур облупить.

Глóхлый = глухи́й.

Глóхнуть = 1. глу́хнути, недочувáти. — Він став недочувати.
2. пустїти, глуши́ти ся.

Глохтáть = жлуктї́ти. С. Аф. З. — Бач, як вони брагу жлуктять. С. З.

Глохту́нъ, глохту́ша (спільн. р.) = 1. прожóра, ненажéрливий; пяни́ця, жлуктїй (С. Аф.).
2. ги́кало. — Оце ще гикало — на всю хату гикає.

Глохтъ = д. **Глотóкъ.**

Глу́бже = гли́бше, гли́бче. (С. Л) — **Станови́тся глу́бже** = гли́бшати.

Глубинá = глибиня́, глиб, глибочиня́, глибочі́нь, глибóкість, мн. глибокóсти. С. Л. — Велика риба по глибу ходить н. пр. — Розпусти си синє море в своїй широкості, нехай же я життя скінчу в твоїй глибокості. н. п. — **Въ глубину́, глубинóю** = у гли́б, в гли́б, угли́бшки, вгли́бшки, навгли́бшки, завгли́бшки. — Ти глибоко у глиб твердий корінь пусти, гілля в гору розкинь, та рости і рости. Оп. Мирний. — Канава аршин завгли́бшки.

Глубóкій = глибóкий, (доволї) — глибочéнький, (дуже) — глибочéнний, глибочéзний. (На правобережній Україні чуєть ся мяка вимова, немов: глїбóкий.) — **Глубóкая старинá** = дáвня давнинá. — **До глубóкой нóчи** = до пізньої ночі. — **Въ глубóкую óсень** = сáме в осени́. — **Глубóкая печáль** = тяжкá ту́га, журбá пеку́ча. — Обняли мене думки та гадки, та журба пекуча М. Вовч. — **Глу-**

бо́кая тишина́ = надзвича́йна ти́ша. — Глубо́кій покло́нъ = низьки́й поклін, уклін. — Глубо́ко́ = гли́боко. — Глубокова́тый = глубоче́нький.

Глубокомы́сленный = високоду́мний, глибокомисля́чий. (С. Парт.).

Глубоко́некъ, глубоко́нько = глибоче́нький, глибоче́нько. — А чи тут глибоко? Та таки глибоченько.

Глубо́кость = глибо́кість. (Пр. д. під сл. Глубина́).

Глубоча́йшій = найгли́бший.

Глубь = д. Глубина́.

Глу́да = скиба, бри́ла. — Брила снігу, солї, льоду. С. Ш.

Глузгъ = куто́к, куто́чок (в окові).

Глуми́тельный = глумли́вий.

Глуми́ться = глуми́ти ся, глумова́ти, глузова́ти, кепкува́ти, кпи́ти ся, шки́лити. — Голови на шаблї здіймали, довго глумовали. п. д. — Ся багата жидова з вас глумом глумує. К. Б. — Багатого, губатого дївчина шанує, надо мною сиротою сьмієть ся, кепкує. К. Ш. — Ой знати, знати — хто з кого кпить ся, дальше сїдає, чортом дивить ся. п. п. — Люди добрі, не глузуйте з мене, що я вам подїяла. С. З. — Бо там з тебе будуть глумовати. п. п.

Глумле́ніе = глум, (С. Аф.), глумова́ння, глу́зи, глузува́ння (С. Л.), кепкува́ння (С. Л.), по́сьміх (С. З.), шки́льки, посьміхо́вище. (С. З.). Підняли його на глум, на глузи. — З посьміху люди бувають. п. пр. — Чи я на посьміхо́вище їм здав ся? Номис. С. З.

Глупендя́й = ду́рень, дурни́ло, дуранда́с, ду́рбас. С. Аф.

Глу́пенькій = дурне́нький, ду́рник. С. Аф. — Раденький, що дурненький. п. пр.

Глупёхонекъ = дурнї́сїнький.

Глупе́цъ = ду́рень, дурни́й (С. Аф.), йо́лоп (С. З.), бе́взь (С. Ш.), кеп. (С. З.) — Дурень думкою багатїє. н. пр. — Гуляй, дурню, до плота, коли бере охота. н. пр. — Який бо ти бевзь і справдї. К. Ш.

Глупи́ть = дурі́ти. С. Аф.

Глупова́тый = дурне́нький, дурова́тий, приду́ркуватий (С. З. Л.), приду́рок (Чайч.), пришеле́пуватий (С. З.), недоу́мкуватий, недоу́мок, приби́тий на цьвіту́ (С. Пав.), прицу́цуватий, безкле́пкий. — Чому дуба не рубати, бо дуб дуплинатий, чому хлоицїв не дурити — вони дуроваті. н. п. — Він з роду придуркуватий. — Він якийсь на цьвіту прибитий. — Недоумки все регочуть та гукають против чоловіка мудрячого. Кулїш. С. З.

Глу́пость = 1. дур, ду́рість, дурова́ння, ду́рощі, дураня́си. — Та він се зробив так собі — з дуру. — Не Боже карання, а своє дурования. н. пр. — Що попи ті за дураняси такі виробляють. н. к.

2. дурни́ця, бридня́. — Ой, Грицю, не вдавай ся у дурницю. п. п. — Бридня... а й досї як згадаю, то серце плаче і болить. К. Ш. — Нїчого й згадувати за таку дурницю.

Глу́пый = дурни́й, безглу́здий. (С. Ш.). — Глупе́йшій = дурні́ший. (С. Аф.). — Великий як сьвіт, а дурний як слїд. н. пр. — **Глупъ какъ про́бка,** н. пр. = дурни́й як пень, як коло́да. н. пр.

Глупы́шъ = 1. ду́рень, ду́рник. С. Аф.

2. пт. Procellaria glacialis і Suna bassana.

Глупе́ть = дурнї́ти (С. З.), дурнї́шати (С. Л.), туманї́ти, безглу́здїти, дурі́ти. (С. Аф. З.). — Голова туманїє та дурїє. С. Ш.

Глуха́рка = 1. (про жінку) — глуха, глу́шка (С. Аф.), глуха́ тете́ря. — Чи ти, кумо, глушка? — Та були вушка, та рiзник поодрізував. н. пр.

2. (самиця пт. Tetrao urogallus) — глуши́ця, тете́ря (спільн. р.), тетї́рка, тетери́ця. С. Ш. — Летїла тетеря, не вчора тепера, упала в лободу, шукаю не знайду? (п. з. — бжола).

3. гаси́лко (що кладеть ся на кобилку скрипки, щоб трохи приглушити голос). С. Пар.

Глуха́рь = 1. (про чоловіка) — глухи́й, глуха́рь, глушко́ (С. Аф.), глуха тете́ря (сп. р.).

2. пт. Tetrao urogallus — глуха́рь (С. Аф.), глуше́ць, тете́ря (сп. р.), тетеру́к. С. Ш. — Як дома кури, так у лїсї тетері. п. пр. — Глухий, як тетерук. п. пр.

3. гриб Boletus edulis — борови́к, бі́лий гриб. С. Ап.

Глухова́тый = глухе́нький, приглу́хуватий, глушко́.

Глухо́й, ая = глухи́й, ха; глушко́, глу́шка. — Він зовсїм глухий — нїчого не чує. — Глухий голос. — Глухий дзвін. — Глухе вікно. — Глуха стїна (без вікон і дверей). — **Глухо́е мѣ́сто** = глушина́. — Там така глушина, що й чоловіка не побачиш; (в лїсї) — гущина́, гуща́вина. — Залїз у гущавину, що й вийти трудно. — **Глуха́я ночь, по́лночь** = глупа́ ніч. — У саму глупу́ ніч. С. Аф. — От саме у глупу ніч прибігає чорт. п. к. — **Глуха́я крапи́ва,** рос. Lamium album L. = глуха́, біла кропива́. С. Ан. — **Глухо́й те́теревъ** = д. Глуха́рь 1. і 2.

Глухо́пекъ = д. **Глухова́тый.**

Глухонѣмо́й = глухоні́мий.

Глухота́ = глухо́та. С. Аф.

Глуши́ть = глуши́ти.

Глуши́ца = 1. рос. Lamium — глуха́ кропива́.

2. д. **Глуха́рка.**

Глушни́къ, глушня́къ = 1. густи́й, глухи́й ліс.

2. д. **Глуха́рка 3.** і **Глуха́рь 2.**

Глушь = глушина́, (в лісї) — гущина́, гуща́вина. (Пр. д. під сл. **Глухо́й**).

Глы́ба = ски́ба (С. Л.), бри́ла (С. Л. Ш.), гру́да (С. Аф.), мн. грудця́ (С. Аф.). — Груда снїгу. С. З. — Одвернув велику скибу землї. — Брила льоду. С. Ш.

Глы́бистый, глыбова́тый = бри́листий, груди́стий, грудки́й.

Глыбодро́бъ = грудобі́й, кото́к.

Глы́бка, глы́бочка = гру́дка, гру́дочка.

Глѣ́пистый = сокови́тий, сочи́стий.

Глѣпь = сік.

Глю́кать = ку́ркати, белькота́ти. С. Л. (Про крик індиків).

Глядь = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води дївчинонька пливе. Гул. Арт. — Глумилась верша з болота, аж гульк! і сама в болотї. н. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день невелик. н. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Глядѣ́лки = д. **Глаза́.**

Глядѣ́ніе = 1. глядї́ння, вигляда́ння.

2. до́гляд. (С. Аф.).

Глядѣ́ть = 1. глядї́ти, диви́ти ся, спогляда́ти; вигляда́ти; (заздрісно) — очі порива́ти, па́сти. — Ой Василю, Василино, любая дитино! Як ти їдеш сивим конем, дивити ся мило. н. п. — Хилїте ся густї лози, відкіль вітер віє; дивіте ся карі очі, відкіль милий їде. — В скринях од покійної Горпини добра скільки зосталось, а я тільки очі пасу. Старицький. — На чужий коровай очей не поривай. н. пр. — Ой вийду я на гору крутую, стану, гляну, подивлю ся на річку биструю. н. п. — **Глядѣ́ть во всѣ глаза́, глядѣ́ть въ о́ба** = пи́льно глядїти, на чеку́ бу́ти. — **Глядѣ́ть въ полгла́за, сквозь па́льцы** = потура́ти, не зверта́ти ува́ги, мов не ба́чити, крізь па́льцї диви́ти ся. — **Глядѣ́ть кому́ въ глаза́** = загляда́ти, запобіга́ти ла́ски. — **Глядѣ́ть въ землю, во гро́бъ** = на ла́дан ди́хати, однїє́ю ного́ю в домови́нї. — **Того и гляди́** = так і диви́сь, от-о́т. — Хмара пависла, от-от дощ піде — Їдемо по косогору, так і дивись, що перекинемось. — **Гля́дя, глядючи́** = ди́влячись.

2. догляда́ти, диви́ти ся, глядї́ти. — Ся бабуся у нас доглядає за дітьми

Глядѣ́ться = диви́ти ся, видивля́ти ся. — Ди́вить ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляєть ся на себе?

Гля́нецъ = гля́нець, лиск, блиск.

Гля́нуть = гля́нути, спогля́нути, поди́вити ся, зирну́ти, очи́ма звести́. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченько, ти мій серденько. н. п. — Ой вийду на гірку, та спогляну на зірку. н. п. — Зірни сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Глянцова́ть, гля́нчить = глянцюва́ти, полїрова́ти.

Гнать, ся = гна́ти, ся, гони́ти, ся (С. Аф.), ганя́ти, ся, уганя́ти, ся, за..., ту́рити, туря́ти (С. Ш.), виганя́ти, виго́нити. — Гнати череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третїй брат пішиий за кінними братами уганяє. н. д. — Вони мене гоном гонять з хати. — Ігнатко безпятко з горн свинї турить. н. з. — гребінець. — Коли чують, аж за ними женеть ся змій. н. к

Гнести́, гнесть = дави́ти, му́лити, тї́снити (С. Ш.), гнїти́ти, гнїсти́, нагнїта́ти (С. Л.), стиска́ти. — Ніхто не знає, чий чобіт мулить. н. пр. — Нема мого миленького, жаль душу стискає. н. п.

Гнету́ха, рос. Lychnis vespertina sibth. = кукі́ль. С. Ан.

Гнету́чка = гнїтю́чка (лихоманка).

Гнётъ = 1. гнїт; ти́ск, ти́скання. — Поклала сир під гнїт. — Під тиском гори.

2. рубе́ль (С. З.). — Треба добре увязати рубель, щоб часом снопи з воза не злїзли.

Гни́да = 1. гни́да, (мертва) — мокли́ця (С. З.).

2. орі́х кедро́вий (на річцї Печорі).

Гниле́цъ, гнилобо́й = гниле́ць (хвороба у бджіл і цвіль в льохах, вохких хатах і т. д.).

Гнилова́тый = гниле́нький, гнилува́тий. — **Гнилова́тыя гру́ши** = гнили́цї, гнили́чки.

Гнило́й = гни́лий, (про дерево) — тру́хлий, трухля́вий, потру́хлий С. Ш., (про овощі) — гнили́й, гнилобо́кий. — Очі сьвітять ся, як трухле дерево у восени. І. Галка. С. З.

Гни́лость = гнили́зна.

Гнилу́ха = трухля́вина, трухля́тина, трухло́, тру́хлина. С. Ш.

Гнилу́ша = гнилю́к і д. **Гнилу́ха.**

Гнилу́шка = 1. д. **Гнилу́ха** і **Гнилу́ша.** 2. гриб Agaricus sulphuratus = скрипу́ха, трут, порохо́нь.

Гниль = гниль, гниля́тина, гнилля, гниля́ччя, (в дереві) — трухля́вина, трухля́тина, тру́хлість, трухло́, трухли́на, трухва́, порохня́, (про солому) — мерва́, гній. С. Л. Ш. — Як прийде Ілїя (20. липця), то паробе гнилля. н. пр.

Гнильё = гнилля́, гниля́ччя. С. Л.

Гнилякъ = гнилю́к (про чоловіка).

Гнить = гни́ти, гноїти ся, гни́сти, (про дерево) — тру́хнути, трухнїти, трухля́віти, тлїти. — Одежа гноїть ся на дощі. С. Л. — Потрухли чумацькі вози і запози (перевелась чумачка) н. пр.

Гніе́ніе = гноїння, гниття́ (Чайч.).

Гное́вица = гнила́ горя́чка.

Гное́ніе = гноїння.

Гноетече́ніе = гноетече́ча.

Гное́цъ = д. **Ве́редъ.**

Гной = гній (з болячки, уразки, те ж саме товарячий і кіньский послїд).

Гнойни́къ = д. **Ве́редъ.**

Гнойли́вый, гно́йный = гнойовий, гнилий.

Гнои́ть, ся = гноїти, ся, (про очі) — закиса́ти, капрува́ти.

Гною́честь = гнію́чість.

Гною́чій = гнію́чий.

Гнуса́ = гугня́вий, а, гугни́вий, а (С. Аф.), гу́пька, гу́ня, гу́нявий, а, говза́тий, говза́.

Гнуса́вить = гугня́вити, гугни́вити (С. Аф.).

Гнуса́вый = гугня́вий, гугни́вий, гу́нявий, говза́тий.

Гнуса́рь, гнуса́рья = д. **Гнуса́.**

Гнуси́ть = д. **Гнуса́вить.**

Гнусли́вый = д. **Гнуса́вый.**

Гну́сность = гидо́та, паску́дство, ги́дкість, бри́дкість, мерзо́та.

Гну́сный, но = гидки́й, паску́дний, пога́ний, бридки́й, мерзе́ний, гидко, бри́дко, паску́дно.

Гнусящій = д. **Гнуса́вый.**

Гну́ткій = д. **Ги́бкій.**

Гнуть, ся = гну́ти, ся, згина́ти, ся, хили́ти, ся (С. З.), коцю́рбити, ся. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. Кот. — Хиліте ся густі лози, відкіль вітер віє. н. п. — **Гнуть ко́лышки** = д. **Бала́гурить.** — **Гнуть непа́ренныя ду́ги** = робити що аби-як, нашвидку́ ру́ку або живосилом.

Гнуша́ться = гидува́ти, гре́бати, гре́бувати, бри́дити ся. С. Л. Ш. — С ким знаєсь, водивсь — тепер гидують мною. К. П. — Він гребає моїм хлїбом-сїлю. С. Л.

Гнѣва́ться = гнїва́ти ся, гнїви́ти ся, покла́дати гнїв, злува́ти, се́рдити ся, ре́мствувати, (дуже) — лютова́ти (С. З. Л.), важки́м ду́хом ди́хати. — Дитя плаче, а ти не колишеш, все на мене важким духом дишеш. н. п.

Гнѣви́ть = гнїви́ти, се́рдити.

Гнѣвли́вый = гнївли́вий, серди́тий.

Гнѣ́вный = гнївни́й (К. Б.), серди́тий, лю́тий, злий, розгнїваний.

Гнѣвъ = гнїв, гнїва́ння, се́рце, пересе́рдя. (С. З.). — Сказав з пересердя. — Він на його серце має. — **Гнѣвъ Божій** = ка́ра Бо́жа, ка́ра Господе́ва. — А я живу в Бога в карі, не дав мінї Господь пари. н. п. — **Гнѣвомъ запылать** = скипі́ти, розлютова́тись.

Гнѣдко́ = кінь гнїдої масти, гнїда́ш.

Гнѣдо́й = гнїди́й.

Гнѣзди́лище = гнїздо́, кубло́.

Гнѣзди́ться = гнїзди́ти ся, мости́ти ся, ку́блити ся, куко́блити ся. С. Л. З. — Кублить ся, неначе курка на яйцях. н. пр. — Стара на возї кукоблить ся, неначе курка. С. З.

Гнѣздникъ, рос. Lathraea Squamaria L. = петрів хрест, ма́слянки, шпара́говий ряст. С. Ан.

Гнѣздо́ = гнїздо́, здр. — гнїзде́чко, ку́бло́, здр. — кубе́льце, кубе́лечко; кишло, (гадюче) — гадю́чник, (жаб'яче) — жабури́ння С. З., (осине) — кубу́шка Чайч., (шпаків) — шпакі́вня. — Їх з одного кубла мати вивела. н. пр. — Курка кублить ся, а друга витонче кубло. С. З.

Гнѣздово́й = гнїздови́й, кублови́й.

Гнѣзды́шко = гнїзде́чко, кубе́льце, кубе́лечко. — Ти щасливий спарував ся і гнїздечко маєш. н. п. — Навідала кубелечко, де утка несеть ся. н. п. — **Утя́чьи гнѣзды́шки** = д. **Бу́глазъ.**

Гнѣтья́ = трі́ска, тріски́, скі́пка, скі́пки. — Кому дрова, тому й тріски. н. пр. — Худий, як скіпка. н. пр.

Гова́ривать = д. **Говори́ть.**

Говённый = 1. гівня́ний. 2. пога́ний, паску́дний.

Гове́шка = каве́лок (гівна).

Говно́ = гі́вно, кал, (птиче) — по́слїд, (кінське) — бала́бушки, кружалки́, (товаряче, трохи засохле) — кізя́к, (овече і

козяче) — бі́бки (С. Ш.). — Ти б назбірала балабушок, та замісила глину. С. Ш.

Говня́ть = пога́нити, наску́дити. — Не зробив, тільки спаскудив.

Говоре́ніе = говорі́ння, бала́кання, бала́чка. — Багато було балачки, та діла мало.

Говори́ть, ся = говори́ти, ся, каза́ти, бала́кати, мо́вити, ся, мовля́ти, промовля́ти. — Добре тому жити, хто уміє говорити. н. пр. — Я не піп по два рази казати. н. пр. — Хоч будуть питати — не буду казати. н. п. — Не мов мині ні словечка, нехай буде гречка. н. п. — Мати сина виряжає, тай до сина промовляє. н. п. — Не так швидко робить ся, як мовить ся. н. пр. — **Говори́ть на обу́мъ** = г. навмання́, не зна́ть що. — **Г. обиняка́ми** = г. на здога́д. — На здогад буряків, щоб дали капусти. н. пр. — **Г. безъ обиняко́въ** = г. без сорома́ ка́зка. — **Г. въ носъ** = гугня́вити, бубня́вити, кана́ркати. — **Г. сквозь зубы** = ціди́ти. — **Г. себѣ подъ носъ** = ми́мрити, (хто так гово́рить) — ми́мря, мимрі́й, бу́рмило. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Арт. — **Говори́ть вздо́ръ** = д. під сл. **Вздоръ** — **Городи́ть**. — (З бурчанням) — бурмота́ти, бурча́ти (хто так говорить) — бурку́н. (З гнївом) — гри́мати, (хто так говорить) — гри́мач. — (З криком) — галасува́ти, репетува́ти. — (Голосно та не ясно) — гомоні́ти. — (Гаркаво) — га́ркати, гаркоті́ти, (хто так говорить) — гарку́ша. — (До кого: ти або ви) — ти́кати, ви́кати. — Ти мині не тикай, бо мене царь ґудзикати обтикав. н. пр. — (Мля́во) — слебезува́ти. — (На незрозумілій мові) — ґерґота́ти, герґота́ти, джергота́ти, шваркота́ти. — Прийшли Німці під бабині сінці, джеркочуть — джеркочуть і самі не знають що. н. з. — гуси. — А Лейба — „гершт" до Рухлї щось герґоче. Гул. Арт. — Все джеркотять, як гуси, по німецьки. Греб. — Що вони говорять, не знаємо, бо по німецьки шваркочуть. Фр. — (Не розбірно) — белькота́ти, бельмота́ти, хама́ркати, харама́ркати. — Вміраючи, він щось белькотав, та хто його зна що. С. Л. — (Не складно) — варня́кати, варзя́кати, натя́кати. — (Не твердо, про дітей) — лепета́ти, белькота́ти. — (Не вмовкаючи, часто або осуждаючи) — пащикува́ти. — (Поспішаючи і сердито) — поро́щати. — (Пересипаючи приказками) — прика́зувати. — (Про теж саме) — турча́ти, торо́чити, пра́вити. — (По старечі) — ша́шкати. — (Разом кільком) — гомоні́ти. — (Тихо і неясно) — ми́мрити, бубоні́ти. — (Швидко) — дріботі́ти, цокоті́ти, (хто так говорить) — цокоту́н, цокоту́ха. — (Шепеля́во) — шепеля́вити. — (Шептом) — шепта́ти, шепоті́ти, (про кількох) — тишкува́ти ся. — (Часто: що, що?) — шо́кати. С. Л. — **Говори́тся** = гово́рить ся, мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Говорли́вость = балакли́вість, мо́вність.

Говорли́вый = говіркий, балакли́вий, балаку́чий, мо́вний. С. Л. — В дорозї товарищ мовний стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Говорно́й = говірний.

Говорня́ = бала́чка; базі́кання, баля́си.

Говору́нъ, говору́нья = балаклі́й, базі́кало, баля́сник, щебету́н, цокоту́н, щебету́ха, цокоту́ха, торохті́йка, (про дітей) — лепету́н, белькоту́н, ха.

Гово́ръ = 1. мо́ва, річ; говірка, ви́мова, промо́вка. (Д. під сл. **Акце́нтъ**).

2. го́мін. — Гомін, гомін по діброві. н. п.

3. чу́тка, поговір, пого́лоска, помо́вка. — Полюбила Петруся, поговору бою ся. н. п. — Про вовка помовка, а вовк у хату. н. пр.

Говѣ́льщикъ, ца = говільник, ця, спасе́ник, ця.

Говѣ́ніе = гові́ння.

Говѣ́ть = гові́ти, спаса́ти ся.

Говя́дина = м'я́со, гавя́дина, (волове) — воло́вина, бичи́на, (коровяче) — я́ловичина. — Наварила борщу з яловичиною С. З.

Говя́жій = воло́вий, бича́чий, коро́вячий.

Го́голь = 1. пт. Anas Clangula — го́голь.

2. дже́ґирь; джигу́н. — **Ходи́ть го́големъ** = задра́вши го́лову, ки́рпу гну́ти, інди́читись.

Гого́тать = 1. регота́ти, сь. — Еней з панами реготавсь. Кот.

2. гука́ти, галасува́ти.

3. гелгота́ти, ґелґота́ти. — Гуси гелгочуть.

Гоготу́нъ = 1. реготу́н, ха.

2. гелготу́н (про гусей).

Годи́ны = рокови́ни, рокі́вщина. — 32 роковини смерти Тараса Шевченка.

Годи́ть = тріва́ти, жда́ти, чека́ти.

Годи́ться = годи́ти ся; зда́ти ся, знадо́бити ся. — Коли небудь здасть ся на щось. — А тютюн та люлька козаку в до-

розї знадобить ся. н. п. — **Годи́тся** = годи́ть ся, слїд, подо́ба, приста́ло. — Так не годить ся робити. — Не слїд сьміяти ся над бідним. — Не подоба зірцї без місяця тай зіходити, не подоба дївцї до козака тай виходити. н. п. — Іскинь, бо не подоба, не пристає очіпок до лоба. н. п. — Пристало, як корові сїдло. н. пр.

Годи́чный = ро́кови́й, годови́й, (про сьвято) — ро́кови́й, уро́чи́стий, ро́чи́стий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої каждой недїлї і сьвята урочистого. Б. Н. — В рочисте сьвято. С. З.

Го́дный = годя́щий, го́жий, здатний, прида́тний. С. Л. — На тобі, небоже, що мінї негоже. н. пр.

Годова́лый = одно́лїток, годови́к, річня́к, (про бичка, теличку) — бу́зївок, бу́зїмок, назїмок, (про овечку) — я́рка. — — А лоша було як приведе, то як годований підсвинок або назїмок. К. Х.

Годова́ть = лїтува́ти.

Годови́къ = д. **Годова́лый.**

Годови́ны = д. **Годи́ны.**

Годово́й = годови́й, рокови́й, рі́чний і д. **Годи́чный.** — Що тепер сьвятий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжілоньки гудуть. н. д.

Годовщи́на = д. **Годи́ны.**

Го́докъ = годо́к, річо́к. — Та вже тому її річок і не два минає, як у землї християнській та добра не має. н. д.

Годъ = год, рік, лїто. — Рік — не вік. н. пр. — Любив тебе дївчиною, люблю тебе молодицею, — і ще буду сїм рік ждати, поки станеш удовицею. н. п. — **Изъ го́да въ годъ** = що го́ду, що ро́ку. — **Годъ о́тъ году** = ко́жного ро́ку, що го́ду, що ро́ку (більше або менше). — **Кру́глый годъ** = цїлий рік, год. — **По́лгода** = пів ро́ку. — В славнім містї під Хотином тай у потоку, бєть ся Турок із Москалем більше як пів року. н. п. — **Про́шлый го́дъ** = торі́к. — Була торік пожежа, а й досї шмалятину чуть. н. пр. — **Позапро́шлый годъ** = поза́торі́к. — **Теку́щаго го́да** = сього́рі́чний, цього́днїй, (про телят то-що, що в сїм роцї родилось) — се́лїток. — **Тре́тьяго го́да** = поза́торік, позаторі́шнїй. — Позаторішню ве́сну його лихий поніс чогось за Десну. Греб. — **Въ теку́щемъ, мину́вшемъ, исте́кшемъ году́** = сього́ ро́ку, мину́лого ро́ку, торі́к, в сїм ро́цї, в мину́лому ро́цї.

Гола́вль = риба: а) з породи коропів Squalius cephalus — головень, б) з породи Mugil — лоба́нь або лоба́с.

Го́лбе́ць = 1. комірка (в хатї, коло печі, з сходами в льох під підлогою хати).
2. лежа́нка.

Голена́стый = гомілатий, циба́тий. — Такий журавель цибатий. н. п.

Голени́ще, мн. **голени́ща** = халя́ва, халя́ви. — Не дивись, що забродивсь, аби халяв не покалявв. н. пр. — Видно пана по халявах. н. пр.

Го́лень = д. **Бе́рце.**

Го́ленькій, голёхонекъ = голе́нький, голїсїнький (С. Аф.), голю́сенький. С. Л. — **Го́ленькій охъ! а за го́ленькимъ Богъ,** н. пр. = за сирото́ю і Бог з калито́ю н. пр.

Голизна́ = голи́зна.

Голи́къ = деркач, (С. Аф. З.), дрипа́ч (старий віник).

Голи́ть, ся = голи́ти, ся.

Голи́ца = на́кожня (рукавиця з одним пальцем).

Голичо́къ = 1. дерка́чик.
2. рос. Thlaspi arvense L. — вере́дни́к, волоски́, дзвоне́ць, талаба́н, чо́рне ребро́ (укр.), білиця (гал.). С. Ап.

Голкотня́ = гук, грюк, грю́кот, сту́кот, грюкотня́, гуркотня́, гуркотне́ча.

Голоборо́дый = голоборо́дий, голоборо́дько, безборо́дько.

Голобрю́хій = голопу́зий.

Голова́ = голова́, (здр.) — голі́вка, голо́вонька, голі́вонька, (побільш.) — голове́шка. — **Всему́ дѣ́лу голова́** = привідця, в цїм дїлї голова́. — **Какъ снѣ́гъ на́ голову** = несподївано, не ждано — не га́дано. — **Ме́ртвая голова́** (метелик) = летю́чий паýк (н. о. Малорус. нар. пред. и розсказы.) — **Лома́ть го́лову** = моро́читись. — **Мы́лить го́лову** = ми́лити чу́ба, скребти́ мо́ркву. — **На́ голову розби́ть** = до ноги́, до пня́ побити. — **Очертя́ го́лову** = на о́сліп, (Фр.), на одча́й. — **Потеря́ть го́лову** = спантели́читись. — **Пришло́ въ го́лову** = спа́ло на ду́мку. — **Сложи́ть го́лову** = наложи́ти, накла́сти головою. — Щоб наложив зрадник головою. н. п. — **Сломя́ го́лову** = стрімголо́в, прожо́гом. — Не розібравши броду, не лїзь прожогом в воду. н. пр. — **Ско́лько голо́въ, столько умо́въ,** н. пр. = що голова́, то й ро́зум. н. пр. — **Съ головы́ на́ голову** = всї до о́дного. — **Съ головы́ не выхо́дитъ** = з ду́мки не йде́, не спада́є, не схо́дить.

— **Стри́женая головá** = ги́ря. — Забажала гиря кісничків. п. пр. — **Сорви́ головá** = ши́беник, шибáй-головá. — **Головóю вы́ше** = на цілу гóлову ви́ще. — **Повѣ́сить гóлову** = похню́пити ніс. — **Жить однóю головóю** = бурлакувáти. — **Срѣ́зать гóлову** = засорóмити. — **Съ больнóй головы́ на здорóвую,** п. пр. = винувáта діжá, що не йде на ум ї́жá. — Швець заслужи́в, а ковалі́ повíсили. — Слю́сарь прокрав ся, а ковалі́ покарáли. п. пр. — **Бей въ мою́ гóлову!** = я за все одвічáю. — **Головá городскóй, волостнóй** і т. д. = головá міський, городськи́й, волосни́й і т. д. — **Служи́ть головóю** = головувáти. — **Гóловы** = при́шви (у чобіт). — **Въ гóловы** = під гóлову.

Головáнить = рубáти, відру́бувати гóлову (птиці).

Головáнъ, головáнья = головáнь, головáтий, а, головкó, головáч. С. Аф.

Головáстикъ = 1. д. **Головáнъ.**

2. рос. Corydalis solida — ряст, петрушкóвий ряст. С. Ан.

3. пу́галовок, ополóник. С. Л. З.

Головáстый = головáтий, (про рослину) — головúстий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий. п. п.

Головáчъ = 1. д. **Головáнъ.**

2. д. **Бáбка 5.**

3. д. **Адáмова бородá.**

Головáшки = передóк (у санок).

Головёнка — голі́вка, голі́вонька, голóвонька. — Голівонька моя бідная, в мене ненька та не рідная. н. п.

Голови́зна = головá, головéшка (риби).

Голóвица = 1. мáківка (головка маку).

2. лускá (льняних головок).

Голови́ща = головéшка.

Голови́ще = верх, верховúна (річки, яру, балки).

Голóвка = 1. д. **Головёнка.**

2. (у рослин) — голóвка, на пр. головка часнику, у мака — мáківка.

3. чóло. — Дав найкращу пшеницю, саме чоло.

4. (у шпильки, гвіздка і т. д.) — голóвка, (у де-яких инших річах) — булавá, гáлка.

5. **Голóвки** = при́шви (у чобіт). — **Пѣту́шьи голóвки,** рос. Lamium purpureum L. = крáсна кропивá, шáндра. С. Ан.

Голóвль = д. **Голáвль.**

Головнóй = голівни́й, голóвяний. (С. З.).

Головня́ = 1. головéшка, (з іскрами) — ґалаґáн, галагáн. — Курить димок, голоешка то там то сям тліє. Аф.

2. рос. Lolium temulentum L. = кукі́ль.

3. з породи грибків Ustilagineae = занá (С. Л.), сáжка.

4. гадю́ка.

Головокружéніе = головокру́т, запаморóка. (С. Пар.).

Головолóмка = морóка.

Головолóмный = морóчний, морóчли́вий.

Головолóмщина = морóка. С. З.

Головолóмъ = 1. морóка.

2. рос. д. **Боли́головъ** і **Бѣшеникъ 1,** а.

Головомóйка = ви́мова, гóнка. (С. Л.). — **Задáть головомóйку** = нами́лити чупри́ну, чу́ба.

Головорѣ́зъ = ши́беник, шибай-головá.

Головопя́тъ = д. **Глуповáтый.**

Голóвочка, голóвушка = д. **Головёнка.**

Голóвчатый = голі́вчастий.

Головя́жки = д. **Головáшки.**

Голодáть = голодувáти, голодáти. (С. Аф.).

Голодёръ = глитáй, жми́крут.

Голóдненькій, голоднёхонекъ = голоднéнький, голоднісі́нький.

Голóдный = 1. голóдний. — Голодний — як мельникова курка. н. пр. — Ситий на голодного не спогадає. н. пр.

2. неродю́чий, неврожáйний, голóдний, недорі́дний. — Неврожайне літо. — Неродючий край.

Голодóвка, голоду́ха = голоді́вка (С. Л.), голодня́ (Л. Сам.), голоднéча, голоду́ха. (С. Аф.). — Прийшла ж голоднеча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерти в голоднечу і від меча заступить серед бою. К. П.

Гóлодъ = голод; безхлі́бя, недорі́д; д. **Голодóвка.**

Гололéдица, гóлолéдь = ожелéдиця, óжеледь, голощóк. С. Л. З. — І била ожеледь, і сніг ішов либонь. Греб. — На дворі ожеледь і мряка. К. Ш. — **Покры́ться гололéдицей** = приожелéдитись. — Приожеледило, та так погано йти. п. о.

Голопёрый = голопéрий, (про пташенят) — голопу́цьок, голоцю́цьок. С. Аф. З.

Голопя́тый = голодрáнець, голодрáбець. С. З.

Голоси́стый = голосни́й, гучни́й.

Голослóвный = голослóвний, бездóказний.

Голосовáніе = голосувáння.

Голосовой = голосовий.

Го́лосъ = го́лос, здр. — голосо́к, голосо́чок. — **Крича́ть во весь го́лосъ** = на на весь рот, на все го́рло, на пуп крича́ти.

Голосьба́ = голосїння.

Го́лоть = д. **Гололе́дица.**

Голохва́стъ = голочва́нько.

Голты́ль, голты́рь = шерка́, шерпе́тка (гембель з видовбаним залізцем).

Голубе́ль, рос. Vaccinium uliginosum L = голубе́ць, дурни́ця, лохи́на, лохачі́, піякі́ (укр.), глухи́ня (гал.). С. Ап.

Голубёнокъ = голубя́, голубя́тко, голубиня́, тко.

Голубе́цъ = 1. синь, си́нява. (С. Пар.).
2. гриб Agaricus violaceus = синю́ха, синя́к. С. Ап.
3. рос. д. **Башмачки́.**
4. кі́бець, голубя́тник.
5. д. **Го́лбе́цъ.**
6. тане́ць і тано́к (народний).

Голуби́зна = блаки́т, блаки́ття. С. Л. Ш.

Голуби́ка = д. **Голубе́цъ 2.**

Голуби́ный = голу́бячий. С. Аф. — Голубячі яйця.

Голу́бить = голу́бити, милова́ти.

Голуби́ть = голуби́ти, сини́ти.

Голуби́ца = 1. голу́бка. 2. д. **Голбе́цъ.** 2. д. **Голубе́ль.**

Голу́бка = 1. голу́бка, здр. голу́бонька, голу́бочка. С. Аф.
2. голу́бка, голу́бочка, го́рлиця, го́рличка, га́лочка. — Ой чого ти зажурилась, голубка сизенька? н. п. — Ой дївчина горлиця до козака горнеть ся. н. п. — Чорнявая, чорнобривая, галочка моя! н. п.

Голубова́тый = голубе́нький.

Голубогла́зый = синео́кий.

Голубо́й = голуби́й, блаки́тний (С. Аф. З. Ш.), блава́тний. — На конику вороному, сам у жупанї голубому. н. п. — А по над всїм блакітне небо сталось і сонце йшло, та хутору сьміялось. В. Щ. — Як небо блакітне — нема йому краю, так душі почину і краю не має. К. Ш.

Голубо́къ = 1. голубок, голу́бчик.
2. д. **Акле́й.**

Голу́бушка = д. **Голу́бка.**

Го́лубь, пт. Columba = го́луб. — **Го́лубь лѣсно́й,** C. palumbus = при́путень. — Припутень воркує. О. Мор. — **Дикій го́лубь,** C. turtur = го́рлиця. — **Г. ди́кій, ка́менный,** C. livia = ди́кий го́луб, дика́рь. — **Голубь го́нный, чи́стый** = ту́рман. С. Ш. — **Г. воркýнъ,** C. tympanisans = ту́ркот. — Ходить туркот волохатий. С. Ш. — По масті: сьвітля́к, сива́к, біля́к.

Голубѣ́ть = голубі́ти. — Та і небо скрізь, як глянеш — ясно голубіє. Аф.

Голубя́тина = голубя́тина.

Голубя́тникъ = 1. голубя́тник.
2. голубни́к. С. Аф.

Голубя́тня = голубни́к.

Го́лый = го́лий. — Голий як мати породила. — Такий голий, що нї кола, нї двора. — **Голъ какъ соко́лъ,** н. пр. = го́лий як бу́бон, як туре́цький сьвятий. — **Го́лая и́стина, пра́вда** = щи́ра пра́вда. — **Съ го́лыми рука́ми** = з поро́жними рука́ми, голору́ч, голіру́ч. — Прийди хоч до найбіднїшого чоловіка, той не відправить голіруч, а все хоч що то уткне в руку. Фр. — Такий хабарник, що до його з порожними руками не ходи. — Він кинув ся на його голоруч.

Голытьба́ = голо́та, здр. голо́тонька, гольтїпа́, сїро́ма, бідно́та, зли́днї, у́біж. — Розжилась голота коло болота. н. пр. — У голоти нема що молоти. н. пр. — Там такі злиднї, що кіцьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. (Д. **Бѣднота́ 2.**)

Голы́шъ = 1. го́лий. — **Голышо́мъ** = го́лим, без одéжі бу́ти.
2. голя́к, гольтїпа́ка, голи́ш, голодра́нець, голодра́бець, голоколї́нок, голоколї́нець, голошта́нько, безшта́нько, обі́дранець, обша́рпанець, злида́рь, харла́к, харпа́к, сїрома́ха. — Дайте сьому голишу хоч ложечку кулїшу, дайте сьому голоколїнку хоч хлїба шкоринку. н. п. — Чи пан чи князь, чи вбогий гольтїпака, у мене шана й честь усім однака. К. Б. — Еней прочумав ся, проспав ся і голодрабцїв позбірав. Відкіль такі се гольтїпаки? Кот. — Як умре багатирь, то йде увесь мир, а як умре харлак, то тільки один дяк. н. пр. (Д. теж **Бѣдня́га 1.**)
3. га́лка (камінець круглий).
4. ви́ливок (яйце без шкарлупи). С. Аф.
5. рос. Salvia nutans L. = ба́бка, бабки́, голи́ш. С. Ап.

Голь = голи́зна. — **Ѣ́хать го́лью** = в санка́х, без снї́гу. — **Ѣсть го́лью** = без хлї́ба ї́сти.
2. д. **Голытьба́** і **Голы́шъ.** — **Въ голя́хъ, на голя́хъ** = в бідности, в убо́жстві, в нуждї. — **Голь съ претéнзіями** = зли́днї з пе́рцем. — Хоч злиднї, та з пер-

цем. н. пр. — Хоч голий, та в підвязках. н. пр.

Го́лькéль = 1. жолобо́к, рівчачо́к.
2. д. **Голтыль.**

Голѣ́ть = 1. голіти.
2. д. **Бѣднѣ́ть.**

Голя́къ, голя́нка = д. **Голы́шъ 2.**

Голя́шка = д. **Го́лень** і **Голени́ще.**

Голя́шъ = д. **Голы́шъ 2.**

Гомза́ = 1. гама́н, капшу́к, калі́тка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — капшук загубив ся. н. п. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Де оком не доглянеш, там калиткою доплатиш. н. пр.
2. гро́ші, грошва́. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хиба хто підкине. н. пр. — У його чимало грошви.

Гомзи́ла, гомзи́ха = жми́крут, грошолу́п, скупиндя́, скупердя́га, скна́ра. С. З.

Гомзу́ля = 1. скиба, ски́бка, шмато́к (хліба). — Одрізана скиба від хліба, вже не притулиш. н. пр.
2. д. **Гомза́.**

Гомзу́ха = д. **Гомза́.**

Гомоза́ = непосидя́чий, непосидя́чка (спільн. р.), шве́ндя (С. Л.), дзи́ча; невгомо́ний.

Гомози́ть, ся = 1. вовту́зитись; вертіти ся, крути́ти ся.
2. кишіти, комаши́ти ся. — Черви так і кишать.

Гомозня́ = метушіння, шамотня́ (С. З.).

Го́монъ = го́мін. — Гомін, гомін по діброві. н. п. — З шинку доносив ся гомін людей.

Гомою́нъ = 1. до́брий, роботя́щий, щи́рий робітник.
2. д. **Гомоза́.**

Гондо́ла = чо́вен (венецький).

Гоне́ніе = гоне́ння (К.), у́тиск (С. З. Л. Ш.), гноби́тельство. — Що козаки собі за великую прикрость і утиск міли. Скоропад. С. З.

Гоне́цъ = 1. гіне́ць. С. Аф. З.
2. д. **Го́лубь го́нный.**
3. рос. Sedum acre L. — гіне́ць, молоде́нь, росхо́дник, очи́ток, очи́тки. С. Ан.

Гони́тель, ница = гноби́тель, глоби́тель, ка, напа́стник, ця (С. Л.), ути́скач. С. Ш.

Го́нка = гон, го́нка.

Гонобо́бель, гонобо́й, гонобо́ль = д **Голубе́ль.**

Гонча́рничать = гончарюва́ти. С. Аф.

Гонча́рный = гонча́рський.

Гонча́рство = гонча́рьство, гончарюва́ння.

Гонча́ръ = гонча́рь, жінка його — гонча́риха, син — гончаре́нко, дочка — гончарі́вна. С. Аф.

Го́нчій, го́нчая собáка = гонча́к.

Гоньба́ = 1. гоне́ння, ганя́ння, гони́тва. (С. Ж.).
2. їзда, розго́н. — Всі коні в розгоні.

Гоня́ть, ся = 1. ганя́ти, ся, гони́ти, ся, тури́ти, турля́ти і д. **Гна́ться.**
2. переганя́ти ся, бігати або їздити навипередки.

Гора́ = гора́, здр. — гі́рка, гі́ронька, поб. — гори́ще, горю́ка, (без лісу на верховині) — ли́са гора́, лисого́р, (з плескатою верховиною) — полони́на гал., (гостра) — го́стра моги́ла, шпи́ль, (висипна) — моги́ла, ро́бленица. С. Л. (верх гори) — шпи́ль, (боки гори) — згі́рря, згі́рок, (той, що витикаєть ся) — що́лба. С. Л. (місце коло гори) — підгі́рря. — Ой вийду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п. — Ой підгірря, підгірря, накопало коріння. н. п. — **По́дъ гору** = з гори́. — Іде, іде в гору, та як піде з гори. н. пр. — **На́ гору** = на го́ру, в го́ру. — **Подъ горо́ю** = під горо́ю, попід горо́ю, на підгі́ррі. — Ой на горі та женці жнуть, а попід горою, попід зеленою козаки ідуть. н. п. — **Не за гора́ми** = недале́ко, незаба́ром. — **Какъ гора́ съ плéчъ** = як ка́мінь з се́рця, з плече́й. — **Пиръ горо́й** = бенке́т на сла́ву.

Гора́здо = ду́же, значно, дале́ко, дово́лї. — **Гора́здо лу́чше** = дале́ко кра́ще. — **Гора́здо поху́жѣло** = ду́же погі́ршало.

Гора́здъ = зда́тний, здібний, доте́пний, вмі́лий, тяму́щий. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **Кто во что́ гора́здъ** = хто що і як уміє.

Горба́тѣть = горбатіти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду горбатіти. н. пр. (до жінок).

Горби́на = 1. горби́на.
2. оба́пол, оба́полок, обзьо́л.

Горби́стый = горбува́тий, горба́стий. — — У молодого лікаря цвинтарь горбастий. н. пр.

Горбу́ля = коса́ з криво́ю ру́чкою.

Горбу́нъ, нья = горба́нь, горба́ч, горба́тий, та. — Горбатого до стіни не притулиш. н. пр.

Горбу́шка = окра́єць, окра́йчик. — Як окраєць на столї, то і душі веселїй. н. пр.

Горбы́ль = оба́пол, оба́полок (С. Л.), обзьо́л.

Гордели́вый = гордови́тий. С. Л.

Горде́цъ = горду́н (С. З. Л.), гордїй.

Горди́ться = гордїти (С. З.), гордува́ти, пиша́ти ся, пишни́ти ся; бундю́чити ся, пиндю́чити ся, чва́нити ся. — Не одною він красою у селї пишав ся — він робітник, він хазяїн, він до всього здав ся. — Вона вже матїрю ходила, уже пишалась і любила своє дитя. К. Ш.

Гордо́вина, рос. Virburnum Lantana L. = гордови́на, гордови́к, горди́на, чо́рна кали́на, С. Ан.

Гордо́вый = гордови́ний. — **Го́рдовое де́рево** = д. **Гордо́вина.**

Го́рдость = го́рдість, го́рдощі, горду-ва́ння, пиха́, чва́нь. — Злиднї без пихи не живуть. н. пр.

Гордъ = д. **Гордо́вина.**

Гордыба́чить = чва́нити, пиндю́чити ся, інди́чити ся.

Го́рдый, до = го́рдий, пи́шний; чванли́вий, чванькува́тий. — Ой ти дївчино гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Горды́ня = д. **Го́рдость.**

Гордѣ́ть = гордїти.

Гордя́нка, гордя́чка = гордівни́ця. — Ти дївчино, гордівнице, гордуєш ти мною! Буде тобі гордування все перед тобою. н. п.

Го́ре = го́ре, ли́хо, біда́; жаль, журба́, ту́га, приту́га, сму́ток. — Горе, лихо і біда! не дають за тебе. Кв. — Узяли його думки та гадки та журба пекуча. М. Вов. — Та не дай Боже притуги на мою дитину недуги. н. п. — Повій вітре із темного лугу, розбий, розвій із серденька тугу. н. п. — **И го́ря ма́ло** = байду́же́, нї га́дки, і го́ри покоти́в би. — Аби місяць сьвітив, а про зорі байдуже. н. пр. — Тепер, браткó, тобі нї гадки! Сніп. — **Го́ре — музыка́нтъ** = циги́кач. — **Го́ре го́рькое** = ли́хо тя́жке, тя́жар, тяжки́й тя́жар, тя́гар. С. Ш. — **Го́рю предава́ться** = в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, дївчино,в тугу не вдавай ся. н. п. — **Го́ре причиня́ть** = завдава́ти жа́лю, ту́гу. — На що чужу цїлувати, своїй жалю завдавати? н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти будеш, буде другий. н. п. — **Съ го́ря** = з го́ря, з жа́лю, з журби́. — Хиба піду до річеньки, з жалю утоплю ся. н. п. — З журби як заграє. К. Ш. — **Съ го́ремъ попола́мъ добы́ть** = розго́рити, розгорюва́ти, загорюва́ти. — Що день загорює, те в піч прогайнує. н. п. — **Себѣ́ на го́ре, на своѐ го́ре** = собі на безголо́вя. — **Мы́кать го́ре** = бідува́ти. — **Помо́чь го́рю** = запобі́гти ли́хови.

Горева́ніе = горюва́ння, сумова́ння, жаль, журба́, жу́ра. — Од плачу́ та сумовання очі потемнїли. К. П. — Журбою поля не перейдеш. н. пр. — З жалю не знала, що й робити. — Спишу я тугу, великую журу на тонкий папірець. н. п. — Розійди ся туга, великая жура по тяжких ворогах. н. п.

Горева́ть = горюва́ти, жури́ти ся, сумова́ти, смутова́ти, тужи́ти, смути́ти ся, вбива́ти ся, побива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Не журись, та Богу помолись. н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то нове горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись, знайдеш — не веселись. н. пр. — В щастю не брикай, в недолї не тужи нїколи. н. пр. — Горе менї з таким мужом жити, а ще гірше й без такого тужити. н. п. — Ой бачить ся не журю ся, в тугу не вдаю ся, а як вийду за ворота — від вітру валю ся. н. п. — Як без тебе тут горюю — прийди, подиви ся. Кот.

Горево́й = бідола́шний.

Горелье́фъ = горо́різьба. К. Ч. Р.

Горемы́ка = бідола́ха, біда́рь, горопа́ха, сїрома́ха і д. **Бѣдня́га.**

Горемы́чный = бідола́шний, біда́шний, серде́шний, горопа́шний, бі́дний, безща́сний, безтала́нний, сїрома́шний.

Го́ренка = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́рестный = журли́вий, журни́й, смутли́вий, смутни́й, жалі́бний. — Чого твоя журлива мова моїй душі не довідома? Петренко. — Мати ж його жалїслива стоїть під хрестом смутлива. н. п.

Го́ресть = журба́, жаль, сму́ток, ту́га, печа́ль, жу́ра. — Пресучая тая журба мене ізсушила. н. п. — Лиха та радість, по якій смуток наступає. н. пр. — Хожу, нужу, як те сонце в крузї, чи я встаю, чи лягаю, завше серце в тузї. н. п. — Ви любощі, ви розлуки, гіркая печаль і муки. н. п.

Горе́цъ = рос. Polygonum — **Горе́цъ пти́чій,** P. aviculare L. — спори́ш, шпори́ш, мурі́г, мурі́жок. — Косїть, братцї, споришу, тай наварим кулїшу. н. п. — P. bistorta — ра́кові ши́йки, рачки́, ле́вурда. — P. convolvulus L. — бері́зка, пові́йка. С. Ан.

Го́рецъ = горя́к, горя́к, горю́н (С. З. Л.), верхо́винець (гал.).

Го́речь = гіркота́, гі́ркість. С. Л. — **Производи́ть го́речь** = гірчи́ти.

Горже́ніе = гордува́ння.

Горизонта́льный = позе́мий. Гал. — Листя їх не укладають ся поземо, як у наших дерев, а боком до позему.

Горизо́нтъ = о́брій, видокру́г, небозво́д, кругогля́д (Лев.), кругозір (Опатович). — Сонце сїло за обрій. С. Л. — На полїтичному видокрузї збірають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висїла чорна хмара. Фр.

Гори́стый = го́ряний.

Гори́цвѣтъ, рос. Lychnis = гори́цьвіт, зірочки́, зірки́.

Гори́ща = гори́ще, горю́ка.

Го́рка = 1. гірка, гі́ронька́. — Ой вийду на гірку, та споглянү на зірку. н. п.

2. полиці з скляни́ми стінками, де ставить ся коштовна посуда і різні дрібні речі.

3. спу́скалка. — Бери гринджоли, та ходім на спускалку.

4. **Кра́сная го́рка** = провідна неділя.

Горла́нить = гука́ти, вигу́кувати, галасува́ти, репетува́ти, горла́ти (Мал.), зїпа́ти (С. Аф.). — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. н. п.

Горла́нъ = горла́нь, горла́й (Мал.), горлока́нь, горла́ч.

Горла́стый = горла́тий.

Горла́чъ = д. **Горла́нъ.**

Го́рленка, го́рлянка, пт. Columba turtur = го́рлиця, го́рличка.

Горле́цъ = д. **Горе́цъ,** P. bistorta.

Го́рло = 1. го́рло, горля́нка, ди́хало. — **Во все го́рло** = на всé го́рло. — **Заткну́ть кому́ го́рло** = заці́пити, заці́тькати, заткну́ти пе́льку. — **Зали́ть го́рло** = зали́ти о́чі, напи́ти ся п'я́ним. — **Наступя́ на го́рло** = з ноже́м до го́рла, ґва́лтом. — **Сытъ по го́рло** = наїв ся до схочу́, в пе́льку не лїзе.

2. го́рло, го́рличко, ши́йка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.

3. гі́рло. — Дніпра гірла затопило. К. Ш.

Горлови́на = джерело́. С. Аф.

Горлово́й = горля́ний.

Горлодёръ = 1. д. **Горла́нъ.**

2. тютю́н або горі́лка (дуже міцні) — запри́дух (про горілку).

Горлохва́тъ = д. **Горла́нъ.**

Горлуна́, горлу́никъ, рос Bunias orientalis L. = гри́цики, гри́цик, свербі́га, свербі́гуз, свирі́па, катра́н. С. Ан.

Го́рлышко = го́рличко, ши́йка (на пр. пляшки).

Горля́нка = 1. рос. Cucurbita Lagenaria L. = ти́ква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. Prunella = горля́нка, сухове́ршки, Filago arvensis L. = горли́нка, грудна́ тра́вка, полі́нчик. С. Ан

3. скляна́ ба́нька з до́вгою ши́йкою.

Гормя́ = гаряче́, па́лко.

Горни́ло = го́рен.

Горни́стъ = труба́ч (С. Ш.), сурма́ч.

Го́рница = го́рниця, сьвітли́ця, кімна́та.

Го́рничная = го́рнишна, покойо́вка. (Прав. С. Л.).

Горногоро́шекъ, рос. Orobus vernus L = горо́шок горобі́ний, ди́кий, півники, ра́нник, серде́шна трава́, череви́чки, зозу́лїні череви́чки. С. Ан.

Горну́шка = пі́чурка. — Загреби жар в пічурку.

Горнъ = 1. го́рен (у кузнях і гончарнях), гута (на скляних заводах), гарто́вня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба́, сурма́, суре́мка. — У суремки жалібно вигравали, славу козацькую вихваляли. н. п. — Голос як сурмонька, та чортова думонька. н. пр.

Го́рный = горови́й, гірни́й, гірськи́й.

Городи́ть, ся = 1. городи́ти, ся, (тином) — тини́ти. С. Ш. — **Городи́ть дичь, чепуху́, вздоръ** = д. під сл. **Вздо́ръ.**

2. мости́ти ся і д. **Взбира́ться.**

Городи́шко = місте́чко, городо́к.

Городи́ще = 1. го́род вели́кий, місто вели́ке.

2. городи́ще. — Виконав кахлю на городищі.

Городки́ = скраклї, краглї, цу́рка (С. З.). — Хто у краглї, а хто у мету грає. Боданскій.

Городово́й = 1. городськи́й, городя́нський, городови́й, міськи́й.

2. деся́цький, полице́йський, городови́й.

Го́родъ = місто, го́род. — Обступили город Умань, поробили шанцї. н. п. — **Губе́рнскій го́родъ** = губе́рня. — Чоловік поїхав в губернію.

Городьба́ = 1. городі́ння.

2. горо́жа, огоро́жа. — Почав горожу городити.

3. язь, язо́к. С. Ш.

Горожа́нинъ = городя́нин, городя́нець, городови́к.

Горожа́нка = городя́нка. — Єсть багато городянок, вибирай любую; ти пан Возний, тобі треба не менє сільськую. Кот. — Чи я з города городяночка, чи з деревнї поселяночка. н. п.

Горожé́ніе = д. **Городьба́ 1.**

Горокóпъ = гірни́к, горокóп.

Горóнить = горени́ти. Ман. — Печінка сама без картоплї горенить.

Гороховúдный = горошковáтий.

Горóховикъ = горóхвяник.

Горóховина = 1. горохви́ння. С. Аф. 2. горóши́на.

Горóховица = горóх (юшка з гороху).

Горóховый = горóхвяний, горохя́ний.

Горóхъ, рос. Pisum sativum = горóх. — Як горох при дорозї: хто йде, той і вскубне. н. пр. — **Горóхъ журавли́ный, воробьи́ный, мыши́ный, кормовóй** = д. **Ви́ка.** — **Г. гуси́ный** = д **Воробьи́ный.** — **Г. жёлтый,** Lathyrus pratensis L. = журавли́ні стрючки́, горóшок. С. Ан.

Горóшекъ = горóшок. — **Кормовóй, воробьи́ный горóшекъ** = д. **Ви́ка.** — Vicia cracca L = гадю́чий, горобúний, горóбячий, ворóнячий, ди́кий горóшок, патяга́ч. С. Л. (Д. ще під сл. **Горóхъ**).

Горóшина = горóши́на.

Горóшчатый = горошковáтий.

Гóрскій = гірськи́й.

Гóрстать = брáти жмéнею.

Гóрстка, гóрсточка = жмі́нька.

Горсть = жмéня, (в дві руки) — при́горшня, при́горщ (С. Аф. З. Л.). — Ой посію жита жменю, а другу ячменю. н. п. — Нема що в жменю взяти. С. З. — Чужого візьмеш жменю, а свого даси пригоршню. н. пр. — Чуже візьмеш жмінькою, то чорт твоє міркою. н. пр.

Гортáнный = горлови́й, горляни́й. — **Гортáнная травá,** рос. Prunella vulgaris = горля́нка, суховéршки. С. Ан

Гортáнь = гóрло.

Горýшка = гі́рка, гі́ронька.

Горчáкъ, рос. Polygonum persicaria L. = гірчáк. С. Ан.

Горчáть = гі́ркнути. — Капуста гіркне, бо не кріпкий росіл.

Гóрче, горчѣе = гі́рше, гіркі́ше, гіркі́ш. (С. Аф.). — Хоч гірше, аби инше. н. пр.

Горчи́ть = 1. гірчи́ти. 2. д. **Горóнить.**

Горчи́ца, рос. Sinapis = 1. гірчи́ця. — Sinapis arvensis L. = свирі́па, свирі́пиця. С. Ан. 2. гірчи́ця. (Приправа до страви).

Горчи́чникъ = гірчи́шник.

Горчи́чный = гірчи́шний.

Горшéнить, горшéничать = гончарювáти.

Горшéня, горшéчникъ, ца = гонча́рь, гончари́ха, (що виробляє посуду без поливи) — гонча́рь бі́лий, (поливяну) — посýдник, (що виробляє миски) — ми́сочник. — Так їхати з бабами, як гончарові з горшками. н. пр.

Горшéчничать = гончарювáти. С. Аф.

Горшéчничій = гончарі́в, гончарéвий. — Нехай горшки бють ся на гончареву голову. н. пр.

Горшéчный = 1. горшкови́й. — **Горшéчная кры́шка** = пóкришка. — Своя хата — покришка. н. пр. 2. гонча́рський, гонча́рний. — **Горшéчный завóдъ** = гонча́рня. — **Г. гли́на** = гонча́рна. (д **Гли́на**).

Гóршій, гóрше = гі́рший, гі́рше, гірш. С. Л. — Та не має гірше так нікому, як бурлацї молодому. н. п.

Горшóкъ = горщóк, гóрщик, здр. горщéчок, горщá, гóрщичок, горщáтко, горня́, горня́тко, (для борщу) — борщівни́к, (для каші) — кашни́к, кашничóк, (великий, в котрому золять рушники то-що) — золі́йник, золі́нник, (металїчний великий, мідяний) — мі́день, мідня́к, баня́к, (чавунний) — чавýн. — **Плави́льный горшóкъ** = ти́гель, цилїндровий — стовбýн. — **Не боги́ горшки́ обжигáютъ,** н. пр. — не сьвяті горшки лїплять. н. пр.

Гóрькій = 1. гірки́й. — Гіркий, як полинь. 2. бідолáшний, безщáсний. — **Гóрькая ýчасть, судьбá** = лихá дóля, лихá годи́на. — А, побий тебе лиха та нещаслива година! — **Гóрькій пья́ница** і **Гóрькая пья́ница** = гірки́й пяни́ця, — Шинкарочка к чорту дметься, ще й з чумаченька сьміється, що гіркий пяниця. н. п. — **Пить гóрькую** = пи́ти без прóсипу. — **Пить гóрькую чáшу** = бідувáти.

Гóрьклый = згі́рклий, прогі́рклий. — Масло згіркле.

Гóрькнуть = гі́ркнути. — Капуста гіркне. С. К.

Горковáтый, гóрьконькій = гіркéнький, гіркувáтий. С. Л.

Горкослáдъ = д. **Гадю́чьи я́годы.**

Гóрькость, горькотá = гі́ркість, гіркотá.

Горькóхонекъ = гіркі́сенький, дýже гірки́й.

Горѣлка = горі́лка (1. д. **Вóдка** і 2 — пристрой для горіння в лямпі або що).

Горѣлки = горюдýб. С. З. — Давайте грати в горюдуба! — Горю, горю дуба! — Чого ти гориш? — Дівчини хочу. — Якої? — Тебе молодої. н. пр.

Горѣлое = згарь, згáрятина, палени́на, шмáлятина. — Щось шмалятину чути.

Горѣлый = горілий, палений.

Горѣль = д. **Гарь 2.**

Горѣніе = горіння.

Горѣть = 1. горіти, (тихо) — жевріти, (блимаючи) — блимати, (з полумям) — палати, (дуже) — палахкотїти, гоготїти. — Човни і байдаки палали, соснові пороми тріщали. Кот. — Степ кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.

2. сьвітитись, блищати. — У вовка очі сьвітять ся у ночі.

3. палати. — Коханням палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Горитъ во рту** = пече в роті.

Горюнъ, нья, горюха = д. **Горемыка.**

Горючесть = горючість, палкість.

Горючій = 1. горючий.

2. палкий. — Сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

3. гарячий, палючий, пекучий. — **Горючія слёзы** = гіркі, ревні сльози. — Заплакав ревними слїзами. К. З. о Ю. Р.

Горюшко = горенько, лишенько. — **И горюшка мало** = байдуже, нї гадки. — Ми побиваємось, а йому байдуже.

Горянинъ = д. **Горецъ.**

Горяченькій = гаряченький.

Горячесть = гарячість, жар; пал, палкість, запал, опал; щирість. — Засьпівате мінї пісні без запалу і щоб ви руками не розмахували. Кот.

Горячечный = гарячковий.

Горячѣтельный = палючий.

Горячить, ся = гарячити, ся, розпаляти, ся, розпікати, ся. — А він так розпалив ся, що нї приступу до його. — Не дуже бо гарячись, щоб не зторів.

Горячій = 1. гарячий, жаркий, палючий, пекучий. — Гаряча вода. — Пекуче повітря.

2. палкий, запальний. — Палке серце. — **Горячо** = гаряче, палко; шпарко. — Нуте, хлопцї, швидко, шпарко, музики заграйте. Гул. Ар. — **Горячее вино** = горілка. (Д. **Водка**). — **Въ горячахъ, съ горяча** або **вгорячахъ, сгоряча** = з гарячу, з запалу, з'опалу. — З гарячу й не почув, що болить. — Та він з'опалу так зробив.

Горячка = 1. мед. Febris acuta — гарячка, палючка, огневиця, жигавиця.

2. пал, палкість, запал, опал. — **Пороть горячку** = гарячити ся, розпаляти ся; хапати ся, квапити ся (в якому дїлї).

3. палкий, запальний, пальоний. — Ну, та який же пальоний — так зразу і закипить.

Горячность = пал, палкість, запал, опал.

Госпиталь, ный = шпиталь, ний.

Господень = господнїй, господевий. — Кара господева. К. Ш.

Господинъ = пан, господарь; добродій. — Бог високо, пан далеко, а підпанки дадуть дранки. п. п. — Пане, добродію! С. З. — Я зову вас, добродію, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум. Кот. — **Господа** = панове, пани, панство, панове добродійство. — **Дома ли господа?** = чи дома пани, панство? — **Господа, выслушайте меня** = панове, вислухайте мене. — **Господинъ Н.** = добродій або пан Н.

Господскій = 1. д **Господень.**

2. панський. — Панських груш не руш; нк погниють, самі оддадуть. н. пр. — Се панське діло, а не мужицьке. — **По-господски** = по панському, як у панів.

Господство = панування, господарювання, панство.

Господствовать = панувати, господарювати. — Панувала і я колись на широкім сьвітї. К. Ш. — Та поможуть ворогові господарювати. К. Ш. — Біс та його дїти панують на сьвітї. н. пр. — **Господствующій** = пануючий. — Пануюча віра, мова.

Господчикъ = панок.

Господь — Госпідь (С. Аф.), Господь.

Госпожа = панї, добродійка, панї матка, господиня. — Панї на всї санї. н. пр. — Яка хатка, така й панїматка. н. пр. — Добра господиня, коли повна скриня. н. пр.

Госпожинки = 1. Пречиста перша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Піст перед Пречистою і сама година). — Спасівка — ласівка (бо всього тоді до волї). н. пр.

Гостейка = гостійка.

Гостёкъ, гостенёкъ = гостик.

Гостепріимный = гостинний, гостний (С. Л.), привітний. — Хата привітна, неначе молодиця з першими пирогами. н. пр.

Гостепріимство = гостинність, гостина. — Так ти оддячив за гостину. К. Ч. Р.

Гостинецъ, частїше мн. **гостинцы** = гостинець, подарунок, подарунки, (панови, уряднику, найбільше вимушений) — базаринка, ралець, (на спомин) — памятка. — Не жаль мінї подарунків, що я дарував, а жаль мінї тії губки, що я цїлував. н. п. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п. — За Хмельницького старого

жили, не узнаючи аревд, підвод, ральців. Орлик. С. З.

Гости́ница = гости́ниця, гости́ний дім, віта́льниця. (О. С., теж Эв. — у Запорожців при манастирях), заї́зд (Прав.), корчма́, заї́здний або постоя́лий двір (Лів.), трахти́рь, трахти́р. — Хто би сам корчми попутние в дому своєм міл, а не при дорозі, не збудувавши дому гостиного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостиндво́рецъ = куне́ць, кра́марь, (що торгує в крамницях).

Гости́ный = (ст.) — купе́цький. — **Гости́ный дворъ** = крамни́ці, па́нський ря́д. — Як тікала Бондарівна помежи крамниці, ой вистрелив пан Каньовський з нової рушниці. н. п. — **Гости́ная** = кімна́та, сьвітли́ця, го́рниця, гости́на, віта́льня. (Чайч.).

Гости́ть, ся = гостюва́ти. — **Лю́бящій гости́ть, разъѣзжа́ть по гостя́мъ** = гостювитий. С. Аф.

Го́сть, я = гість, го́стя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибіраний, то й Бог простить. н. пр. — Гості — сіли на помості. н. пр. — **Въ го́сти** = в го́сті, в гости́ну. — Одсунув брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. н. п. — Тудою йтиму до батенька у гостину. н. п. — **Сва́дебные го́сти** = весільні го́сті, (про жінок) — прида́нки. — Коня в позику не давай, а жінки в приданки не пускай. н. пр. — По весілях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот.

Гостьба́ = гостюва́ння, гости́на. — В дорозі, в гостині памятай о худобині. н. пр.

Го́стья = го́стя.

Госуда́рить = царюва́ти.

Госуда́рскій = царі́в, ца́рський.

Госуда́рственный = держа́вний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Госуда́рство = ца́рство, держа́ва, па́ньство. С. З. Л. — **Аристократи́ческое госуда́рство** = шляхе́тчина. — Була колись шляхетчина — вельможная пані, мірила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Госуда́рствованіе = царюва́ння, панува́ння. С. Л.

Госуда́рствовать = царюва́ти.

Госуда́рыня = 1. цари́ця (укр.), цісаре́ва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у цариці. н. п.

2. добро́дійка, па́ні. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Госуда́рь = царь, цісарь (гал.), коро́ль, господа́рь. — Богом сьвіт держить ся, царем земля править ся. н. пр. — Бога просим за цісаря у Сьвятої Матки, що нам цїсарь подарував панщину і податки. н. п. — **Милости́вый госуда́рь** = добро́дію, па́не, ласка́вий па́не. — **Госуда́ревъ** = д. **Госуда́рскій.**

Готи́ческій = готи́чний, шпиля́стий.

Готова́льникъ, готова́льня = скри́нька з різним струме́нтом до рисува́ния.

Гото́вить, ся = готува́ти, ся, ла́годити, ся, ладнува́ти, ся, лаштува́ти, ся, ладна́ти, ся, рештува́ти; припаса́ти, (про страву) — готува́ти, ла́годити, по́рати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. н. п. — От лагодить ся він орати. н. к. — Хто батька не шанує, той собі пекло готує. н. пр. — Рештувати вози в далекую дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. н. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерять лаштується. н. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. н. к.

Гото́вность = 1. гото́вість. — **Въ гото́вности** = на поготові. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. охо́та, хіть. — **Съ гото́вностью** = охо́че, радні́ше, з охо́тою, залюбки́.

Гото́вый = 1. гото́вий, зла́жений, злашто́ваний. — Купив за готові гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. охо́чий, радні́ший, ладе́н. — **Я всё гото́въ для васъ сдѣлать** = радні́ший все для вас зроби́ти. — Сьвідчусь Богом, ладен заприсягтись. С. Л. — **Гото́вый къ услу́гамъ** = гото́вий до послу́ги. — **Гото́въ** (в жарт) = п'я́ний, п'янісі́нький.

Гошпита́ль, ный = д. **Госпита́ль, ный.**

Гоще́ніе = д. **Гостьба́.**

Граба́здать = грабува́ти, хапа́ти, га́рбати.

Граба́здаться = видира́ти ся.

Граба́стать = д. **Граба́здать.**

Грабёжный = грабі́жний, драпі́жний.

Грабёжъ = грабі́ж, грабі́жка, грабу́нок, ша́рпання, шарпани́на, харци́зство, драпі́жство (С. З.), зди́рство (С. З Л.). — Збогатили ся шарпаниною добр жидівських. Л. С.

Гра́белина = гра́блище (С. Аф.), грабі́льно, гра́блисько.

Гра́бельный = грабе́льний.

Гра́бельщикъ, ца = громаді́льник, ця, гребе́ць (С. Аф.).

Грабильникъ, грабинникъ = грабина́ С. Аф.
Грабинный = грабо́вий. С. Аф.
Грабитель = 1. грабі́жник, грабле́ць (С. Аф.), драпі́ка (С. З.), здирщик, зди́рця (С. З. Л.), харци́з (С. Ш.).
2. д. **Взяточникъ.**
Грабительскій = грабі́жницький, зди́рщицький, харци́зський. (С. Ш.).
Гра́бить = 1. грома́дити (С. З.), гребти́ (С. Аф.) — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п.
2. грабува́ти (С. Аф. З. Л.), га́рбати (С. З.), ша́рпати, рабува́ти (С. З. Л.), обдира́ти, лупи́ти. — Не вспів хлопець вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. н. п. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати, — ой ходімо під Гусятин жидів рабувати.
3. д. **Взяточничать.**
Гра́бли = граблі́, здр. — грабельки́, поб. — грабли́ща, ручка граблів — гра́блище, грабильно, гра́блисько, верхня частина, де зубці — вало́к (С. Аф.), граблі коло коси — грабки́ (косити на грабки. С. Аф.), кінні — громаді́йка (С. З.), граблі або наче вила з трьома зубцями, котрими відгрибають солому від зерна, як молотять — тройча́ки, башмарма́к (С. Мал.).
Гра́бликъ, рос. Potentilla argentea L. = черви́шник, черве́чник, деревя́нка, жо́вняя. С. Ан.
Грабловище = д. **Гра́беллина.**
Гра́бовый = грабо́вий. С. Аф.
Грабо́къ = грабки́ (д. **Гра́бли**).
Грабъ, рос. Carpinus betulus L. = граб, граби́на, здр. — грабо́к, поб. — грабище. — Як був собі дід та баба, та полізли на граба, граб уломив ся, дід покотив ся. н. к.
Гравёръ = різбя́р.
Гравила́тъ, рос. Geum urbanum L. = гребі́ник, виві́шник. С. Ан.
Гравирова́льный = різбя́рський.
Гравирова́льщикъ, щица = різбя́р, ка.
Гравирова́ніе = 1. різьба́.
2. різбя́рство.
Гравирова́ть = вирі́зувати (на дереві, камені або металі для видруковання на папері або що).
Гравиро́вка = **Гравирова́ніе.**
Гра́вій = жорства́. — Скрізь доріжки жорствою висипано.
Гравю́ра = ку́ншт, ку́нштик (С. З.), визеру́нок, малю́нок (видрукований). — Забавляла, розмовляла, і Богу молитись, і азбуку по кунштиках заходилась вчити. К. Ш. — І книжечок з кунштиками в Ромні накупила. К. Ш.
Гра́дина = гряди́на. С. Аф.
Гради́рня, гради́рное заведе́ніе, гради́ръ = градільня. (Славинск.)
Градирова́ть, ся = випа́рювати, ся (сіль на градільні).
Гра́дный, градово́й = грядови́й.
Градоби́тіе, градобо́й = грядобі́й.
Градонача́льникъ = городни́чий. С. З. (Тепер в де-яких містах, як от в Петербурзі, Одесу, Таганрозі, Керчі — вищий начальник міста і належачої до нього округи — **градонача́льства**).
Гра́дскій, градско́й = д. **Городово́й 1.**
Гра́дусникъ = тепломі́р. — Є такий струмент, що показує на скільки що небудь нагрілось, зветь ся він тепломіром. Де-що про сьвіт Божий.
Гра́дусъ = ступі́нь. С. Пар.
Градъ = 1. д. **Го́родъ.**
2. гряд. — Гряд ніколи не йде довго. Де-що про сьв. Б.
Гражда́нинъ, ка = 1. д. **Горожа́нинъ, ка.**
2. громадя́нин, ка.
Гражда́нскій = 1. городськи́й, городя́нський, міськи́й. 2. грома́дський. 3. держа́вний. 4. шта́тський (не військовий). 5. не церко́вний. — **Гражда́нское пра́во** = циві́льне пра́во. — **Г. пала́та** = 2 судова́ інста́нция для циві́льних справ і по́звів. — **Г. смерть** = полі́ти́чна смерть (утрата по суду політичних прав.) — **Г. чино́вникъ** = ста́тський. — Були і штатські і военні. Кот.
— **Г. му́жество** = грома́дська відва́га.
— **Г. долгъ** = грома́дський обовя́зок.
— **Г. печа́ть** = гражда́нка. (Письмо, заведене царем Петром В. замісто церковнославянського). — Вміє читати тільки по церковному, а гражданки не знає.
Гражда́нственность = громаді́вство (укр.); осьві́та.
Гражда́нство = 1. городя́нство. 2. д. **Гражда́нственность.** 3. городя́не.
Гра́кать = д. **Га́ркать,** (про воронів) = кра́кати, кря́кати. — Ой кряче, кряче та чорненький ворон тай тузі над водою. н. п.
Грамма́тика, ти́ческій = грама́тика, мо́вниця, грамати́чний.
Гра́мота = 1. гра́мота. — Має від царя грамоту. — **Охра́нная гра́мота** = глейт, глейто́вний лист. (С. Н К. Б.).
2. пісьме́нство (С. Л. Кот.), пісьме́нність.

Грамоте́й = грамотій, пісьма́к (С. З. Л.), пісьме́нний. — Натальці треба не пісьменного, а хазя́їна доброго, щоб умів хлїб робити. Кот.

Гра́мотка = циду́лка.

Гра́мотникъ, ца = грамотій, ка, пісьма́к, чка, пісьме́нний, на.

Гра́мотность = д. **Гра́мота 2.**

Гра́мотный = пісьме́нний.

Грана́тъ, грана́тный = (дерево Punica granatum і камінь Silex granatus) — грана́т, грана́товий. (н. к.).

Грандіо́зный = величний, велишний.

Гранёный = гранча́стий, ру́бчастий, шлї-хо́ваний.

Грани́льный = шлїхова́льний.

Гра́нистый = гранча́стий, ру́бчастий, шлїхо́ваний, угла́стий. (С. Ш.).

Грани́ть = шлї́хова́ти. — **Грани́ть мостову́ю** = тиня́ти ся, ве́штати ся, шва́(е)ндяти, ни́кати (без дїла)

Грани́ца = гряни́ця, кордо́н (гал.), грунта одного господаря від другого — межа́, поміж ланами і частинами поля — обмі-жок, узенькі — су́голов, су́головки. С. Л. — Коло гряниці не став сьвітлиці. н. пр. — Пішов поміж нивами по обміжках. С. З. — **Вы́йти изъ грани́цъ** = перейти́, ступи́ти через край, переборщи́ти.

Грани́чить = гряни́чити, межува́ти.

Грани́чный = гряни́чний, суме́жний.

Гра́нка = 1. шлїхова́ння.
2. близня́та (про оріхи).

Грановитый = гранча́стий, ру́бчастий. — **Гранови́тая пала́та** = царський палац в Москві, оброблений шлїхованим каменем.

Грантъ = жорства́.

Грань = 1. д. **Грани́ца.**
2. грянь (С. Аф.), ріг, руб, край, обру́б.
3. карб (С. З.), ва́рубка.

Грасирова́ть = га́ркати, гарка́вити.

Графи́нъ — графи́н (Лїв.), кара́фа, ка-ра́фка (Прав). — Увійшла з карафкою сьвіжої води. Фр.

Графи́ня = грапи́ня і грапі́вня. (Жінка або дочка грапа).

Графи́ть = лїнкува́ти.

Графлённый лииньо́ваний.

Графова́ть = д. **Графи́ть.**

Гра́фскій = гра́пський.

Гра́фство = 1. гра́пство.
2. гра́пщина.

Графъ = грап. О. С.

Граче́вій, грачёвый = граків, грачи́ний.

Грачёнокъ = граченя́, тко. С. Аф.

Грачи́ный = д. **Граче́вій.**

Грачъ, нт. Corvus frugilegus = грач (С. Аф.), грак, га́йворон. (С. З.). — Гемонське гайвороння попасїда на дуб. К. Х.

Гра́ять = д. **Гра́кать.**

Гребени́на = клю́ччя.

Гребёнка = 1. гребі́нка, гребіне́ць, гребі́нчик.
2. гре́бінь. — Прясти на гребені мичку. — Дошка в котру вставляеть ся гребінь — днище. С. Аф. З.

Гребе́нникъ = д. **Гравила́тъ** і **Гребенна́я трава́.**

Гребенно́й = гребі́нний. — **Гребенна́я трава́,** рос. Celosia cristata L. = гребі-шо́к, півники. С. Ап.

Гребёночный = гребі́нний, гребінце́вий.

Гребе́нчатый = гребіня́стий.

Гребенщи́къ = гребінни́к.

Гре́бень = 1. і 2. д. **Гребёнка.**
3. (у птиць) — гре́бінь.
4. верх, верхо́к, верхови́на, (гори) — шпиль.
5. (в будові) — гре́бінь. — Стріха з високим гребнем.

Гребе́цъ = гребе́ць (С. Аф. З.), громадільник.

Гребешо́къ = 1. д. **Гребёнка 1.**
2. груди́на (у птиць), коби́лка.
3. **Пѣту́шій гребешо́къ** = чубо́к, чу-ба́йка, гре́бінь (у півня).
4. рос. а) д. **Гребенна́я трава́.** б) Rhinanthus crista galli — бубовни́к, дзвіне́ць, дзвіночки́. С. Ап.

Гребло́ = 1. стри́хівка, стриха́ч, стрих. — **Насыпа́ть въ гребло́, подъ гребло́** = в стрих, під стри́х, в ще́рть. — Овес давати в бочку під стрих, без верху і топтання. С. З. — Міра муки вщерть без верху. С. З.
2. д. **Весло́.**

Гре́бля = 1. гребови́ця. С. З.
2. гре́бка. — Він сїв на стертї, а ми на гребках.
3. гре́бля. — В кінцї греблї шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гребля́къ = д. **Гла́дышъ 3.**

Гребневи́дный = гребіня́стий.

Гребневи́къ = д. **Гребе́нникъ.**

Гребнеобра́зный = гребіня́стий.

Гребно́й = гребни́й, громадїльний.

Гребо́къ = 1. д. **Гребло́ 1.**

2. гра́са. (Прав. Копистка у мулярів для розмішування вапна з піском).

3. д. **Весло́.**

4. ло́пать (в млиновому або пароходному колесї).

Гребта́ = турбо́та, кло́піт, нудьга́, сум.

Гребтѣ́ть = ну́дитись, нудьгова́ти, сумова́ти. — **Мнѣ гре́бтится** = мінї ну́дно, су́мно. — **Ему́ гре́бтится** = йому ну́дно, су́мно; він побива́єть ся, турбу́ється.

Гребу́нечки, гребу́ньки = (в жарт, до дїтей) — ру́чењки.

Гребщи́къ = д. **Гребе́цъ.**

Грёза, частїше **грёзы** = 1. сон, сни́, мара́, ма́ри, верзїння, мана́. — Сьвіти йому місяченьку і розганяй мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. — Хай рожевою манюю по пад нею сон лїтає... поки лихо не заграє. В. Щ.

2. мрі́я. — Минули лїта, утекли мої надії молодиї, а мрії чисті і сьвятиї десь буйні вітри рознесли. Як.

Гре́здень = близня́та (оріха то-що). С. Ш.

Гре́зить, ся = 1. д. **Бре́дить.**

2. мрі́яти, ся, ма́рити, ся, роїти ся у голові (С. Л.), у хма́рах лїта́ти, химе́ри ганя́ти.

Грёмкать = грю́кати, грюкотїти. С. Аф.

Гремо́къ = 1. грюк.

2. д. **Бренча́лка** і **Бубе́не́цъ.**

3. д. **Гребешо́къ 4**—б).

Гему́чій = гуркотя́чий, гуркотли́вий, грюкотя́чий, гремя́чий (С. Аф.), грімля́чий (С. Л.).

Гему́шка = д. **Бренча́лка, Бубе́не́цъ** і **Гребешо́къ 4**—б).

Гремѣ́ть = 1. гремі́ти, грімотїти, грімота́ти, гуркотїти, грюкотїти, (починати) — вигрімля́ти, нагріма́ти, (з далека) — стугонїти, туркотїти, (перестати) — відгримі́ти. — Як стане по небу грім грімотати, та стане блискавками небо засипати. п. д. — Хмара хмару швидко гонить, грім по небу грюкотить. Снїп. — От опівночи стукотить-грімотить, іде змій. н. к. — Мов млинове колесо гуркотить. Фр. — Стугонить Днїпро по скелях, бєть ся об пороги. В. Щ. — Перечасуймо лишень, бо грім награма і дощ накрапа. С. Л.

2. брязча́ти, брязкотїти. — Козак гуля, брязчать його гроші. н. п.

Греня́чій = д. **Гему́чій.**

Гремя́чъ = дже́рело́. С. Аф. З. Л. — Твоя мова як джерельце, стиха леть ся (2) в серце. н. п.

Гре́на = я́йця шовко́вичних черве́й.

Грено́къ = грі́нка.

Грену́ть = гребну́ти (веслом).

Грести́, гресть = 1. (граблями) — гребти́, грома́дити, (лопатою, руками або що) — горну́ти, згорта́ти, згрома́жувати, (веслом) — гребти, грома́дити, (навпаки, щоб повернути човен) — **таба́нити.** (С. Ш.)

О полуднї гребли сїно і в валочки клали щільно. н. п. — Вчора Василь сїно косив, а нинїки громадив, ой хто ж тебе, Василечку, на теє порадив. н п. — Голос густий, хоч лопатою горни. н. пр. — Кожна рука до себе горне. н. пр. — Сїдай на гребку та громадь.

2. загріба́ти, га́рбати, загорта́ти.

Гре́цкій орѣхъ, рос. Juglans regia L. = воло́ський орі́х. С. Ан

Гре́ча, рос. Polygonum fagopyrum = гре́чка, (особлива) — тата́рка. С. Ш. — З гречки і проса і каша і паша. н. пр. — На сьвятого Марка (25 квітня) пізнїй овес, а ранш татарка. н. пр.

Греча́нка = греки́ня.

Гре́ческій = гре́цький.

Гречи́на, рос. Achillea = дереві́й, кріва́вник, серпорі́з. С. Ан.

Гречи́ха = д. **Гре́ча.** — **Пти́чья гречи́ха,** рос. Polygonum aviculare L. = морі́г, спори́ш, шпори́ш. С. Ан.

Гречи́шный = греча́ний.

Гречи́ще = греча́нище, гречкі́вка. С. Аф.

Гре́чневикъ = 1. греча́ник, стовпе́ць. С. Л. З. Аф. — Приїхали паничі — гречаники у печі, приїхали копитани — гречаники похватали. н. п.

2. бриль (що має форму стовпця).

Гре́чневый = д. **Гречи́шный.**

Гре́чникъ = д. **Гре́чневикъ 2.**

Гречу́ха, гречу́шный = д. **Гре́ча** і **Гречи́шный.**

Гриба́стый = 1. (Про голубів) — з ґу́лькою на дзьо́бі.

2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губрі́й. С. Аф

Грибно́й = грибо́вий. — **Г. дождь** = дрібний і те́плий дощ.

Грибъ, рос. Fungus = гриб, гу́ба. С. Аф. З. Л. — Agaricus campestris L. — печери́ця. — Ой хто любить грибки, а я печерицї, ой хто любить дївчаточка, а я молодицї. н п. — Ag. deliciosus L. — ри́жик, рижо́к (С. Л.), рижки́ (С. З.). — Ag. melleus Vahl. — опе́ньок, опе́ньки. — Пішов дїд по гриби, баба по опеньки; баба свої посушила, дїдові сиренькі н. п. — Ag. foetens Pers. — валу́й. — Ag. Necator

Pers. — вовня́нка. — **Ag.** Prunulus Pers. — підви́шні, підвишень, вишнякú. — Ag. Russula Schäff. — сироїжка, сироїдка. — Ag. subdulcis Pers. — біля́нка. — Ag. violaceus L. — синюха, синя́к. — Ag. muscarius L — мухомо́р, море́мух. — Ag. melinoides Bull. — говору́шка. — Boletus Calopus Fr. — піддубень, підду́бок. — Bol. edulis Bull. — білий гриб, борови́к. — Bol. luteus L. — маслюк, ма́сляник, козе́л. — Bol. pachypus Fr. — піддубо́вик. — Bol. scaber Bull. — подгре́б, чорни́ш, ба́бка, під'оси́новик. С. Ан. — (Відомі ще народні назви грибів: стерпя́вка, що росте на стерні, пістря́к, на трухлявому ясені і коло пнів, товсту́шки, свиня́к, пожа́рки, ковпачки́, зелену́шки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуть ся гу́бами, а грибом переважно — борови́к. С. Ан.) — Ходім сьогодня по гу́би. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я печериці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — **Грибъ съѣсть** = о́близня піймати, з'їсти, вхопи́ти шилом па́токи.

Гри́ва = 1. гри́ва. — Кінська грива.
2. кряж (гір).
3. шпиль, згіря.
4. коса́, мілина.
5. **Ко́нская гри́ва,** рос. Eupatorium cannabinum L. — сїда́ч, сїда́ш. С. Ан.

Грива́стый = грива́тий. С. Аф.

Грива́чъ = грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гри́венникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сорокі́вка. (С. З. Лів., де лїк ведеть ся на копійки, лїчучи по старому 40 копійок на асїгнації), двадця́тка (Прав., де лїк ведеть ся на гро́ші лїчучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. н. пр.

[Гри́]вистый = грива́тий, грива́нь, грива́ч. С. Аф.

Гри́вна = гри́вня.

Гри́вчатый = д. **Гри́вистый.**

Грима́сничать = криви́ти ся, копи́лити ся, копи́лити гу́бу, оскіря́ти ся (С. З.), копи́лити рот. С. З.

Грипъ, мед. = жа́ба, хри́пка. (С. Пар.).

Грифъ = 1. пт. Gypaëtus barbatus.
2. ру́чка (муз. струмента), де́ржално, де́ржало (шаблї).

Гробни́ца = 1. моги́ла (з домовиною).
2. намоги́льний па́мятник, надгро́бник. (С. Пар.)

Гробово́й = гробови́й, моги́льний. — **До гробово́й доски** = до са́мої сме́рти, до ві́ку. — Хиба нас розлу́чить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна́, домови́на (дубова) — дубови́на, гріб, (кришка) — ві́ко. С. З. — Як не живеш, а все труни не минеш. н. пр. — Ой умру я, моя мамо, ой умру, збудуй мінї, моя мамо, з клен древа труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та на домовину. н. п. — Подиви ся, доню, яка я стара, мінї в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — **Въ гробъ глядит́ь, одно́й ного́й въ гробу́** = на ла́дан ди́ше, на тонку́ пряде́. — **Вогна́ть, свести́ кого́ въ гробъ** = на той сьвіт загна́ти. — **До гро́ба, по гро́бъ** = до сме́рти, по вік, по́ки сьвіт со́нця. — **Гроба́** = гробови́ще (С. Аф.), гробки́, кладови́ще, могилки́. — Дївчина сирота, як іде за́між, то йде на гробки тужити по матері.

Гробъ-трава́, рос. Vinca minor L. = барві́нок, хреща́тий барві́нок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрещатого барвінку. н. п.

Грогъ = пу́ншт. — По трахтирях пуншт пила. Кот.

Гроза́ = 1. гроза́, бу́ря, хуртови́на, грім з бли́скавкою.
2. д. **Бѣда́, бѣ́дствіе.**
3. ка́ра, страх, грізьба́. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. н. пр.

Гроздова́тый, гроздови́дный = гро́нистий.

Гроздъ, гроздь = гро́но, гро́на (С. Аф. З.), здр. — гро́нка, гро́ночка, ке́тяг, ки́тя, ки́тиця, кі́мях. — Та витопче сад — виноград копитами, позбиває всї гроночки нагайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі китяги віття ламали. Ніщ. — Червоний кетяг ягід горить. Мар. Вов. — Вишнї так і висять кімяхами. — **Вяза́ться въ гро́зды** = гро́нити ся. — Ой ви гроночки не гроніте ся, — Ви з нелюбом не любіте ся. н. пр. — **Гроздъ-пе́сій,** рос. а) Lonicera xylosteum L. = жи́молость, б) Solanum Dulcamara L. = во́вчі я́годи, гли́стник, глистя́к, падти́нник, пасльо́н, пасьльо́н. С. Ан.

Грози́ть, ся = нахваля́ти ся, похваля́ти ся, погрожа́ти, погро́жувати (С. З.), свари́ти ся (С. З.), страха́ти (кого). — Конокради, що їх піймали, похваляли ся червоного півня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожуєть Мазепа і перестерегаєть. С. З. — Грім гремить — Бог сварить ся. н. пр. — Господь золотою різкою сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зный = грі́зний, страшни́й. С. Аф. Л.

Грозово́й = грозови́й, грімови́й. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький. н. п.

Грома́да = ку́па, грома́да (С. Л.); багато, бага́цько, си́ла; (про будову) — озія. — Понакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу вулицю.

Грома́дина = д. **Грома́да,** (про чоловіка) — здорови́ло, одоро́бло, (про жінку) — гарга́ра, герге́па.

Грома́дность = вели́кість.

Грома́дный = величе́нний, величе́зний, велико́нний (С. З.), здорове́нний.

Громи́ть = розбива́ти, руйнува́ти, плюндрова́ти, ни́щити, пусто́шити.

Гро́мкій, ко = 1. голосни́й, но (С. З. Л.), гучни́й, но (С. Л.), гомінки́й, грімки́й, ко. (С. З.). — Козак старенький у кобзу грає, виграває, голосно сьпіває. п. д. — Гарно твоя кобза грає, любий мій земляче! вона голосно сьпіває, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля.

3. сла́вний, усла́влений; бучни́й (С. Ш.).

Громове́ржецъ = громови́к (Лев.), громоки́дець. (Приказки Б. Носенка XV—77).

Громо́вникъ = громови́к. Лев.

Громово́й = грімови́й, грімни́й. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький. п. п. — **Громо́вая стрѣла́ (Фульгури́тъ, Белемни́тъ)** = стрі́лка, чо́ртів па́лець.

Громогла́сный = голосни́й. С. З. Л.

Громозди́ть, ся = 1. наклада́ти, нава́лювати (в купу), копи́чити.

2. ста́вити ришто́вання.

3. мости́ти ся, зла́зити, злі̀за́ти, здира́ти ся (куди високо).

Гро́моздкій = невкла́дистий, непокладни́й. С. Л.

Громоотво́дъ = грімоодві́д.

Гро́мче, громчѣ́е, громчѣ́й = голосні́ш, е, гучні́ш, е. С. Л. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почули. К. Ш.

Громъ = грім; грю́кот, грюкотне́ча, гу́ркот (С. Аф.), гуркотне́ча, гуркотня́ (С. З. Л.).

Громыха́ть, громыхну́ть = гуркоті́ти, грю́кати, грюкоті́ти (С. Аф.), торохті́ти (С. Ш.), ге́пати, бу́хкати, гу́пати, загуркоті́ти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.), ге́пнути, бу́хнути, гу́пнути. — Віз торохтить по рівній дорозі. — Гепнув до долу, аж загуркотіло.

Громыхну́ться = ге́пнути, ся, торо́хнути, бебе́хнути (С. Ш.), бу́хнути ся, загуркоті́ти. — Так гепнув з лави, що аж земля застугоніла. С. Аф. — Він зразу так і бухнув ся до долу.

Гротъ = 1. пече́ра.

2. вітри́ло ко́ло сере́дньої щ́огли. — **Гротъ-ма́чта** = сере́дня щ́огла.

Гро́хнуть, ся = д. **Громыхну́ть, ся.**

Грохота́ніе = 1. гу́ркот (С. Аф.), гуркотня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотне́ча, гуркота́ння (С. Л.), грюк, грюкотня́ (С. Л.), грюкотне́ча.

2. ре́гіт, регота́ння. С. З.

Грохота́ть = 1. гу́ркати, гуркоті́ти, грю́кати, грюкоті́ти. — **Грохо́чущій** = гуркотли́вий.

2. регота́ти, ся.

Грохоти́ть = пересі̀вати, точи́ти (на ре́шеті).

Грохотня́ = д. **Грохота́ніе.**

Грохоту́нъ, грохоту́нья = реготу́н, ха.

Гро́хотъ = 1. і 2. д. **Грохота́ніе.**

2. ре́шето, дармо́й, прото́ка (Чайч.).

Грохъ = гуп, бух, геп, торо́х, грю́к. — Бух до долу. — Геп об землю.

Грошево́й, грошо́вый = шагови́й, гро́шови́й. — Шагова сьвічка.

Гро́шикъ = шажо́к, гро́шик. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дівчата шажок міхоноші. К. Ш.

Грошъ = шаг (Лів.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг танцювати. н. пр. (По старому ліку = 2 копійки на асигнациї, тепер = $^1/_2$ коп. с.).

Груби́ть = грубія́нити. — Що ти мінї грубіяниш?

Гру́бость = гру́бість.

Грубъ, рос Stellaria holostea = зо́рочник, чисте́ць, лісови́й. С. Ан.

Гру́бый = 1. гру́би́й, товсти́й, тверди́й, цупки́й, жо́рсткий. — Грубе полотно. — Товсте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залізо. С. Л.

2. гру́бий, неосьві́чений, незвича́йний, нече́мний. (Гал.). — Щоб не обідивсь він на яке незвичайне слово. п. к. — Що в злості я сказав тобі нечемне слово. Фр. —

Гру́бое невѣ́жество = те́мна темно́та.

Грубѣ́ть = грубі́ти, грубі́шати, гру́бнути, тверді́ти, тверді́шати, тве́рднути (С. Ш.); дича́віти.

Гру́да = 1. ку́па, ку́ча. — Скрізь по селах шибениці; навішано труну — тільки старших, а так шляхта — купою на купі. К. Ш. — Чорт біса є під купи бачить. н. пр.
2. бага́то, бага́цько, си́ла.
3. д. **Глы́ба.**
4. груда́, зб. грудця́. С. Аф. Л. — По дорозі така груда́, що їхати не можна.

Груда́стый = груди́стий, грудни́стий.

Груда́шникъ, рос. Malva crispa = городови́на, дзіндзівер. С. Ан.

Груди́на = грудни́на. С. Аф.

Груди́стый = груди́стий, (про жінок) — цицька́та, циця́ста.

Грудни́ца = 1. моло́шниця.
2. рос. Malva L. — кала́чики, проскурки́. С. Ан.

Грудни́чникъ = д. **Груда́шникъ.**

Грудно́й = грудни́й, груди́нний. — **Грудна́я кость** = грудни́на, грудни́ця, (у птиць) — коби́лка. — **Грудно́й ребёнокъ** = цицькова́ дити́на. — **Грудно́й портре́тъ** = погру́ддя. (Гал.) — **Грудна́я игла́,** рос. Zizyphus vulgaris = де́рен. (Прав.).

Грудны́шъ = немовля́тко, цицькова́ дити́на.

Грудня́къ = нагру́дник.

Грудоя́годникъ = д. **Грудно́й (Г. игла́).**

Грудь = грудни́на, грудни́ця (С. Аф. З.), гру́ди (С. Аф.), пе́рси, пе́рса, (у жінок) — ло́но, ци́ця, ци́цька. — Розхрістана груднина. С. З. — У його у грудях щось коле. С Аф. — Щось до лоня пригортає. К. Ш. — В мене циці трясуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п. — Ой дай коню вівса по самиї перса. н. п. —
Отня́ть ребе́нка отъ груди́ = одлучи́ти дити́ну.

Груздь, гриб Agaricus piperatus = гру́зд С. Аф.

Гру́зи́ло = грузи́ло, гру́зиво, грузо́к.

Грузи́ть, ся = грузи́ти, ся (С. Аф.), хурува́ти, ся, нава́жувати. — Тільки що нахурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Гру́зкій = важки́й, тяжки́й.

Гру́знуть = 1. тону́ти, затопа́ти.
2. налива́ти ся (про груди і вимя).

Гру́зный = 1. важки́й, тяжки́й; гладки́й.
2. п'я́ний (дуже).

Грузнѣ́ть = ва́жчати, тя́жчати; гла́дшати.

Грузово́й = грузови́й.

Грузопщи́къ = грузчи́к.

Грузъ = груз, ваѓа́, покла́жа.

Грунтъ = грунт, ґрунт. — **Песча́ный гру́нтъ** = піскува́тий, піску́н, пісчу́га. — **Г. пескова́тый** = су́пісок. — **Г. черноземный** = чорно́земля.
Грунь, грунца́ = трю́х, тру́х, трю́хання, тюпання. — **Ѣ́хать грунцо́ю, ѣ́хать на груня́хъ** = трю́хати, трюшко́м, трюхи́кати, трюхи́-трюхи́, тру́хати, тю́пати, тю́пки, тю́пці, підтюпцем. С. Ш. З. — Кінь біжить у трух. С. Ш. — Кінь трухає. С. Ш. — Поїхав собі тюпки. С. З.

Гру́па, рос. Symphytum officinale L. = жи́вокість, пра́вокіст, костоло́м, воло́вий язи́к. С. Ан.

Гру́ппа = гу́рт, грома́да, збі́рка, збір, ку́па, ку́пка. — Ой в містечку Богуславу сидить дівок купка, — межи ними Бондарівна, як сива голубка. н. п. — Побачимо велику силу маленьких зірок, а весь їх гурт здаєть ся чоловікови ясною білою смугою. Де-що пр. Сьв. Божий.

Группирова́ть, ся = гуртува́ти, ся, грома́дити, ся, ку́пити, ся, ку́пчити, ся.

Группирова́ніе, группиро́вка = гуртува́ннє.

Грусти́ть, ся = жури́ти ся, сумува́ти, тужи́ти, смуткува́ти, смути́ти ся, вбива́ти ся, в ту́гу вдава́ти ся. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — І жив не любила, і вмер не тужила, і не буду тужити, бо не має з ким жити. н. п. — (Див. ще під словом: **Горева́ть**).
Мнѣ́ грусти́тся = су́мно мінї, жу́рно.

Грустли́вый = журли́вий, тужли́вий.

Гру́стный, но = журни́й, но, сумни́й, но, тужни́й, но, жалі́бни́й, но, то́скний, но, журли́вий, во, тужли́вий, во. - Розважали дівчиноньку, та й журить ся журно. н. п. — Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. — Десь далеко озивала ся тужлива сопілка. н. п. — Не хили ся сосно, бо й так мінї тоскно. н. п.

Грусть = журба́, сум, смý́ток, сумо́та, сумува́ння, ту́га, нудьга́. — Журба сорочки не дасть. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звялила. н. пр. — Поїхав мій милий у чужу сторононьку, покинув журбоньку на мою головоньку. н. п. — Крізь сьміх почуєте якийсь сум. К. Х. — Нехай сум наш на Вкраїні, як та мати по дитині, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в сонні душі вриваєть ся. К. Д. — Без вірного друга великая туга. н. пр. — Більше смутку, ніж радости. н. пр. — Нудьгу го-

дую, журбу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — Лиха та радість, що по ній смуток буває. н. пр.

Гру́ша, рос. Pyrus communis = гру́ша, особ. породи — гли́ва (С. Аф. З.), ду́ля (С. Аф. З.), (маленька) — пі́ддулька, (велика, з хунт вагою) — хунті́вка, (злежала) — гнили́чка. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи мині щиру правду, що маєш на думці. н. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляна́я груша,** Helianthus tuberosus = бу́льба, волоська ріпа. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в ясині, та принесем своїм жінкам бульбів на насіння. н. п.

Грушеви́дный = грушкова́тий.

Груше́вка = дулі́вка, грушівка. — Випийте дулівки.

Гру́шевый = груше́вий, дульо́вий. — Грушевий квас.

Грушеобра́зный = д. **Грушеви́дный.**

Груши́ца = гру́шка, ду́лька.

Грушо́вый = д. **Гру́шевый.**

Гры́жа = 1. (в пахвах або в мудях) — ґила́, гила́, (хто має ґилу) — ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий, (в инших місцях) — пору́ха, гризь. — Ворчить, як ґила. н. пр.
2. д. **Брюзга́, Ворчу́нъ.**

Гры́жевникъ, рос.: а) Gnaphalium dioicum — нечу́й-ві́тер, нечу́ївка, б) Sedum acre L. — гоне́ць, молоде́нь, росхо́дник, чи́стик, чисте́ць, в) Veronica chamaedrys L. — безве́ршки, блаки́тні о́чки, одха́сник, привoро́тки, кла́д, росхо́дник, гадюче зілля (гал.), г) Achillea millefolium — дереві́й, кріва́вник, серпоріз, білоголо́вник. С. Ан.

Грыжево́й = ґи́лавий.

Гры́жникъ = 1. ґилу́н, ґи́лавий, ґилува́тий.
2. рос. Herniaria glarba L. — осту́дник, гладу́н, грім, собаче мило. С. Ан.

Гры́жница = 1. д. **Гры́жникъ 1.**
2. рос. Ajuga reptans L. — сухове́ршки, гострове́ршки, дївча́ча краса́, горля́нка. С. Ан

Гры́жный = ґи́лавий. — **Гры́жная трава́** = д. **Гры́жевникъ.**

Грыжо́вникъ = д. **Гры́жникъ 2.**

Грыжу́чка, рос. Lychnis flos cuculi L. = сьмілка, боця́нки, черепашні черевички. С. Ан.

Грызть, ся = гри́зти, ся, точи́ти, ся (С. Ш.); му́чити; свари́ти ся. — Миші поточили шоно. — **Грызть на кого́ зу́бы** = гостри́ти зу́би. — **Тоска́ грызе́тъ** = журба́ су́шить. — **Грызе́тъ гры́жа** = ворчи́ть ґила́. — **Грызть оре́хи** = лу́скати, лу́щити оріхи.

Грѣлка = грілка.

Грѣно́къ = грінка.

Грѣть, ся = грі́ти, ся. — Як зимнеє сонце — сьвітить, та не гріє. н. п.

Грѣхо́вный = гріхо́вний, грішний. — Иншого якогось гріховного пестування старе тїло просить. К. Ш.

Грѣхово́дникъ, ца = гріхово́дник, ця.

Грѣхопаде́ніе = гріх, прогріше́ння.

Грѣхъ = гріх; вина́. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. н. пр. — **Води́ть въ грѣхъ** = на гріх підво́дити, до гріха́ дово́дити. — **Грѣхъ да бѣда́ на кого́ не живе́тъ?** = без гріху́ та без ли́ха не проживеш. — **На грѣхъ ма́стера нѣтъ** = на гріх не спасе́ш ся. н. пр. — **Сме́ртный грѣхъ** = смерте́льний гріх. — **Есть тотъ грѣхъ** = нїгде гріха таїти.

Грѣши́ть = 1. гріши́ти, согріша́ти. 2. гріхува́ти. — Не має чоловіка, щоб не грішив. — І наші дворові гріхують па папа, що землї їм не дав. — Я на вас не гріхую. Хар.

Грѣшникъ, ца = грішник, ця.

Грѣшно́ = гріх, (до дітей) — грішка, грішки. — Гріх вам над бідною дївкою глумитись. Кот. — Не роби так — грішка.

Грѣшный = грішний; ви́нний, винува́тий.

Гряда́ = 1. ряд, стяга.
2. кря́ж (гір), коса́ (на воді).
3. гря́дка, гряди́на. — Грядка огірків. — Грядка моркви.

Гря́дка = 1. д. **Гряда́ 3.**
2. же́ртка. — Повісь на жертку.
3. **Гря́дки** = а) полу́драбки (у возї), б) щаблї (в драбині).

Грядно́й = огоро́дний (що росте в огороді на грядці).

Гряду́щій = д. **Бу́дущій.**

Грязи́ща = грязюка.

Грязни́ть, ся = каля́ти, ся, бруди́ти, ся, брудни́ти. — Ледачого не займай і сам себе не каляй. Гул. Ар. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Не брудь криниці: згодить ся води напить ся. н. пр.

Грязну́ля = задри́па, затьо́па, замазу́ра, заму́рзаний, на.

Гря́знуть = гру́знути. С. Аф.

Грязну́ха = замазу́ра і д. **Грязну́ля.**

Гря́зный, но = грязький, ка́льний, ка́лний, калкий, нечистий, (про білизну) — брудний, чо́рний. — Їхали через калну балку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сією на той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кальна, нечесана. н. о. — Чого ти не скинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязнѣ́ть = брудніти.

Грязь = грязь, грязю́ка (С. Аф.), кал, ка́ля, бруд, калю́ка, боло́то, багно́, багню́ка, (густа та беручка) — твань, тванюка С. Ш., (засохла) — зака́л С. З., (замерзла) — гру́да, ко́лоть, (на тілї) — не́чисть, ле́п, тури́ця, (що дуже в'їла ся в тіло) — ре́пиця, (на голові у малих дітей) — тїмениця. С. З. Ш. — Сїй овес у грязь — будеш князь. н. нр. — Хто хоч мал, не топчи його в кал. н. пр. — Як свиня в болоті.

Гря́нуть = 1. грімну́ти, загремі́ти, загуркотїти, загрюкотїти. — Грімнув грім і дощ полив ся. — По під небом геть загуркотїло. К. Ш.
2. уда́рити, ки́нутись. — Кинулись на ворогів.
3. з'яви́ти ся, прибу́ти (несподївано).

Гря́нуться = д. **Громы́хнуться.**

Губа́ = 1. губа́, здр. гу́бонька, губеня́, мн. гу́би, гу́бки, гу́боньки, губеня́та. — **Отви́слыя губы** = ва́рги, ка́пиці. — **Гу́ба не ду́ра** = ла́сий, не ду́рень, мі́тець (до чого). — Ла́сий на ковбаси. н. пр. — Не дурень випити. — **Закуси́ть, прикуси́ть гу́бу** = прикуси́ти язика́. — А що, прикусив язика? — **Развѣ́сить, распусти́ть гу́бы** = розпусти́ти гу́би, як ка́пиці, розпусти́ти ка́пиці.
2. гриб Polyporus = гу́бка, трут, тру́тник. С Ш. — **Губа́ берёзовая** = березня́к.

Гу́ба = зато́ка, са́га, за́водь (морська).

Губа́нъ, губа́нья, губа́рь, губа́стикъ (про дітей), **губа́стый, губа́чъ, губа́шка** = губа́нь, губа́ч, губа́чка, губрій, ка, поб. — губрія́ка (С. Аф.), губа́тий, та.

Губёнка, губёнки = гу́бка, гу́бонька, губеня́, гу́боньки, губеня́та.

Губе́рнія, губе́рнскій = губе́рня, губе́рський. — **Г. городъ, житель** = губе́рське місто, губе́рня, губе́рець. — Поїхав у губерню. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Губина́ = 1. гу́би. (Д. **Грибъ**). — А хто любить губи, а я печериці. н. п.
2. я́годи, о́вочі.

Губи́тель, ница = погуби́тель, ка, згу́бця. (С. З. Ж.).

Губи́тельный = згу́бний.

Губи́тельство = згу́ба. — Втїкайте, панове, в Польщу з України, буде вам великая згуба К. Д.

Губи́ть, ся = губи́ти, ся, занапаща́ти, ся, збавля́ти, ни́щити, ся, (С. З.), пусто́шити, (час) — тра́тити, марнува́ти час. — Занапастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занапастив молоду дївчину. н. п. — Нехай буду один погибати, козацького війська не збавляти. н. п.

Гу́бка = 1. 1. гу́бка, гу́бонька, губеня́. (Д. **Губа́ 1** і **Губёнка**). 2. Spongia — гу́бка.

Губкова́тый = губкова́тий; дїрча́стий, дїрча́тий, дїркува́тий (С. Л.).

Губно́й = губний.

Губошлёпъ = 1. роззя́ва, ґа́ва. С. З.
2. д. **Болту́нъ 1.**

Гу́бчатый = д. **Губкова́тый.**

Губьё = гу́би (Д. **Грибъ**).

Гугу́, тільки у виразї „**ни гугу́!**" = ні чи́рк (С. З.), анї теле́нь.

Гуде́ніе = гудїння (С. Л.); бри́нькання, цигикання.

Гуди́ла, гуди́льщикъ = гудій, гуду́н (С. Аф.), цигикач.

Гуди́ть = гра́ти на скри́почцї з трьома́ стру́нами (д. **Гудо́къ 1**), гудїти, густи́; бри́нькати, цигикати, ре́піжити. — Так цигикає на скрипцї, хоч з хати тїкай.

Гудове́нь = гудїння; га́лас, гам.

Гудо́къ = 1. муз. струме́нт на взір скри́пки, з трьома́ стру́нами.
2. гудо́к (паровий).

Гудо́чникъ = скри́пник, що гра́є на скри́почцї з трьома́ стру́нами. (Д. **Гудо́къ 1**).

Гудьба́ = гра на такій скри́почцї.

Гудъ, гудѣ́ніе = гудїння. С. Л.

Гудѣ́ть = гудїти, густи́, (про вогонь) — гоготїти, гуготїти, (глухо або здалека) — стугонїти, (з гурчанням) — гурча́ти, хурча́ти. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Днїпро по скелях, бєть ся об пороги. В. Щ. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. н. пр.

Гужъ = гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — каблу́чка. — Як узяв ся за гуж, не кажи, що

недуж. — **Гужо́мъ** = а) на ху́рах, на воза́х, б) гуже́м, ва́лкою.

Гу́зица, пт. Motacilla = трясогу́зка, тряси́хвіст, тряси́хвістка, тряси́дупа. С. Ш.

Гу́зка = гу́зка (на пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бре́дня — гузи́рь С. Аф., у птиць — ку́прик.

Гулево́й = гуля́щий. С. Аф. — Сьогодня гулящий день.

Гулёжъ = гульня́.

Гулёпа = 1. гуля́ка, гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий. С. З. — На потіху гулящим людям. Куліш.

2. рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, барабо́ля, барбо́ля, бу́льба. С. Ан.

Гу́лить = 1. агу́кати, усьміха́ти ся (про малих немовлянток). — Дитина вже почина агукати.

2. тішити, ба́вити. — Я його малесеньким бавила на руках. С. З. — І бавить своє маленькеє вnуча. К. Ш.

Гу́лкій = гучни́й.

Гулли́вый = гульли́вий (С. Аф.), гуля́щий.

Гулъ = 1. гу́к, го́мін. С. Аф.

2. луна́. — Вигукує так, аж луна йде.

Гульба́ = гульня́.

Гу́льбище = гу́льбище, гу́лянка, гри́ще. — Ходім на гулянку. — Пішла на грище.

Гу́льникъ, рос. Trapa natans L. = боло́тні, водяні́, чо́ртові оріхи, котелки́. С. Ан.

Гульно́й, гу́льный = д. **Гулево́й.**

Гульну́ть = пяним напи́ти ся і д. **Гуля́ть.**

Гулю́кать = гра́ти у піжмурки, в пана́са і т. д.

Гулю́чки = піжмурки, пу́жмірки, пана́с, куцю-ба́ба (С. З.), ціці-ба́ба. — Давайте грати у піжмурки.

Гуля́вникъ = 1. рос. Sisymbrium officinale L. = сухоре́брик, сухоре́бриця. С. Ан.

2. яє́шня з карто́плею.

Гуля́ка = гультя́й, зб. гультя́йство, гульві́са. С. Аф, З. Л. — А гультяй той усе пе, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гуля́нье = гуля́ння, гу́лянка (С. Аф.), прогуля́ння, гульня́ (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щебетання, нема мого миленького, не бере й гуляння. н. п. — Пішов на прогуляння.

Гуля́нка = гу́лянка, гульня́; гуля́щий час, дозві́лля. — Зроблю коли небудь на дозвіллі.

Гуля́ть = 1. гуля́ти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла. н. п. — Годі тобі гуляти, — час братись за діло. — **Гуля́ть къ кому́** = прихо́дити до ко́го, одві́дувати. — **Гуля́й къ на́мъ** = прихо́дь до на́с.

2. гуля́ти, кури́ти, бенкетува́ти. — Еней по давньому звичаю тоді для празника курив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н п.

Гуля́ться = 1. гуля́ти ся. — Щось міні не гуляєть ся.

2. гуля́ти, полюва́ти, (про собак і вовків) — тїкати ся. — Корова полює. — Коло Ганни Зачатія (9-го студня) вовки тїкають ся. С. З.

Гуля́фный = шипши́новий.

Гуля́фъ, рос. Rosa canina L. = шипши́на (укр.), ро́жа ди́ка, шипча́к (гал.). С. Ан.

Гума́нность, гума́нный, но = лю́дяність, лю́дяний, но.

Гуме́нникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожа́рня, стого́вище, по́дина, по́диння (де ставлять скирди і стоги).

2. гуме́нний, токови́й (що доглядає за роботою на току.)

3. поро́да ди́ких гусе́й — Anser segetum.

Гуме́нный = токови́й (що належить до току або водить ся коло току).

Гуме́нце, гуменцо́ = гуме́нце (кружечок виголений на маківці у ксьонзів). — **Гуме́нце попо́во,** рос. Leontodon taraxacum L. = кульба́ба. С. Ан.

Гуме́нщикъ = гуме́нний, токови́й (що доглядає за током).

Гумно́ = тік, ток, (де молотять кіньми) — гарма́н. Херс., (місце перед током) — передті́к, (за током) — пригуме́нок, (де ставлять скирди і стоги) — стожа́рня, стого́вище, стого́висько (под.), по́дина, по́диння, (будова) — клу́ня (лїв.), стодо́ла (прав.). — Моє не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чиєму току молотять, тому й хліб возять. н. пр. — Як у клуні не молотить ся, то в хатї колотить ся. н. пр. — Хліба повна клуня. С. З. — Біда й на престолї, як нема нічого в стодолї. н. пр.

Гуньба́ = 1. рос.: а) Melilotus coerulea Lam. = бурку́н-зїлле, сірозїлле, б) д. **Бѣлосто́йка.** С. Ан.

2. плі́снявка (у дітей).

Гуня́вый = шолуди́вий, голомо́зий. — Шолудиве порося і у Петрівку змерзне. н. пр.

Гуня́вѣть = шолуди́віти.

Гурти́ть = карбува́ти (монету).

Гуртово́й = гуртови́й (належачий до гурту і що продаєть ся гуртом).

Гуртовщи́къ = 1. гуртовни́к (що продає гуртом).

2. зго́нщик (С. Аф.), гуртопра́в. (Згонщиками зовуть теж не тільки хазяїна гурта або згона, а й погоничів, а старшого між ними — гуртоправом).

Гуртъ = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гу́рто́мъ** = 1. гурто́м, огу́лом, ва́лом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбо́ю, ра́зом, гурто́м. — Чого ви такою юрбою насунули? — Ми пішли разом, гуртом.

2. карб, карбі́ж (на монеті).

Гурьба́ = юрба́, юрма́. — Уміщав ся поміж юрбою ярмарковою. С. З.

Гуса́рня = гу́сятник.

Гуса́ръ = 1. гуса́рин. С. Аф. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль; чого ж міні його шкода, чого його жаль? Що гусарин чорноусий, що на йому жупан куций, що Машою звав? К. Ш.

2. пи́нхва. — Задав пипхву — нехай чха. н. пр. — Боги в Олимпі стали чхати — Турн їм ізволив пипхви дати. Кот.

Гу́сеница = 1. (Eruca) — гусе́ниця, зб. гу́сень, гусельня́ (С. Л.), волохата — во́лос, волосі́нь. (С. Л.). — З гусениці метелик став, хороший, золотий аж сяв. Б. Б.

2. рос. Potentilla anserina L. = гу́сячі лапки, гуся́тник, золотни́к, золототи́сячник, пов'я́зок (укр.), мяку́ш, бі́лочник. С. Ан.

Гусёнокъ, гусёнышъ = гуся́, гуся́тко, гусеня́, гусеня́тко. — Гуси, гуси, гусенята, візьміть мене на крилята. п. к.

Гусине́цъ = д. **Горо́шекъ** — Vicia cracca.

Гуси́ница, рос. = 1. д. **Гу́сеница 2.** — 2. Orobus Vernus L. — горо́х або горо́шок горобі́ний, ди́кий, серде́шна трава́, черевички, зозу́лїні черевички, пі́вники. С. Ан.

Гуси́нникъ, рос. Achillea millefolium L. = дереві́й, кріва́вник, сернорі́з. С. Ан.

Гуси́ный = гу́сячий. — Гусяче перо. — **Гуси́ная па́жить** = д. **Гу́сеница 2.** — **Гуси́ный (мле́чный) путь** = Бо́гів шлях, чума́цька дорога. — По небу йде нїби широка ясна смуга; то, кажуть люди, чумацька доро́га, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Сьв. Б. — **Гуси́ныя ла́пки** = гу́сячі ла́пки (зморшки на висках). — **Гуси́ная ко́жа** = си́роти (на кожі у чоловіка). — Змерзла так, аж сироти виступили. — **Гуси́ная ла́пка, нога́** = рос.: а) Chenopodium — лобода́, б) Alchemilla vulgaris L. — при́воротень. С. Ан.

Гуси́ный лукъ, рос. Gagea lutea Schult — подзо́рушний ряст, G. pusilla — гуся́тник. С. Ан.

Гу́сли = гу́слї, здр. гу́сельки (С. Аф.); цимба́ли (теж гуслї, але на гуслях бють по струнах пальцями, а на цимбалах палочками). С. З.

Гусли́стъ, гусля́ръ = гусля́р. С. Аф.

Гу́снуть = д. **Густѣ́ть.**

Густе́ль = гу́ща.

Густе́некъ = д. **Густова́тый.**

Густера́ = 1. риба Abramis blicca, vimba — густи́рь, з породи лящів.

2. гущиня́, густиня́ (С. Аф.), гуща́вина, гу́ствина́ (в лїсї). С. З. Л.

Густёхонекъ, густёшенекъ = густїсі́нький, густе́сенький. С. Аф.

Густи́ = д. **Гудѣ́ть.**

Густи́ть = густи́ти, згуща́ти.

Густня́къ = д. **Густера́ 2.**

Густова́тый = густе́нький, круте́нький. — Густенька каша, та не наша, а наш несолений куліш; як хочеш, так його і їж. п. пр.

Густо́й = густи́й, (про тїсто, кашу, мішанину то що) — туги́й, крути́й, (про рослину, власне про квіт, овочі і листи, про збори в одежі) — ря́сни́й. — Круте яйце́. — Крута каша. — Рясна́ свита. — **Въ густу́ю** = д. **Вгусту́ю.**

Густоли́ственный = ря́сни́й. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. п. п.

Гу́стость, густота́ = густиня́, гущиня́. С. Аф.

Густы́ня = гущина́, гу́ствина, гуща́вина (в лїсї). — Заліз у саму гущавину.

Густы́шъ = все́ густе́; гу́ща. — На днї зостала ся сама гуща.

Густѣ́е = густїше, тугі́ше, крутїше, ряснїше (Д. **Густо́й**).

Густѣ́ть = густї́ти, густї́шати, гу́скнути, тугі́шати, тужа́віти. — Хмари густїшають. — Кров гускне. — Грязюка почала тужавіти.

Гу́сыня = гу́ска.

Гусь, пт. Anser = гуса́к (самець), гу́ска (самиця), мн. гу́си. — **Гусь кита́йскій,** Anser cygnoides = ґерґе́ля. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. н. пр. — **Гу́си** = си́роти. (Д. **Гуси́ная ко́жа**). **Гу́семъ, гусько́мъ** = (про журавлів та инших птиць) — ни́зкою, ключо́ю, ключе́м, (про їзду) — гуже́м, ва́лкою. — Із вирію журавлї летять високо ключами. К. Ш.

Гуся́тина = гу́сятина.

Гуся́тня = гу́сятник.

Гуто́ра = д. **Говору́нъ.**

Гуто́рить, гу́торить = бала́кати, роз-

мовля́ти, базі́кати, баля́си точи́ти. — Нема мого миленького, що кариї очі, нї с ким мінї розмовляти, сидя опівночі. н. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гу́торъ = бала́чка, базі́кання. (Д. **Бесѣ́да** і **Болтовня́**).

Гу́ща = 1. гу́ща (лїв.), фуз, фус. (прав.) С. Ш.). — На днї самий фус.

2. д. **Густера́ 2, Гу́стость** і **Густы́ня.**

Гуща́къ = д. **Густы́ня.**

Гущина́ = д. **Гу́стость** і **Густы́ня.**

Гу́ще = д. **Густѣ́е.**

Д.

Да = 1. так, еге́, еге́ж, авже́ж, адже́ж (С. Ш.), пра́вда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авже́ж. — **Ни да, ни нѣтъ** = нї так, нї ся́к; нї те, нї се́.

2. та, і. — Чорт та його дїти папують в сьвітї. н. пр.

3. але́, но, та. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хотїв би, та ба! — Я б душею раднїший, але щож маєш робити, коли не можна.

4. неха́й. — Нехай так буде, як кажуть люди. н. пр.

Дабы́ = аби́, щоб. — Благаю Бога, щоб дав мінї...

Дава́лецъ = дава́лець (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Дава́льщикъ = даве́ць. — Від злого давця бери і капця́. н. пр.

Дава́ніе = дава́ння.

Дава́ть, ся, дать, ся = дава́ти, ся, да́ти, ся. — **Дава́ть въ долгъ** = на́бір дава́ти, навіря́ти, боргува́ти. — Шинкарочка мене знає, на три копи навіряє, на чотири прищитає. н. п. — Як станеш усїм боргувати, прийдеть ся сорочку латати. н. пр. — **Д. взаймы́** = позича́ти, у пози́чку дава́ти. (Д. **Взаёмъ**). — **Д. въ обрѣ́зъ** = ви́давцем дава́ти. — **Дать знать** = оповісти́ти, звісти́ти, да́ти звістку. — **Дать доро́гу** = зверну́ти, уступи́тись. — **Д. на сло́во** = на віру да́ти. — **Д. клятву** = заприсягти́сь, поклясти́сь. — **Дать друго́й оборо́тъ дѣ́лу** = поверну́ти спра́ву. — **Д. отчётъ** = зда́ти спра́ву. — **Д. отступно́го** = одчіпно́го да́ти. — **Д. о́чную ста́вку** = звести́ віч-на́-віч. — **Д. та́ску** = прочуха́на да́ти. — **Д. тумака́, толчка́** = стуса́на да́ти. — **Д. тя́гу, стрекача́, стречка́** = да́ти дра́ла (С. Ш.), дмухну́ти, дремену́ти, чкурну́ти (С. Ш.), пята́ми пакива́ти, тя́гу да́ти, дмухача́ да́ти, дмухну́ти дра́ла. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот. — **Д. себя́ знать, по́мнить** = в знаки́, в тямки́, в па́мятку да́ти ся, памятко́вого да́ти, впекти́сь. — **Д. залпъ** = ви́палити (разом). — **Д. всѣмъ** = обда́ти. — **Д. шпо́ры** = сти́снути острога́ми. — Ой як стисне козак Нечай коня острогами. н. п. — **Ни дать, ни взять** = точнїсїнько, достоту. — **Дай, да́йте** = да́й, те, ке́, те. — Коли не вмів пирога з'їсти, ке його сюди. в. пр. — Кете лиш кресало. К. Ш. — **Да́й Богъ, Богъ да́стъ** = д. під сл. **Богъ.**

Дави́ть, ся = дави́ти, ся, гнїти́ти, души́ти, ся, ти́снути, стиска́ти, ся, чани́ти, ся. — Давити олїю. С. Аф. — Чого ти мене так тиснеш за руку? С. Ш. — Нема мого миленького, жаль душу стискає, тож моє серденько о нїм памятає. н. п. — Їсть, аж давить ся. — **Да́витъ грудь** = в гру́дях да́вить.

Да́вича = допі́ро, неда́вно (власне — за скільки годин до сього часу).

Да́вишній = неда́внїй (що був за скільки годин перед сим).

Да́вка = тїсно́та, тїсня́ва, ти́ск. С. Ш. — Тїснота така, що й києм не протиснеш. С. Ш.

Да́вленикъ, ца = 1. заду́шений, на.

2. вішальник, ця. — Зняли вішальника з бантини.

Давле́ніе = давлї́ння, гнї́т, ти́скання, тиск. С. Ш.

Давне́нько, давне́хонько = давне́нько, давне́сенько, давнїсїнько. С. Аф.

Давни́шній, да́вній = да́внїй, давнїсїнький, коли́шнїй, (дуже) — бо'знаколи́шнїй, відколи́шнїй, спозаколи́шнїй (про що прикре) — ка́'знаколи́шнїй. — Бо'знаколишнї случаї в душі своїй перебіраю. К. Ш.

Давно́ = давно́; відда́вна, відко́ли. — **Давно́ когда́-то** = коли́сь, давно́ коли́сь. — **Давны́мъ давно́** = ду́же давно́, бо́'знаколи.

Да́вность = да́вність, давни́на́. — Хто би давність земскую не позивав, таковий вічне

о то мовчати маєть. Ст. Л. — Давня то давнина, а наче вчора діялось. Мар. Вов. — Се давня давнина, ще за Палія було. н. о.

Давнопрошéдшій = спозада́вній, спозаколи́шній (С. З.), давноминýлий, позаколи́шній, бо'знаколи́шній.

Да́вѣ, да́вѣча = д. **Да́вича.**

Да́же = аж, на́віть. — Щоб аж ворогам було тяжко. н. пр. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Чужі люди не приймають, старці навіть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Да́кальщикъ, ца = пота́кач (С. З.), ка, та́кач, ка (С. Ш.); підбрéхач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Да́канье = та́кання. С. Ш.

Да́кать = та́кати (С. Ш.), підта́кувати. С. З.

Далéкій = далéкий, да́льній.

Далёко, далекó = далéко, (не дуже) — далечéнько, (дуже) — геть далéко, геть-гéть далéко, геть. — Далеко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів геть аж за Вислу. н. д. — Геть-геть далеко поїхав. — **Тамъ далéко** = ген-гéн. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. н. пр. — **Далекó зайти́** = за хма́ру зайти́, забреха́ти ся. — **Далекó емý до негó** = далéко кýцому до за́йця. н. пр. — **Далекó превзойти́** = ви́передити, попереди́ти (кого).

Далекóнекъ, далекóнько = далечéнький, далечéнько. С. Аф. — Чи далеко до міста? Та ще далеченько.

Далéкость = далéкість.

Далекóхонекъ, далекóхонько = дýже далéкий і д. під сл. **Далёко.**

Далéче = д. **Далёко.**

Далечи́ть, дали́ть, ся = віддаля́ти, ся.

Далина́, даль = далина́, далиня́ (С. Л.), далечина́, далечíнь, далечéнь (С. Л.), да́леч.

Да́льній = далéкий, да́льній. — **Да́льняя дорóга** = далéка дорóга. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далеку дорогу. н. п. — **Да́льній рóдственникъ** = далéкий рóдич. — **Дальнѣ́йшій** = да́льший.

Дальнови́дность = прозóрність, обáчність, далекогля́дність (гал.).

Дальнови́дный = прозíрний, обáчний.

Дальнозóркій = далекозóрий.

Да́льность = д. **Далéкость** і **Далина́.**

Да́льный = д. **Да́льній.**

Да́льше, да́лѣе = да́льш, да́льше, да́лїй, да́лї. С. Л.

Да́ма = 1. пáнї, пáнія, да́ма, дамýня. (К. Д. Ж.) — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

2. (в картах) — кра́ля, ви́шник. С. Л. — Малорус. игры. Кіев. Ст. 1887—6.

3. (в грі в дамки́) — да́мка.

Дама́, дама́скъ = єдамáшка. — А деж твої, пане Саво, тиї єдамашки, що їх набрав на Вкраїнї жінцї на запаски? н. п.

Да́мба = грéбля, га́тка, зага́т. (С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Да́мка = д. **Да́ма 3.**

Да́мочка = пáнїйка, дамýня. (К. Д. Ж.).

Да́мскій = пáнїїн.

Да́нная = да́нна. (Запис на грунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Да́нникъ, ца = да́нник, ця, голдівник, ця. (С. З.).

Дань = дани́на (С. Аф. Л.), пода́ток (С. З. Л.). — Від бжоли — вóсковé, (від борошна — сухомéльщина, від вола — поволóвщина, рогове́, від зерна — о́сип, від рала — ралéць (сьвятковий подарунок), від риби — лóвщина, ста́вщина, за проїзд — возове́, мостове́. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — чинш. — Чинші і всякіє плати мають давати підданиє. С. З. — Возового по пів золотого. н. д. — За Хмельницького старого жили не узнаючи ральців. Петрик. С. З.

Дарéніе = дарува́ння.

Дари́тель, ница = дарува́тель, ка, подарýйко. — Подаруйко за Дніпром без штанів бігає. н. пр.

Дари́ть = дарува́ти. — **Дарённый** = дарóваний. С. Аф. Л.

Дармоѣ́дъ = дармоїд.

Дарова́ніе = 1. д. **Дарéніе.**

2. зда́тність, дотéпність, тала́н (С. З.), таланови́тість (С. Ш.), хист (С. З.), кебéта. — Ех, як би б-то... та що й казать? кебети не маю. К. Ш.

Дарови́тость = д. **Дарова́ніе 2**

Дарови́тый = зда́тний, дотéпний (С. З.), таланови́тий, тала́нливий, тала́нний (С. Ш.), кебéтний (С. З.), уда́тний (С. Ш.), стíшний (С. З.).

Даровóй = дарóваний, дармови́й, дарéмний. — Тому й сьвіт великий, кому хліб даремний. н. пр.

Даровщи́на = дарéмщина, дарови́зна, дарýнок, подарýнок. — Даровизна якая до-

брохотная. Б Н. — **На даровщи́нку** = на дурни́цю, на дурни́чку, дурни́чками. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як панщина даремщина од панів втікала. н. п.

Да́ромъ = 1. да́рма, ду́рно, да́ром, даре́мне, на дурни́цю, за так гро́шей, за спаси́бі, (трохи не дурно) — за пів-да́рма. — Йому досталось да́рма. — Поїхав панич, викормивши коні дурнісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. ма́рне, да́рма, даре́мне, ду́рно. — Літа наші молодиї марне пронеслись. К. Ш. — Як марне нажив, так марне і піде. н. пр. — Сьвітить місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. н. п. — Причепив ся га́рма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п.

3. **Да́ромъ что́** = дарма́ що, хоч. — Дарма́ що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма́ що хитрий, а й його обдурили. — Дарма́ що лає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кинути.

Да́рственный = даро́ваний, дарови́нний.

Даръ = дар (Номис.), дару́нок (С. Л.), подару́нок, дарови́зна (С. З.) і д. **Гости́нецъ**. — Не жаль мині подарунків, що я дарував, а жаль мині тії губки, що я цілував. н. п.

Да́тель = даве́ць, даді́й, дава́ч. — Від злого давця бери і кापця. н. пр. — **Да́тельный паде́жъ** = третій паде́ж (грам.).

Дать = д. **Дава́ть**.

Да́ча = 1. дава́ння, ви́дача, да́ча (С. Аф.).

2. пла́та, запла́та.

3. ху́тір, підво́рок. С. З. — Зимою у го́роді, а в літку на хуторі. Адес. — А підворок свій Гончарівку велів обнести валом. С. З.

4. да́ча. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нашій дачі не багато сінокосу. — **Да́ча о́бщаго владѣ́нія, не размеже́ванная** = ся́брина да́ча (Черниг.).

Да́чникъ = 1. хуторя́нин. (Слово да́чник найбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у го́роді, а в літку на хуторі біля города.).

2. спільник, това́риш, хто має свою пайку в спільній не розмежованій дачі), ся-бе́р,, сябро́ (Чернигівщина).

Дая́ніе = 1. дава́ння.

2. да́нок (С. З), да́нка.

Дая́тель = д. **Да́тель**.

Два = два, дво́є, дво́єчко, двойко́. — **Два съ полови́ной** = півтретя́. С. З.

Двадцатикопѣ́ечникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семигри́веник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнациї), сорокі́вець (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = два́дцять, два́дцятеро.

Два́жды = двічі, двічі по два. — Лінивий двічі робить, скупий двічі тратить. н. пр. — Двічі літо не буває. н. пр.

Дверь = две́рі. — **Дверь опускна́я** = ля́да. С. Л. — Одпер ляду тай поліз. н. к. — **Двери одноство́рчатыя, двуство́рчатыя** = одина́рні, подві́йні, двойча́ті. (Теж про браму). — Приїзжає козаченько під ворітечка: двойчатиї ворітечка одчинили ся. н. п. — **Две́рца, две́рка, две́рцы** (у брамі) — хві́ртка, хві́рточка, (у ридвані) — две́рці, оболо́на. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр. — Тільки приїхав, зараз оболону одчинили К. З. о Ю. Р.

Дви́гательный = поруша́ючий.

Дви́гать, ся, дви́нуть, ся = дви́гати, ся, дви́гнути, ся (С. Аф.), со́вати, ся, су́нути, ся (С. З.), ру́хати, ся, руша́ти, ся(С. З. Л.), — (по малу) — пле́нтати ся, плуга́нити ся, теле́пати ся, тягти́ ся, (у великому числї) — су́нути, пла́вом пливти́. — Нехай мруть, та нам дорогу труть, а ми сухарів насушим, тай за ними рушим. н. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. н. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, в дорогу рушали. К. Ш. — Переночували вони і на другий день раненько рушили опять у дорогу. н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з лавок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом пливе. С. Л.

Движе́ніе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. Л.), руша́ння, поруше́ння (С. Ж.), по́двиг. — **Движе́ніе вперёдъ** = по́ступ. — **Нево́льное движе́ніе** = ві́друх. — Місяць має троякий рух: коло своєї осі, надокола землі і разом з нею навкруги сонця Де-що про Сьв. Божий. — Останнім відрухом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без подвигу. Хар. — Порушення сердечне. С. Ж.

Дви́жимость = 1. рухли́вість. — Рухливість живого срібла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, добро́, худо́ба (переважно скотина), не зна́чне або й зовсім мизерне — збі́жжя (С. Аф.), мана́тки, мизе́рія (С. З.), злидні. — Скину кожух з себе, буде впиться й похмелить ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. н. п. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. н. пр.

Дви́жимый = 1. рухо́мий, ру́хавий. — **Дви́жимое иму́щество** = д. **Дви́жимость 2.** — Шати і всякії убори і всї иншії речі рухомії. Ст. Л.
2. зру́шений, пору́шений.

Дво́е = дво́є, дво́єчко, двойко́, дво́х. — А у його та було двойко діток. н. к. — Нас було двох. Прав.

Двобра́чіе = дру́гий шлюб.

Двогла́вый = двохголо́вий.

Двоеду́шіе = лука́вство, хвальши́вство, не щи́рість.

Двоеду́шничать = лука́вити. — Всяк, хто не може, той дуже скрипить, хто не лукавить, той ззаду сидить. Сковорода.

Двоеду́шный = лука́вий, не щи́рий, хвальши́вий, позаві́чний, позаві́чник, ця.

Двоеже́нецъ = двужо́н. (Мирний — Хіба ревуть воли.)

Двоезу́бецъ, рос. Bidens = череда́, собачки́, соба́чі репяхи́, стрілки́. С. Ап.

Двоекра́тно = двічі.

Двоекра́тный = двохразо́вий.

Двоели́стникъ = д. **Бѣлокопытникъ.**

Дво́и = дво́є, дво́єчко, два, дві, двох, па́ра. — **Дво́и са́ни** = дво́є сане́й. (Про паристі речі) — дві па́ри. — **Дво́и сапоги́** = дві па́ри чобіт.

Дво́йка = па́ра, (в картах) — дві́йка. — **Дво́йка лошаде́й** = па́ра ко́ней.

Двойльный = перего́нний. — **Д. кубъ** = ле́мбик. С. З.

Дво́йни = двойня́та, двоє́шки, близня́та, близнюки́. (С. Ш.).

Двойни́къ = двойни́к. — Його батькові перед смертю двойник являєсь. п. о.

Двойни́чки = д. **Дво́йни.**

Двойни́чникъ = близня́, тко, близню́к. С. Ш.

Двойно́й = дві́йний, двоїстий, подві́йний. — Подвійні вікна. — Тепер я чую в собі подвійну силу. Фр. — Червоних золотих подвійних сім. Ст. Опис. Кіев. Ст.

Дво́йня = 1. па́ра. 2. д. **Дво́йни.**

Дво́йственно = вдво́є, удво́є. С. Ш.

Дво́йственность = дві́йність, подві́йність.

Дво́йственный = дві́йни́й, двої́стий, подві́йний, двозна́чний.

Двои́ть, ся = 1. двої́ти, ся, подво́ювати, ся. — В очах йому подвоюєть ся. (Про обкладки)
2. перегані́ти (через лембик).
3. перео́рювати, ся (вдруге землю).

Двойча́тка = 1. близня́та, близнюки́ (коли річ про овоці або инші речі, що по двоє вкупі, на пр. оріхи, горшки то-що)
2. двойча́тка (натайка).

Двойча́тый = двойча́стий, двої́стий, подві́йний, пари́стий.

Дворе́цкій = клю́шник, (стар.) — ша́фарь.

Дворе́цъ = дворе́ць, пала́ц, пала́ти. — От приходить він у царський дворець. п. к. — І на скелї крутобокій з мур кріпких палац високий. В. Щ.

Двори́ть = щасти́ти, вести́сь. — **Не двори́ть ему́** = не веде́ть ся, не щасти́ть.

Дво́рникъ = дві́рник. О. С.

Дво́рничиха = дві́рничка.

Дво́рничій = дві́рницький, дві́рників.

Дво́рня = дві́рня, двораки́, че́лядь.

Дворно́й = дворо́вий.

Дворо́вый = дві́рський. — **Дворо́вый человѣ́къ, дворо́вая дѣ́вка** = двора́к, дво́рка. — Один чобіт на підкові, а другий на корку; а хто хоче лиха знати, то засватай дворку. п. п.

Дворцо́вый = дворце́вий, палацо́вий.

Дворъ = 1. Двір (Царська родина і двораки; Царь і його рада).
2. двір, дво́рище, подві́рря, надві́рря. — А в мого батенька двір над водою, сад над горою. н. п. — Дїти бігали по подвіррю. К. З. о Ю. Р. — Була у нас і хата добра і дворище чимале. п. о. — **За́дній, че́рный дворъ** = задві́рок. — **Посто́ялый дворъ** = заїздний, заїжджий, посто́ялий двір, за́їзд. — **Ско́тный дворъ** = о-бо́ра, загін, за́города, коша́ра. — Сімсот волів в оборі. н. п. — Тобі, мати, повнї обори, мінї давай рябії корови. п. п. — Сі всї були в другім загонї, як би лопата або конї. Кот. — Забрав ся як вовк у кошару. н. пр. — **Взойдётъ солнце и къ намъ во дворъ,** н. пр. = і в наше віконце засьвітить сонце. н. пр. — **Взять за́тя во дворъ** = у при́йми взя́ти. — **Дворъ або дворъ** = двір з дворо́м, ря́дом. — **На дворѣ́** = на дво́рі. — **Не ко двору́** = не годи́ть ся, не підхо́дить, не до ді́ла. — **Со двора́** = знадво́ру. — **Пора́ гостя́мъ по двора́мъ** = час до до́му.

Дворяни́нъ, дворя́нка = дворяни́н (С. Аф.), шля́хтич (С. З.), пан, дворя́нка, шляхтя́нка, па́нї.

Дворя́ниться = пані́ти, запані́ти, пано́шити ся. — Сидить мила, запанїла —

чорт'ма дров ні поліна. н. п. — З панами спізнавсь, та й напошить ся. Ган. Барв.

Дворя́нскій = дворя́нський, (С. Аф.), шляхе́тний (С. З.), шляхе́тський, па́нський. — Бо я панського роду, я дворянського роду — не ходила боса з роду. н. п.

Дворя́нство = дворя́нство, шляхе́тство, шля́хта (С. З.), па́нство.

Двою́родный = двою́рідний. — **Д. братъ, сестра́** = брат, сестра́ у пе́рвих, в пе́рвих. — Василь бабі сестра в первих. н. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).

Двоя́кій = 1. двоя́кий, двоїстий, подві́йний.

2. двозна́чний.

Двугла́вый = д. **Двоегла́вый.**

Двугоди́чный, двугодова́лый = двохлі́тній, дворі́чний.

Двуго́рбый = двого́рбий.

Двугри́венникъ, ный = д. **Двадцатикопѣечникъ.**

Двудённый, двудне́вный = дводе́нний. С. Л.

Двудо́льный, бот. Dicotyledones = двочастко́вий.

Двудо́нный = дводе́нний.

Двузу́бецъ = д. **Двоезу́бецъ.**

Двуко́лка = біда́, бі́дка. — Поїхав бідою. С. Ш.

Двукопы́тный = ра́тишний. (Про животину, що має ратиці.)

Двукры́лый = двокри́лий.

Двули́чный = 1. (про тканину) — міньо́ний, одмі́тний. — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.

2. лука́вий, не щи́рий, хвальши́вий, позаві́чний.

Двули́шневый = д. **Двули́чный 1.**

Двуло́пастный = д. **Двудо́льный.**

Двулѣ́тній = д. **Двугоди́чный.**

Двумѣ́сячный = двохмі́сячний.

Двуно́гій, двуно́жный = двоно́гий, двохно́гий.

Двупо́лый = (Hermaphrodite) = двоспа́стний.

Двусло́жный = двосклад́о́вий. Гр. Огоновського.

Двусмы́сленность = двозна́чність.

Двусмы́сленный, но = двозна́чний, но, річ на дво́є, і сяк і та́к.

Двуспа́льный = подві́йний. — Подвійне ліжко.

Двуство́льный = подві́йний. — **Двуство́лка** — подві́йна рушни́ця.

Двуство́рчатый = двойча́тий, двоїстий, подві́йний. — Приїзжає козаченько під ворітечка: двойчатиї ворітечка одчиняли ся п. п.

Двусторо́нній = двобо́кий, обопі́льний, обопо́льний. (С. Л.).

Двусѣменодо́льный, двусѣменоли́стный = д. **Двудо́льный.**

Двухгоди́чный = д. **Двугоди́чный.**

Двухкопе́ечникъ = дві копі́йки, сьома́к.

Двухкопе́ечный = двохкопі́їшний.

Двухмачто́вый = двохщо́глий. — Двохщоглий корабель.

Двухнедѣ́льный = двохтижньо́вий.

Двухо́хлый = двочу́бий.

Двухэта́жный = на два по́верхи (про будову).

Двѣна́дцать = двана́дцять.

Двѣ́сти = дві́сті, дві́ста.

Де = мов, мовля́в.

Дебёлый = дебе́лий (С. Аф.), товсти́й, гладки́й, тверди́й, міцни́й.

Дебоши́рить — бешкетува́ти, шурубу́рити, бу́чу збива́ти, ши́беничати, галабу́рдити.

Дебоши́ръ = ши́беник, шиба́й-голова́, гультя́й, галабу́рдник (гал.), урви́голова́.

Дебо́шъ = бе́шкет, бу́ча, гарми́дер, колотне́ча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.

Дебрь, частіше мн. **де́бри** = не́тря, пу́ща; байра́к. — По пущам, по нетрим жовту кість жвакували. н. д.

Де́верь = ді́вер, шва́ґер.

Девеси́лъ, рос. Inula Helenium L. = диво-си́л, ома́н. — **Девеси́лъ бѣ́лый,** Carlina vulgaris = одкасни́к. С. Ан.

Деви́зъ = га́сло. — В мене гасло: без хитрощів на сьвіті пробува́ти. К. Ш Т.

Девяно́сто = девяно́сто.

Девятери́къ = девятери́к.

Девяти́льникъ = рос. 1. Achillea nobilis L. — дереві́й, кріва́вник, серпорі́з. 2. Tanacetum vulgare L. — навро́тич, пи́жмо, пи́жма, привóро́тень, корова́й, наворо́тень, наворо́тиш. С. Ан.

Девяти́ны = девяти́ни (Поминки в 9-й день).

Девятиси́лъ = д. **Девеси́лъ.**

Девя́тка = девя́тка.

Де́вять = де́вять, де́вятеро. — **Де́вять съ полови́ной** = півдесята́. — Ой не сам Запорожець їде — девятеро коней веде. н. п.

Девятьсо́тъ = девятьсо́т.

Дёготни́ца = мазни́ця. — Проти́в дрюки і важниці і з дьогтем мазниці. н. п.

Дёготь = дьо́готь, (коло осї) — коло́мазь, каляни́ця. — Панї, як панї, та до підошов коломазь пристала. н. пр.

Дегтяни́къ, дегтя́рница = д. **Деготни́ца.**

Дегтя́рка = 1. бо́чка з дьо́гтем.
2. рос. Conium maculatum L. = блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Дегти́ца = коло́мазь, каляни́ця. (Пр. див. під сл. **Дёготь**).

Дегтя́рникъ = дїгтя́р, смоля́р.

Дегтя́рный = дьогтьови́й.

Дегтя́рня = дїгтя́рня (де гонять дьоготь).

Деде́ля, деделю́шки, рос. Heracleum sibiricum L. = борщ, борщівни́к, козе́л. С. Ан.

Дежу́рить = днюва́ти, чергува́ти ся.

Дежу́рный = черговий, сті́йчик.

Дежу́рство = черга́, сті́йка. — Або на стійці козаки. Кот.

Дезерти́ровать = утїка́ти (з війська).

Дезерти́ръ = утїка́ч (військовий).

Дека́брь (календ. місяць) = дека́брь, сту́день.

Деклами́ровать, деклама́торъ = декляму-ва́ти, декля́ма́тор (Укр.), про вірші — віршува́ти, віршува́льник.

Деко́ктъ = доко́хт (відвар з корінців).

Декора́ція = лашту́нки, кунштá́ція.

Декре́тъ = нака́з.

Делика́тный = делїка́тний, тенди́тний; кво́лий; звича́йний, ввічли́вий. — Тих голосів тендитно чулих. — Моя панї любязна, ввічлива. С. З.

Дельфи́нъ = Delphinus — морська́ свиня́.

Демокра́тія = народопра́вство. (Костомарів).

Демокра́тъ = народо́вець.

Де́монскій, де́монъ = д. **Бѣсо́вскій, бѣсъ.**

Деморализи́ровать, ся = деморалїзува́ти, ся, здеморалїзува́ти, ся, розледащі́ти, зледащі́ти, розбе́стити, ся, розгиди́ти, ся.

Де́нежки = гро́шики, грошеня́та. — Носив качки і курчата, носив таки й грошенята. н. п.

Де́нежникъ = гама́н, гамано́к, гамане́ць, калі́тка, киса́. — На що тим Нїмцям цїлини, коли у їх повні гамани. н. пр. — Лїкарям чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр. — В кого віл га коса, в того й грошей киса. н. пр.

Де́нежный = 1. гроше́вий, гро́шний, гро́шо́вий. С. З. — Дякуєм за гостинець грошевий. Л. В. — Штраф знатний грошний до скарбу платити. Скоропадський. С. З. — Росвитити ся о грунтах, сїножатях, сумах грошо́вих. Б. Н. — **Это вопро́съ де́нежный** = се річ грошова́. — **Де́нежное посо́біе** = по́міч грі́шми. — **Де́нежное взыска́ніе** = штраф, грошова ка́ра.
2. грошови́тий. С. Аф. — О, він чоловік грошовитий — у його грошей, як у жида вошей. н. пр.

Денёкъ = деньо́к, дни́нка.

Денни́ца = сьвіта́ння; ра́ння зоря́, сьвітова́ зоря́. — Я не спала і не слала ся, сьвітової зорі дожидала ся. н. п.

Деннонóщно = день і ніч, в день і в ночі́.

Денно́й = де́нний, дньо́вий, днївни́й, дне́вий.

День = день, дни́на, дни́нка. — **Бѣ́лый день** = сьвіта́ння, до́сьвіток, бі́лий сьвіт. — **Проспа́лъ до бѣ́лаго дня́** = досьвіту проспав. — **День деньско́й** = уве́сь день, цїлий, цїлі́сенький день, увесьде́нички. — **Днёмъ** = у де́нь. — **День въ де́нь, де́нь на́ день** = що дня́, день крізь де́нь. (Ман.). — **День за́ день** = з дня́ на де́нь. — **День ото дня́** = день по дню́, з ко́жним днем. — **День идётъ за днёмъ** = день по дню́ мина́є. — **До́браго дня!** = добри́день! — Яке добридень, таке і помогай бі. н. пр. — **Ка́ждый день** = що дня́, що в Бо́га день. — Не що дня попинятам Дмитрова субота. н. пр. — Що в Бога день усе голову їсть. (Номис.) — **Тре́тьяго дня** = позавчо́ра.

Де́ньги = гро́ші, (багато) — грошва́, (в жарт) — купи́ло. — **Мѣ́дныя, сере́бряныя де́ньги** = мі́дні, мідякі́, срі́бні гро́ші. — **Нали́чныя де́ньги** = гото́ві гро́ші, готі́вка (гал.). — **Быть при деньга́хъ** = ма́ти гро́ші. — **Онъ теперь при деньга́хъ** = у його тепе́р єсть гро́ші. — **За де́ньги** = за гро́ші, запла́тно. — **Безъ де́негъ** = без гро́шей, да́рма, ду́рно, за та́к гро́шей. — Купив собі біду, та за свої гроші. н. пр. — Хоч в голові пусто, та грошей густо. н. пр. — Росказують, що Ксеркс тим обіцяв грошву, хтоб видумав йому утїху ще нову. К. Д. Ж. — Купи! купило притупило. н. пр. — Купив за готові гроші. — Заплатив готівкою сто р, а на сто вексель дав. — **Де́негъ — ку́ры не клюю́тъ** = гро́шей до сму́тку (К З. о Ю. Р.), гро́шей — як у жида во́шей. н. пр.

Деньжо́нки, деньжа́та = грошеня́та, гро́шики. С. Аф. З. Л.

Депутáтъ = депутáт, посланéць, посóл (гал.), ходáк (від сїльської громади.). — Послянця нї бють, нї рубають. н. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони оглядїли землю і роспитали ся. Чер.

Дербá, дербинá = цїлинá, новинá (вперше з'орана або скопана).

Дербéнникъ, рос. Lythrum L. = твердя́к, залїзня́к чóрний, червóний, польові васúльки, пїдберéжник. С. Ан.

Дербовáть = скóпувати (верхнїй шар цїлини).

Дёрганіе = смúкання, сїпання, шáрпання, трíпання, тріпанúна (С. Ш.), про волося і піря — скýбка, скубáння.

Дёргалка = клю́чка (смикати сїно з стога).

Дёрганецъ, дёрганцы, дёргань = плóскінь.

Дёргать, ся, дёрнуть = смúкати, смикнýти (С. З.), сїпати (С. З.), сїпнýти, тїпати, ся, шáрпати, шарпнýти, рвáти, ся, (найбільше про волося і піря) — скубтú, скубáти, скубнýти, (тільки про волося) — чýбити, (про льон і коноплї) — брáти, рвáти. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сїпає мене за рукав — То вирне, то пірне, то сїпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скубе. Гул. Ар. — То з боку ускубить, то з переду поцупить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр — Розмордував ся, аж губи йому тїпають ся. — **Дёрнула меня нелёгкая** = надáв мінї нечúстий (Ном.). — **Дёрнулъ вóдки** = смикнýв горілки, дмухнýв. — За яром брала льон, брала копопельки, не вдала ся на роботу, як на витребеньки. п. п.

Дергáчъ, пт. Rallus crex = деркáч. С. Аф. З.

Дергóта, мед. Spasmus = кóрчі, перелóги (на виду) — мúшки.

Дергýнъ = д. **Дергáчъ.**

Дёргъ = смик, сїп, скуб, шарп! — А він його за полу смик. С. З.

Деревéй, рос. Achillea millefolium L. = деревíй, серпоріз, кривáвник. С. Ан.

Деревéнскій = сїльський, селя́нський. — Ти пан Возний, тобі треба не мене сїльськую. Кот.

Деревéнщина = мугúрь, мугиря́ка (про незвичайного, грубого).

Дерéвня = селó, сельцé, слободá, слобідка, хýтір. (По рос. **дерéвня** — таке село, де не має церкви).

Дéрево = дéрево, (одно) — деревúна, здр. — дерéвце, (зрубане і наготоване на будівлю) — дерéвня (С. Аф.), деревúна, (зрубане без гилок) — колóда, дуб, дубóк, (і обтесане з боків) — бáлка, (лїсове) — лїсовинá, (садове) — садовинá, (липове, березове і т. д.) — лúпина, берéзина і т. д., (сухе на пнї) — сухостíй, (сухе зрубане) — сушня́к (С. Л.), сушнúк, (роздвоєне в горі) — розсóха, (з ґулями) — ґулювáте, (посажене) — посáдина, посáдка, посадкú, (очищене від кори) — лепíж, (частина дерева з низу до гилок) — окорéнок (С. Л.). — Навалив деревнї, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним кінцем привязав до дуба, а другим до другої якоїсь деревини. К. Х. — **Онъ дéрево дéревомъ** = він як пéнь тóй.

Деревýшка = сельцé, слобідка, хуторéць.

Деревя́га = калатáло (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Деревянúкъ = шáшель. С З.

Деревянúстый = деревчáтий.

Деревя́нный = деревя́ний. — **Деревянная башкá** = дурнá головá, кабáк. — **Деревя́нный тулýпъ** = домовúна, трунá. — **Деревя́нное мáсло** = олúва. — Правда як олива — завсегда на верх вийде. н пр. — **Деревя́нныя издѣлія** = деревя́ні вúроби, дерéвня. — Мужик хотів везти продавати деревню (колеса, вила то-що).

Деревянѣть, деревѣть = деревянїти, дубíти, коцубíти, (тільки про тіло) — тéрпнути. — Пишу, поки аж рука починає терпнути. С. Ш.

Деревя́шка = 1. деревя́шка (кружечок деревяний для ґудзика).

2. деревя́нка, мúлиця. — Шкандибає на милицї. К. Ш. — Дайте милицї підпирати ся, піду до дївчини женихати ся. н. п.

Держáва = д. **Государство** і **Владычество.**

Держáлень = баля́си (С. Аф. З. Л. Ш.), пóруччя, пóручнї (С. Л.), бúльця (С. Л.).

Держáлка, держáло = (шаблї, мечá, мітли черпака то-що) — дéржално, держáк, (ціпа) — цїпилно, (кочерги) — кочержúлно, (сокири) — топорúще, топорúсько. С. Л. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержилно н. п. — Як утопає, сокиру давае; а як порятують, і топорища жалує н. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорисько. н. пр.

Держáніе = держáння, тримáння (С. Ш.).

Держáть, ся = держáти, ся (С. Аф.), тримáти, ся (С. Л. Ш.); мáти. — Держи з заду, бо упаду. н. пр. — На Бога складай ся, а розуму тримай ся. н. пр. — Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб

нии віду з дому. н. пр. — То така правда, **як** вона кашляе, а припічка тримать ся н. пр. — До Сьвятого Духа тримай ся кожуха. н. пр. — Маемо тримати тую науку, которую нам подали Сьв. Отці. Б. П. — Треба все мати про запас. —
Держа́ть за замко́мъ = під замко́м держа́ти. — **Д. въ па́мяти** = памята́ти. — — **Д. въ та́йнѣ** = таїти. — Таїла від Бога, та чортові сказала. н. пр. — **Д. пари́** = заклада́ти ся, у закла́д, об закла́д би́ти ся. — Він усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Д. на умѣ** = ма́ти на ми́слї, на ду́мці. — Скажи, мое серце, що маеш на мислї. н. п. — **Д. постъ** = постува́ти, пісникува́ти. С. Л. — **Д. себя́** = пово́дитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себя́ опря́тно** = ходи́ти че́пурно, оха́йно. — Не журн ся, моя ненько, ходить Ляшок чепурненько. н. н. — **Д. совѣ́тъ** = ра́дитись, ра́ду ра́дити, радова́ти. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радять, як на Турка стати. К. Ш. — **Д. чью сто́рону** = тягти́ за ко́го ру́ку. — Він за його тягне руку. — **ержи карма́нъ!** = чо́рта з два́, за́втра з мішко́м! — **Д. правѣ́е, лѣвѣ́е** = бери́, верни́ на пра́во, на ліво, цобе́, цоб! — **Д. у́хо остро́** = гляди́-но, бережи́сь.
Де́ржка = 1. голубни́к.
2. табу́н голубів.
Дерза́ть = осьмілюватись, відва́жуватись, насьмілюватись, ва́жити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С З.
Де́рзкій = сьмілий, сьміливий, відва́жний; гру́бий, наха́бний. — **Де́рзокъ на́ руку** = задира́ка, задира́куватий, битли́вий. (Мап.). — **Д. на язы́къ** = грубія́н.
Дерзнове́нный = відва́жний.
Де́рзость = 1. відва́га, сьміливість. — Відвага мед — вино не, відвага і кайдани тре. н. пр.
2. грубія́нство.
Дермо́ = 1. кал, по́слїд. 2. гнїй.
Дермопря́тъ = гівночи́ст, золота́рь.
Дёрнуть = д. **Дёргать**.
Дёрнъ = де́рен, дерни́на. С. Аф.
Дерю́га, дерю́жина = рядно́ (С. Л.), рядни́на (С. З), рядовина́, рядю́га, (для мішків) — міховина.
Дерю́жный = ря́дняний, рядю́жний.
Деря́ба = 1. пт. Corvus graculus — со́я. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п.
2. рю́мса, пла́кса, кри́кса, ре́ва.
3. забія́ка, задира́ка.
Деря́бка = рос. Galium Aparine L — дереза́, липчи́ця, липе́ць, мокре́ць. С. Ан.
Деря́бить, ся = бра́ти, ся, скребти́, чу́хати, чухма́рити, ся.
Деря́бнуть = ба́цнути, заці́дити, зато́пити, опері́щити. — Затопив по пиці. — Заці́див в ухо. — Оперіщив батогом.
Деса́нтъ = ви́садка (війська на суходіл).
Десе́ртъ = ла́сощі, заїдки, (С Л), лагоми́ни, при́смаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржики, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагоминки. С. З
Де́скать = мов, мовля́в. С. Л.
Десна́, мн. **дёсны**, Gingiva = я́сна (С. Л), я́сла, я́сли. (С. З.).
Десни́ца = пра́ва рука́, прави́ця. (К. Св. П.)
Деспоти́змъ = де́спотство (К. Краш), самовла́стя.
Деспо́тъ = самовла́стець, де́спот, душма́н. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим сїдае. К. Б.
Десть = десть (С. З), лїбра. С. З. Пав. — Лїбра паперу (24 аркуша). — Папіру лїбер пять. Ст. опис. Кіев. Ст. — Псалтирь дествовая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.
Десятери́чный = десяртерни́й.
Десятерно́й = десятко́вий.
Десятилѣ́тній = десятолїтнїй. К. Ч. Р.
Десяти́на = десяти́на (десята частина чого небудь і міра грунту = 2400 кв сажнів), $^{1}/_{4}$ десятини — упру́г, $^{1}/_{8}$ — пів упру́га. (Мѣстечко Опошня — Василенка.
Десяти́чный = десятни́й.
Деся́тка = деся́тка (в картах, жирова) — хреща́тка.
Деся́тникъ = деся́тник.
Деся́тскій = деся́цький.
Де́сять = де́сять, деся́ток, де́сятеро, (трохи більше десяти) — кількона́дцять. — А мeновите особ кільконадцять. С. З. —
Де́сять ты́сячъ = сто сот.
Десятью́ = в де́сять разів, десятьма́.
Дета́ль = подро́биця, дрібни́ця.
Дефиле́я = тїсни́на.
Дефици́тъ = недобір, недоста́ча.
Дехтя́рка, рос Conium maculatum L. = блекота́, си́кавка, свисту́ля. С. Ан.
Деше́венькій = дешеве́нький.
Дешевёхонекъ, хонько = дешеві́сїнький, дешевісїнько. С Ан.
Дешеви́зна, дешеви́знь = дешевина́, дешевня́. С. Л.

Дешеви́ть = дешеви́ти (С. Аф.), тани́ти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.

Деше́вле = деше́вше (С. Аф.), дешеві́ш, та́ньше.

Дешёвый = деше́вий (С. Аф.), та́ний (Гал.). — Тане мясо пси їдять. н. пр. С. З.

Дешевѣ́ть = деше́вшати (С. Аф.), дешеві́ти, танї́ти, танї́шати (Гал Прав.). — Акції подешевшали. Як. — Хлїб танїє тай танїє. С. З.

Джигитова́ть = герцюва́ти, виграва́ти (конем)

Джигито́вка = ге́рць, ге́рець. — Золотаренка на герцю з мушкета у ногу пострелено Л. Сам.

Джиги́тъ = герцьовни́к.

Джинъ = горі́лка (яловцёва).

Дива́нъ = кана́па, канапе́я, здр. — кана́пка, (без спинки, — тапча́н, тапчани́на. С. Ш.

Дива́чить = чудасі́йничати, куме́дничати.

Диве́рсія = вереми́я. — **Диве́рсію производи́ть** = крути́ти вереми́я. Кот.

Диви́ть, ся = дивува́ти, ся, чудова́ти, ся, ди́вом дивува́ти, ся. — Багач дивуєть ся, чим бідний годуєть ся. н. пр. — Хто великого не бачив, той і малому дивуєть ся. н. пр. — Кому не довелось в Севилях пробува́ти, не довелось, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С З — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Ди́вный, но = 1. ди́вний, диво́зний, диво́чний, чудни́й. — І слухала як молодий диво́чний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне́ дїло. — Усе йому здавало ся дивним. 2. чудо́вий, чудо́вний, га́рний. — А на самім чолї сіяв чудовний сьвіт: там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Ди́во = ди́во, дивови́жа (С. Аф. З.), чу́до, (кумедне) — чудасі́я. — Диво, що у папа жінка гарна. н. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива́, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дядько Мосїю, чи бачив ти чудасїю, що на дубові свиня гнїздо собі ізвела. н. п. — Та тут чудасїя, мосьпане Гоголь. — **Ди́во ди́вное, изъ ди́въ ди́во** = чу́до-ди́во, на про́чуд ди́во. — Та сон же сон на прочуд-диво мінї приснив ся — найтверезїший би упив ся. К. Ш. — **Ди́ву да́лся, ди́вомъ диви́лся** = ди́вом дивува́в ся, здивува́в ся. — Великим дивом дивували, один до одного словами промовляли. п. д. — **Ди́ви бы** = ну неха́й би, ну вже колі́ б. — Ну нехай би вже що путнє.

Дивова́ть, ся = д. **Диви́ть, ся.**

Дизентерія = черві́нка, кріва́виця.

Дика́рь = 1. ди́ка люди́на.
2. одлю́док, не́люд, нелю́да. (С. Л.). — Живе якимсь одлюдком.
3. дика́рь (камінь).

Ди́кій = 1. ди́кий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дикий зьвір. — Дикі люди. — Дика країна.
2. чудни́й. — Мінї якось чудно тут. — **Ди́кое мѣ́сто** = глушина́. — **Ди́кая ряби́ика,** рос. Tanacetum vulgaris = пи́жма, пи́жмо, навро́тич, наворо́тиш, привоо́ротень. С. Ап. — **Д. пе́рсикъ** = д. **Бобо́вникъ 1.** — **Д. пе́рецъ** = д. **Водни́къ 2.** — **Д. петру́шка** = д. **Боли́головъ.** — **Д. рѣ́дька** = гри́цики, свербі́га (рос. Bunias orientalis L) С. Ап. — **Д. я́блоня,** рос Pyrus acerba D. C. — кисли́ця. С. Ап.

Дико́вина = дико́вина, диво́вище і д. **Ди́во.** — Диковина, що собака не кована. н. пр. — **Въ дико́вину** = на ди́во, вдивови́жу, на вдивови́жу.

Дико́винный = ди́вний, диво́зний, дивогля́дний.

Дикообра́зный = дивогля́дний.

Дикорасту́щій = ди́кий, (про дерево овочеве) — дичо́к, ди́чка.

Ди́кость = 1. ди́кість, ди́ча. (К. Краш.)
2. одлю́дність.

Диктова́ть = прока́зувати, диктува́ти.

Дикто́вка = прока́зування, дикту́ра. — **По дикто́вкѣ, подъ дикто́вку писа́ть** = з го́лосу, у дикту́ру. — Проказав у диктуру дещицю. Номис.

Ди́кція = ви́мова, гові́рка.

Динь-ди́нь = дзень-дзе́нь, дзеле́нь-дзеле́нь! — Їдемо по малу, а дзвоник тільки дзень-дзень.

Дира́ = дї́рка, здр. дї́рочка. — **Дзноси́ть до ди́ръ** = на дї́рки зноси́ти.

Дира́вый = дї́ря́вий, здр. дїря́венький (С. Аф.), дї́рча́тий.

Дирижи́ровать = пра́вити, ордду́вати.

Дири́стый = дї́рча́стий.

Диска́нтъ = ди́шкант.

Дискредити́ровать = дискредитува́ти (К. Краш.).

Диспути́ровать = диспутува́ти. Лев.

Дистилли́рованіе, дистилля́ція = перегі́н, перего́нка.

Дистилли́ровать = переганя́ти (горілку то-що).

Дитя́ = дитя́, дити́на, дитинча́, мн. дї́ти, дитиня́та, зб. дї́твора́. — (Мале, як

більше діти звуть одно одного) — ля́ля, ля́лечка. — (Що не говорить ще) — немовля́тко. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає бігати) — бігуне́ць. — (Що умерло нехрищеним) — потерча́. — (Останнє) — мези́нець, мези́нчик, (в жарт) — ви́с(ш)крібок. — **Грудно́е дитя́** = байстря́, байстрю́к, чка, байстреня́. — Гріх не байстрюкові, а батькові. н. пр.

Ди́тятко = дитя́тко, дити́нка, дитинча́.

Дифтери́тъ = обкладки́, о́бклад, ґу́лі, зава́лки.

Дича́ть = дича́віти, дичі́ти.

Диче́цъ = дичо́к, ди́чка. — Прищепив до яблуні дичку.

Дичи́на = дичина́. — На базарі багато було дичини.

Дичи́ть = різни́ти (в грі або сьпівах).

Дичи́ться = бі́гати люде́й, хова́ти ся від люде́й.

Дичо́къ = д. **Диче́цъ.**

Дичь = 1. пу́ща, ди́ке по́ле, глушина́. 2. дичина́. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чує, неначе собака дичину. Як. 3. нісенітниця і д. **Ахине́я, Вздо́ръ, Галиматья́.**

Ді́аволъ, ді́авольскій = д. **Бѣсъ, Бѣсо́вскій.**

Діогана́ль, ный, но = коси́на, укі́сний, (С. Ш.), на укі́с, коси́ною, укі́сно (С. Ш.).

Діа́коница = дяконі́ха. С. Аф.

Діа́конъ = дия́кон, дя́кон. (С. Аф.). — **Быть діа́кономъ** = дяконува́ти. С. Аф.

Діале́ктъ = нарі́ччя, підмо́ва.

Діаметра́льно = в по́перек, в про́гін, попере́чно. (С. Пар.).

Діа́метръ = попере́чник (С. Пар.), про́гін, про́літ. — Млиновий камінь має три аршини в прого́ні. — Колесо має $1^1/_2$ аршини на проліт. Хар.

Длань = доло́ня.

Длина́ = довжина́ (С. Л.), довжиня́ (С. Аф.), до́вгість (С. З.), довжени́к (Хар. С. Л.). — Довжину і широкість шпуром позначити. Ст. Л. — **Длино́ю, въ длину́** = удо́вж(ш), удо́вж(ш)ки, уздо́вж(ш), ки, завдо́вжки, навдо́вжки, вдо́вж. — Було б учити, як лежало в поперек подушки, а як удовж, то вже не поможеть ся. н. пр. — Завдовжки буде з локоть. С. З. — Завдовж як оця палиця. С. Аф.

Дли́нникъ = 1. довжени́к, довжина́. С. Л. 2. ба́лка, сво́лок (що кладеть ся вдовж). 3. переме́т (довгий самолов з кількопадцятю удками).

Длинова́тый = довге́нький.

Длинноволо́сый = патла́тий, патла́ч, патла́нь, чуба́тий, чуба́нь, чубрі́й, кудла́тий, кудла́нь, пелеха́тий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубти. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногри́вый = довгогри́вий.

Длинноклю́вый = дзюба́тий.

Длиннoко́сый = коса́тий. — Дівка косата.

Длинноли́цый = довгообра́зий. С. Аф.

Длинноно́гій = довгоно́гий, циба́тий, циба́нь, гомі́ля́тий, циба́тень. — Як журавель цибатий.

Длинноно́сый = носа́тий, но́са́нь,носа́ч.

Длиннопо́лый = довгопо́лий.

Длиннoро́слый = довги́й, довготеле́сий. (С. Аф.).

Длинноу́сый = довгоу́сий, довгоу́сько, довгову́с, пруди́ус. (С. З.). — Цур тобі, прудиусе, які в тебе довгі вуси. н. п.

Длинноу́хій = каплау́хий, довгоу́хий, уха́ч. — Свиня каплауха.

Длиннoхво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий.

Длинноше́ій = довговя́зий. С. Аф.

Длинноше́рстный = (про овець) — вовни́стий, (про собак) — кудла́тий, пелеха́тий.

Дли́нный, но = до́вгий, го, (дуже) — довже́нний, (С. Аф.), довже́зний (С. Л.), довжеле́зний, (про людину) — довготеле́сий. С. Аф.

Дли́тель = копоту́н, мару́да.

Дли́тельный, но = довгоча́сний, довги́й; пові́льний, зага́йний, забарли́вий, довгоча́сно, до́вго; пово́лі, загайно. — Загайна робота. — Лихо швидко приходить, а поволі відходить. н. пр.

Длить, ся = 1. тягти́, ся, довжи́ти, ся, точи́ти, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай вік твій довжить ся до правнуків. С. Л. — Точила ся довга година. 2. га́їти, ся, бари́ти, ся, ба́вити, ся. — Деякі, гаючись, не дбали, то ті в лісі загибали. н. п. — Коли б тобі, як тепер мені, дівчині небозі, то ти б не барив ся в великій дорозі. н. п.

Для = для, за-для́, про. — За-дли такої потреби. — Прошу суда — нема судді про мене. К. Иов. — **Для чего́** = для чо́го, на́ що, наві́що, чому́? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — **Для того́ что...** = бо, тому́, через те́, зати́м що. — **Не́ для чего** = нема чого́, ні́чого. — Нема чого дар-

ма ходити. — **Для прода́жи** = **на про́даж.** — Повіз на прода́ж. — Везе рибу таловірку на про́даж до дому. К Ш.

Днева́льной = черговий, стійчик. (Кот.).

Днева́нье = черга́, стійка. — Або на стійці козаки. Кот.

Днева́ть = 1. днюва́ти. С. Аф. Л. — Він у неї і днює й почує.
2. одбува́ти чергу́ (на стійці, на варті або якій службі цілу добу — 24 години).

Днёвка = передні́вка.

Дневни́къ = днє́вник, де́нник.

Дневно́й, днє́вный = де́нний, днє́вий, дньо́вий, ді́нний, днівни́й. — Я їхав денним поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бешиха полуношна. н. зам.

Днёмъ = у де́нь, за дня́.

Дно = дно, здр. — денце́, поб. — дни́ще. — Ми вже не в одній чарці денце бачили. — **Вверхъ дно́мъ** (переверну́ть) = до гори́ нога́ми, шкере́берть. С. З — **Дно вста́вить** = задни́ти, придни́ти. — Оце заднив бочку, тай поїду по воду. — Карабель заднила, тай на Дунай пустила. н. п. — **Дно экипа́жа** = по́дення. — **Ко дну́** = на дно́, на спі́д. — Вергли бандурочку на Дунай глибокий, та узяла бандурочка на спід потопати. — **На днѣ** = на дні, на спо́ді. — Сьорбайте, хлопці, юшку, а риба на сподї. н. пр.

Днѣть = дні́ти. — Іде козак од дівчини, починає днїти. н. п.

До = 1. до, аж до́. — Зранку і до ночі. — **До каки́хъ поръ** = до́ки, до́кіль, до яко́го ча́су. — Та доки ти питимеш? — **До поры́ до вре́мени** = до яко́го ча́су, поки́-що. — Та до якого часу Бог милував. — **До сихъ по́ръ** = до́сї, до сього ча́су, до сієї пори́. — Відколи та й досї не має. — **До тѣхъ поръ** = до́ти, по́ти, до́тіль. — Доти пив, поки не впив ся. — **До того́, что** = аж.
2. до, пе́ред. — Се було днів за десять перед весїллям. — Се було ще до Різдва.
3. ко́ло. — Було там коло двадцяти чоловіка.

Доба́вить, добавля́ть, ся = доба́вити, дода́ти, долучи́ти, доточи́ти, докла́сти, прики́нути, добавля́ти, ся, додава́ти і т. д. — А до сього ще додав, нїби-то... — Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Доба́вка = дода́ток, додача, додава́ння, доба́вка. — Ще треба добавки, бо не вистачить. С. Л.

Доба́вокъ = дода́ток, дода́ча.

Доба́вочный = додатко́вий, доба́вочний.

Добаклу́шничать, ся = добайдикува́ти, ся.

Добалагу́рить, ся = добала́кати, ся, добазі́кати, ся.

Доба́рить, доба́рничаться = допанува́ти, ся.

Доба́ловаться = додурі́ти ся, допустува́ти ся.

Добахва́литься = дохвали́ти ся.

Добезде́льничать, ся = добайдикува́ти, ся, дододарюва́ти.

Добива́ть, ся, доби́ть, ся = добива́ти, ся, доби́ти, ся. — Добити палю. — Били, поки до смерти не добили. — Послїдні палї добивають ся.
2. добува́ти ся, домога́ти ся, дохо́дити, допомога́ти ся (Ман.), допевня́ти ся, доправля́ти ся, добу́ти ся, домогти́ ся, дійти́, допе́вити ся. — Нїгде нїчого не добув ся. — Почав він доправляти ся вернути свою хату. — Він таки колись свого дійде. — Допевняй ся, отамане, допевняй ся плати, — як не будеш допевнять ся, будемо втїкати. н. п.

Добира́ть, добра́ть, ся = 1. добіра́ти, добра́ти, ся.
2. добува́ти ся, достава́ти ся, дохо́дити, добу́ти ся, доста́ти ся, дійти́, допха́ти ся, дотягти́ ся, докле́нтати ся, доплуга́нити ся. — До дому достав ся. — Як би достать ся туди? н. к. — Ледве доплуганились до села. — **Добра́ться до смы́сла** = дорозумова́ти ся. К. З. о Ю. Р.

Доби́ть, ся = д. **Добива́ть, ся.**

До́блестный = му́жний (С. З. Пар.), відва́жний, лица́рський.

До́блесть = му́жність (С. Пар.), відва́га, лица́рство.

Доболта́ться = добала́кати ся, допащикува́ти ся (С. Аф.), добреха́ти ся.

Добора́пивать, ся = доскоро́жувати, ся, доволо́чувати, ся.

Доборозди́ть = (ралом) — дора́лити, (плугом) — доора́ти.

Добо́ръ = добі́р.

Добра́жничать = допи́ти ся, догуля́ти ся. — Допив ся до того, що й занедужав.

Добрани́ться = дола́яти ся.

Добра́сывать, добро́сить = доки́да́ти, доки́нути. — Відсіля не докинеш. — Докидати стога.

Добра́ть, ся = д. **Добира́ть, ся.**

Добренькій = добре́нький.

Добрести́ = дотягти́ ся, добрести́, доплє́нтати ся, дочвала́ти, доча́пати ся, допха́ти ся, доплуга́нити ся. — Вулкан до кузнї дочвалавши, будить зачав всїх ковалів. Кот. — Ледве доплуганив ся до дому. — Доки доплєнтавсь до хатини. К. Ш.

Добрива́ть, добри́ть = дого́лювати, доголи́ти.

Добро́ = 1. добро́, до́бре дїло, добродійство. — **Нѣтъ ху́да безъ добра́,** н. пр. = ли́хо не без добра́, н. пр. — **По добру́ по здоро́ву** = з Бо́гом, щасли́во, добро́м. — З Богом, Парасю, хліба з'ївши. н. пр. — **По добру́ ли живе́шь, по здоро́ву?** = як ся ма́єте, чи живе́нькі, здорове́нькі?

2. добро́, худо́ба, збіжжя. — Багато у його добра: отласу, хутра і срібла. Греб. — Не збірай синови худоби, збери йому розум. н. пр. — **Чужи́мъ добро́мъ подноси́ть ведро́мъ,** н. пр. = до́бре чужи́ми пирога́ми ба́тька помина́ти. н. пр.

3. до́бре, гара́зд. — Добре тому багатому. К. Ш. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почім кіпш лиха! — **Добро́ пожа́ловать** = про́симо, ми́лостї про́симо, про́симо до ха́ти, до госпо́ди.

Доброво́лецъ = доброво́лець, охо́чий.

Доброво́льный, но = доброві́льний, но, доброхі́тний, но (С. З.), охо́чий, че (С. З.), доброхі́ть, ю, самохі́ть, ю (С. З.), по своїй во́лї, з до́брої во́лї. С. Л.

Добродить, ся = 1. добродя́жити, доволочи́ти ся, домандрува́ти ся.

2. добро́дити і т. д. д. **Добрести́.**

Доброду́шіе = до́брість, доброду́шність, щи́рість.

Доброду́шный, но = до́брий, доброду́шний, добросерде́шний, щи́рий, доброду́шно, серде́шно, щи́ро.

Добродѣтель = 1. цно́та (С. З.), чесно́та. (Гал.). — Моя цнота лучче твого злота. н. пр. — Лучче цнота в болотї, ніж нецнота у злотї. н. пр.

2. добро́, до́бре дїло, добро́дійство.

Добродѣтельный, но = цнотли́вий, во, добродійний, но. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостить. Кот. — Чого би каждому цнотливому не належало чинити. С. З.

До́брое = д. **Добро́ 2.** — Хто поживе моє добро? К. Ш.

Доброжела́тель, ница = доброхі́т, ка, добродій, ка.

Доброжела́тельность = жичли́вість, зичли́вість (С. Л.), доброхі́тство.

Доброжела́тельный, но = доброжичли́вий (Л. Сам.), жичли́вий, зичли́вий (С. З. Л.), доброхі́тний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, нїхто мінї не жичливий. н. н.

Доброжела́тельство = д. **Доброжела́тельность.**

Доброжела́тельствовать = добра́ хотї́ти, жи́чити, зи́чити (С. З. Л.), сприя́ти. (С. Л.).

Добрака́чественный = до́брий, добря́чий.

Добронра́віе, добронра́вный = д. **Благонра́віе, благонра́вный.**

Добропоря́дочный, но = до́брий, ре, добря́чий, че, пу́тнїй, путя́щий, до пуття́, дола́днїй, до ладу́.

Добросáть = д. **Добра́сывать.**

Добросерде́чіе = серде́чність, щи́рість.

Добросерде́чный, но = серде́чний, но, щиросерде́чний, но, щи́рий, ро.

До́бро́сить = д. **Добра́сывать.**

Добросо́вѣстный, но = добросо́вісний, но, сумлїнний, но.

Доброта́ = до́брість. С. Аф. — Добрість серця.

Добро́та = добро́тність (якої речі).

Добро́тный = до́брий, добро́тний, добря́чий.

Доброхо́тный, -хо́тствовать, доброхо́тъ, ка = д. **Доброжела́тельный, -жела́тельствовать, -жела́тель, ница.**

Добры́згать = добри́зкати, допри́скати.

До́брый = 1. до́брий. — Чоловік до́брий. — Як би був добрий, тоб і свинї давно з'їли. н. пр. — Добрий чоловік: на печі сухий, у подї мокрий. н. пр. — На доброго кивом, а лидачого кийом. н. пр. — **Бу́дь, те добръ, добры́** = будь ла́скав, ла́сків, бу́дьте ласка́ві, будь ла́ска. — Скажи мінї, будь ла́скав, тату, чого ячмінь наш так поріс? Греб.

2. до́брий, га́рний, хоро́ший. — Добрий віз. С. Аф. — Добра стерня, а сядь на нїй, то й коле. н. пр. — Гарна, як квітка в полї. н. пр. — Добра земля.

Добрѣть = гла́дшати, гла́дчати (С. Аф.), товстї́ти, товстї́шати. С. Ш.

Добря́къ = до́брий чоловік, до́бра люди́на, до́бра душа́.

Добуди́ться = добуди́ти ся.

Добыва́ніе = добува́ння, добуття́.

Добыва́ть, ся, добы́ть = добува́ти, ся, здобува́ти, ся, набува́ти, дба́ти, зася-

га́ти, добу́ти, здобу́ти, роздобу́ти, придба́ти, засягти́, (дуже трудно) — розгорюва́ти, розго́рити, загорюва́ти. — За золото премудрості не купиш, і розуму за гроші не здобудеш. К. Иов. — Або добути або дома не бути. н. пр. — Сякий такий аби був, аби хліба роздобув. н пр. — Добув грошей на подушне. — Нігде нічого не добув ся С. Аф. — Роботою засягне собі щастя. Мирн. — Він собі і хату розгорював. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.

Добы́токъ = добу́ток, здобу́ток, набу́ток, роздобу́ток, придба́ння, надба́ння. С. Л. — Погинули без сліду наші злюки, пожер огонь неправе їх надбання. К. П.

Добы́ча = здо́бич (С. Л.), здоби́ча, здр. здоби́ченька (С. З.), здобу́ток; здо́битки, пожи́ва. (С. Л.). — Ой щож ви, панове, що за здобич мали? Мали коня вороного, та Ляхи одняли. н. п. — Чи я тобі, мій коню, важкий, а чи моя та ясная зброя, чи тяжкая здобиченька моя? н п. — Аби здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В. — **Въ добы́чу** = **на** здо́бич, на пота́лу. — Тіло моє козацьке поховайте, зьвірю, птиці на поталу не дайте. н д — **Дѣли́ть добы́чу** = дува́нити (С. З.), паюва́ти. — Великую здобич мали, на три часті паювали. н. д. — **Ходи́ть за здобы́чею** = вихо́дити на здо́битки, на пожи́ву. — Розбійники виїхали кудись на здобитки. п. к.

Добы́чный = кори́стний, здоби́шний.

Добѣга́ть, добѣгивать = добіга́ти. — На силу добіг.

Добѣгаться, добѣгиваться = добі́гати ся, добі́гувати ся. — Добігав ся, поки ноги намулив.

Добѣжа́ть = добі́гти.

Добѣливать, ся, добѣли́ть = добі́лювати, ся, добіли́ти. — Добілила усе полотно.

Добѣси́ться = доказити ся, домордува́ти ся, дожартува́ти ся.

Дова́ливать, довали́ть, ся = дова́лювати, докида́ти, доко́чувати (Д. **Вали́ть, ся 1** і 2 і **Валя́ть**). — **Довали́ться до пищи, до питья́** = допа́сти ся, дорва́ти ся, доскі́пати ся. — Доскіпав ся до горілки, що й не встане.

Дова́ривать, довари́ть, ся = дова́рювати, довари́ти, ся.

Дова́стривать = дого́стрювати, дото́чувати. — Догострив ножа.

Дова́щивать = дово́щувати.

До́ведь = да́мка (в грі в дамки́).

Довезти́, дове́зть = дове́зти́.

Доверезжа́ть, ся = доверещáти ся, довищáти ся.

Доверте́ть, ся = довертіти, ся, докрути́ти, ся.

Доверша́ть, доверши́ть, ся = кінча́ти, докінча́ти, ся, вивéршувати, ви́вершити, ся, доро́блювати, дороби́ти, ся, довести́ ді́ло до кінця́, до кра́ю, (будовання) — добудува́ти, (писання) — дописа́ти і т. д.

Довести́, дове́сть = дове́сти́, допрова́дити, призвéсти́. — **Д. до сумаше́ствія** = обожево́лити. — Ніхто ж як він її обожеволив.

Довива́ть, ся = довива́ти, доплі́та́ти, докру́чувати, досу́кувати, ся. — Доплів батіг. — Досукала нитки.

Довизжа́ть, ся = доверещáти ся, довищáти ся.

Довинти́ть, дови́нчивать = догвинтува́ти, дошрубува́ти.

Довира́ться = добрі́хувати ся. — Добрехав ся, поки сказали вже: цить.

Дови́ть = доплести́ і т. д. д. **Довива́ть.**

Довлека́ть, довле́чь = доволіка́ти, дотяга́ти, дотараба́нювати, доволокти́, дотягти́, дотараба́нити, доти́рити, дотарта́рити.

Доводи́ть = дово́дити, допрова́жувати, призво́дити. — Се він його призвів до того.

Доводи́ться = дово́дити ся, принада́ти, впада́ти, випада́ти. — А тепер довелось на безвідді, на безхлїббі погибати. н. д. — Він міні доводить ся небожем. — Йому припадає як раз сто рублїв.

До́водъ = до́від, до́каз.

Довози́ть = дово́зити. — Довіз його на своїх конях. — Довозив сїно.

Довола́кивать = д. **Довлека́ть.**

Доволочить, ся, доволо́чь, ся = доволокти́ і т. д. д. **Волочи́ть, ся.**

Дово́льно = 1. дово́лї, до́сить, го́дї, бу́де. — Досить одного сонця на небі. н. пр. — Буде вже тобі брехати. — Ждала, ждала, та й годї сказала. — Невісточко сонливая, вставай! годї спать. н. п.

2. чима́ло, бага́то. = Чимало лїт перевернулось, води чимало утікло. К. III. — **Дово́льно большо́й** = **чимали́й.**

Дово́льный = дово́льний, задово́лений (Гал.), конте́нтий (Прав.), ра́дий. — **Я этимъ не дово́ленъ** = я з сього́ не ра́дий. — **Онъ ничѣмъ не дово́ленъ** = йому нічи́м не догоди́ш. — **Дово́ленъ будь тѣмъ** = тим і здобрі́й (н. к.). — Здобрій тим, що тобі волость присудила. Лев.

Дово́льствіе, дово́льство = доста́ток, замо́жність.

Дово́льствовать, ся = 1. вдовольня́ти, ся, задовольня́ти, ся, довольни́ти ся С. З., (малим) — перебува́ти ся, здобрі́ти чим. (Пр. д. під сл. **Дово́ленъ**).
2. постача́ти, вистача́ти, достача́ти, споживля́ти (С. Л.), харчува́ти. — На всїх не вистачиш. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Доворова́ть, ся = докра́сти ся. — Докрав ся, поки в тюрму попав.

Довостри́ть = догостри́ти, доточи́ти.

Довра́ть, ся = добреха́ти, ся.

Довѣва́ть = довію́вати.

Довѣдать, ся, довѣдывать, ся = дові́дати ся, дозна́ти ся, допита́ти ся, досьві́дчити ся, дові́дувати ся і т. д.

Довѣивать = дові́ювати.

Довѣнча́ть = довінча́ти.

Довѣренность = 1. ві́ра (до кого).
2. дові́ренність, ві́рчий лист.

Довѣренный = пові́ренний, повномо́чний.

Довѣри́тель, ница = дові́ритель, ка.

Довѣрить, ся = дові́рити, ся, пові́рити, зві́рити, ся (С. Л.), зда́ти ся. — Він у всьому на його здав ся.

Довѣріе = ві́ра. — Нема тобі віри. С. Л. — **Потеря́ть довѣріе** = зневі́ритись. С. Аф. — **Досто́йный довѣрія** = ві́ри го́дний. — Сьвідки мають бути віри годниє і не підозрініє. Ст. Л.

Довѣрчивость = ві́ра, ймові́рність. — У дївчини стільки ласки, як на тихім ставу ряски, а в козака стільки віри, як на синїм морі піни. н. п.

Довѣрчивый, во = ймові́рний, но (С. Л.), з ві́рою.

Довѣря́ть, ся = ві́рити, ві́ру ма́ти, ня́ти, дійма́ти, дові́ря́ти, ся, пові́ря́ти, зві́ря́ти, ся, здава́ти ся, поклада́ти ся (на кого). — Не вір, бо то зьвірь: хоч не вкусить, то злякає. н. пр. — Він на ню все звіряв, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. **Вѣрить 2**).

Довѣсить, довѣшивать, ся = 1. дові́шати, дові́шувати, ся. — Довішала усї сорочки — нехай сохнуть.
2. дова́жити, дова́жувати, ся. С. Аф. Л. — Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣсокъ = дові́сок (додаток до повної ваги).

Довѣшать = д. **Довѣсить 1.**

Довѣшиваніе = 1. дові́шування, 2. дова́жування.

Довѣять = дові́яти.

Довяза́ть, довязти́, довя́зывать, ся = 1. довяза́ти, довя́зувати, ся. — Довязати снопи.
2. доплести́, доплїта́ти, ся. — Доплїв батіг.

Дога́вливать, договѣть = догові́ти.

Догада́ться, дога́дываться = догада́ти ся, доми́слити ся, домі́ркува́ти ся, дога́дувати ся, домишля́ти ся, доми́слювати ся. С. Л. — Догадав ся очкур розвязати, тай думає, що порозумнїшав. н. пр.

Дога́дка = дога́дка (С. Аф. Л.), дога́д (С. Аф.), здога́д, до́мисел (С. Л.).

Дога́дливый = дога́дливий, тямки́й (С. Ш.).

Догара́ть = догоря́ти, дого́рювати. (С. Аф.). — Сьвічка догоріла.

Дога́щивать, догости́ть = дого́стювати, догости́ти.

Догиба́ть, ся, догну́ть, ся = догина́ти, догну́ти, ся.

Догла́дить, догла́живать, ся = догла́дити, допрасува́ти, ся.

Догла́дывать, доглода́ть = догриза́ти, догри́зти, дожвакува́ти.

Догла́тывать, доглону́ть, доглота́ть = доковтну́ти, доковта́ти, доглитну́ти, доглита́ти.

Доглядѣть, догля́дывать = доглядати, доглядї́ти, дозира́ти, достерегти́, допильнува́ти.

Доглядѣться = додиви́ти ся, доглядї́ти ся. — Додивив ся, що аж очі заболїли.

Догна́ивать = догно́ювати.

Догна́ть, догоня́ть, ся = догна́ти, наздогна́ти (С. Л. Ш.), нагна́ти, наспі́ти, насти́гти, здогна́ти, зу́спіти, доганя́ти, наздоганя́ти, наганя́ти, настига́ти. — Хто два зайцї гонить, жадного не здогонить н. пр. — Наздогнав його та по потилицї.

Догнива́ть, догни́ть = догнива́ти, згнива́ти, догни́ти, згни́ти.

Догнои́ть = догноїти, згноїти.

Догну́ть = д. **Догиба́ть.**

Догова́ривать, ся, договори́ть, ся = 1. дока́зувати, домовля́ти, доказа́ти, домо́вити, добала́кувати, добала́кати. — Підняли такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.
2. добала́кувати ся, добала́кати ся. — Добалакав ся вже до лиха.
3. домовля́ти, ся, умовля́ти ся, годи́ти, ся, єдна́ти, ся, поєдна́ти, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. п. пр.

Договóрный = домóвлений, умóвлений.

Договóръ = умóва (С. Л. Ш.), домóва, уклáд (С. Ш.), угóда (Гал.) — Слова — не полова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул Ар. — Заглянь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между дающим і взимающим. Б. Н. — **Заключи́ть договóръ** = домóвити ся, умóвити ся, уложи́ти умóву. — **Нарýшить, растóргнуть договóръ** = зламáти, зірвáти, скасувáти умóву, відки́нути ся.

Договѣ́ть = договíти.

Догóнка, догóня, у виразах: **въ догóнку, въ догóню** = на здогíн, на здогíнці. — Пустили ся за мною на здогін. Фр. — На здогінці не націлуєшся. п. пр.

Догоня́ть = д. **Догнáть.**

Догорáживать = догорóжувати, доплíтáти (тин або що).

Догорáть = догоря́ти, догóрювати (С. Аф.).

Догоревáть = догорювáти, ся, досумовáти, дотужи́ти ся, дожури́ти ся. — Дотужив ся, що й сам занедужав.

Догорлáнить = догукáти ся, дорепетувáти ся, догаласувáти ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорѣ́ть = догорíти.

Догребáть, догрести́ = догромáжувати, догрíбáти, догромáдити, догребти́.

Догруби́ть, догрубiя́нить = догрубiя́нити.

Догружáть, догрýживать, догрузи́ть = довáжувати, довáжити, нахурувáти, догрузи́ти.

Догрусти́ть = д. **Догоревáть.**

Догрызáть, ся = догризáти, ся.

Догрѣвáть, догрѣ́ть = догрівáти, догрíти.

Догрѣши́ть = догріши́ти, ся.

Догýливать = догýлювати, ся. — Догулюю останні дні. — Догуляв ся до лиха.

Додáивать, додои́ть = додóювати, додоїти.

Додáлбливать, ся = додóвбувати, ся.

Додáтокъ, додáча = додáток, придáча, додáча.

Додвигáть, ся, додви́гивать, ся = досóвувати, ся, досувáти, ся, підсóвувати, ся.

Додви́нуть, ся = досýнути, ся, підсýнути, ся.

Додёргать, додёргивать = 1. досми́кати, досíпати, (про волосся, піря) — доскýбті́, добрáти, досми́кувати і т. д. 2. дотягти́, доволокти́, дотягáти і т. д.

Додержáть, додéрживать = 1. дотри́мати, додéржáти, дотри́мувати, додéржувати. — Хто багато обіцяє, рідко слово дотримає. п. пр. — Перестань милий долї нарікати, намітай свого слова дотримати. н. п. 2. ви́тратити, витрáчувати. — Я витратив останві гроші.

Додои́ть = додоїти.

Додолби́ть = додовбáти.

Додразни́ть, ся = додражни́ти, ся, додратувáти, ся.

Додружи́ться = додружи́ти ся, дотоваришувáти, добратáти ся.

Додýматься = додýмати ся, домíслити ся, доміркувáти ся, домізкувáти ся, дорозумовáти ся, рóзуму добрáти. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблею. н. о. — А москалики та недурнії, та розуму добрали: насамперед батька Швачку із осаулою звязали. п. п.

Додурáчиться = додурíти, дожирувáти ся, допустовáти ся. — Колись ти дожируєш ся до чого лихого.

Додѣ́лать, додѣ́лывать = доробúти, поробúти, дорóблювати, подорóблювати.

Доéніе = дíйво (С. Аф.), доíння, подíй. — Це стільки молока з одного подою.

Доёнкá = дíйни́ця (С. Аф.), сконéць. — (Под.). — Дійниця — коровяча мýка. п. пр. — Іди дощику цебром, відром — дійницею над нашою пашницею. п. пр.

Дожáривать, дожáрить, ся = допікáти, досмáжувати, допекти́, досмáжити, допря́жити.

Дожáть, дожимáть, дожинáть, ся = 1. додави́ти, доти́скати, дочави́ти, (про білизну) — ви́крутити, додáвлювати і т. д. 2. дожáти (хлїб), обжинáти ся.

Дождáть, ся = діждáти, ся, дочекáти, ся, дотривáти. — Не діждеш, щоб я тебе прохала. — Дочекав ся я свого сьвятонька, вирняжала в сьвіт мене матїнка. Руданський.

Дождеви́къ = д. **Бздýшка.**

Дождевóй = дощови́й. — Заміж вийти не дощову годину пересидіти. н. пр.

Дожди́ть = дощи́ти, (починати) — накрапáти. — **Дожди́тъ** = дощ ідé, накрапáє. — Ой наступа чорна хмара, став дощ накрапать. н. пр.

Дождли́вый = дощи́стий (С. З.), дощувáтий (Чайч.), дощови́й, мочли́вий. — Дощовий день. — Мочлива осінь. — Того ж року лїто було дощистоє. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — дóщик. — **Грибнóй, мéлкій дождь** = дрíбний, дрí-

беи, як крізь сúто, (дуже дрібний, наче туман) — мигúчка, мжúчка, мрякa. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Крýпный дождь** = краплúстий (С. Л.), крапчáстий, крапчáтий (Мап.). — **Проливнóй дождь** = ливнúй дощ, лúвень, зáлива (С. Л.), злúва. — Піде злива — дощ великий. — Дуже сильний — хлюша, (до того ще й холодний) — хвúща, (сильний та не довгий) — тýча, тучнúй дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложнúй (С. Лев.), облоговúй. — **Дождь перестáль** = передощúло. — Бог дасть передощить і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя́ да въ вóду,** н. пр. = з дощý та під рúнву н. пр. — **Пóслѣ дóждика въ Четвéрь,** н. пр. = на Микóли тай нíкóли, н. пр. — **Дождь лúвмя льётъ** = дощ як вíдра, як цївкою. — Дощ іде, як з відра ле, а з стріх біжить, як цївкою. Ном.

Дождянúкъ = д. **Бздýшка.**

Дожевáть, дожёвывать = дожувáти, зжувáти, пережувáти, дожóвувати і т. д. — **Д. жвáчку** = доремиґáти.

Дожéчь, дожигáть, ся = допалúти, вúпалити, допáлювати, випáлювати, ся. — Допалив сьвічку. — Випалив усї дрова.

Доживáть = доживáти, добувáти. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К Ш. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожидáніе = жданнá, сподївáння, чекáння, трівáння.

Дожидáть, ся = ждáти, дожидáти, сподївáти ся, чекáти, трівáти. — Ждала я, дожидала, ворітечка відчиняла. н. п — Здоровий хвороби сподївай ся, а хорий смерти. н. пр. — Нехай та трівай — то недобрі люде. н. пр. — **Ждалъ не дождáлся** = ждав, тай гóдї сказáв; ждав, тай ждáнки поїв.

Дожимáть, дожинáть = д. **Дожáть.**

Дожúть = дожúти, добýти.

Дожрáть = дожéрти, дотріскати, долóпати, пожéрти і т. д.

Дозванúвать, ся = додзвóнювати, ся.

Дозвáть, ся = доклúкати ся, догукáти ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не докличусь я тебе н. п.

Дозволéніе = дозвіл, дозволéння.

Дозволúтельный = 1. дозволяючий. 2. дозвóлений, вíльний.

Дозвóлить, дозволя́ть = дозвóлити, позвóлити, подозвóлити, дозволя́ти і т. д. — Позволь, батьку отамане, нам на баштї стати, не позволим нашу Січу та руїновати н. н.

Дозвонúть = доздвонúти, ся.

Дознавáніе = дознавáння.

Дознавáть, ся, дознáть, ся = дознавáти, ся, визнавáти, довíдувати ся, допúтувати ся, упевняти ся, дізнáти ся, довíдати ся (С. Л.) і т. д.

Дознáніе = дознáння, визнáння, визнáття. С. Л.

Дозобáть = додзьóбати, додзюбати.

Дозолáчивать, дозолотúть, ся = дозолóчувати, дозолотúти, ся.

Дозóрной = дозóрний, дозóрця (С. З.), доглядач.

Дозóрный = дозóрний і д. **Дозóрной.**

Дозóрщикъ = д. **Дозóрной.**

Дозóръ = дозóр, обхóд.

Дозрѣвáть, дозрѣ́ть = доспівáти, достигáти, виспівáти, доспíти, достúгти. — Нехай цьвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достигли. н. о.

Дозрѣ́лый = доспíлий, спíлий, достúглий, стúглий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозывáть, ся = скликáти, доклúкáти, ся, догýкувати ся. — Ніик його не догукаєш ся.

Дозѣвáться = заґáвити ся. — Заґавив ся та і впав у кручу.

Доигрáть, ся, доúгрывать, ся = догрáти, ся, дожартувáти ся, догравáти, ся. — Догра в ся, поки геть усе не програв.

Доúльница = доїльниця, рúчка (Лїв.), доярка (Прав.). — Я до печі куховарочку наняв, до корівок та доїльничку. н. п. — З дійницей ричка виступала Кот.

Дойнúкъ = д. **Доёнка.**

Дóйный = дíйний. — Корова дійна. С. Аф.

Доискáть, ся, доúскивать, ся = дошукáти, ся, дошýкувати, ся; д. **Довѣ́даться, довѣ́дываться** (по слїдах) — вúстежити, вúтропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму сьвятого дошукатись. К. Иов.

Дóйка = доїння, дíйво. (С. Аф.).

Дойтú = дíйтú, (по малу або трудно) — додúбати, допхáти ся, доплéнтати ся, дочвалáти, доплугáнити ся. — Отак ідучи попід тином, я міркував собі в ночі, доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Доúть, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїть ся.

Дóка = мúтець, мистéць, мастáк (С. З.), мистюк. — Як хто мистюк зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділї. — **До́ка на до́ку наше́лъ,** н. пр. = найшла (або: тра́пила) коса́ на ка́мінь. н. пр.

Доказа́тель = дока́жчик, доно́щик.

Доказа́тельный = доказни́й, довідний.

Доказа́тельство = до́каз, до́казка, до́від. — Він і сам не знає, які він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — **Доказа́тельства пи́сьменныя** = до́води листо́вні. — О доводех листовних. Ст. Л.

Доказа́ть, дока́зывать, ся = доказа́ти, дове́сти, досьвідчити, ви́казати, ви́вести діло, пра́во, дока́зувати ся і т. д.

Докали́ть, дока́ливать = 1. догартува́ти, догарто́вувати.

2. розпекти́, розпіка́ти.

Дока́лывать, ся, доколо́ть = доко́люва-ти, ся, доштри́кувати, дошти́ркувати, дошпи́гувати, доколо́ти і т. д.

Дока́нчивать = кінча́ти.

Дока́пливать, докопи́ть = доклада́ти, дозбі́рувати, докла́сти, дозбіра́ти. С. Аф. — Ледве дозбірав сотню карбованців.

Дока́пчивать, докопти́ть = доко́пчувати, докопти́ти.

Дока́пывать, ся, докопа́ть, ся = доко́пувати, ся, докопа́ти, ся. — Докопав до води. — Він до всього докопаеть ся.

Докара́бкать ся = доде́рти ся, додря́пати ся, дошкря́бати ся.

Дока́рмливать, докорми́ть = догодо́вувати, догодува́ти, (до весни) — дозїмува́ти (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зробить з тебе пана. н. пр.

Доката́ть, дока́тывать = докоти́ти, доко́чувати, (про білизну) — докача́ти (на качальцї), домаґлюва́ти (на ма́ґлю).

Докати́ть, ся = докоти́ти, ся.

Докача́ть, ся, дока́чивать, ся = докача́ти, ся, (на го́йдальцї або що) — доколиха́ти ся, дого́йда́ти ся.

Дока́шивать, ся, докоси́ть, ся = доко́сювати, ся, докоси́ти, ся.

Доква́сить, доква́шивать, ся = доква́сити, доква́сювати, ся.

Докида́ть, доки́дывать = д. **Доброса́ть, добра́сывать.**

Докипа́ть, докипе́ть = докипа́ти, докипіти.

Докиса́ть, доки́снуть = докиса́ти, доки́снути, доква́ситись.

Доки́слый = ки́слий, доква́шений.

До́кись = до́кис, до́квас.

Докладно́й = докладни́й.

Докла́дъ = докла́д, (стар.) — лепо́рт С. З.

Докла́дывать, докла́сть, доложи́ть = доклада́ти, додава́ти, дово́дити до відома, докла́сти, доложи́ти, дода́ти, дове́сти до відома.

Доклева́ть, доклёвывать = додзьо́бати, додзю́бати, доклю́кати, ви́дзьобати і т. д., додзьо́бувати і т д.

Докле́ивать, доклеи́ть = докле́юва́ти, (карюком) — докарю́чувати, доклеїти, докарю́чити. (Чайч.).

Доклейми́ть = доклейни́ти, дотаврува́ти, позначи́ти, поклейни́ти, потаврува́ти.

Докли́каться = д. **Дозва́ться.**

Доклони́ть, ся = дохили́ти, нахили́ти, ся.

Докова́ть, доко́вывать, ся = докува́ти, ви́кувати, доко́вувати і т. д.

Доковыля́ть = дошкандиба́ти, дошкитильга́ти. — На силу дошкандибав до хати.

Доковыря́ть, ся = доколупа́ти, ся, докопирса́ти, ся.

Докола́чивать, доколоти́ть = добива́ти, доби́ти.

Доколдова́ть = дочарува́ти, дочаклува́ти, довідьмува́ти, доворожи́ти, ся.

Доколо́ть, ся = д. **Дока́лывать.**

Доко́ль, доко́лѣ = по́ки, до́ки, до́кіль, до яко́го ча́су. — Доки ти будеш пустовати? С. Л. — Доки сонце зійде, роса очі виїсть. н. пр.

Докона́ть = докона́ти, знївечити, довести́ до кра́ю.

Доконопа́тить = доконопа́тити, допаклюва́ти, дошпаґлюва́ти.

Доко́нчить = скінчи́ти, докінчи́ти, до кінця́, до кра́ю довести́, (роботу яку) — дороби́ти, (писання) — дописа́ти, (шитво) — доши́ти, (гру) — догра́ти, (сьпівання) — досьпіва́ти і т. д.

Докопа́ть = д. **Дока́пывать.**

Докопи́ть = д. **Дока́пливать.**

Докопти́ть = д. **Дока́пчивать.**

Докорми́ть = д. **Дока́рмливать.**

Докоси́ть = д. **Дока́шивать.**

Докра́ивать, докрои́ть = докро́ювати, докроїти.

Докра́сить, докра́шивать, ся = домалюва́ти, домальо́вувати, ся, (С. Аф.), докраси́ти, докра́шувати.

До́красна = до жа́ру, аж почервоніло,

до червóности, пóки почервоніє. — Терти руку поки почервоніє.

Докричáть, ся = догукáти, ся.

Докрои́ть = д. **Докрáивать.**

Докрóшивать, докроши́ть, ся = докри́шувати, докриши́ти, ся. — Докришила локшину. — Зуб докришив ся.

Докрути́ть, докру́чивать = докрути́ти, довертїти, досукáти, дови́ти, докру́чувати і т. д.

Докручи́ниться = дожури́ти ся, досумовáти, дотужи́ти.

Дóкторъ = 1. дóктор (учен. ст.).
2. лїкарь, дóхторь (Хар.). — Лїкареві чи поможись, чи не поможись, а калитка розвяжись. н. пр.

Дóкторша = 1. лїкарша (жінка лїкарева).
2. лїкарка.

Докувы́ркаться = доперекидáти ся.

Докýда = дóки, до якóго місця і д. **Докóль.**

Докýка = докучáння, докýка (С. З.), надокýка (Полт.), уїдливість С. Ш. — З прикростю і докукою людем. Самойлович. С. З.

Докумéнтъ = докýмент, папíр, (стародавнїй) — шпаргáл, (зб.) — шпаргáлля.

Докупáть, ся = докупáти, ся. — Докупав ся, що аж голова болить.

Докупáть, докупи́ть, ся = докупати, докупóвувати, прикупóвувати, докупля́ти, прикупля́ти, докупи́ти, ся.

Докýривать, ся, докури́ть, ся = докýрювати, ся, докури́ти, ся.

Докучáть = докучáти, надокучáти, набридáти, обридáти, кýчити, при́крити ся. С. З. Л. — Та вже тая пресучая журба мінї надокучила. н. п. — Нї о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити послам, аби домовляли ся. П. Могила. О. З.

Докýчливость = набри́дливість, уїдливість. С. Ш.

Докýчливый = набри́дливий, обри́дливий, уїдливий (С. Ш.), в'їдливий. — Таке в'їдливе, що хоч візьми та й плюнь межи очі.

Докýчный = 1. д. **Докýчливый.** 2. нудни́й (про чоловіка).

Докýшать, докýшивать = доїсти, доїдáти; допи́ти, допивáти.

Долáвливать, долови́ть = долóвлювати, долови́ти.

Долáзить = долáзити ся.

Долáмливать, долáмывать, доломи́ть = долóмлювати, доломи́ти, доламáти.

Долбёжъ = 1. жóлоб, жолóбина, пя́тка (видовбаний рівчачок або дїрка в дереві).
2. частїше: **Долбёжка** — зубря́чка, турýкання. (С. Ш.). — **Въ долбёжкá** — на память (не розуміючи), в зубря́чку.

Долби́ло = долотó.

Долби́ть = 1. довбáти. — Довбати долотом дїрку. С. Аф.
2. торóчити, товкти́. С. Ш — Що дня йому треба все одно торóчити. С. Л.
3. турýкати (С. Ш.), товкти́, товкмáчити, зубри́ти (вчити на память від слова до слова).

Долблéніе = 1. довбáння.
2. д. **Долбёжъ 2.**

Долбня́, долбýха, долбýшка = дóвбня, довбéшка. С. Аф. — (Для забиння паль) — бáба С. Ш., (на олїйнї) — тарáн. С. Ш.

Долгáться = добрехáти ся.

Дóлгій, дóлго = дóвгий, дóвго, поб. — довжéнний (С. Аф.), довжéзний, здр. — довгéнький, довгéсенький. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надійшов другий лист довжезний. Фр. — Як довго його нема з поли. — Кінь довго запряжений. С. Аф. — **Вотъ и вся́ не долгá** = от і всé, та й гóдї, от тобí і всé. — **Дóлгая жизнь** = дóвгий вік. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — **Дóлго ли, короткó ли** = через якý таку годи́ну. — **Дóлго ли до бѣды́?** = чи далéко до біди́? — **Откла́дывать въ дóлгій я́щикъ** = відкладáти на дóвго. — **Приказáлъ дóлго жить** = віддáв Бóгові дýшу, казáв дóвго жи́ти. — **Ѣ́хать на дóлгихъ** = їхати на одних кóнях (цїлу дорогу, не перемінюючи коней).

Долговáтый, то = довгéнький, ко.

Долговолóсый = д. **Длинноволóсый.**

Долговрéменный, но = довги́й, го, довгочáсний, но.

Долговóй = довгóвий.

Долговѣ́чный, но = довговíчний, но, (вкупі з іменником) — довговíк. — Стоїть дуб — довговік. н. з.

Долговя́зый = довги́й, довги́нь, довгéля (С. Аф.), довготелéсий (С. Аф.), цибáтий, цибáнь, довговя́зий. С. Аф.

Долгодéнствіе = дóвги́й вік. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.

Долгодéнствовать = дóвго жи́ти.

Долголѣ́тіе = д. **Долгодéнствіе.**

Долголѣ́тній = довголі́тний, довгові́чний.
Долгоно́гій = д. **Длинноно́гій.**
Долгоно́жка, ком. Tipula = довгоні́г. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у комаря, та ще й ноги дуже довгі, через те ці комахи і взивають ся довгоногами. Степовик.
Долгоно́сикъ, ком. Curculio = довгоно́сик, (С. З.),носа́й, сви́нка, шашла́к (Полт. Чайч.). Жуки, що мають понуру довгеньку головку, котрі через те здають ся ніби-то малесенькими свинками. Степовик.
Долгоно́сый = д. **Длинноно́сый.**
Долго́нько = довге́нько.
Долгопо́лый = довгопо́лий.
Долгору́кій = довгору́кий.
Долгосро́чный = довгостроковий (на довгий строк).
Долгота́ = до́вгість (С. З.), довжина́ (С. С.), довжиния́. (С. Аф.).
Долготерпѣли́вый = довготерпля́чий. С. Ж.
Долгоу́хій = довгоу́хий, уха́нь, уха́ч (С. Ш.), про свиней — каплау́хий.
Долгоу́шка = го́лка з довги́м у́шком.
Долгохво́стикъ, пт. Parus candatus = сини́ця хвоста́та.
Долгохво́стый = хвоста́тий, довгохво́стий, хвоста́ч (С. Ш.).
Долгоше́йка = д. **Горля́нка 1.**
Долгоше́я = довговя́зий. С. Аф.
Долгоязы́чный = 1. язика́тий і д. **Болтли́вый** і **Болту́нъ 1.**
2. брехли́вий, ва, бреху́н, ха, плету́н, ха.
Долгъ = 1. обовя́зок, пови́нність. — Обовязок чинити. С. З. — Коли сповню свій обовязок, то ніхто мінї нічого не зробить. Фр. — **Отда́ть послѣ́дній долгъ приро́дѣ** = відда́ти Бо́гові ду́шу, уме́рти. — **Отда́ть п. д. поко́йнику** = прове́сти до кла́довища.
2. довг, ви́нне, винува́те, по́зичка. — **Въ до́лгъ брать** = бра́ти на́бір, в по́зичку. — **Въ до́лгъ вѣ́рить, дава́ть** = боргува́ти, навіря́ти, на́бір дава́ти, у позику дава́ти. — Як будеш усім боргувати, прийдеть ся сорочку латати. н. пр. — Продай мінї набір, а гроші через тиждень віддам. н. о. — Піду до жидівки — син набір горілки! н. п. — Шинкарочка мене знає, на сто рублїв навіряє. н. п. — **Въ долги́ влѣ́зть** = вдовжити ся. — Ту зїму так вдовживсь, що й не вилїзу. — **Въ долгу́ какъ въ шелку́** = по шию в довга́х, в довга́х як в реняха́х. н. пр.
Долево́й = частковий, пайовий.
Долежа́ть, ся = 1. доле́жати ся. — Долежав ся, поки голова заболїла.
2. про овочі) — вле́жати ся, доспі́ти, дости́гти на со́нці.
Долета́ть, ся, долетѣ́ть = долїта́ти, ся, долетїти, доли́нути, долену́ти (С. Аф.).
Должа́ть = позича́ти, запозича́ти ся, вдо́вжувати ся (Д. під с. **Долгъ 2.**)
Долженствова́ть = му́сити (С. З. Л.), ма́ти, обовя́зок ма́ти. — Із дерева сього зломити ти мусиш гилку хоч одну. Кот. — За лихими людьми та за ворогами покинути мушу. н. п. — Не мае ніхто ні за кого терпіти, тільки кождий сам за себе. Ст. Л.
Должни́къ = довжни́к, винува́тий (С. Л.), винува́тець. — А довжник, который винен. Ст. Л.
До́лжно = тре́ба, пови́нно, слїд, нале́жить, годи́ться. — Треба жить, як набіжить. н. пр. — Треба бути слухняним. — Так слїд робити. С. Л. — Приймають старого, як повинно бути. н. о.
Должно́ быть = 1. пови́нно, му́сить бу́ти.
2. ма́буть, либо́нь, десь. Д. **Вѣ́рно 2.**
До́лжное = пови́нне, належи́те, що слїд.
До́лжностно́й = урядо́вий (С. Ш.), службо́вий.
До́лжность = уря́д (С. Ш., слу́жба, поса́да. (Гал.). — Сикий такий уряд лучче ніж проста служба. С. Ш. — Уряди два судовиє одній особі давані не будуть. Ст. Л. — Кандидат на учительску посаду. Барв. — **Исправля́ющій до́лжность** = наказни́й, засту́пник. — Наказний отаман. С. З. Л. — А тут пан заступник старости — самого старости не було. Фр.
До́лжный, до́лженъ = 1. пови́нний (С. Л.), належи́тий (С. З.). — Належиту честь віддати.
2. пови́нен, му́сить. — Не знав добрий чоловік та із чого жити, мусїв собі корівку купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо люблю Івася як душу. н. п.
3. ви́нний, ви́нен. — Він мінї винен три карбованця. — Що винен — то віддати повинен. н. пр.
Долива́ть, ся = долива́ти, ся, досипа́ти, ся. — Досип повну пляшку.
Доли́вка, доли́въ = долива́ння, досипа́ння.
Долиза́ть, доли́зывать, ся = долиза́ти, ви́лизати, доли́зувати, ся, вили́зувати ся.
Долина́ = д. **Длина́.**
Доли́на = доли́на; ді́л, поді́л, низьоді́л, низина́, (межи високих гір) — межигі́ря, (довга і вузька, на степах) — ба́л-

ка, (недовга та глибока) — яр, яро́к, (з лїском) — байра́к, (крута зо всїх боків межи гір) — макі́тра, (де починаеть ся долина) — придоли́нок, (де кінчаеть ся) — одве́ршок. С. Л. З. Ш. — Вийду на могилу, гляну на долину. н. п. — І долом геть собі село понад водою простяглось. К. Ш. — Тїло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кість жвакували. н. д — Як будете до байраків прибувати, тернові гильки рубайте, мінї признаку покидайте. н. д. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п.

Доли́нушка = доли́нонька, доли́ночка. С. Аф.

Доли́ть = 1. доли́ти, доси́пати. — Досип чарку.
2. перемага́ти, змога́ти, посїда́ти.

Долови́ть = д. **Дола́вливать.**

Доложи́ть = д. **Докла́дывать.**

Доло́й = геть, пріч; до до́лу. — Геть з очей моїх. — Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе Турчин візьме. п. п. — Геть з дороги. — Звалив його до долу.

Долома́ть = д. **Дола́мливать.**

Долоти́ть = довба́ти (долотом).

Долото́ = долото́, здр. — долотце́, (велике — пробивати лїд) — плїшня́.

До́лу = до́лї, до до́лу, в низ, в низу́.

Долъ = д. **Доли́на.**

До́льникъ = спі́льник.

До́льный = низови́й, ни́жнїй, спі́днїй.

Дольше, до́лѣ, е = до́вше.

Долѣза́ть, долѣ́зть = долїза́ти, дола́зити, долїзти.

До́ля = 1. ча́стка, части́на, па́йка, часть, удїл (С. Ш.). — **Приня́ть кого́ въ до́лю** = приняти в спілку. — **Вступи́ть въ до́лю** = приста́ти до спілки.
2. до́ля, тала́н. — Вміла мати брови дати, та не вміла щастя-долї дати. н. п. — Не дав Бог талапу змалку, не буде й до останку. н. пр. — У кого талан, анї дня на лан, а у мене нема талану, то що дня на лану. н. пр.

До́ма = до́ма, в до́ма, в госпо́дї, в домівцї. — Його нема в дома. — Не стали в домівцї щастя й долї собі мати. н. д.

Дома́зать, дома́зывать = дома́зати, домасти́ти, дошмарува́ти, дома́зувати і т. д.

Дома́лывать, ся, домоло́ть, ся = 1. доме́лювати, ся, домоло́ти, ся.
2. добазі́кати, ся, доба́лясува́ти, ся, домоло́ти, ся.

Домара́ть, дома́рывать = докаля́ти, дома́зати, дома́зувати, ви́каляти ви́мазати.

Дома́тывать, домота́ть, ся = 1. домо́тувати, домота́ти, ся. — Домотала клубок валу.
2. доци́ндрювати, переводи́ти, манта́чити, гайнува́ти (до краю), доци́ндрити, домота́ти, розманта́чити, прогайнува́ти, проци́ндрити, перевести́ (геть усе).

Домахну́ть = доки́нути.

Дома́чивать, ся, домочи́ть, ся = домо́чувати, домочи́ти, ся.

Дома́шній = 1. ха́тнїй, домо́вий, домі́вський; на́ський, сві́йський. — Хатнього злодія не встережеш сп. н. пр. — Казала польова миша хатнїй. н. к. — Дві скринї па потребу домо́вую. Л. В. — Домо́вого злодія не вбережеш ся. н. пр. — Цїна птахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а наська. — **Дома́шній холстъ** = домотка́не полотно́, домотка́н. С. З. — **Дома́шнія непрія́тности** = ха́тня мо́рква. С. Л.
2. доміви́к, ця, домі́вець. — **Дома́шніе** = домівники́, домі́вцї, семя́не, свої́, на́шї. — Ти у нас в хатї не домівниця, нашому добру не кукібниця. н. п. — І перед власними домовниками моїми. С. З. — **Дома́шній человѣ́къ** = свій чолові́к (про чужого, але близького).

Дома́щивать, домости́ть = домо́щувати, домости́ти, (дошками) — достила́ти, досла́ти, достели́ти, (камнем улицю) — добурко́вувати, добуркува́ти. С. Ш.

Домежева́ть, домеже́вывать, ся = домежува́ти, домежо́вувати, ся.

Домека́ться, домекну́ться = д. **Дога́дываться.**

Домёкъ, вживаеть ся тільки у виразї: „**не въ домёкъ**" = не вдога́д, не втямки́.

До́менная печь = вели́ка піч, гу́та (на руднях). — Пала як у гутї.

Домести́, домета́ть = домести́, домі́та́ти.

Домета́ть, домётывать = 1. доки́дати, доки́нути, докида́ти, дошпурну́ти. — Докидати стола. — Докинути до...
2. обки́дати, обкида́ти. — Обкидати петельки.

До́микъ, доми́шко = домо́к, домо́чок, ха́тка, хати́на, хати́нка, буди́но́чок. — А у мене нї хатипки, нема щастя, нема жінки. н. п.

До́мна = д. **До́менная печь.**

Домови́тый = хазя́йливий, господа́рний, хазяїнови́тий.

Домови́ще = д. **Гробъ.**

Домовладѣ́лецъ, лица = домохазя́їн, го-

спода́рь, домодержа́вець, домохазя́йка, господи́ня. — Ой Боже наш, царю, пошли літа щасливії сього дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазяїну й хазяйці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовни́чать = дому́вати, домонтарюва́ти. — Годі вам, панове-молодці, домувати, ідіть зо мною на Черкеню долину гуляти. н. п.

Домово́дство = до́мівство, господа́рство, хазя́йство, господарюва́ння, хазяїнува́ння. — Домівство управляти. С. З.

Домово́й = домови́й, домови́к, дідько.

Домо́вый = д. **Дома́шній 1.**

Домога́тельство = домога́ння.

Домога́ться = домога́ти ся, намага́ти ся, добува́ти ся, доправля́ти ся, допевня́ти ся, допина́ти ся. — Намагаєть ся Іван у го́род. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Кот. — Допевняй ся, пан Гетьмане, допевняй ся плати: як не будеш допевнятись, будемо втікати. н. п.

Домо́й = до до́му, до госпо́ди. — Чого ти тут? — Іди мині зараз до до́му. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домо́къ = домо́к, домо́чок. — **Жить домко́мъ** = жи́ти на своє́му господа́рстві.

Домола́чивать, домолоти́ть = домолочувати, домолоти́ти.

Доноло́ть = д. **Дома́лывать.**

Домоправи́тель = управи́тель (домом), стар. — ша́фарь (С. З.).

Доморо́щенный = доморо́слий, на́ський, свійський, свого́ хо́ву. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домости́ть = д. **Дома́щивать.**

Домосе́дничать = д. **Домовни́чать.**

Домосе́дство = домонта́рство.

Домосе́дъ, ка = домонта́рь, ка, сиду́н. З. Лев., (в жарт) — пічку́р. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домота́ть = д. **Дома́тывать.**

Домохозя́инъ = д. **Домовладе́лецъ.**

Домоча́децъ = 1. домівни́к, ця, домі́вець, мн. — домі́вці, д. **Дома́шній 2.**

2. челяди́нець, зб. — че́лядь, слуга́, слу́ги.

Домочи́ть = д. **Дома́чивать.**

Дому́чить = заму́чити, замордува́ти.

Домча́ть, ся = домча́ти, ся, добігти, дові́зти (швидко).

Домъ = 1. дім, буди́нок, (мурований) — камяни́ця, (великий, панський) — го́рниці (С. Аф.), сьвітли́ця, хоро́ми, буди́нки (С. Ш.), покої, (простий) — ха́та. — Почали муровати оту камяницю. Фр. — Біля гряниці не впадає будувати сьвітлиці. п. пр. — Саме на горбочку стоять панські буди́нки. н. о. — Піду у горниці. — **Зае́зжій домъ** = заїзд. — **Моли́твенный домъ** = моли́то́вня (С. Л.), капли́ця, капли́чка. С. З. — **Странопрі́имный домъ** = (при манастирях у Запорожців) — віта́льня. Эв. О. Ст. — **Пите́йный домъ** = шино́к, шинк, корчма́, оре́нда, ора́нда. (С. З.). — **Свой домъ** = госпо́да, домі́вка. — Через левади та горо́ди два куми йшли з весілля до господи. Б. Г. — Де хліб, сіль, каша — там і домівка наша. н. пр. — Чого непько, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, роди́на. — Ой випемо родино, щоб нам жито родило, і житечко і овес, і зібрав ся рід увесь. п. п.

Домыва́ть, домы́ть, ся = доми́вати, допера́ти, доми́ти, допра́ти, ся. — Всі сорочки допрала.

Домы́ливать, домы́лить = доми́лювати, доми́лити.

Домы́слить, ся, домышля́ться = доми́слити, ся, доміркува́ти ся, домізкува́ти ся, доми́шля́ти ся, доміркo̒вувати ся, домізко́вувати ся.

Доме́ривать, доме́рить, ся = доміря́ти, домі́рювати, домі́ряти, ся. С. Аф.

Доме́ръ = домі́р.

Доме́си́ть, доме́шивать, ся = доміси́ти, домі́шувати, ся, домі́сювати, ся. С. Аф.

Доме́ша́ть, доме́шивать, ся = доміша́ти, домі́шувати, ся.

Домя́ть = домя́ти, домня́ти.

Дона́шивать, доноси́ть, ся = доно́шувати, доно́сювати, зно́шувати, зно́сювати, доноси́ти, ся, зноси́ти, ся. С. Аф. — Доносив усю цеглу. — Зносив одежу.

Доне́льзя = до кра́ю, до оста́нку, до кінця́, до ре́шти, на́дто вже, через кра́й, (про їжу) — до схочу́, до не́схочу. — Забивай гвіздок до кінця. — Розхвалили надто вже. — Наїв ся до несхочу.

Донести́, доноси́ть, ся = 1. доне́сти́, доно́сити, ся. — Доніс до хати.

2. оповісти́ти, довести́ до ві́дома, доповісти́, оповіща́ти, доповіща́ти, дово́дити до ві́дома. — Скоро ввиділи, пану доповіли п. д.

3. донéсти́, довéсти́ (на кого), ви́казати, обмóвити, донóсити, довóдити, викáзувати, обмовля́ти.

Донизáть, дони́зывать, ся = донизáти, дони́зувати, ся.

Донимáть, доня́ть = 1. добірáти, добрáти. 2. дошкуля́ти, допікáти, дошку́лити, допекти́, надозóлити. — Як слово не поможе, то й києм не дошкулиш. н. пр. — Допік таки його Пищи-Муха. О. С.

Дóнная травá, дóнникъ, рос. Meliotus alba Desf. = білий буркýн, M. coerulea Lam. — буркýн-зілля, сірозілля, M. officinalis Lam. — жóвтий буркýн, луговий буркýн. С. Ан. (В народ. піснях — символ вірности). — В огороді по тичині буркун-зілля веться, молодая чумачиха за чумаком беться. н. п.

Дóнный = 1. дéнний.
2. буркунóвий.

Доноси́тель, ница = донóщик, щя, докáжчик, щя, довóдчик (С. Л.), ви́кажчик.

Доноси́ть = д. **Донести́.**

Донóсъ = донóс, ви́каз, обмóва.

Донóщикъ, ща = д. **Доноси́тель, ница.**

Дóнце = 1. денцé. — Ми вже не в одній чарці денцé бачили.
2. днище. — Сіла на днище, та щось не до пряжі міні.

Доны́нѣ = дóсі, идóсі, до сьогó чáсу. — Відколи та й досі його не має.

Донырнýть = допірнýти, допурнýти. — Допурнув аж до самого дна.

Дóнышко = денцé. — Ой плавало відерце, сосновії клепки, а дубове денце. н. п.

Доня́ть = д. **Донимáть.**

Дообѣ́дать = дообíдати. — Не вспіли ми й дообідатя, як він приїхав.

Дообѣ́денный = дообідній, передобідній.

Доостри́ть, доощря́ть = догостри́ти, доточи́ти, догóстрювати, дотóчувати.

Допáивать, допои́ть = допóювати, допоїти.

Допáивать, допая́ть = допáювати, долютóвувати, допая́ти, долютовáти.

Допáлзывать, доползти́ = долáзити, долізáти, долізти, (на животі) — доплазóвувати; доплазувáти (С. Аф.).

Допáлывать, дополóть = допóлювати, дополóти.

Допáрывать, допорóть = допóрювати, допорóти.

Допахáть, допáхивать, ся = доорáти, дóрювати.

Допáчкать, допáчкивать, ся = ви́каляти, ви́мазати, ви́валяти, докаля́ти і т. д.

Допая́ть = д. **Допáивать.**

Допекáть, ся, допéчь, ся = 1. допікáти, випікати, допекти́, ви́пекти, ся.
2. д. **Донимáть.**

Допечáтать, допечáтывать, ся = додрукувáти, додрукóвувати, ся.

Допивáть, ся, допи́ть, ся = допивáти, ся, допи́ти, ся. — Допив пляшку. — Допив ся, що аж руки дріжать.

Допи́ливать, ся, допили́ть, ся = допи́лювати, допиля́ти, ся.

Допирáть, доперéть, ся = причиня́ти, причини́ти, ся.

Дописáть, допи́сывать, ся = дописáти, домалювáти, допи́сувати, домальóвувати. — Дописав лист. — Домалював образ.

Допихáть, допи́хивать, допихнýть, ся = допхáти, допихáти, допи́хувати, допихнýти, ся.

Доплáвить, доплáвливать, ся = дотопи́ти, розтопи́ти, розтóплювати, ся (до кінця, до останку).

Доплáкать, ся = 1. доплáкати, ся, дорюмати, ся. — Поплакав ся, аж очі опухли.
2. ви́плакати. — Таки виплакав собі місце.

Доплати́ть, доплáчивать, ся = доплати́ти, приплати́ти, доплáчувати, ся і т. д.

Доплевáть, доплёвывать, ся = доплювáти, допльóвувати.

Доплéсть, доплетáть, ся = доплéсти́, приплéсти́, доплітáти, приплітáти, ся. — **Доплетённое что** = при́плітха.

Доплéсться, доплетáться = доплéнтати ся, дочвалáти, доди́бати, доплугáпити ся. — Отак ідучи по під тином, я міркував собі в ночі, доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Доплывáть, доплы́ть = допливáти, припливáти, доплисти́, припливсти́, доплúнути і т. д. — Івашечку, мій синочку, приплинь, приплинь до бережка н. к.

Доплясáть, доплáсывать, ся = дотанцювáти, дотанцьóвувати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював сивий. К. Ш.

Допои́ть = д. **Допáивать.**

Допóдлинно = напéвне, спрáвді; доклáдно. — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною діеть ся. Фр.

Доползáть = д. **Допáлзывать.**

Дополнéніе = 1. доповнéння, додавáння.
2. додáток, додáча, доклáд.

Дополни́тельный = додаткóвий, додáточний.

Допóлнить, дополня́ть, ся = допóвнити, додáти, доточи́ти, доповня́ти, додавáти, ся. — Жовтою костю мости вимóщати, червоною кровю моря доповняти. н. п. — Чим Бог сьвiт доточив? (н. з. — огнем).

Дополóть = д. **Допáлывать.**

Дополу́смерти = трóхи, мáло не до смéрти. — Прибили його трохи не до смерти.

Допорóть = д. **Допáрывать.**

Допотѣ́ть = допiтнiти.

Допрáвить, доправля́ть = попрáвити, ви́правити, поправля́ти, виправля́ти.

Допрáздновать, ся = досьвяткувáти, допразникувáти, ся, догуля́ти ся.

Допрáшиваніе = допи́тування, випи́тування, дóпит, ви́пити.

Допрáшивать, ся = допи́тувати, випи́тувати, питáти, ся. — Сьвiдки по розну у суду питанi бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а вiн не допитував ся. Фр.

Допроси́ть, ся = 1. допитáти, ся, ви́питати, дознáти, ся.
2. ви́канючити, ви́цигавити.

Допрóсъ = дóпит, ви́пити.

Допруди́ть, допру́живать = догати́ти, догáчувати.

Допры́гать, ся = дострибáти ся, доплигáти ся, доскакáти ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Допры́гивать, допрыгну́ть = достри́бувати, допли́гувати, дострибну́ти, доплигну́ти. — Дострибнув до стiни.

Допры́скать, допры́скивать = допри́скати, докропи́ти, допри́скувати.

Допрѣвáть = упрiвáти. — Каша упрiла. — Вiн упрiв, аж мокрий.

Допрядáть, допря́дывать = 1. допрядáти. — Всï починки допряла.
2. д. **Допры́гивать.**

Допускáть, допущáть, допусти́ть = допускáти, припускáти, попускáти, допусти́ти i т. д.

Допущéніе = дóпуск, дóпуст, пóпуск, пóпуст.

Допытáть, допы́тывать = ви́бити, ви́мучити, вибивáти, виму́чувати (признання).

Дóпьяна = допя́ну.

Допѣвáть, допѣ́ть, ся = досьпiвувати, досьпiвáти, ся. — От зараз досьпiваємо оцю пiсню, тодi й пiдемо.

Доработáть, дорабóтывать, ся = доробити, допрацювáти, дorобля́ти, дорóблювати, допрацьóвувати, ся.

Дорáвнивать, доровня́ть = дорiвнювати, дорiвня́ти.

Дорáщивать = вирóщувати, викóхувати, вихóвувати.

Дорвáть, дорывáть = дорвáти, додрáти, додéрти, (про волосся, пiря) — доску́бти́, (про льон, коноплï) — добрáти, доривáти i т. д.

Дордѣ́лый, дордѣ́ть = д. **Дозрѣ́лый, дозрѣ́ть.**

Дорисовáть, дорисóвывать = домалювáти, прималювáти, (про мережки) — домерéжати, примерéжати, домальóвувати i т. д.

Доровня́ть = д. **Дорáвнивать.**

Дорóга = дорóга, шлях. — Коло неï шлях-дорога аж на три руки, по тих шляхах весну й лiто iдуть чумаки. Аф. — **Большáя, тóрная дорóга** = би́тий шлях, вели́кий шлях, (стар. i гал.) — гости́нець. — До Бога великий шлях, а до пекла прямесенький. н. пр. — Та помiж трьома шляхами ой там яму копали, чумаченька ховали. п. п — Велiв послiв на гостинцю percentинати. Л. В. — Не твердим ходом пiшов далï по гостинцю. Фр. — Виïзжаючи, низенько вклонив ся, а як виïхав на битий шлях, слiзоньками вмив ся. н. п. — **Желѣ́зная дорóга** = чугу́нка, кóлiя, залiзна кóлiя, залiзниця. — **Просёлочная дорóга** = степовá, польовá дорóга. — **Почтóвая дорóга** = стовпови́й шлях. — **Весéнняя, зи́мняя, лѣ́тняя дорóга** = вешня́к, зiмня́к, лiтня́к. С. Л. — **Установи́вшаяся дорóга** = станoвки́й шлях. — Поïдемо нехай, як становкий шлях буде. С. Л. — **Ухáбистая дорóга** = вибóïста. — **Уѣ́зженная д.** = утéрта д., (узенька) = шляшóк, стéжка, пути́вець. (С. Л.). — До доброï криницï стежка утоптана. н. пр. (Вдовж берега) — бережня́к. (Крута з гори) — узвiз. С. Ш. — **Запáла дорóга** = зарослá стéжка. — Заросла йому стеж= до дiвчини. — **Идти́ прямóю дорóгою** ка по прáвдï ходи́ти, прямувáти, прямцéм, прóсто йти́. — Ми просто йшли у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — **Идти́ безъ дорóги, окóльными путя́ми** = навмання́, манiвцéм, манiвця́ми. — Гей яром, яром за волами, манiвцями за вiвцями. н. п. — Пiшов навмання. — I провели в ночi тайними манiвцями на шлях мемфиський. К. Ш. — **Не дорóга; нѣ́тъ дорóги** = немá чогó, нiчого, не трéба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходи́ть туда́ не доро́га** = мінї нема́ чого́ туди́ ходи́ти. — **Не зна́й ко мнѣ доро́ги** = не ходи́ до ме́не, забу́дь до ме́не доро́гу, щоб твоя́ нога́ у ме́не не була́. — **Собира́ться въ доро́гу** = ла́годити ся, лаштува́ти ся (в дорогу). — **Туда́ ему́ и доро́га** = так йому́ й тре́ба, коту́зї по заслу́зї. — **Пресѣ́чь доро́гу** = переня́ти, перепини́ти (С. З.), ста́ти на перешко́дї.

Дорогова́тый, то = дороге́нький, ко.

Дорогови́зна = дорожне́та (С. Аф. З. Л.), дороговина́, дорожня́ (С. Л.), дорожиня́ (С. Аф.), дорожне́ча. — Тая сарана великую дорожнету учинила. Л. С. — Така дорожнета, що нї приступу.

Дорого́й, го = 1. дороги́й, до́рого, цїнний, но, кошто́вний, но, коштови́тий. С. З. Л. — **Въ три дорога́** = ду́же до́рого. — **Запроси́лъ въ три дорога́** = запра́вив як за ба́тька. — Ой справ мінї, мамо, шалевий платок, а ще к тому на на голівку коштовитий цьвіток. н. п.
2. люби́й, коха́ний.

Дорого́нькій, ко = дороге́нький, ко.

Доро́дливый, доро́дный = огрядний, опа́систий (С. З.), гладки́й, тїлови́тий (С. Пар.). — Дївка здорова, огрядна, повновида. Кв.

Дорожа́ть = доро́жчати, доро́гшати. — Тепер усе почало дорожчати.

Доро́же = доро́гше (С. З.), доро́жче. — Борошно стало дорожче.

Дорожи́ть = дорожи́ти (С. Аф.), цїни́ти, шанува́ти. — **Онъ не дорожи́тъ своéю сла́вою** = він не шану́є своє́ї сла́ви.

Дорожи́ться = дорожи́ти ся (С. Аф.), — дуже = цїни не скла́сти, не зложи́ти. пра́вити ду́же до́рого, як за ба́тька.

Доро́жить = роби́ти стежки́; жолобки́, рівчачки́ роби́ти.

Доро́жка, доро́женька = 1. дорі́жка, дорі́женька, сте́жка, сте́жечка, шляшо́к, пути́вочка (Черн. Ніс.). — Цигаяка воріжка, а до тїєї та циганочки втоптана доріжка. н. п. — Через гору стежечка до мойого сердечка. н. п. — Як загубиш шлях, то й стежки не найдеш. н. пр.
2. дорі́жка, сму́жка (в панчохах або в якій тканинї).
3. жолобо́к, рівчачо́к (вирізаний в дощцї).

Доро́жникъ = 1. долотце́ криве́ (для жолобків).
2. подоро́жник (книжка для подорожнїх).

Доро́жный = подоро́жнїй. — Щоб подорожнїй не був порожнїй — треба пагодувати. н. пр.

Доро́жчатый = (плетений чи витканий смужками) — смугна́стий (З. Лев.), пасмо́ваний (С. Пар.).

Доростá́ть = доростá́ти, виростá́ти.

Доруби́ть, дору́бливать = доруба́ти, прируба́ти, дору́бувати.

Доруга́ться = доля́ти ся. — Лаялась зо всїми, та й долаялась, що вже і в хату нїкуди не пускають.

Доръ = новина́ (про землю).

Дорыва́ть, ся = 1. д. **Дорва́ть.**
2. допада́ти ся, доскіпа́ти ся, добіра́ти ся. — Допав ся до горілки — трохи не цїлу пляшку висмоктав. — Почав до нього доскіпати ся.

Дорыва́ть, ся, доры́ть, ся = дорива́ти, ся, доко́пувати, ся, дори́ти, ся, докопа́ти, ся. — Дорили ся до кринишної жили.

Дорѣ́зать, дорѣ́зывать = дорі́зати, докра́яти, дорі́зувати.

Дорѣзви́ться = дожартува́ти ся, допустова́ти ся, дожирува́ти ся, догра́ти ся.

Доса́да = доса́да, при́крість, доку́ка (С. Л.); пересе́рдя, злість. — Досаду причепи з заду. н. пр. — Се він сказав з пересердя. — **Кака́я доса́да!** = шко́да! яка́ шко́да! — **Тре́снуть съ доса́ды** = лу́снути від зло́стї.

Досади́ть, досажда́ть = досади́ти, доку́чити, надоку́чити, допекти́, напри́крити ся, ввірити ся, досажа́ти, докуча́ти, надокуча́ти, допіка́ти, зли́ти, се́рдити. С. Л. — Сі гори по дорозї дуже мінї наприкли. С. Л. — Тая журба пресучая та вже мінї надокучила. н. п.

Досади́ть, досажа́ть, доса́живать = досади́ти, досажа́ти, доса́жувати.

Досади́тельный, доса́дливый, доса́дный = доса́дний (С. Аф.), доку́чливий (С. Л.), при́крий (С. З.), обри́дливий, в'їдливий, уїдливий. (С. Ш.).

Доса́довать = доса́дувати (С. Аф.), гнїва́ти ся, се́рдити ся, зли́ти ся.

Досажда́ть = д. **Досади́ть.**

Доса́ливать, досоли́ть, ся = дoсо́лювати, досоли́ти, ся.

Доса́ливать, доса́лить, ся = доса́лювати, дошмаро́вувати, дома́щувати, доса́лити, дошмарува́ти, домасти́ти, ся.

Доса́сывать, дососа́ть, ся = досиса́ти, ви-

сисáти, висмóктувати, дососáти, доссáти, вúсосати, вúсмоктати, ся.

Досвéрливать, досверлúть, ся = досвéрдлювати, досвéрдлити, ся.

Досéль, досéлѣ = дóсї (С. Аф. З.), идóсї, до сьогó чáсу, до сьогó мíсця, пóти (С. З.), дóти (С. Аф. З.), допóти. — Відколи та й досї його не мае. — Прочитав поти.

Досидѣ́ть, досúживать, ся = 1. досидíти, досúжувати, ся, вúсидіти, висúжувати. — Досидів до сьвіта. — Сиділа дівка, тай висиділа дїдька. н. пр. — Квочка висидїла курчат.

2. докурúти, докýрювати, ся (про горілку).

Доскá = дóшка (С. Аф. Л.). — **Половáя д.** (в $1^1/_2$ вершка завширшки, на поміст або стелю) — мостúна (С. З.), планúця, стелúна. — Зірви, сину, в коморі стелину, та сховаймо чужую дитину. н. п. — (Вя́пилена) — тéртúця. С. Ш. — (Витесана) — тéс. — ($^1/_2$ вершкова) — шальóвка. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — безúменка. С. Л. — (Одрізана від краю) — д. **Горбы́ль.** — (Для покрівлї, драна) — дранúця, драњ, (випилена) — гонт, ґонт, гóнта, ґóнта. С. Аф. З. Л. — (Спідня у возї) — постéльниця. — **Кухóнная д.** = стільнúця. — Немов би хтось сїкачем мясо на стільницї сїк. Фр. (В гребнї) — днúще. — (У вітрякових крилах) — лапшá. С. З. — (На котрій чоботарь ріже ремінь) — крамнúця. Чайч.

Доскáбливать, доскоблúть = доскромáжувати, доскрíбáти, доскромáдити, доскребтú, дошкромáдити, дошкребтú.

Досказáть, доскáзывать = доказáти, домóвити, договорúти, докáзувати, домовля́ти, договóрювати. — Сльози лились, тугу домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доскакáть, доскáкивать = доскóчити, дострибнýти, доплúгнути, доскáкувати, дострúбувати, доплúнувати.

Доскакáться = доскакáти ся, дострúбáти ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Доскоблúть = д. **Доскáбливать.**

Доскочúть = д. **Доскакáть.**

Доскребáть, доскрéсть = дос(ш)крíбáти, дос(ш)кребтú.

Дослýживать, дослужúть = дослýжувати, дослужúти, доживáти, добувáти, дожúти, добýти.

Дослýшать, дослýшивать, ся = дослýхати, дослýхувати, ся, дослухáти ся. — Не дослухав проповідї, тай пішов — Як не дослухай ся — нїчого не почуєш.

Дослы́шать = дочýти, ся. — Глухий хоч не дочує, то видумає. н. пр.

Дослѣ́довать, дослѣ́дывать = дослíдувати.

Досмáливать, досмолúть = досмóлювати, досмолúти.

Досмáтривать, ся, досмотрѣ́ть = 1. додивля́ти ся, додивúти ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. доглядáти, глядíти, дозирáти, назирáти, пильнувáти, догля́діти, догля́нути, придогля́нути, допильнувáти. — А синочок одказує: нехай мати буде, вона ж наші дрібні дїти доглядати буде. н. п. — Горе сиротинї жити на чужинї, нїхто її не догляне при лихій годинї. н. п. — Живою душею в Українї вітай, розриті могили в степу назирай. К. Ш. — Поніс до дому тай не доглядів, розбив. н. о. — А призовіте мою родиноньку придоглянуть смерти. н. п. — А де ж твої думи, рожеві квіти, викохані, сьмілі, доглядані дїти? К. Ш. — Німцї краще знають, як хлїб допильнувати. Де що про Сьв. Б.

3. вбачáти, постерегáти, вглéдіти, вгля́діти. — Я й не вгледів, як він вийшов.

4. оглядáти, озирáти, ся, оглядíти, озирнýти.

Досмолúть = д. **Досмáливать.**

Досмóтрщикъ, ца = дозóрний, догля́дач, догля́дчик, доглядáчка.

Досмóтръ = дóгляд, óгляд, дозíр, перéгляд.

Досмотрѣ́ть, ся = д. **Досмáтривать, ся.**

Досмѣ́яться = досьміяти ся, дореготáти ся.

Досолúть = 1. досолúти.

2. допектú, дошкýлити.

Досóлъ = досíл.

Дососáть = д. **Досáсывать.**

Досóхнуть, досыхáть = досóхнути, досóхти, досихáти.

Доспáть, досыпáть = доспáти, проспáти, доспáти ся. — Проспав до півдня. — Доспав ся вже до того, що аж опух.

Доспѣвáть, доспѣ́ть = д. **Дозрѣвáть і т. д.**

Доспѣ́хъ = збрóя. — Умер козак й тиха його мова, зостали ся кінь вороний та ясная зброя. н. п.

Доссóриться = досварúти ся, догрúзти ся.

Доставáть, достáть = 1. доставáти, сягáти, досягáти, достáти, досягтú. — Далеко, як оком сягнеш. н. пр. — Не досягнув та пан Сава до своєї булави. н. п.

2. добува́ти, роздобува́ти, добу́ти, роздобу́ти, (з під чого небудь — ви́добути. — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землї видобуду, а прото матиму. С. Л.
3. вийма́ти, достава́ти, ви́няти, доста́ти. — Мов каламарь достала з полиці. К. Ш. — Достань з комори. — Вийми з скринї.
4. вистача́ти, вистарча́ти, достача́ти, достарча́ти, хвата́ти, става́ти, ви́стачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачиш. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — **Не достава́ть** = бракува́ти. — Бракує грошей. С. Ш.

Достава́ться, доста́ться = достава́ти ся, припада́ти, ся, дохо́дити, випада́ти, доста́ти ся, припа́сти, дійти́. — Як подїлились, менї хата припала. Чайч. — Припала ся зятю теща. н. п. — З того менї дійшло всього 20 копійок. С. Л. — Пострівай, як скажу батькові — достанеть ся тобі!

Доста́вить, доставля́ть, ся = доста́вити, поста́вити, приста́вити, доста́чити С. Аф.), ви́стачити, доставля́ти, поставля́ти, приставля́ти, достача́ти, постача́ти (С. Л.), вистача́ти, ся. — І хлїба вистачив хазяїну чимало. Греб. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей постачай, скільки треба буде. С. Л.

Доста́вка = доста́вка, приста́вка, висталче́ння (С. Л.).

Доста́ивать, достоя́ть = досто́ювати, висто́ювати, достоя́ти і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.

До́сталь = оста́ннє, оста́нок, ре́шта; послїдки.

Достально́й = оста́нній, оста́тнїй (С. З.), послїднїй.

Доста́токъ = доста́ток (С. Аф.), частїше мн. — доста́тки, вжи́тки (С. Л.); ро́скіш, ро́ско́ші. — Е, які вже наші вжитки! С. Л. — Що люди гуляють і роскоші мають, а я заробляю, нїчого не маю. н. п.

Доста́точно = довблї, до́сить, в до́сталь, доста́тньо, з доста́тком. — Мудрій головї досить два слова. н. пр. — Землї у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.

Доста́точный = 1. замо́жний, заможне́нький (С. Аф.), багате́нький.
2. доста́тнїй.

Доста́ть, ся = д. **Достава́ть, ся.**

Достегну́ть, достёгивать = достї́бати, достї́бувати.

Достига́ть, дости́гнуть, дости́чь = 1. наздоганя́ти, наздогна́ти, настига́ти, насти́гти і т. д. д. **Догна́ть.**
2. сяга́ти, досяга́ти, дохо́дити, добува́ти ся, досягти́, осягти́, осягну́ти, досягну́ти, дійти́, засягти́, подохо́дити, добу́ти ся, допясти́сь. — До слави, властї, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботою засягне собі щастя. Мирний. — У врядників наших повинні справедливости доходити. Ст. Л. — З запомогою письменства подоходили до кращих порядків. Де що про Сьв. Б. — А все таки свого допяв ся. С. Л.

Достиже́ніе = досягне́ння, осягне́ння.

Достира́ть = допра́ти, ви́прати.

Достовѣ́рность = пе́вність, правди́вість.

Достовѣ́рный, но = пе́вний, правди́вий, пе́вно, запе́вяю, дїсне, достоме́нно, спра́вдї. — Прийшла певна звістка.

Достодо́лжный, но = належи́тий, пови́нний, як слїд, по пра́вдї, належи́то. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слїд.

Досто́йно = по пра́вдї, по заслу́зї, як слїд.

Досто́инство = 1. ціна́, вага́, ва́ртість, пова́га (С. Ж.).
2. заслу́га. — **По досто́инству** = по заслу́зї.
3. досто́їнство, стан.

Досто́йный, досто́енъ, сто́йна = ва́ртий, варт, а, го́дний (С. Л.), пова́жний, досто́йний, досто́ен. (С. Аф.). — **Досто́йный вѣ́чной па́мяти** = вікопо́мний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопа́мятный = вікопо́мний. С. З.

Достопочте́нный = високопова́жний, шано́вний. (С. Л.).

Достопримѣча́тельный = зна́чний, гі́дний ува́ги, ва́жний, ди́вний.

Достосла́вный = сла́вний, славе́тний, славу́тний. С. Л.

Достоя́ніе = добро́, мае́ток, мае́тки, майно, худо́ба, вжи́тки, доста́тки. С. Л. — Зоставляю тобі всї мої роскоші, всї мої ужитки і маленькі дїтки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „**Иму́щество**“).

Достоя́ть = д. **Доста́ивать.**

Достра́гивать, дострога́ть, ся = достру́гувати, доструга́ти, ся.

Достра́ивать, достро́ить, ся = добудо́вувати, домуро́вувати (камяницю), достро́ювати, добудува́ти, ся і т. д.

Достра́нствовать, ся = домандрува́ти ся.

Достригáть, достри́чь = достригáти, достри́гти.

Достро́йка = добудовáння.

Достру́гивать, достру́живать = д. **Дострáгивать.**

Дострѣ́ливать, дострѣли́ть = дострі́лювати, дострéлити, дострі́лити; добивáти, доби́ти. — Дуже далеко — не дострелиш. — Знов випалив і вже тоді добив.

Дострѣля́ть = ви́стріляти, повистріля́ти, повистрéлювати; повипускáти (набої). — Багато було зайців, та повистрелювали. — Повипускали всі набої.

Достря́пать = впóратись. — Ледве впоралась з обідом.

Доступáть, доступи́ть, ся = доступáти, ся (С. Аф.), приступáти, ся, доступи́ти, ся, приступи́ти, ся, підступи́ти.

Досту́пный = досту́пний, присту́пний, (про ціну) — повільний.

До́ступъ = дóступ, при́ступ. — Такий злючий, анї приступу до його.

Достучáться = досту́кати ся.

Достывáть, досты́нуть, досты́ть = холóнути, простигáти, дохолóнути, прости́гти.

Досты́глый = прости́глий.

Досу́гъ = дозві́лля, гу́лянка, ві́льний, гуля́щий, безробі́тний час. (Лев.). — **На досу́гѣ** = на дозві́ллї, на гу́лянках, гуля́щого часу. — Троянцї покотом лежали і на дозвіллї добре спали. Кот. — Нехай, зроблю колись на дозвіллї. — Приходь до мене гулящого часу. С. Л.

Досуди́ться = допозивáти ся, дотягáти ся. — Допозивав ся вже до того, що й волів збув ся.

Досу́жесть = здатність, здібність.

Досу́жій = здáтний, здібний, вдáтний, мотóрний, стіпни́й, ми́тець, мастак.

Досу́жный = ві́льний, гуля́щий. — Гулящий час. (Д. під сл. **Досу́гъ**).

Дусу́жство = д. **Досу́жесть.**

Досу́слить = досмоктáти, ви́жлуктити. — Сидів, поки не досмоктав усю горілку.

До́суха = нáсухо. — Витерти нáсухо.

Досу́чивать, досучи́ть = досу́кувати, досукáти.

Досу́шивать, досуши́ть, ся = досу́шувати, досуши́ти, ся.

Досчáтый = дощáний. С. Аф. Л.

Досчитáть, ся, досчи́тывать, ся = долїчи́ти, дощитáти, перелїчи́ти, долїчувати, дощи́тувати, ся. — Перелїчив двічі, а все не долїчуюсь двох карбованців.

Досы́пать, досыпáть = доси́пати, досипáти. — Досип мірку.

Досыпáть, доспáть = досипáти, досипля́ти, доспáти. — Ніч не досипляю. Чайч.

Досы́пка = досипáння.

До́сыта = довóлї, досмаку́, вдóсить, до нéхочу, до нéсхочу. — Наїв ся вдосить. — Було що їсти й пити до нéхочу. — Косіть, хлопцї, осоку, насіть копї до смаку. н. п.

Досыхáть = д. **Досóхнуть.**

Досѣвáть, досѣ́ять = 1. досївáти, досїяти. — Досїяв жито на всїм лану.
2. просївáти, досївáти, просїяти, досїяти, (на решето) — дотóчувати, доточи́ти.

Досѣкáть, досѣ́чь = 1. дору́бувати, ви́рубувати, дорубáти. — Дорубав дрóва.
2. дорі́зувати, дотéсувати, досїкáти, дорі́зати і т. д. (що небудь на металю, каменю або дереві.).
3. досїкáти, досїкти, дочу́стрити, дошпáрити, дохльóстати, дошмагáти (різками).

Досю́да = д. **Досéлѣ.**

Досягáть = д. **Доставáть 1** і **Достигáть 2.**

Дотáлкивать, дотолкáть = допи́хувати, доштóвхувати, допхáти, доштóвхати.

Дотáлкиваться, дотолкáться = дотóвплювати ся, проштóвхувати ся, пропи́хувати ся, дотóвпити ся, проштóвхати ся.

Дотанцовáть, ся = дотаньцювáти, ся, дотáньчити.

Дотáпливать, дотопи́ть = дотóплювати, дотопи́ти.

Дотаскáть, дотáскивать = 1. доволокти́, дотягти́; дотарабáнити, доти́рити, допéрти, доволїкáти, дотягáти і т. д.
2. д. **Допáшивать** (про одежу).

Дотаскáться, дотáскиваться = доволочи́ти ся, дошвáндяти, дошвéндяти і д. **Дотаскáть.**

Дотачáть, дотáчивать = доточи́ти, приточи́ти, пришґукувáти, дотóчувати і т. д.

Дотáчивать = 1. дотóчувати і д. **Дотачáть.**
2. догóстрювати, дотóчувати, догостри́ти, доточи́ти.

Дотащи́ть, ся = 1. доволокти́, дотягти́, дотарабáнити, доти́рити, допéрти. С. Л.
2. доволокти́ ся, доплéнтати ся, допхáти ся, доплугáнити ся, дотарабáнити ся, дочвалáти. С. Л. — Отак ідучи

попід типом... поки доплентавсь до хатини. К. Ш. — На силу дочвалав до дому.

Дотверди́ть, дотве́рживать = довчи́ти, дозубри́ти, дотовкти́, дотовкма́чити, довча́ти, дозу́брювати, дотовкма́чувати.

Дотвори́ть, дотворя́ть = причини́ти, причиня́ти. — Причини двері.

Дотека́ть, доте́чь = дотїка́ти, долива́тись, дотекти́, доли́тись.

Дотереби́ть, дотере́бливать = (про куцці) — дотереби́ти, (про вовну, пірря) — доскубти́, додра́ти, (про що інше) — доси́кати, доша́рпати, дотере́блювати і т. д.

Дотере́ть, дотира́ть = доте́рти, дотира́ти.

Доте́рпливать, дотерпѣ́ть = доте́рплювати, дотерпі́ти.

Доте́чь = д. **Дотека́ть.**

Доти́скать, доти́скивать = доти́скати, додави́ти, додуши́ти, доти́скувати і т д

Доти́скаться, доти́скиваться = 1. д. **Дота́лкиваться.** 2. д. **Доти́скать.**

Доти́снуть = додрукува́ти.

Дотла́ = зовсїм, геть-чи́сто, до пня́, до ноги́, до оста́нку, до ре́шти, до ще́нту. — До щенту знесено військо турецьке. Л. С. — Пропали усі вівці до ноги. С. Аф.

Дотолка́ть, ся = д. **Дота́лкивать, ся.**

Дотоло́чь, ся = дотовкти́, ся.

Дото́лѣ = до́ти, но́ти, до́тіль, до то́го ча́су. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й сват. н. пр.

Дотопи́ть = д. **Дота́пливать.**

Доточи́ть = д. **Дота́чивать.**

Дотрави́ть, дотра́вливать = 1. ви́пасти, ви́толочити, випаса́ти, витоло́чувати. — Загнав волів у жито і геть усе витолочив. 2. доцькува́ти, доцько́вувати.

Дотра́тить, дотра́чивать = ви́тратити, стра́тити, витра́чувати і т. д. — Стратив усї гроші.

Дотре́бовать = допра́вити, ви́правити.

Дотрево́жить, ся = дотурбува́ти, ся.

Дотрепа́ть = дотріпа́ти, дотїпати.

Дотре́скать, ся = доже́рти, доло́пати, дотрі́скати, ся.

Дотре́снуть = ло́пнути (до кінця), дотрі́снути.

Дотро́гиваться, дотро́нуться = торка́ти ся, дото́ркувати ся, приторка́ти ся, торкну́ти, ся, доторкну́ти ся (С. Л.), приторкну́ти ся, доткну́ти ся, дотикну́ти ся. — Де свербить, там і почешеш, де болить, там і торкнеш. н. пр. — І благали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одежі його. К. Св. П.

Дотруди́ться = дороби́ти ся, допрацюва́ти ся.

Дотруни́ть = докепкува́ти ся, доглузува́ти ся.

Доту́да = до́ти, но́ти, до́тіль.

Дотуши́ть, ся = догаси́ти, дотуши́ти, ся.

Доты́кать, дотыка́ть = доти́кати, достроми́ти, дотика́ти, достромля́ти.

Дотѣспи́ться = дото́впити ся, прошто́вхати ся.

Дотяга́ться = д. **Досуди́ться.**

Дотя́гивать, ся, дотяну́ть, ся = дотя́гувати, доволї́ка́ти, дотягти́, доволокти́, ся.

Доу́жинать = довече́ряти.

Доу́мничать, ся = домудрова́ти ся.

Доуча́ть, доу́чивать, ся, доучи́ть, ся = довча́ти, доу́чувати, ся, довчи́ти, доучи́ти, ся.

Доу́чка = доу́чування.

Доха́живать = дохо́дити.

Дохвали́ть, ся = дохвали́ти, ся.

Дохва́стать, ся = дохвали́ти ся, дохва́стати ся, дочва́нити ся.

Дохвата́ть, дохва́тывать = дохапа́ти, дохвата́ти, дохо́плювати, дохва́тувати.

Дохвати́ть, дохва́тывать = дохопи́ти, досягти́, досягну́ти, досяга́ти.

Дохлеба́ть = досьо́рбати.

Дохлеста́ть = достьо́бати, дохльо́скати, дохви́ськати.

Дохле́цъ = бовтю́к (С. Аф.), розбо́вток і т. д. д. **Бо́лтень 2.**

Дохлопота́ть, ся = доклопота́ти ся.

До́хлый = до́хлий, вдо́хлий.

Дохлыста́ть = д. **Дохлеста́ть.**

Дохну́ть = дихну́ти, тхну́ти (С. Ш.), ху́кнути. — Хукни у вікно. — На морозї хукає у руки.

До́хнуть = до́хнути, ги́нути, па́дати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.

Доходи́ть = дохо́дити; вихо́дити, витра́чуватись. — На силу дійшов до дому, так занедужав. — Листи доходять у свій час. — Він до всього доходить. — Сіно все вийшло. — Витратив ся запас.

Дохо́дный = дохі́дний.

Дохо́дъ = дохі́д, прибу́ток, кори́сть, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам дохід довгий. н. пр. — З прибутку голова не болить. н. пр. — **Въ дохо́дѣ** = на ви́ході, на кінції.

Дохрабри́ться = дохрабрува́ти, дохвабрува́ти ся. С. Ш.
Дохрапѣ́ть = дохропті́.
Доцвѣ́лый = доквітлий.
Доцвѣ́сть, доцвѣта́ть = доцьвісти́, доцьвіта́ти, доквітува́ти.
Доцѣди́ть, доцѣ́живать = доціди́ти, ви́цідити, доціжувати, виціжувати.
До́черинъ = дочч́ин, дочки́н.
Дочерни́ть = почорни́ти, ви́чорнити.
До́черній = д. **До́черинъ.**
Доче́рпать, доче́рпывать = дочерпа́ти, ви́черпати.
Дочерти́ть, доче́рчивать = дорисува́ти, дорисо́вувати.
До́черь = д. **Дочь.**
Дочеса́ть, ся, доче́сывать, ся = дочеса́ти, дочі́сувати, ся; дочу́хати, дочухма́рити, ся.
Дочѐсть, дочи́тывать, досчи́тывать = 1. дочита́ти, дочи́тувати, ся.
2. долічи́ти, дощита́ти, долічувати, дощи́тувати, ся.
До́чиста = на́ чисто, геть чи́сто, зовсім чи́сто; цілко́м, без оста́нку. — Усе геть чисто попродав.
Дочи́стить, дочища́ть = дочи́стити, дочища́ти.
Дочита́ть, дочи́тывать, ся = дочита́ти, дочи́тувати, ся.
До́чка = до́ня, до́нька.
До́чкинъ = д. **До́черинъ.**
Дочь = дочка́, здр. — до́ня, до́нька, до́нечка, до́ненька, до́ця, (вдовина́) — вдові́вна, удові́вна, (єдина у батьків) — одини́ця, єдини́ця, єдина́чка, (перша) — перва́чка, богда́нка, (остання) — мези́нка, мези́нна, (бондаря) — бондарі́вна, (купця) — купці́вна, (писаря) — писарі́вна, (різника) — різникі́вна і т. д. — **Крёстная дочь** = хреще́ниця. — Ой я в батька єдиниця, полюбила Гриця, чорнобривця. н п.
Дошага́ть, дошагну́ть = доступа́ти, доступи́ти.
Дошали́ть, ся = допустова́ти ся, дожартува́ти ся, дожирува́ти ся, доказйти ся.
Доша́ркать, ся = дочо́вгати ся.
Дошата́ть, ся = 1. дохита́ти.
2. доброди́ти ся, доволочи́ти ся, дошва́ндяти.
Дошвы́ривать, дошвыря́ть, дошвырну́ть = докида́ти, дошпурля́ти, доки́нути, дошпурну́ти, дошвиргону́ти. — Дошпурнув камінь до води.
Дошива́ть, доши́ть = дошива́ти, доши́ти, (про мережки і гаптува́ння) — домере́жити, догаптува́ти.
До́шлый = доро́слий, (про хліб) — спі́лий, доспі́лий, дости́глий, (про печений хліб) — ви́печений, (про чоловіка) — а) зда́тний, здібний, умі́лий, тяму́щий, бува́лий, б) проно́зуватий.
Дошле́цъ, дошля́къ = 1. ми́тець, мисте́ць, мистю́к, маста́к. 2. проно́за, пройди́сьвіт.
Дошумѣ́ть = догомоні́ти ся, догаласува́ти, ся, догвалтува́ти, добушова́ти.
Дошути́ть, ся, дошу́чивать, ся = дошуткова́ти, ся, дожартува́ти, ся.
Дощани́къ = 1. я́щик, скри́ня (з дощок).
2. д. **Барка́съ.**
3. ге́мбель.
Доща́нъ = шапли́к, ка́діб, перері́з, ширі́твас. С. Ш.
Дощано́й, доща́тый = доща́ний. С. Аф.
Доще́чка = до́щечка.
Дощипа́ть, дощи́пывать = дощипа́ти, дощи́пувати, (піря, волосся) — доскубти́, доску́бовати, (піря птиці обвареної) — допа́трати, допа́трувати. С. Аф.
Дощу́пать, дощу́пывать, ся = дома́цати, дола́пати, ся, дома́цувати, ся, дола́пувати, ся.
Доѣда́ть, доѣ́сть = доіда́ти, доі́сти.
Доѣ́здить, ся = доі́здити, ся.
Доѣзжа́ть, доѣ́хать = доізди́ти, доі́хати.
Доѣзжа́чій = доіжжа́чий. — А ми дотепні доіжжачі хортів годуємо та плачем. К. Ш.
Доѣ́сть = д. **Доѣда́ть.**
Доѣ́хать = д. **Доѣзжа́ть.**
Драгоцѣ́нность = кошто́вність.
Драгоцѣ́нный = кошто́вний (С. З.), дороги́й, ціно́вний, дорогоці́нний. — **Д. ка́мень** = самоцьві́тний ка́мінь, самоцьві́т.
Драгу́нъ трава́, рос. Artemisia Dracunculus L. = острого́н, тургу́н. С. Ап.
Дража́йшій = найдоро́жчий.
Дразни́ть, ся = 1. дражни́ти, ся, дратува́ти, дрочи́ти. С. Аф. З. Л. — Бога не гніви, а чорта не дрочи. н. пр.
2. дрочи́ти, піддро́чувати. С. З. — Я на улиці тай не забарю ся, тільки хлопців подрочу, тай назад вернуся. н. п.

3. кепкува́ти, глузува́ти, криви́ти ся, дражни́ти ся.

Дра́ка = бі́йка, колотне́ча (С. З.), дра́ча (С. З.), таскани́на, чубани́на. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. н. п. — Було там таскапини! С. Ш. — Велика була чубапина па вкулачках н. о. — Що дня гризуться, часто і до колотнечі доходить. н. о. — І тіснява, і гук і драча. — Бодинськяй. С. З.

Драко́нъ = 1. змі́й (крила́тий, ба́єшний).

2. я́щурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ти́ческій = дра́ма, ти́чний.

Драни́на = дра́нка, кла́поть, кла́птик. (С. З. Л.).

Драни́ца = дрань, драни́ця. С. З.

Дра́ніе = драння́, (про волосся) — ску́бка.

Дра́тва = дра́тва, (для підошов) — підши́вка.

Драть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. ску́бти́, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З Л. — Ще не піймав, а вже скубе. н. пр. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр.

3. д. **Взя́точничать.**

4. лупи́ти, дра́ти (про ціну).

5. д. **Бить.** — **Драть го́рло** = д. **Горла́нить.** — **Драть носъ** = кирпу гну́ти. — **Дере́тъ по ко́жѣ** = поза шку́рою моро́з.

Дра́ться = 1. би́ти ся, лупи́ти ся, лупцюва́ти ся, ску́бти ся, чу́бити ся. — Чого ти беш ся? — Почали вони па вкулачки бити ся. — Пани скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дереть ся.

3. де́рти ся, пну́ти ся. — Так і пнуть ся па стіпу. н. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дрохва́, (самець) — дрохви́ч, (мале) — дрохвеня́, тко. С. Аф.

Драхви́ный = дрохвя́чий. С. Аф.

Дра́чка = гребло́. С. Аф.

Драчли́вый = драчли́вий (С. Аф.), битли́вий. (Мал.).

Драчу́нъ = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф.), заводя́ка і д. **Драчли́вый**

Драчъ = 1. ге́мбель.

2. общеньки.

Дребеде́нь = д. **Ахинея́, Безсмы́слица** і **Вздоръ.**

Дре́безгъ, частіше мн. **дре́безги** = черепки́, череня́, мо́тлох, ґаму́з, дрі́зки. — Д. під словом: **Вдре́безги.**

Дребезжа́ть = дреньча́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, брині́ти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. н. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати.

Дереве́сина = дре́вина. К. Б. (волокно дерева).

Древе́сный = деревя́ний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревяне вугілля.

Дре́вко = (у вил, мітли, черпака) — держа́к, де́ржально (С. Аф.), де́ржално, (у граблів) — гра́блище, (у корогви) — де́ржално, (у коси) — косови́ще, кісся́, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, коцюби́ще, (у списа) — ра́тище, (у ціпа) — ціпи́лно, (у чаплії) — чаплі́їлно. (Чайч.) — Вила, граблища, штилі — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержилно. н. п. — Козакови без ратища, як дівчині без намиста. н. пр.

Дре́вній = да́вній, давне́зний (К. Б.), стародáвній, старосьві́тський (С. З. Л.), старові́чний (С. З.), староде́нний, старови́нний (С. Л.), старожи́тний (С. Л.), предкові́чний. (С. З.). — Козаки удержують ся при старожитних своїх обиклостях. Скоропадський. С. З. — Дрімає Корсунь староденний. К. Ш. — Власна предковічна отчизна папа. Хмельпицький. С. З.

Дре́вность = стародáвність (С. Л.), старовина́ (С. Л.), да́вня давни́на, пре́дківщина, старосьві́тчина. — У предківщину, кажуть, були зовсім инші люде. н. к.

Дре́во = д. **Де́рево.**

Древосѣ́къ = д. **Дровосѣ́къ 1.**

Древото́чець, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Дрелова́ть = свердли́ти (у дзиґармайстрів).

Дрель = све́рдел, све́рдло, све́рдлик (у дзиґармайстрів і слюсарів).

Дрема́ = 1. дріма́ння, дрімота́, дрі́мки. — Ой на кота воркота, па дитину дрімота. н. п. — Соньки — дрімки в колисоньки. н. п. — Ходить сон коло вікон, а дрімота коло плота. н. п.

2. рос. Lychnis flos cuculi L. = смі́лка, череви́чки, боця́пки.

Дрема́ніе = дрімáння.

Дрема́ть = дріма́ти, куня́ти, (в жарт) — окуні́в лови́ти, (сидячи або стоючи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, буцім куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окунів ловить, слухаючи. Кв.

Дрема́ться = дріма́ти ся, на сон клони́ти.

Дремли́вый = дрімли́вий. С. Аф.

Дремо́та = д. **Дрема́ 1.**

Дрему́чій = густи́й, те́мний, непрола́зний (ліс).

Дрему́честь = гуща́вина (лісова).

Дрему́чка = спля́чка. — На його сплячка напала.

Дресва́ = жорства́. — Стежки скрізь жорствою висипані.

Дрессирова́ть = муштрова́ти.

Дрессиро́вка = муштрува́ння, му́штра.

Дроби́на = 1. частїше мн. **дроби́ны** — ба́рда (пивна).
2. дроби́на, шротови́на.

Дроби́ть, ся = дроби́ти, ся, криши́ти, ся.

Дробни́ца = шротівни́ця.

Дро́бный = дрібни́й, дрі́бен. — Туман поле покриває, дрібен дощик накрапає. н. п.

Дробь = 1. дрі́бязок, ска́лки, черепо́чки (дрібненькі).
2. дріб (С. Аф.), шріт, (одна штука) — дробови́на, шротови́на. — Не достачає дробу на всї набої. — Не попав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.
3. ча́стка, части́на.

Дробя́зникъ = дрібя́зок.

Дрова́ = дро́ва, здр. — дрівця́, одна штука — полїно, дровеня́ка (С. З.).

Дро́вни = са́нки (без ящика, кінські) — копильчаки́, (волові) — ґринджо́ли. С. Л.

Дровосе́къ = 1. дровору́б, руба́к.
2. ком. Cerambrix — музи́ка.

Дровяни́къ = дрова́рь.
2. дро́вник, дрові́тня. — Кругом двора нема нї кола, на дровітнї дров нї полїна. н. п.

Дровяно́й = дровяни́й. — **Д. сара́й** = д. **Дровяни́къ 2.**

Дрога́ = розво́ра.

Дро́ги = бендюги́, биндюги́ (С. З.), бендюги́ (С. Ш.), водовозні — ка́ри (С. З), похоронні — ма́ри. — Колеса, биндюги і кари і самиї церковні мари в депо пушкарськеє тягли. Кот.

Дро́гнуть = д. **Дрожа́ть.**

Дрожа́лка, рос. Tremella = драглї, дриглї. С. Ан.

Дрожа́ніе = дріжа́ння, тремтї́ння (С. Ш.).

Дрожа́ть = дрижа́ти, дріготї́ти, труси́ти ся, трясти́ ся, тремтї́ти, тї́пати ся, (від холоду, в жарт) — дрижаки́ їсти, лови́ти (С. Аф.), халя́ндри скака́ти. — Дріготить, як хорт зімою. н. пр. — Тру́сить ся, як Каїн. н. пр. — Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилї. Гр. — Чи твоє серденько мліло, як рука в руці тремтіла? Стар. — Сльози тремтять на очах. — Роса на листях тремтїла. С. Ш. — Розмордувавсь, аж губи йому тїпають ся. С. Л. —

Дрожа́щій = тремтя́чий, тремки́й (С. Ш.). — Я вийшов зляканий, тремтячий. Фр.

Дро́жди, дро́жжи = дріжчі́ (С. Аф.), дріжді́, (домашні з тїста) — ро́щина. — Росте, як на дріждях. н. пр. — Твоя рощина, ти й міси н. пр.

Дро́жки = дро́жки. — **Бе́говыя д.** = бігунцї. — **Изво́щичьи д.** = бі́ржа.

Дрожь = дрігота́ (С. З. Л.), здри́ги (С. Л.), дрі́жаки́. С. З. Л. — Його дрижаки напали.

Дроздъ = пт. Turdus musicus — дрізд, Turdus merula — кос.

Дрокъ, рос. Genista = дрік, зїно́вать. С. Ан.

Дроче́на = я́єшня (з молоком і борошном).

Дро́чень = мали́й, мазу́н, опе́цок.

Дрочи́ть = ма́зати, пе́стити (дитину).

Друго́й = 1. дру́гий. 2. и́нший, и́нчий, ина́кший. — Хоч гірше, аби инше. н. пр. — Другий раз кажу тобі. — **Въ друго́й разъ** = дру́гим ра́зом, и́ншим ча́сом. — **Друго́е запе́лъ** = иншої сьпіва́є. — **На друго́й день** = дру́гого дня́, на дру́гий день. — **Ни то́, ни друго́е** = нї те́, нї се́. — **Это друго́е де́ло** = се и́нша річ.

Другъ = друг, при́ятель, (що побратав ся) — побрати́м, (про жінок) — дру́га, дру́ги́на (С. Аф.), (про чоловіка або жінку) — дружи́на, дружино́нька. — **Друзья́** = дру́ги, дру́зї. — При добрій годинї куми і побратими, а при лихій годинї не має й родини. н. п. — Це такий приятель, що хлїб їсть і тебе їз'їсть. н. пр. — Будеш ти мінї жоною, моєму батеньку слугою, моїй матїнцї дру́гою, а моїм дїткам маткою. н. п. — Як не хочеш моя мила дружиною бути, то дай мінї таке зілля, щоб тебе забути. н. п. — Не май сто кіп, як сто другів. н. пр. — Чужа семя непривітная, дружинонька неймовірная. н. п — Не так тії сто братів, як сто друзів н. пр. — **Другъ за дру́гомъ** = оди́н за дру́гим, оди́н по о́дному. — Вийшли один по одному. — **Другъ за дру́га** = один за о́дного. — **Другъ дру́га** = оди́н о́дного. — **Другъ съ дру́гомъ** = між се́бе, помі́ж се́бе. — **Ста́рый дру́гъ лу́чше но́выхъ двухъ,** н. пр. = для при́ятеля ново́го не ки́дай ста́ро́го. н. пр.

Дру́жба = дру́жба, при́язнь, при́ятельство; побрати́мство. — **Доказа́ть дру́жбу** (зрадити) = докла́сти во́за, гадю́чку вки́нути. — Здаєть ся й дружить, а гадючку

вкинув. н. пр. — **Счетъ дру́жбы не по́ртитъ,** н. пр. = любі́мо ся як брати́, а рахую́мо ся, як жиди́. н. пр.

Дружелю́бный = прия́зний, ласка́вий.

Дру́жескій, ки, дру́жественный, но = дру́зський, при́ятельський, дру́жиїй, дру́зськи, подру́зськи, поприя́тельськи. — Дружні речі. Куліш.

Дру́жество = д. **Дру́жба.**

Дружи́ть, ся = дружи́ти, ся, товаришува́ти, брата́ти ся.

Дружи́ще = д. **Другъ.** — **Пойдёмъ, дружи́ще!** = ході́м, дру́же! — **Дружи́ще мой!** = мій дру́же, мій при́ятелю!

Дру́жка = 1. боя́рин, дружко́ (приятелі молодого). С. Ш.

2. па́ра, рі́вня. — **Прибра́ть дру́жку** = підібра́ти до па́ри.

Дру́жный, но = 1. дру́жнїй, дру́зський, при́ятельський, дру́жно, при́ятельськи, подрузськи, по при́ятельськи.

2. односта́йний, но, ра́зом. — За віру християнську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — А нуте, беріть ся разом.

Дры́хнуть = спа́ти, хропака́ задава́ти.

Дря́блый = вя́лий, (про землю) — пухки́й, (про камінь) — дірча́стий, (про дерево та овочі) — тру́хлий, трухля́вий. С. Л. Ш.

Дря́бнуть = вя́нути, марнї́ти, (про дерево, овочі) — тру́хнути, трухля́віти, трухнї́ти. С. Ш.

Дрябѣ́ть = деренча́ти, дреньча́ти, дзижча́ти.

Дряга́ть = дрига́ти. С. Аф.

Дряга́ться = брика́ти, ся.

Дрягота́, Convulsio = дрігота́, ко́рчі, (в лиці) — мі́шки.

Дрязгъ = 1. сьміття́, не́чисть.

2. частїше мн. **дря́зги** = плї́тки, поговір, погово́ри.

Дряни́ть = сьміти́ти.

Дрянно́й, дря́нный, дря́нно́ = пога́ний, паску́дний, леда́чий, ке́пський, пога́но, паску́дно, ке́нсько. — Поганому і честь погана. н. пр.

Дрянь = 1. сьміття́, не́чисть. — Вимети сьміття із хати.

2. по́гань, не́гідь. — Що було доброго розкупили, зостала ся сама погань.

3. (про чоловіка) — леда́що, паску́да, пога́нець, по́гань, посьмітю́ха. — Чого ти так мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Там таке ледащо, що тільки плюнь. Кроп. — Посьмітюха яка небудь командуватиме. Чайч.

4. ка́зна що́, бридня́, дурни́ця. — Лїзе в голову ка́зна що.

Дря́хлость = ста́рість, дря́глість.

Дря́хлый = стари́й (і немощний), дря́глий, хи́рний.

Дряхлѣ́ть, дря́хнуть = ста́ріти ся, дряглї́ти, хи́ріти, упада́ти на си́лах (від старости).

Дуба́сить = дуба́сити, лупи́ти, люпцюва́ти, пері́щити.

Ду́бикъ = дубо́к.

Дуби́на = 1. дуби́на, дубе́ць; лома́ка, (товща) — дрючо́к, дрючи́на (загнута з булавою) — кий, кийо́к, ґирли́ґа (тонша) — ковї́нька. — Треба дубину на твою спину. н. пр. — Дубцем його, коли не слухає. С. З. — Ломакою по спинї оперіщити. С. З. — А в руки добру взяв дрючину, обороняти злу личину. Кот.

2. (про чоловіка) — лома́ка, бо́вдур, ло́бурь, лобуря́ка (С. Ш.), убо́їще, вбо́їще (С. Ш.). — Який довбур виріс. С. Ш. — Таке убоїще, що ти йому що хоч.

Дуби́новатый = пришеле́пуватий, приду́ркуватий; незру́чний, незгра́бний.

Дуби́ть = чини́ти, вичиня́ти (шкури), гарбарюва́ти (Под.).

Ду́бка = 1. чиньба́, ви́чинка.

2. дуб, дубо́к (човен, зроблений з дуба).

Дубле́ніе = д. **Ду́бка 1.**

Дубле́тъ = двойня́к, друга́к.

Дубня́къ = дубня́к, дубничо́к (С. З.), дуби́нка.

Дубо́вка, рос. Veronica Chamaedrys L. = безве́ршки, блакі́тні о́чки, одха́спик, при́воротки, клад (укр.), га́дяче зі́лля (гал.). С. Ан.

Дубо́вый = дубо́вий. — **Д. лѣсъ** = дуби́на́ (С. Аф.), дубня́к.

Дубра́ва = ді́брова, гай, ліс (густий). — Гомін, гомін по діброві. н. п. — Ой не шуми, луже, діброво дуже. н. п. — Ой гаю мій, гаю, густий, не прогляну. н. п.

Дубра́вистый = лї́сний. — То край лїсний, а наш степовий.

Дубра́вный = лїсови́й, гайо́вий. — Лїсові оріхи. — Гарна, як квітка гайова. н. пр.

Дубро́ва = д. **Дубра́ва.**

Дубро́вка, рос. Ajuga reptans L. = сухове́ршки, острове́ршки, дївча́ча краса́. С. Ан.

Дубро́вникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L. = чебре́ць лї́совий, самоси́л, Т. Ро-

lium L. = сїда́ч, T. Scordium L. = скóрдія, ди́кий часни́к. С. Ан.

Ду́бчикъ = дубо́чок. — А на тім дубочку сидять голубочки. н. п.

Дубъ, дерево Quercus robur = дуб, здр. дубо́к, дубо́чок, ду́бонько, поб. — дуба́рь, Q. pedunculata Ehrh. = не́линь, Q. sessiliflora Sn. = дуб осенчу́к, ози́мий дуб. С. Ан. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рясний. н. п. — Прихилюсь я до дубонька, а дубонько тай не батенько. н. п. — Дубарі товстелезні. Чайч.

Дубьё = лома́ччя.

Дува́нить = д. **Добы́ча (дѣли́ть).**

Дуга́ = дуга́, каблу́чка (С. З.). — **Согну́ть, ся въ дугу́** = зігну́ти, ізігнути, ся як дугу́, як дуга́. — Ой ти старий дїдуга ізігнув си як дуга. н. п.

Дугова́тый, дугообра́зный = дужни́й (С. Л.), каблучкова́тий, вилу́куватий. — Дужна стеля. С Л.

Дуда́ = сопі́лка, сопі́лочка, ду́да, ду́дка, ду́дочка, свисті́лка (С. Пар.). — Коли почав орати, то в сопілку не грати. н. пр. — Заграй міні, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п. — Ти ж було селом ідеш, ти ж було в дуду граєш. н. п.

Дуда́къ = д. **Драхва́.**

Ду́дить = в ду́ду, в сопі́лку гра́ти.

Ду́дка = д. **Дуда́.**

Ду́дки = дзусь, дзу́ськи, зась, за́ськи, ба́ли. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. — А дзусь холодцю їстя! н. пр. — Заськи до моєї запаски! н. пр. — Це вже ба́ли! — Бач який ласий, а заськи не хочеш! С. Аф.

Ду́дочка = д. **Дуда́. — Ни поскака́ть, ни попляса́ть, ни въ ду́дочку поигра́ть,** н. пр. = нї шве́ць, нї жне́ць, нї в ду́ду ігре́ць. н. пр. — Нї гра́ч, нї помога́ч. н. пр.

Ду́дочникъ = 1. рос. Levisticum officinale Koch. — любисток, люби́ста. С. Ан.

2. дуда́рь, дуда́рик. — Заграй міні, дударику, на дуду, нехай же я своє горе забуду. н. п.

Ду́дочный = ду́дковий, сопі́лковий.

Ду́дчатый = дудкова́тий.

Ду́ло = дуло́, ру́ра, ру́ля. — Пропаде, як поропина з дула тая козацькая слава. н. д. — Спершу стрельнув, а потім узявсь за рулю, та й почав рушницею по голові бити. Чайч. — Рурка ручничная. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Ду́ма = ду́ма, ду́мка, га́дка. — Дума душу пошиває. н. пр. — Узяли мене думки та гадки та журба некуча. М. В. — **Ду́му ду́мать** = ду́мати-гада́ти, ду́мку гада́ти. — Тільки Бог сьвятий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д. — Дивлюсь я на небо та й думку гадаю, чому я не сокіл, чому не лїтаю? Петренко.

2. ра́да. — **Ду́ма ца́рская** = держа́вна ра́да. — **Ду́ма городска́я** = ду́ма, ра́туша.

Ду́маніе = ду́мання, гада́ння.

Ду́мать, ся = 1. ду́мати, ся, гада́ти, ся, ми́слити, міркува́ти, мізкува́ти, здава́ти ся, видава́ти ся. — Сидять, мовчать — і всяк мізкує про себе. Кот. — Міні здається ся, що...

2. дба́ти, клопотати ся. — **И ду́мать забы́лъ** = і га́дки не ма́є. — **Онъ ни о чёмъ не ду́маетъ** = він нї прощо́ не дба́є, і га́дки не ма́є. — Як була я молодою, і гадки не мала, по садочку похожала, квітчалась, пишалась. К. Ш.

Ду́мный = 1. ра́дний, ду́мський.

2. зами́слений.

Дунове́ніе = ві́яння, по́вів, по́дув, (на руки від холоду або на шибку, щоб відтаяла) — ху́кання.

Ду́нуть, дуть = ду́нути, ду́ти, дмухну́ти, дму́хати, війну́ти, ві́яти, (про великий вітер) — бурхну́ти, бу́рхати, (на гаряче, щоб прохололо) — студи́ти, (на холодне, щоб потеплїло або обтало) — ху́кнути, ху́кати. — Дмухнув вітер і заволокло небо хмарами. — По небу вітерок дмухнув. Греб. — Як опарив ся на молоцї, то й на холодну воду студить. н пр. — Хукає в руки, щоб нагріти. — Хукни ти, моя дружино, у віконечко на скло. В. Щ. — Вітри почали бурхати. Кот. — **Дуть гу́бы** = копи́лити, закопи́лювати гу́би.

Дупли́стый = дуплина́стий, дуплина́тий, дупла́стий, дупна́стий. — Великий дуб, та дуплинастий. н. п.

Дупли́ть = довба́ти, видо́вбувати (дупло).

Дупло́ = дупло́, (широке) — макі́тра.

Дуплова́тый = дупча́стий. — Стоїть дуб дупчастий, а в тому дубі... н. к.

Дуплѣ́ть = трухля́віти, тру́хнути, трухня́віти. С. Ш.

Дупля́нка, гриб Agaricus violaceus L. = синю́ха, синя́к. С. Ан.

Дупля́стый = д. **Дупли́стый.**

Ду́ра = дурна́, ду́рка, (поб.) — дури́нда, дуре́на, дурле́на. — Та малюсінькє соловятко по деревцю скаче, дурна дївка, дурна й не розумна, за козаком плаче. н. п. — **Велика́ Ѳедо́ра да ду́ра,** н. пр. = вели́кий до не́ба, а дурний, як тре́ба, — великий дуб та дуплина́тий. н. пр.

Дураки́ (гра в карти) = ду́рень. — **Игра́ть въ дураки́** = гра́ти в ду́рия, в ке́па. С. З.
Дураковáтый = д. **Глуповáтый**.
Дуракóвъ = ду́рнів.
Дурáкъ, дурале́й = ду́рень, здр. ду́рник, йолоп (С. З.), ке́п (С. З.), те́лепе́нь (С. Ш.), дурби́ло, дурбá, дури́ло, дурни́ло, бóвдур (С. Ш.), ду́рбас (С. Аф. З.), дурандáс (С. Аф.), дурни́й. — Дурень у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. н. пр. — Великий як сьвіт, а дурний як слід. н. пр. — Стояв тепер як пень і, правду мовявши, був дурень телепе́нь. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не кланяєш ся пану возному. Кот. — **Дурáкъ дуракóмъ, кру́глый дурáкъ, кругóмъ д., отпе́тый дурáкъ** = дурни́й як пе́нь, як колóда, вели́кий ду́рень. — **Остáлся въ дуракáхъ** = поши́в ся у ду́рні, пійма́в óблизня. — **Дуракá валя́ть** = ду́рника строїти.
Дурáнда = маку́ха, (одварена, не дуже видавлена) — урдá, вурдá, гурдá, (в жарт) — свиня́чий сир. С. Ш. — Макуха сїмяная до вареників. С. З.
Дурáцкій = дурни́й, ду́рнів, йолонський, ке́нський. — Йолопська пика.
Дурачóкъ = ду́рник. — **Игрá въ дурачки́** = гра в ду́рня, в ке́па. С. З.
Дурáченье = обду́рювання, морóчення.
Дурáческій = д. **Дурáцкій**.
Дурáчество = ду́рість, дур, дурíння, дурíйка. С. З. — На його дур напав.
Дурачи́на = д. **Дурáкъ**.
Дурáчить = дури́ти, морóчити, тумáнити (С. Ш.), туману́ пускáти. — Та він її зовсїм не кохає, а так ду́рить.
Дурáчиться = 1. дурíти, пустовáти, жирувáти. — Добре дурíти, коли приступає. н. пр. — Ой мамо, мамо, москаль у хатї пустує, жартує, не дає спати. н. п.
2. ду́рника строїти.
Дурачи́ще = ду́рнище. С. Аф.
Дуре́нье = дурíння.
Дури́ть = д. **Дурáчиться 1.**
Ду́рища = дурле́па, дури́нда, дуре́па.
Дурмáнъ, рос. Datura Stramonium L. = будя́к, дурнопя́н, ди́вдерево, німи́ця, коровя́к. С. Ан
Дурне́нькій, ко = погане́нький, ко.
Дурни́шникъ, рос. Xanthium strumarium L. = залу́чник, зóбник, ове́чий реняшóк (укр.), сви́нки (гал.) С. Ан.
Ду́рно = 1. погáно, ке́цько, зле́, ги́дко, паску́дно. — Як погано орати, то краще випрягти. н. пр.
2. млóсно, ну́дно. — Мінї якось млосно стало ся. — **Ей ду́рно сдѣлалось** = вонá зомлїла.
Дурновáтый, то = погане́нький, ко.
Дурнóй, ду́ренъ = погáний, недóбрий, негáрний, паску́дний, лихи́й, злий, ке́пський, бридки́й, гидки́й, ледáчий. — Поганий голос. — Бридкий на виду. — **Онъ не дурёнъ, она не дурнá** = він, вонá нічóго собі, гарне́нький, гарне́нька.
Дурнотá = 1. негóжість.
2. млость, нудóта. — Як млость пішла по всьому тїлу. С. З.
Дурне́ть = поганїти, поганїшати, бри́днути, марнїти. — Вона що далї то все поганїшає. — Нї не того мінї шкода, а марнїє моя врода — люди не беруть. К. Ш.
Ду́рочка = дурне́нька, ду́рка. — Раденька, що дурненька. н. пр.
Дуры́нда = д. **Дурáкъ** і **Ду́рища.**
Дурь = дур, ду́рість, дурíння, дурíйка. С. З. — Викинь дур з голови́. — З дуру, як з дубу. н. пр. — **Нашлá дурь** = дур напáв.
Дуре́ть = дурíти і д. **Глупе́ть.**
Ду́тикъ = 1. що не́будь ви́дуте (на пр. бузкóве намисто).
2. пóвнови́дий, оне́цок, никáтий. (С Ш.).
3. гри́мач, мурми́ло.
4. чванли́вий, чванькó, чванькувáтий.
Ду́тышъ = д. **Ду́тикъ 2, 3** і **4.**
Дуть = д. **Ду́нуть.**
Ду́ться = 1. надимáти ся, ду́ти ся. (С. Аф.). — Ще трохи я надмусь, тодї вже товстою зроблюсь. Б. Г.
2. д **Вáжничать.**
3. се́рдити ся, бурмóсити ся (С. Ш.), мурмóсити ся. — Чого він так намурмосив ся?
Духи́ = пáхощі. С. Л.
Духобóрецъ = духобóрець.
Духове́нство = духове́нство, духовни́цство (С. Л.), духóвні. — Духовництво од Бога нам надане. С. Л.
Духóвная = духóвна, духóвниця (С. Л.).
Духовни́къ = сповідни́к (сьвященик, перед котрим хто сповідаєть ся).
Духóвный = 1. духóвний, духови́й, безтїле́сний, безтїльний.
2. ду́хóвний, духовни́цький. — Духовницького роду. С. Л. — **Д. оте́цъ** = д. **Духовни́къ.** — **Д. сынъ, д. дочь** = спо-

віда́льник, ця. — **Д. завѣща́ніе** = д. **Духо́вная.**

Ду́ховъ день = Сьвято́го ду́ха. (Сьвято на другий день Зелених сьвят). — До Сьвятого духа не скидай кожуха, а по Сьвятім дусї ще в кожусї. п. пр.

Духово́й = духовий.

Духота́ = заду́ха, духо́та.

Духъ = 1. дух. 2. душа́. 3. дух, пах, па́хощі. 4. на́ра. — **Быть на духу́** = на спо́віді бу́ти, сповіда́ти ся, ви́сповідати ся. — **Во́льный духъ** = ле́гкий дух. — **Ду́хомъ** = ду́хом, ми́ттю, вме́нт, вма́х. — **Ду́хомъ упа́сть** = пони́кнути, пони́діти. — **Идти́ на духъ** = до спо́віді, йти́. — **Испусти́ть духъ** = Бо́гові ду́шу відда́ти. — **Не въ ду́хѣ** = не по собі щось, му́ха в но́сї. — **Не хвати́ло ду́ху** = не насьмів, не відва́жив ся. — **Прида́ть ду́ху** = дода́ти ду́ху, сьмілости. — **Перевести́ духъ** = відди́хати ся. — **Собра́ться съ ду́хомъ** = набра́ти ся сьмілости, відва́ги. — **Скака́ть во ве́сь духъ** = на всї за́ставки.

Душа́ = душа́. — **Безъ души́** = не тя́млячи себе́. — **Въ ду́шу не йде́тъ** = в ду́шу, в пе́льку не лїзе, з душі́ ве́рне. — **Душа́ въ пятки ушла́** = душа́ не на мі́стї, на душі́ похоло́ло, ковалї кують, в ли́тках засти́гло. — **На душѣ́ мути́тъ** = з душі́ ве́рне, ну́дить, мло́сно. — **Отда́ть на́ душу** = відда́ти на віру. — **Отвести́ ду́шу** = спочи́ти душе́ю, на сьвіт народи́тись, сьвіт поба́чити. — **Отъ души́** = від щи́рого се́рця. — **Покриви́ть душе́ю** = взяти гріха́ на ду́шу, схибну́ти, скри́вдити. — **По душѣ́** = по се́рцю, до сподо́би, до мислї. — А хоч знайдеш в червонім намистї, та не знайдеш такої до мислї. п. п. — Мати сина оженила, та взяла невісточку не під мислоньки. п. п. — Не до мислї жінку взяв, так я з нею жить не став. п. п. — **Ско́лько душѣ́ уго́дно** = скільки душа́ забажа́є, до схочу́. — **Съ души́ тя́нетъ** = з душі́ ве́рне, ну́дить. — **Чуть де́ржится душа́** = тільки душа в тїлї, тільки живи́й та те́плий.

Душе́вный = душе́вний; щи́рий, серде́чний, щиросерде́чний.

Душегрѣ́йка = жіно́ча оде́жина без рука́вів.

Душегу́бецъ, бица, душегу́бникъ, ца = душогу́б, ка.

Душе́къ, душо́къ = **душо́к.** — **Съ душко́мъ** (риба, мясо то що) — пахти́ть, души́ть (С. Аф.) **смерди́ть,** (про чоловіка) — вередли́вий, примхли́вий, му́ха в но́сї.

Душе́ный = ду́шений. — **Д. мясо** = душанина.

Ду́шенька = се́рденько, се́рце, ду́шко, ду́ся.

Душеприка́зчикъ = виконавитель по духо́вній.

Ду́шечка = д. **Ду́шенька.**

Души́стый = запашний, духови́тий, паху́чий, пахню́чий, духови́й. — Хрещатий барвінок садочок встилає, а запашний васильочок з типом ся рівняє. п. п. — З хрещатого барвінку, з пахнючого васильку. п. п. — Пахуча квітка. — Духовита варена. — Духовий цьвіт.

Доши́стость = паху́чість.

Души́тель = душма́н. — Там брату брат і рідний батько сипу на шию душманом лихим сїдає. К. Б.

Души́ть = души́ти.

Души́ца, рос. Origanum vulgare L. = **матері́нка, зїно́вка, духови́й цьвіт.** С. Ан. — Ой у поли нивка, на нїй материнка. в. п.

Ду́шка = 1. ду́ся.

2. ду́жка (кісточка у птиць).

Душнота́ = д. **Духота́.**

Ду́шный, но = душни́й, парни́й, ду́шно, па́рно, (в жарт) — кожу́шно.

Дуэ́ль = поєди́нок.

Ды́ба = ди́ба, дибиця, скрипи́цї. — Ой на руки диби, на ноги дибицї — оце ж тобі, джиґуне, гарнї молодицї. п. п. — Що на руках кайдани, на ногах скрипицї, посадили сїромахів в темнії темницї. п. п.

Ды́бомъ, дыбы́ = ди́ба, горо́ю, ца́па, ца́пки, ца́пом, (про волосся) — до гори́. — Кінь ди́ба став. — Бодай їхав, не доїхав, щоб йому кінь горою став. п. п. — Волосся до гори́ стало.

Ды́лда = здоровило, вислюган.

Ды́мволокъ = верх (в димарі). — Мій верх, моє й заткало. п. пр.

Дыми́ть, ся = дими́ти, кури́ти, ся, диміти. (С. Аф.).

Ды́мникъ = 1. в ку́рних ха́тах дірка в сте́лї, куди́ вихо́дить дим.

2. ку́рево, ку́рище.

Ды́мница = 1. д. **Ды́мволокъ.**

2. рос. Fumaria officinalis Lin. — польо-

ва́ ру́та, жи́тничка, пре́чі́ночна трава́. С. Ап.

Ды́мный, но = ди́мний, ку́рний, но. — Не топила, не варила, а в сьвітлонці димно (курно), як поїду з сього села, комусь буде дивно (журно). н п.

Дымовни́къ = дима́рь. С Аф.

Дымово́е = димове́ С. Аф.

Дымово́й = димови́й. — **Дымова́я труба́** = дима́рь, бо́вдур. С. Аф. Ш. — Виглядали у димарь, а він лїзе у двері. н. пр.

Дымоку́ръ = д. **Ды́мникъ 2.**

Ды́мчатый = димови́й, (про масть) — ча́лий.

Дымъ = дим, ку́рево. — **Дымъ коромы́сломъ** = гарми́дер, бу́ча.

Дымъ земляно́й, ды́мянка = д. **Ды́мница 2.**

Ды́нный = ди́нячий. — Диняче насїння.

Ды́ня, рос. Cucurbita mepo = ди́ня, різні породи: бовту́ха, буха́рка, дри́шлявка, дубі́вка, зимі́вка, кача́нка, нетрі́вка, тата́рка. — **Вну́тренность ды́ни** = жа́бур, жабури́ння, животи́ння.

Ды́ра = дї́рка, здр. — дї́рочка, поб. — дїрома́ха.

Дыри́стый = дїря́вий (С. Аф.), дїрча́тий. — Свитина дїрява.

Дыри́ть = дїря́вити, дїркувати, дїрчи́ти. — Почав дїрявити дошку.

Дыри́тьея = дїря́віти, дїрча́віти. — Мішок дїрявіє. — Дїрчавіє листя на капустї.

Дыри́ща = дїрома́ха.

Ды́рка = д. **Дыра́.**

Ды́рявый = д. **Дыри́стый.**

Дыха́ніе = диха́ння, по́дих, відди́х. — Подих нічної прохолоди. К. — Тільки віддих підіймав груди. Фр.

Дыха́тельный = ди́хальний.

Дыха́ть = ди́хати, (на що холодне, щоб зігрити) — ху́кати, (сильно від тяжкої роботи) — хе́кати. — Як рубає, то хекає. С. Ш.

Дыхлёцъ = яду́шливий, яду́шний, заду́шливий.

Дыша́ть = д. **Дыха́ть.**

Ды́шло = (в кінському возї) — ди́шель, (у воловому) — вія́, (у волових санок) — ро́зкін, (половина вії вдовж) — віїна, (дїрка у вії для ярма) — хаво́ла, (брус на котрому держить ся вія) — крижовни́ця, (дишель в плузї) — грядї́ль, (у рала) — градка, (у вітряка) — ди́шель. (в гарбі) — а́рниш. (Ман.).

Дьяволёнокъ = чортеня́, бісиня́.

Дья́волъ = дия́вол, біс, чорт, сатана́, лука́вий, нечи́стий, га́спид, дї́дько, поб. — чортя́ка, біся́ка; по місту — домови́к, польови́к, лїсови́к, полїсу́н, водяни́к, водяни́й, боло́тяник. С. Л.

Дья́вольскій = д. **Бѣсо́вскій.**

Дья́вольщина = д. **Бѣсо́вщина 1.**

Дья́коница, дья́конъ = д. **Діа́коница, діа́конъ.**

Дья́конствовать = дяконува́ти.

Дьякъ, дьячо́къ = дяк, дячо́к.

Дья́ческій, дья́чій, дьячко́вскій, дьячко́въ дякі́в, дякі́вський, дячкі́вський.

Дья́чество = дякі́вство.

Дья́чить = дякува́ти. — Він у нас уже десять років дякує.

Дьячи́ха = дячи́ха.

Дѣ́ва = дївчи́на. — **Пресвята́я Дѣ́ва** = Пречи́ста, Дї́ва Марі́я, Бо́жа Ма́ти. — **Ста́рая дѣ́ва** = стара́ дївка, лїтна.

Дѣва́ть, ся, дѣть, ся = дїва́ти, ся, дї́ти, ся, подї́ти, ся, заподї́ти, ся, подї́нути, ся, (не відомо куди) — запрото́рити, затасува́ти. — Великий сьвіт, та нема де дїти ся. н. пр. — Де ти в сьвітї подїнеш ся з малим сиротою. К. Ш. — Де подїлось козачество, червоні жупани, де подїлась доля, воли, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Виростав вас, доглядав вас, де ж менї вас дїти? К. Ш.

Дѣви́ца = дївчи́на, дїви́ця, ласк. і здр. — дївча́, дївчи́нонька, дїво́нька, мн. — дївча́та, зб. — дїво́цтво, дїво́та, (панська) — па́нна, па́нночка, паня́нка, (дуже молода) — підлї́ток, пі́ддївок, півдївка, (з хлопячою вдачою) — парубі́йка, (що вінок загубила) — по́критка. — Ой ти дївчино, гордая та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п. — Сидить дївча край віконця при великім смутку; покидає козак дївча, як голуб голубку. н. п. — Прощай серце-дївчинонько, ти моя не будеш, достанеш ся багачеві а мене забудеш. н. п. — Кому воля, а кому неволя, а дївчатам усе воленька: за стрічечку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п. — Там покритка по під тином з байстрим шкандибає. К. Ш.

Дѣви́ца въ зе́лени, рос. Nigella damascena L. = нече́сані панночки́, нечо́си панночки́. С. Ан.

Дѣви́цынъ = дївчинин. — Козакова мати пішла терну рвати, дївчинина мати калину ламати. н п.

Дѣви́ческій = дївча́чий, дїво́чий, дїво́цький. С. Аф. Л. — Може найдеть ся дївоче серце, карі очі, що заплачуть на сї думи — я більше не хочу. К. Ш. — Хло-

пяча біда — у некрути брати, а дівчача біда — не рідная мати. н. п. — Дівоцька краса, як літня роса. н. п. — Та жаль мінї русої коси — дївочої краси. н. п. — Та вже ж мінї не ходити у ліс по орішки, та вже ж мінї минули ся дївоцькії сьмішки. н. п.

Дѣви́чество = дївува́ння, дїво́цтво. С. Л. — Кувала зозуля та летячи край віконця: не вернеть ся твоє дївування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твоє дївування споминати. н. п. — **Быть въ дѣви́чествѣ** = дївува́ти. — Іди, доню, каже мати, не вік дївувати; він багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Прове́сть въ дѣви́чествѣ** = здївува́ти, віддївува́ти.

Дѣви́чій = д. **Дѣви́ческій.**

Дѣви́чникъ = дївич-ве́чір (С. З.), вінкоплéтини, дру́жбини (Ворон. г.). — Славен вечір, дївич-вечір. н. п. — Згадала баба дївич-вечір. н. пр.

Дѣвичья = дїво́ча (кімната для слуг дївчат).

Дѣвка = дївка, поб. — дїву́ля, дїво́ха, дїва́ка, здр. — д. **Дѣви́ца.** — **Въ дѣвкахъ** = дївкою. — **Состáрѣться въ дѣвкахъ** = посивіти дївкою.

Дѣвочка = дївчинка, дївча́, дївча́тко, дївчиня́.

Дѣвочкинъ = дївчинчин, дївча́тків.

Дѣвочникъ = дївчу́р, дївча́тник, молодя́тник.

Дѣвственница = незáймана (Кот.), невúнна, чúста, правдúва дївка, прáвиця.

Дѣвственный = незáйманий, непочáтий, цїлúнний.

Дѣвство = 1. д. **Дѣви́чество.**
2. дївство, невúнність. — Которая дївство своє утратила. Б. Н. — **Лиши́ть дѣвства** = зірвáти, здійняти вінóк (в піснях). — Їхав мати козак молоденький, зірвав з мене вінок зелененький. — Любив мене козак молоденький, здійняв з мене вінок рутвяненький. н. п. — **Потеря́ть дѣвство** = вінóк загубúти, згубúти, потеря́ти. — А в неділю рано мати дочку била: де ж ти, суко, віночка згубила? — Я на річці біль білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дѣвствованіе = д. **Дѣви́чество.**

Дѣвствовать = дївувáти, дїво́чити. — Буду дївувати, буду тебе ждати. н. п. — Поки дївувала, як той день була хороша, як мак розцьвітала. В. Щ.

Дѣвушка, дѣвушкинъ = д. **Дѣви́ца, дѣви́цынъ.**

Дѣвчо́нка = дївчина (зневажливо або здокором). — Ото пустотлива дївчина.

Дѣдина = дїдúзна, дїдівщúна. — Се наша дїдизна. — Сьвідок слави дїдівщини. К. Ш.

Дѣди́льникъ, ца, рос. Aegopodium Podagraria L. = яглиця. С. Ан.

Дѣдинька = дїду́сь, дїду́ся, дїду́сик.

Дѣдичный, дѣдовскій = дїдíвський, дїдúзний. — Це ще дїдівський грунт був. — Писанка був старий, дїдизний чоловік. н. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = дїдúзна, дїдівщúна. — А дїдизни було доволї — вічний покій предкам і дїдам. н. о. — Старезний твій зáмок, дїдизни останок. нч.

Дѣдовъ = дїдів, дїдовий.

Дѣдушка = дїду́сь, дїду́сик. С. Аф. — **Дѣдушка домово́й** = домовúк, домовúй, дїдько. — Товчеть ся, як домовик на горіщі.

Дѣдушкинъ = дїдів, дїду́сів.

Дѣдъ = дїд, поб — дїдугáн, дїдугá, дїдúще. С. Аф. — Ой ти, старий дїдуга, ізігнув ся як дуга. н. п.

Дѣеписа́ніе = дїєпись (С. З.), історúя, стóрия. (Укр.).

Дѣеписа́тель = дїєписáтель, істóрик.

Дѣеписа́тельный = дїєпúсний, історúчний.

Дѣйстви́тельно = спрáвдї, дíйсне, пéвно, наспрáвки, спрáвжки. С. Л. — Він справдї такий, як ви казали. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар.

Дѣйстви́тельность = дíйсність, пéвність. (С. Л.). — Нагадує мінї живу, погану дійсність. Фр.

Дѣйстви́тельный = дíйсний, спрáвжнїй, правдúвий, пéвний. — **Дѣйстви́тельная жизнь, цѣна́** = правдúве, спрáвжнє життя́, спрáвжня цїна.

Дѣйствіе = дія, подія, учúнок, вчúнок, сúла, спрáва. — Ой ти пеш, мене бєш за які́ї вчинки? н. п. — Не токмо треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. Н. — Не токмо учинком яким супротивенство показуючи, але хотя словне мовячи. Ст. Л. — (Д. **Актъ 3**). — **Имѣть дѣйствіе** = мати сúлу. — Закон не має зворотноі сили. — **Привестú въ дѣйствіе** = пустúти в ход, завестú.

Дѣйствователь = діяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чинúти, робúти. — Дій швидко, так бридко, дій тихо, так лихо. н. пр. — О так чини, як я чиню, люби жінку аби чию. н. п.
2. мáти сúлу.

Дѣйствующій = дíючий. — **Дѣйствующія лица** (в драматичному утворі) — дíючі осóби, дíєві люди, лицедії.

Дѣланіе = ро́блення, робо́та. — Ложок сребених доброго роблення 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Дѣлать, ся = дія́ти, ся, робити, ся, чини́ти, ся, твори́ти, ся, (що лихе) — ко́їти, ся, витворя́ти, ся, виробля́ти, ся, (аби як, не вміло) — ба́зграти, ма́згати, парта́чити, (в один раз) — разува́ти, (на перекір) — перешкожа́ти, (що зайве) — переборща́ти. — Ой я нещасний, що маю діяти? полюбив дївчину та не можу взяти. п. п. — Ой, дївчино, що маю робити, що ні тебе забути, нї без тебе жити? п. п. — Скажи мінї правду, мій добрий козаче, що діяти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся нікого. н. пр. — Слава не поляже, а роскаже, що діялось в сьвіті. К. Ш. — Роби те, що піп каже, а не роби того, що він робить. н. пр. — **Дѣланный** = ро́блений. — **Дѣлающій** = ро́блячий, дію́чий, (за раз кільки діл) — сімидїльник. — **А что́ мнѣ дѣлается?** = а що мінї діється? — **Дѣлать кругъ** = колува́ти, кру́гу накида́ти. — Хто колує, той дома не почує. н. пр. — Ходім напрямець, — чого нам стільки кругу накидати. Чайч. — **Дѣлается ху́же** = гіршає. — Слабому гіршає. — **Отъ не́чего дѣлать** = з нїчого робити, знечев'я́. (С. Аф.).

Дѣлёжный = розділь́ний, дїльчий.

Дѣлёжъ = дїльба́, розділ, паюва́ння.

Дѣле́ніе = поділ.

Дѣле́цъ = дїлни́к, ми́тець, маста́к. — Дїлника і діло боїть ся н. пр.

Дѣли́мость = діли́мість, подільність. (С. Пар.).

Дѣли́мый = діли́мий, поділя́ємий, подільний, поділистий. С Пар.

Дѣли́тель = діли́тель.

Дѣли́ть, ся = діли́ти, ся, поділя́ти, ся, розділя́ти, ся, паюва́ти, (здобич) — дува́нити, (на два) — двоїти, (на три) — троїти, (на морги) — моргува́ти. — А буде отець — мати помірати, будемо худобу на дві части паювати. н. д.

Дѣли́шко = дїльце́. — Я до вас дїльце маю.

Дѣло = діло, спра́ва, учи́нок, вчи́нок, робо́та, пра́ця, по́рання. — Дивись кінця кожній справі. н. пр. — Добра воля стане за учинок. н. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Всюди в їх одна розмова про єдину справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Пчілка. — **Въ са́момъ дѣлѣ** = спра́вдї, спра́вжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар — **Въ че́мъ дѣло** = в чім діло, про що річ? — **Всё употреби́ть въ дѣло** = все зроби́ти, всїма́ чорта́ми запра́вити. — **Дѣло ма́стера бойтся** = дїлника́ і діло боїть ся. н. пр. — **Дѣло есте́ственное, обыкнове́нное** = сьвітове́ діло (Ман.), сьвітова́ річ (Пч.), звича́йна річ. — **Дѣло пло́хо** = пога́но, пога́не діло, ке́пська спра́ва, не пере́ливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача. — **Дѣло то́лько въ томъ, что бы...** = річ тільки про те́, щоб... — **Золоты́хъ дѣлъ ма́стеръ** = золота́рь. — **Мое дѣло сторона́** = моя хата скра́ю. — Моя хата скраю — нічого не знаю. н. пр. — **Не въ то́мъ дѣло** = не в тім річ, си́ла. — Не в тім річ, що в хатї піч, дивно-б було, як би не було. — Не в тім сила, що кобила сива, а в тім, що не везе. н. пр. — **Не къ дѣлу** = не до діла, не в ла́д. — Коли моє не в лад, то я з своїм назад. н. пр. — **Не счита́ется за дѣло** = не в діло. — Помажу комін — не біло, помию ложки — не в діло. н. п. — **Не твое́ дѣло** = не твоє́ діло, зась, за́ськи. — Игумену діло, а братіі зась. н. пр. — **Плёвое дѣло** = дурни́ця, пусте́, ка́'зна що. — **По дѣло́мъ** = за діло. — **По дѣло́мъ во́ру и му́ка** = коту́зї по заслузї. н. пр. — **Пойма́ть на дѣлѣ, на мѣ́стѣ преступле́нія** = зла́пати, пійма́ти на горя́чому вчи́нку. — **Ра́тное дѣло** = військова́ спра́ва. — В той час була честь, слава, військовая справа. н. д. — **Слы́ханное ли, ви́данное ли дѣло** = чи чу́вано, чи ви́дано? — **Ста́точное ли дѣло** = чи подо́ба, чи подо́бенство? — Чи подобенство, мій брате, щоб я своє добро на шляху покидав, тебе на коня брав? н. д. — **То́ ли дѣло** = нема́ кра́ще, як, нема́ як. — **Тя́жебное дѣло** = по́зов, спра́ва. — Тоді виграю справу, як лижу на лаву. н. пр. — **Ходи́ть по дѣлу** = позива́ти ся, тяга́ти ся. — **Что́ мнѣ за дѣло** = яке́ мінї діло. — **Что дѣло, то дѣло** = що пра́вда, то пра́вда. — **Э́то дѣло** = це до́бре, гара́зд! — **Э́то осо́бое дѣло** = се и́нша річ, се и́нша стать. — **То и дѣло** = те і зна́й, тільки те́, тільки й того́, що... — **Же́нское дѣло** = жіно́ча річ. — *Жіноча річ* коло припічка. н. пр.

Дѣлово́й = ділови́й, ділови́тий, вмілий.

Дѣлопроизводи́тель = секрета́рь, письмоводи́тель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать.**

Дѣльно = до ді́ла, до ре́чі, до ладу́, до пуття́. — Не війтова дочка, а до речі говорить. н. пр. — Хто каже до ладу, то ухо наставляй, а хоч і без ладу, то теж не затикай. н. пр.

Дѣльный = доді́льний (Ман.), зда́тний, годя́щий, пу́тній, путя́щий; роботя́щий, працьови́тий.

Дѣлянка = ділянка, дільни́ця.

Дѣтёнышъ = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня́, цуценя́ і т. д. (птиць) — пискля́, голопу́цьок.

Дѣти = ді́ти, ді́тки, зб. — ді́твора, мале́ча, (чималі) — дітлахи́. Ман. — **Незаконнорождённые д.** = байстрюки́, байстря́та, жирові ді́ти (Ман.), па́далишні. — **Сво́дные д.** = зведеня́та, зведенюки́, (удовині, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведе́нники.

Дѣти́на = хло́пець, па́рубок, па́репь.

Дѣтище = дити́на.

Дѣторо́дный = діторо́дний.

Дѣтоубійство = дітогу́бство.

Дѣточки = ді́тки, ді́точки́, ді́тоньки́.

Дѣтская трава́, рос. Neottia Nidus avis Rich = зу́би, миколайці, при́воротень. С. Ан.

Дѣтскій = дитя́чий, дити́нячий (С. Л.), ді́тський, дити́нний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих ріс утіх, цурав ся хлопчик той усіх. Пчілка. — **Дѣтское мѣсто,** Placenta uteri = ді́тське мі́сто, по́слід.

Дѣтство = дити́нство, ма́льство, мале́нство. — **Впасть въ дѣтство** = здити́нити ся. Чайч. — **Съ дѣтства** = з ма́лку, з ма́лечку, зма́льства, з мало́го ма́лечку, з дити́нства. — Не було з малку, не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр

Дѣтушки = ді́тки, ді́тоньки́, ді́точки́.

Дѣть, ся = д. **Дѣва́ть, ся.**

Дѣя́ніе = 1. ді́я, ді́ло, учи́нок, вчи́нок. — В кождом учинку, за котрий горлом карають, потреба довод в явних і ясних Ст. Л. 2. мн. — ді́я́нія.

Дѣятель = ді́яч.

Дѣятельность = ді́яльні́сть.

Дѣятельный = ді́яльний, роботя́щий, труд́ящий, працьови́тий, невсипу́щий.

Дю́же = ду́же, си́льно.

Дю́жесть = си́ла, мі́ць, ду́жі́сть.

Дю́жинный = 1. дю́жинний (що продаєть ся на дюжину або належить до дюжини чого небудь).
2. аби-яки́й, не зна́чний, аби́-що.

Дю́жій = ду́жий, си́льний, мі́цни́й.

Дюжѣть = ду́жчати.

Дюймо́вка = ца́лівка. (Прав.).

Дюймъ = цаль. (Прав.).

Дя́гиль, рос. Archangelica officinalis = дя́гиль, дзе́нгель, ду́дошник, ре́ва. С. Ан.

Дя́глица = д. **Дѣди́льникъ.**

Дя́динъ, дя́дній, дя́дюшкинъ = дя́дьків, дя́дьківський.

Дя́дюшка, дя́дя = дя́дько, дя́дичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дя́дина.

Дя́телъ, пт. Picus = дя́тел, жо́вна́, клюй-дерево, деревоклю́й, я́тіл, я́тлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору на липі подовбе. Гул. Ар.

Дя́тельникъ, дятло́вникъ, рос. Trifolium repens L. = хре́стики, хреща́тий барві́нок, сі́ре-зі́лля, горі́шки, ли́шки. С. Ан.

Дя́тлина, дя́тловина, рос. Trifolium pratense L. = конючи́на, тро́й-зі́лля, троя́н, іва́сик, дя́тловина, кози́не о́ко, по́пки. С. Ан.

Е.

Евангели́стъ = євангели́ста.

Евангели́ческій = євангелі́чвий.

Ева́нгеліе = єва́нгелия.

Евну́хъ = є́внух, скіп, скопе́ць, обрі́за́нець (С. Пар.), ва́лах (С. Ж.).

Евре́й = жид, жид, жидови́н, поб. — жидюга́, жидя́ка, зневажливо — пархъ, зб. — жидова́, здр. — жидо́к, жи́дик. С. Аф. — Не хотіли жиди манни їсти, нехай же чорта з'їдять. н пр. — Наші жидки неборачки: єдні пішки, другі рачки. н. пр. — **Уподобля́ться евре́ю** = жидові́ти.

Евре́йка = жиді́вка, здр. — жиді́вочка. С. Аф.

Евре́йскій = жиді́вський.

Евре́йчикъ = жидо́к, жи́дик (С. Аф.), про дитину — жидиня́, жидівча́, ба́хур. (С. Ш.).

Евхари́стія = Прича́стя.

Еге́й, рос. Carex L. = осока́, ти́рса. С. Ан.

Е́герь = стріле́ць, мисли́вець (С. З.), охо́тник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикуне́ць.
2. кру́чений, а, дзи́ґа (спільного р.).

Егози́ть = 1. пустува́ти, жирува́ти.
2. крути́тись, верті́тись.

Едва́ = 1. ле́две, ле́дві, на си́лу, в си́лу. С. Л. З. — Ой я чумак нещасливий, в нужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превели́ку си́лу. — **Едва́ не** = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Поточив ся — трохи не впав. — З розгону трохи не штурхнув дишлем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́ ли** = навря́д, навда́ку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер навдаку чи буде косить си болото — води багато.
2. тільки що, як тільки, ско́ро. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тїкати.

Едине́ніе = єдна́ння, поєдна́ння, з'єдна́ння; є́дність, згода. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Едини́ться = єдна́ти ся. С. З.

Едини́ца = ї̈дини́ця.

Едини́чный = ї̈дини́чний, поєди́нчий.

Единобо́рецъ = бо́єць, перебі́єць.

Единобо́рство = поєди́нок.

Единовла́стіе = самовла́дство, самовла́да. (С. Пар.).

Единовре́менный, но = разови́й, раз, оди́н раз.

Единовѣ́рецъ, ка = 1. однові́рець, ка.
2. старові́р, пилипо́н, ка. (С. З.).

Единовѣ́рный = однові́рний, одно́ї ві́ри.

Единовѣ́рческій = старові́рний.

Единогла́сіе = лад, зго́да; односта́йність, єдиноста́йність.

Единогла́сный, но = зго́дний, односта́йний, єдиноста́йний, но, одноголо́сно. в оди́н го́лос, в одно́. — Вольними голосами единостайне обрали на уряд сотницький. Ч. К — Одноголосно постановлено. Батьк.

Единодержа́віе = д. **Единовла́стіе.**

Единоду́шіе = (є)односта́йність, односе́рдність.

Единоду́шный, но = односта́йний, єдиноста́йний, но, односе́рдний, односе́рдо, односе́рдно. — За віру християнську одностайно стати, слави — лицарства достати. п. д. — Нема кому порадоньки дати, одностайне, односердно на ворога стати. К. Ш.

Еди́ножды = раз, оди́н раз.

Единозе́мецъ, единозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), кра́янин, кра́янка. (Гал.).

Единокро́вный = кре́вний (С. З.), крівня́к, однокро́вник. (Чайч.).

Единолѣ́тній, ный = одно́лїток, рове́сник.

Единома́терній = одномáтернїй.

Единомы́сліе = одноду́мство; односта́йність.

Единомы́шленникъ = одноду́мець, односу́м, сумі́сник. — Односуми, що чорт їх розсупе. п. пр. — **Единомы́шленникомъ стать** = порозумі́ти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Единомы́шленный = одноду́мний, односу́мний, сумі́сний.

Единонача́ліе = д. **Единовла́стіе.**

Единообра́зный, но = одна́ковий, во, одноманїтний, но.

Единоплеме́нникъ, ца = д. **Единозе́мецъ.**

Единоро́гъ = одноро́г.

Единоро́дный = (син) — єди́нець, єдина́к, єди́ний, одина́к, оди́нець, оди́нчик, (дочка) — єдини́ця, одини́ця, (є)одина́чка. — З єдинака рідко що добре буває. п. пр. — А жид старий — ніби теє знає, дочку свою єдина́чку в хатї замикає. К. Ш. — Сидить козак, дрібні листи пише, а вдовина єдини́ця дитину колише. п. п. — У вдовиці коло ставу хатина старенька, у вдовиці одиниця дочка молоденька. Пч.

Единоутро́бный = єдинома́терній. (Опатович.).

Еди́нственный, но = єди́ний, поодино́кий, однї̈сінький, єди́не, тільки.

Еди́нство = є́дність.

Еди́ный = оди́н, ї̈де́н, єди́ний. — **Наединѣ́** = на самотї, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самотою. Як. — **По еди́ной** = по ча́рцї.

Е́жа, рос. Dactylis glomerata L. = мітли́ця, вівсю́к, пирі́йка. С. Ан.

Ежева́тый = колю́чий, ущі́пливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а панська на всї боки гнуча. н. пр.

Ежеви́ка, рос. Rubus fruticosus L = ожи́на. С. Ан. — Та не має цьвіту найсинїшого над тую ожину н. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. н п.

Ежеви́чный = ожи́новий.

Ежевре́менный, но = д. **Всегда́шній, всегда́.**

Ежегóдный, но = щорóчний, що рóку, що гóду. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголóвка, ежеголóвникъ, рос. Sparganium L. = їжáча головка. С. Ан.

Ежеднéвный, но = щодéнний, щодéнно, щодня́, день у дéнь. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весіллї дочки), а мати щодня, та й дива нема. н пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі н. п. — І в пісні тій надії всі і муки свої ми вилили, співаючи щоденно ії. Чайч. — Молебні день у день він править. Гр.

Е́жели = колú, як, як-щó. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеминýтно = що хвилúни.

Ежемѣ́сячный, но = що місяцьóвий, що місяця.

Еженедѣ́льный, но = тижньовúй (С. Ш.), що тижньóвий, нотижньóвий, потúженний, що тúжня, що неділї.

Еженóчно = що нóчі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки попи не засиплють чужим піском очі. К. Ш.

Ежечáсный, но = повсякчáсний, щочáсний, що годúни, що часу.

Ёжикъ = їжачóк (див. **Ёжъ**).

Ёжить, ся = кóрчити, ся, щýлити ся. — Бідний багатому певний слуга — корчить ся, гнеть ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежóвина = шкýра їжакóва.

Ежóвый = їжакóвий, їжáчий. — **Ежóвая травá,** рос. Echium vulgare L. = синéць, рáнник, громовúк, зáячі бурячкú, шарúло. С. Ан. — **Держáть въ ежовы́хъ рукавúцахъ** = до рýк прибрáти, в рукáх держáти.

Ёжъ, зв. Erinaceus Europaeus = їжáк, здр. їжачóк, поб. їжачúще, самиця — їжáчка, їжачúха, мале — їжачиня́, тко. — Не з нашим щастям голою рукою їжака вбити. н. пр.

Ей, éй = так, прáвда, так éсть. — **Ей-Бóгу** = їй-бóгу, дáлебі, бігмé, присяй Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далебі під коника кину. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далебі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Е́ле = д. **Едвá.**

Е́левый = ялúновий.

Елéй = олúва. — Правда як олива — завсїгда поверх вийде. н. пр — **Елéй святы́й** = мúро.

Елеопомáзаніе = мирувáння.

Елеопомáзывать = мирувáти.

Елеосвящéніе = маслосвя́тіє, собóрування, мирувáння. — І маслосвятіє служили. К. Ш.

Елеосвящáть = собóровати мáслом, мирувáти. — Там такий трудний лежить, що от-от Богові душу віддать, уже його й маслом соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялúнка (д. **Ель**).

2. (деревце ялинове чи соснове, котре квітчають на різдвяних святках) — ялúнка-гúльце, сóсенка. — Радіють всї, готують мед, вино і цяцьками вбірають гильце. Глїбов.

Елóвый = д. **Е́левый.**

Ёлочка = д. **Ёлка.**

Ёлочный = ялúновий, гúльцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl., Pinus abies L = ялúна, здр. ялúнка (укр.), смерéка (гал.). С. Ан. — А мій милий при ялині, пасе коні на долині. н. п. — Гильце деревце з ялини та з червоної калини. н. п.

Емéцъ = д. **Взя́точникъ.**

Ёмкій = місткúй. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. **Вмѣстúтельность** і **Вмѣстúмость.**

Ендовá = жбáн, джбáн (С. Аф. З.), кондíйка (С. З.). — До часу жбан воду носить. н. пр.

Енóтъ, зв Viverra genetta = янóт.

Епанчá = опанчá, опанчúна (Эв.), керéя (С. З.), бýрка (С. Ш.). — Еней в керею замотав ся, на задвірку хропти уклав ся. Кот.

Епáрхія, епископія = владúцтво, єпáрхія, біскупство. — О посвященя їх на владицтво бажали. (Вірші на см. Сагайданного. Ист. н. малор. нар.).

Епископъ = архирéй, владúка, (католицький) — біскуп.

Епитимія́ = покýта. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Нестú епитимію́** = покутувáти. — Мають при церкві покутувати. Ст. Л. — **Понестú, отбы́ть епитимію́** = зпокутувáти (С. З.), відпокутувáти. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. **Безпýтникъ.**

Ералáжъ, ералáпъ = 1. розгордія́ш, гармúдер.

2. пісенїтниця, бридня́.

3. мішанúна, частїше мішанина цукерків різних.

4. гра в кáрти (особлива).

Е́ресь = є́ресь, єрети́цство. (К. Кр.).

Ерети́къ, ти́ческій = єрети́к, одще́пенець, недові́рок, полуві́рок, єрети́чий, єрети́цький, єрети́чний (С. З.). — **Еретико́мъ сдѣ́латься** = поєрети́чити. — Нинї князї руські всї поєретичили. І. Вишенський. (К. Ист. возс. Руси)

Ёрзать, ся = со́вати, ся, мости́ти, ся, го́рзатись. С. Л.

Е́рикъ = яро́к, ба́лочка (попята водою).

Ерлы́къ = ярли́к.

Ерма́къ = жо́рен (ручний).

Ермо́лка = ярму́лка.

Ёрникъ = д. **Безпу́тникъ.**

Еро́шить, ся = 1. куйо́вдити, ся, ко́шлати, ко́шкати, ся, ку́длати, ся, кудо́вчити, ся, настобу́рчувати, ся. — На віщо так настобурчувати волосся?

2. костри́чити ся, харапу́дити ся. — Кінь харапудить ся і не йде.

Еро́шка = ку́дла, кудла́нь, кудла́ч, патла́ч, кудла́тий, патла́тий. (С. З.).

Ерофе́ичъ = травня́к, травнячо́к (горілка, настояна на різних травах). С. Ш.

Еруно́къ = вугли́ця. С. Пар.

Ерши́ться = огриза́ти ся, костри́чити ся. (С. Л.).

Ёршъ, риба Perca cernua = 1. йорж; до тієї ж породи, здаєть ся, належать — бобі́рь, борючо́к і морська р. — бичо́к.

2. гвіздо́к (з зубцями до головки).

Еры́га = 1. риба́льська сїтка (особлива).

2. гультя́й, гульві́са, пяни́ця, пія́к.

Еры́жничать = пія́чити, гультяювати, пи́ти-гуля́ти.

Есау́лъ = осаву́л, осаву́ла.

Е́сли = коли́, як, як що́. — **Е́сли бы** = коли́-б, як-би́, бода́й, коби́, ко́б (Под.). — Ой пішла б я на музики, коб дав батько пятака. п. н. — Як би мінї черевики, то пішла б я на музики. К. Ш.

Есте́ственный, но = сьвітови́й, приро́дний, натура́льний, звича́йний, натура́льно, звича́йно. — Що випив чарку? Се ж сьвітове. С. Л.

Естество́ = приро́да, істо́та, єстество́, єство́. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Сьвітло сонця сюди не доходить, ніякі живі істоти тут не водять ся. Фр. — Сповідати ся такими словами, з котрих би ієрей уразумів єстество гріха. Б. Н. — Як приляже до твоєї груді всім своїм дрібненьким єством. Фр.

Естествозна́ніе = природозна́вство.

Естествоиспыта́тель = природозна́вця, природоспи́т (Гал.). — Говорять учені природознавцї, що... Фр.

Е́сть = є, єсть. — **Есть ли** = чи є́, чи є́сть?

Ефе́съ = ру́чка, держа́к (шаблї, меча то-що).

Ехи́дна, Coluber berus = гадю́ка, змія́.

Ехи́дничать = лука́вити, лютова́ти.

Ехи́дный = лука́вий; злий, лю́тий.

Ехи́дство = лука́вство; злість, лю́тість.

Ехи́дствовать = д. **Ехи́дничать.**

Еще́ = ще, іще́. — Дай мінї ще трохи. — Багато ще буде дїла. — І ще разочок поцїлуй. — **Еще́ бы** = де́ж-паки́, де́ж-пак, а то́ж пак.

Ѳенмо́пы = покло́ни (у великий піст).

Ж.

Жа́ба = 1. Rana bufo — жа́ба, де-які одміни — ропу́ха, коро́ставка; поб. — жа́бище, здр. — жа́бка, мале — жабеня́, тко, (д. ще **Голова́стикъ 3.**).

2. Angina — жа́ба.

Жа́берный = зя́бровий.

Жа́бій = жаби́ний, жа́бячий. С. Аф.

Жа́бникъ = рос. 1. Filago arvensis L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, поли́нчик. С. Ан.

2. Ranunculus = козе́лець, ку́ряча слїпота́. С. Ан.

Жабо́вникъ, рос. Potentilla argentea L. = черви́шник, черви́чник, червото́чник, черве́ць, деревя́нка, жо́вня, нагідни́к, P. reptans L. = мо́хна, пятерни́к. С. Ан.

Жабре́й, рос. = Linaria genistaefolia Mill. — дзвіночки́, косюрки́ і L. vulgaris Mill. — д. **Вы́дольникъ.**

Жа́бры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.

Жа́воронковъ = жа́йворонковий, жа́йворонячий. (С. Аф.).

Жаворо́нокъ = жайвороня́, тко.

Жа́воронокъ, пт. Alauda = жа́йворонок, жа́йворошок (С. Л.), A. cristata, rustica =.

посьмітю́ха, попілю́ха. — Жайворошки щебечуть під небесами. Греб.

Жа́вороночный = д. **Жа́воронковъ.**

Жа́дничанье = жада́ння, жадо́ба.

Жа́дничать = жада́ти, ла́ситись (на що), хапа́ти ся (до чого).

Жа́дность = жадо́ба, хти́вость (С. З.); заже́рливість, ненаже́рливість, несит́ство. (С. З.).

Жа́дный, но — 1. жадли́вий, жаде́нний, хти́вий, ла́сий, жадли́во, хти́во, ла́со. — А ті бачуть, що він у кешеню хова, та й думають: бач який жаденний. н. о. — Ласий на ковбасм. н. пр.

2. заже́рливий, ненаже́рливий, неси́тий, заже́рливо, жерце́м, неси́то. — Той неситим оком за край сьвіта зазирає, щоб загарбать за собою. К. Ш.

Жа́жда = жадо́ба, зга́га, жа́дібка (Номис). — Ой дївчино, дай нам, серце, водицї напитись, годї згагою у полї козакам томитись. К. Д.

Жа́ждать = жада́ти, пра́гнути. — Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. н. пр. — Всї покою щиро прагнуть, а не в один гуж всї тягнуть. Мазепа. — Прагнущого напоїти. Б. Н.

Жалга́, жагла́, рос. Potamogeton L. = куши́р, куш́ур. С. А. — Бодай тая річка куширом заросла, вона ж мене молодого за Дунай занесла. н. п.

Жа́леніе = жа́лїння.

Жа́листый = жалли́вий, жалки́й. (С. Аф.).

Жа́лить = жа́лити, куса́ти. — **Жа́лящій** = жалки́й, жижки́й. — І на жалку кропиву мороз буває. н. пр.

Жа́лкій = 1. бідола́шний, бі́дний, серде́шний.

2. жа́лісний (С. З.), жа́лібний (С. Аф.). — Жалісним серцем на тоє уболїваючи. Л. В.

3. мізе́рний, ми́ршавий, злиде́нний, нїкче́мний.

Жа́лко = 1. жа́лісно, жа́лібно, здр. — жалібне́нько, порів. ст. — жальнїше, жалібнїше. — Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. н. д. — Голоснїше, жалібнїше, щоб вітри почули. К. Ш.

2. жа́ль, жа́лко, жа́лько, шко́да́. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж мінї його шкода, чого його жаль? К. Ш. — Ой полети галко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. н. — Дорогий гість, та шко́да, що в піст. н. пр. — Кров не вода, розливати шкода́. н. пр.

Жа́ло = жало́, здр. жальце́ (С. Аф.), жило́. — На кінці тіла бджоли мають жало тонесеньке, але тверденьке. Степович.

Жа́лоба = жа́лоба, ска́рга. С. Л. — Великії скарги доходили до Б. Хмельницького зо всїх сторон. Л. С. — Жалобная сторона винна позванній стороні копію з позву жалоби своєя дати. Ст. Л. — **Жа́лобы на судьбу́** = жалї́ння, бідкання, нарікання, ска́рги. — Без скаргів він конає і стогін ні один з дитячих уст не вилїтає. Пч.

Жа́лобливый = жа́лісли́вий, жа́лібли́вий.

Жа́лобный, но = жа́лісний, жа́лібний, но. — Чого встаєш раненько, чого плачеш жалібненько? н. н. — Жалібна пісня.

Жа́лобщикъ = жа́лобник (Ст. Л.), позо́вник (С. Пар.). — Таковий позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.

Жа́лованіе = пожа́лування.

Жа́лованье = жа́лування, пла́та, запла́та (С. Аф.), пла́тня (Гал. С. Пар.).

Жа́ловать = 1. жа́лувати, дарува́ти.

2. шанува́ти, люби́ти (кого), ма́ти ла́ску до ко́го. — **Онъ не жа́луетъ его́** = він не полюбля́ його.

3. одві́дувати (кого), бува́ти (у кого). — **Добро́ пожа́ловать!** = про́симо, ми́лості про́симо, про́симо до госпо́ди.

Жа́ловаться = жалї́ти ся, ска́ржити ся; жалкува́ти, ся; позива́ти; (на долю) — бі́дкати ся, наріка́ти. — Невістка скаржилась, а на лиці не змарнїла. н. пр. — — Там милий лежить, та скаржить ся на головку, що вона болить. н. н — Не жалкуй на свою матїр, що тебе згубила! Ой не буду жалкувати, моя рідна мати, яку мінї Бог дасть долю — буду горювати. н. н. — Ой піду як до пана, позивати Івана. н. н.

Жа́лостливый = д. **Жа́лобный.**

Жа́лостный = д. **Жа́лкій 1** і 2.

Жа́лость = жаль, жалї́ння, жалкува́ння, жа́лощі. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю до рідної своєї дитини. К. Ш. — Казна жалю не зна. н. пр.

Жа́лче, жалче́е = жалібнїше, жалкіше, жальнїше.

Жаль = д. **Жа́лко 2** і **Жа́лость.**

Жалѣ́ть = жалї́ти, жалкува́ти, жа́лувати, шкодува́ти; шанува́ти, берегти́. — І всї, хто знав його, сердешно жалкували, а инчі — сьльози утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не купив коня. С. Аф. — Чужа сторононька, ще й чужії люди, ой хто ж тебе, моя доню, жалувати буде. н. н. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалує його. н. н. — І так уже догляда її та шкодує, як ока. н. о. — Не жалїй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. —

Попапуй худобу раз, вона тебе десять раз попапує. н. пр. — Лихого нічого жалувати. — **Есть о чéмъ жалѣ́ть!** = жалю́ по кісілю́! (Номис).

Жандáрмъ = жандáр.

Жарá = жарóта, спéка, спекóта, (дуже сильна) — пéкло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жарáтокъ = припíчок, пригрýбник. (Пічурка, куди згрібають жар).

Жáреное = печéне, печéня, смáження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. н. п. — Наш дружбонько чорнобривий, не жаль йому дати печеню покрáяти. н. п. — Мабуть сам пан звелів віддать Рябку печене і що зостало ся варене. Гул. Ар.

Жáреный = печéний, (на маслї) — смáжений, (на салї) — шквáрений, (про молоко, яєшню, ковбаси) — пряжéний. — У мене єсть пряжена ковбаса, печена курка і пляшечка запіканки. Кот.

Жáрить, ся = 1. жáрити, пектú, ся, (в маслї) — смáжити, ся, (на салї) — шквáрити, ся (ковбаси, яєшню) — пря́жити, ся, (в закритій посудині) — душúти. — Як з кабанів топилось сало, так шкварили ся сї в огні. Кот.

2. (про сонце) — палúти, пектú.

3. (різками) — пáрити, шмагáти, чу́стрити, сїкти, шквáрити.

4. пáрити ся.

Жáркій, ко = жаркúй, ко, гаря́чий, гаря́чé, палю́чий, пекýчий, че, шкварнúй, шквáрно, паркúй, вáрко, (про позолоту) — яснúй, я́сно, блискýчий, че, (про цьвіт) — жовтогаря́чий. — Гаряче, пекуче лїто. — На сонцї так шкварно, що не встоїш. — Варко сьогодня, от і тяжко йти.

Жарковáтый, то = жаркéнький, гарячéнький, ко.

Жаркóе = д. **Жáреное.**

Жаркóнекъ, жаркóнько = д. **Жарковáтый.**

Жáрница = пічка в серéдині казанá паровоі машúни.

Жарóвня = жарíвня (С. Аф.), жарíвниця (С. Л.).

Жаръ = 1. жар, жарóта, жáркість, спéка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жарúна, (дрібний) — прúсок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Дай жарину на люльку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жмению приску. Фр.

3. вогóнь, пал (в тїлї). — Такий вогонь у голові, що крий Боже! — Підгорнувши невеличке ручення під біле личко, у колисцї, бачу я, спить в палý мале хлопя. В. Щ. — **Меня́ какъ бýдто въ жаръ брóсило** = так як на мéне жáром сипнýло.

4. пал, пáлкість, зáпал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жары́ = спéка. — Від спеки усе посохло і попалилось.

Жасмúнъ, рос. Iasminum = ясмúн.

Жáтва = жнивá, жнúво. — Се було саме у жнивá. — Прийшли жнивá — ходить жінка, як не жива (не хоче робити). н. пр. — Буде той голоден, хто жнивами шукає холодочку. н. пр. — Добрі жнива колись то будуть. К. Ш. — (Початок жнив) — зажúн, зажúнки, (кінець жнив і празник у жнива) — обжúнки, (почипати жнива) — зажинáти. — Зажинати найкраще в пятницю або вівторок. З. Крим. — (кінчати жнива) — обжинáти ся, (збір жнивний) — ужúнок. (С. Ш.).

Жáтвенный = жнивнúй. — **Жáтвенная порá** = жнивá. — **Ж. машúна** = жáлка, жáтка, саможáлка, саможáтка, самокóска, женпúчка.

Жáтель, ница = д. **Жнéцъ, жнúца.**

Жать = 1. (жму, жмёшь) — давúти, тúснути, стискáти, мýлити, чавúти. — Чого мене так тиснеш за руку? — Сказав танéць грати, а сам Бондарівну за ручку стискати. н. п. — І червоні чоботи мулять. н. пр. — Мулкі чоботи. Чайч.

2. (жну, жнёшь) — жáти, (за довг) — віджинáти. (Д. під сл. **Жáтва**).

Жáться = 1. д. **Ёжиться.**

2. тїснúти ся, тулúти ся. (С. Ш.).

3. скупúти ся.

Жбáнъ = джбáн, конóвка. — Хоч у мене жупан драп, єсть у мене грошей джбан. н. п. — Купи ж мінї цебер меду, коновочку пива. н. п.

Жвáка = д. **Жвáчка.**

Жвáло, Mandibulum = щéлепи (у комах).

Жвáчка = 1. жýйка, жвак. — Худоба лягла на спочивок, жує собі жуйку. н. о. — **Жевáть жвáчку** = жýйку жувáти, ремиґáти. — Вози скриплять, ярма риплять, воли ремиґають. н. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = боровúй проскурнúк, бородáвник. С. Ан.

Жвáчный = жýйний.

Жгýнъ, рос. Capsicum annuum L. = стрючковúй, стрючковáтий пéрець, перчúця. С. Ан.

Жгýтъ = джгýт, бúтка.

Жгу́честь = палю́чість, пеку́чість.

Жгу́чій = пеку́чий, палю́чий, смалки́й, жижки́й, (про кропиву) — жалки́й. — Жалке, як кропива. н. пр. — І на жалку кропиву мороз буває н. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо — **Жгу́чій ка́мень,** Lapis causticus = чо́ртів ка́мінь, пеке́льний ка́мінь. С. Пар.

Жда́ніе, ждань́е = ждання́, жда́нка, сподїва́ння, сподїванка, тріва́ння, дожида́ння, чека́ння.

Жда́нный = жда́ний, сподїваний, дожи́даний. — Не вернеть ся сподїване. К. Ш.

Ждать = жда́ти, сподївати ся, чека́ти, тріва́ти (С. Ш.), дожида́ти, ся. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хворий смерти. н. пр. — Скажи міні, дівчинонько, як рідная мати, чи маю я женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Заграв мій кінь вороненький, назад сподівайтесь. н. п. — Ждав тай годї сказав. — Ждали, ждали, та й ждапкú (жда́ники) поїли, погубили. н. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когда́ же?** = колú ж? — **Приходи́ по́слѣ, тепе́рь же мнѣ пе́когда** = прихо́дь опісля́, а (бо) тепе́р міні ні́коли. — **Что же я сдѣ́лалъ?** = що ж я зроби́в? — **Ну́ же** = ну́ бо, нум, ну́мо. С. З. — Коли іти, нум скоріше. С. З.

Жева́ка = жува́ка, жува́йло.

Жева́ніе = жува́ння, жва́кання, жма́кання, (про жуйку) — ремиґа́ння.

Же́ванный = жу́ваний.

Жева́тельный = жува́льний.

Жева́ть, ся = жува́ти, жма́кати, жва́кати, (паче жуйку) — ремиґа́ти, (трудно) — хамели́ти, (про старих) — кутуля́ти. — Пастух сидить собі тай жвакає хліб. н. о. — Як молодою бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамелю, хамелю, на силу 50 вмелю. н. пр.

Жево́къ = жува́ник.

Жега́ло, жегло́ = жига́ло (С. Аф.), джига́ло, джига́йло. — Жигалом пропік дїрку в дошці.

Жезлъ = па́лиця, ціпо́к, (архирейський, чернецький) — патери́ця, (козацької старшини) — булава́, бунчу́к, (царський) — бе́рло. (С. Ш.). — Взяв патерицю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. Ш.

Жела́ніе = бажа́ння, хотїння, хіть, во́ля (сильне) — жада́ння, жадо́ба (С. Фр.). — Аби хіть була. н. пр. — Хіті з вола, а сили з комаря. н. пр — **По со́бственному жела́нію** = по своїй во́лї, самохі́ть (К. Ч. Р.). — **Испо́лнить жела́ніе** = вволи́ти, ввольни́ти, уволи́ти во́лю. — Циганочко, вволи мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — Рибалочки, козаченьки, ввольніть мою волю, ви розкиньте тонкий невід по синьому морю. н. п.

Жела́нный, ая = бажа́ний, жада́ний, пожада́ний (С. Ж.), поми́сльний, блага́ний, бажа́на, жада́на, жада́нка. — Вийди, матінко, погляди, що тобі бояре привезли, чи вівцю, чи ярку, чи невістку жаданку? н. п. — Невістко наша, жаданко, не рік ми тебе жадали. н. п

Жела́тель = хотїй, хтїй, охо́чий.

Жела́тельно = хотїлось би, бажа́лось би; корти́ть. — Хотїлось би з ним побачитись. — Кортить ченцеві з келії, та ігумен не спить. н. пр.

Жела́тельный = хотя́чий, бажа́ючий, часто вживаєть ся і як **Жела́нный** (д. вище це слово).

Жела́ть = хотїти, хтїти, волїти, бажа́ти, жада́ти, жи́чити, зи́чити. — Ой чи волиш Бондарівна ізо мною жити, а чи хочеш в сирій землї гнити? н. п. — Волїла б н, моя мати, гіркий камінь їсти, а нїж маю із нелюбом обідати сїсти. н. п. — Там дївчина стояла, козаченька бажала. н. п. — Калино-малино, чому почорнїла, чи вітру боїш ся, чи дощу бажаєш? н. п. — З тюрми на волю рвеш ся ти, бажаєш жить, та сили не дано тобі тюрму зломить. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п. — Од сьвіта вже давно нїчого не жадаю, аби стара любов, я про нову не дбаю. К. Д. Ж. — Умерти вмістї я бажаю, а нїж жити сама маю. н. п. — Хто чарки лїчить, той добра не зичить. н. пр. — Що тобі не миле, то й людям не зич. н. пр.

Жела́ться = хотїти ся, бажа́ти ся, жада́ти ся; ману́ти ся, кортїти. — Кортить шкоринка Маринку. н. пр. — І хочеть ся, і колить ся. н пр.

Желва́къ = жо́вна (С. Аф.), ґу́ля (С. З.), ґу́ля, морґу́ля, ґурґу́ля. — Розхрістана, простоволоса і, як в намисті, вся в жовнах. Кот. — Від його цибуха набігла гуля за ухом. С. З.

Желва́стый = жовнува́тий (С. Аф.), ґу́лявий.

Желе́ = драглї (з ягод, яблуків то що); кісїль; пави́дло. С. Пав.

Железа́, Glandula = за́ло́за (С. Аф. З.), здр. за́лозка. (С. Аф.).

Же́лкнуть = жо́вкнути, жовтїти. — Минає лїто, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Желна́, пт. Picus martius = жовна́ (з породи дятлів, д. **Дя́тель**). С. Аф.
Желоби́на = жоло́бина.
Желоби́стый, желобова́тый, желобча́тый = жоло́бчастий, жолобува́тий, жолобкува́тий. — Набала́кала, наговорила, дайте жолобчастого Данила. н. пр.
Желоби́ть = жоло́бити.
Жѐлобъ, жо́лобъ = жо́лоб, здр. — жолобо́к, (на дереві) — рівчачо́к, (в бочці для дна) — вто́ри, (для стока води) — ри́нва. — З дощу та під ринву. н. пр.
Жѐлтенькій = жовте́нький.
Желтёхонёкъ = жовті́сінький.
Желтизна́ = 1. жовти́зна, жовтина́.
2. жо́втий цьвіт.
Желти́нникъ, жѐлтникъ, жѐлтница, рос. Rhus Coninus L. = ра́й-де́рево, ско́мпія. С. Ан.
Желти́ть = жовти́ти.
Желто́ = жо́вто.
Желтобрю́хій = жовточере́вий. (Номис.)
Желтобрю́хъ, гад. Coluber = жовто́брюх. С. Аф.
Желтобрю́шка, пт. Motacilla citreola = жовто́брюшка. С. Аф.
Желтова́тый, то = жовтя́вий, жовтля́вий, во, жовте́нький, жовтува́тий, про́жовтий. (Чайч.).
Желтогру́дый = жовтогру́дий.
Желтокра́сный = жовтогаря́чий. С. Аф. — Купила жовтогарячу хустку.
Желтоко́рень, рос. Statice latifolia L. = керме́к, кірма́к, S. tararica L. — жовти́ло, керме́к, кірма́к. С. Ан.
Желто́къ = жовто́к, здр. жовто́чок. С. Аф.
Желтопу́зъ = д. **Желтобрю́хъ**.
Желтосли́вникъ = д. **Абрико́съ**.
Жѐлтость = д. **Желтизна́**.
Желтоцвѣ́тникъ, рос. Anthoxanthum odoratum L. = души́ця. С. Ан.
Желтоцвѣ́тъ, рос. Adonis vernalis L. = го-ри́цьвіт. С. Ан.
Желту́ха, хвороба Icterus = жовтяни́ці (С. Аф.), жовтя́чка.
Желту́шный = жовтяни́чний.
Жѐлтый = жо́втий.
Желтѣ́ть = жовті́ти, жо́вкнути, жовкні́ти, (про хліб) — полові́ти. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хліб давно у полі половіє Греб.
Желтяни́ца, рос. Carthamus tinctorius L. = крокі́с, сьвітли́ця, сьвітлу́ха. С. Ан.
Желудко́вый = жолудьо́вий.
Желу́дникъ, рос. Aesculus = кашта́н. С. Ан.
Желудо́къ = жолу́дик (д. **Жѐлудь**). С. Аф.
Желу́докъ = 1. живі́т, тлу́нок (С. Ш.), тру́нок (С. Ш.), шлу́нок. (С. З.). — Аби в тлунок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Є що їсти, є що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третій чарці скинули на шлунок. Макаровський. С. З. — Се надто харч міцна про шлунки молоді й не зварить ся вона. Куліш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — ке́ндюх, (разом з кишками то що) — те́льбух, те́льбухи. С. З. Ш. — І випяв тельбухи з кишками, розклав гарненько їх рядами і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйної животини): **1-й желу́докъ** — рука́в, **2-й ж.** — рубе́ць, **3-й ж.** — кни́жка, **4-й ж.** = сичу́г.
2. зруб (в льодовні).
Желу́дочный = живото́вий, тлункови́й, трункови́й (про хвороби), шлункови́й (ліки своєнародні). — **Желу́дочная во́дка** = животко́ва. — А ну, лишень, по чарці животкової.
Жёлудь, жо́лудь = жо́лудь.
Желчѐніе = жовті́ння.
Желчина́ = д. **Желтизна́**.
Жёлчный = жо́вчний.
Жёлчь, жолчь = 1. Bilis — жо́вч. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр.
2. злість.
Желѣза́ = д. **Железа́**.
Желѣ́за = залі́за, залі́зо, кайдани́, зако́ви. — Бути ж мені у неволі, у залізах, у заковах. н. п. — Відвага мед, вино пе, відвага і кайдани тре. н. пр.
Желѣ́зина = жу́желиця (С. Аф.), ци́ндря.
Желѣ́зистый = залі́зистий, желі́зистий.
Желѣзи́стый = зало́зистий.
Желѣ́зко = залі́зце.
Желѣ́зникъ, рос. Caragana frutescens Dc. = дереза́, люкре́ция, сі́бірка. С. Ан.
Желѣ́зный = залі́зний (С. Аф.), желі́зний. — **Желѣ́зная доро́га** = чугу́нка, чаву́нка, залі́зна доро́га, ко́лїя, залі́зниця, желі́зниця. — **Ж. заво́дъ** = ру́дня. — **Желѣ́зныя опи́лки** = три́ни. — **Желѣ́зная полоса́** = шта́ба, (на колеса) — ши́на. — **Ж. руда́** = залізня́к, руда́, (піскувата) — бала́ш, (глиняста) — ка́рінь, карни́ста руда́. З. Сидоренко. Волинь. — **Ж. рудни́къ** = ру́дня, рудоко́пи. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — **Желѣ́зный человѣ́къ** = залізня́к. — **Ж. ко́-**

ренъ, рос. Centaurea Scabiosa L. = волóшки, наголóваток. С. Ан.

Желѣзня́къ = 1. залїзня́к (камінь і міцна цегла).
2. рос. Verbena officinalis L. — залїзня́к, порплúшник (вживаєть ся на ліки від порплиці), червóні зіркú, сухá иéхворощ, кошúця. С. Ан.

Желѣзо = залїзо. С. Аф. Л. — **Листовóе ж.** = залїзо, бля́ха. — **Куй желѣзо, покá гарячó,** н. пр. = ковáль клéпле, дóки тéпле. н. пр.

Желѣзодѣлательный, ж.—дѣльный, ж-плавúльный завóдъ = рýдня. С. Л.

Желѣзоторгóвецъ = залїзня́к. С. Аф.

Желѣзце = залїзце, залїзя́чка, поб залїзя́ка, зб. залїзя́ччя. С. Аф.

Жемáнистый = манїрний, манїжний. — Манїрна дівчина.

Жемáниться = манїрити ся, манїжити ся, вивертáти са, викривля́ти ся, вихиля́ти ся. (С. З.).

Жеманúха = манїрна, кривля́ка.

Жемáнство = вихиля́си, викрутáси, кривля́ння.

Жемáнный = д. **Жемáнистый.**

Жемóкъ, жемýлька = 1. грýдка, вальóк, вáлька (про що липуче або стиснуте в руцї).
2. медяни́к. (С. З.).

Жéмчугъ = пéрли. — Були коралї, та пішли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Зубоньки, як перлоньки. н. п.

Жемчýжина = перлúна, перлúнка.

Жемчýжница = 1. скóйка, ракýшка (з котрої добувають перли.)
2. жінка, що торгýє пéрлами.

Жемчýжный = перлóвий.

Женá = жíнка, дружúна, подрýжжя, дрýжба (К. З. о Ю. Р.), жонá, старá (як каже чоловік її, часом називаючи так і зовсїм ще молоду жінку свою). — Добра жінка чоловіка на ноги поставить, а злая, то ще й звалить. н. пр. — Чоловік до дому мішком, а жінка винесе хвартушком. н. пр. — Як люба дружина, то любо й в ряднинї. н. пр. — Ой ти милий, голуб сивий, вже ж ти од'їзжаєш! На кого ж свою дружину дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрічати весела дружина і винесе на рученьках хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як два міхи муки, а третїй пшона. н. пр. — **Жена бочарá, дьякá, кузнецá и т. д.** = бондарúха, дячúха, ковалúха і т. д. — **Ж. дя́ди** = дя́дина. С. Аф. — **Брóшенная ж.** = лúшена, покидя́чка. — **Вѣрная ж.** = вíрна, вірня́чка. — **Граждáнская женá** = жíнка на віру, не вінчана, приставщúна, підлóжниця (С. З.) — **Салдáтская женá** = москóвка (С. З.), салдáтка. — **Невѣрная ж.** = не вíрна, жирýха, гуля́ща. — **Разведённая ж.** = рóзвідка.

Женáтый = жонáтий, ожéнений.

Жéнинъ = жíнчин. С. Аф. — Усе пропив, вже й до жінчиної скринї добрав ся.

Женúть, ся = женúти, ся, оженúти, ся, поженúти, ся, одружúти, ся, спарувáти, ся, побрáти ся, брáти ся, попарувáти, ся, подружúти, ся, поня́ти, ся (кого, з ким). С. З. Л. — На що мінї женити ся? На що мінї братись? Будуть з мене молодого козака сьміятись. К. Ш. — Не мінї старому з нею паруватись. Ган. Барв. — Попаруєм діток. К. Д. — Оженим ся небого, в тебе нема нічого, а у мене й того. н. пр.

Женúтьба = оженїння, одружíння, шлюб. (Пр. д. під сл. **Бракъ**).

Женúхъ = 1. женúх (С. Аф.), здр. женúшенько (К. Д.), заручений або на весїллї — молодúй, молодúк, на весїллї в піснях або обрядових речах — князь. — **Женúхъ и невѣста** = молодúй і молодá, молодї, молодя́та (в піснях та речах на весїллї) — князь і княгúня. — Десь у нашого князя, княгинї єсть брат. С. Х. — Дайте мінї золотого од князя молодого. н. п.
2. женúло, женúлко. — Де там хлопяжепило, пора вже й женити.

Жёнка = жíнка, жíночка, жíнонька.

Женолюбúвый = бабíй, бáбúч. С. Аф. Ш.

Жёночка = жíночка, жíнонька.

Жéнскій = жінóчий, жінóцький. С. Аф. З. — Жіноча річ коло припічка. н. пр. — **Жéнскій полъ** = жінкú, жінóта, жонóта, жінвá. С. Л. — На вулицї жінва черінями (купами) сидить. С. Л.

Жёнушка = д. **Жёночка.**

Жéнщина = жíнка, жінóщина, (не замужня) = д. **Дѣвúца,** (замужня) = д. **Женá,** (молода) — молодúця. — **Жéнщины** = д. **Жéнскій полъ.** — Ой жінки ви, цокотухи, не смачнїш же ви сивухи. Кв. — А государиня, сказано жіноцщина, вона йому те й простила. н. о. К. З. о Ю. Р.

Жердевóй = цибáтий, цибáнь, довгáнь.

Жердúна = бáнтина, лáта, перéчка. — Поліз на бантину, та й обірвав ся. н. к.

Жéрдочка = жéртка, жéрточка. С. Аф. — Он там на жертцї висить одежа. н. о.

Жердь = жердúна, дрюк (С. Л.), (тонка)

— ти́чка, тичи́на (на пр. у млиновому крилї, в боронї то-що) — глú‌ця, (С. Аф.). — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п.. (для вішання) — же́ртка, же́рточка, (придавлювати снопи на возї) — рубе́ль С. З., (придавлювати стріху) — приту́га, пíвзина, (набірати солому, замісць вил) — роже́н, (в будові) — ба́нта, бантина (С. Ш.), ла́та, ла́тина (С. З.), пере́чка, (у рибалок, полохати рибу) — бо́вть С. Ш., (для сушки риби) — бугу́н, (у колодязя, при відрі) — посми́к, (підвязуеть ся в екипажі для пристяжки) — пристя́га, притя́га, бичівни́к С. Ш., (для висмикування або витягання) — клю́чка, ключи́на.

Жерёбая = д. **Берёжая.**

Же́ребей = 1. же́реб, жеребо́к, (пусти́й) — я́ловий. С. Л. — **Мета́ть, брать жере́бьи** = ки́дати же́реб, жеребува́ти, бра́ти же́реб. — Гей збірались в город наші парубки до призиву — розбірати жеребки. В. Щ.
2. пай, па́йка, ча́стка (що достало ся кому по жеребу).

Жеребёнокъ = лоша́, лоша́тко, лошо́нок, (більший) — лоша́к, лоши́ця, (з підстриженою гривою) — стригу́н, стригуне́ць, стрижча́, тко. С. З. Л.

Жеребе́цъ = жеребе́ць (С. Аф.), о́гирь, (в табунї для розплоду) — ста́дник. — Нехай шкапа підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жереби́ться = жереби́ти ся, ожереби́ти ся.

Жеребьёвый = жеребо́вий, жеребко́вий.

Жереба́та = лоша́та.

Жереба́чій = жереби́ний, жере́бячий. С. Аф.

Жереви́ка, рос. Vaccinium Oxycoccus L. (Oxycoccus palustris Pers.) — журави́на, жура́виха. С. Ан.

Жерло́, жерлови́на = джерело́ (С. Аф.), пащ‌а.

Жерновки́, Lapides cancrorum = жиру́шки, ракові о́чі.

Жерновой = жорнови́й.

Же́рновъ = жо́рен, жо́рна. С. З. — Добрі жорна все веремелють. н. пр. — (У млинї верхнїв) — ве́рхнїй ка́мінь, верхня́к, (спідній) — спі́днїй ка́мінь, спідня́к, (8 четв. впоперек) — вісьмери́к, (наличка, котрою крутить ручний жорен) — жорні́вка.

Же́ртва = же́ртва, охві́ра, офі́ра. — Яка віра, така і охвіра. н. пр. — Чародійницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая есть офіра Богу учиненая. Б. Н. — На святих місцях молитви отправують ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приностьте бжоли густиї меди, жовтиї воски і частиї рої Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Преда́ть, оста́вить на же́ртву** = відда́ти, ки́нути, да́ти на пота́лу. — Тїло моє поховайте, зьвіру, птицї на поталу не дайте. н. д. — Семен Палїй не дав Шведу християн на поталу. н. д.

Же́ртвенникъ = жерто́вник (С. Ж.), же́ртівня. (К. С. П.).

Же́ртвенный = же́ртовний, офі́рний.

Же́ртвованіе = же́ртування, офірова́ння.

Же́ртвователь, ница = же́ртуватель, ка, офіро́вник, ця.

Же́ртвовать = же́ртвувати, охвірува́ти, офірува́ти. — Багацько офірує, та нїчого не дарує. н. пр.

Же́ртвоприношеніе = д. **Же́ртвованіе** і **Же́ртва.**

Же́стеръ, рос. Rhamnus cathartica L. = жо́стір, круши́на. С. Ан.

Жёсткій, ко = тверди́й, до, цупки́й, ко, жорстки́й, шерстки́й, суту́говатий, шкарубки́й, мульки́й, мулки́й, ко. — Цупке сукно. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидїти. С. З. — Голому й на сїнї мулко. н. пр. — **Мя́гко сте́летъ, да жестко спать,** н. пр. = мя́гко сте́лить, та тве́рдо спать. н. пр.

Жёсткнуть = твердїти, твердїшати, шкару́біти, шкару́бнути.

Жесткокры́лый = жорсткокри́лий. Степовик.

Жесто́кій, ко, жестокосе́рдый = жорсто́кий, ко, лю́тий, то, тяжки́й, немилосе́рдний, но, запе́клий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жесто́кость = жорсто́кість, лю́тість. (С. Л.).

Жесточа́йшій = лютїйший, найлютїйший, найтя́жчий. — Він мінї найлютїйший ворог.

Жесточа́е, жесто́че, жесточѣе = лютїйше.

Жёстче = твердїше, жорсткі́ше, жерсткі́ше, мулкі́ше.

Жестъ = рух.

Жесть = жерсть (Лїв. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), біле залїзо (на покрівлю). — **Покрыва́ть же́стью** = жерсти́ти, бляху-

ва́ти. (С. Ш.). — **Покры́тый же́стью** = бляхо́ваний.

Жестѣ́ть = д. **Жёсткнуть.**

Жестяни́къ = бляха́рь. С. Ш.

Жестя́нка = жерстя́нка, бляша́нка. (С. Ш.)

естяно́й = жерстяни́й (С. Аф.), бляша́жний. (С. Ш.).

Жестя́ночный = бляша́новий.

Жето́нъ = дука́ч (на спомин про яку небудь важну подїю).

Жечь, ся = пекти́, ся, пали́ти, ся. С. З. Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Палити цеглу. — Горілка пече в ротї. — **Жже́тъ се́рдце** = пече́ згага. — **Крапи́ва жже́тся** = кропива́ жа́лить. — **Это жже́тся** (про цїну) = куса́єть ся.

Жже́ніе = палїння.

Жже́нка = па́ля́нка. — День і ніч вони крутились, то лилась сливянка, варенуха, сахарна палянка. Макар.

Жже́ный = па́лений. С. Л.

Жи́бецъ, рос. Dentaria bulbifera L. = я́сениць. С. Ап.

Жива́ть = д. **Жить.**

Живёхонько = скоре́нько, швиде́нько, хуте́нько.

Живи́тельный, но = живу́щий, цїлю́щий, е. — Може вернеть ся падія з тією водою — цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Живи́ть = 1. оживля́ти, живи́ти. (С. Аф.).
2. бадьори́ти, додава́ти ду́ху.

Живи́ться = 1. оживля́ти ся.
2. живи́ти ся, поживля́ти ся, кори́стувати ся.

Живи́ца = живи́ця. С. Аф.

Жи́вность = жи́вність (С. З.), дріб, дробина́. С. Аф. (качки, кури, гуси то що, що продають ся живими).

Жи́во = 1. жи́во, я́сно.
2. щи́ро, від щи́рого се́рця.
3. шви́дко, ху́тко, пру́дко.

Живодёръ = гі́цель (С. Аф. З. Л.), котолу́п, живолу́п; жироїд, дряпіка (С. Пав.), лупя́р. (Фр.).

Живо́е = живе́. — **Задѣ́ть кого́ за живо́е** = врази́ти, допекти́ до живо́го.

Живо́й = 1. живи́й, живу́щий. — Він ще живий.
2. живи́й, ясни́й.
3. жва́вий (С. Аф. З.), мото́рний, швидки́й, хваткий. — Ой який то хлопець живий, ще й до того кучерявий. н. п. — Живий, як біс у ночі. н. пр — Швидка, гнучка, хвистка, порскенька, була із дявола лиха. Кот. — **Жива́я вода́** = а) кринишна в. б) живу́ща, цїлю́ща в. (Д. під сл. **Живи́тельный.**) — **Живо́е серебро́** = живе́ сріблó. — З одного краю дудочки видимають із скла бульбашку, наливають туди живого срібла. Д. н. Сьв. Б. — **Живо́й забо́ръ, жива́я и́згородь** = обса́да, живоплі́т. (Гал.). — **Жива́я вѣ́ра** = те́пла ві́ра. — **На живу́ю ни́тку** = на живу́ ни́тку, на швидку́ ру́ку. — **Живо́е уро́чище** = живе́ уро́чище, натура́льна межа́ (річка, течія).

Жи́вокость, рос. Delphinium Consolida L. = сокирки́, польові́ сокирки́, комаро́ві но́сики, коса́рики, черевички, зозу́лїні череви́чки. С. Ап.

Живоко́сть рос. Symphytum officinale L. = живокі́ст, правокі́ст, ко́столо́м, воло́вий язи́к. С. А.

Живописа́ть = малюва́ти.

Живопи́сецъ = маля́р С. З. (жінка його) — маляри́ха, (син) — маляре́нко, (дочка) — малярі́вна, (що малює образи, аби-який) — богома́з. (С. Ш.) — Мати ж наша, мати, де ж нам тебе взяти? Малярів наняти, матїр змалювати. н. п.

Живопи́сный, но = 1. мальо́ваний.
2. мальовни́чий, чо. — Ганочки попсували ся і почорнїли дуже не мальовпичо. М. Д.

Живопи́сность = мальовни́чість.

Живопи́сцевъ = маля́рський.

Жи́вопись = 1. маля́рство (С. З.), малюва́ння. — Взяв ся він за малярство. — **Занима́ться жи́вописью** = малярува́ти. — Почав учитись малюванню.
2. карти́на, малюва́ння, малю́нок. — По стїнам скрізь було гарне малювання. О. С.

Живоро́дный = живу́щий.

Живородя́щій = живоро́дний.

Живоры́бный садо́къ = са́жалка, са́жавка (С. З.), ри́бник. (С. Пар.).

Жи́вость = жва́вість.

Животво́рный = живу́щий, оживля́ючий.

Животи́на = животи́на, скоти́на, худо́бина, худо́ба, товари́на, това́р, тварь. — І при лихій годинї памятай о худобинї. н. пр. — Шия у вовка суцїльна, а не так як у прочої тварі н. о. — Гей, яром, яром, за това́ром. н. п.

Живо́тное = 1. тва́рь, поб. тварю́ка, (молоде, що годуєть ся молоком) — молошня́к (Харк. Чайч.) — **Живо́тное пресмыка́ющееся** = гад, га́дина, плаз. — **До-**

ма́шнее живо́тное = д. **Животи́на.**
2. (лайливо про чоловіка) — зьві́р, ското́на.

Живо́тный = 1. живо́тний, товаря́чий.
2. животó́вий, животко́вий.

Животрепе́щущій = живи́й, живки́й, живу́щий; надзвича́йно ціка́вий.

Живо́тъ = живі́т, че́рево, пу́зо. С. З. — Болить живіт. — Ліг черевом на піч. — Пузо таке, що трохи не волочеть ся. — **Надорва́ть, надсади́ть живо́тъ** = підірва́ти ся, підвереди́ти ся. — **Надорва́ть живо́тики** = кишки́ порва́ти. — Реготали ся, трохи кишок не порвали. — **Не на живо́тъ, а на́ смерть** = до заги́ну.

Животы́ = добро́, ма́єтки, пожи́тки, збі́жжя, мана́тки.

Живу́честь = живу́чість.

Живу́чій = живу́чий, живу́щий.

Живу́чка, живу́чая трава́, рос. Ajuga reptans L. = сухове́ршки, горля́нка, гострове́ршки, дївча́ча краса́. С. Ан.

Жи́вчикъ = 1. жва́вий, же́вжик, фе́ртик, хве́ртик, фи́нтик, хви́нтик.
2. жи́вчик (бюща жила).
3. ми́шка (під оком).

Живьё́мъ = живце́м. — Вони ж його не били, не рубали, тільки з його молодого живцем шкуру зняли. н. п. — 800 на аркан звязав, до свого війська живцем примчав. н. п. — Живцем його в руки взяти, в город Килію запродати. н. д. — Спалить його або живцем шкуру злупить. Ч. К. — Той жаль мене сточив живцем, той жаль мене спалив вогнем. Пч.

Живѣ́е = жваві́ше, живі́ще, шви́дче, хутче, швидчі́ш, е, хутчі́ш, е, мерщі́й.

Жига́ло = д. **Жега́ло.**

Жигало́къ = д. **Бересбре́къ.**

Жигану́ть, жигну́ть = 1. опекти́, опали́ти.
2. стьобну́ти, оперіза́ти. — Оперезав батогом.
3. нашко́дити, наро́бити шко́ди.

Жигу́честь, жигу́чій = д. **Жгу́честь, жгу́чій.**

Жи́денькій, ко = ріде́нький, ко.

Жиди́ть = розво́дити, розбавля́ти. — Треба розбавити квас, бо дуже густий.

Жи́дкій, ко = 1. рідки́й. — Борщ зовсім рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке волосся. — Рідка повна. — Рідка каша. — Рідке полотно.
2. безси́лий, кво́лий. — Квола дитина.

Жидкомѣ́ръ = д. **Ареоме́тръ.**

Жи́дкость = 1. рі́дкість. (С. Пар.).
2. рідке́, ріди́на́ (Чайч.), тїч, те́ч (С. Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої корови зовуть молоко. Верхратський.

Жидо́вка = д. **Евре́йка.**

Жидо́вскій = д. **Евре́йскій.** — **Жидо́вская смола́** = д. **Асфа́льтъ.** — **Жидо́вскія ви́шни,** рос. Physalis Alkekengi L. = гру́ші жидівські, моху́нка, моху́рка. С Ан.

Жидо́вство = жидівство, жидівська віра.

Жидомо́ръ = жми́крут (С. Аф.); скупердя́, га, скупиндя́, скна́ра. С. З.

Жидъ = д. **Евре́й.**

Жидѣ́ть = рі́дшати.

Жи́жа = юшка, рідота́. — Сьорбай, Грицю, юшку — на споді буде рибка. н. пр. — Треба підсипати густі мої локші, а то сама рідота. Полт. Чайч.

Жи́же = рі́дше.

Жи́зненность = життя́, жи́зность.

Жизнёночекъ = (ласкаюче) — я́сочка. — Ах, ти ясочка моя!

Жизнеописа́ніе = житте́пис. — Зредактував та життєпис написав В. Чайченко.

Жизнь = життя́ (С. Аф. Л.), жи́тка (Вол.), жилба́ (С. Аф.), пожива́ння, пробува́ння, вік. — Нехай нашу любов згада, наше милування, нехай має в чужій землї добре поживання. н. п. — Він багато добра зробив на своєму віку. — На мій вік стане. С. Л. — Люблю таку жилбу, що нїколи сварки не має. С. Аф. — **Влачи́ть жизнь** = біду́ва́ти. — **Жизнь прожи́ть, не по́ле перейти́,** н. пр. = вік прожи́ти, не дощову́ годи́ну пересиді́ти; вік ізвікува́ти — не па́льцем перекива́ти. н. пр. — **Жизнь безра́достная** = безпросьві́тна до́ля. — **Лиши́ть жи́зни** = згуби́ти (кого), стра́тити, оді́брати життя́. — **Укороти́ть жизнь** = зма́лити ві́ку. — Боюсь чоловіка, як побачить, буде бити, змалить міні віку. н. п. — **Долговре́менная жизнь** = вік до́вгий. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр. — **При жи́зни** = за життя́, за живота́ (К. Крап.) — **Спасти́ жизнь** = спасти́, порятува́ти від сме́рти.

Жи́ла = жи́ла, поб. жиля́ка, здр. — жи́лка, жи́лочка. С. Аф.

Жиле́тный = камзьо́ловий.

Жиле́тъ = камзьо́л, камзьо́лка.

Жиле́цъ = постоя́льник (С. З.), пожиле́ць, сусі́да, підсусі́док. — В кого хата порожня і він пустив кого жить, той вже і сусіда його; сїх сусїдів ще іноді і підсусідками зовуть. К. Х. — **Онъ уже́ не жиле́цъ на э́томъ свѣ́тѣ** = йому вже

не животі́ти, не топта́ти ря́сту, на тонку́ пряде́. — Чую, братїку, що вже мінї не животїти. С. Аф.

Жи́листый = жи́лавий (С. Аф.); жильни́й, жи́луватий.

Жи́лить = шахраюва́ти, шати́рити.

Жи́литься = силкува́ти ся, намага́ти ся, пну́ти ся.

Жили́ца, жили́чка = постоя́льниця (С. З.), пожильчи́ха, сусї́да. — Ми маємо й пожильчиху, з того живемо. З. Крим.

Жили́ще = жилля́ (С. Л.), жи́тло (С. З.), жи́тлище, осе́ля (С. З.). — По троху перебірали ся туди на нове житло. н. к. — Обрали собі місто на житло. Л. С. — Їдуть з України в слободи на житло С. З. — То була на пів розвалена хата, житло старого жебрака. Фр. — Зробимо сяку таку оселю, та й будемо жити. н. к. — Проміж оселями хиляв ся, тини переступав, ховав ся. Кот.

Жилкова́тый = жилкува́тий, волокнува́тий.

Жилова́тый = д. **Жи́листый**.

Жило́й = жили́й.

Жи́лочный, жи́льный = жильни́й.

Жильё = д. **Жили́ще**.

Жиля́ть = жа́лити, куса́ти.

Жи́молость, рос. Lonicera = жи́молость, ко́зячий ли́стик (С. Ап.), свидь (С. Пар.).

Жирандо́ль = лихта́рь (великий підсьвічник).

Жи́рно = 1. жи́рно, си́то. — Гляди мінї, сито галушки салом затовчи. н. к.

2. ла́со. — Хто мало спить, той ласо їсть. н. пр.

Жи́рный = 1. товсти́й, гладки́й, опа́систий, гладу́н, гладу́ха, глади́рь, пухтїй. — Боже, батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.

2. си́тий, жи́рний, масни́й. — Щоб сало та не було сите. н. пр. — Жирний борщ. — Слова маснї, а пироти піснї. н. пр. — — **Жи́рный блескъ** = масни́й блиск (в мінералогії). — **Жи́рно бу́детъ** = бага́то ду́же.

Жирови́къ = 1. кагане́ць. С. З. Л. — Засьвіти каганець. — Живе, як каганець без лою. н. пр.

2. камінь Stealites Cardites.

Жирово́й = жирови́й.

Жирото́пня, жирото́пный заво́дъ = салга́н. С. З.

Жиру́ха = 1. рос. Lepidium sativum L. = жеру́ха, жиру́ха і Sagina procumbens L. = мокре́ць. С. Ап.

2. гладу́ха, гладка́ (про жінку).

Жиръ = жир, са́ло. — **Гуси́ный жиръ** (витоплений) = сма́лець. С. З. — **За́ячій ж.** = шкру́м. — **Ры́бій ж.** = трі́н, тро́ну. С. Ш. — **Топле́ный ж.** = (птичий, бара́нячий) — сма́лець, (що йде на сьвітло) — лі́й, лою. — Шкода лою, сьвіти водою. н. пр. — (До страви) — ома́ста, (що плава зверху якої страви) — осу́га. — (Свинячий або волячий, нутровий) — здір, здо́ру. Лев. — (В убойної товарини) — на́гул.

Жирѣ́ть = товстї́ти, товстї́шати (С. Ш.), гла́дшати, гла́дчати. (С. Аф.).

Жиря́къ = гладу́н, гладі́рь, пухтїй.

Жите́йскій = сьвітови́й.

Жи́тель, ница = жи́тель, ка (С. Аф.), оби́ватель, ка, мешка́нець. (С. Ж.). — Всї обивателї Великого Князївства Литовського одним правом писаним сужани бути мають. Ст. Л. — **Городско́й жи́тель** = городя́нин, містю́к. — **Се́льскій ж.** = селя́нин, селю́к, хуторя́нин. — **Слободско́й ж.** = слобожа́нин, слободяню́к. — **Ж. предмѣ́стья** = предміща́нин. — **Ж. степно́й мѣ́стности** = степови́к. — **Ж. лѣсно́й м.** = лїсови́к. — **Ж. гори́стой м.** = гірня́к. — **Ж. лугово́й м.** = луга́рь. — **Прибре́жный ж.** = бережа́н, бережа́к. — **Ж. доли́нъ** = низани́н, низо́вець. — **И́сконные жи́тели** = ту́більцї. (Д. **Абориге́ны**). — **Ж. Полѣ́сья** = Полїщу́к. — **Ж. Подо́ліи** = Подоля́нин, Подоля́к. — (Якої частини села, кутка) — кутяни́н. — (На другому березї) — тогобоча́нин, бочани́к.

Жи́тельство = д. **Жили́ще.** — **Видъ на жи́тельство** = біле́т, па́чпорт.

Жи́тельствовать = жи́ти, пробува́ти.

Жи́тникъ = 1. Mus agrarius — ми́ша (що водить ся в скирдах та клунях).

2. хлїб (яшний).

Жи́тница = хлїбни́ця, комо́ра (з засїками на зерно), шпи́хлїр (Прав. Гал.); часто теж — клу́ня (Лїв.), стодо́ла (Прав.).

Жи́тный = жи́тний або я́шний.

Жи́то = 1. хлїб (всякий, в зернї).

2. жи́то і ячмі́нь.

Жить = жи́ти, животї́ти; пробува́ти; ма́ти ся, (ціле життя) — віку́ва́ти, (лїто) — лїтува́ти, (аби як або бідуючи) — перемага́ти ся, бідува́ти, (дома) — домува́ти, (про між себе по братерськи) — бра-

та́ти ся, (як сестри) — сестри́ти ся. — Чую, братіку, що вже мінї не животіти. С. Аф. — Заробляв, щоб животіти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нуждоньки по вік не знали б. н. п. — Де пробував у ченьцях його рідний дядько. К. С. З. — **Живётъ** = а) бува́є, трапля́єть ся. — **На свѣтѣ всяко живётъ** = на сьвіті уся́ково бува́є. — На віку, як на довгій ниві, усяково трапляєть ся: і кукіль і пшениця. н. пр. б) до́бре, нічо́го собі. — **Какъ это сдѣлано? Живётъ** = Як се зро́блено? Нічого собі. — **Живмя́ жить** = вчаща́ти (куди), невила́зно сидіти. — Він не вилазно сидить у шинку. — **Живётся** = живе́ть ся, ма́єть ся, веде́ть ся, пово́дить ся. — Йому там добре ведеть ся. — **Жить какъ бы день къ ве́черу** = жи́ти аби де́нь до ве́чера (аби як, без жадного інтересу в життї). — **Жить припѣва́ючи** = жи́ти в доста́тках, в роско́шах. — **Здоро́во живёмъ** = нї з то́го, нї з сього́, нї за́ що, нї про́ що, так собі́, з нечевя. — Чого він так накинув ся? — Нї з того, нї з сього. — Достав Панас сокиру та брусок, налагодивсь — і полятли деревя... пропав лїсок знече́вя. Б. Г. — **Приказа́лъ до́лго жить** = каза́в до́вго жи́ти, відда́в Бо́гові ду́шу. — **Єму не доживе́тъ до весны́** = йому́ вже не топта́ти ря́сту.

Житьё = життя́, пожива́ння.

Жи́ться = жи́ти ся, пово́дити ся, вести́ ся, ма́ти ся.

Жи́харь = д. **Жи́тель.**

Жлу́ди = жир, жири́, хрести́ (в картах). С. Л. — Жир козирь.

Жлудёвый, жлудо́вый = жиро́вий, хресто́вий. — Жирова масть.

Жму́рить, ся = жму́рити, ся (С. З.), мру́жити, ся, плю́щити, заплю́щувати (очі).

Жму́рки = піжмурки, ку́зьмарки, пана́с (С. З.), цї-цї ба́ба (С. Ш.), куцю́-ба́ба. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дїтьми гуляю, і з Юрусем Гетьманченком у піжмурки граєм. К. Ш. — Собі очиці завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стали грати у куцю-баби. С. З.

Жмы́хи = (з конопль) — маку́ха, (з буряків) — жма́ки, жмихи. — Макуха сїмяная до вареників С. З.

Жмычо́къ = снїжка.

Жнецо́въ = женцїв.

Жнецъ = жне́ць, здр. же́нчик, мн. женцї, же́нчики. — Нї швець, нї жнець, нї в дуду грець. н. пр. — Ой на горі та женцї жнуть. н. п. — До двору женчиків займає. н. п. С. З.

Жне́я = жни́ця, женчи́ха. — Вже ж наші женчихи пополуднували і не спочиваючи взялись за дїло. Фр.

Жни́во = стерня́ (С. З. Л.), стерно́ (С. З.), стерни́на. — Хто на стернї спать лїг і од сонця катряжку зробив. С. З. — Пройшло лїто, округи ниви стерном опустїли. Шишацький. С. З.

Жнитво́ = жни́во, жнива́. (Пр. д під сл. **Жа́тва**).

Жни́ца = д. **Жне́я.**

Жни́вье, жни́ще = д. **Жни́во.**

Жо́ра = прожо́ра, ненаже́ра, проїсть (сп. р.). С. Л.

Жраньё = ло́пання, трі́скання.

Жрать = же́рти, ло́пати, трі́скати, жвакува́ти, (про що рідке́) — лига́ти. С. З. Л. — Наша невістка що не дай, то тріска. н. пр. — Ще не наїв ся, на вже, лопай. — Їв москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазяйка йому: жери́, мо́вчки. — Вот, каже, харошая штука жерімолчкі! Номис.

Жре́бій = 1. д. **Же́ребей 1 і 2.**
2. до́ля, тала́н. — Доле ж моя злая, чом ти не такая, як доля чужая. н. п. — Який талан матцї, такий і дитятцї. н. пр.

Жрецъ = жрець, мн. жерцї, офіро́вник (С. Ж.).

Жре́ческій = жере́цький. К.

Жри́ца = жри́ця. К. Ш.

Жрунъ, жру́нья = д. **Жо́ра.**

Жу́желица = 1. жу́желиця.
2. ком. Carabus, пор. хрущ́а.

Жужжа́ніе = гудїння (С. Л.), дзижча́ння, дирча́ння.

Жужжа́ть = 1. гудїти, густи́, дзижча́ти (С. З. Л.), бринїти (С. Ш.), дирча́ти (С. З.), хурча́ти. — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидїть тихо, щоб чути було, як муха бринить. С. Ш. — Бринїли перші мушки та раннї пчоли. Бар. — Струна бринить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчить. н. к.
2. бубонїти, гомонїти. — Чую тільки, що гомонять люди, а де й що, не відомо.

Жукова́тый = тру́хлий, трухля́вий (С. Ш.), черви́вий (про дерево).

Жукъ = 1. (комаха жорсткокрила Scarabaeus) — жук, здр. жучо́к, (самиця) — жучи́ха, (молодь) — жуче́ня, жученя́та. — **Бро́нзовый жукъ, бро́нзовка,** Aphovius fassor = оле́нка. — **Ма́йскій жукъ,**

Scarabaeus melolontha = ма́йка, шпа́нська му́шка. — Як збіраєть ся де багато майок, то їх треба оббірати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Наво́зный жукъ** = гнойови́к. — Гнойовики вироблюють з того гною гальки, та й котють їх. Степовик. — **Жукъ носоро́гъ,** Oryctes = *во́лик*, (самиця) — коро́вка. Ман. — **Свѣтя́щій ся жукъ** = сьвітля́к, блища́к. (С. Ш.). — Темної ночі, поміж травою і у нас трапляєть ся бачити сьвітючих жучків, ці жучки взивають ся сьвітляками. Степовик. — **Оле́нь жукъ,** Scarabaeus cervus = рога́ч, рога́ль, розсоха́ч, щипу́н, жук-о́лїнь. — **Клеща́тый жукъ,** Forficula = щи́павка. С. З. — **Хлѣ́бный жукъ,** Anisoplia austriaca = жук хлїбоїд, ку́зка, красу́лька, красуно́к, жи́тник, налива́йко, хру́щик. — Після жита хлїбоїд перелїтає на ячмінь. — Жук хлїбоїд або кузка теж маленький хрущик. Степовик.

2. червото́чина, трухло́, трухля́вина, трухля́тина. (С. Ш.).

Жу́ликъ = бося́к, каде́т (Одес.), халами́дник (Єлисавет), ракло́ (Харьків).

Жу́пелъ = сїрка (розтоплена).

Журави́ка, рос. Oxycoccos pallustris Pers. = журави́на, журави́ха, (на Полїссї) — журахви́на. С. Ан.

Журавлёнокъ = журавля́, тко.

Журавли́на = д. **Журави́ка.**

Жура́вле(и)никъ, рос. Geranium L'Herit. = жураве́льник С. Ан., Geranium pratense L. = во́вча сту́па, во́вчі ла́пки, вовчу́га, *вовчу́ра*. С. Ан.

Журавли́ный = жураве́льний. — **Ж. носъ** = д. **Жура́влинникъ.**

Журавли́ха = жура́вка, журавли́ця (С. З.).

Жура́вль = 1. пт. Ardea grus — жураве́ль, поб. — журавлю́ка, здр. — жура́влик, вживаєть ся теж іноді — весе́лик.

2. (коло колодязя, пристрой до витягання) — жураве́ль.

Жура́въ = д. **Жура́вль 2.**

Жури́ть = вимовля́ти, карта́ти, ла́яти, гри́мати (на кого) — ми́лити го́лову. — — А хазяїн його лає, ще й *хазяйха* вимовляє. н. п — Покликав до себе, та вже милив, милив йому голову, аж тому душно стало н. о. — **Журмя́ жури́ть** = поїдом їсти, гри́зти.

Журнали́стика = газетя́рство.

Журнали́стъ = газетя́р.

Журна́лъ = часо́пис, письмо́, журна́л.

Журча́ло, ком. Bombylius = ше́ршень. — Шершні зовсїм похожі на віс. Степовик.

Журча́ніе = дзюрча́ння, дзюркота́ння, дзю́ркіт, жу́ркіт, лелїння. — Приятно виспатись під гомін голубків, та й задрімати знов під дзюркіт бурчаків. К. Д. Ж. — — Чути любий журкіт води на броді. Фр. — Тихе лелїння води по камінних. Лев.

Журча́ть = дзюрча́ти (С. З. Л.), дзюркоті́ти, (С. Л.), дзюркота́ти, бурча́ти (С. Л. Ш.), брині́ти (С. Ш.). — *Вода* з криниці тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода бринить по каміннях. С. Ш — **Журча́щій** = дзюркотли́вий (К. Д.), буркотли́вий (С. Л.).

Журьба́ = буркотня́, бурча́ння, ла́йка, *ла́яння*, *вимовля́ння*, гри́мання (на кого).

Жу́стать, жу́стерить, жу́стерлить, жу́стрить, жу́щерить = ї́сти; жува́ти, уплїта́ти (С Ш.); ло́пати, трі́скати.

Жусти́ть = поліровати (металїчні речі).

Жу́тко = тя́жко, ва́жко, скру́тно, мо́торошно (С. З). — Дуже злякались, неначе мороз за спину поліз, і всім моторошно стало *н. о* — *Андрієві* почало ставати якось моторошно під дозором тих очей. Фр.

Жу́хнуть = 1. линя́ти, темнї́ти, темнї́шати, ме́рхнути С. Л. (про олїйні фарби, поліровані речі).

2. шкару́біти, шкару́бнути (про шкуру).

Жучи́на = д. **Жукъ 2.**

Жу́чить = *ла́яти*, карта́ти і д. **Бить.**

Жу́чки = кісточки́, о́стї, ска́бки (у білуги, сірюги, осятра і т. д.

З.

За = за, по, по за́, замі́сто, про. — Сонце сховалось *за хмару*. — За *сім* верст кісіля їсти. н. пр. — Один веде за рученьку другий за рукав. н. п. — За горами гори *хмарою* повиті. К. Ш. — Се було за тиждень перед сим. — Послать, каже, коней по неї. н. к. — **Бѣжа́ть за до́кторомъ** = бі́гти по лї́каря. — **За исключе́ніемъ** = окрі́м. — Всї були, окрім мене — **За**

мцо́ю о́чередь = моя́ черга́. — **За неимѣ́ніемъ** = не ма́ючи. — **За нимъ ничего́ не слыха́ть** = про його нічо́го пога́ного не чуть. — **За ра́зъ, за оди́нъ разъ** = од ра́зу, враз, до ра́зу ра́зом. — **Сѣсть за столъ** = до сто́лу, за стіл сїсти. — **Уво́ленъ за ра́нами** = через ра́ни. — **Посла́ть за себя́** = замісто се́бе посла́ти. — **За неспосо́бностью** = по нездáтности. — **За ста́ростью** = по ста́рости. — **Нога́ за́ ногу** = а) пома́лу, б) слїдко́м, услїд.

Заа́лчничать = зажада́ти.

Заалѣ́ться = зачервонїти, ся.

Заарендова́ть, заарендо́вывать = д. **Арендова́ть.**

Заарестова́ть, заарестóвывать = д. **Арестова́ть.**

Заарта́читься = знорови́ти ся, запруча́ти ся, закомези́ти ся, забаскали́чити ся, зґе́дзати ся, зґе́дзькати ся. — Глядп ж, Наталко, не зґедзай ся. Кот.

Зааýкать = загука́ти.

Заа́хать = зао́хати, зао́хкати.

Заба́ва = втїха (С. З.), утїха (С. Ш.), утїшка (С. Л. Ш.), за́бавка (С. Аф. Л.), потїха, іграшка, ви́грашка, ба́влення. — Вхопив мене і розтерзав на шматтє, страшенному на ïграшку я здав ся. К. П. — На іграшку дитинї дав. Греб. — А я молода догадала ся, та й на тую виграшку тай погнала ся. н. п.

Заба́вить, ся, забавля́ть, ся = заба́вити ся (С. Аф.), ба́вити, ся, потїша́ти, ся, ця́цькати, ся. — Візьми, забав дитину. — Я його малесеньким бавила на руках. С. Ш. — І бавить своє маленькеє дитя. К. Ш. — Нїби дитину на руках хитала, бавила, гойдала, до лона тихо пригортала. К. Ш.

Заба́вникъ, ца = куме́дник, ня, потїшник, ця; жарту́н, весєлу́н, ха.

Заба́вничать = куме́дничати, потїша́ти.

Заба́вный = куме́дний, втїшний. — Втїшний хлопець.

Забагро́вѣть = зачервонїти, засинїти.

Забаклу́шничать = забайдикува́ти.

Забалагу́рить, ся = забала́кати, ся, забазї́кати, ся.

Заба́ливать, заболѣ́ть = занеду́жувати, слабува́ти, хорува́ти, занемога́ти, (затяжною хворобою, висихаючись), занепада́ти (С. Л.), (коростою) — коро́стявіти, занеду́жати, засла́бти (С. Л.), засла́бнути (С. Л.), заслабі́ти, захорува́ти, похворі́ти, похорі́ти, занемогти́ (С. Л.), занепа́сти. (С. Л.). — Ой у полі при дорозї там явір — жито зелененьке, та занедужав та у дорозї чумак молоденький. н. п. — Сталась йому пригодонька не в день, а в ночі — занедужав чумаченько з Криму їдучи. н. п. — Воли ж йому похорілись, сам чумак заслаб. н. п.

Забалова́ть, ся = заба́лувати ся, запустува́ти, ся.

Забаллотирова́ть = не ви́брати, чорняка́ми заки́дати.

Забараба́нить = забараба́нити, заторохтїти, загуркотїти.

Забарабо́шить = закуйо́вдити, заколо́шкати, закудо́вчити.

Забара́хтаться = забо́рсати ся, затрі́пати ся, заповту́зити ся.

Заба́риться, заба́рствовать = запанї́ти, спанї́ти. — Сидить мила, запанїла, чортма дров нї полїна. н. п.

Забастова́ть = пошаба́шити.

Забаю́кивать, забаю́кать = 1. заколи́хувати, заколиха́ти, залю́ляти. — Заколихала дитину.

2. улеща́ти, улести́ти.

Забая́ть, ся = забала́кати, ся, загово́рити, ся.

Забве́ніе = забуття́ (С. Л.), забу́ток, забува́ння. (Лев.). — Нї, кожний уміра, і ряд віків його без жалю забуттям покрие. Сам.

Забве́нный = забу́тий.

Забезпоко́иться = затурбува́ти ся, стурбува́ти ся.

Забезчи́нствовать = забешкетува́ти.

За́бережный = тогобо́чний, тогобо́цький, (про живущих на тім боцї річки) — тогобоча́нин. С. Ш.

За́бережье = забере́жжя (місце за берегом).

Забере́менѣть = заваготі́ти, заваготнї́ти (С. Л.), заваго́нїти (С. Л.), зава́жчати (С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, зачерева́тїти (С. Л.), поне́сти. — Ото вона зараз і заваготїла. н. к. — От вони і поне́сли, а як прийшло уремя, вони й нашли собі по синові. н. к.

Забесѣ́доваться = забала́кати ся. — До пізньої ночі забалакали ся.

Забива́ніе = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти, ся, вбива́ти, ся, заби́ти, вби́ти, ся. — Забивати палї. — Забити шпари. — Вбити вовка. — Треба кілок у землю забить. С. Аф.

2. зату́ркувати, приголо́мшувати, глузд

одбива́ти, забива́ти, зату́ркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почали товкти трохи не щодня, зовсім глузд одбили.

3. зала́зити, залі́за́ти (куди, ховаючись), забива́ти ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнивсь на базарь. С. Аф. — **Заби́ть ножъ, топо́ръ** = затупи́ти ніж, соки́ру. — **Заби́ть трево́гу** = вда́рити на ґва́лт, на споло́х, зґвалтува́ти. — **Заби́тый** = приголо́мшений.

Заби́вка = забива́ння.

Забира́ть, забра́ть, ся = 1. бра́ти, ся, забира́ти, ся, забра́ти, ся, взя́ти; відбира́ти, відібрати.

2. бра́ти на́бір. — **Забира́стъ у купца́** = бере на́бір.

3. загоро́жувати, городи́ти. — **Забра́ть си́лою** = зага́рбати. — **Забра́ть въ плѣнъ** = полони́ти, у поло́н, у бра́н забра́ти. — **Охо́та забира́етъ** = хо́четь ся, корти́ть. — Кортить ченцеві з келії, та ігумен не спить. н. пр. — **Хмель забира́етъ** = хміль розбира́є. — Ой мою та голівоньку та хміль розбирає. н. п.

Заби́ть, ся = д. **Забива́ть, ся.**

Забія́ка = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф. З.), задьо́ра, заводя́ка, коло́тник.

Забія́чество = бу́ча, колотне́ча (С. З.), ко́лот, ня́.

Забія́чить = задира́ти ся, заво́дити ся, збива́ти бу́чу, колотне́чу.

Забія́чливый = задира́куватий, задьо́рливий, звадли́вий і д. **Забія́ка.**

Заблаговре́менный, но = завча́сний, заздалегі́дний, завча́су, за́годя, за годи́ну, за годи́ни, зара́ня, заздалегі́дь, заздали́годи. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. н. п. — Треба хапатись за годину сіно скидать. С. Аф. — Треба загодя побілити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. н. пр. — Бачили вони заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Забла́говѣстить = забла́говістити, задзвони́ти (до церкви).

Заблагоразсуди́ть = розміркува́ти.

Заблаже́нствовать = зараюва́ти.

Заблажи́ть = задурі́ти; завередува́ти, закомези́ти ся.

Заблева́ть, заблёвывать = заблюва́ти (С. Аф.), обблюва́ти, обрига́ти, забльо́вувати і т. д.

Заблёклый = пов'я́лий, зів'я́лий, збля́клий.

Бле́кнуть = пов'я́нути, збля́кнути (С. З.).

Заблестѣ́ть = заблища́ти (С. Аф.), заблискоті́ти, блисну́ти, забли́скати (С. Аф.), залисні́ти. — В руках заблискотіли серпи. Фр. — А в степах Украйни, дай то милий Боже, блисне булава. К. Ш.

Заблея́ть = заме́кати, забе́кати, замеме́кати, замеке́кати, замекеке́кати. — Москаль бодай би не козою замекекав з бородою. Кот.

Заблиста́ть = д. **Заблестѣ́ть.**

Заблуди́ть, ся = заблуди́ти, ся, заблука́ти. (Чайч.).

Заблужда́ться = помиля́тися.

Заблужде́ніе = блуд (С. Ш.), поми́лка.

Забогатѣ́ть = забага́тіти, багаті́ти, бага́тшати, заможні́шати. — Почав багатіти.

Забода́ть = забу́цати, забу́цькати, заколо́ти, зколо́ти. — Тупу́-тупу́ ногами, зколю тебе рогами. н. к.

Забожи́ться = забожи́ти ся.

Забо́й, ка = 1. забива́ння.

2. для лову риби (із паль) — ко́т (Аф.), (з хворосту) — яз, їз, їзо́к. (С. З.).

За́болонка = д. **Горбы́ль.**

За́болонь = за́болонь, біль (Alburnum в дереві).

Заболта́ться = забала́кати ся. — Забалакались до сьвіта.

Забо́лтанецъ, ка = задри́панець, задри́панка (С. З.), задри́па (сп. р.), захво́йданка (Чайч.), забрьо́ха (сп. р.) С. Аф.

Забо́лтаться = задри́пати ся, забрьо́хати ся, захво́йдати ся.

Заболѣва́ть, заболѣ́ть = д. **Заба́ливать.**

Забора́нивать, забороні́ть = заскоро́жувати, заволо́чувати, заскоро́дити, заволочи́ти, (на́ ново) — перескоро́дити, переволочи́ти. — Ой там удівонька та пшеничэньку сіє; а посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. н. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — **Забороні́вши посѣ́ять** = наволо́ком посі́яти.

Забо́ръ = 1. на́бір, брання́ на́бір. — **Въ забо́рѣ сто рубле́й** = набо́ру 100 рублі́в, на́брано на 100 р.

2. барка́н (С. З. Ш.), парка́н (С. Пав. Л.), діло́ва́ння (С Пав. З.), ділу́ва́ння (С Аф.), (з паль) — частокі́л. — Але і до паркану жеби ніхто не приходив. Бант. Кам. С. З. — Ой летіла зозуленька через

діловання — а вже ж мінї докучило в сьвітї горювання. н. п. — Баркан високий. С. Аф.

Забо́та = кло́піт (С. Л.), турбо́та, турба́ция (С. Ш.), пеклува́ння. — Не мала баба клопоту (клопіт), так купила порося. н. пр. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр

Забо́тить, ся = клопота́ти, ся (С. Л.), дба́ти (С. Аф. Л.), пе(і)клува́ти ся, побива́ти ся (С. З.), па́дькати ся, пильнува́ти, печа́лувати ся, турбува́ти ся (С. Ш.), (про свою честь) — шапува́ти ся, (невсипу́ще) — невсипа́ти. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб моєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полї орав і у дома він дбав, мене молодую та хазяйкою звав. н. п. — Хто дбає, той і має. н. пр. — Тодї то Хмельницький добре дбав, козаків до схід сонця в поход виправляв. н. д. — За тебе дбають, як за пяту ногу. н. пр. — Та я не про себе самого дбаю, козацьку честь обороняю. К. Б. — Хоч воно і підростало, та все треба коло його піклуватись. О. Ст. — Таки треба коло його піклуватись. К. Ш. — Пильнуй свого носа, а не мого проса. н. пр. — Купуй сукню шиту, а хату криту і не турбуй ся. н. пр — Твої гроші достануть ся в руки не печалованим ся в собранії їх. Сірко. С. З.

Забо́тливость = дбання (С. Л.), дба́лість, пеклува́ння, печа́лування.

Забо́тливый = клопітни́й, дба́лий (С. Л.), дбайли́вий, клопотли́вий, печа́лувагий, печалли́вий, товку́щий (С. Ш.). — Печалливоє старанїє ку отчизнї міти. Орлик. С. З. — Мати тож хазяйка добра, чесна і товкуща. Макар. С. З

Забо́тный = клопотли́вий, морочли́вий. — Клопотливе дїло.

Забра́жничать, ся = загуля́ти, закури́ти, розпи́ти ся, розгуля́ти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п.

Забракова́ть = забракувати, прики́нути.

Забра́ло = прилбиця. С. З.

Забрани́ть, ся = ла́яти, ся (почать)

Забра́сываніє = закида́ння.

Забра́сывать, забро́сить, ся, заброса́ть, ся = 1. закида́ти, заки́нути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закида́ли невід, та сама мільга. — Грай, грай, от закину зараз ноги аж за спину. н. п. — В сиру землю закопає, лопатами закидає. н. п.
2. занеха́ювати, недба́ти, занеха́яти, занедба́ти, залиши́ти. — Нехай, нехай, та й зовсїм занехаєш. н. пр. — **Заброса́ть кого́ слова́ми** = заби́ти ба́ки. — А він як почав говорити, так зразу і забив баки. — **Забро́шенный** = заки́нутий; зане́дбаний, занеха́яний, зали́шений, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсїм нікчемну) — завалящий, завалющий, по́кидь, поки́дьок.

Забра́ть, ся = д. **Забира́ть, ся.**

Забре́дить = поча́ть верзти́ (д. **Бре́дить**).

Забре́зживаться, забре́зжиться = на сьвіт благословля́ти ся, засїріти (д. **Бре́зжиться 1**).

Забренча́ть = забрязча́ти, забрязкоті́ти; забриньча́ти, забри́нькати. — Підківки зараз забряжчали, — в кружку́ дївчата танцювали. Греб.

Забри́ть = забри́ти, заголи́ти, поголи́ти. — Брати на панщину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.

Заброди́ть = д. **Броди́ть** (почать). — О вже почав швендяти, зашвендяв уже. — Пиво зашумувало.

Заброса́ть, забро́сить, ся = д. **Забра́сывать.**

Забры́згать, забры́згивать, ся = забри́зькати, ся, заля́пати, ся, забо́втати, ся, затїпа́ти, ся, задри́пати, ся, забри́зькувати, ся і т. д. — Тодї підоткала ся, як задрипалась. н. пр. — Здаєть ся й хмар нема, а дощ забризкав. С. Аф.

Забрюзжа́ть = забурмота́ти, забурча́ти, замурмота́ти, замурча́ти.

Забрюха́тѣть = д. **Забере́менѣть.**

Забрянча́ть, забряца́ть = д. **Забренча́ть.**

Забубённый = гуля́щий, гульли́вий. — **Забубённая голо́вушка** = шиба́й-голова́, гультя́й, гульви́са, заби́й-голова́.

Забу́дки, рос. Artemisia vulgaris L. = забу́дьки, чорно́биль, не́хворощ. С. Ан.

Забулды́га = розпу́тник, гультя́й.

Забунтова́ть, ся = д. **Бунтова́ть** (почати).

Забунча́ть = загудїти, задзижча́ти, забринїти.

Забурли́ть = 1. забушува́ти, заклекотїти, забурха́ти.
2. загаласува́ти, забушува́ти, занарабу́рити.

Забуро́вить = д. **Буро́вить** (почать).

Забурча́ть = д. **Бурча́ть** (почать).

Забушева́ть, забуя́нить = д. **Бушева́ть** і **Бу́йствовать** (почать).

Забыва́ніе = забува́ння.

Забыва́ть, забы́ть = забува́ти, забу́ти, ся, запамята́ти. С. Л. — Хіба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. н. пр. — **Забы́тое** = забу́ток.

Забыва́ться, забы́ться = 1. забува́ти ся.

2. зазнава́ти ся, зазна́ти ся.

Забы́вчивость = забуття́. С. Л.

Забы́вчивый = забутни́й (С. Л), забу́тливий, запамята́лий (С. З.), непамятки́й, непамяту́щий, непамятли́вий (С. Л), забу́дько.

Забы́тіе = д. **Забве́ніе.**

За́быть, забы́тьё = д. **Дрема́ 1.**

Забы́ть = д. **Забыва́ть.**

Забычи́ться = д. **Бычи́ться** (почать). — Почав чогось вовком дивити ся. — Почав опинати ся.

Забѣга́ть, забѣжа́ть = забіга́ти, забі́гти, (вперед) — поперeжа́ти, попереди́ти. — **Забѣга́ть въ глаза́** = запобіга́ти ла́ски, диви́ти ся в ві́чі.

Забѣ́гать, ся = забі́гати, ся.

Забѣ́глый = прибу́дний, приблу́да. — Приблудний собака.

Забѣ́гъ = 1. забіга́ння.

2. заворо́тка, поворо́тка, за́крут, зато́ка. — Сані ідуть в затоки.

Забѣдоку́рить = д **Бѣдоку́рить** (почать).

Забѣ́дствовать = забідува́ти, забі́дкати ся, д. ще **Бѣ́дствовать** (почать).

Забѣжа́ть = забі́гти, (про багатьох) — позабіга́ти.

Забѣ́ливать, забѣли́ть, ся = забі́лювати, забіля́ти, побіля́ти, забіли́ти, ся, побіли́ти, ся. — Забілити борщ (сметаною).

Забѣ́лка = забі́лювання.

Забѣлѣ́ть = забілі́ти. — Та забіліли снігі. н. п.

Забѣси́ться, забѣснова́ться = д. **Бѣси́ться** і **Бѣснова́ться** (почать).

Зава́живать, заве́зть = заво́зити, заве́зти́. — По дорозї завіз.

Зава́живать, заве́сть = заво́дити, заве́сти́. — Завів у двір.

Зава́жничать = зазна́ти ся (С. Л.), запишні́ти (С. З.), запиша́ти ся, закопи́лити гу́бу, напи́зити ся, наінди́чити ся.

Зава́зживать, завозжа́ть = заво́жжувати, накида́ти віжки́.

Зава́ксить = заваксува́ти.

За́вален = леда́що, ле́га, ле́жень, ле́дарь, вайло́, валю́ка, си́день, неро́ба.

Зава́лецъ, рос. Scrophularia nodosa L. = ра́нник, підти́нник, смовдь, старовина́, кукуля́рія (С. Ан.), чо́рна ба́бка (С. Пар.).

Зава́ливать, завали́ть, ся = 1. зава́лювати, засипа́ти, закида́ти, ся, запада́ти, ся, завали́ти, ся і т. д. — Нехай тобі намисто порветь ся, а новая хата нехай западеть ся н. п. — Хата завалила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодязь.

2. затарасо́вувати, затамо́вувати, зава́лювати, затарасува́ти (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Зава́лина, зава́линка = при́спа, при́сьба, при́зьба. С. З. Л. — Вони на приспі посїдали Кв. — Сусїди сиділи на присьбі коло хати. н. к. — Знати козацьку хату крізь десяту: вона соломою не покрита, присьбою не осипана. н. д. — А мати сидить на призьбі коло хати. К Ш. (В вимові чуєть ся більше з ніж с, але слово це походить від присипа́ти, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба́ в українській мові не має).

Зава́лъ = зава́л, зава́лка.

За́валь = заваля́ще, ви́бірки. — Передивляв ся багато, нічого путнього не має — зостали ся самі вибірки.

Зава́льный = заваля́щий, завалю́щий, залежа́лий.

Зава́льщина = д. **За́валь.**

Заваля́ть, ся = 1. д. **Валя́ть, ся** (почать).

2. закаля́ти, ся, заваля́ти, ся, заму́рзати, ся.

3. заваля́ти ся, залежа́ти ся.

Заварга́нить = д. **Варга́нить** (почать).

Зава́ривать, завари́ть, ся = 1. зава́рювати, завари́ти, ся.

2. запа́рювати, запа́рити, ся.

Зава́рка = 1. зава́рювання, запа́рювання.

2. запа́ра, цїд.

Зава́стривать, завостри́ть, ся = заго́стрювати, ся, загостри́ти, ся.

Зава́щивать, завощи́ть, ся = заво́щувати, завощи́ти, ся.

Заведе́ніе = 1. заво́д, закла́д. — **Богоуго́дное заведе́ніе** = богаді́льня, шпита́ль. — **Пите́йное заведе́ніе** = шино́к, шинк, корчма́. — **Краси́льное з.** = краси́льня. — **Тракти́рное з.** = трахти́рь. — **Пра́чешное з.** = пра́льня. — **Учё́бное заведе́ніе** = закла́д науко́вий, шко́ла.

2. зви́чай, поведе́нция, заво́д, поря́дки, заво́дки. — Така вже в нас поведенция, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводки, щоб комини були цегляні. С. Л. — **У насъ тако́е заведе́ніе** = таки́й зви́ча́й у нас, така́ у нас поведе́нция, такі поря́дки. — **У насъ и заведе́нія тако́го нѣтъ** = сього́ у нас

і в заво́ді не ма́є, тако́го і зви́чаю у нас нема́, сього́ у на́с не во́дить ся.

Завезти́, заве́зть = д. **Зава́живать.**

Завели́ко = ви́соко, забага́то.

Завелича́ться = запиша́ти ся.

Завербова́ть, ся = завербува́ти, ся, залучи́ти, ся (С. Л.), приста́ти до вербу́нку. — Пристань, пристань до вербунку, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжа́ть = завереща́ти, завища́ти.

Заверну́ть, завёртывать, ся = 1. загорну́ти, угорну́ти, завину́ти, пови́ти, заго́ртувати, ся, уго́ртувати, ся (С. Ш.), завива́ти, ся, загорта́ти ся, угорта́ти, ся. — Загорнув у хустку і поніс. — Пахнющі мила завинуті у срібних паперах. Бар. — Та недужую дитину угортає в кожушину. В. Ш.

2. заверну́ти, заверта́ти, ся.

Завёрстка = заміна, защи́тування.

Заверста́ть, завёрстывать = заміни́ти, защита́ти, залічи́ти, заміня́ти, защи́тувати, залічувати.

Завёртка = 1. заго́ртування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. за́вертка. — Двері не запирали ся, а були зачинені на завертку.

4. за́вертні. (Подвійні петлї, котрими привизують ся голоблї до санок).

Завёртываніе = заго́ртування.

Завёртывать = д. **Заверну́ть.**

За́верть = д. **Вихрь** і **Водоворо́тъ.**

Завертѣ́ть, ся, заве́рчивать = завертїти, ся, закрути́ти, ся, завірчувати, закру́чувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Заверши́ть = 1. закінча́ти, покінча́ти. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

2. ви́вершити. — Треба вивершити скирду.

Завести́, заве́сть, ся, заводи́ть, ся = заве́сти́, заво́дити, ся. — Завів його в лїс. — Завів у селї школу. — **Заве́сть рѣчь** = зняти, завести́ річ. — **Заводи́ть часы́** = накру́чувати, заво́дити дзиґарі́. Завів пасїку. — Завелись миші в коморі.

Заветша́лый = да́внїй, стари́й.

Заветша́ть = постарі́ти ся.

Завечерѣ́ть = запізни́ти ся, заси́діти ся (до пізнього вечера).

Завздо́рить = засвари́ти ся, загри́зти ся.

Завива́ть, ся, зави́ть, ся = завива́ти, ся, закру́чувати, ся, заплїта́ти, ся, зави́ти, закрути́ти, заплести́, ся.

Зави́дливость = зави́дливість.

Зави́дливый = зави́дливий (С. Аф.), завидю́щий, за́здрісний, за́здросливий (С. Ж.), заздрі́вий. — Попівські очі завидющі, руки загребищі. н. пр. — Бідність нас робить злими й завидющими, а не зле серце. Фр. — Заздрівому боком вилїзе. н. пр.

Зави́дно = зави́дно, за́здро, за́здрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. н. пр. — Бо заздро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиднѣ́ться = завиднї́ти, ся, замая́чити, забованїти і т. д. д. **Виднѣ́ться.** — Нехай горе і здалека вам не замаячить! Хотїв би я вас щасливих у купцї побачить. Аф.

Зави́довать = зави́дувати, за́здри́ти, ся, за́здрувати, за́здростити (Б. Н.), порива́ти очі. — За здоровя того, хто любить кого, на погибель тому, хто завидує кому! н. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має ні любови, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дядько, поміркувавши, що небіж заздрить ся на його бжоли... н. о. — Заздрує на мою худо́бу. С. Л. — Не повинні єсьмо заздростити. Б. Н. — На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Зави́дѣть = заба́чити (С. Л.), наба́чити, загле́дїти, (С. Аф.), нази́рити, за́зріти (С. Аф.), заздрі́ти, зу́здріти. (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутій горі, пабачила утїнку на тихій водї. н. п. — Стрілець такий, що аби зу́здрів на око, то вже й його. н. о. — Заздріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завизжа́ть = завизча́ти, завереща́ти, (про цуценят) — заскавуча́ти, (про поросят) — закувікати.

Завиля́ть = завертїти, ся, закрути́ти, ся, завиля́ти.

Завинти́ть, зави́нчивать, ся = загвинтува́ти, зашрубува́ти, загви́нчувати, зашрубо́вувати, ся (С. Аф.).

Завинтова́ть = д. **Винтова́ть** (почать).

Завира́льный = химе́рний.

Завира́ться = забрі́хуватись, бреха́ти бага́то.

Завиро́ха = брехун, брехуне́ць (д. **Враль**).

Зави́рчивый = брехли́вий.

Зави́симость = зале́жність, підле́глість (С. Л.).

Зави́симый = зале́жний, підле́глий.

Зави́стливость, зави́стливый = д. **Зави́дливость, зави́дливый.**

Зави́стникъ, ца = зави́да (сп. р. С. Аф.), зави́дник, ця (К.), за́здрісник, ця.
Зави́стничать = д. **Зави́довать.**
За́висть = за́висть (С. Аф.), завидки́, за́здрість (С. З.), зазі́ха́ння. — Нема щасти без заздрости н. пр. — Звісно його завидки беруть, що молодший брат та так багатїшає. н. к.
Зави́сѣть = залежа́ти. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волї залежить, однак... С. З.
Завитки́, рос. Agrimonia Eupatorium L. = пари́ло, царни́к, кожу́шка, кожу́шечки, ли́пник, глади́шник, репяшки́. С. Ан.
Завито́къ = 1. почере́вина (частина мяса (воловини) коло груднини. Умань.), груди́иця. (С. Пар.).
2. анат. Helix — мо́чка (? край уха у людей, спереду закручений.).
3. пу́коль, ку́черь (часом і ті папірки, котрими завивають пуклї або кучері).
4. за́крутка (в хлїбі).
5. (в мережках) — кру́тик, (в малюнках) — визеру́нок, (у рослин) — ву́сик.
Зави́ть = д. **Завива́ть.**
Завиха́ть = захита́ти.
Завладѣ́ніе = заволодїння, займа́нщина (С. З.), опанува́ння, овла́да, здобуття́ (С. Пар.).
Завладѣ́ть = заволодї́ти (С. Л.), заня́ти, опанува́ти (С. З.), осягти́, осягну́ти (С. З.), посїсти, (про рухомі речі) — захопи́ти, зага́рбати, заграбува́ти. — Єжелї би Турчин опанувати міг якеє місто. К. Н.
Завла́ствовать = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.
Завлека́тельный, но = знадни́й, знадли́вий, зваблі́вий, во, прина́дний, зала́сний, но, прива́бний, но. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Стар. — Ніколи ще зоря любови не сяла для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.
Завлека́ть, завле́чь = 1. д. **Завола́кивать.**
2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, мани́ти, прима́нювати, залуча́ти, зва́бити, зна́дити, прина́дити, примани́ти, залучи́ти. С. З. Л.
Заводи́ть, ся = д. **Завести́.**
Заво́дный, но = д. **Зажи́точный.**
Заво́дскій = завідськи́й, фабри́цький. — Завідський кінь. — Фабрицьке сукно. — Єсть у мене свита, есть у мене дві, хвабрицькії обидві. н. п.
Заво́дчикъ = 1. завідчи́к (властитель завода).
2. привї́дця (С. З.), приво́дчик, заво́дчик, призво́дчик. — Через ваших же привідцїв на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Він до всього приводчик.
Заво́дъ = 1. заво́д, фа́брика. — **Виноку́ренный заво́дъ** = д. це слово. — **Воскова́й з.** = воскобо́йня. — **Дегтя́рный з.** = майда́н. С. З. — **Желѣ́зный з.** = д. це слово. — **Коже́венный з.** = гарба́рня, (де виробляють козлятипу) — хаба́рня. Вол. — **Жестяно́й з.** = бляха́рня. С. Ш. — **Кирпи́чный з.** = цеге́льня. С. Л. — **Лѣсопи́льный з.** = тарта́к. С. Ш. — **Мѣдноплávильный з.** = котля́рка. — **Металопла́вильный з.** = гама́рня. Вол. — **Мы́льный з.** = милова́рня. — **Пивова́ренный з.** = пивова́рня, брова́р, брова́рня. С. Л. Ш. — **Пота́шный з.** = пота́шня, бу́да. С. Л. — **Сели́тренный з.** = бурти́. С. Л. — **Стекля́нный, стеко́льный з.** = гу́та. С. З. Л. — Пала, як у гутї. н. пр. — **Суха́рный з.** = суха́рниця. — **Са́харный, свекло-ви́чно-са́харный з.** = саха́рня (Лев.), цуке́рня. — **Овча́рный з.** = вівча́рня.
2. накла́д, вида́ння (книжки). В Росиї наклад звичайно лїчить ся 1200 пр. — **Одинъ заво́дъ, два заво́да** і т. д. = накла́д в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.
За́водь = зали́в (С. Аф.), зато́ка, са́га (С. З.). — Над днїпровою сагою стоїть явір між лозою. К. Ш.
Завоева́ніе = завоюва́ння, звоюва́ння, здобуття́.
Завоева́тель = завойо́вник. С. Пар.
Завоева́ть = завоюва́ти, звоюва́ти, (місто, кріпость) — здобу́ти. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нами козаками, Турка звоювати. Та вона ж його та не звоює, тільки роздратує. н. п.
Заво́екъ = 1. карк, ши́я (про худо́бу).
2. оши́йок (шкура з шиї).
Завожа́ть = д. **Зава́живать.**
Завози́ть = заво́зити.
Завози́ться = 1. заво́зитись.
2. завовту́зити ся, заяло́зити ся і т. д. д. **Вози́ться 2.** (почать).
Заво́зный = завізни́й, привізний.
Заво́зня = поро́м, дуб (для перевозки возів з кіньми через річку).
Завола́кивать, ся, заволо́чь, ся = 1. затяга́ти, заволїка́ти, тарга́нити (С. Ш.), затягти́, заволокти́, потягти́, потарга́нити. — Вовк потарганив вівцю в лїс.

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засунь вікно.

3. затяга́ти, ся, затягти́, ся. — **Заво-ла́киваетъ ра́ну** = затяга́є ра́ну, ра́на заго́юєть ся. — **Заволокло́ не́бо** = пахма́рило, сь. — Нехай вияснить ся, а то бач як нахмарилось. н. пр.

Заво́лгнуть = зво́хкнути, пово́хкнути.

Заволнова́ть, ся = захвилюва́ти, ся (д. **Волнова́ть, ся**).

Заволочи́ть, ся = **Волочи́ть, ся.**

Заволхвова́ть, заволше́бничать = **Волхвова́ть** (почать).

Завоня́ть, ся = засмердіти, ся, завоня́ти, ся, затхну́ти, притхну́ти, ся.

Завопи́ть = заголоси́ти, залементува́ти, завола́ти і т. д. д. **Вопи́ть.** — Дрібненькими слїзоньками все поле зросила, та обняла головоньку та й заголосила н. п.

Завора́живать, заворожи́ть = замовля́ти, замо́вити. — Він добре замовляє кров.

Заво́ра = за́сув.

Завора́чивать, ся, заворoти́ть, ся = 1. заверта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберта́ти, ся, заверну́ти, ся і т. д. — Завертай коней. — Та туман поле покриває, мати сина завертає: вернись, синку, до домоньку, змию тобі головоньку. н п. — По дорозї завернув до мене на хутір.

2. загорта́ти, підгорта́ти, засу́кувати, зака́чувати, загорну́ти, засука́ти, закача́ти. — Підгорнув поли. — Засукав рукава. — Закачав штани.

3. заправля́ти, гили́ти, запра́вити, загили́ти (про дуже високу цїну). — Заправив як за батька. н пр. — Загилив таку цїну, що нїчого й торгуватись.

Заворкова́ть = завуркота́ти, завуркотї-ти, забуркотїти, затуркота́ти. (Д. **Ворко-ва́ть**).

Заво́рница = кіл, па́ля.

Заворожи́ть = заворожити, зачарува́ти, замо́вити. — Він добре уміє кров замовляти.

За́воротень = важни́ця (піднїмати віз, С. Аф. З.), підо́йма (С Пар), підвига. — Пропив дрюки і важницї і з дьоггем мазницї. н. п.

Завороти́ть, ся = д. **Завора́чивать, ся.**

За́воро́тъ = поворо́т, поворо́тка. — **Заворо́ты полъ** = при́поли. С. З

Заворча́ть = забурча́ти, забурмота́ти, забуркотїти і т. д. д. **Ворча́ть.**

Завощи́ть, ся = д. **Зава́щивать, ся.**

Завра́ться = забреха́ти ся. — Забрехав ся так, що вже й не викрутить ся.

Завреди́ть = зашко́дити, зава́дити. — Слабому животові і періг зашкодить. н. пр. — Я не знаю... і раю вам сього не знать, та нї у кого не питать, щоб не завадило буває. К. ПІ.

Завсегда́ = за́вжди, за́вше, все, усе́, по всяк ча́с, завсегда́, завсїгди́ (Чайч.). Д. **Всегда́.**

За́втраканіе = снїдання.

За́втракать = снїдати. — То снїдаю, то обідаю і погуляти нїколи. н. пр. — Женцїв до схід сонця позбірав, поснїдати дав. н. п.

За́втракъ = снїданок, снїдання. — В чужої матїнки снїдання не буде, а обід під полудень. н п. — Мале снїдання великий обід попсує. н. пр. — Закликав до себе на снїданок. — **Корми́ть кого́ за́втраками** = відклада́ти, води́ти, тижні́вками віддава́ти. — Нїяк не видереш у його: то завтра, то після завтрього, та так усе і водить. — Вернув він тобі гроші? Деж пак вернув, коли не прийдеш: „через тиждень“, та так тижнївками і досї оддає.

За́втрешній = за́втрішнїй.

Завши́вѣть = завоши́віти.

Завыва́ть = завива́ти (про вітер, вовка, собаку), заво́дити, голоси́ти (про людину) Д. **Выть.**

Завы́екъ = 1. поти́лиця, карк.

2. д. **Заво́екъ.**

Завы́ть = зави́ти, заголоси́ти, заквили́ти. Д. **Выть.**

Завья́лый = заві́яний, заси́паний (снїгом).

Завѣва́ть, завѣ́ять = завіва́ти, заміта́ти, зано́сити, закида́ти, заві́яти, замести́, занести́, заки́дати (піском або снїгом).

Завѣ́дать = зачу́ти, почу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п.

Завѣ́домо = зві́дома, за сьві́дом, зна́ючи.

Завѣ́домый = ві́домий, зві́сний.

Завѣ́дываніе = заві́дування, догляда́ння, до́гляд, ору́дування.

Завѣ́дывать = д. **Вѣ́дать 2.**

Завѣ́рить, завѣря́ть = запе́внити, запевня́ти (С. Л.), заві́рити, заві́ряти. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к.

Завѣре́ніе = запевне́ння, завіре́ння.

Завѣ́рно = спра́вдї, пе́вне, запе́вне (С З.), дїсне.

Завѣ́са = заві́са, засло́на (С. Ж.).

Завѣ́сить, завѣ́шивать = заві́сити, заві́шати, запну́ти, заві́шувати, запина́ти.

Завѣ́тный = заві́тний, запові́тний; тає́мний.

Завѣ́тренный = зати́шний. С. З.

*

Завѣтренѣть = завíтрити ся, звя́нути, змарнíти (від вітру). — **Завѣтренѣлый, завѣтрѣлый** = завя́лий, посóхлий, змарнíлий. — Ой у полї могила з вітром говорила: не вій, вітре, ти на мене, щоб я не змарніла. н. п.

Завѣтрѣть = (морське) — попáсти в зá-тишок.

Завѣтъ = завíт, заповíт. (С. Ж.).

Завѣшивать = д. **Завѣсить.**

Завѣщáніе = 1. заповíт. С. Ж.
2. духóвна, духівни́ця.

Завѣщáть = заповідáти (С. Ж.), записáти, відписáти, відказáти. — Він по духовній все на яеї записав.

Завѣять = д. **Завѣвáть.**

Завядáть, завя́нуть = вя́нути, бля́кнути (С. Ш.), завя́нути, забля́кнути, збля́кнути. С. Ш.

Завязáть, завя́зывать, ся = 1. завязáти, завя́зувати, ся.
2. заплести́, заплїтáти.
3. почáти, зачáти, роспочáти, починáти, зачинáти, роспочинáти, ся. — Почав діло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Завязáть, завя́знуть = 1. грýвнути, загрузáти, угрузáти, загрýзнути, угрýзнути (С. Аф. З.), вгрý(ю)знути. — Загруз в болоті. — Чий кіпь угруз, у того руки глибше ходять. н. пр. — Так по колїна у землю і вгрюзне. н. к.
2. застрявáти, застря́нути. С. З. Аф. — Кістка в горлї застряла. — Пішов в шинок, та й застряв.

Завязи́ть = загрузи́ти. С. Аф.

Завя́зка = 1. зáвязка, поворóзка (для завязування), волóка (у постолів). — Чи на свої постоли, що волоки шовкові, у одностать з валу? н. д.
2. затя́жка, одклáд, проволóчка. — **Дѣло идётъ въ завя́зку** = дїло йдé на одклáд. — Одклад не йде в лад. н. пр.
3. зáвязка (в повісті або драматичному утворі).

Завя́зникъ, завя́зный кóрень, рос. Tormentilla erecta = деревя́нка, вязїль.

Завя́знуть, завя́зывать = д. **Завязáть.**

Зáвязь = 1. д. **Завя́зка 2.**
2. вя́зь (С. Аф.), зáвязь (С. Аф.), пýпянок, пýпяшок.

Завя́кать = д. **Вя́кать** (почать).

Завя́каться = забрехáти ся.

Завя́ливать, завя́лить, ся = вяли́ти, завяли́ти, ся.

Завя́лый = повя́лий. — Повялі полошки.

Завя́нуть = д. **Завядáть.**

Загáвливаться = загівля́ти.

Загадáть, загáдывать = загадáти, загáдувати. — Загадав зáгадку.

Загáдить, загáживать, ся = запогáнити, запаскýдити (С. Аф.), закаля́ти (С. Аф. Л.), оброби́ти, запогáнювати, ся, позапогáнювати, ся і т. д.

Загáдка = зáгадка. С. Аф.

Загáдочный = загадкóвий; тéмний.

Загáнивать, загоня́ть = 1. заганя́ти, загнáти, змордувáти, замордувáти. — Їхали так швидко, зовсїм змордували копей. — **Зáгнанный** = змордóваний, шкапови́тий.
2. затýркувати, заморóчувати, запаморóчувати, забивáти пáмороки, бáки, затýркати і т. д. — Одно за другим питає, зовсїм затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в одвіт забиває памороки.

Загáркать = загукáти, загорлáти.

Загáръ = смáга. Максимович. — С. о П. Иг.

Загасáть, загáснуть = 1. гáснути, тýхнути, погáснути, потýхнути. — Гасне люлька в ротї. К Ш.
2. зникáти, пропадáти, загибáти (без вісти), зни́кнути, пропáсти, заги́нути. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загаси́ть, загашáть, загáшивать = загаси́ти, затуши́ти, погаси́ти, потуши́ти, гаси́ти, туши́ти.

Загати́ть, загáчивать = загати́ти (С. Аф.), затамувáти (С. З.), затарасувáти (С. З.), загáчувати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Загáщиваться, загости́ться = загóстювати ся, загостювáти, ся. — Я вже й так загостював ся у вас — пора до дому.

Загвáзживать, загвозди́ть, ся = забивáти гвіздки́, загвóздювати, заби́ти гвіздóк, загвозди́ти, ся.

Загвóздка = 1. забивáння, клинцювáння.
2. зáгвіздка, клин, клинóк.
3. закарлю́ка, закарлю́чка (С. Аф.), закави́ка.

Загибáть, загнýть, ся = загинáти, закарлю́чувати, закандзю́бувати, закопи́лювати, (про тїсто) — бгáти, загнýти, ся, закарлю́чити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карлючка закандзюбилась! Кк. — Закопиль гýбу: цїлувать буду. н. п. — Дївки не гу[illegible]ть, [illegible]оро[illegible]ай та [illegible]

— Ніхто не вгадає, хто в нас шишки бгає. н. п.

Заги́бина = за́крут (С. Пар.), зало́м (С. З.), карлю́чка. — Ніс з карлючкою.

Заги́бка = 1. загина́ння.
2. д. **Заги́бина.**

Заги́бъ = д. **Заги́бина** і **Заги́бка.** — Сукно потерлось на заломі.

Загла́віе = заголо́вок, о́глав.

Загла́вный = заголо́вний, початко́вий.

Загла́дить, заглажда́ть, загла́живать = ви́рівняти, загла́дити, зате́рти, вирі́внювати, загла́жувати, затира́ти.

За глаза́ = д. під сл. **Глазъ.**

Загла́зный = зао́чний.

Заглазѣ́ться = задиви́ти ся, зага́вити ся. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

Загло́хлый = заглу́шений.

Загло́хнуться = заглуши́ти ся.

Заглуша́ть, заглуши́ть = глуши́ти (С. Аф.), заглуша́ти, тлуми́ти, заглумля́ти, заглуши́ти, затлуми́ти. (С. З.).

Заглу́шье = глушина́.

Загля́дываніе = загляда́ння, зазира́ння.

Загля́дывать, загляну́ть = загляда́ти; зазира́ти, загля́нути, зазирну́ти. — Все ходили якісь москалї і у вікна зазирали. Ч. К. — **Загляну́ть къ кому́** = навіда́ти ся. — **Загляну́ть въ карма́нъ** = а) украсти б) зроби́ти кому́ шко́ду.

Загля́дываться, заглядѣ́ться = задивля́ти ся, загляда́ти ся, задиви́ти ся, загляді́ти ся. — Задивляєть ся, як кіт в каганець. н. пр. — Край Дунаю становили ся, на дівчину заглядїли ся. н. п.

Заглядѣ́ніе, заглядѣ́нье = 1. глядї́ння.
2. ди́во, диво́вище (що небудь дуже гарне, на що можна задивити ся).

Загна́ивать, загнои́ть, ся = гноїти, загно́ювати, ся, загноїти, ся, загнива́ти ся, загни́ти ся.

Загна́ть, загоня́ть = 1. загна́ти, заня́ти, залучи́ти, заганя́ти, займа́ти, залуча́ти. — Зажени свиню у хлів. — Займи й пашу на пашу — нехай попасеть ся. н. пр. — Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в полон займе. н. п. — Ой чи його вбито, чи в полоя занято? н. п. — Треба залучити теля у хлів.
2. д. **Зага́нивать.**

Загнива́ть, ся, загни́ть, ся = загнива́ти, ся, загни́ти, ся, (про дерево) — трухля́віти, тру́хнути (почати).

За́гниль = д. **Гниль.**

Загнои́ть, ся = д. **Загна́ивать, ся.**

Загнуси́ть = загугня́вити, загуня́вити.

Загну́ть, ся = д. **Загиба́ть.**

Загнѣ́та, загнѣ́тка = припі́чок (власне та частина, куди загрібають жар). — Не топила й не варила — на припічку жар, жар. н. п.

Загова́ривать, заговори́ть = 1. заво́дити, здійма́ти, знїма́ти річ, зачина́ти мо́ву, замовля́ти, промовля́ти, забала́кувати, розбала́кувати, завести́, зня́ти річ, заба́лакати, замо́вити, промо́вити, заговори́ти, (про кількох) — загомонї́ти, (швидко) — зацокотї́ти, запоро́щати, (незрозумілою мовою) — загергота́ти, заджергота́ти, (тихо, крізь зуби або під ніс) — зами́мрити і т. д. д. **Говори́ть.** — Аж ось і він річ ізняв. — На силу таки й він забалакав, а то усе мовчав. — Підсїла вона до чоловіка, та й ну його забалакувати. н. к. — Почали його розбалакувати, та й завірили, що се правда. н. к. — Він усїх забалакав.
2. замовля́ти, замо́вити. С. Аф. — Умів і трясцю одшептати і кров хрестинську замовляти. Кот.

Загова́риваться, заговори́ться = 1. забала́кувати ся, забазї́кувати ся, забала́кати ся, забазї́кати ся. С. Аф. — Забалакалась я з вами, а мінї давно до дому час. — Забазїкали ся, та трохи не до сьвіту сиділи.
2. забрі́хувати ся, заме́лювати ся, збива́ти ся в мо́ві, забреха́ти ся, замоло́ти ся. — Бреши та не забріхуй ся. н. пр. — Він вже замелюєть ся.

Заговля́ться = загівля́ти.

Заговоре́нный = замо́влений (Д. **Загова́ривать 2**).

Загово́рщикъ, ца = 1. змо́вник, ця, бунта́рь, ка, бунтовни́к, ця, баламу́та, ка.
2. шепту́н, шепту́ха, чарівни́к, ця, воро́жбит, воро́жка.

Загово́ръ = 1. змо́ва, намо́ва. С. З. Л. — Коли би хто змову учинив на здорове наше господарское. Ст. Л.
2. замовля́ння, замо́ва (С. Аф.), шепта́ння.

За́говѣнный = пу́щальний. — Пущальна неділя. С. З.

За́говѣнье = за́говіни (С. Аф. Л.), за́пуск, за́пуст, пу́щання. С. З. Л. — На грошї нема пущання. н. пр. — На пущання, як завязано. н. пр.

Заговѣ́ться = загові́ти. С. Аф.

Загогота́ть = зареготáти; загукáти; заґелґотáти (д. **Гогота́ть**).

Заголи́ть, ся, заголя́ть, ся = заголи́ти, ся, задуби́ти, ся, заго́люватп, ся, заду́блюватп, ся. С. Аф. — Коли москаль каже: сухо — задубись по ухо. н. пр.

Заголо́вокъ = 1. д. **Загла́віе** (цїлої книжки або й оддїла, а в дїлових (урядових) паперах — те місце на початковому листу, де визначаєть ся, відки і куди той папер одсилаєть ся).

2. узголо́вя (деревяне) на ла́вцї або поли́цї в ла́знї.

За́головокъ = д. **Голова́шки.**

Загомози́ть, ся = завовту́зити ся і т. д. д. **Гомози́ть, ся.**

Заго́нщикъ = 1. заго́нщик.

2. (на полюваннї) — гучо́к (певне від слова: гу́чити, котре й тепер де-інде вживаєть ся = гука́ти). — Зараз приїхали, оточили лїс і послали гучків виганяти зьвіра. н. к

Заго́нъ = 1. заганя́ння, займа́ння.

2. гніт, у́гніт, у́тиск. С. Ш. — **Жить въ заго́нѣ, въ заго́няхъ** = в зневáзї жи́ти, поневіря́ти ся (С. З.).

3. загі́н (С. Аф.), за́города (С. Аф.), обо́ра (С. З. Л.). — Сімсот волів в оборі. н. п.

4. загі́н (частина ниви, в ріжних місцях ріжної міри), борозна́ (на ниві). — Лисишина нивка була шість загонів зашпрока. Фр. (На Українї го́ни = міра довжини поля, найбільше 120 саж.)

Загоня́ть = д. **Загна́ть** і **Зага́нивать.**

Загора́живать, ся, загороди́ть, ся = 1. загоро́жувати, ся, обгоро́жувати, ся, городи́ти, ся, загороди́ти, ся, обгороди́ти, ся, (тином) тини́ти, ся, обтини́ти, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огоро́д. — Обгородив кругом двір. — Возами загородили цїлу вулицю, що не можна й проїхати.

2. закрива́ти, ся, затуля́ти, ся, за́ступати, заступа́ти, закри́ти, ся, затули́ти, ся. — Здрастуйте! — Не застуйте! н. пр.

Загора́ть, загорѣ́ть = загоря́ти, засма́лювати ся (С. Аф.), запіка́ти ся (на сонцї), загорі́ти, засмали́ти ся, запекти́ ся. — Засмалила ся, аж чорна стала. — На сонцї бідне запеклось. К. Ш.

Загора́ться, загорѣ́ться = 1. загоря́ти ся, займа́ти ся, запа́лювати ся, загорі́ти ся, заня́ти ся, запали́ти ся. С. Аф. Л. — Сажа в димарі занялась. — Прибігла, а вже хата згоріла, коморі заняли ся. н. о.

2. почина́ти ся, повстава́ти, поча́ти ся, повста́ти. — Повстали бунти на Українї. н. д.

Заго́рбокъ = карк (власне частина спини між лопатками). — **Уда́рилъ въ заго́рбокъ** = вда́рив межи́ плечі.

Загорди́ться = загордї́ти, запиша́ти ся, запишнї́ти (С. Аф.) і т. д. д. **Горди́ться.**

Загорева́ть = зажури́ти ся, засумува́ти, засмути́ти ся, затужи́ти, в ту́гу вда́ти ся. — Ой сїв, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п. — Оттак бува засумую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти мене, мій пане, до дому, затужила дївчина за мною. н. п.

Загорла́пить = загука́ти і т. д. д. **Горла́нить.**

Заго́рный = загі́рний.

За́горо́да = за́города. С. Аф.

Загороди́ть, ся = д. **Загора́живать, ся.**

За́городный = загоро́днїй, підгоро́днїй, замі́йський (С. З.). — **З. дворъ** = підво́рок. — А підворок свій, Гончарівку, обнести велїв валом. Кочубей. С. З.

За́городье = передмі́стя, око́лицї міста, пригоро́днї се́ла.

Заго́рокъ, заго́рье = загі́рря.

Загорѣ́лый = засма́лений. (д. **Загора́ть**).

Загорѣ́ть, ся = д. **Загора́ть, ся.**

Загоспо́дствовать = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Загости́ться = д. **Зага́щиваться.**

Загота́вливать, заготовля́ть, загото́вить, ся = готува́ти, ся, заготовля́ти, ся (С. Л.), запаса́ти, ся, зготува́ти, зготóвити, наго́товити, ви́готовити.

Загото́вка, заготовле́ніе = готува́ння, запаса́ння.

Заграба́здать = зага́рбати, захопи́ти.

Загра́бить, загра́бливать = 1. загрома́дити, загребти́, загрома́жувати, загріба́ти.

2. заграбува́ти, пограбува́ти, зага́рбати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав кіз і жита віз... бодай подавив ся. Гул. Ар. — А він руку простягає, мов сьвіт увесь хоче загарбати. К. Ш.

Загради́ть, загражда́ть = загороди́ти, завали́ти, заступи́ти, загоро́жувати, зава́лювати, заступа́ти. — **Загради́ть уста́ кому́** = зацї́пити, заци́тькати. — Та чого ти кричиш, бодай тобі зацїпило. С. Аф.

Загражде́ніе = загоро́жування; за́города.

Загра́кать = загука́ти, (про воронів) — закря́кати, закра́кати, загрува́ти (С. Аф.)

Закряче ворон, степом летючи. н. п. — Закряче ворон, загрує, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д.

Загранúчный = загрянúшний (укр.), закордóнний (Гал).

Загребáть, загрестú, загрéсть = 1. загромáжувати, загрібáти, загортáти, загромáдити, загребтú, загорнýти. (Д. **Грестú**).

2. гáрбати, загáрбати. — (Д. під сл. **Заграбить**).

Загрéзить = зароїти ся, мáрити, ся, верзтú, ся (почати). — Д. **Брéдить, грéзить, ся.** — Зароїло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загремѣ́ть = загриміти, загрімотїти, загуркотїти, загрюкотїти (Д. **Гремѣ́ть**). — — Приїхала, загрімотїла, „кобиляча“, мов, голова Кот.

Загрестú = д. **Загребáть.**

Загрúвокъ = карк, потúлиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загрúвок. С. Аф. — **Удáрить по загрúвку** = потúлишника дáти, по потúлицї, по кáрку вдáрити.

Загрóбный = тогосьвітнїй.

Загрозúть = похваля́ти ся (почать) і т. д. д. **Грозúть.**

Загромáзживать, загромоздúть = завáлювáти, затарасóвувати, завалúти, затарасувáти. С. З.

Загрохотáть = загуркотїти, загрюкотїти, загýркати. С. Аф.

Загрубúть, загрубія́пить = загрубія́пити.

Загрýблый = загрубілий, затверділий, зас(ш)карýблий, закацýблий.

Загрубѣ́лый = 1. д. **Загрýблый.**

2. запéклий. С. Аф. — Запекла душа. С. З.

Загрубѣ́ть, загрýбнуть = загрубіти, загрýбнути, затвердїти, затвéрднути, зас(ш)карýбти, зас(ш)карýбнути (С. Аф.), закацýбнути і д **Закоренѣ́ть, Закоснѣ́ть.**

Загружáть, загрузúть, ся = 1. завáжувати, заважáти, ся, завáжити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затóплювати, затопúти, ся. С. Аф. — Затопить у річку.

3. д. **Загромáзживать.**

Загрустúть = д. **Загоревáть.**

Загрызáть, загры́зть = загризáти, загрúзти.

Загрязнúть, ся = закаля́ти, ся (С. Аф. Л.), заваля́ти, ся, забруднúти, ся (С. З.), замáзати, ся (С. Л.), задрúпати, ся (С. З. Л.), затьóпати, ся (С. Л.), забóвтати, ся (С. Аф. Л.), забрьóхати, ся (С. Аф.), захвóйдати, ся, запаскýдити, ся (С. Аф.), закалю́жити, ся (Чайч.), заля́пати, ся (С. Аф.).

Загрязнѣ́ть = забруднїти, закаля́ти ся, замáзати ся і т. д.

Загубúть = загубúти, занапастúти, згубúти. — Не топись, козаче, марне душу згубиш. п. п. Д. ще під сл. **Губúть.**

Загудúть = загудїти, загустú, забрúнькати, зацигúкати (Д. **Гудúть**).

Загудѣ́ть = загудїти, загуготїти і т. д. д. **Гудѣ́ть.** — Сажа загорілась, аж у коминї загуготїло. С. Л.

Загýливаться, загуля́ться = загýлювати ся, загуля́ти, ся; гультяювáти, запивáти; волочúти ся, віяти ся; розпýтничати.

Загýлъ = гульня́, пянúцтво, запíй, піятика.

Загýльный = гуля́щий, гультя́йський.

Загумéнье = пригумéнок. (Д. **Гумнó**).

Загустѣвáть = д. **Густѣ́ть.**

Загустѣ́ть = загýскнути, загустїти, затужáвіти.

Загýторить = забалáкати, розмовля́ти (почать) і т. д. д. **Гýторить.**

Задáбривать, задóбрить = задобря́ти, задóбрювати (С. Л.), вдобря́ти, піддóбрювати ся, підлéщувати ся, підмóщувати ся, підлáзити, підлúзувати ся (до кого), підмáслювати, хлїбúти, могрúчити (кого), догожáти (кому), задобрúти, вдобрúти, піддóбрити ся, підлестúти ся, підмостúти ся, підлизáти ся, підлїзти, підмáслити, підхлїбúти, підмогрúчити. — Треба начальника вдобряти, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив станового, — от його діло і пішло на лад.

Задавáть, ся задáть, ся = 1. давáти, завдавáти, видавáти (вперед); призначáти, загáдувати. — Чули та мовчали, бо й їм добре на чужинї мурзи завдавали. К. Ш. — А музина грає, грає, жалю завдає. К. Ш. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — **Задáть жáру, пéрцу** = намúлити гóлову, нагріти чýба, чупрúну, пúнхви дáти, дáти пéрцю з мáком, залúти за шкýру сáла. — Бо залили за шкуру сала, трохи не про-

пала. К. Ш. — **Задава́ть тонъ** = пе́ред вести́. С. Пар.

2. щасти́ти, вести́сь, пово́дитись, пощасти́ти, повести́ ся. — Вчора йому не пощастило, не повелось.

Задави́ть, зада́вливать = задави́ти, задуши́ти, зада́влювати, заду́шувати.

Зада́кать = зата́кати, підта́кувати (почать).

Зада́лбливать, задолби́ть = задо́вбувати, завча́ти і т. д. д. **Долби́ть** (почати).

Зада́ривать, задари́ть = 1. підкупа́ти, могри́чити, підмогри́чувати, підкупи́ти, підмогри́чити.

2. дарува́ти, надарува́ти (багато).

Зада́ромъ = д. **Да́ромъ.**

Зада́токъ = завда́ток. С. Л.

Зада́точный = завда́тковий.

Зада́ча = 1. завда́ча, за́гадка, зада́ння (Лев.), моро́ка (трудна).

2. ща́стя, до́ля, уда́ча (С Л. Ш.). — **Ему́ нѣтъ зада́чи** = нема́ йому́ ща́стя, до́лї, уда́чі, не щасти́ть, не веде́ть ся йому́.

Зада́чливый, во = щасли́вий, во, уда́шний, но.

Задвига́ть, ся, задви́нуть, ся = засува́ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся. — Засунь вікно. — Чомусь сей засув не засовуєть ся.

Задви́гать, ся = задвиготі́ти, здвигну́ти, ся, ру́хати, ся (почать), пору́шити, заворуши́ти, ся, закиші́ти. Д. **Дви́гать, ся.** — Так увесь склеп і задвиготів, пішло по льоху аж гуде. н. о. — Здвигнули ся сїни, як бояре сїли, а ще більше здвигну́ть ся, як горілки напють ся. н. п. — Заворушила ся пустиня. К. Ш.

Задви́гивать, ся = д. **Задвига́ть ся.**

Задви́жка = за́сув, за́сувка. С. Аф. З. Л. — А сїни у неї буля на засуві. н. о. — Хижку покинула на засувку. С. Л. — Хата була засунена засувом. Фр.

Задвижно́й = засувни́й. — Засувний прискривок.

Задви́нуть, ся = д. **Задвига́ть, ся.**

Задви́нутый = засу́нутий, засу́нений.

За́дворка, задво́рокъ, задво́рье = за́двірок, задві́рря. — Еней в керею замотав ся, на задвірку хропти уклав ся. Кот.

Задворя́ниться = запанї́ти. — Сидить мила, запанїла — чортма дров ні поліна. н. п.

Задебелѣ́ть = задебе́лїти; погла́дшати.

Задё́ргать = засми́кати, засї́пати і т. д. д. **Дё́ргать** (почати). — Засмикали, як циган сонце. н. пр.

Задё́ргивать, ся, задё́рнуть, ся = 1. заві́шувати, ся, запина́ти, ся, заві́шати, запну́ти, ся. — Запни вікно від сонця. — **Задё́рнуло не́бо** = нахма́рилось, заволокло́ хма́рами.

2. засми́кувати, засї́пувати, засми́кати, засї́пати. — Не смикай так, так же можна зовсім коня засми́кати.

Задеревенѣ́лый = задубі́лий, закацу́блий.

Задеревенѣ́ть = задеревя́нїти, задубі́ти, закацу́біти. (С. З.). — Лежить мила, задубіла — чортма дров ні поліна.

Задержа́ніе = задержа́ння, затрима́ння. — **Ли́чное задержа́ніе** = а́рест, орешту́ва́ння.

Задержа́ть, заде́рживать, ся = заде́ржати, затри́мати, зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, припини́ти, збари́ти, забари́ти, зага́яти, заде́ржувати, затри́мувати, зупиня́ти, запиня́ти (С. Аф.), спиня́ти, ся, га́яти, ся, бари́ти, ся. — Як свої губи не затримаєш, то з чужих почуєш. н. пр. — Коли б міні, вітре буйний, на час твої крила, тодї б мене людська воля нічим не спинила. Аф. — Час до дому, час — забарили нас. н. п. — А в недїлю не гай мене, за ранелька виряжай мене. н. п. — Запинити воду. С. Аф.

2. д. **Арестова́ть.**

3. затра́чувати, стра́чувати, витра́чувати, зтра́тити, затра́тити, ви́тратити. — Тих грошей, що ви дали, не стало на все, я стратив ще з своїх три карбованця.

Заде́ржка = задержа́ння, затрима́ння, впин, упи́н (С. Ш.), припи́нка, зага́йка, зага́янка. — Нема впину вдовиному сину. н. п. — Ледача шкапа скрізь припинки має. н. пр. — **Безъ заде́ржки** = безупи́нно, невпи́нно, нега́йно.

Задё́рнуть, ся = д. **Задё́ргивать, ся.**

Задиви́ть, ся = задивува́ти, зачудова́ти ся. — Я дуже зачудовав ся, побачивши... Фр.

Задинка = задо́к. — Задок зайця.

Задира́ть, задра́ть, ся = 1. задира́ти, здира́ти, дра́ти, ся, задра́ти, ся, зде́рти, ся.

2. зачіпа́ти, займа́ти, зачепи́ти, заня́ти, заво́дити, ся, завести́, ся. — Не зачіпай мене, бо битиму. — Він раз у раз заводить ся битись. — **Задира́ть го́рло** = галасува́ти, вигу́кувати, репетува́ти, го́рлати. — **Задира́ть носъ** = ки́рпу гну́ти, пиндю́читись, ви́соко нести́ ся. — **З. за живо́е** = до живо́го.

Задира = причепа, задьора, задирака (С. Аф.), заводяка, задериха. (С. З.).

Задирка = зачіпка (С. Аф.), напасть, причіпка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завестись.

Задирчивый = сварливий, задиракуватий, задьорливий, звадливий. — Такий задиракуватий: як наскіпав ся на мене, так і лїзе.

Задирщикъ = д. **Задира.**

Задичать = здичавіти. — Садок здичавів.

Задичить = різнити (почать, в сьпівах або в грі).

Задичиться = д. **Дичиться** (почать).

Задлить, ся = забарити, ся, загаяти, ся, забавити, ся. (Д. **Длиться**).

Задпевать = задпювати.

Задимкъ = задок. С. Аф.

Задница = зад, гузно (С. Аф. З.), срака (С. З.), купра, гепа, панїстара (С. З.), дупа, (половинка) — півдупка. — В голову цїлують, а в зад бють. н. пр. — Прийшлось узлом до гузна. н. пр. — Чи хочеш, щоб я тобі дав по панїстарі. Кот. — До сухої сраки не вчеплять ся раки. н. пр.

Задній = задній. — **Заднимъ умомъ крѣпокъ** = мудрий по шкодї. — Мудрий лях по шкодї: як конї покрали, то він тодї стайню замикає. н. пр.

Задобривать, задобрить = д. **Задабривать.**

Задолбить = д. **Долбить** (почати).

Задолжать = задовжити ся, вдовжити ся, завиноватїти (Чайч.), заборгувати, напозичати ся, набір понабірати. — І бачимо, що геть чортяцї задовжились, по горло у гріхах пекельних утопились. К. Д. Ж.

Задорина = дроска, троска. — **Нѣтъ ни сучка, ни задоринки** = чисто, голки не підточиш, нема до чого причепитись.

Задорить = дражнити, дратувати, зачіпати, розпаляти.

Задориться = розпаляти ся.

Задорливый, задорный = гарячий, палкий, завзятий (С. Аф.), заїдливий, загонистий, задиракуватий, заводистий. (Ніс.).

Задорожиться = задорожити ся, заправити, загнути велику цїну. — Ото, заправив, як за батька. н пр.

Задоръ = запал, завзяття, заїдлость. — Вдовин сину, є ще в тебе браття, а в братів твоїх козаків багацько завзяття. С. Аф

Задохлый = здохлий.

Задохнуться = задихнути ся, (про рибу) — притхнути ся.

Задразнивать = зачіпати, дражнити, дрочити, дратувати (почать).

Задрать = д. **Задирать** і **Драть** (почать).

Задребезжать = забрязчати, забрязкотїти, задереньчати і т. д. д. **Дребезжать.**

Задремать = задрімати, закуняти, здрімати ся.

Задрожать = задріжати, затремтїти, затрусити ся. — Як сльоза у тебе в очах часом затремтить. Чайч. — Зустріли ся очі — Микола увесь затремтїв. Пчілка.

Задружить = д. **Задобрить.**

Задрыхнуть = **Дрыхнуть** (почать).

Задрябѣть = задереньчати, задзижчати.

Задрягать = задриґати. — Ногами задриґав.

Задряхлѣть, задряхнуть = зістаріти ся, постаріти ся.

Задувать, задуть = 1. завівати, задувати, повівати, завіяти, задути і д. **Дуть** (почать). — Гей та вітер завіває, та лози росхиляє. н. п.

2. задимати, задмухувати, тушити (дмухаючи), задути, задмухати, затушити. — Задмухни сьвічку, чого вона дурно горить. — **Задувать во всѣ лопатки** = на всї заставки бігти.

Задудить = заграти на дуду, на сопілку. — Заграй мінї, дударику, на дуду — нехай же я своє горе забуду. н. п.

Задумать, задумывать, ся = задумати, ся, загадати, ся, замислити, ся, заміритп ся, задумувати, ся, загадувати, ся, замишляти, ся, заміряти ся. — Мету сїни, та й загадала ся, вийшла мати води брати, та й догадала ся. н. п. — Загадають ся орлики хижі та усе по своїх братах, по товаришах козаках. н. д.

Задумчивость = думливість, задума. (С. Пар.). — Він все ще сидів в глибокій задумі. Бар. — **Онъ впалъ въ задумчивость** = обняли його думки та гадки. М. В.

Задумчивый = задуманий, замислений, думливий; смутний, засмучений. — Якийсь він став замислений, як почав оце дїло. — Дівчино моя, заручена, чого ти ходиш засмучена? н. п.

Задурачиться, задурить = д. **Дурачиться** (почать).

Задуриться = роздуріти ся, розжирувати ся, пустувати (дуже).

Задуть = д. **Задувать.**

Задушать, ся, задушить, ся = душити, ся, задушувати, ся, задавлювати, задавити, ся, (дитину уві снї) — приспати. — Як би була знала — у колисцї б

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дитину? К. Ш.

Задушевный = щирий, сердечний. — Мій друже, щирий. — Сердешний приятелю! Кот.

Задушеніе = задушення, удушення.

Задхлость = затхлість, тухлість (С. Ш.), притхлість, притхля. — Одганяеть ся притхлю. Ніс.

Задхлый = затхлий (С. Аф.), тухлий (С. Ш.)

Задхнуться = затхнути ся (С. Аф.), притхнути ся.

Задъ = зад, задок, потилиця. — **Задомъ** = задом, потилицею, навзнак. — **Выйти задомъ** = визадкувати. — **Лошадь бьется задомъ** = кінь брикається, вихає, хвицяє. (С. Ш.).

Зады = 1. (у чобіт) — закаблуки. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.
2. задок (екипажа).
3. задвірок, задвірря.
4. край села.
5. минуле, що було. — **Твердить зады** = твердити початки (що давніше учено).

Задымить, ся = закоптити, ся, закурити, ся.

Задыхаться = задихати ся.

Задышать = задихати.

Задышка = задуха, ядуха, дихавиця.

Задѣвать, задѣть = чіпляти, чіпати (С. З. Л.), зачіпати, зачепати, чіпляти ся, зачепити. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣвай меня** = не чіпляй ся до мене, не руш, не займай мене.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закрити, заложити, забити, (камнем) — замурувати, (що небудь в мур) — вмурувати; закривати, закладати, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. н. к. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щілини глиною або замазкою) — зашпаглювати, зашпагльовувати, ся.
2. заробити, заробляти, ся, (з горем) — загорювати. — Що в день загорюєш, те в ніч прогайнуєш. н. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я заробляю, та й свити не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладання, замурування, забивання.
2. д. **Вставка.**

Задѣлъ = заробіток, зарібок (від штуки).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьований. — **Задѣльная плата** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = панщина.

Задѣть = д. **Задѣвать.**

Заегозить = д. **Егозить** (почать).

Заедино = за одно, за гурт, гуртом, спільне, вкупі, разом. — А братія спільне кождого року мають з межи себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заёжиться = д. **Ёжиться** (почать).

Заёмный = 1. позичковий, позичальний. — Позичкова каса.
2. позичений. — Їмо не свій хліб, позичений.

Заёмщикъ = позичаючий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заёмъ = 1. позичання. 2. позика, позичка. С. Л. — Була правда та позичка з'їла. н. пр. — Позичка босоніж ходить. н. пр. — Жінки в приданки не пускай, коня в позику не давай. н. пр. — **Взять, дать въ заёмъ** = позичити, взяти, дати в позику. — **Взятый въ заёмъ** = позичений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр.

Заерошиться = д. **Ерошить, ся** (почать).

Заершиться = д **Ершиться** (почать).

Заехидничать = д. **Ехидничать** (почать).

Зажалить = вжалити.

Зажаривать, зажарить, ся = запікати, запекти і д. **Жарить** (почать).

Зажать, зажимать = 1. затулити, стулити, затуляти, стуляти, заткнути, затикати, стиснути, стискати. — **Зажать кому ротъ** = заціпити, зацитькати. — Стулив руку. — Стиснув у руці. — Не дав і слова вимовить — зацитькав
2. д. **Жать** (почать)

Зажелклый = пожовклий. — Минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Зажелкнуть = пожовкнути.

Зажелтить = пожовтити.

Зажелтѣть, ся = зажовтіти.

Зажелтѣлый = д. **Зажелклый.**

Зажеманиться = д. **Жеманиться** (почать).

Зажечь, ся, зажигать, ся = запалити (С. Л.), засьвітити, запалювати, ся (С. Аф.), засьвічувати, ся; підпалити, розпалити, підпалювати, розпалювати, ся. — На престолі положила, усі сьвічі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, сьвіт правди засьвітить. К. Ш. — Засьвітила вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навісний, та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

— Запалили у сусїда сусїди злі нову хату. К. Ш.

Заживáть, зажи́ть = 1. заживáти, одживáти, одбувáти, одробля́ти, зажи́ти, оджи́ти, одбу́ти, одроби́ти. — Дав вперед сто карбованцїв за кватирю, та вже не багато зосталось одживати. — Дайте разом десять карбованцїв — я вже вам відроблю. 2. заживáти, загóювати ся, затя́гувати, затягáти, (про рани) — зажи́ти, загóїти ся, затягти́. — Рана загоїть ся, а зле слово нікóли. н. пр. — **До свáтьбы заживётъ,** н. пр. = загóїть ся, пóки весíлля скóїть ся. н. пр.

Заживи́ть, заживля́ть, ся = гóїти, загоїти, загóювати, ся (С. Аф.), залїчити, залїчувати, ся. — **Зажи́вленный** = загóєний, залїчений. — **Заживля́ющій** = гóючий. — Гоюча масть. С. Л.

Заживлéніе = загóювання, гóїння (С. Л.).

Зáживо = за життя́, за живота́. — Він ще за життя розділив дїтей.

Зажи́га = завóдчик, привíдця, привíдчик. — Він в сьому дїлї привідця.

Зажигáніе = запáлювання, засьвічування.

Зажигáтель, ница = палїй (С. Л. З.), підпáляч, ка.

Зажигáтельный = запáлюючий, запальни́й. — **Зажигáтельныя спички** = сїрники́, сїрнички́.

Зажигáтельство = підпáл. С. Л. — Підпалу жде, як той местник, часу дожидає. К. Ш.

Зажигáть, ся = д. **Зажéчь.**

Зажи́ливать, зажи́лить = замотáти, зашати́рити (на пр. позичити що і не віддати).

Зажилóй = зажи́тий, зарóблений, одрóблений.

Зажимáть = д. **Зажáть.**

Зажинáть, зажáть = зажинáти, зажáти (починать жати і заробляти жнивом). — Зажинати найкраще в пятницю або ві второк. З. Крим.

Зажи́нъ = 1. зажи́н, зажи́нки (початок жнив).

2. ужи́нок, вжи́нок. С. З.

Зажирѣ́лый = гладки́й, опáсистий, гладу́н, пухтїй.

Зажирѣ́ть = поглáдшати, потовстїти, розглáдшати, розтовстїти.

Зажитóе, зажи́токъ = зарóблені, зажи́ті грошї. — У мене вже зажитих грошей рублїв десять.

Зажи́точность = замóжність, достáтки. С. Л.

Зажи́точный, но = замóжний (С. Аф. З. Л.), багатéнький, достáтнїй, засóбний (С. Л.), з достáтком. С. Л. — Батько мій був доволї заможний селянин. Фр. — Та вже теє гарне личко і чорниї брови козакови заможному впали до любови. Пч.

Зажитóй = д. **Зажилóй.**

Зажить = д. **Заживáть.**

Зажму́ривать, ся, зажму́рить, ся = зажму́рювати, зажму́жувати, заплющувати (С. Аф.), зажму́рити, зажму́жити, заплющити, ся. — Хоч я очи і замружу, смуток пробуджає. н. п.

Зажóга = 1. зáпал, óхват, підпáл (запалення у коня).

2. д. **Зажи́га.**

Зажóра, зажóрина = підтáлина (вода під снїгом в рівчаках), баю́ра. С. Ш. — Там такі баюри, що й виїхати трудно. С. Ш.

Зажужжáть = загудїти, задзижчáти, забринїти. — Чую, якась комашка задзижчала. — Забринїли великі польові мухи. Фр.

Зажури́ть = нами́лити кому́ гóлову, чу́ба, чупри́ну, покартáти. (Д. **Жури́ть**).

Зажурчáть = задзюрчáти, задзюркотїти, забурчáти, забринїти. (Д. **Журчáть**).

Зажу́хнуть = побля́кнути, збля́кнути (С. З.), потемнїти, полиня́ти, помéрхнути (С. Л.). — Про олїйні фарби або полїровані речі.

Завáнивать, зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвáть, зазывáть = закли́кати, покли́кати, укли́кати, вкли́кати, запроси́ти, зазвáти, зáкликáти, кли́кати, у(в)кликáти, запрóшувати, зазивáти. — Буду тебе на хлїб на сіль закликáти і за здоровн питати. н. д. — Зиму провожати, весну закликати. н. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Поклич його у хату. — Закли́кав гостей, та й ну частувати.

Зазвенѣ́ть = д. **Звенѣ́ть** (почать).

Зазвони́ть = д. **Звони́ть** (почать).

Зазвóнный кóлоколъ = найменший дзвін, в котрий починають дзвонити.

Зазвóнщикъ = дзвонáрь, паламáрь.

Зазвучáть = загучáти (С. Л.), задзизчáти, забря́зкати, загусти́.

Заздрáвный = заздорóвний. — Служать службоньку все соборную, заздоровную. н. п.

Зазелени́ть, ся = позелени́ти, ся, зазелени́ти, ся. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. Ш.

Зазеленѣ́ть, ся = зазеленїти. — На полї, в лузї скрізь зазеленїло.

Зазимовáть = зазïмувáти. С. Аф.

Зази́мье = за́морозки.

Зазира́ть, зазрѣва́ть, за́зрѣть = доріка́ти, докоря́ти, га́нити, гу́дити.

Зазнава́ться, зазна́ться = гордіти, пиша́ти ся, зазнава́ти ся, загордіти, запиша́ти ся, зазна́ти ся.

Зазна́емо = д. **Завѣ́домо.**

Зазно́ба = 1. за́морозь (одморожене місце на тілі) С. Пар.

2. коха́ння, лю́бощі, любо́в. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Ви любощі, ви чарощі, що ж ви мині наробили? н. п.

3. частіше здр. — **зазно́бушка** = коха́нка, коха́ночка, ми́ла, лю́бка, сухо́тонька. — Запрягайте коня в санки, поїду я до коханки. н п. — Стук, гряк в віконечко, вийди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любку, цілуй її, милу́й її, як голуб голубку. н. п. — Дівчинонько, сухотонько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазноби́ть, зазнобля́ть = 1. заморо́зити, поморо́зити, заморо́зювати.

2. причарува́ти, прикоха́ти, причаро́вувати. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала моє серденько. н. п.

Зазоли́ть = д. **Золи́ть** (почать).

Зазо́рный = гане́бний, сороми́тний, сороміцький (С. З.), сороми́тський, стидки́й. (С. З.). — Не сьпівайте сороміцької, засьпівайте старосьвітської. н. пр. — **Зазо́рныя дѣти** = д. **Дѣти незаконнорожденныя.**

Зазо́ръ = 1. со́ром, соромо́та. — Танцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр.

2. д. **Зазрѣ́ніе.**

Зазрѣва́ть = д. **Зазира́ть.**

Зазрѣ́ніе = докі́р, дога́на (С. З.), зазо́р. (Фр. Лис.). — **Безъ зазрѣ́нія** = без зазо́ру. — Він сумління, честь і віру без зазору продає. Фр. Лис.

Зазрѣ́ть = д. **Зазира́ть.**

Зазу́бривать, зазубри́ть, ся = вище́рблювати, щерби́ти, ся, пощерби́ти, ся, визу́блювати, ви́зубити, ся, виске́плювати, ви́скепити. — Гей коняку Турки вкрали, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Зазу́брина = щерби́на, щерба́ (С. З.); зубе́ць, за́зубень.

Зазу́бристый = щерба́тий, зуба́тий. — Щербатого горшка не наповниш. н. пр.

Зазубри́ть, ся = д. **Зазу́бривать.**

Зазудѣ́ть = засвербі́ти. С. Аф.

Зазыва́ть = д. **Зазва́ть.**

Зазыва́ніе, зазы́въ = заклика́ння, запро́сини.

Зазыча́ть = задзижча́ти, загуча́ти.

Зазѣва́ть = д. **Зѣва́ть** (почать).

Зазѣва́ться, зазѣ́вываться = задиви́ти ся, заґа́вити ся, розґа́вити ся, задивля́ти ся, заґа́влювати ся, ґа́ви лови́ти. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п. — Заґавив ся, та й опізнив ся до дому.

Зазяба́ть, зазя́бнуть = замерза́ти, примерза́ти, заме́рзнути, приме́рзнути.

Зазя́блина = приме́рзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазя́блый = заме́рзлий, приме́рзлий.

Заигра́ть, ся = загра́ти, ся.

Заи́грываніе = заграва́ння, жартува́ння.

Заи́грывать = 1. заграва́ти; переграва́ти. — Заграв на скрипці. — Він переграв мене.

2. жартува́ти, пустува́ти. — Він і давай з нею жартувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жартувати. н. п.

Заи́грываться = заграва́ти ся. — Діти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до сьвіту.

Заи́ка = заїка (С Аф.), недорі́ка (С. З.). — Бог дав чоловіка: і сопливий і заїка. н. п. — Були ораторами — недоріки. Кот.

Заика́ть = заги́кати.

Заика́ться, заикну́ться = заїкувати ся, заїка́ти ся (С. Аф.), запина́ти ся, заїкну́ти ся, запну́ти ся. — **Не далъ и заикну́ться** = не дав і ро́та роззя́вити. — **И не заикну́лся** = а ні сло́ва, а ні па́ри з уст.

Заи́кливый, заи́коватый = недорі́кий, заї́куватий. (С. Аф.). — І малиї й невеликиї, шепеляві й недорікиї. н. п. (Д. **Заи́ка**).

Заи́мка = 1. за́їмка, за́йманка.

2. за́ймище. С. З.

Заи́мный = д. **Заёмный.**

Заимода́вецъ, вица, заимода́тель, ница = позича́льник, ця. С. Ж.

Заимода́тельство = позича́ння, пози́ка, по́зичка (кому).

Заимообра́зный, но = позичко́вий, пози́чений, в пози́ку, в по́зичку.

Заи́мствованіе = позича́ння.

Заи́мствовать = 1. позича́ти (у кого).

2. пере́йма́ти (що у кого).

Заи́мщикъ = д. **Заёмщикъ.**

Заи́ндивѣть = запуши́ти ся (инеем).

За́инька = за́йчик.

Заинтересова́ть, ся = зацїка́вити, ся. — **Заинтересо́ванный** = зацїка́влений; ма́ючий інтере́с. — Зацїкавлений я почав дивить ся. Фр.

Зайскиваніе = запобіга́ння ла́ски, підле́сливість, підле́щування, (до жінки) — залиця́ння.

Зайскивать, заиска́ть = запобіга́ти, запобігти ла́ски, підле́щувати ся, підсипа́ти ся (С. З.), підстила́ти ся (С З.), підлабу́знювати ся, прима́зувати ся, підмо́щувати ся, прила́щувати ся, ши́лити ся, (до жінки) — залиця́ти ся, підлести́ти ся (С. З.), підси́пати ся, підлабу́знити ся, прима́зати ся, підмости́ти ся, прила́щити ся. — Він вже давно запобігає ласки у його. — Вже під його підстилались козаки і міщане. Макаровський. — Ой до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот. — Підлабузнивсь до горлиці горобець. Б. Г. — Залицяв ся козак та до дївчини. н. п.

Зайскриться = заїскрити ся.

Зайти́, заходи́ть = зайти́, захо́дити. — По дорозї зайшов до його. — (Про сонце, місяць) — зайти́, сїсти, лягти́, закоти́тись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Зайти́ къ кому́ ли́бо** = завіта́ти. С. З.

Зайчёнокъ = зайченя́.

За́йчина, за́ячина = за́ячина (мясо і шкурка заяча).

Закаба́ливать, закабали́ть = закріпоща́ти, закріпости́ти (з рос.), віддава́ти, відда́ти, повернути в нево́лю. — І панам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закаблу́чье = закаблу́к. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й передам. н. п.

Зака́верзить = заковерзува́ти, закрути́ти.

Закады́чный = д. **Задуше́вный.**

Заказа́ть, зака́зывать = 1. заказа́ти, загада́ти, замо́вити, домо́вити, зака́зувати, зага́дувати, за(до)мовля́ти. — Загадав пару коней сїдлати. С. З. — Заказав дві пари чобіт.

2. забороня́ти, заказа́ти, забороня́ти, зака́зувати. С. З. Аф. Л. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. — Сидїти арестантам при вікні заборонено. Фр.

Зака́зъ = 1. заборо́на (С. Аф.).

2. зака́з (на яку роботу).

Зака́зывать = д. **Заказа́ть.**

Зака́иваться, зака́яться = заріка́ти ся, заріктѝ ся. — Зарікала ся свиня г...а не їсти, біжить — купка лежить, вона минає, біжить — друга лежить, вона й ту минає, біжить — третя лежить, вона не зтерпіла, та й з'їла, та ще схаменулась, до першої і другої вернулась, та й ті поїла. п. пр.

Закала́ть, ся, закла́ть, ся = зако́лювати, заколо́ти, ся.

Зака́ливаніе = гартува́ння. С. Л.

Зака́ливать, закали́ть, ся = 1. (про залїзо) — гартува́ти, ся (С. Аф. Л.), загарто́вувати, загартува́ти, ся. (С. З.). — Ой у тій же у кузнцї ковалї кували, білеє залїзо гартували. н. п. — Вони в муках жартували, жартом серце гартували. К. Д. — Окуй свою святую силу, довготерпінієм окуй, в сльозах крівавих загартуй. К. Ш.

2. (про хлїб) — не допіка́ти, не допекти́, ся.

Зака́лина = зака́л, частїше здр. закалець. С. З. — Закалець на палець. С. З. — **Хлѣбъ съ зака́линою** = глевки́й хлїб, глевтю́к, глевтя́к. С. Аф.

Зака́листый = (про хлїб) — глевки́й. Д. **Зака́лина.**

Зака́лка = гартува́ння; гарт, зага́рт (С. Л.), посудина для гартування — гарти́ця, хто гартує — гартовни́чий.

Зака́лъ = **Зака́лина** і **Зака́лка.**

Зака́лывать, заколо́ть, ся = д. **Закала́ть, ся.**

Закаля́кать, ся = забала́кати, ся, забазїкати, ся. — Забалакали ся, та й не счули ся, як і вечір настав.

Закаля́ть, ся = д. **Зака́ливать, ся.** — В боях серця гартують ся лицарські, в боях росте і кріпне дух козацький. К. Б.

Закамене́лость = скамянїлість.

Закамене́лый = 1. скамянїлий.

2. запе́клий. — В його душа запекла. С. З.

Закамене́ть = скамянїти.

Зака́нчивать, зако́нчить, ся = кінча́ти, ся, закі́нчувати (С. Аф.), закінча́ти, покінча́ти, скінча́ти, ся. — А ну, хлопцї, пора кінчати. — Як все дїло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

Зака́пать, ся, зака́пывать, ся = закра́пати (С. З.), зака́пати, ся, забри́зькати, ся, закра́пувати, ся і т. д. — Треба березівкою закрапати у виразку. Чайч.

Зака́пчивать, закопти́ть, ся = зако́пчувати, задимля́ти, заку́рювати, закопти́ти, ся, задими́ти, ся, закури́ти ся.

Закапри́зничать = завередува́ти, закомези́ти ся (С. З.), зґе́дзати ся. — Гляди ж, Наталко, не зґедза́й ся, як старости прийдуть. Кот.

Закáпывать = д. **Закáпать.**

Закáпывать, закопáть, ся = закóпувати, зариваˊти; завáлювати, засипáти, закопáти, зари́ти, ся, завали́ти, засíпати.

Закáркать = закря́кати, закрáкати, закрю́кати. — Закряче ворон, по степу летючи. н. п. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.

Закáрмливать, закорми́ть = загодóвувати, загодувáти (С. Аф.), обгодóвувати, обгодувáти. — Вже третій день загодовують кабана на сало. — Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.

2. хлíби́ти, могри́чити, захлíби́ти, підмогри́чити. — Він раз у раз до себе старшину то на обід закличе, то на снідання, та так і захлібив його.

Закартáвить = загáркати, загаркáвити.

Закатáть, закáтывать, ся = 1. укоти́ти, укóчувати ся (рівняти котком землю).

2. закоти́ти, укоти́ти, заточи́ти, уточи́ти, закóчувати (С. Аф.), укóчувати (С. Ш.), затóчувати, у(в)тóчувати, ся. — Вточили кадіб до льоху. С. Ш. — Закоти колоду під повітку.

3. вкачáти, закачáти, вкáчувати, закáчувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. ви́бити, одлупи́ти, відшмагáти, ви́шпарити, відчухрáти (тяжко, жорстоко). — **Закатáть рóзгами** = відчухрáти різкáми. — **Закатáли до смéрти** = закатувáли, заби́ли до смерти.

Закати́ть, закáчивать, ся = 1. закоти́ти, у(в)коти́ти, закóчувати, у(в)кóчувати, ся. — Закотив камінь у двір. — Клубок закотив ся під скриню.

2. заїхати. — По дорозі він заїхав до мене.

Закáть = 1. зáхід. — **Сóлнце на закáтѣ** = сóнце на зáході.

2. гуля́ка, гультя́й, гульвíса.

Закáтываться = д. **Закатáть,** (про сонце, місяць) — захóдити, лягáти, сідáти. — — Місяць зайшов за хмару. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — Вже сонечко сіло.

Закачáть, закáчивать, ся = заколихáти (С. Аф.), заколисáти; загóйдати (С. Аф.), заколи́хувати, заколи́сувати, загóйдувати, ся. — Заколиши дитину. — Загойдалась, аж голова болить.

Закáчивать, ся = д. **Закатить 1** і **Закачáть, ся.**

Закáшивать, закоси́ть, ся = закóшувати, закóсювати, закоси́ти, ся. С. Аф.

Закáшлять, ся = закáшляти, ся, забухи́кати, закахи́кати.

Закáяться = д. **Закáиваться.**

Заквáкать = заквáкати, закýмкати (про жаб), закря́кати, закрекотáти, закáхкати (про качок).

Заквáса = рóсчина, (з пива або хмелю) — дріжді, (з тіста, запарена окропом) — опáра, (для квасу) — квасило, рóзквас. С. Жел. — Єсть на росчину, стане й на заміс. н. пр. — Росте, як на дріждях. п. пр.

Заквáсить, заквáшивать = заквáсити, заквáшувати (С. Аф.), про тісто — росчини́ти, вчини́ти, росчиня́ти, вчиня́ти.

Заквáска = д. **Заквáса.**

Закéркать = закíркати, закірчáти (про крик зайців, валюшнів і курей, коли у їх пипоть).

Закивáть = закивáти.

Закидáть, заки́дывать = **Забрáсывать.**

Закиднóй = закидни́й. — **Закидные рукавá** = вильóти. С. З.

Закипáть, закипѣ́ть = закипáти, закипíти, заклекотіти.

Закисáть, заки́снуть = закисáти, скисáти, квасніти, заки́снути, ски́снути.

Зáкись = зáкис.

Закичи́ться = запишáти ся, зачвáнити ся.

Закишѣ́ть = закишíти, закомаши́ти ся.

Заклáдка = 1. заклáдини. С. Жел. — Нехай піде, покличе людей на закладини хати. п. к.

2. заклáдка, замуровáння.

3. запрягáння.

4. зáставка, зáкладка (в книжці). С. З. Л. Жел.

Закладнáя = заставни́й лист (С. Пар.), заставнá, закладнá.

Заклáдовать, ся = би́тись об заклáд, ударити в заклáд, закладáти ся (С. Аф.). — Один усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. п. пр. — Заспорили, та й ударили в заклад на сто цілкових. п. к.

Закладодержáтель = застáвник. С. Жел.

Заклáдчикъ = 1. застáвник. С. Жел.

2. той, хто закладáє ся.

Заклáдъ = застáва (С. Аф.), заставщи́на (К. З. о Ю. Р.), заклáд.

Заклáдывать, заклáсть, заложи́ть, ся = 1. закладáти, заклáсти, заложи́ти (С. Аф.), загорóжувати, загороди́ти, (камнем, цеглою) — замурóвувати, замуровáти. С. Аф. — Загородив провулочок. — Замурував вікно.

2. запрягáти, запрягти́. — Скажи, щоб запрягали коні.

3. заставля́ти, застановля́ти, застáви-

ти, застанови́ти, ся. — Як заставлю я свитину, а сам вишю четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. п. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна маєтностей церковних анї заставляти, анї продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засува́ти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись запроторив.

Закла́ніе = зако́лювання.

Заклева́ть, заклёвывать = задзьо́бати, задзьо́бувати, заклюва́ти, заклььо́вувати (С. Аф.), заклю́кати, заклю́кувати.

Заклегта́ть = заклекота́ти, забуркота́ти. — Вилїтали орли з за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

Закле́ивать, заклеи́ть, ся = закле́ювати, закле́їти, ся, (карюком) — закарю́чувати, закарю́чити, ся.

Закле́йка = 1. закле́ювання.

2. закле́їне місце.

Заклейми́ть = 1. заклейни́ти, поклейни́ти, потаврува́ти, позначи́ти.

2. запля́мити.

Заклёпа = за́клепка, ню́та.

Заклепа́ть, заклёпывать = заклепа́ти, занютова́ти (С. Жел.), взя́ти у ню́ти, закле́пувати, занюто́вувати (про кайдани) — закува́ти, забйти, зако́вувати, забива́ти.

Заклёпка = 1. д. **Заклёпа.**

2. закле́пування.

Заклёпъ = д. **Заклёпа.**

Заклика́ть, закли́кать, закли́кивать = д. **Зазыва́ть, зазва́ть.**

Заклина́ніе = закля́ття, закли́н. С. Аф.

Заклина́ть, закля́сть = заклина́ти, заповіда́ти, заклясти́, запові́сти (з клятьбою). — Вміраючи, він заповідав дітям, щоб...

Заклина́ться = заклина́ти ся, клясти́ ся, зарїка́ти ся.

Закли́нивать, заклини́ть, ся = заплїшувати, заплїши́ти, ся (С. Аф. З.), заклинцьо́вувати, заклинцюва́ти, ся. — Треба заплїшити топорище, бо спадає сокира. — Заплїши ніжку в ослоні. Чайч.

Закли́нка = заплїшування, клинцюва́ння.

Заклокота́ть = заклекотїти, забулькотїти. — Маленька річечка, що так тихенько йшла, заклекотїла, заревла. Гр.

Заклохта́ть = заквокта́ти.

Заклуби́ть, ся = заклубота́ти, ся.

Заключа́ть, ся, заключи́ть, ся = 1. замика́ти, запира́ти, замкну́ти, запе́рти, ся. — **Заключи́ть въ тюрьму́** = посади́ти в тюрму́. — **З. въ око́вы** = заби́ти, закува́ти в кайда́ни.

2. постановля́ти, постанови́ти. — **Заключа́ть догово́ръ** = умовля́ти ся, домовля́ти ся, постановля́ти умо́ву. — **З. миръ** = замиря́ти, замири́ти. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Ляхами в Білій Церкві замирив? н. д.

3. ма́ти в собі, місти́ти в собі. — Збірник Номиса містить в собі більше 14000 приказок.

4. кінча́ти, закінча́ти, закінчи́ти.

5. виво́дити, ви́вести. — З сього можна вивести, що...

Заключе́ніе = 1. замика́ння, орештува́ння, (стар.) — вязе́ння, (про саме місце) — нево́ля, тюрма́. — 12 недїль у вязенню сидїти маєть. Ст. Л.

2. кіне́ць, прикончéння, приконе́ччя. — **Въ заключе́ніе** = на послїдок, на прикінцї, на приконе́ччі, на кіне́ць, вре́шті. — Вже на прикончeннї сказав він... — Врештї він додав... — **Заключе́ніе братства** = брата́ння. — **З. ми́ра** = замире́ння. С. Аф.

Заключе́нникъ, ца = 1. нево́льник, ця, решта́нт, ка, (стар.) — вя́зень, (в кайданах) — кайда́ник.

2. пусте́льник, ски́тник, само́тник, ця.

Заключи́тельный = коне́шний, оста́нній.

Заключи́ть = д. **Заключа́ть.**

Закля́сть = д. **Заклина́ть.**

Закля́тый = закля́тий; запе́клий. — Огонь запеклих не берє. К. Ш.

Закобе́нить, ся = зако́рчити, ся, закриви́ти, ся, залама́ти, ся.

Закова́ть, зако́вывать = закува́ти, заку́ти, заби́ти (на пр. в кайдани), зако́вувати, забива́ти. — **Зако́ванный** = зако́ваний, заку́тий.

Зако́жный = підшку́рний, зашку́рний.

Закоке́тничать = манїрити ся, хізува́ти ся (почать).

Закокова́ть = закува́ти. — Закувала та сива зозуля. н. п.

Закокота́ть = засокота́ти. — Курка засокотала.

Закола́чивать, заколоти́ть = забива́ти, заби́ти.

Заколашиваться, заколоситься = колосити ся, викидати колос, заколосити ся.

Заколдовать, заколдовывать = зачарувати, замовити, зашептати, зачаровувати і т. д. — **Заколдованный** = зачарований, замовлений.

Заколебать, ся = заколихати, ся, захитати, ся, завагати ся. — Заколихалось синє море. — Захитав ся човен. — Я з роду ще нікого не лякав ся, а тут чогось мій дух заколихав ся. К. Б. — Глянула сумним поглядом, ніби завагала ся на хвильку. Бар.

Заколесить = заколувати, колувати (почать). — Хто колує, той дома не ночує. н. пр.

Заколобродить = заколобродити, витворяти, броїти (С. Ш.), коїти, верзти (почать). — О, вже почав бо'зна що витворяти.

Заколоть = заколоти, сколоти, зашпигати, заштрикати. — Запудило коло серця, закололо в боцї. К. Ш. — Тупу-тупу погами, сколю тебе рогами. н. к.

Заколченожить, заколчить = зашкандибати, зашкитильгати. — Чогось кінь зашкандибав, чи може погано підкований.

Заколъ = д. **Забой, ка 2.**

Заколыхать, ся = заколихати, ся, захитати, ся, заколисати, ся, загойдати, ся.

Заколѣть = замерзнути, задубіти, заклякнути. — Руки від холоду заклякли.

Законникъ = юриста (С. З.), правник (гал.). — Дере коза лозу, козу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жида — юриста, а юристу чортів триста. н. пр.

Законнорожденный = законний (про дітей, що родились від церковного шлюбу).

Законность = законність, правність. (С. Жел.).

Законный = законний (С. Аф.), правний (С. З. Жел.). — Правний спосіб. С. З.

Законовѣдъ = д. **Законникъ**).

Законовѣдѣніе = правознавство. С. Жел.

Законодатель = законодавець, праводавець. С. Жел.

Законодательный = законодавчий, праводавчий. Гал.

Законодательство = законодавство, праводавство. С. Жел.

Законопатить, законопачивать = законопатити, зашпаґлювати, законопачувати, зашпаґльовувати.

Законопреступникъ, ца = винуватник, ця, злочинець, злочиниця. С. З.

Законтрактовать, ся = домовити, ся, підрядити, ся.

Закончить = д. **Заканчивать.**

Законъ = 1. закон (С. Аф.), право. (С. З.). — Хитрий закон, що не зна ні чорт, ні піп, ні дякон. н. пр. — До права треба ще грошей і бачности. н. пр. — **Нарушать законъ** = ламати право.
2. віра.

Закопать, ся = д. **Закапывать, ся.**

Закопка = закопування, заривання.

Закопошиться = заворушити ся, закомешити ся, закишіти. С. З. — Заворушила ся пустиня; мов із тїсної домовини на той останнїй страшний суд мерцї за правдою встають. К. Ш. — Ач, як закомешила ся комашня.

Закоптить, ся = д. **Заканчивать, ся.**

Закоптѣть, ся = закоптїти, ся, задимити, ся, закурити, ся. — **Закоптѣлый** = задимлений, задимілий, закурений.

Закопъ = шанець.

Закопышиться = д. **Закопошиться**

Закоренѣлость = закоренілість; застарілість; задубілість; запеклість, заїдливість.

Закоренѣть = 1. закоренити ся. — Грядки закоренили ся.
2. застаріти, задубіти. — **Закоренѣлый** = застарілий, задубілий; запеклий, забісований.

Закоржавѣть = задубіти, закоржавіти, затвердпути, зашкарубіти, зашкарубнути.

Закормить = д. **Закармливать.**

Закорпѣть = засидїтись (над яким дїлом), загмиряти ся.

Закортышки = плечі.

Закорюка = 1. карлючка, закарлючка. С. З. — Бач, куди карлючка закандзюбилась. Кв.
2. заковика, притичина (С. З.), перешкода, завада. (С. Аф.). — Коли б не було нам якої притичини. К. С. З.

Закорючивать, закорючить, ся = загинати, загнути карлючку, закарлючувати, закандзюблювати, закарлючити, закандзюбити, ся.

Закорючина = закарлючене місце (д. **Загибина**).

Закорючистый = карлючкуватий (С. З. Л.); крутїй. (Перше прикладаєть ся до всякої речі з закарлючками і переносно до чоловіка лукавого, котрий гне карлючки, друге тільки до чоловіка).

Закорючка = д. **Закорюка.**

Закосить, ся = 1. закосити, ся.
2. косо дивити ся на кого (почать).

Закоснѣлый = задубілий, закацублий, запеклий (С. З.), заїдливий, закляклий, забісований. (С. Л.).
Закоснѣть = задубіти, закацубіти (С. З.), закякнути.
Закостенѣлый = скостенілий.
Закостенѣть = скостеніти.
Закосъ = сіножать. — На одній сіножаті і віл пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.
Закоулистый = кривий (про улицю).
Закоулокъ = 1. заулок (С Аф.), глухий, непрохідний — зазубень (С. Л.), в хаті = закуток, закапелок (С. Аф. З.), закамарок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а запіканка там в закапелочку. Кот.
2. мн. **закаулки** = обиняки.
Закочевать = 1. закочувати, таборувати (почать). С. Ш.
2. зажити ся (де довго).
Закоченѣлый = задубілий, закляклий.
Закоченѣть = задубіти, заклякнути. — Руки заклякли від холоду.
Закрадываться, закрасться = закрадати ся, прокрадати ся (куди), закрасти ся.
Закраивать, закроить = закроювати, закроїти, закраювати, закраяти.
Закраина = 1. край, берег.
2. крига з берега (при перших морозах).
Закракать = закрякати, закрюкати. — Закряче ворон, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д. — Закрюкали чорні крюки. К. Ш.
Закрапать, закрапывать = закрапати, накрапати; забризькати, побризькати. — Наступає чорна хмара, став дощ накрапать. н. п.
Закрасить, закрашивать = закрасити, замалювати, закрашу(сю)вати (С. Аф.), замальовувати.
Закраснѣть, ся = зачервоніти, ся. — Неба край зачервонів. К. Ш.
Закрасоваться = закрасувати ся, запишати ся, захорошити ся.
Закрестить = позначити хрестом, похрестити.
Закривина = д. **Загибина** і **Закорючина.**
Закривить, ся, закривлять, ся = загнути, ся, скривити, ся, загинати, ся, скривляти, ся; кривити ся (почать).
Закриводушничать = кривдити, не по правді робити (почать).
Закритиковать = осудити, огудити, охаяти.
Закричать = загукати, гукнути, закричати, (розсердившись на кого) — загримати, гримнути, (з верещанням) — заверещати, (з плачем) — зарепетувати і т. д. д. **Кричать.** С. Аф. З. — Гукни на його, щоб ішов. — О, вже загукав на всю хату. — Хто не дасть себе загукати й затерти поміж юрбою, той справді чоловік. К Х.
Закрой = 1. вирізка по краях дошки, щоб одна за другу добре заходила.
2. кроїння, краяння.
3. віконниця.
Закройка = д. **Закрой 2.**
Закройня = швальня.
Закроить = закроїти, закраяти.
Закромъ = засік, (для кукурузи) — кошниця. — Усім гаразд живеть ся, як хліб у засіках ведеть ся. н пр.
Закропотать = д. **Забрюзжать** і **Заворчать.**
Закруглить, закруглять, ся = обкруглити, закруглити, обкруглювати, закруглювати.
Закружить, ся = закрутити, завертіти, ся.
Закрутень = вихор, вир, крутінь.
Закрутить, ся, закручивать, ся = закрутити, завертіти, завинути, закручувати, завірчувати, завивати, ся. — Міні, дівко, та пришиють квітку, тебе ж, дівко, завертять в намітку. н. п. — **Закрутила вьюга** = зірвала ся завірюха, схопила ся хуртовина і т. д. д. **Вьюга.** — От схопилась хуртовина, закурила ся долина. В. Щ.
Закрутъ = завіна (С. Аф.), завійна, завійниця (С. З.), різачка. — Щоб тебе завійна вхопила. С. Аф. — Щоб тебе різачка попорізала. н. пр.
Закручиниться = зажурити ся, затужити, засумувати. — Ой сїв, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п.
Закрывать, ся, закрыть, ся = 1. закривати, затуляти, зачиняти, (сьвіт) — заступати, застїняти, (двері, вікна) — зачиняти, (піч заслїнкою) — заслоняти, (щільно або й замазати) — затушковувати, тушковати, (очі) — заплющувати, закрити, затулити, зачинити, застити, заслонити, затушковати, заплющити, ся. — Здрастуйте! Не застуйте н. пр. — Чужий рот не зачиниш. н. пр. — Закриюсь свитою, затушкую ся так, щоб і щілки не було. н о. — Бреше та й дивить ся, хоч би очі заплющив. н. пр. — **Закрылись уста, глаза** = склепили ся уста, очі. — Ой рад би я, моя доню, прибути к тобі, склепили ся очі мої, ще й уста мої. н. п. —

Закры́ть кому́ уста́ = заці́пити, заци́тькати.

2. покрива́ти, покри́ти. — Він все про його знає, та покриває.

Закры́тіе = закриття́, закрива́ння.

Закры́шка = накриття́, по́кришка (С. З.). — Своя хата — покришка. н. пр. — **Безъ закры́шки** = я́вне, не кри́ючись, не хова́ючись.

Закрѣ́па = за́кріпка, (деревяним клинцем) — за́плішка. (С. Аф.)

Закрѣпи́ть, закрѣпля́ть, ся = закріпи́ти, замоцюва́ти, зміцни́ти, (заплішкою) — запліши́ти, закріпля́ти, замоцьо́вувати, зміцня́ти, запліщувати, ся. (С. Аф.).

Закрѣпости́ть = закріпости́ти, поверну́ти в нево́лю, в кріпаки́. — І панам на Украйні люд закріпостили. К. Ш.

Закрю́чивать, ся = д. **Закорю́чивать, ся.**

Закрю́чина = д. **Заги́бина** і **Закорю́чина.**

Закря́кать = зака́хкати. — Кахнула утка — на морі чутка, збігли ся дітки — не одної матки. (н. з. — дзвін церковний).

Закряхтѣ́ть = закректа́ти. — Цибела перше закректала, а послі каплять почала. Кот.

Закувы́ркаться = перекида́ти ся, переверта́ти ся (почати або багато).

Закуда́хтать = закудкуда́хтати, закудкуда́кати. — Закудкудахтала як квочка. Кот.

Закудря́вѣть = закучеря́віти.

Закова́ть = закува́ти. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.

Закулика́ть, ся = запи́ти, загуля́ти, закури́ти.

Закули́сный = залаштунко́вий.

Закульти́вѣть = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти.

Закупа́ть, закупи́ть = 1. закупа́ти, скупо́вувати, скупля́ти, закупи́ти, скупи́ти. — Скупив все на ярмарку.

2. підкупа́ти, підкупи́ти. — Він мабуть підкупив сьвідків, що всї за його.

Закупа́ться = 1. закупа́ти ся. — Пішов купатись, та щось закупав ся довго.

2. докупа́ти ся. — Докупав ся, поки аж корчити стало.

3. д. **Закупа́ть.**

Заку́пка = за́куп, за́купка.

Закупно́й = заку́плений.

Заку́поривать, заку́порить, ся = 1. затика́ти, затуля́ти, (коркою) — коркова́ти, (чопом) — чопова́ти, заткну́ти, ся, затули́ти, ся, закоркова́ти, зачопова́ти, ся.

2. затушкува́ти ся, сиді́ти невила́зно до́ма. — Сидить дома, нікуди не виходить, як затушкував ся.

Заку́порка = 1. затика́ння.

2. за́тичка.

Закупщи́къ, ца = ску́пщик, за́купень (С. Пар.), пере́куп (С. З.), пере́купка.

Заку́ривать, закури́ть, ся = 1. заку́рювати, наку́рювати, задимля́ти, закури́ти, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив повну хату.

2. запа́лювати, заку́рювати, запали́ти, закури́ти, ся. — Та викрешем огню, та запалим люльки, не журн ся н. п.

3. запива́ти, заку́рювати. — Закурив — вже тиждень що дня пяний.

Закурлы́кать = закурлю́кати. — О, вже журавлї закурлюкали.

Закуроле́сить = заколобро́дити, запустова́ти.

Закурча́вѣть = закучеря́віти.

Закуса́ть = загри́зти.

Закуси́ть, заку́сывать = 1. вгри́зти, вгриза́ти.

2. закуси́ти, заї́сти, (тро́шки, при́хапцем) — перехопи́ти, (солоним чим) — посолонцюва́ти, (при чарці) — причаркну́ти; заку́сювати, заїда́ти, солонцюва́ти, (перед вечерею) — підвечі́ркувати, (після вечері) — повечі́ркувати. — Ми так і не снїдали, тільки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І думка то була така, щоб підвечіркувать смачнесько. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — **Закуси́ть язы́къ** = прикуси́ти язика. — А що прикусив язика.

Заку́ска = за́куска, заї́дка, пере́куска, (перед снїданням) — по́ранок, (перед обідом) — передобі́док, (перед вечерею) — підвечі́рок. — Лихий передобідок і добрий обід попсує.

Заку́та = бу́дка (собача).

Заку́тать, заку́тывать, ся = заку́тати, обку́тати, затушкува́ти, ся, заку́тувати, ку́тати, тушкува́ти, ся. — Закутаюсь свитою, затушкую ся, щоб і щілинки не було.

Закути́ть = загуля́ти, закури́ти.

Заку́тъ = 1. за́куток, закапе́лок (в хатї). — Той їх у хату уведе і у комору, й на горіще, і де є який закапелок, усюди усім покаже. Кв.

2. хлів, за́города (для худоби).

Заку́шать, заку́шивать = 1. заї́сти, заїда́ти.

2. запи́ти, запива́ти.

За́ла = за́ла, сьвітли́ця (укр.), са́ля (гал.).

Зала́вливать, залови́ть, зало́вля́ть = лови́ти (почать).

Зала́вокъ = ко́ник (довга скриня, замісць лавки).

Залага́ть = д. **Закла́дывать.**

Зала́дить = 1. зала́годити.

2. прова́дити, торо́чити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє прова́дить.

Зала́живать = зала́гожувати.

Зала́зить = зала́зити.

Залакирова́ть = залакирува́ти, полощи́ти.

Зала́комить = прина́дити, примани́ти (ласощами).

Зала́комиться = 1. заласува́ти.

2. об'їстись (ласощів).

Зала́мывать, залома́ть = зало́млювати, заломи́ти.

Зала́мывать, заломи́ть = 1. загина́ти, загну́ти.

2. загина́ти, заправля́ти, загну́ти, запра́вити (про ціну). — Заправив, як за батька. н. п.

Зала́сить, зала́шивать = заплями́ти, попля́ми́ти, запля́мувати (про довгі плями). — Заплямили одежу ягідьми, а в глечиках мало ягід принесли. Чайч.

Зала́щивать, залощи́ть = лощи́ти, зало́щувати, залощи́ти.

Зала́ять = зага́вкати, забреха́ти. — Собаки загавкали, забреха́ли. (Лев.).

Залга́ть, ся = забреха́ти, ся.

Залега́ть, зале́чь = 1. ляга́ти, залягáти, залягти́. — З раннього вечера заліг спати.

2. заляга́ти, засїда́ти, захо́вувати ся, залягти́, засїсти, захова́ти ся. — Залягли в кущах, та й чатують. — Засїдають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п.

3. зава́лювати, заклада́ти, завали́ти, закла́сти, заложи́ти. — Груди завалило, дихать тяжко. — Ніс заложило.

Заледене́ть = заме́рзнути, покрижнї́ти; закля́кнути, задубі́ти. — Змерз дуже, а руки аж заклякли.

Залежа́лый = лежа́лий, злежа́лий, заваля́щий. — Роспродує заваляций крам.

Зале́живаться, залежа́ться = 1. зале́жувати ся, виле́жувати ся, залежа́ти ся, ви́лежати ся. — Вже обідня пора, а він і досї вилежуєть ся

2. зале́жувати ся, зле́жувати ся, валя́ти ся, заваля́ти ся. — Діло завалялось в суді. — Одежа злежалась, треба повісити.

За́лежь = 1. за́валь, заваля́ще. — Усе нове розпро́дав, зостала ся сама за́валь.

2. перелі́г, облі́г; толо́ка. — Лани мої неорані, давні перелоги! Доки по вас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тім боці на толоці череда пасеть ся. н. п.

Залепета́ть = забелькота́ти. — Щось забелькотав, що й не розбереш.

Залета́ть, залете́ть = 1. влїта́ти, влетї́ти. — Ластівка влетїла в хату.

2. залїта́ти, зали́нути, залетї́ти; завіювати ся, завіяти ся. — Кудись далеко він завіяв ся.

Залётный = 1. перелї́тний, мандрівни́й. (С. Пар.).

2. голї́нний (С. З.), хва́цький (С. Ш.), відва́жний. — **Залётная голова́** = шибай-голова́, зайди́-голова́. — А Пархім теж парубок голїнвий хоч куди. Кв.

Залётъ = 1. залі́т, перелі́т.

2. д. **Залётный 2.**

Залете́ть = д. **Залета́ть.**

Зале́чь = д. **Залега́ть.**

Залива́льный = заливни́й, полива́льний.

Залива́ть, ся, зали́ть, ся = залива́ти, ся, облива́ти, ся; понїма́ти, зато́плювати, зали́ти, залля́ти, обли́ти, поня́ти, затопи́ти, ся. — Залив (облив) штани пивом. — На силу залили пожежу. — Вода поняла всю долину. — Вода затопила (залила) всі городи. — Текла річка невеличка, тай поняла́сь морем. Гул. Ар. — Залив оливом дірку в казані. — **Зали́ть за га́лстухъ** = упи́ти ся, напи́ти ся, зали́ти о́чі. (С. Аф.). — **Залива́ться слеза́ми** = залива́ти ся, облива́ти ся, умива́ти ся сльоза́ми, гірки́ми пла́кати. — Ой вийду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — сльозами залю ся н. п. — Подиви ся, це зіронька тільки зайняла ся, а ти, моя голубонько, слїзьми облила ся. н. п. — **Залива́ться соловьём** = висьвіувати як соловейко.

Зали́вка = залива́ння, облива́ння.

Заливно́е = драглї (С. Аф. З.), холоде́ць (С. З.). — Ніжки з драглями варені на сливу. Макар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот.

Заливно́й = 1. заливни́й. — **Заливна́я труба́** = пожа́рна труба́. — **З. лугъ** = лука́ (С. З.), пі́йма, зато́н. (С. З.).

2. захоло́жений, засту́жений.

Зали́въ = залі́в (С. Аф.), зато́ка, за́водь (С. Л.), за́вороть (Ман.), са́га. (С. З. Л.). — Над днїпровою сагою стоїть явір над водою. К. Ш.

Зализáть, зали́зывать = зализáти, зали́зувати.

Заликовáть = зрадіти.

Зали́ть = д. **Заливáть.**

Зали́шекъ = ли́шка.

Зали́шній = за́йвий (С. Аф.), зали́шній. (С. Аф. З).

Залови́ть, заловля́ть = д. **Залáвливать.**

Залоговóй = заставний.

Залогодáтель, ница = застáвник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержáтель, ница = застáвник, заклáдник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заставу за отданем грошей пожичоних от заставника повинен вернути той, у кого єсть застава. Б. Н.

Залóгъ = 1. застáва, застанóва (С. Л.), зáклáд. С. Жел. — Хто заставу свою у кого викупувати будеть. Ст. Л. — Кождая застава і долг позичений давности не мають. Ст. Л. — **Взять въ залóгъ** = взя́ти у застáву. — Взяв у заставу млин, то він не боїть ся за свої гроші. — **Отдáть въ залóгъ** = застáвити, застанови́ти, віддáти під застáву. — Сорочку викупив, а свиту заставив. н. пр. — **Освободи́ть изъ подъ залóга** = ви́купити застáву, ви́купити з застáви, с під застáви.

2. д. **За́лежь 2.**

Заложи́ть = д. **Заклáдывать.**

Залóжникъ = д. **Амапáтъ.**

Залóй = затóн (С. З.), пі́йма (С. З.), під містом, як от на пр. під Київом — оболóнь.

Заломáть = д. **Залáмывать 1.**

Заломáться = запишáти ся, зачвáнити ся.

Заломи́ть, заломля́ть = д. **Залáмывать.**

Залóмный = міцни́й (про горілку та инші напитки).

Залóпать = лóпати, тріскати, жéрти (почать).

Залóпаться = тріскати ся, лóпати ся, рéпати ся (почать).

Залóсниться, залоснѣ́ть = залисніти, залощи́ти ся, заблищáти.

Заловщи́ть = д. **Залáщивать.**

Залпъ = стріл сумíстний з кількóх гармáт або рушни́ць. — **Дать залпъ** = ви́палити рáзом.

Залуди́ть, залу́живать = залуди́ти, побіли́ти, залу́жувати, побіляти.

Залупáть, залупи́ть, залу́пливать, ся = залу́плювати, задирáти, залупи́ти, задéрти.

Залучáть, залучи́ть = залучáти, замáнювати, примáнювати, принáжувати, залучи́ти і т. д.

Залыгáло = брехýн.

Залыгáться = забріхуватись.

Зальнýть = заби́ти ся, заткнýти ся. — — Щось ринва забила ся, треба чимсь прочистити.

Залѣ́зáть, залѣ́зть = залізáти, залізти.

Залѣни́ться = заледащíти, заледачíти, залінувáти ся (С. Аф.).

Залѣпи́ть, залѣ́пливать, залѣпли́ть, ся = заліпи́ти, заліплювати, ся.

Залѣ́товать = залітувáти.

Залѣ́чивать, залѣчи́ть, ся = 1. загóювати, залічувати, загóїти, згóїти, залічи́ти. С. Аф. — Рана загоїлась. — Не так хутко загоїть ся, як біда скоїть ся. н. пр. — Висохнуть всї сльози, згоять ся всї рани. Пч.

2. мори́ти, замóрювати, замори́ти (не вмілим гоїнням). — Лікарь заморив слабого.

Залюбéзничать = лáщити ся (до кого почать), з жінкáми — заженихáти ся, залицяти ся, умізгáти ся (почать).

Залюби́ть = злюби́ти, полюби́ти, покохáти.

Залюбовáться = задиви́ти ся, замилувáти ся, залюбовáти, ся.

Залюбопы́тствовать = зацікáвитись.

Залюлю́кать = залю́ляти, заколихáти, заколисáти.

Залягáть, ся = забрикáти, ся.

Замáзать, замáзывать, ся = 1. замáзати, (щілину) — зашпарувáти, (в мурованій будівлї) — замурувáти, ся; замáзувати, ся і т. д.

2. замáзати, умáзати, ся, закаля́ти, ся, замýрзати, ся, (салом або що) — засмальцювáти, ся, заялóзити, ся, (дьогтем, смолою) — зашмарувáти, ся; замáзувати, ся і т. д.

Замáзка = зáмазка, (для дерев) — вар, (для скла і металів) — кіт.

Замакáть = мочáти, в(у)мочáти (почать).

Замáливать = замóлювати, відпокутовáти.

Змалоду́шничать, замалоду́шествовать = поникнути дýхом, засумувáти.

Замáнивать, замани́ть = замáнювати, принáжувати, замани́ти, принáдити.

Замани́ха, рос. Nitraria Schoberi = золотýха. С. Ан.

Замáнка = 1. замáнювания, принáжування.

2. прина́да. — Чи ти мінї припаду дала? н. п.

Зама́нчивость = знадли́вість, зваблі́вість.

Зама́нчивый, во = знадни́й, знадли́вий, звабли́вий (С. Л.), прина́дний, маня́чий. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Р. Н. Стар.

Замара́ть, зама́рывать, ся = 1. закаля́ти, забрудни́ти, опога́нити і д. **Зама́зать 2.** — Закаляв руки. — Забруднив одежу.

2. ви́черкнути, виче́ркувати, ви́мазати, вима́зувати. — Що було написано, він геть усе вичеркнув.

3. обреха́ти, очорни́ти, обмо́вити, закаля́ти, обрі́хувати, чорни́ти, обмовля́ти, каля́ти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закаляв мою честь.

Замара́ха, замара́шка = замазу́ра (С. Аф. Л.), заму́рза, задри́па, задри́панка (С. З.), задрьо́па, затьо́па, захво́йдаха (Чайч.), нехлю́я, нечупа́ра, невмива́ка, невтира́ка. (Задрипанка — жіноч. р., а всї останнї спільного р.) — А ти задрипанка шинкарка, перекупко пяна. К. Ш. — От замазура: сьогодня надїли сорочку, а подивіть ся яка, та й само, неначе три днї не вмивалось. У, ти! невмива́ка — не втира́ка! Кр.

Зама́ривать, замори́ть = 1. мори́ти, замо́рювати, замори́ти (голодом).

2. (про вапну) — гаси́ти, (про оцет) — розбавля́ти, (про хріп) — перебива́ти (щоб зменшити гострину сих речей). — Треба розбавити оцет. — Треба перебити хрін, бо дуже пектиме.

Зама́рывать = д. **Замара́ть.**

Замаскирова́ть = заличкува́ти. С. Л.

Зама́сливать, зама́слить, ся = 1. зама́слювати, зама́слити. С. Аф.

2. смальцюва́ти, яло́зити, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся. С. Аф. — Нї, вам сором буде в хатї з бурсаком таким як я, що в смальцьованім халатї влїзе в хату, мов свиня. Сніп

Заматерѣ́лый, заматорѣ́лый = застарі́лий, зада́вневий; затвердї́лий, зашкару́блий, задубі́лий; запе́клий.

Заматерѣ́ть, заматорѣ́ть = застарі́ти, ся, затвердї́ти, задубі́ти, зашкару́бнути, закацу́біти, закля́кнути.

Зама́тывать, замота́ть, ся = 1. замо́тувати, змо́тувати, замота́ти, змота́ти, ся. — Змотай усі нитки на клубок.

2. замо́тувати, замота́ти, захита́ти, закива́ти. — Замотав головою.

3. замо́тувати ся, замота́ти ся, манта́чити, мота́ти, ци́ндрити, гайнува́ти, переводи́ти (почать). — Він так помотав ся, що все поцїпували і продали. — Почав мантачити худобу, бо гроші вже давно проциндрив.

Замаха́ть, зама́хивать = замаха́ти, зама́хувати.

Зама́хиваться, замахну́ться = заміря́ти ся, замі́рити ся, зама́хувати ся, замахну́ти ся. — Замір ся, та не вдарь, н. пр. — Замірив ся на мене. Кр.

Замахну́ть = заки́нути.

Зама́хъ = за́мах.

Зама́чивать, замочи́ть, ся = 1. замо́чувати, замочи́ти, ся, (одежу) — забрьо́хати, захлю́пати, ся, (росою) — зароси́ти ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, забродив ся, заросив ся? н. п.

2. намо́чувати, намочи́ти. — Треба намочити дїжку, бо розсохлась.

Зама́шка = 1. звича́й, зви́чка, на́вичка. — Як звичай козацький пізнаєш, лучче тодї погуляєш. н. д. — Погана у його звичка.

2. пло́скінь.

Зама́щивать, замости́ть = мости́ти, замо́щувати, застила́ти, замости́ти, засла́ти (улицю камінем) — забуркува́ти. С. Ш.

Зама́яться = зану́дити ся, затоми́ти ся, замори́ти ся.

Замедле́ніе = заба́ра, га́яння, га́йка (С. Аф.), га́янка, зага́йка. С. Л. — Щоб не було нам через тебе загайки. — Коли б не гайка, то може і вистиг би на обід. С. Аф.

Заме́дливать, замедля́ть, заме́длить, ся = га́яти, ся, бари́ти, ся (С. Ш.), ба́вити, ся, зага́яти, ся, забари́ти, ся, заба́вити, ся, задля́ти ся (С. Л.), дога́яти ся. (Эв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в мене пенька не рідная, буде на мене сварити ся, як я буду барити ся. н. п. — Пішла б сама — бою ся, далекая доріженька — забарю ся н. п — Пусти мене, моя мати, я не забарю ся, тільки хлопців подрочу, та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю, та не гай мене, в далекую доріженьку виряжай мене. н. п. — Де ти, в Бога, загаялась, моя небого? К. Ш. — Як почав мене бавить, то я і не поспів до дому. — Я не буду бавитись: зараз прийду. С. Ш.

Замелька́ть = замигтї́ти, замиготї́ти.

Замелѣ́ть = обмілї́ти.

Замере́ть, замира́ть = заме́рти, обме́рти, заміра́ти, обміра́ти, умлї́ти, умлїва́ти. — Вітер віє, завіває, серце з жалю замірає (умлїває). н. п.

Замерéщиться = замрíяти ся, верзти́ ся, приверзти́ ся, приви́джувати ся (почать), зароїти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерзáть, замéрзнуть = замерзáти, замéрзнути, (про воду, злегка) — шéрхнути, зашéрхнути, (про грязь) — кацу́бнути, закацу́бнути, (про вікна) — забурти́ти. — Недавно почались морози, а вже вода зашерхла. — Земля закацубла. Ман. — Звісно вікно забуртило, нічого й не видко. н. к.

Замерзи́ть = 1. забри́дити, загúдити, загидувáти.
2. запогáнити, запаску́дити. (С. Аф.).

Замéрлый = обмéрлий.

Зáмертво = як мéртвий. — Упав, як мертвий.

Замертвѣ́лый = помертвíлий, обмéрлий.

Замертвѣ́ть = помертвíти, обмéрти, (від холоду) — задубíти.

Замести́, замéсть, заметáть = замести́, замітáти; загребти́, загорну́ти, загрібáти, загортáти. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Щ. — **Заметáть жаръ въ печи́** = загрібáти, загортáти жар.

Заметáть, замётывать = 1. заки́дáти. — Заки́дали яму. — Почали закидáти нéвід.
2. заши́ти, зашивáти. — **Заметáть на живу́ю ни́тку** = заши́ти абú як, на швидку́ ру́ку.

Заметáться = 1. д. **Заметáть.**
2. заки́дати ся; заметуши́ти ся. (С. Л.). — Слабий заки́дав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазяйка заметушила ся, побачивши гостей.

Замётъ = 1. заки́дування, закидáння.
2. залїзна штáба з прогóничем або з пробóєм (для запирання вікон або дверей).
3. нéвід, в різних місцях зоветь ся теж — занамéт, ворóта (велика сїтка впоперек річки, куди заганяють рибу).
4. кучугу́ра (снїгу), замéт, загрéба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замети, що й з хати не вийти.
5. баркáн, паркáн, діловáння. (Д **Забóръ**).
6. хвáртух (у екипажів).

Замётывать = д **Заметáть**

Зáметь = зáметь, завíя, вíхало, метéлиця (невелика). — Підняв ся вітер, почалась метелиця.

Замечтáть, ся = замáрити, загадáти ся. (С. Л.).

Замигáть = замиготїти, замигтїти; заморгáти, моргну́ти.

Заминáть, ся, замя́ть, ся = 1. місúти, замíшувати, замісúти, ся (на пр. глину, тїсто).
2. затóптувати, затоптáти, ся. — Конї затоптали чоловіка.
3. заминáти, затирáти, замня́ти, загамувáти, затéрти. — Замняв річ. — Затер діло. — Тільки через княгиню якось загамували — затерли дїло. Кр.
3. запинáти ся, запну́ти ся, запикну́ти ся. — На першому слові запнув ся. — Инший і на екзаменї і не запикнеть ся. Кр.
5. опинáти ся, опірáти ся, норови́ти ся, óпір стáти (С. З), занорови́ти ся. — Не хоче йти — опинаєть ся. — Кінь норовить ся.

Зами́нка = 1. замíшування, заминáння і т. д.
2. замíс. — Глини стане на один заміс.
3. нóров. — Кінь з норовом.

Замирáть = д. **Замерéть.**

Замирвóлить = потурáти (почать).

Замирéніе = замирéння (С. Аф.), примúрок (Л. В.), згóда (С. З.).

Замири́ть, замиря́ть, ся = замири́ти, замиря́ти, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві замирив? н. д.

Замкну́ть, ся, замыкáть, ся = замкну́ти, запéрти, замикáти, запирáти, ся. — **Онъ живётъ зáмкнуто** = він живé одлю́дно.

Замкóвый, зáмковый = замкóвий, замковúй. — Замкóва пружина. — Замковúй вал. — Замковá церква. (Д. **Замóкъ** і **Зáмокъ**).

Замлѣ́ть = замлїти, умлївáти (почать); занїміти. (С Аф.).

Замоги́льный = 1. замоги́льний. — Он де манячить замогильний стовп (що за могилою).
2. тогосьвітнїй, тогосьвітний; посмéртний.

Замóзгнуть = 1. загни́ти, струхля́віти.
2. змарнїти, зачáхнути.

Замокáть, замóкнуть = замокáти, замóкнути, набухáти, набу́хнути, набучáвіти.

Замóкъ = замóк, здр. замóчок, поб. замчи́ще, (вислий) — колóдка.

Зáмокъ = зáмок. — **Стрóить возду́шные зáмки** = химéри ганя́ти, у хмáрах лїтáти, ду́мкою багатїти.

Замола́живать, ся, замолоди́ть, ся = 1. засоло́жувати, підсоло́жувати, засолоди́ти, підсолоди́ти (пиво, квас то-що), гра́ти, шумува́ти, мусува́ти (д. **Броди́ть 3**).

2. хма́рити ся, хмарнїти. — **На не́бѣ замола́живаетъ** = не́бо хма́рить ся. — Ой хмарить ся, туманить ся, став дощ накрапати. н. п.

Замола́чивать, замолоти́ть = 1. молоти́ти (почать).

2. замоло́чувати, замолоти́ти. — Молотив три днї, та замолотив усього тільки карбованця.

Замо́лвить = замо́вити, попроси́ти за ко́го.

Замолка́ть, замо́лкнуть = замовка́ти, умовка́ти, замо́вкнути, умо́вкнути (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.), зани́шкнути. — Занишкнїть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолоди́ть, ся = д. **Замола́живать, ся.**

Замолоти́ть = д. **Замола́чивать.**

Замоло́тъ = замоло́тини, замоло́чене.

Замоло́ть = замоло́ти.

Замолча́ть = замовча́ти, замо́вкнути, зани́шкнути, прини́шкнути.

Замора́живать, заморо́зить, ся = заморо́зювати, заморо́зити, ся.

Заморга́ть = заморга́ти, замру́жити, залу́пати, заклїпати.

Заморёнышъ = замо́рений, охля́лий (від недостачі харчів).

Замори́ть = 1. д. **Зама́ривать.**

2. замори́ти, втоми́ти.

Заморо́зить = д. **Замора́живать.**

За́морозъ, частїше мн. **за́морозки, за́морозы** = за́морозок, при́морозок, за́морозки (С. З.), при́морозки.

Замороси́ть = заї̈мжити, замря́чіти, ї̈мжити (почать). — На дворі щось почало ї̈мжити.

Заморо́чить = заморо́чити, па́мороки заби́ти, ба́ки заби́ти, з пантели́ку зби́ти.

Замо́рскій = замо́рський, (про людей, що живуть за морем) — заморя́не. (С. Аф.).

Замо́рышъ = 1. д. **Заморёнышъ.**

2. ви́брудок, ви́порток.

Замости́ть, ся = д. **Зама́щивать, ся.**

Замота́ть = д. **Зама́тывать.**

Замоты́га = мотя́га, мотя́га, марнотра́вець (С. З.), три́нькало (С. Ш.). — Такий мотяга, що скоро мабуть і худобу проциндрить.

Замохна́тѣть = поволоха́тї̈ти.

Замочи́ть, ся = д. **Зама́чивать.**

Замо́чный = замко́вий. — **Замо́чная скважина** = дї̈рка в замку́.

Замоше́нничать = моше́ничати, шахраюва́ти (почать); замоше́ничати, зашахрува́ти, зашати́рити.

Замудри́ть, заму́дрствовать = замудрува́ти.

Заму́жество, заму́жство, заму́жье = заміжжя́. С. Аф.

Заму́жняя = заміжня́. С. Аф.

Замура́вить, замура́вливать = поли́ти, полива́ти (посуду). — **Замура́вленный** = поли́вяний. С. З. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливянім горщику. н. пр.

Замурлы́кать, замурны́кать = 1. замурмота́ти (С. Аф.), замуркота́ти, замуркотї̈ти (С. Аф.), замру́кати. — Кицька замуркотала.

2. замуги́кати, захарама́ркати. — А він щось замугикав, та й пішов. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

Замурча́ть = загарча́ти, зага́ркати. — Пес сей мурий, він на Енея загарчав. Кот.

Заму́сливать, заму́слить, ся, замусо́лить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся. —

Заму́сленный = засли́нений.

Заму́сорить, ся = завали́ти, заки́дати (всяким грузом).

Замути́ть, ся = 1. замути́ти, закаламу́тити, ся, сколоти́ти. — Та налетїли гуси в далекого краю, та замутили (сколотили) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. зану́дити. — Занудило коло серця, закололо в боцї. К. Ш.

3. замути́ти, бу́чу зби́ти, ко́лоту наро́бити.

Замутнѣ́ть = замути́ти ся, закаламу́тити ся.

Заму́чивать, заму́чить, ся = заму́чувати (С. Аф.), заму́чити, ся, замордува́ти, ся, закатува́ти (С. Аф.). — На смерть закатували чоловіка. — Прийшли ксьондзи і розлили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розпяли. К. Ш.

Замучни́ть, ся = заборошни́ти, уборошни́ти, ся. (С. Ш.).

Замча́ть = замча́ти, заве́зти́ (далеко).

За́мша = за́мша (шкура оленя або лося, тонько вичинена). С. Жел. Пар.

Замша́рить, ся = скошла́тити, закошла́тити, покошла́тити, скошла́тї̈ти і т. і. — Щось сукно закошлатїло.

За́мшеникъ = замéшник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.
За́мшеный = за́мшовий.
Замши́ть, ся = 1. законопа́тити, зашпаглюва́ти, заби́ти мо́хом.
2. д. **Замша́рить, ся.**
Замыва́ть, замы́ть, ся = замива́ти, обмива́ти, зами́ти, обми́ти, ся.
Замы́згать = 1. зашмигля́ти, зашва́ндяти, засновиґа́ти, забі́гати, заметуши́ти ся.
2. заноси́ти, засмальцюва́ти, заяло́зити (одежу). — **Замы́зганный** = засмальцьо́ваний.
Замыка́ть = д. **Замкну́ть.**
Замыливать, замы́лить, ся = зами́лювати, зами́лити, ся.
За́мыселъ = за́мисл, замі́р (С. Л.), за́гад, за́ма́х (С. З.), намі́р, ду́мка. — Загад діло справує. н. пр. — Пропали всї його заміри.
Замы́слить, замышля́ть, ся = зами́слити, заду́мати, замі́рити ся, нава́жити ся, замишля́ти, заду́муваті, ся, ду́мати-гада́ти, заміря́ти ся, нава́жувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.
Замыслова́тый, то = метикува́тий, узлува́тий (С. Ш.), вига́дливий, стіпни́й, зда́тний на ви́гадки, му́дрий, хи́трий; го́стрий; хи́тро, му́дро, узлува́то; го́стро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлувате. н. пр.
Замыта́рить = 1. д. **Замоше́нничать.**
2. мота́ти, переводи́ти, ци́ндрити, манта́чити, гайнува́ти (почать).
Замыта́рничать = д. **Замоше́нничать.**
Замы́ть = д. **Замыва́ть.**
Замыча́ть = заму́кати, замуги́кати, (про бугаїв) — забутї́ти, (дуже) — заревти́. — Чогось там корова замукала — Бугай бутить. Мап.
Замы́чка = 1. замика́ння.
2. за́сувка, за́щіпка. С. Аф. — Просунув паличку та й одкинув защіпку і одпер двері.
3. кля́пка, хлипо́к, хлипе́ць, хли́павка (в смокові).
Замышля́ть = д. **Замы́слить.**
Замѣливать, замѣли́ть, ся = затира́ти або запи́сувати крейдою.
Замѣ́на, замѣ́нъ = замі́на, замі́н. — **Въ замѣ́нъ** = в замі́ну, замі́сць, намі́сць. — Я став замісць його.
Замѣни́ть, замѣня́ть, ся = заміни́ти, заміня́ти, ся; заступи́ти, заступа́ти.
Замѣси́ть, замѣ́шивать, ся = заміси́ти, (про тісто) — учини́ти, вчини́ти, замі́сювати, ся, учиня́ти. — На чужий коровай очей не поривай, а свій учиняй. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учиняла. н. п.
Замѣ́ска = замі́шування, замі́с.
Замѣсти́ть, замѣща́ть = замісти́ти, заміща́ти; заступи́ти, заступа́ти.
Замѣ́съ = 1. д. **Замѣ́ска.**
2. замі́с. — Як стало на росчину, стане й на заміс. н. пр.
3. за́па́рка (борошно, запарене окропом, для собак).
Замѣ́та = замі́та, знак, призна́ка, примі́та, примі́тка, прикме́та. С. З. — Це ви примітки в книжечку записуєте? Кр.
Замѣ́тить, замѣча́ть = 1. замі́тити, помі́тити, позначи́ти, прикмі́тити, назначи́ти, заміча́ти, поміча́ти, значи́ти, прикміча́ти, назнача́ти. — Позначив усї дубки, що має рубати — **Замѣ́тить на би́ркѣ** = накарбува́ти, закарбува́ти.
2. завва́жити, постерегти́, спостерегти́, наба́чити, нагля́нути, нагляді́ти, помі́тити, доба́чити, призна́чити, завважа́ти, постерега́ти, нагляда́ти, поміча́ти, добача́ти і т. д. — Вони постерігши зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостеріг в неї хоч яку небудь прихильність. — Я вже давно добачаю, що тут щось не добре. С. Л. — Багатого, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не добачають. К. Ш. — Старі люди помічали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не призначиш. Чайч. — Ходив по лїсу, та й пагледїв яму. н. к.
3. зува́жити, ви́значити, ви́казати, ви́мовити, зав(у)важа́ти, визнача́ти, ви́ка́зувати, вимовля́ти. — Почав виказувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всї непорядки.
Замѣ́тливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.
Замѣ́тливый = ува́жний, ува́жли́вий, уня́тливий. С. Ш.
Замѣ́тный, но = зна́чний, ви́дний, примі́тний, прикме́тний, помі́тний, зна́ти, знать, ви́дно, прикмі́тно, зна́чно, в замі́ту. — Хапнув, аж пальцї знать. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Мінї се не в заміту. — О так самому собі не в заміту він дійшов до... Кр.
Замѣча́ніе = 1. замі́та, ува́га (С. Л. Ш.).
2. вимо́ва, докі́р.

Замѣча́тельность = 1. д. **Замѣтливость.** 2. зна́чність, ва́жність.

Замѣча́тельный, но = 1. д. **Замѣтливый.** 2. значни́й, знамени́тий, знакоми́тий, ва́жний, ва́ртий ува́ги, знамени́то, ва́рто ува́ги, ціка́во. — Глянь на герб сей знаменитий (З стародав. вірші). — Цікаво, що багато де-які тварі заздалегідь чують бурю.

Замѣча́ть = д. **Замѣтить.**

Замѣша́тельство = 1. д. **Безпоря́докъ.** 2. заміша́ння (С. З.), замятня́ (С. Л.), су́мяття (С. Л.), сумятня́.

Замѣша́ть, замѣшивать = 1. зміша́ти, змішува́ти. 2. заплу́тати, вплу́тати, заплу́тувати, вплу́тувати. — Його заплутали в се діло.

Замѣшивать, ся = 1. д. **Замѣси́ть, ся.** 2. д. **Замѣша́ть.** 3. вплу́тувати ся, втруча́ти ся, встрява́ти. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В тиї їх справи не мають втручати ся. С. З. 4. збива́ти ся. — Він збив ся з пантелику.

Замѣшкать, замѣшкивать, ся = забарі́ти, ся, зага́яти, ся, заба́вити, ся, барі́ти, ся, забаря́ти, ся, га́яти, ся, зага́ювати, ся, забавля́ти, ся. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лїсї забарилась, чи ти, доле, в полї опізнилась. н. п. — Час до дому, час — забарили нас н. п. (Пр. д. ще під сл. **Замѣдливать**).

Замѣща́ть = д. **Замѣсти́ть.**

Замѣще́ніе = заміще́ння.

Замя́кнуть = мя́кшати, мня́кшати (почать).

За́мять = д. **За́меть.**

Замя́ть, ся = д. **Замина́ть, ся.**

Замяу́кать = заня́вкати, занявча́ти. — Кицька занявкала.

Занавѣ́сить, занавѣшивать = заві́сити, заві́шувати, запну́ти, запясти́, запина́ти. С. Аф. — Запни вікно хусткою. С. Аф.

Занавѣ́ска, за́навѣсъ = заві́са, запо́н, запо́на, опо́на. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х.

Напра́сно = да́рма́, ду́рно, даре́мне, надаре́мно, ма́рно. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Зана́шивать, заноси́ть = зано́шувати, зата́скувати, засмальцьо́вувати, заялозю́вати, заноси́ти, затаска́ти, засмальцюва́ти, заяло́вити (одежу).

Занево́лю = по нево́лї.

Занегодова́ть = заре́мствувати.

Занемога́ть, занемо́чь, ся = занеду́жувати, занеду́жати, засла́бнути, захорува́ти. (Д. **Заболѣть**.

Занести́, зане́сть, ся, заноси́ть, ся = 1. зане́сти́, зано́сити. — По дорозї заніс. — Ой пішов милий за лїс, чорнії брови заніс. н. п. 2. замі́рити ся, підня́ти ру́ку, заміря́ти ся, підніма́ти ру́ку. — Він замірив ся (підняв руку) і трохи не вдарив його. 3. заси́пати, замести́, заки́дати, засипа́ти, заміта́ти, закида́ти. — Стежки всї замело снїгом. — Не їдь, козаченьку, низом, — закидана доріженька хмизом. н. п.

Заниза́ть, зани́зывать = заниза́ти, зани́зувати.

Занима́ніе = позича́ння.

Занима́тельный, но = займа́ючий, зама́нистий, ціка́вий. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занима́ть, заня́ть = 1. позича́ти, визича́ти, пози́чити, ви́зичити, бра́ти, взя́ти в пози́ку, на́ бір. — Не позичай у сусїда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позича́ти, а до багатого ніко́ли. н. пр. 2. переййма́ти, переня́ти. — Він цю звичку перейняв од панів. 3. займа́ти, осяга́ти, заляга́ти, осїда́ти, посїда́ти, заня́ти, осягти́, поня́ти, залягти́, осїсти, (порожнє місце в якій посудині) — запоро́жнювати, запорожни́ти. — Вода поняла всю долину. — Зайняв Гуня займанщину. К. Д. — Осягати під левади вольні займанщини. К. Д. — Татарський берег Славутицї осїло козацтво. К. Кр. — Не залягай мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві кабани усе поле залягли. (н. з. — туман). 4. зверта́ти ува́гу, ціка́вити. 5. розважа́ти, забавля́ти, ба́вити, розва́жити, заба́вити. — Поливайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дївчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Занима́етъ духъ** = дух захо́плює.

Занима́ться, заня́ться = 1. займа́ти ся, заня́ти ся, працюва́ти над чим, (вівчарством) — вівчарюва́ти, гайдарюва́ти, (писарством) — писарюва́ти, (ремеством) — ремесникува́ти, (рибальством) — риба́льчити, (римарством) — римарюва́ти, (скотарством) — скотарюва́ти, (торгами) — крамарюва́ти, купцюва́ти, (шитвом)

— швачкува́ти, (шаповальством) — шапова́лити, (шевством) — шевцюва́ти, (учительством) — учителюва́ти і т. д. — Вам добре: не займаетесь хлїборобством, то й нема нїякої перепони. Кр. — **Занима́ться съ любо́вью** = коха́ти ся. — В дорогу не вдавай ся, а в хазяйстві кохай ся. н. пр. — Хто в псах кохаєть ся, сам їм рівняєть ся. я. пр.

2. займа́ти ся, загоря́ти ся, запаля́ти ся, заня́ти ся, загорі́ти ся, запали́ти ся. (Д. під сл. **Загора́ться**). — **Заря́ занима́ется** = сьвіта́є, на сьвіт благословля́єть ся, сїрі́є. — Мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословлять ся. Греб.

За́ново = на́ново. — **За́ново отдѣ́лывать** = нови́ти, поновля́ти.

Зано́гтица, Saranitium = во́лос (С. Аф. З. Л.), занї́гтиця (С. Жел.). — Волос виливати. С. З.

Зано́за = 1. ска́лка (С. Л.), ска́бка (С. З.), заска́ба (С. З.), ске́пка (С. Л.), заска́лка, де́рево, шпи́чка. — Загнав дерево, — треба випяти скабку.

2. жаль, біль, жаль се́рця, бо́лість (сердечна).

Занози́ть, ся = ска́лити, заскали́ти (С. Л), заска́бити, ся (С. Аф. З.), заскепи́ти (С. Л.), загна́ти де́рево, шпи́чку. — Ноги собі скалить, а чоботи на кию посить. н. пр.

Зано́зистый = супере́чливий і д. **Задо́рливый.**

Зано́зка, рос. Festuca L. = вівсю́к, Festuca elatior L. = мітли́ця, F. ovina L. = топконі́г. С. Ан.

Заноси́ть = д. **Занести́.**

Заноси́ться = пиша́ти ся, гордї́ти, чва́нити ся, бундю́чити ся, пиндю́чити ся.

Зано́сный = запе́сений. — **Зано́сная боле́знь** = по́шесть, пові́тря.

Зано́счивость = пиха́, чвань. — Злидні без пихи не живуть. н. пр. — Хоч денежка в кармані, та на сто рублїв чвані. н. пр.

Зано́счивый = 1. пи́шний, пиха́тий, чванли́вий, чванькува́тий, чванько, пиндю́чний, пиндю́чливий.

2. д. **Задо́рливый.**

Зано́съ = 1. анат. Mola uterina s. carnea = ви́брудок, ви́порток, ма́тошний клубо́к.

2. завірю́ха, мете́лиця (Д. **Вьюга**).

3. заме́т. — Усяке село буває в заметї. н. пр.

Заночева́ть = заночува́ти, підночува́ти, переночува́ти.

Зану́кать = зану́кати, зано́кати, заньо́кати. — Та не нукай, бо не поїдеш. н. пр.

Заныва́ть, заны́ть = занива́ти, замлїва́ти, зани́ти, замлї́ти.

Заныря́ть = пурина́ти, пірна́ти (почать).

Занѣ́житься = розні́жити ся, розмані́жити ся.

Занѣмѣ́ть = зані́міти; зате́рпнути. — Болю не чую нїякого, не мов усе тїло затерпло. Фр.

Заня́тіе = 1. позича́ння, по́зичка. — Позичання грошей.

2. перейма́ння.

3. заї́мка, за́йманка, опанова́ння.

4. дї́ло, робо́та, по́рання, по́ранка. — У його багато дїла. — Випемо, куме, всякеє дїло, випємо, куме, та й в понеділок. —

Заня́тіе мастерство́мъ = майструва́ння, **З. торго́влею** = крамарюва́ння і т. д.

Заня́то́й, за́нятъ = 1. пози́чений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр. — **Занято́е** = пози́чене, по́зичка, винува́те, ви́нне. — Що винне — віддати повинно. н. пр.

2. заняти́й, за дїлом, за робо́тою.

Заня́ть, ся = д. **Занима́ть, ся.**

Зао́блачить = захма́рити.

Зао́блачный = надхма́рний, понадхма́рний, позахма́рний. — Нехай в раю, в святім надхмарнім тім краю я пристановище знайду. Пч. — Що попроходила всї цензорські митарства, як понадхмарного, так і хмарно́го царства. К. Д. Ж.

Заобыка́ть, заобы́кнуть = звика́ти, привика́ти, призвича́юватись, зви́кнути, приви́кнути, призвича́їтись. — Ой хоч не привикла, та треба привикати. н. п. — Призвичаюсь до недолї, що один на сьвітї, як билина в чистім полї, останусь тужити. Ос.

Заобы́клый = зви́клий. С. Л.

Заодно́ = д. **Заеди́но.**

Зао́ра́ть = 1. заора́ти.

2. загука́ти, зарепетува́ти, загаласува́ти.

Зао́ръ = обні́жок.

Зао́стривать, заостря́ть, заостри́ть = заго́стрювати, загостри́ти.

Зао́строкъ = шпи́ль, наконе́чник (загострений кінець).

Зао́хать = зао́хати, зао́хкати, застогна́ти.

Заохо́тить, заохо́чивать, ся = 1. заохо́тити, під'охо́тити, підби́ти, заохо́чувати, під'охо́чувати, ся, підбива́ти (до чого).

2. заполюва́ти ся.

Зао́чно = за́ очі, поза́ очі (С. Л.), поза-

вíчно, взáочі. (С. Л.). — Хотїла, щоб її позавічно сватали. н. к. — Лають зá очі. С. Аф.

Заóчный = заóчний, завíчний, позавíчний.

Западáть, запáсть = 1. западáти, завáлюватись, запáсти, завали́ти ся. — Шукай за скринею, — може туди завалило ся. 2. засїдáти, залягáти, ховáти ся, притáювати ся, засїсти, залягти́, сховáти ся, заховáти ся, притаїти ся. — Частина козаків засїла в лїсї, і зразу кинулась несподївано на Турків. — **Заяцъ запáлъ** = зáєць притаївся.
3. захóдити, сїдáти, лягáти, ховáти ся (про сьвітила небесні) — зайти́, сїсти, лягти́, сховáти ся, заховáти ся. — Сонце починає захóдити, сїдáти. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Дорóга запáла снѣгомъ** = дорóга заси́пана (заки́дана, заби́та) снїгом. — **Дѣло запáло** = пропáло дїло. — **Запáла ему́ ко мнѣ дорóга** = вже ж йому́ до мéне не ходи́ти, вже йому́ зарослá стéжка до мéне. — **И слухъ запáлъ** = і чу́тки не мáє. — **Водá запáла** = водá збувáє. — **Онъ крѣпко запáлъ** = охля́в, змарнїв, запепáв він ду́же. — **Гдѣ ты запáлъ?** = дé ти пропадáв?

Западнóй = чатови́й (той, що на засїдах, на чатах).

Зáпадный = захíдний. — Західний вітер.

Западня́ = пáстка (С. З.), лабéти (С. З.), хáпка, самотря́ска, западня́ (С. Аф. З. Л.), ступи́ця, (на вовків) — вовківня́ (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по пастцї. н. пр. — Піймав ся в лабети. н. пр.

Зáпадъ = зáхід. (С. З. Л.). — Захід сонця. С. З. — Як підеш на захід сонця. — Вітер з заходу.

Запáздывать, запоздáть = запíзнювати ся (С. Аф.), пізни́ти ся (С. Л.), опізня́ти ся, спізня́ти ся, бари́ти ся (С. Л.), запізни́ти ся (С. Аф.), опізни́ти ся, спізни́ти ся, загáяти ся, забари́ти ся. — Де ж ти, доню, забарила ся, що з вечера запізнила ся? п. п. — Я молода спізнила ся — лиха доля зустріла ся. п. п.

Запáивать, запая́ть = заливáти (ростопленим металом), залютóвувати, зали́ти, залютовáти. (С. Аф.).

Запáивать, запои́ть = напóювати, обпóювати, роспóювати, напоїти і т. д. — Обпоїв коня. — Роспоїв мого чоловіка.

Запáйка = залютовáння. (**Запáйкою** зветь ся теж — місце залютоване і сама річ, що вживаєть ся для залютовання).

Запáкостить, запáкощивать, ся = запаску́дити, запогáнити, забрудни́ти, запаску́жувати, запогáнювати, забрудня́ти, ся.

Запáкощеніе = запаску́жування.

Запáлзываніе = залїзáння, залáзіння. (Чайч.).

Запáлзывать, заползáть, заползти́, запóлзть = залїзáти, залáзити, залїзти, улáзити, улїзти.

Запáливать, запали́ть = запáлювати, підпáлювати, запали́ти, підпали́ти.

Запáлъ = 1. запáл (у гармати місце, де кладеть ся порох).
2. зáпал, охвáт, підпáл (у коня, д. **Зажóга 2**).

Запáлывать, заполóть = запóлювати, заполóти (починать полоти).

Запáльчивость = зáпал, óпал. — Він се з'опалу так зробив.

Запáльчивый, во = палки́й (С. З.), запальни́й, пальóний, завзя́тий (С. Л.), пáлко, в зáпалом, з óпалом.

Запаля́ть = д. **Запáливать.**

Запáмятовать, запáмятывать = забу́ти, запамятáти, забувáти, ся. — Не знав, так забув ся. н. пр.

Зáпанъ = хвáртух.

Запáривать, запáрить = запáрювати, запáрити.

Запáрывать, запорóть, ся = 1. розпóрювати, порóти, ся (почать).
2. забивáти, засїкáти, заби́ти, засїкти, закатувáти (С. Аф.).

Запасáть, ся, запасти́, ся = запасáти, припасáти, напасáти, настачáти, запасти́, ся, призапáситись, настáчити, ся, (про одежу) — насправля́ти. — На вас не напасеш ся. — Призапáсилась, щоб було на довго. Чайч. — Хіба на вас настачи ся?

Запáсливый = запáсистий, запасни́й. (С. Аф.).

Запаснáя = комíрка, хи́жа, хи́жка. (С. З.).

Запаснóй = запасни́й, припасни́й, поклaдни́й.

Запасти́, ся = д. **Зáпасáть, ся.**

Запáсть = д. **Западáть.**

Запáсъ = запáс, припáс, поклáд. — Запас біди не чинить. н. пр. — **Въ запáсъ** = про запáс. — Прийшов Спас, держи рукавиці про запас. н. пр.

Запáхиваніе = орáння, óранка, зaóрювання.

*

Запа́хивать, запаха́ть, ся = зао́рювати, заора́ти, ся; заволо́чувати, заскоро́жувати. (Д. **Забора́нивать**).

Запа́хивать, запахну́ть, ся = 1. загорта́ти, загорну́ти, ся, запина́ти, запну́ти, ся. (С. Аф.). — Чого ти розкрив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.
2. загорта́ти, загріба́ти, заміта́ти, загорну́ти, загребти́, замести́, ся. — Загортать пшеницю. С Аф. — Замети сьміття під припічок.

Запа́хнуть = запа́хнути, запа́хти. С. Аф.

За́пахъ = за́пах (С. Аф.), дух (С. Л.), пах, па́хощі. (С. З.) — **Издава́ть за́пахъ** = па́хнути, пахтїти (С. З.), пашіти.

Запа́чкать, запа́чкивать, ся = закаля́ти, покаля́ти, забру́дити, вма́зати, умасти́тити, зама́зати, заму́рзати, ся, (валяючи) уваля́ти, вкача́ти, поваля́ти, (салом, жиром) — заяло́зити, засмальцюва́ти, (калом) — запаску́дити, запога́нити, загидити, (рідкою грязею) — задри́пати, ся, забрьо́хати, ся, закалю́жити, ся, захво́йдати ся, (ванною) — уванни́ти ся, (хлїбом) — похлїби́ти, (помиями) — запоми́йнити; каля́ти, зака́лювати, ся і т. д. — Хто в болото лїзе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млинї хоч рукава умастить. н. пр. — Похлїбив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задрипала ся? —
Запа́чканный = зака́ляний, пока́ляний, зама́заний, заяло́зений, засмальцьо́ваний, запаску́жений, задри́паний і т. д.

Запа́шка = 1. о́ранка (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землї пішло під оранку.
2. забрювання, волочі́ння.

Запа́шникъ = борона́.

Запашно́й = опо́листий. С. З. — Свита ополиста.

Запая́ть = д. **Запа́ивать.**

Запека́нка = запі́канка; варе́на, варену́ха.

Запека́ть, ся = запіка́ти, ся.

Запере́ть, запира́ть, ся = 1. запе́рти, замкну́ти, зачини́ти, ся, запира́ти, замика́ти, зачиня́ти, ся, (на за́щіпку) — защіпну́ти, защіпа́ти. — Запер двері. — Зачинив ся в хатї.
2. запе́рти ся, затя́ти ся, відпе́рти ся, запре́тити ся, запира́ти ся, відпира́ти ся. — Затяв ся, що не він, та й годї. — Він запретивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперха́ть = запи́рхати.

Запестри́ть = замере́жити (С. Л.), запестри́ти.

Запестрѣ́ть = зарябі́ти, запестрі́ти, ся. — Вигін запестрів ся від худоби, котру гнали на пашу. Фр.

Запеча́литься = зажури́ти ся, засмути́ти ся, засумува́ти, затужи́ти. С. З. Л. — Зажурилась Украї́на, що нїгде ся дїти, витоптала орда кіньми маленькії дїти. н. п. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долї вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопцїв у некрути, а як списали та попарували, як голубя в парцї, засмутилась Украї́на, як сонечко в хмарцї. н. п.

Запеча́тать = запеча́тати.

Запечатлѣва́ть, ся, запечатлѣ́ть, ся = вража́ти, дава́ти ся, да́ти ся в знаки́, врі́зувати ся, врі́зати ся в го́лову, в память, запамята́ти. — Слова його врізались мінї в голову і з думки не йдуть.

Запе́чекъ = за́пічок, закапе́лок. С. Аф.

Запе́чь, ся = запекти́, ся, (про губи, від спеки) — засма́гнути, посма́гнути. — **Запе́кшіеся гу́би** = сма́жні, пересма́глі уста́. — Ой дай, дївко, води пити, смажні уста окропити. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменю. О. Мор.

Запива́ть, запи́ть = запива́ти, запи́ти; залива́ти, в горі́лку вкида́ти ся. — Після тиї тарані так погано в ротї, але запив наливкою, то й нїчого. — Він щось здорово став в горілку вкидати ся. — Він знову запив.

Запиво́ха = пяни́ця, пія́ка, опія́ка, пяню́га.

Запи́ливать, запили́ть, ся = запи́лювати, надпи́лювати, запили́ти, надпили́ти, ся.

Запилика́ть = зацигикати, (про пташенят) — зацьвірі́нькати, зацьвірінча́ти, запискоті́ти, запища́ти. — О, знову він на своїй скрипцї зацигикав.

Запи́лка = запи́лювання, надпи́лювання.

Запина́ть, запя́ть, запну́ть = перечепля́ти, підчепля́ти, перечепи́ти, підчепи́ти. — Перечепив його, той упав.

Запина́ться, запя́ться, запну́ться = 1. зачепа́ти ся, зачепля́ти ся, зачепи́ти ся. — Зачепив ся за пень, та й стояв цілий день н. пр. — Зачепив ся за поріг, тай упав.
2. запина́ти ся, запну́ти ся (в речах).

Запи́нка = запи́на. — **Врётъ безъ запи́нки** = бре́ше і не огляда́є ся.

Запира́ть, ся = д. **Запере́ть.**

Запи́рка = за́сувка (що засуваєть ся), за́щіпка (що защіпаєть ся).

Запирова́ть, ся = загуля́ти, ся, забенкетува́ти, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записа́ть, запи́сывать, ся = записа́ти, вписа́ти, дописа́ти, ся, запи́сувати, впи́сувати, допи́сувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей грунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Допитав ся до того, аж голова болить.

Запи́ска = 1. запи́сування, впи́сування.
2. за́писка. С. Аф.
3. писýлька (С. Л.), цидýлка, картка (С. Л.). — **Запи́ски** = за́писи, за́писки, збірник; днéвник, де́нник.

Записно́й = 1. записни́й. — Записна книжка.
2. звісни́й, я́вний; завзя́тий.

Запи́счикъ, чица, запи́сыватель, ница = запи́сувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

За́пись = за́пис. С. З. — До запису руки наші підписали. С. З. — Котрий то запис посилаю. Л. В. — **Мирова́я за́пись** = мирова́. — Підписали мирову. — **Запрода́жная з.** = запрода́жна. — **Ря́дная з.** = вінови́й за́пис. — Той запис віновий до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣ́львая з.** дільчи́й лист. — На часті поділили і на то листи дільчиї росписали. Ст. Л.

Запи́ть = д. **Запива́ть.**

Запиха́ть, запи́хивать, ся = запха́ти, запхну́ти, засу́нути, вбга́ти, запиха́ти, ся, впиха́ти, ся, засува́ти, ся. С. Аф. З. Л.

Запища́ть = запища́ти, запискотіти.

Запла́вить, заплавля́ть = зали́ти, залива́ти (оливом або що).

За́плавь = за́плавень, зага́тка.

Запла́кать = запла́кати, (голосно) — заголоси́ти, затужи́ти, (гірко) — зарида́ти, (дуже сильно) — заквили́ти, (комічно) — зарю́мати, зарю́мсати.

Запла́та = 1. запла́та, віддя́ка. — Оце тобі, Грицю, такая заплата — з чотирьох дощок темная хата. н. п.
2. ла́та, ла́тка. — На свиті стільки лат, як на селі хат. н. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. н. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплата́ть = залата́ти, полата́ти, налата́ти, прилата́ти, наки́нути ла́тку, (багато чи багатьох) — облата́ти, позала́тувати, пообла́тувати. — Ні пришити, ані прилатати. н. пр. — Треба залатати дірку.

Заплати́ть, запла́чивать = 1. д. **Заплата́ть.**
2. заплати́ти, запла́чувати, (недоїмки) — оплати́ти ся, (більше як слід) — проплати́ти ся, переплати́ти.

Запла́тка = д. **Запла́та 2.**

Запла́тникъ, ца = обі́дранець, ка, голодра́нець, голодра́бець, обша́рпанець, ка. (Д. **Голы́шъ**).

Запла́тываніе = лата́ння, зала́тування.

Заплаче́ніе = 1. запла́та, платі́ж, відда́ча (довгу.).
2. лата́ння, зала́тування.

Запла́чивать = д. **Заплати́ть.**

Заплева́ть, заплёвывать = заплюва́ти, запльо́вувати.

Заплеска́ть, заплéскивать, ся = 1. запле́ска́ти, запле́скувати. — Заплескав у долоні.
2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлюпоста́ти, захлюпота́ти, ся, (одежу) — задри́пати, забрьо́хати, затіпати, ся, захльо́стати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвиля почала захлюпувати човен. — Липи захлюпотали у горшку. н. к. — Коні в воді захлюпостали. н. о.

За́плески = плю́скання (хвиль об берег).

Запле́сть, заплета́ть, ся = заплести́, заплі́та́ти, ся. — **Заплета́ть ного́ю** = зачіпля́ти ся.

Запле́сться = 1. д. **Запле́сть.**
2. заві́яти ся, замандрува́ти, забрести́, заби́ти ся. — Десь завіяв ся, що вже давно і чутки про його не має.

Заплётка = 1. запліта́ння.
2. кісни́к, ви́плітка. (Под.). — Забажала гиря кісничків. н. пр.

Запле́тникъ = д. **Заплётка 2.**

Запле́чный = той, що за плечи́ма. — **Запле́чный ма́стеръ** = кат, поб. — катю́га.

Запли́са, рос. Solanum Dulcamara L. = во́вчі ягоди, гли́стник, глистя́к, надти́нник, паслі́н, пасльо́н. С. Ан.

Запло́та = 1. пліт, поро́н.
2. гре́бля.

Заплутова́ть = зашахрува́ти, моше́ничати, шахрува́ти, шати́рити (почать).

Заплутова́ться = зашахрува́ти ся, намоска́лити ся, розшахрува́ти ся, розмоше́ничати ся. — Намоскалив ся так, що с під живого пяти ріже. н. пр.

Заплыва́ть, заплы́ть = 1. запилива́ти, запливти́, запливсти́, запли́нути. — За-

плив далеко, що й не видно.

2. забива́ти ся, затя́гувати ся, заму́лювати ся, забити ся, зату́лити ся. — Ставок замулив ся, криниця забила ся — треба чистити. — **Заплываю́тъ чернила** = чорни́ло розхо́дить ся. — **Заплыва́ть жи́ромъ** = запливати са́лом, гла́дшати.

Заплѣни́ть = заполони́ти (С. Л.), в поло́н, в нево́лю, у бран забра́ти. — Чи їх порубано, чи у бран забрано? н. д.

Заплѣснѣвѣлый, заплѣснѣлый = цьвілий, плїснявий.

Заплѣснѣвѣть, заплѣснѣть = зацьвісти́ (С. Аф.), заплїсня́віти, поснидїти. — Цьвіллю зацьвіла. К. Ш.

Заплѣши́вѣть = залисїти, лисїти (почать).

Заплюсньe, анат. Tarsus = пя́тка.

Заплясать, запля́сывать, ся = затанцюва́ти, зата́ньчити, затанцьо́вувати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробляти танцюванням).

За́пникъ, рос. Phlomis Herba Venti L. і P. pungens Wild = залїзня́к, коза́цький залїзня́к, перекотипо́ле. С. Ан.

Запну́ть, ся = д. **Запина́ть, ся.**

Заповѣдать, заповѣдовать, заповѣдывать = наказа́ти, загада́ти, звелїти, нака́зувати, зага́дувати (С. Аф.), велїти.

Заповѣдно́й = зака́заний, заборо́нений. — **Заповѣдно́й лѣсъ** = заказни́к, заказний, цїли́нний лїс.

За́повѣдь = за́повідь (С. Аф.), нака́з, приказа́ння. — Православні християне, послухайте приказання, що нам пан Бог приказує, дїла наші заказує. н. п.

Запо́длинно = спра́вдї, спра́вжки, наспра́вжки, напе́вне, запевне.

Заподо́зрить = підо́зрити, зазо́рити (С. Л.). — Підозрили вони, що він краде, тай давай доглядати. п. о. — **Заподо́зрѣнный** = підо́зрений, зазо́рений (С. Л.).

Заподряди́ть, заподряжа́ть = підряди́ти, домо́вити, підряжа́ти, домовля́ти.

Запо́дчивать = обгодува́ти, запо́штувати, (напитками) — зачастува́ти, начастува́ти, напоїти.

Запо́ецъ = піяка, пяни́ця.

Запозда́лый = пізнїй, спізнїлий, запізнїлий.

Запозда́ть = д. **Запа́здывать.**

Запо́й = запи́й.

Запои́ть = 1. упоїти, начастува́ти, напоїти.

2. опоїти. — Опоїв коня.

Запола́скивать, заполоска́ть = заполїскувати, замива́ти, заполоска́ти, зами́ти.

Заполза́ть = д. **Запа́лзывать.**

Запо́лзать = ла́зити (почать). — Дитина вже почала лазити.

Заполони́ть = д. **Заплѣни́ть.**

Запо́мнить = 1. забу́ти. — Не знав, та й забув. н. пр.

2. запамята́ти. — **Запо́мнилъ хорошо́** = добре мінї в тямки вбило ся. Кр.

За́понка = шпо́нька. С. З. Л. Пав.

За́понъ = хва́ртух.

Запонь = д. **За́плавь.**

Запопа́сть = засту́кати. — В шинку його застукали.

Запора́шивать, запороши́ть = запоро́шувати, запороши́ти. — Не дивись високо, бо запорошиш око. н. пр.

Запо́рка = д. **Запи́рка.**

Запоро́жецъ = запоро́жець, низо́вець, сїчови́к.

Запоро́жный = запоро́жський.

Запоро́жье = запоро́жжя.

Запоро́ть, ся = д. **Запа́рывать, ся.**

За́портокъ = д. **Бо́лтень 2** і **Дохле́цъ.**

Запорха́ть = запу́рхати.

Запо́ръ = 1. за́сув. — **На запо́рѣ, подъ запо́ромъ** = на замку́, під замко́м, на за́суві. — Двері на засуві. — Багато у його добра на видноцї і під замками.

2. за́креп, (у коней) — че́мер.

Запости́ться = запости́ти, ся, запісникува́ти.

Запо́стничать = запостува́ти.

Запотѣть = спітнїти.

Започива́ть, ся, започи́ть = засипа́ти, ся, засипа́ти ся, заснути, спочива́ти, спочи́ти.

Запошива́ть, запоши́ть = зашива́ти, зашити.

Заправи́ло = верхово́д, верхово́да, орударь.

Запра́вить, запра́вливать, заправля́ть = 1. запра́вити, впра́вити, заправля́ти, вправля́ти. — Звихнув ногу, але йому зараз же вправили. — Заправ щабель у драбину. С. Аф.

2. ору́дувати, верхово́дити, пе́ред вести́. — З того часу, як почав сей старшина орудувати... — Він уже давно у нас верховодить.

3. (про страву, на пр. салом) — зате́рти, затовкти́, (сметаною) — забіли́ти, (засмажкою) — засма́жити.

Запра́здничать, ся, запра́здновать, ся = запразникува́ти, запра́знувати, засвяткувати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запра́шивать, запроси́ть = 1. пра́вити, заправля́ти, запра́вити, заги́лювати, загили́ти, закерува́ти. — Править таку ціну, що ні приступу. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що пу. — Загилив цілого карбованця.
2. заклика́ти, запро́шувати, закли́кати, запроси́ти. — На могорич закликає, та пє, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.
3. запи́тувати, запита́ти.

Запрети́тельный = заборо́нний.

Запрети́ть, запреща́ть = заборони́ти, заказа́ти, борони́ти, забороня́ти, зака́зувати. — Рученьки звязала, гулять заказала. п. п. — Хоч позволив Хан на пісках новим кошем, та заказав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі боронію? С. Аф.

Запре́тный = зака́заний, заказни́й, заборо́нений. — Позичающему грошей на ігру заказану вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадо Єви, знаходив ласощі на заказному древі. К. Д. Ж.

Запре́тъ = заборо́на, зака́з (С. Ж.), запре́т. — От він і положив на їх запрет, що не будуть вже пакості людям робити. п. к.

Запре́чь, ся = запрягти́, ся. — Запріг до плуга волів.

Запреща́ть, запреще́ніе = д. **Запрети́ть, Запре́тъ.**

Запреще́нный = д. **Запре́тный.**

Заприм́ѣта = прикме́та, призна́ка, знак.

Заприм́ѣтить = д. **Замѣ́тить.**

Заприм́ѣтливый = д. **Замѣ́тливый.**

Запродава́ть = запродава́ти.

Запроки́дывать, запроки́нуть, ся = відхиля́ти, захиля́ти (назад), закида́ти, одкида́ти, відхили́ти ся, захили́ти, ся, заки́нути, ся, одки́нути, ся.

Запропасти́ться = пропа́сти, поді́ти ся, запапасти́ти ся, заподі́ти ся. — В черницях запапастило ся добро. К. Ш.

Запроси́ть = д. **Запра́шивать.**

За́просто = про́сто, по́просту.

Запро́съ = 1. запра́ва. С. Л. — **Запро́съ въ карма́нъ не лѣ́зеть,** н. пр = запра́ва лиха не чи́пить, п. пр.
2. запита́ння. — Не знаю, що йому й казати на таке запитання.

Запроти́виться = пруча́ти ся, змага́ти ся, опира́ти ся, опина́ти ся (почати). — Стали його вести, почав він опинати ся.

Запру́да = 1. зага́чування.
2. гре́бля, га́тка. — Тиха вода греблю рве. н. пр.

Запруди́ть, запружа́ть, запру́живать = загати́ти, затамува́ти (С. Л.), зага́чувати. — Ніхто не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай затамує. п. п.

Запруже́ніе = зага́чування.

Запры́гать, запры́гивать = запли́гати, заскака́ти, застриба́ти, запли́гувати.

Запры́скать, запры́скивать = забри́зькати, забри́зькувати.

Запрѣва́ть, запрѣ́ть = запріва́ти, запрі́ти.

Запряга́ть, ся = запряга́ти, ся, упряга́ти, ся. (С. Ш.).

Запря́дать = д. **Запры́гать.**

Запряда́ть, запря́дывать, запря́сть = 1. запряда́ти, запря́сти́. (Починати прясти і заробляти).
2. впряда́ти, впря́сти.

Запря́жка = запряга́ння.

Запря́сть = д. **Запряда́ть.**

Запря́тать, запря́тывать, ся = захова́ти, схова́ти, захо́вувати, ся, хова́ти, ся. — Спасибі в кишені не заховаєш. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колючий терен тай сховала ся. н. п. — Вона його побояла ся, у комірку заховала ся. н п. — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьміє ся. К. Ш. — Нема ні тьми, ні схованки такої, щоб заховавсь ледачий з своїм ділом К. II. — **Запря́тать в тюрьму́** = засади́ти, посади́ти, запрото́рити, запакува́ти в тюрму́.

Запуга́ть, запу́гивать, ся = заляка́ти, настраща́ти, вжахну́ти, ляка́ти, страща́ти, жаха́ти, ся, ля́ку, жа́ху, страху́ завда́ти, завдава́ти, (криком) — загрі́мати, затю́кати. — Не лякай, бо не злякаюсь. — Загрімав дитину. Кр.

Запу́ганный = заля́каний, поло́ханий, ля́каний, тороплé́ний. — Вид якийсь заляканий. Фр. — Обернув залякані очі на... Фр. — Полоханий заєць і пенька боїть ся. н. пр. — Що ти дивиш ся, мов торопленпй?

Запу́гиваніе = ляка́ння (С. Л.), жаха́ння, по́страх. — Не вірте жадним ляхівським пострахам. К. З. о Ю. Р.

Запу́дривать, запу́дрить = запоро́шувати, запороши́ти (пудрою).

Запужа́ть, ся = д. **Запуга́ть, ся.**

Запуза́тѣть = д. **Забере́менѣть.**

Запускáть, запустúть = 1. гнáти, погнáти. — Погнав коней навзаводи.
2. закладáти, засóвувати, заклáсти, засýнути.
3. забивáти, забúти. — Забив гвіздок у стіну.
4. занехáювати, недбáти, залишáти, занехáяти, занедбáти, залишúти (про болість) — задáвнювати, задáвнити. — Нехай, та нехай, та й зовсім занехаєш. н. пр.
5, спускáти, спустúти (про вязанку).
6. заквáшувати, заквáсити.

Зáпускъ, у виразі: **Бѣгать въ зáпуски** = бігати на вúпередки, наввúпередки, на взáводи. — Побіжим на випередки. — С парубками літати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С

Запустѣлый = спустілий, глухúй, пустúй. — **Запустѣлый домъ** = пýстка. — Хата стоїть пусткою.

Запустѣть = спустіти, вúлюдніти.

Запустѣніе = пýстка. — Як жінка померла, то й хата його пусткою оддає. С. Л.

Запýтать, запýтывать, ся = 1. заплýтати, заплýтувати, ся. — Заплутав нитки.
2. зашнурувáти, ушнурувáти, зашнурóвувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували віз мотузами. Чайч.
3. у(в)плýтати, у(в)клýтувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запушáть, запушúть, ся = 1. покривáти, покрити пýхом.
2. зашéрхнути, примéрхнути, úнеєм взя́ти ся. — Вода в ставу тільки що примерхла.
2. застебнóвувати, застебнувáти, обшивáти, обшúти (край одежі).

Запущáть = д. **Запускáть.**

Запущéніе = занедбáння, занехáяння.

Запыживать, запыжúть = забивáти, забúти клéйтух, клúнтух. С. З. — Погано забив клейтух, від того погано й стріляє рушниця.

Запылáть = запалáти, (дуже сильно) — запалахкотіти.

Запыливать, запылúть, ся = запúлювати, пúлом припадáти, запорóшувати, запилúти, ся, запорошúти, ся, пúлом, пóрохом припáсти. — Та вже ж моє біле личенько запилило ся. н. п. — Уже ж моя постіленька пилочком припала. н. п. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — Коні в їх потомлені, одежа й тороки позапилювані. К. Ч. Р.

Запылúть = запалúти ся, розпалúти ся, скипіти. — Розпалив ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скипить..

Запытáть, запытывать = замордувáти, закатувáти (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыхáться = засáпáти ся, задúхати ся, захáкати ся, захéкати ся. — Біг, аж засапав ся. — Прибіг Меркурій засапáв ся, в три ряди піт з нього котив. Кот. — Захакав ся бігши так, що й слова не вимовить. Чайч. — Захекав ся, наче віл в борозні. н. пр. — „Цуцу!“ сказав Рябкові тут Явтух; „цуцу!“ задихавшись, мов з його перло дух. Гул. Ар.

Запыхтѣть = засопти́, забухтіти. — Коли чую, щось засопіло. — Забухтіла машина. Чайч.

Зáпья травá, рос. Phlomis tuberosa L. = медовúк, медовнúк, печýй-вітер, сúняча бáбка. С. Ан.

Запѣвáла, запѣвáла, запѣвáльщикъ = засьпівач.

Запѣвáть, запѣть = засьпівувати, запівáти, засьпівáти, запіти; затягáти, затягти́. — Мав вилупитись чорт, та півні засьпівали, уродив ся чоловік. н. пр. — Ой піду я до гаю, засьпіваю що знаю. н. п. — Вийди, Іванку, засьпівай нам весняпку. н. п. — Засьпівав би, — був голосок, та позички з'їли. К. Ш. — Як засьпіває, то аж плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано кури запіли. н. п. — А ну, другої затягай! — Нехай він засьпівує, а я буду підтягати. — **Другóе запѣлъ** = úншої сьпівá, засьпівáв. — Тепер уже він иншої сьпіва, як побачив, що не так.

Запѣвъ = зáсьпів.

Запѣнивать, запѣнить, ся = запінювати, запінити, ся, зашумувáти (С. Аф.), шýмом укрúти ся. (Чайч.). — Запінилось синє море. К. Ш. — Зашумувала горілка.

Запѣстовать = запéстити, розпéстити.

Запѣть = д **Запѣвáть.**

Запя́стье = 1. анат. Carpus — 1. плéсно (частина руки між локтем і долонею).
2. д. **Браслéтъ.**
3, чóхла, мн. чóхли. — Рукава в сорочці ще добрі, та тільки чохли повистрьопувались.

Запятáя = кóма, ковúка. — Не минайте ані титли, ніже тиї коми, все розберіть, та й спитайте тоді себе: що ми? К. Ш.

Запя́тки = задóк (у екипажів). — Він закрив хвартух і скочив на задок.

Запятнáть, запя́тнывать, ся = 1. запля́-

ми́ти (С. З.), попля́ми́ти, закаля́ти, пля́ми́ти, ся.
2. заклейни́ти, затаврува́ти, клейни́ти, таврува́ти, ся. — Він свої вівці заклейнив.
3. сплямува́ти, очорни́ти, обмо́вити, закаля́ти честь, сплямо́вувати, чорни́ти, обмовля́ти, каля́ти честь. — Оце ж її збещещено, сплямовано К. Б.

Запя́токъ = задо́к (у обувя), каблу́к, (спідня частина) — закаблу́к. — Задки у чобіт покривили ся. — Закаблукам лиха дам (танцюючи), достанеть си й передам. н. п.

Запя́чивать, запя́тить = запиха́ти, засува́ти, запхну́ти, засу́нути.

Запя́чиваться = задкува́ти. — Кінь задкує.

Зарабо́тать, ся, зарабо́тывать, ся = 1. зароби́ти, запрацюва́ти, надба́ти, придба́ти, затала́нити, (тяжко) — загорюва́ти, (пряжою) — запря́сти, (колядуванням) — заколядува́ти, наколядува́ти, (бабуванням) — заба́бити, наба́бити і т. д., зарobля́ти, запраць́овувати, затала́нювати, запряда́ти і т. д. — Літом і мале заробить. н. пр. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливає. н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти загорюєш, то все прогайнуєш, а що заталаниш, музики наймаєш. н. п. — Запряла пучками та надбала ручками. н. пр. — Наколядували повну торбу.
2. зароби́ти ся, нароби́ти ся, запрацюва́ти ся, заробля́ти ся, запраць́овувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Зарабо́танный** = заро́блений, запраць́ований.

Зарабо́тка = заробі́ток, зарі́бок, надба́нок. — Сей рік був добрий заробіток. — Щож маєш робити, коли зарібку не має. — **Тамъ хоро́шая зарабо́тка** = там до́брі заробі́тки, там заробі́тошно. Хар. Чайч. — **И́щущій зарабо́тки, иду́щій на зарабо́тку** = заробітча́нин.

Зарабо́тный = заробі́тний, зарі́бний.

Зарабо́тывать, ся = д. **Зарабо́тать, ся.**

Зара́внивать, заравня́ть, ся = рівня́ти, вирі́внювати, зарівня́ти, ви́рівняти, ся. — Загадує, щоб шляхи рівняли. К. Х.

Зара́доваться = зраді́ти.

Заража́ть, ся, зарази́ть, ся = заража́ти, зара́жувати, ся; зарази́ти, ся, (коростою) — коро́стявіти, (паршами) — парши́віти. — **Зарази́ться ба́рствомъ** = попаніти, попа́ньчити ся.

Зара́за = зара́за, пові́тря, по́шесть. — Єжели би в монастирі повітря постало, можна отдалити ся з монастиря. Б. Н. — Та не тільки од халери, од усякої пошесті мужиків мре більше, ніж панів. Про холеру.

Зарази́тельность = зарадли́вість.

Зарази́тельный = зара́зливий, чіпки́й. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть

За́разъ = ра́зом, враз, від ра́зу, зра́зу. — Разом поробили все діло.

Зара́нивать, зарони́ть, ся = ґуби́ти, заґубля́ти, закида́ти, зако́чувати, впуска́ти, загуби́ти, заки́нути, закоти́ти, впусти́ти, ся. — Куди воно закинулось? — Мабуть десь загубилось або закотилось.

Зара́но, зара́нѣе = за́годя, завчасу, загоди́ну, заздалегі́дь. (Пр. д. **Заблаговре́менно**).

Зарапортова́ться = забреха́ти ся.

Зараста́ть, зарости́ = 1. зароста́ти, зарости́. — Садок заріс бурьяном.
2. заго́юватись, затя́гуватись, зажива́ти, заго́їти ся, затягти́ ся, зажи́ти. — Рана загоїлась. — Рана загоїть ся, зле слово — ніко́ли. н. пр.

Зардѣ́лый = почервонілий.

Зардѣ́ть, ся = почервоні́ти, зачервоні́ти, ся (С. Л.), зашарити ся (С. Л.), заня́ти ся, (від сорому) — раків спекти́. — Яблука трохи зачервоніли. — Почервонів, аж зашарив ся.

За́рево = промі́ття (Харьк. Зап. Чайченко), луна́ (С. З.). — Базарь горить, а на море луна йде, пан отаман козаченьків до дому веде. н. п. — То під ясне небо луна забігає, а димом по полю клубками качає. н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий" в Правді за 1891 р.).

Заревѣ́ть = 1. заревти́, ревну́ти. — Ревнули воли у новім ярмі. н. п.
2. зарю́мати, зарю́мсати, заревти́, зарепетува́ти.

Зарека́ться, заре́чься = заріка́ти ся, заректи́ ся. — Ти землю їв — зарікавсь. Номис.

Зарепортова́ться = д. **Зарапортова́ться.**

Заржа́вина = иржа́, ржа. С. Л.

Заржа́вѣлый = иржа́вий.

Заржа́вѣть = заржа́віти, заиржа́віти. — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків н. п.

Заржа́ть = заіржа́ти.

За́ри = 1. жада́ння, жадо́ба, жага́.
2. за́пал, завзя́ття.

За́риться = 1. ла́ситись, ква́питись, зїха́ти, зазїха́ти, па́сти́ о́чі. — Ласить ся,

як кіт на сало. н. пр. — Не квап ся проти невода рибу ловити. н. пр. — Своє з'їв та й на моє зїхаєш. — На чуже не зазїхай... н. пр. — І все ті очі заздрісні на сирові пасе. Стар. Байки.

2. розпаля́ти ся.

За́ркій = д. **Зави́дливый** і **Задо́рливый**.

Зарни́ца = блискави́ця, лискави́ця, мигу́шка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

За́рный = зо́ряний.

Зо́ровня́ть = д. **Зара́внивать**.

Зароди́ть, зарожда́ть, ся = зароди́ти, ся; закони́ти, ся, зача́ти, ся; заклю́нути ся, заро́жувати, ся, заро́джувати ся (С. Аф.), законя́ти ся, зачина́ти ся, закльо́вувати ся, (про рослини це) — кільчи́ти ся, завя́зувати ся, розпу́кувати ся, пуска́ти кільця, па́рістки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законяєть ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давнє якє лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашнє, задавлене, знов заворушилось, чи ще тільки заклюнулось? К. Ш. — Виноград кільчить ся. — Верба розпукуєть ся.

Заро́дъ = 1. д. **Заро́дышъ**.

2. стіг, ски́рда, ски́рта (сїна або хлїба).

Заро́дышъ = за́родок, зача́ток, за́кон, зажи́вок, (в рослинах) — кі́льця, о́чко (С. Пар.), за́вязок, пу́пянок. — Там його й за́кону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудяк, але заживок є. Кіев. Кр. — Жито вже в кільцях. — **Яйцо́ съ заро́дышемъ** = заро́джене, зарожене яйце́. С. Аф.

Зарожа́ться, зарожда́ть, ся = д. **Зароди́ть, ся**. — **Зарождённый** = заро́джений. С. Аф.

Заро́къ = зарі́к, зарі́ка́ння (Лев.), обрі́к. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Зарони́ть = д. **Зара́нивать**.

Заропта́ть = заре́мствувати, нарі́ка́ти (почать).

Заро́слина = буряни́, чагарі́, чагарни́к, кущі́. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. н. п. — Тодї Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лїсах повтїкали. н. д. — Сховав ся десь у бурянах.

Зароста́ть = д. **Зараста́ть**. — **Заро́сшій** = заро́слий, (бурянами) — бурянува́тий. — Степок бурянуватий.

Зарта́чиваться, зарта́читься = упира́ти ся, баскали́чити ся, нарови́ти ся, упе́рти ся, знарови́ти ся, забаскали́чити ся (Греб.), затя́ти ся.

Заруба́ть, заруби́ть = 1. руба́ти (почать). — Почали ліс рубати.

2. зару́блювати (С. Аф.), підру́блювати, заруби́ти, підруби́ти. — Попідрублювала собі сорочки. Чайч.

3. закарбува́ти, заруба́ти, (зазначити карбом).

Зарубе́жный = загряни́шний, закордо́ний.

Зару́бина, зару́бка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зару́бливать = д. **Заруба́ть**.

Зару́бъ = са́жалка, са́жавка (С. З.), рибни́к. (С. Пар.),

Заруга́ть, ся = зала́яти, ся, поча́ти ла́яти ся.

Зарука́вье = д. **Брасле́тъ**.

Заруми́ниться = 1. зачервоні́ти, ся. — Яблука зачервоніли ся. Чайч.

2. підпекти́ ся, запекти́ ся (про тїсто).

Заруша́ть = зава́лювати, засипа́ти, обва́лювати, розва́лювати, руйнува́ти.

Зарыва́ть, зары́ть, ся = зарива́ти, зако́пувати, закида́ти, загрі́ба́ти, загорта́ти, зари́ти, ся, закопа́ти, ся і т. д. — Закопати падло в землю. — Закидай хоч сьміттям оці ямки. — Кури позагрібали усе, що посходило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыга́ть = блюва́ти (почать).

Зарыда́ть = зарида́ти, заголоси́ти.

Зарыка́ть = заревти́, загарча́ти.

Зары́скать = забі́гати, загаса́ти, зани́кати, заснува́ти, ганя́ти, гаса́ти (почать).

Зары́скаться = забі́гати ся, загаса́ти ся, заметуши́ти ся.

Зары́ть = д. **Зарыва́ть**.

Зарыча́ть = загарча́ти, загарі́кати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарѣ́зать, зарѣ́зывать, ся = зарі́зати, зарі́зувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарѣзви́ться = 1. запустува́ти, жирува́ти, вибри́кувати, жартува́ти (почать).

2. розжирува́ти ся, розжартува́ти ся, розпустува́ти ся. — Розжартувались так, що й не спиниш.

Зарѣ́зка = за́рубка (С. Аф.), карб (С. З).

Зарѣ́зъ = зарі́з. — Там Татари полон ділять. . на заріз людей ведуть. н. п.

Зарѣ́зывать = д **Зарѣ́зать**.

Зарѣ́чный = зарі́чний, забере́жний, тогобі́чний, тогобо́цький (С. Ш.), про людей — зарі́ча́нин, ка (С. Аф.), зарі́ча́нський, тогобоча́нин, тогобоча́нка (С. Ш.). — На вечерниці приходили і зарічани. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарѣ́чье = зарі́ччя. С. Аф.

Зарю́мить = зарю́мати, зарю́мсати.

Зарябі́ть, зарябѣ́ть = зарябі́ти. С. Аф.

Заря́ = 1. зоря́, сьвіта́ння, до́сьвіток. **У'тренная заря́** = ра́ння, ранішня, сьвітова́ зоря́, зірни́ця. — Чому не ляжеш, не спочинеш, зірниця сходить, подивись! К. Ш. (Д. під сл. **Авро́ра**). — **Вече́рняя заря́** = вечі́рня, вечіро́ва зоря́. (Д. під сл. **Вене́ра**). — **На зарѣ́** = у до́сьвіта. — У досьвіта встав я — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне сьвітло сяє. К. Д. — **Ни свѣ́тъ, ни заря́** = ра́но в ра́нці, ду́же ра́но. — **Заря́ занима́ется** = д. **Занима́ться 2.**

2. рос Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L. = любисток, люби́ста. С. Ан.

Заряди́ть, заряжа́ть = 1. наби́ти, набива́ти. — Самопали набивайте, гострих шабель добувайте. п. Мазепи. — **Заря́женный** = наби́тий. — З набитим огнистим оружом. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за границю, надибали на степу набиту рушницю. Руд.

2. учаща́ти (С. Ш.), уна́дитись (С. Ш.), зана́дитись. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Унадив сп, як свиня в моркву. н. пр.

Заря́дъ = набо́й, набі́й. С. З. Л. — У ладівниці ні однісінького набою. н. п.

Заряжа́ніе = набива́ння.

Заряжа́ть = д. **Заряди́ть 1.**

Заса́да = за́сіди, за́сідка, за́сідки; ча́та, зало́га. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два иноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідає.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. п. о. — Гей їхали козаки з залоги. н. п. — І коло Умани часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завоювали. Л. С. — **Быть въ заса́дѣ** = засіда́ти, чатува́ти. С. З. — **Око́нчить заса́ду** = перечатува́ти. — Ой не літай утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити н. п. — Чатує на мене. С. З.

Засади́ть, заса́живать = 1. засади́ти, посади́ти, розсади́ти, заса́жувати, розса́жувати, позаса́жувати, порозса́жувати. — Засадив усі грядки огірками. — Розсажує розсаду. — Усю леваду вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби.

2. заби́ти, забива́ти. — Забив палю. — Позабивай оці кілочки. Чайч.

3. засади́ти, посади́ти, заса́жувати, сажа́ти. — Засадив його за роботу.

Заса́дный = чато́вий.

Заса́дъ = зава́лка, гу́ля, ґу́ля.

Заса́живать = д. **Засади́ть.**

Заса́ливать, заса́лить, ся = заса́лювати, засмальцьо́вувати, заяло́зювати, заса́лити, ся і т. д.

Заса́ливать, засоли́ть, ся = засо́лювати, почина́ть соли́ти, засоли́ти, ся.

Засалютова́ть = ясува́ти, я́су воздава́ти (почать) С. З.

Засамово́льничать = засваво́лити, засамово́льствувати.

Засанда́ливать, засанда́лить = закра́шувати, закра́сити бразолі́єю.

Засапѣ́ть = засопти́.

Заса́ривать, засори́ть, ся = засьмі́чувати, засьмі́тювати, ся (сьміттям), запоро́шувати (порохом), заму́лювати, ся (мулом), забива́ти, ся (чим иншим), засьміти́ти, ся, запороши́ти, ся і т. д. — Засьмітив хату. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забила ся.

Заса́сывать, засоса́ть, ся = 1. засиса́ти, засо́сувати, засмо́ктувати, засоса́ти, засмокта́ти, ся.

2. втяга́ти, затяга́ти, втягти́, затягти́, ся. — Тванюка так і втягує (затягає) колеса.

Засва́тать, ся = засва́тати, ся, заручи́ти, ся. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. н. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. пр. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербѣ́ть, ся = засвербі́ти, зачу́хати, ся. — Де засвербить, там і почухаєш. н. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверка́ть = забли́скати, замиготі́ти.

Засве́рливать, засверли́ть, ся = засве́рдлювати, засве́рдлити, ся.

Засвидѣ́тельствованіе = засьві́дчення, посьві́дчення, сьвідо́цтво.

Засвидѣ́тельствовать = засьві́дчити, посьві́дчити, ви́сьвідчити (С. Л.), присьві́дчити. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посьвідчить перед Богом церква, наша мати. Котл. — **Засвидѣ́тельствовать актъ** = у книги заве́сти.

Засвирѣ́пствовать, засвирѣ́пѣть = залютува́ти.

Засвистáть = засвистáти. — Засвистали козаченьки в поход опівночі. н. п.

Засвистѣ́ть = засвистіти.

Засвоевóльничать = д. **Засамовóльничать.**

Засвѣти́ть, ся, засвѣчáть, ся, засвѣ́чивать, ся = засьвіти́ти, ся, посьвіти́ти, запали́ти, ся, заня́ти ся, сьвіну́ти, засьві́чувати, ся, запáлювати, ся, займáти ся. — Колись і в наше віконце засьвітить сонце. н пр. — Запали сьвічку. — Засьвіти лямпадку. — Очі у вовка заняли ся, як дві сьвічки. Чайч. — Мов сьвіт йому сьвінув. н. пр. — День сьвіне́. Пч. — Всї сьвічки вже посьвічено. Чайч.

За́свѣтло = за сóнця, зави́дна, пóки ще не смéркло. — Виїхали ще за сонця.

Засвѣтлѣ́ть, ся = засьвітлїти, ся, заяснїти, засїрїти, на сьвіт заня́ти ся, благослови́ти ся. — Здалека щось заяснїло. — На двóрі вже засїріло. — Ось нічка утекла, мов стало розсьвітать, мов почало на сьвіт благословлять ся Гр.

Засвѣчáть, засвѣ́чивать = д. **Засвѣти́ть, ся.**

Засвѣ́чиваніе = засьвічування, запáлювання.

Засдавáться, засдáться = помиля́ти ся, збивáти ся (роздаючи карти).

Засеквестровáть = поцїнувáти, одібрáти на скáрб, в казну́. — Його хутір давно вже одібрано в казну.

Засели́ть, заселя́ть, ся = засели́ти, осели́ти, осади́ти, залюдни́ти, залюднїти, заселя́ти, оселя́ти, ся, осáжувати, залю́днювати, ся. — Дуже скоро залюднив ся сей хутір, а чи давно тут було всього дві хати. — Позалюднювали ся наші степи не скоро. Чайч. — Як залюднїла Україна, як забагатїли державці, що пішли од осадчих, то завелась неправда по Вкраїнї. Р. Г. — Наш край людьми осадили. Скоропадський С. З.

Засемени́ть = задріботїти (С. Аф.), задробцювáти. — Дивлюсь і той старий коло неї задробцював.

Засидѣ́ться, заси́живаться = заси́дїти ся, заси́жувати ся. — **Засидѣ́ться въ гостя́хъ** = загостювáти ся. — **Засидѣ́ться въ дѣ́вкахъ** = заси́дїти ся дївкою.

Заси́нивать, засини́ть, ся = заси́нювати, засини́ти, ся.

Засинѣ́ться = засинїти. — Засинїли по над Дніпром високі могили. К Ш

Заси́пнуть = охри́пнути, захри́пнути, похри́пнути, охри́пти. — Усї похрипли. — — Куди вже мінї сьпівати, коли так охрип.

Засипѣ́ть = захрипїти.

Засія́ть = зася́яти, зася́ти (С. Аф.), засїя́ти, заяснїти. — Уміраючи, дивив ся, як сонечко сяє. К. Ш. — Заяснїла срібною смугою річка. Чайч.

Заскáбливать, заскобли́ть, ся = заскромáжувати, заскрібáти, заскромáдити, заскребти́, ся.

Заскакáть, заскáкивать = 1. заскакáти, заплигáти, застрибáти, заскóкувати і т. д.

2. запобігти, запобігáти (ласки).

Заскалозу́бить = сьміяти ся, насьміхáти ти ся, глуми́ти ся, глузувáти (почать).

Заскверни́ть, ся = запогáнити, запаску́дити, закаля́ти, ся. — Гарна господиня! — запоганила горщика, не мивши. Чайч.

Заскверносло́вить = лихослóвити (почать).

Заскобли́ть = д. **Заскáбливать.**

Заскользи́ть = закóвзати ся, заскóвзати ся, засóвгати ся.

Заскóрбнуть = зашкару́біти, зашкару́бнути, закоржáвіти.

Заскóрблый = зашкáрублий, зашкарубілий, шкарупкий, шкару́плий.

Заскорбѣ́ть = д. **Запечáлить ся.**

Заскорóмничать = заскорóмити ся.

За́скору́знуть = д **Заскóрбнуть.**

Заскочи́ть = д. **Заскáкивать.**

Заскрежетáть = заскреготáти, заскреготїти. — Заскреготів він зубами. Чайч.

Заскрипѣ́ть = заскрипїти, скри́пнути, зарипїти, зари́пати, рипну́ти.

Заскря́жничать = заскупи́ти ся, заскупердя́жити ся.

Заскупи́ться = заскупи́ти ся.

Заскучáть = заскучáти, зану́дити ся, занудьгувáти.

Заслáнивать, заслоня́ть, заслони́ть, ся = затуля́ти, закривáти, заслоня́ти, затули́ти, закри́ти, заслони́ти ся, (сьвіт) — зáступати. — Заслони піч. — Позатуляй вікна. — Здрастуйте! Не застуйте. н. пр.

Засласти́ть, заслáщивать = підсолоди́ти, підсолóжувати.

Засли́нивать, засли́нить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся. — Ач як заслинило сорочку.

Заслони́ть = д. **Заслáнивать.**

Заслóнка, заслóнъ = зáслїнка (С. Аф.), зáслон, зату́ла, зату́лка. — Затулка в грубі. Кр. — **Открыть заслóнку** = відслони́ти, відтули́ти.

Заслоня́ть, ся = д. **Заслáнивать.**

Заслоня́ться = завéштатись, заяйкати,

засновиґа́ти, тиня́ти ся, туля́ти ся, хиля́ти ся, блука́ти, шве́ндяти (почать або довго).

Заслу́га = заслу́га, ви́слуга. — Котузї по заслузї. н. пр.

Заслу́живать, заслужи́ть = заслу́жувати, вислу́жувати, зарobля́ти, заживáти, заслужи́ти, ви́служити, заробúти, зажúти. — Хто за віру умірає, той собі царство заробляє н. пр. — Він заробив собі добру память. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоньки зажити, гей зібрав військо, військо запорожське, та й пішов Орду бити. н. п. — Та́, батько наш, зажив єси доброї слави. — **Заслу́женный** = заслу́жений, ви́служений, заро́блений. — **Заслу́женное** = заслу́га. — Мари вкрили червоною китайкою, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуже́нный** = заслу́жений. — **Онъ заслу́живаетъ того** = він варт того́, він заробúв, заслужúв.

Заслу́шать, заслу́шивать, ся = розібра́ти, розбіра́ти, ся. — Його діло вчора розбірало ся в суді.

Заслу́шиваться = заслу́хувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслы́шать = зачу́ти, почу́ти, вчу́ти, учу́ти, перечу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. — А як сеє дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — Перечула через люди, що мій милий в гості буде. н. п.

Заслѣпи́ть, ся, заслѣпля́ть, ся = заслїпи́ти, заслїпля́ти, ся. — Заслїпило йому щастя очі. Чайч.

Заслю́нивать, заслю́нить, ся = д. **Заслинивать.**

Засма́ливать, засмоли́ть, ся = засмо́лювати, обсмо́лювати, зашмаро́вувати, засмоли́ти, обсмоли́ти, зашмарува́ти, ся. — Дай мінї смоли засмолити човен. — Зашмарували ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодпіраєш.

Засма́ркивать, засморка́ть, ся = зашма́ркувати, засо́плювати, завіскрювати, зашмарка́ти, засопли́ти, завіскри́ти, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позавіскрювали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходить, нікому бідолашного й витерти.

Засма́тривать = загляда́ти, зазира́ти, (туди й сюди) — ни́кати (шукаючи) — ни́шпорити. — Ставок в низу сяє, а у його місячонько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де ще наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Никає скрізь по всім куткам.

Засма́триваться, засмотрѣ́ться = задивля́ти ся, вигляда́ти ся, загляда́ти ся, задиви́ти ся, заглядїти ся, па́сти очі́. — Коли ж часом задивиш ся на краси дівочі. Аф — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядатись. К. Д. — А він так на нїй і пасе очі.

Засмердѣ́ть = засмердїти.

Засмоли́ть, ся = д. **Засма́ливать.**

Засморка́ть, ся = д. **Засма́ркивать.**

Засмотрѣ́ться = д. **Засма́триваться.**

Засмуглѣ́ть = загорі́ти, засмали́ти ся, засмугля́віти.

Засмѣя́ть = засьміяти, обсьміяти, висьміяти. — Чужі люди її засьміють. К. Ш. — Він такий: усїх пообсьміює. Чайч.

Засмѣя́ться = засьміяти ся, (голосно) — зареготáти ся.

Заснова́ть = 1. заснува́ти.
2. завештати ся, зашмигля́ти, зани́кати, засновиґа́ти.

Заснурова́ть, заснуро́вывать, ся = зашнурова́ти, зашнуро́вувати, ся.

Засну́ть, засыпа́ть = засну́ти, посну́ти, позасипа́ти. — Наслав на конюхів сон і вони поснули смертельно. н. к.

Засова́ть, засо́вывать, ся = засува́ти, засо́вувати, всо́вувати, ся, (під що небудь) — підсува́ти, підсо́вувати, ся. — Засунув руку в кишеню. — Підсунув скриню під ліжко.

Засова́ться = заметуши́ти ся, заклопота́ти ся.

Засо́въ = за́сув, за́сувка. — Двері на засуві.

Засо́вѣститься = засоро́мити ся. — Чого се ти так засоромилась, мов на сватанні? Чайч.

Засо́ливать = д. **Заса́ливать, засоли́ть.**

Засолоди́ть = засолоди́ти.

Засолонѣ́ть = просолі́ти. — Огірки вже просолїли.

Засо́лъ = розсíл, ропа́.

Засопли́вить, ся = д. **Засма́ркивать.**

Засопли́вѣть = зашма́ркати ся, засопли́віти.

Засопѣ́ть = засопти́.

Засо́ривать, засори́ть, ся = д. **Заса́ривать, ся.**

Засоса́ть, ся = д. **Заса́сывать, ся.**

Засо́съ = боло́то, багно́, багню́ка, твань, твання́ка (С. Ш.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму маточину загрузли. — **Цѣлова́ться въ засо́съ** = дуже міцно цілува́ти ся (наче смокчучи губи).

Засо́хлый = зсо́хлий, сухи́й, засо́хлий.

Засо́хнуть, засыха́ть = засо́хнути, засхну́ти, посхну́ти, засиха́ти, со́хнути,

— Загинеш... мов ряст весною у ночі; засхнеш... К. Ш. — Земля без дощу посхла. Б. Г.

Заспа́ть, ся = заспа́ти, ся. — **Заспа́ть младе́нца** = приспа́ти. — Як би була зпала, у колисці б задушила, під серцем приспала б. К. Ш.

Заспеси́виться, заспеси́вѣть = заго́рдіти, запиша́ти ся, зачва́нити ся, запиндю́чити ся. — І геть то честію такою запишав ся. Гр.

Заспо́рить = заспо́рити, засвари́ти ся, засперечáти ся, завести́ ся. — Завели ся, засперечали ся пі за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. п. пр.

Заспѣши́ть = захапа́ти ся, захвата́ти ся, заква́пити ся, замото́рити ся. — Дуже замоторив сн, як у школу йти. Чайч. — Захапав ся так у дорогу, що й сокиру забув.

Засрамосло́вить = д. **Заскверносло́вить.**

Зассо́риться = засвари́ти ся, завести́ ся, загри́зти ся.

Заста́ва = заста́ва (С. Жел.), рога́тка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — ца́рина. С. З. — На царипу збіратись, череду стрічати. п. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть сп — коло́ворот, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зоветь ся — ца́ринний).

Застава́ть, заста́ть = застава́ти, заста́ти. — **Заста́ть враспло́хъ** = засту́кати, спітка́ти (С. З.). — Він тільки у садок уліз — тут його й застукали. Чайч.

Заста́вить, заста́вливать, заставля́ть = заста́вити, застанови́ти, загороди́ти, заста́влювати, заставля́ти, застановля́ти, загоро́жувати. — Загородили дорогу возами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.

Заста́вить, заставля́ть = вси́лувати, приси́лувати, примево́лити, знево́лити, приму́сити, зму́сити, си́лувати, нево́лити, принево́лювати, прииму́шувати. — Убожество моє і старість силують мене швидче тебе заміж оддати Кот. — **Заста́вить молча́ть** = заці́пити, заци́цькати.

Заста́вка = за́ставка, засло́на, за́слінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла рипвою на млинове колесо. Чайч

Заста́вникъ = д. **Аманáть.**

Заста́вный = 1. заста́вний, ца́ринний. — (Д. **Заста́ва**).
2. заголо́вний. — Заголовні літери.

Заста́въ = д. **Заста́вка.**

Заста́ивать, застоя́ть = затри́мувати, заде́ржувати, бари́ти, га́яти, затри́мати, задержа́ти, забари́ти, зага́яти (кого на дорозі).

Заста́иваться, застоя́ться = засто́ювати ся, застоя́ти ся. — Військо застояло ся в таборі до зіми. — Кінь застояв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застояла ся.

Застана́вливать, застанови́ть, застановля́ть, ся = д **Заста́вить 1.**

Застарѣ́лый = застарі́лий, закоренї́лий, зада́внений. — Задавнена хвороба.

Застарѣ́ть, ся = застарі́ти ся, закорени́ти ся, зада́вити ся.

Заста́ть = д. **Застава́ть.**

Застега́ть = 1. застьо́бати, стьоба́ти (почать). — Застьо́бала ковдрю.
2. ви́бити, ви́парити, ви́шмагати, одшмага́ти, одбато́жити, оддюба́рити. — Одшмагали різками.

Застёгивать, застегну́ть, ся = застіба́ти, ся, застебну́ти, ся, защіпа́ти, ся, защіба́ти, ся, защібну́ти, защіпну́ти, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застїбай ся гарненько. — Защіпни чумарку на всї гаплички. — **Застё́гнутый** = засте́бнутий, заще́пнутий.

Застёжка = за́стіжка. С. Аф.

Застекли́ть = засклі́ти (С. Аф.), зашклі́ти, пос(ш)клі́ти, завести́ під скло́. — Скляр посклив вікна, засклив шахву, ще й патрети позаводив під скло. Чайч.

Застена́ть = застогна́ти.

Застепе́нничать = удава́ти з се́бе ста-те́чного (почать), в розмові — застарува́ти.

Застига́ть, засти́гнуть, засти́чь = засту́кувати, захо́плювати, засту́кати, захо́пити, спітка́ти. — Завірюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в коморі. — — З жонатими, з парубками пила та гуляла, поки лихо пе спіткало, поки не та стала. К. Ш. — **Засти́гнутый** = захо́плений, засту́каний.

Застила́ть, застла́ть, ся = сла́ти, застила́ти, застеля́ти, засла́ти, застели́ти, ся, (про кільки) — позастила́ти і т. д. — Застели ліжко. — Дим застеляє хмарами ясне небо. Лев.

Засти́лка = засте́люваяня.

За́стить = за́стувати (С. Аф.), застуна́ти. — Здрастуйте! Не застуйте. п. пр. — Одійди од вікна, пе заступай сьвіта.

Засти́чь = д. **Застига́ть.**

Застла́ть = д. **Застила́ть.**

Застóй = застíй, перестáнок (С. Л.), перéрва (С. Пар.).

Застóйный = 1. стоя́чий. — Вода стояча. 2. залежáлий, заваля́щий. — Заваляций крам.

Застóльный = застíльний. — Розговорились трапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонáть = застогнáти.

Засторáнивать, застороня́ть, засторони́ть, ся = загорóжувати, заставля́ти, загоpоди́ти, застáвити, ся, (про кільки) — позагорóжувати і т. д., (про сьвіт) — д. **Зáстить**.

Застоя́ться = д. **Застáиваться**.

Застрáнствовать = помандрувáти, пові́яти ся, піти́ в мáндри. — Пішла наша Оксана знову в мандри.

Застрáнствоваться = мандрувáти (багато, довго), загáяти ся, забари́ти ся в дорóзї.

Застрáстка = пóстрах (С. З.), пóстрáшка, зáстрашка. — Не вірте, братія наша, жадним таковим ляхівським пострахам. Острянниця. К. З. о Ю. Р.

Застраховáть, застрахóвывать = зас(ш)трахувати, зас(ш)трахóвувати.

Застращáть, застрáщивать = застрахáти (С. Аф.), залякáти, страхáти, зaля́кувати.

Застрáщиваніе = д. **Застрáстка**.

Застрекотáть = 1. заскрекотíти, заскреготíти. — Сорока па тину заскреготїла. Чайч. 2. зацокотїти, задрíботїти. (Д. **Говори́ть**).

Застригáть = стри́гти (починати).

Застрогáть = застругáти, (гемблем) — загемблювáти.

Застрóивать, застрóить, ся = забудóвувати, застрóювати, забудувáти, застрóїти, ся. (С. Аф.). — Замісць улиці майдан, і ніхто його не забудóвує. К. Ч. Р.

Застрýживать, застружи́ть, ся = застрýгувати, застругáти, (про кільки) — позастрýгувати.

Застру́иться = задзюрíти (С. Аф.), задзюрчáти (С. З.), задзюркотíти. — Тільки доконались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструпѣ́ть = заструпи́ти ся (С. Аф.), пострупíти (Чайч.).

Застрѣ́жка, бот. Sarmentum = вýсики, ýсики.

Застрѣ́ливать, застрѣли́ть, ся = застрéлювати, застрéлити, в(у)стрéлити, ся. (. Л.).

Застрѣ́льщикъ = салдáт в передовóму ві́йську, що починáє стріля́ти.

Застрѣля́ть = стріля́ти, пали́ти (почать).

Застрѣ́ха, застрѣ́хъ = стрíха. — Вилетів, як горобець з стріхи. н. пр.

Застрѣ́шина = піддáшшя. (С. З.). — Гучно, гучно у сьвітлиці батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашші вітають. К. Д.

Застря́пать = пóратись (почать). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застря́паться = запóрати ся.

Застýда = застýда. С. Аф.

Застуди́ть, застужáть, застýживать, ся = застуди́ти, захолоди́ти, застýжувати, ся (С. Аф.), захолóжувати, ся, (про кільки) — позастýжувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухикає. — Застудити, захолодити рибу, холодець.

Заступáть, заступи́ть, ся = 1. заступáти, заступи́ти, загорóжувати, загороди́ти. — Заступили, загородили дорогу. 2. заступáти, заступи́ти (замісць кого). — Благочинний кудись поїхав, то вже його заступає наш пан-отець. 3. заступáти ся (С. Аф.), оступáти ся, ставáти за кóго, обставáти, обороня́ти, заступи́ти ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Застýпникъ, ца = застýпник, ця, оборóнець, оборóнця (С. З. Ж.).

Застýпничество = застýна (С. Л.), оборóяа.

Зáступъ = зáступ (С. Аф.), рискáль. Подол., (місце, де ставати погою) — ступáк, (ручка) — заступíльно (С. Аф.).

Застучáть, ся = застýкати, застукотíти, загрю́кати, загрюкотíти, (дуже, але глухо) — загýпати, загéпати, забýхати, (ногами) — затýпати, затупотíти, (про віз) — заторохтíти, про серце) — законоти́ти ся, (про зуби) — зацокотíти, (сокирою) — зацю́кати.

Застывáть, засты́ть, ззсты́нуть = холóнути, застигáти, захолóнути (С. Л.), засти́гти, засти́гнути (С. Аф.).

Застыди́ться = засорóмити ся.

Засты́лый = засти́глий, ости́глий.

Застѣ́нивать, застѣни́ть = д. **Зáстить**.

Застѣ́нокъ = 1. мíсце, де в старовинý допи́тувано з катувáянм обвинувáченних людéй.

Застѣ́нчивость = несьмі́ливість, соромли́вість.

Застѣ́нчивый = несьмі́ливий, соромли́вий.

Застѣня́ть = д. **За́стить.**

Засуда́чить = суди́ти, гу́дити (почать).

Засуди́ть = засуди́ти, осуди́ти, присуди́ти.

Засуди́ться = запозива́ти ся, затяга́ти ся (С. Ш.), засуди́ти ся.

Засусти́ться = заклопота́ти ся, захапа́ти ся, заметуши́ти ся, забі́гати, зашве́(й)ндяти ся. — Ще не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всї. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то зашвиндяєш ся, то й забудеш. Кр.

Засупо́нить = затягти́ супо́ню.

Засу́сливать, засу́слить, ся = (слиною) — засли́нювати, засли́нити, ся, (салом то що) — засмальцьо́вувати, заяло́зювати, засмальцюва́ти, заяло́зити, ся, (про кількох) — позасли́нювати, ся і т. д.

Засу́ха = засу́ха (С. Аф. Л.), посу́ха (С. Л.), су́ша. — Така суша, що крий Боже — усе посхло.

Засуча́ть, засу́чивать, засучи́ть = 1. засу́кувати, засука́ти. — Засукала нитку. 2. засу́кувати, зака́чувати, засука́ти, закача́ти, (про кільки) — позасу́кувати. позака́чувати. — Позакачував рукава. — — По локоть руки засукав. Кот.

Засу́шивать, засуши́ть, ся = засу́шувати, засуши́ти, ся, (про кільки) — позасу́шувати, посуши́ти.

Засу́шина = суха́рь (на пр. хлїба), сушня́ (на пр. овочів) — Купила сушнї на узвар.

Засу́шка = засу́шування.

Засыла́ть, засла́ть, ся = засила́ти, висила́ти, запрова́жувати, засла́ти, ви́слати, запрова́дити, запе́кати, (про кілько́х) — позасила́ти і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засыла́ть свато́въ** = сла́ти, ся, присила́ти ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присиллай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміяв ся. н. п.

Засы́лка = зсила́ння; засила́ння.

Засы́льный = за́сланий, ви́сланий, по́сланий.

Засыпа́ть, ся, засну́ть = засипа́ти, ся, засну́ти. — **Засыпа́ть летарги́ческимъ сномъ** = обміра́ти. — Привели бабу, стару-престарезну, що недавно обмірала. п. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпа́ть, ся, засы́пать, ся = засипа́ти, ся, зава́лювати, ся, закида́ти, заси́пати, ся, завали́ти, ся, заки́дати. — Рівчак засипали землею. — Жито вже засипа́ють в засїки. — Завалили яму.

Засы́пка = засипа́ння, си́пання.

Засыха́ть, засо́хнуть = засиха́ти, засо́хти, засо́хнути.

Засѣва́ть, засѣ́ять, ся = засїва́ти, засї́яти, посї́яти, (багато) — позасїва́ти.

Засѣ́въ = сї́йба́, сївба́ (С. Л.), сї́янка. — Рання сїйба хоч не вродить, та з хлїба не зводить. н. пр.

Засѣда́ніе = засїда́яня.

Засѣда́тель = засїда́тель.

Засѣда́ть, засѣ́сть = засїда́ти, засї́сти. — Урядом міським зуполною лавою засїли ми. К. Ст. — Засїдали пани Перебийноса вбити н. п.

За́сѣка = 1. засї́ка (С. З.), сї́ча. 2. заказни́й лїс, заказни́к.

Засѣка́ть, засѣ́чь, ся = 1. сї́кти, па́рити, переза́ти, шпа́рити, пері́щити, пу́жити, бато́жити, шмага́ти, пі́жити, чухра́ти (почать, див. під сл **Бить**); засїка́ти, забива́ти, засї́кти, заби́ти (різками, батогами або що). — Його до смерти засїкли. 2. зару́бувати, заруба́ти, карбува́ти, закарбува́ти. 3. засїка́ти ся (С. Аф.), засї́кти ся, стрехува́ти ся (про коней, як вони зачіпають ногу об ногу).

Засѣ́сть = д. **Засѣда́ть.**

Засѣ́чь, ся = д. **Засѣка́ть, ся.**

Засѣ́ять = д. **Засѣва́ть.**

Татава́нить = затаба́нити. С. Ш. — Розігнав човен в саме латаття, та тодї вже давай табанити.

Затаври́ть = потаврува́ти. — Потаврували волів.

Зата́ивать, затаи́ть = прита́ювати, притаї́ти, зата́ювати, затаї́ти. (С. Аф.).

Зата́иваться, затаи́ться = хова́ти ся, захо́вувати ся, прита́ювати ся, таї́ти ся, захова́ти ся, притаї́ти ся.

Зата́лкивать, затолка́ть = зашто́вхувати, зашту́рхувати, зашто́вха́ти, зашту́рхати.

Затанцова́ть = танцюва́ти (почать).

Затанцова́ться = затанцюва́ти ся, зата́ньчити ся. — Затанцювали ся до сьвіту.

Зата́пливать, затопля́ть, затопи́ть, ся = 1. зато́плювати, затопля́ти, розто́плювати, розтопля́ти, підпа́лювати, запа́лювати, затопи́ти, ся і т. д., (про кільки) — позатопля́ти і т. д. — Уже люди обідають, а вона ще й не затопила. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.
2. топи́ти, зато́плювати, затопи́ти. — Затопить у річку. С. Аф.

Зата́птывать, затопта́ть, ся = зато́птувати, (про кільки) — позато́птувати, затопта́ти, ся. — Я заллю недолю дрібними сльозами, затопчу неволю босими ногами. К. Ш.

Затаска́ть, зата́скивать, ся = 1. заволокти́, затягти́, закри́ти, затараба́нити, затарга́нити, заволі́ка́ти, затяга́ти, ся і т. д., (про кільки) — позаволі́ка́ти, позатяга́ти і т. д. — Заволокли вівцю в кошару. — Затяг мене до шинку. — Кудись він затарганив мішок.
2. затаска́ти, заноси́ти, заяло́зити, засмальцюва́ти (одежу), зата́скувати, зано́шувати, заяло́зювати, засмальцьо́вувати, ся.

Зата́чивать, затача́ть, ся = зашива́ти, зала́тувати, заши́ти, залата́ти, ся, (про кільки) — позашива́ти, позала́тувати, ся. — Позалатувала усі дірки на сорочці. Чайч.

Зата́чивать, заточи́ть, ся = заго́стрювати, вито́чувати, загостри́ти, ви́точити, ся, (про кільки) — позаго́стрювати, повито́чувати, ся.

Зата́чка = 1. зашива́ння, зала́тування. 2. зашивка, ла́тка.

Затащи́ть = д. **Затаска́ть 1.**

Затащи́ться = зайти́, забрести́.

Зата́ять = та́нути (почать).

Затверди́ть, затве́рживать, ся = завчи́ти, ви́вчити, завча́ти, виу́чувати, ся.

Затвердѣва́ть, затвердѣ́ть = тве́рднути, тверді́ти, тверді́шати, тужа́віти, (висихаючи) — коржа́віти, (про шкуру) — шкару́бнути; затве́рднути, затверді́ти (С. Аф.), затужа́віти, закоржа́віти, зашкару́бнути. — Грязюка затужавіла. С. Аф. — Чоботи зашкару́бли.

Затвердѣ́лость, затвердѣ́ніе = затве́рдлість.

Затвори́ть, затворя́ть, ся = зачини́ти, зачиня́ти, ся, (про кільки) — позачиня́ти, ся. — Дома й хлів зачиняв, а тепер не хоче й хати. н. пр. — Ждала, ждала, ворітечка не зачиняла. н. п. — Та й комірочку зачиняла, та трьома замками замикала. н. п. — А діти в хаті позачиняли ся і дожидають матері. Чайч. — Ох либонь ми заблудили, не до свата приїхали: ворітечка позачинені, і дверечки позамикані. н. п. —

Затво́ренный = зачи́нений.

Затво́рка, затво́рокъ = за́сувка, за́вертка, за́щіпка. (С. Аф.).

Затво́рникъ = схи́мник, пусте́льник.

Затво́ръ = 1. д. **Затво́рка.**
2. ке́лія пусте́льникова.

Затворя́ть, ся = д. **Затвори́ть.**

Затека́ть, зате́чь = затіка́ти, затекти́; набуха́ти, набу́хнути, буча́віти, набуча́віти, (про тіло) — те́рпнути, сте́рпнути.

Затёкъ = о́пух, пу́хлина, пухля́тина.

Затемни́ть, затемня́ть, ся = затьми́ти, затемни́ти, затьма́рити, потьма́рити, ся, (небо) — захма́рити, ся, (память, розум) — заморо́чити, запа́морочити, затлуми́ти; темни́ти (С. Ш.), затемня́ти, тми́ти (С. Ш.), тьми́ти, тьма́рити, ся, заморо́чувати і т. д. — Насипали землї, що я вже не встану, оченьки затьмили, що й на сьвіт не гляну. н. п. — Та й знов очі туманом затьмились і знов сльози тихо покотились. Пч. — Що на небі усї звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — Зовсїм мінї заморочили голову.

Затемнѣ́ть = темнї́ти, темнї́шати.

Зате́пливать, зате́плить, ся = засьві́чувати, засьвіти́ти, (про кільки) — позасьві́чувати. — Засьвіти лямпадку.

Затереби́ть, затеребливать, ся = заску́бти, зашма́рпати, засми́кати, заску́бувати і т. д. — Гуси заскубли курча.

Затере́ть, затира́ть, ся = зате́рти, затира́ти, ся, (про кільки) — позатира́ти, ся. — Крига затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — **Затере́ть квасъ, пи́во** = завари́ти.

Затерза́ть = замордува́ти. — До смертї замордували його.

Зате́ривать, затеря́ть, ся = губи́ти, загу́блювати, загуби́ти, згуби́ти, ся, (про кільки) — погуби́ти, позагу́блювати, позгу́блювати, ся. — Ой пила ж я, пила, чипчик загубила, а прийшла до дому — і це й мужа била. н. п. — Не жалїй ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. — Іди ж ти, нещасна Доле, в полі загуби ся, а за мною, молодою, та й не волочи ся. н. п.

Затеса́ть, затёсывать, ся = затеса́ти, затї́сувати, ся, (про кільки) — позатї́сувати, ся. — Позатїсував чоловік клинчики. Чайч.

Затеса́ться = вти́рити ся, вне́рти ся, улі́зти, вти́снути ся. — Чого він сюди втирив ся?

Затёсывать, ся = д. **Затеса́ть.**

Зате́чь = д. **Затека́ть.**

Затикать = ту́кати (почать). — Почав дятел тукати в дерево С. Ш.

Затира́пить = д. **Заму́чить.**

Затира́ть = д. **Затере́ть.**

Зати́скать, зати́скивать, ся = 1. запха́ти, (у)вбга́ти (С. Ш.), втовкма́чити, запиха́ти, бга́ти, втовкма́чувати, (про кілька) — позапиха́ти, повтовкма́чувати. — На силу запхав у торбу.

2. зате́рти, затира́ти, ся, зати́скати, зати́скувати, ся. — На базарі такого багато народу — зовсім мене затискали.

Зати́скивать, зати́скаться, зати́снуться = вти́скувати ся, впірати ся, вти́скати ся, впе́рти ся.

Затиха́ть, зати́хнуть = затиха́ти, ти́хнути (С. Ш.), замовка́ти, умовка́ти, зати́хнути, замо́вкнути, умо́вкнути, ущу́хнути (С. Ш.). — І тихнуть божії слова (молитва). К. Ш. — Ущух вітер.

Зати́шіе, за́тишь = 1. за́тишок. С. Аф. Л. — Добре, що ми прибились до копиці, то нам у затишку нічого, а то така буря піднялась, що крий Боже!

2. безві́тря, ти́ша (С. Ш.), тихоми́рря.

Затка́ть = 1. тка́ти (почать).

2. затка́ти (заробити тканням).

Заткну́ть, затыка́ть, ся = заткну́ти, затули́ти, застроми́ти, затика́ти, затуля́ти, застро́млювати, ся, (про кілька) — позатика́ти і т. д. — Затули пальцем. — Застромив у стріху. — Затикала у намітку зеленої рути. н. п. — Заткнув чіп.

Затли́ться = затлїти, ся.

Затлѣ́ться = затлїти, ся.

Затми́ть, ся, затмѣва́ть, ся = д. **Затемни́ть,** (про сонце, місяць) — міни́ти ся, відміни́ти ся, відміня́ти ся. — Як сонце мінить ся, то не можна на нього дивити ся. Ман. — Як мінить ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закриє. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, мінить ся і місяць. Ід.

Затмѣ́ніе = 1. відмі́на (сонця, місяця).

2. темно́та, сту́ма (С. З. Жел); заморо́ка.

Зато́къ = 1. кра́йка (тканини). С. З.

2. колїно, за́вороть (річки). Ман.

Затола́чивать, затолочи́ть, ся = витоло́чувати, вито́птувати, вибива́ти, ви́толочити, ви́топтати, ви́бити, ся. — Витолочили траву.

Затолка́ть = д. **Зата́лкивать.**

Затолкова́ть = виясня́ти, тлума́чити (почать).

Затолкова́ться = 1. забала́кати ся. — Забалакали ся до ранку.

2. спантели́чити ся, збйти ся з пантели́ку, заплу́тати ся (вияснячи що). — Почав вияснити, тай сам спантеличив ся.

Затолочи́ть = д. **Затола́чивать.**

Затоло́чь = затовкти́.

Затоми́ть, ся, затомля́ть, ся = 1. затоми́ти, втоми́ти, змори́ти, стоми́ти, ся, підтопта́ти ся, знемогти́, втомля́ти, замо́рювати, ся, знемага́ти, (про кілька) — потоми́ти, ся, повтомля́ти, ся. — Усї потомили ся, поприставали — ніяк не підійдемо. Чайч.

2. зану́дити ся.

Затону́ть = потону́ти.

Зато́нъ = зато́н (С. З.), пла́вня.

Затопа́ть, зато́пнуть, затопи́ть, ся = затопа́ти, залива́ти ся, поніма́ти ся водою, затопи́ти, ся, зато́пнути, зали́ти ся, поня́ти ся водо́ю. — Від дощів вся низина поняла ся водою. — Дніпра гірло затопило. К. Ш. — Затоплю недолю дрібними сльозами. К. Ш.

Зато́пать = зату́пати, затупотїти, затупцюва́ти. — А він як затупотить на його: геть, каже, відсіля!

Затопи́ть = д. **Зата́пливать** і **Затопа́ть.**

Затопля́ть, затопи́ть = д. **Зата́пливать.**

Затопта́ть, ся = д. **Зата́птывать.**

Зато́пъ = д. **Зато́нъ.**

Затопы́риться = настовбу́рчити ся. — Дивись, як у його волосся настовбурчилось.

Заторгова́ть = заторгува́ти, сторгува́ти.

Заторжествова́ть = святкува́ти (почать).

Затормази́ть = загальмува́ти. С. Л. — Дуже крута гора, треба загальмувати.

Затормоши́ть = засїпати, засми́кати, зашарпати, затяга́ти. — З усїх боків засїпали.

Зато́рникъ, зато́рный чанъ = брагова́р. С. Ш.

Затороии́ться = захвата́ти ся, захапа́ти ся, заква́пити ся, поспіша́ти. — Збіраючись в дорогу, так захапали ся, що багато де-чого позабували.

Заторото́рить = зацокотїти, запоро́щати, торо́чити, верзти́ і т. д. д. **Болта́ть 3.** (почать).

Зато́ръ = 1. за́тір (заміс хлїба чи солоду на горілку або на пиво, теж і сама міра потрібного для сього хлїба).

2. тїсно́та, тиск, ти́снява. — Така тїснота, що й києм не протиснеш. С. Ш. — І хлопцїв чортів тиск було. С. Ш. — Така тиснява, що й не пропхаєш ся.

Затоскова́ть, ся = зажури́ти ся, засумува́ти і т. д. д. **Запеча́литься.** — Сидить козак у неволї, тяжко зажурив ся. н. п.

Заточа́ть, заточи́ть = засила́ти, висила́ти (на заслання), замика́ти (в тюрму), засла́ти, ви́слати, замкну́ти, (про кільки) — позасила́ти і т. д.

Заточе́ніе = засла́ння; нево́ля, вязе́ння. — Бути ж мінї у неволї, у залїзах, у закові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до вязення не сажали. С. З.

Зато́ченіе = заго́стрювання.

Заточе́нникъ = нево́льник, вя́зень. С. З. — А як в вязнях був у Дорошенка. Л. В.

Заточе́нный = за́сланий.

Зато́ченный = заго́стрений.

Заточи́ть = 1. д. **Заточа́ть.** 2. д. **Зата́чивать.** 3. поточи́ти. — Черви поточили дерево.

Зато́чникъ = д. **Заточе́нникъ.**

Затошни́ть, ся = зану́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від кутї кому занудить.. Сніп. — Занудило коло серця, закололо в боцї. К Ш. — Щось мінї з самого ранку завадило. С. Аф. — **Ему затошни́лось** = його зава́дило, зану́дило.

Затра́ва = 1. цькува́ння.
2. запа́лювання, запа́л (пороху в герматї).
3. пані́вка (огнепальної зброї).

Затрави́ть, затра́вливать = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацько́вувати, загна́ти, заганя́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами.
2. запали́ти, підпали́ти, запа́лювати, підпа́лювати (порох в герматі).

Затранжи́рить = ци́ндрити, цви́ндрити, гайнува́ти, перево́дити (почать). — Почав циндрити худобу, поки всього не попереводив.

Затрапе́зный = 1. пістрьо́вий (зроблений з пістрі). — Пістрьовий хала́т. — Тепер вживаєть ся теж в знач. — засмальцьо́ваний, заяло́зений.
2. д. **Засто́льный.**

Затрапе́зъ = пі́стря (тканина).

Затра́та = тра́та, кошт, вида́ток (за другого).

Затра́тить, затра́чивать = ви́тратити, потра́тити, витра́чувати, тра́тити (за кого другого). — Він чи мало потратив на його.

Затрепета́ть, ся = затремті́ти, затріпа́ти ся, затїпати ся, затріпотї́ти, затруси́ти ся. — Затїпалась, затремтїла дївчина з ляку. Чайч.

Затреща́ть = затріща́ти, затріскота́ти, затріскотї́ти, (в розмові) — запоро́щати, зацокотї́ти, заторохтї́ти, (про масло, сало на вогню) — зашкварча́ти. — На його грізно закричалала, залаяла, запорощала. Кот.

Затре́щина = поти́лишник, стуса́н, штурхане́ць, буха́н, ошийок. — **Дать затре́щину** = да́ти поти́лишника, стусана́ і т. д., пошийкува́ти.

Затро́гать, затро́нуть, затро́гивать = заня́ти, займа́ти, зачепи́ти, зачіпа́ти, торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) — позайма́ти, позачіпа́ти. — Ой у полї калинонька, на ню вітер віє, козак дївку вірно любить, заняти не сьміє. Тим він її не займає, що сватати має. н. п. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш? н. п. — А вже й парубок! усїх тобі дївчат на вулицї позачіпає. Чайч.

Затруби́ть = засурми́ти, затруби́ти. — Литва на труби засурмила. Кот. — Жалібненько у сурми засурмили. н. д. — Затруби, Грицю, в рукавицю. н. пр.

Затрудне́ніе = тру́днїсть, трудна́ция; прити́чина, прити́ка (С. Л.), при́тча (С. Л.), перешко́да (С. Л.), зава́да (С. Аф.), моро́ка (С. З.), заморо́ка. — Великая трудность до ісполненія обітницї. Б. Н. — Привик поборювати всякі трудностї. Фр. — Морока мінї з цим дїлом.

Затрудни́тельность = тру́днїсть, трудна́ция.

Затрудни́тельный, но = утру́дли́вий, во (С. Ш.), трудний, но, тяжкий, ко, суту́жний, но, при́крий, ро, недого́дний, но, морочли́вий, во, моро́чний. — Сутужна праця. Кр. — Морочливе дїло.

Затрудни́ть, затрудня́ть, ся = утрудяйти (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), перешко́дити, на перешко́дї ста́ти, заморо́чити, утрудня́ти, ся, заважа́ти, перешкожа́ти, на перешко́дї става́ти, моро́чити, ся, заморо́чувати, ся. — Тая труднїсть не помалу заважала. Ст. Л.

Затружда́ть, затруди́ть, ся = 1. затру́жувати (С. Аф.), труди́ти (С. Ш.), утрудня́ти, заважа́ти (роботою), затруди́ти (С. Аф.), утрудни́ти, ся. — На сторону ходити, коника трудити. н. п.
2. набрида́ти, обрида́ти, докуча́ти, набри́днути, доку́чити.

Затруни́ть = сьмія́ти ся, глузува́ти, кепкува́ти (з кого або над ким почать).

Затру́сить = боя́ти ся, ляка́ти ся (почать).

Затруси́ть, затру́шивать, ся = затруси́ти, засипати, заки́дати, затру́шувати, затру́сювати, ся (С. Аф.), засипа́ти, за-

кида́ти, ся. — Затрусив соломою, щоб не знать було. — Засипав стежку піском.

Затрясти́, затря́сть, ся = затрясти́, ся, труси́ти, ся. — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.

Затря́сы = тра́та, кошт, вида́ток.

Затума́нивать, затума́нить, ся = затума́нювати, затума́нити, ся, тумані́ти, ся, туманіти, стуманіти; заморо́чувати, заморо́чити, ся. С. Л. — Та туман полем, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.

Затупи́ть, затупля́ть, ся = затупи́ти, зату́плювати, ся (С. Аф.), тупи́ти, ся. — Брусок ножа не тупить. н. пр.

Зату́склый = помéрхлий.

Затуха́ть, зату́хнуть = 1. га́снути, затуха́ти, зга́снути, зага́снути, зату́хнути. — Гасне люлька в роті. К. Ш. — Згасли очі ті пекучі, — смерть лягла вже на вустах. Чайч.

2. ту́хнути, сту́хнути, проту́хнути, затхну́ти ся (С. Аф.). — Яйця протухли.

Зату́хлый = 1. зга́слий, поту́хлий.

2. ту́хлий (С. Ш.), проту́хлий.

Затучнѣ́ть = погла́дшати.

За́тхлость, лый = д. **За́дхлость, лый.**

Затыка́ть = д. **Затка́ть** і **Заткву́ть.**

Заты́локъ = потилиця. С. З. Л. — Дав драла, аж потилиця лиска. — **Почёсывать въ заты́лкѣ** = чу́хати потилицю.

Заты́лочный = потилишний.

Заты́льный = 1. д. **Заты́лочный.**

2. за́дній.

Заты́нивать, затыни́ть, ся = тини́ти (С. Ш.), роби́ти, ста́вити тин, загоро́жувати тина́ми, обтини́ти, ся, поста́вити тин, загоро́дити, ся.

Заты́чка = за́тичка, (в бочці або що зверху, куди вливають) — вту́лка, (знизу, де виливаєть ся) — чіп, шпу́нт, (що верх в хаті затикають) — за́ткало. Ман. — Оттакечки без за́тички. н. пр.

Затѣва́ть, затѣ́ять, ся = 1. зачина́ти, почина́ти, затїва́ти, (що зайве або пусте) — витїва́ти, зача́ти, поча́ти, затї́яти, ся. — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затїяв женить ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке витїва, що і в борщ не кришуть. н. пр

2. вига́дувати, ви́гадати. — **Затѣ́ялъ на меня́ напра́слину** = ви́гадав на мéне дурни́цю.

Затѣ́и = ви́гадки, затїви (С. З.), ви́тївки, (примхливі) — витребе́ньки (С. Аф.).

Затѣ́йливый, во = 1. вига́дливий, (іронічно) — витребе́ньквуватий, вига́дливо, з витребе́ньками, з викрута́сами.

2. втішний, но. — **Затѣ́йливое дитя́** = втішна дити́на.

Затѣ́йникъ, ца = вига́дник, ця і д. **Заба́вникъ.**

Затѣ́йничать = вига́дувати, витїва́ти.

Затѣ́йный = ви́гаданий.

Затѣ́йщикъ, ца = д. **Зачи́нщикъ.**

Затѣ́мъ = затім, після сього́, після то́го, по́тім, вре́шті, на послїдок, відта́к (Гал.) — Потім треба ще згадати, що... —

Затѣ́мъ что = бо, затім що, через те́, що..., тим, що..., позая́к (Гал.). — Не кінчив роботи, бо занедужав. — Не пішов через те, що до мене гості приїхали. —

Затѣ́мъ чтобы = на те́, щоб...

Затѣ́нивать, затѣня́ть, затѣни́ть, ся = затїня́ти, за́ступати, заступа́ти, закрива́ти сьвіт, затїни́ти, ся, заступи́ти сьвіт.

Затѣ́нка, за́тѣнь = за́тїнок, холодо́к. — Баба у затїнку стане за дївку. н. пр. — Ледве доплуганились до криниці, та спочили в холодку під вербами.

Затѣсни́ть, затѣсня́ть = затїсни́ти, затїсня́ти.

Затѣ́я = 1. д. **Затѣ́йникъ.**

2. ви́гадка, ви́тївка, витребе́нька. — Д. **Затѣ́и,** котре вживаєть ся частїше.

Затѣ́ять = д. **Затѣва́ть.**

Затя́вкать = задзя́вкати, зага́вкати.

Затя́гивать, затяну́ть, ся = затяга́ти, затя́гувати, затягти́, ся, (про діло) — волочи́ти, воло́водити, тягти́, проволокти́ і т. д., (про рани) — затяга́ти, заго́ювати ся, затягти́, ся і т. д, (узел, петлю) — зашмо́ргувати, зашморгну́ти. — Почало йому рани затягати. — Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан. Гул Ар.

Затя́жка = 1. затя́гування.

2. мотузо́к, мо́ту́зка, поворо́зка (для затягування), в штанях — очку́р.

3. матня́ (у невода).

4. тягани́на (С. Ш.), проволо́чка.

Зауздá́ть = загнузда́ти (про кільки) — позагну́здувати.

Зау́локъ = зау́лок, (глухий) — за́зубень.

Зау́мничать = замудрува́ти.

Зауны́вный, но = жалібний, но, журни́й, но (С. Л.), журли́вий, во (С З.), сумни́й, но. — Де узялась та зозуленька, у головках сїдала, жалібно кувала. н. д. —

Все я бачив; од усього серце надривалось, — і тоді журливе слово на папір прохалось. В. Щ.

Зауны́вность = журли́ність, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тії пісні багато журливости, а слова ще більше додають туги.

Зауны́ть = д. **Запеча́литься.**

Заупоко́йный = помина́льний.

Заупо́рствовать, заупря́миться = упе́рти ся (С. Ш.), затя́ти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзя́ти ся, опина́ти ся (почать). — Хоч кременем ухо ріж, так затяв ся. п. пр. — Кого не візьме, як затнеть ся, тому сидіти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркоті́ти.

Зауря́дный = звича́йний, аби-яки́й.

Заусе́ница = за́дірка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого це поробились у мене задірки трохи чи не на всіх пучках.

Зау́ськать = зацькува́ти. — Зацькували собаками.

Заусѣ́нка, заусѣ́нье = д. **Затѣ́нка.**

Заутó́рить = задни́ти. — Треба краще заднити діжку.

Зауто́рникъ = долото́ (жолобчасте), жоло́бо́к.

Зауто́рщикъ = бо́ндарь (котрий робить утори).

Зау́тра = за́втра вра́нці.

Зау́треня = у́треня.

Заутю́живать, заутю́жить = загла́жувати, запрасо́вувати, загла́дити; запрасува́ти.

Зауша́ть, зауши́ть = ляпанця́ми годува́ти, ля́паса, ляща́ дава́ти, да́ти, би́ти, вда́рити по щока́х або по щоці. — Як дам тобі ляща я в пику. Кот.

Зау́шина = ля́пас, ляпане́ць, лящ. С. З. Л.

Зау́шица, зау́шница = зау́шниця.

Зафальши́вить, зафальши́ть = захвальшува́ти.

Зафранти́ть = зачепури́ти ся.

Зафы́ркать = запо́рскати.

Заха́живать = захо́дити, заверта́ти, (до кого).

Заха́ивать, заха́ять = га́нити (С. Аф.), ганьби́ти, гу́дити (С. Аф.), ха́їти (С. Ш.), зга́нити, зганьби́ти, заха́їти. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. п. пр.

Захандри́ть = зану́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хаті.

Заханжи́ть = присвяти́ти ся, приматкобо́жити ся. -- Так уже присвятила ся — жива до Бога лїзе. Чайч. — А вже Настя приматкобожила ся, усе їй гріх та гріх, дивіть ся — „свята та божа, а псиною з душі тхне“.

Заха́пать, заха́пывать = захопи́ти, зага́рбати, заграбува́ти, захо́плювати, га́рбати, грабува́ти.

Заха́пъ = 1. захо́плювання.
2. обере́мок. С. З. — Взяв оберемок сїна.

Захва́ливать, захвали́ть = захва́лювати, вихваля́ти, захвали́ти, перехвали́ти. — Не дуже хвали, а то перехвалиш на один бік. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (почать), захвали́ти ся, зачва́нити ся, завеличи́ти ся.

Захвата́ть = 1. захапа́ти, хапа́ти (почать).
2. захапа́ти, зама́цати, заяло́зити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захвати́ть, захва́тывать = 1. захопи́ти, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю оріхів. — Телят заняли на громадському житі.
2. захопи́ти, схопи́ти, засту́кати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморі застукали. — **Захвати́ть по горя́чимъ слѣда́мъ, на мѣ́стѣ преступле́нія** = схопи́ти, пійма́ти, зла́пати на гаря́чому вчи́нку.
3. захопити, зага́рбати, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.
4. зупини́ти, запини́ти (С. Аф.), спини́ти, зупиня́ти, запиня́ти, спиня́ти.
5. зачепи́ти, зачіпля́ти.

Захва́тливый = хапки́й, хапчи́вий, хапу́н (С. Ш.), хапу́га.

Захва́тъ = 1. ро́спір. — Сї обценьки не годять ся — малий роспір.
2. захо́плювання, грабу́нок. — **Въ захва́тъ** = зчепи́вшись.

Захвора́ть = д. **Заболѣ́ть.**

Захвоста́ть = хльо́стати, хво́ськати, шмага́ти (почать).

Захи́кать = засьміяти ся (по тихенько: хі, хі).

Захилѣ́ть, захирѣ́ть = марнїти, змарнїти, захлява́ти, захля́сти (С. Аф.), захи́ріти (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на си́лах, занепада́ти, занепа́сти. — Захляв, наче три дні не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи занепали на силах. Чайч.

Захирѣ́лый = хи́рний, хи́рявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо оті гріпки. п. о.

Захитри́ть — хитрува́ти (почать).
Захихи́кать = д. **Захи́кать.**
Захлама́щивать, захламости́ть = зава́лювати, закида́ти, завали́ти, заки́дати, замотлоши́ти.
Захлеба́ть = засьо́рбати.
Захлебну́ть, захлёбывать = запи́ти, запива́ти (сьо́рбаючи).
Захлебну́ться, захлёбываться = захлину́ти ся, похлину́ти ся, захлипну́ти ся, зали́ти ся, захлипа́ти ся, залива́ти ся. — Аж пирхає, аж захлипаєть ся. н. к. З. о Ю. Р. — Поринаєш, — не дай Боже, заллєш ся водою. К. Д. — Сьміє́ть ся аж заливає́ть ся.
Захлесну́ть, захлёстывать, ся = 1. хви́сьнути, хви́ськати (С. Ш.), захви́сьнути, захви́ськувати.
2. заплу́тати, закрути́ти, зашморгну́ти, заплу́тувати, закру́чувати, зашмо́ргувати, ся (про прядиво, нитки то що: затягати ся петлею).
2. захлю́пати, захлю́пувати ся; зали́ти, залива́ти ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпнула човен.
Захлёстка = 1. за́шморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — **Шить въ захлёстку** = ши́ти ланцюжко́м.
2. кля́мка, пля́мка. С. З. Л.
За́хлисть = мул, наволо́ка, наволо́к, напли́нок. (С. З.).
Захло́пать = (батогом то що) — заля́скати, залящ́ати, (в долонї) — заплеска́ти, заля́пати, (очима) — залу́пати, закли́пати. (Лев.).
Захло́пка = 1. хли́павка, хлипо́к, хлине́ць. — Треба краще прироби́ть хлипок до смоку.
2. кля́мка, пля́мка, за́сувка, за́щіпка.
Захло́пнуть, захло́пывать, ся = зачини́ти, зачиня́ти, ся, ра́птом, грю́кнувши (двері, хвіртку то що), грю́кнути, грю́кати. — Він так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.
Захлопота́ть, ся = заклопота́ти, ся.
Захлыстну́ть = д. **Захлесну́ть.**
Захлю́пать, захлю́стать, ся = задри́пати, ся, зать́опати, ся (С. Аф.), забрьо́хати, ся. (С. Аф.). — Задрипав ся по колїна. Чайч.
Захля́бать = захита́ти ся, заколиха́ти ся, заколива́ти ся.
Захны́кать = запхи́кати, зарю́мсати.
Заходи́ть = 1. захо́дити. — По дорозї зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.
2. заходи́ти. — Заходи́в по хатї.
Заходи́ться = те́рпнути, дубі́ти, деревя́нїти, кля́кнути. — Писав, писав, аж руки терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клякнуть. — **Ру́ки зашли́** (від холоду) — за́шпари зайшли́. С. Аф.
Захо́дникъ, захо́дчикъ = д. **Дермопря́тъ.**
Захо́дъ = 1. за́хід. — Се було при заходї сонця.
2. паску́дник, срач (С. З.). — Школу жидівську на срач подарува́ти. н. д.
Захожде́ніе = за́хід.
Захо́жій = захо́жий (С. Л.), перехо́жий, мандрівни́й. (С. З.).
Захозя́йничать, захозя́йствовать = захазяйнува́ти, загосподарюва́ти.
Захола́живать, захолоди́ть, ся = холоди́ти, захоло́жувати, захолоди́ти, ся.
За́холодь = холодо́к, за́тїнок. (Д. **Затѣнка**).
Захолодѣ́ть = захоло́нути.
Захолу́стье = 1. глушина́. — Живемо в такій глушинї, що до нас і чутка не доходить.
2. гущина́, гуща́вина (в лїсї). — Залїз у саму гущину.
Захорони́ть, ся = захова́ти, ся, похова́ти, ся. — Сама хоче мене мати в землю заховати... а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрімову матір заховали, вмерла, не діждалась сина. н. о. — Вчора вмер, а сьогодня вже й поховали — Рости, рости а клен-древо, рости в гору високо, поховали пана отамана в сиру землю глибоко. н. п. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нїгде, мабуть десь заховав ся.
Захорохо́риться = роспри́ндити ся.
Захотѣ́ть, ся = захотї́ти, ся, захтї́ти, ся, схотї́ти, ся, забажа́ти, ся, замани́ти ся, закортї́ти, (притьмом) — приспі́ти, приспи́чити. — Захотїло ся мінї й про се дознати ся. — Забажало ся о Петрі мерзлого. н. пр. — Нам чогось иншого заманулo ся. К. Х. — Закортїло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Закортїло йому тії страви покуштувати. Чайч. — Павькові приспіла охота доконче його питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й підождати не можна!
Захо́хлиться = ї́жити ся (почать), наї́жити ся, наїжа́чити ся.
Захохота́ть, ся = зареґота́ти ся.
Захрабри́ться = захрабрува́ти, бадьори́ти ся (почать). — Ледве ноги волочить, а дивись, як почав бадьоритись.
Захрапѣ́ть = захропти́.
Захребе́тникъ = бурла́ка, на́ймит.

Захрипѣть = захрипі́ти, захарча́ти. — Одного й другого ударив під бік ножем, — так вони й захарчали. н. к.

Захрома́ть = зашкандиба́ти, зашкитильга́ти, зашкандиля́ти.

Захрустѣ́ть = захрустіти, захрумті́ти, захрумча́ти. (С. З). — Чую — хрумчить сніг, — мабуть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтіли. С. Л.

Захрю́кать = захрьо́кати, захро́кати, заро́хкати. — То собака инде гавкне, то захрьокає свиня, то шкодлива кішка нявкне, то цьвірінькне гороба. Свін.

Захря́слость = 1. зава́л.
2. затве́рдлість.

Захря́слый = 1. зава́лений, заби́тий, заму́лений.
2. затверділий.

Захря́снуть = 1. заби́ти ся, заму́лити ся (С. Аф.). — Ринва чимсь забила ся, от вода й не тіче. — Ставок замулив ся.
2. застря́нути, застря́ти. — Хотів збить яблуко, кинув ломаку, а вона й застряла. — Пішла по воду, та десь і застряла. С. Аф.
3. д. **Затвердѣ́ть.**

Захрястѣ́ть = затрі́шати, трі́снути.

Захуда́ть = 1. схуднути, з тї́ла спа́сти, змарніти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. н. пр.
2. з'убо́жіти, звести́ ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і нї с чого. Чайч.

Захули́ть = д. **Заха́явать.**

Захѣ́ривать, захѣ́рить = зачі́ркувати (С. Аф.), вичі́ркувати, зачеркну́ти, ви́черкнути, (багато) — повичі́ркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Заца́пать = захопи́ти, зага́рбати.

Зацара́пать = задря́пати, зашкря́бати.

Заца́рить, заца́рствовать = зацарюва́ти, запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Зацвѣсти́, зацвѣ́сть, зацвѣта́ть = 1. зацьвісти́, заквісти́, заквітува́ти, зацьвіта́ти, розцьвіта́ти. — Ой у полї, ой у полї зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румяний трошки. п. п. — Зацьвіла в долинї червона калина, нїби засьміялась дївчина дитина. К. Ш. — Ой заквітли фіялочки, заквітли, цїлї гори і долини закрили. н. п.
2. зацьвісти́, зацьвіта́ти. — Заснула Вкраїна, буряном укрилась, цьвіллю зацьвіла. К. Ш.

Заці́кать = запі́кати, запища́ти, запискоті́ти (про курчат).

Зацѣлова́ть, ся = заціплува́ти, ся.

Зацѣ́па = 1. заче́па, клю́чка, га́к.
2. приче́па, задьо́ра і т. д. д. **Задира.**

Зацѣпи́ть, зацѣпля́ть, ся = 1. зачепи́ти, чіпля́ти, зачіпля́ти, ся. — Зачепив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду зачепила ся. н. пр.
2. зачепи́ти, заня́ти, чіпа́ти, зачіпа́ти. — Не чіпай мене, бо битиму. — На що мене зачіпаєш, коли собі иншу маєш. н. п. — Не займай його.

Зацѣ́пка = 1. д. **Зацѣ́па.**
2. зачіпля́ння, зачіпа́няя.
3. при́чепка (С. З.), за́чіпка. (С. Аф.). — Так і шукає за́чіпки, щоб завестись.

Зацѣпле́ніе = д. **Зацѣпка р.**

Зацѣпля́ть = д. **Зацѣпи́ть.**

Зацѣ́пчивый = д. **Задирчивый.**

Зацѣ́пы = и́кли.

Зача́верѣть, зача́врѣть = завя́нути, зача́хнути, захи́ріти (про рослини).

Зача́вкать = заплямкати, зажвя́кати, зачвя́кати (Чайч.).

Зачарова́ть, зачаро́вывать = зачарува́ти, заворожи́ти, замо́вити, зачаро́вувати і т. д., (про кільки) — позачаро́вувати і т. д.

Зачародѣ́йствовать = зачарува́ти, зачаклува́ти, заворожи́ти, завідьмува́ти, поча́ть чарува́ти і т. д.

Зачасти́ть, зачаща́ть = 1. уна́дити ся, уна́жувати ся (С. Ш.), вчаща́ти, учаща́ти (почать). — Унадив ся журавель до бабиних конопель. н. п. — Де не люблять — не бувай, а де люблять — не вчащай. н. пр.
2. поспіша́ти ся, задріботіти, задробцюва́ти (переважно в мові або в ході).

Зачасту́ю = ча́сто, часте́нько, ча́стогу́сто (Чайч.).

Зача́тіе = д. **Зарожде́ніе.**

Зача́ть, зачина́ть, ся = 1. поча́ти, зача́ти, почина́ти, зачина́ти, ся.
2. заваготіти, заваготяїти, зачерева́тіти, поне́сти, зайти́, ваготіти, черева́тіти. — У цариці не було дїтей зроду. Сказали їй зварити щучину голову. Ізваріть ту голову, із'їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. п. к.
3. зароди́ти, зарожда́ти, ся, заро́жувати ся, зача́ти, зачина́ти, ся, законя́ти, законя́ти, ся. — Законяєть ся дитина. Полт. Чайч.

Зача́хнуть = зача́хнути, захи́ріти, похи́ріти, помарні́ти.

Зачва́кать = д. **Зача́вкать.**

Зачва́питься = зачва́нити ся, запиндю́чити ся, запри́ндити ся, заінди́чити ся.
Зачервúвѣть = зачерви́віти.
Зачéркивать, зачеркну́ть = д. **Захѣ́ривать.**
Зачéрнивать, зачерни́ть = 1. зама́зувати, каля́ти, брудни́ти, зама́зати, закаля́ти, забрудни́ти, (про кільки) — позама́зувати і т. д.
2. д. **Захѣ́ривать.**
Зачернѣ́ть, ся = зачорнїти.
Зачерпну́ть, зачéрпывать = зачерпну́ти, зачéрпувати, зачерпа́ти.
Зачерствѣ́лость, лый = чéрствість, чéрствий.
Зачерствѣ́ть = зачéрствіти, почéрствіти. — Увесь хліб почéрствів. Чайч.
Зачерти́ть, зачéрчивать = зарисува́ти, зазна́чити, позначи́ти, зарисо́вувати, зазнача́ти, значи́ти.
Зачеса́ть, ся, зачёсывать, ся = 1. зачеса́ти, зачі́сувати, ся, (про кільки) — позачі́сувати. — Усї наші дївочки позачісувані йдуть. н. п.
2. зачу́хати, ся (С. Аф.), зачухма́рити, ся.
3. засвербі́ти. С. Ап.
Зачёска = зачі́сування.
Зачести́ть = 1. шанува́ти, чти́ти (почать).
2. га́яити, ганьби́ти, ла́яти (почать).
Зачéсть, зачита́ть, ся = залїчи́ти, защита́ти, залї́чувати, защи́тувати, ся.
Зачёсывать, ся = д. **Зачеса́ть, ся.**
Зачётъ = замі́на. — **Брать, дава́ть въ зачётъ** = бра́ти, дава́ти вперéд, на одробі́ток. — **Не въ зачётъ** = не лїчучи, не в що́т.
Зачи́кать = чи́кати, чикри́жити (почать).
Зачили́кать = зацьвірі́нькати.
Зачина́ть, ся = д. **Зача́ть.**
Зачи́нивать, зачиня́ть, зачини́ть, ся = ла́годити, поправля́ти, справля́ти, лата́ти, зала́тувати, зала́годити, пола́годити, попра́вити, спра́вити, залата́ти, ся.
Зачини́ться = загордї́ти, зачва́нити ся.
Зачи́нка = ла́годїння, лата́ння.
Зачи́нщикъ, ца = приві́дця (С. З. Л.), приво́дець (С. З.), приво́дчик, ця (С. Л.), призві́дця, заво́дчик, ця (С. Л.), причи́нник, ця. — Через ваших же привідцїв на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Привідця зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.
Зачи́нъ = почи́н, поча́ток, при́вод. — Всюди привод дає. Номис.
Зачипя́ть, ся = д. **Зачи́пивать.**
Зачи́ркать, зачирика́ть = д. **Зачили́кать.**
Зачи́слить, зачисля́ть, ся = д. **Зачéсть.**
За́чисто = за готові гро́ші.
Зачита́ть, зачи́тывать, ся = 1. д. **Зачéсть.**
2. зачита́ти, зачи́тувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемнїло.
Зачиха́ть, ся = зачха́ти, ся.
Зачмо́кать = зацмо́кати.
Зачо́кать = зацо́кати.
Зачуми́ть, зачумля́ть, ся = зарази́ти, заража́ти джумо́ю, морови́цею.
Зачу́ять = почу́ти, зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути мінї дома. н. п. — Почула собака зьвіра, почала нюшити. Чайч.
Зачѣ́мъ = чого́, чом, на́ що, на вíщо, чому́. — Чого тебе туди понесло? — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Навіщо се мінї здалось?
Зашáвкать = зашамотїти.
Зашага́ть = заходи́ти, ступа́ти (почать).
Зашалбéрить = 1. д. **Забаклу́шничать.**
2. замоло́ти, верзти́, торо́чити, теревéнї пра́вити (почать).
Зашáливать, зашали́ть, ся = 1. пустува́ти, жирува́ти (почать).
2. розпустува́ти ся, розжирува́ти ся.
Зашáмшить = 1. д. **Зашáвкать.**
2. задеркотїти, задерча́ти, задзижча́ти. С. Аф. (Про колеса або маятник в дзиґарях, як вони, черкаючись, деркотять).
Зашáркать = зачо́вгати.
Зашáстать, зашасти́ть = зашамотїти.
Зашата́ть, зашáтывать, ся = захита́ти, захи́тувати, ся.
Зашвы́ривать, зашвырну́ть, зашвыря́ть = закида́ти, шпурля́ти, швирга́ти, заки́нути, зашпурну́ти, (про кільки) — позакида́ти. — Позакидав хлопець усі свої іграшки, взявши ся пильно до книжки. Чайч.
Зашевели́ть, ся = заворуши́ти, ся, (про множество) — закишíти, закомаши́ти ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тїсної домовини на той останїй страшний суд мерцї за правдою встають. К. Ш.
Зашéекъ = карк, поти́лиця (власне спідня частина потилицї). — **Уда́рить по зашéйку** = вда́рити по поти́лицї, поти́лишника да́ти.
За́шей, у виразї: **Въ за́шей** = в поти́лицю, по поти́лицї, в триши́я, в три ви́рви. — Вигнав його в тришия́. — В три вирви вигнали. Кот.
Зашéйна = 1. карк.
2. поти́лишник. — Дав йому доброго по-

тилишника. — Геть відсїль к чорту, а то потилишника дам. Кот.

Зашелестить = зашелестїти, зашамотїти, зашиширхати, шелеснути, шиширхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — — На землю злізла ніч, нїгде анї шиширхне, хіба то де куди крізь сон що небудь пирхне. Гул. Ар.

Зашелецъ = захожий, заволока. — А на чужій на сторонцї зовуть мене заволокою, велять менї річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Зашелудивить = заразити паршами.

Зашелудивѣть = запаршивіти, спаршивіти.

Зашепелять = зашепелявити.

Зашептать, зашёптывать = 1. зашепотїти, зашепотати.

2. замовити, зашептати, заворожити, замовляти, зашептувати, заворожувати.

Зашерошить = 1. зколошкати, скудовчити, скуйовдити, покошлати.

2. колошкати і т. д. д. **Ерошить** (почать)

Зашершавѣть = закудлатїти, закошлатїти, скострубатїти.

Зашибать, зашибить, ся = 1. забивати, забити, ся, ударити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.

2. добувати, заробляти, добути, заробити. — Він багато грошей заробив.

3. запивати, вкидати ся в горілку або в яке ледацтво.

Зашибина, зашибъ = місце на тїлї, де ударено, (з знаком) — синяк, (довгастим) — смуга, басаман. — Як ударив батогом, так синя смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басаман. н. п.

Зашивать, зашить, ся = зашивати, зашити, ся. — (Починати шить, зашивати подране і заробляти шитвом).

Зашивка = 1. зашивання.

2. зашите (місце). — Подралось саме на зашитому.

Зашипѣть = зашипіти, (про гадюк, гусей) — засичати, (про масло, сало) — зашкварчати. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Зашкварчало сало на сковородї.

Зашишкаться = д. **Замедлить, замѣшкать.**

Зашлёпать, ся = задрипати, ся, затьопати, ся, захлюпати, ся, забрьохати, забовтати, ся.

Зашлый = д. **Зашелецъ.**

Зашмыгать = 1. зашмигляти, засновигати. — Засновигала там по всім кутках. Б. Г.

2. задрипати, затьопати, затаскати. — Задрипав свиту.

Зашпиливать, зашпилить = пришпилювати, пришпилити.

Зашпынять = закепкувати, заглузувати, закпити, на глум пiднятн.

Зашумѣть = зашуміти, (про юрбу людей) — загомонїти, загаласувати, (про одежу) — зашамотїти, (про вогонь) — загоготїти, (про що важке) — загуркотїти. — Загуділо в чорній хмарі, зашумів весь лист. н. п. — Коли чує: загаласували всї люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Загоготїло в грубі. — Загоготів якийсь підземний глас. Греб. — Народ загомонїв, заворушив ся.

Зашутить = зашуткувати, зажартувати.

Зашушукать = зашушукати, ся, затишкувати ся. — Панночки, тишкуючись, на сьміх його піднімали. К. Х.

Защебенивать, защебенить = закидати, закидати грузом (грудками цегли, глини то-що).

Защебетать = защебетати. — Защебетав соловейко. К. Ш.

Защеголять = хверцювати (С Ш.), чепурити ся (почать).

Защекотать = 1. залескотати, залоскотати. — Може вийшла русалонька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.

2. заскрекотати, заскреготати. — Сорока заскрекотала.

Защёлка = клямка, плямка, защінка (С. Аф.).

Защелкать, защёлкивать, защелкнуть = 1. лускати (почать), заляскати, (зубами) — закляцати, (про соловейка) — затьохкати (С. Аф.), лускати, ляскати і т. д. (починати).

2. защіпати, защіпнути (защінку або клямку). С. Аф.

Защемить, защемливать, защемлять, ся = прищемити, прищикнути, (зачиняючи скриню) — прискринити; прищемляти. — Зачиняв двері та якось і прищикнув собі пучку.

2. защеміти (С. Аф.), заийти. — Защеміло серце.

Защемъ = 1. місце, де прищикнуто.

2. кліщі, обценьки.

Защепать = драти драпку, скалки, лучину (почать).

Защепина = д. **Задорина.**

Защенка = 1. застїжка, защінка (у книжці).

2. д. **Задóрина.**

Защéпливать, защепи́ть = 1. задирáти, задрáти (тешучи або стругаючи).

2. д. **Занози́ть.**

Защёчный = защíчний.

Защи́пка, защи́пъ = (у пирога) — пружóк, (у книша) — лáпка.

Защипáть, защи́пывать = 1. защипáти, защи́пувати.

2. защипáти, заскубти́, защи́пувати, заскýбувати. — Гуси заскубли курча.

3. залïпити, залïплювати (про тісто).

Защи́та = 1. заслóна (С. З. Л.), зáхист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту. н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкóго піску. Пч.

2. оборóна (С. Л.), охорóна, застýпа (С. Л.), затýла. — Чоловік як ворона, а все жінці оборона. н. пр. — На оборону Батурина з войском вишедши. Л. В. — Надіючись на милостивую охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защити́тель, ница = оборóнець, оборóнця (С. З. Ж.), застýпник, ця.

Защити́ть, защищáть, ся = оборони́ти, одборони́ти, захисти́ти, заступи́ти, ся, порятувáти, борони́ти, обороня́ти, захищáти, заступáти, ся, оступáти ся, рятувáти, ся. — Поможе чи не поможе, а хоч оборонить нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоровя і щастя, борони його від нещастя. н. п. — Буде мене муж бити, нема кому боронити. н. п. — Ти мене од смерти одборонив, одбороню і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милий Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — Од татарви безбожної землю захистили. К. Д. — Нічим хліва захистити. С. З. — Може чванитесь, що братством віру заступили, що Синопом, Трапезундом галушки варили? К. Ш. — А Бог мінї помогає, мене заступає. К. Ш. — Заступати немощних і боронити без вини погибаючих. Л. В.

Защити́тельный = оборóнний. — Орда оборонною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защи́тникъ, ца = д. **Защити́тель.**

Защищáть, ся = д. **Защити́ть.** — **Защищённый** = оборóнений, захи́щений. — **Мѣ́сто, защищённое отъ непогóды** = зáхист, зáхисток. — **М. з. отъ вѣ́тра** = затишнé мíсце, зáтишок. С. Аф.

Защупáть = картáти, дорікáти, гри́зти (почать або дуже).

Защýривать, защýрить, ся = д. **Зажмýривать.**

Защурýпить, защурýпливать, ся = зашрубувáти, зашрубóвувати, ся.

Заѣдáть, заѣ́сть = 1. загризáти, загри́зти, закусáти. — Кицька загризла пацюка. — Собаки закусали порося.

2. роз'їдáти, ятри́ти, роз'їсти, роз'ятри́ти. — Пластирь тільки роз'їдає болячку, а не помогає.

3. заïдáти, заïсти. — Таке гірке, на силу заïв. — Після горілки треба заïсти — **Нóжницы заѣдáютъ** = нóжиці затинáють ся. — **Заѣ́ла снасть** = заплýтала ся.

Заѣдáться, заѣ́сться = 1. загризáти ся, загри́зти ся, починáти або почáти гри́зти ся.

2. загризáти ся, гри́зти ся, свари́ти ся, завóдити ся, загри́зти ся, завести́ ся. — Вона така зубата, що з усімá загризаєть ся. Чайч. — Як випив чарку, то тільки й діла що заводить ся. С. Аф.

Заѣ́дки = заïдки (С. Аф.), заïдок (С. З.), лáсощі, лагоми́ни, лагоми́нки. С. З.

Заѣ́дчивый = звадли́вий, зади́рливий, задерáкуватий, сварли́вий.

Зáѣды = зáïди. С. Аф. — Як у горобця заïди.

Зáѣдь = насóси (у коней коло зубів). — Треба покликати коновала — сколоти насоси.

Заѣ́здъ = 1. заïжджáння.

2. загíн. — Козаки загонами кинули ся добивати ляхів.

Заѣзжáтой = доïжджáчий.

Заѣзжáть, заѣ́хать = заïзди́ти, заïхати. — **Заѣзжáя** = нáïздом. — **Заѣ́хать по рóжѣ, по заты́лку** = загили́ти по пи́ці, ляпанця, лящá дáти, по потилиці дáти.

Заѣ́зживать, заѣ́здить = заïжджувати (С. Аф.), замордóвувати, заïздити, замордувáти. — Заïздив, замордував коня.

Зѣ́зжій = приïжжий.

Заѣ́сть, ся = д. **Заѣдáть, ся.**

Заѣ́хать = д. **Заѣзжáть.**

Заэконóмничать = заскупи́ти ся, жити скýпо (почать).

Заюли́ть = завертíти ся, закрути́ти ся, заметуши́ти ся, лабýзнити ся (коло кого почать), заходи́ти хóдором. — Заметушив ся він перед паном — так ходором і ходить. Чайч. — Перед паном Федором ходить жид ходором. К. Ш.

Заюри́ть = д. **Заспѣши́ть і Заторопи́ть.**

Заюрóдствовать = чудасíйничати, удавáти блáзня (почать).

Заю́ркать = пуринáти (почать).

Заяви́ть, заявля́ть = заяви́ти (С. Аф.), оповісти́ти, ознайми́ти, заявля́ти (С. Аф.), оповіща́ти, ознаймова́ти (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознаймили? К. Ст.

Заявле́ніе = зая́ва, зая́вка, опові́стка.

Зая́ловѣлая = я́лова, я́лівка, ялови́ця (С. З.).

Зая́ловѣть = ста́ти я́ловою.

Заяры́жничать = запія́чити.

Заяснѣ́ть, ся = заясні́ти, ся.

За́яцъ, зв Lepus timidus — заї́ць, за́єць, за́йко, здр. — за́йчик, білий — біля́к. С. Ш. — **За́яцъ землянóй,** Dipus jaculus = земляни́й за́єць.

За́ячина = д. **За́йчина.**

За́ячій = за́ячий. — Довгий, як заячий хвіст. н. пр. — **За́ячій ко́рень,** рос. Asarum — ко́питень, копи́тник, копитня́к, підли́стник, підолі́шник, підорі́шник. С. Ан. — **З. молоди́лъ,** рос. Sedum telephium L. = за́яча капу́ста, за́яча розса́да (укр.), ма́сляне зі́лля (гал.). С. Ан. — **З. ове́съ,** рос. Avena pubescens L. = вівсю́г, вівсюне́ць, мітли́ця. С. Ан. — **З. сала́ть,** рос. Sonchus oleraceus L. = молоча́к, каки́ш. С. Ан. — **З. чесно́къ,** рос. Teucrium Scordium L. = ди́кий часни́к, ско́рдія. С. Ан. — **З. щаве́ль,** рос. Oxalis acetosella L. = за́ячий щаве́ль, щану́х. С. Ан. — **З. кровца́,** рос. Hypericum L. = звіробо́й, крівця́, за́яча крівця́, святоя́нське зі́лля, молоде́цька кров, кришта́льки, ма́тері Бо́жої сльози. С. Ан. — **З. ла́пка, но́жка,** рос. Trifolium arvense L. = ко́тики, огіро́шна трава́, огіро́шник (укр.), поли́ця (гал.). С. Ан. — **З. трава́** = д. **З. щаве́ль.**

Збі́тень = гаря́ч, гаря́чий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або шавлії і меду.) — Страшенно змерз, та вже випив гарячу, тоді трохи зігрів ся.

Збитенщи́къ = той, що продає́ гаря́ч.

Збру́йный = збро́йний.

Збру́я = 1. збро́я. — А Ярина дає зброю, на порозі стоя. Степан її надіває та плачуть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище-дрючина і самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — Помер козак й тиха його мова, зостаєть ся кінь вороний та пеная зброя. н. п.

2. збру́я, (на німецький манїр) — шо́ри. — Купив коней і разом всю збрую.

3. струме́нт, спра́ва, справи́лля (ремесницьке).

Зва́ніе = зва́ння, стан, ста́ть. — Звання козацьке та життя собацьке. н. пр. — Зібрали ся люди різного стану: і козаки, і пани і купці. — Ми козачої статї. — У нашій статї такий звичай.

Зва́ный = кли́каний, про́ханий. — А він колись був кликаний, рушники вже дбались. К. Ш. — На проханих гостей багато треба. н. пр.

Звать, ся = 1. зва́ти, кли́кати, заклика́ти, запро́шувати. — Тодї, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — Заклика́в його до себе. — А в тій пісні чуєш і радість і сльози, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітечка сивим конем їхав. н. п.

2. д. **Взыва́ть** і **Восклица́ть.** — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Я ж думала, моя непько, що в лїсї гукає, а тож моя гірка доля мене знов шука́є. н. п.

3. зва́ти, ся, назива́ти, ся, прозива́ти, ся, менова́ти, ся. — Його звуть Олексієм. — От не згадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Звать соба́ку** (кличучи: цю-цю!) цюцю́кати. — Нехай цюцюкають.. мене сим не зведуть. Гул. Ар. — **Звать на су́дъ** = позива́ти. — Мислї до суду не позивають. н. пр.

Звено́ = (у ланцюзї) — кі́льце, (в огорожі) — пря́сло, (в чому иншому) — шмато́к. — Ще з шестеро прясел, то й була б огорожа. К.

Зве́нчатый = кільча́стий.

Звенѣ́ть = дзвені́ти, дзе́нькати, дзеленча́ти, дзвони́ти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзеленчи́ть. — Дзенькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Звеня́щій** = дзвеня́чий.

Звона́рь = дзвона́рь.

Звони́ло = д. **Би́ло 1.**

Звони́ть = дзвони́ти, (кажучи в жарт) — бо́вкати, бе́вкати, (в маленький дзвоник) — дзе́нькати, дзеле́нькати, дзеленьча́ти, теле́нькати (С. Ш.), в калатало — калата́ти. — Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзвін до сповіді бевкнув. н. к.

Зво́нкій, ко = дзвінки́й, ко (С. Л.), голосни́й, но, дзвеня́чий, дзвеню́чий (С. Л.), гучни́й, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзвінку́. Сам. — Наша дума, наша пісня без хитрої мови, а голосна та правдива, як божеє слово. К. Ш. — **Зво́нкая моне́та** = дзвінка́ моне́та, брязкачі́. — Як есть брязкачі, будуть і послухачі. н. пр.

Звóнкость = дзвíнкість, гóлосніcть, гýчність.

Звонóкъ = дзвóник (укр.), звінóк (гал.).

Звонцóвъ = дзвонарíв.

Звончáтка = бря́зкало.

Звонъ = дзвін, звін, (по покійному) — подзвíння, пóдзвін, дзвін по душí. — Вечірній звін, багато дум наводить він. Складка. — Сховай собі на подзвінни! н. пр — Один дума, як би його достроїть палати, другий дума, як би його на подзвін придбати. К. Ш.

Звуковóй = голосови́й.

Звукъ = гóлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзик, брязк, ляск, грюк. — На дзвіниці вдарили в дзвін і тонкий і дзвінкий гук задріжав і розлив ся по селї па всї долини. Лев.

Звучáть = гучáти, дзизчáти, бря́зкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. н. пр

Звýчность = д. **Звóнкость.**

Звýчный = д. **Грóмкій** і **Звóнкій.**

Звѣздá = зоря́, здр. зíрка, зíронька, звіздá. — Ой сьвіти місяцю, ще й ясна зоря, просьвіти доріжку аж на край села. н. п. — У ярмарку мужиків, як на небі зір. н. пр. — У гаю, гаю вітру не має, місяць високо, зіроньки сяють. К. Ш. — Що на небі усі звізди потьмарило, половина місяця у хмари вступила. н. п. — **У́тренняя, вечéрняя звѣздá** = д. **Аврóра, Венéра** і **Зар́я.** — **Падáющая звѣздá** = лїтáвець. — **Хвостáтая звѣздá** = мíтла. — **Кавалéрская звѣздá** = звіздá. — **Неподви́жныя звѣзды** = нерухóмі зóрі. — І сонце і нерухомі зірки сьвітять своїм власним сьвітлом. Де-що про Сьв. Б.

Звѣзди́стый = зóряний, зóрявий, зірчáстий, зóрешливий (М. В.). — Чудова зоряна ніч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣзди́ть = зорíти. — Місяць сьвітить, зоря зоріє. н. п.

Звѣздный = зóряний, зóрявий.

Звѣздообрáзный = зóрястий.

Звѣздоцвѣтъ = д. **А́стра.**

Звѣздочéтъ = звіздочóт, звіздя́рь. — Звіздарь мав звичай, що вечора виходячи, пильнувати зорі. Зіньківський.

Звѣздочка = 1. здр. — зірóнька, ласк. до дївчини — зíронька, я́сочка. — Ой тож не зоря, то дївчина моя, чорнявая, чорнобривая, ясочка моя. н. п.

2. рос. Callitriche L — водóзвідка (С. Ан.) і д. **Звѣздочница.**

Звѣздочникъ = д. **А́стра** і **Звѣздочница.**

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворóтник, мокрáвник, мокри́нець (гал.), S. graminea L. — блощи́чник, пя́не сїно, пя́на травá (укр.), пісóчник, саморíдне зїлля (гал.), S Holostea L. = гри́жник, зíрочник, нехворóщ, S. media Smith. = мокрéць, мокри́ця. С. Ан.

Звѣздчáтка = 1. д. **Звѣздочница.**

2. Astrea, з породи полипів.

Звѣздатый = д. **Звѣздообрáзный.**

Звѣри́нецъ = зьвіри́нець.

Звѣри́ный = зьвіря́чий.

Звѣри́стый, звѣри́стъ, то = зьвірни́й, но. — У нашому лїсї дуже зьвірно. Чайч.

Звѣробóй, звѣробóйникъ, рос. Hypericum perforatum, Linn. = д. **Зáячья кровцá.** — **З. си́ній,** Hyssopus officinalis L. = васи́льки, юзéфки. С. Аф.

Звѣрови́дный = зьвіря́чий. — У його і погляд якийсь зьвірячий.

Звѣролóвство = зьвіролóвство, ловéцство, мислíвство.

Звѣролóвъ = зьвіролóв (К. Б.), лóвчий (К. Х.), мислíвець (С. З.). — Йшли панянки по сливці, зустріли їх мисливці. н. п.

Звѣрообрáзный = д. **Звѣрови́дный.**

Звѣрскій, ки = зьвіря́чий, нелю́дський (С. Л.), лю́тий, ди́кий, лю́то. — Помста і крівава кара ще нікóли не сповняли душі иншими почуваннями, опріч зьвірячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелюдський.

Звѣрство = зьвíрство, зьвірювáння, лю́тість, жорстóкість. — Серед людського зьвірювання. К. Кр.

Звѣрствовать = лютовáти.

Звѣрь = зьвір, зьвіри́на поб. — зьвірю́ка, здр. — зьвірóк (С. Аф.), зьвірю́чка (С. Л.), зьвіря́тко, зьвіреня́, тко, зб. — зьвірря́, зьвір. — Не вірь, бо то зьвір; хоч не вкусить, так зляка. н. пр. — Се зьвірюка, а не чоловік — такий лютий. — Сеї зїми зьвіру дуже багато. С. Л. — **Крáсный звѣрь** = лиси́ця, вовк, ведмéдь і т. д. (за котрими полюють). — **Пушнóй звѣрь** = що мáє шерсть, здáтну на хýтро. — **Плотоя́дный звѣрь** = хи́жий зьвір, мнясоїд.

Звя́кать, звя́кнуть = 1. бря́зкати, бря́знути, забразчáти. — Брязнуло ключами біля воріт, — чути було, як відмикають. Чайч. — Ой брязнемо кишенею з грішми золотими, де й візьметь ся родинонька, сестри й побратими. К. Х

2. д **Болтáть 2.**

Звя́ки = д. **Брéдни** і **Врáки.**

Зги, вживаєть ся тільки у виразах: а) „**темнó, зги не видáть**“ — тéмно, хоч в óко

стрель, хоч о́ко ви́коли, хоч о́чі повико́люй. — Глянув у друге — хоч в око стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколюй, — нічого не видко. н. пр. — б) **„онъ зги не ви́дитъ"** — він ні́чо́го не ба́чить.

Зда́ніе = буди́нок, будо́ва, буді́вля (С. Л. Ш.), будова́ння (С. З. Ж.). — **Каменное зда́ніе** = камяни́ця, муро́ваний буди́нок.

Здоро́ваться = здоро́вкати ся, віта́ти ся (С. Л.), на добри́день, на де́нь до́брий дава́ти, (скидаючи шапку) — шапкува́ти, ся, (стискаючи руку) — рука́ти ся, чоло́м дава́ти (цілуючи) — чоло́мкати ся. — А де Катря? Нехай іде з чоловіком здоровкатись. К. Х. — Мимо громади пробігав, шапки не здіймав, на день добрий не давав н. д. — Тут між собою роспитались, чоломкались і обнімались. Кот — Дивлюсь, а наш Омелько вже й з становим рукаєть ся.

Здоровёхонекъ, здоровёшенекъ = здорові́сінький. — Чув, що він слабий. Де там слабий? Здоровісінький.

Здоровёхонько, здоровёшенько = здорові́сінько.

Здоро́во = здо́рово. — **Здоро́во!** = здоро́в був, здоро́ві були́! добри́день! — **Здоро́во ли вы живёте? По́ добру́ ли живёшь, по здоро́ву?** = як ся ма́єте? чи ще́ живе́нькі, здорове́нькі? — **Здоро́во живёшъ** = ні за́ що, ні про́ що, так собі ні с то́го, ні з сьо́го, за да́рма, ду́рно, дурні́сінько, га́рма-да́рма, цур ду́рня. — Причепив ся гармадарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Ні з того, ні з сього давай лангись. — **Уходи́ по добру́ по здоро́ву** = іди́, по́ки цілий.

Здоро́вость = здоро́вість.

Здоро́вый = 1. здоро́вий (не слабий). — Недужий смерті, а здоровий хвороби сподівай ся н. пр.

2. ду́жий, міцни́й, здоро́вий, кремезни́й. — Кремезний дідуган.

3. (про воду) — пого́жий, (про повітря, їжу і т. д.) — здоро́вий. — Погожа вода. С. З.

Здоро́вье, здоро́вьице = здоро́вя, здоро́вля, здоро́вячко, здоро́влячко. — Чарочка у роток, а здоровлячко у животок н. пр. — **О здоро́вьи спра́шивать** = за здоро́вя, на здоро́вя пита́ти. — І на здоровя тебе, брате, буду питати. н. д. — **Пе́й, те на здоро́вье** = здоро́в пив! (С. Аф.), пи́йте здоро́ві. — Ой пийте здорові, в кого чорнії брови! Кум-мірошник, Дмитренко.

Здоровѣ́ть = здоро́вшати.

Здоровя́къ = здорови́ло, здорове́ць, бе́цман. С. Л.

Здра́віе = д. **Здоро́вье.** — **Здра́вія жела́ю, жела́емъ** = здоро́ві були́!

Здра́во = 1. здоро́во.

2. розу́мно, розсу́дливо.

Здравомы́сліе = розсу́дливість.

Здравомы́слящій = розсу́дливий.

Здра́вствовать = здоро́вому бу́ти. — **Дай Богъ здра́вствовать** = поздоро́в Бо́же. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде н. пр. — **Да здра́вствуетъ!** = хай, неха́й живе́! — А наш Цісарь хай живе, многі літа хай має! — **Жела́ю здра́вствовать!** = (при зустрічі) — здоро́ві були́! (при прощанні) — бува́йте здоро́ві! С. Л. — По сїй мові, бувайте здорові. н. пр. — **Здра́вствуй, те!** = здра́стуй, те, здоро́в був, здоро́ві були́, добри́день, добри́вечір!

Здра́вый = 1. здоро́вий, при здоро́вю. — Він чоловік при здоровю.

2. розсу́дливий.

Здѣ́сь = тут, ту́тки, ту́течки, ту́теньки, ось, ось-ту́т, о́сь-де, о́сь-дечки, о́сьдень. С. Л. Ш.

Здѣ́шній = туте́шній, туте́йший, ту́тошній. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не туте́шній.

Зелёненькій = зелене́нький. — Зелененький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Зеленёхонькій, зеленёшенькій, ко = зелене́сенький, зелені́сінький, ко. — Віють вітри ще й буйнесенькі, іде дощик грімовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зелени́ка, рос. Lycopodium clavatum L. = дереза́. С. Ан.

Зелени́къ, рос. Sambucus ebulus = д. **Бузина́.**

Зелени́ть, ся = зелени́ти, ся, позелени́ти, ся. — Весна не прийде вже ніколи садочок твій позеленить. К. Ш.

Зелени́ца = д. **Зелени́къ.**

Зелени́чка, пт. Motacilla flava = трясогу́зка.

Зеленова́тый, то = 1. зелене́нький, по́зеленуватий, про́зеленоватий, зелена́стий. (С. Л. З.).

2. зеле́ний, зеленкува́тий, недоспі́лий, не сти́глий. — Зеленкуваті груші. Хар. Чайч.

Зеленщи́къ, ца = огоро́дник, ця.

Зелёный = 1. зеле́ний.

2. неспі́лий, недости́глий, нести́глий.

— **Въ зелёномъ состоя́ніи** = зеленце́м (С. З.), усви́д. — Жито усвид вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.

Зе́лень = зе́лень (С. Аф.), зело́ (С. Л.), зілля (С. Л.), горо́дина, (рання) — про́зелень, (для квітчання на зелені свята) — кле́чання. — Сонце ж ласкаве не спить, не вгава, землю по троху зело́м укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелом і древом. Макар.

Зеленѣ́ть, ся = зеленіти, ся. С. Аф.

Зе́ліе, зе́лье = зілля, здр. — зіллячко; дання́, отру́та. — Твою долю, моя донью, позаторік знала. К. Ш. — Прийшов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр.

Земе́льный = земе́льний, грунтовий.

Землевладѣ́лецъ = власти́тель (земельного маєтку), стар — земяни́н. С. З.

Землёдѣ́лецъ, земледѣ́лъ = землеро́б, хліборо́б (С. З. Л. Ш.), ра́тай (С. Л.), гречкосій (С. З.); що оре землю — ора́ч (С. Л. З.), плуга́ч (С. З.), плуга́тарь (С. Л.), що засіває — сіва́ч (С. Л.), що заволочує — волочі́льник, скородільник С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Сякий такий торгаш, та все їсть калач, а хлібороб — хліба робить, хліб і їсть. н. пр. — І знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосіїв. К. Ш.

Земледѣ́ліе, земледѣ́льство = 1. хліборо́бство (С. Л. Ш.), землеро́бство. — **Занима́ться земледѣ́ліемъ** = хліборо́бити (Чайч.), хліба робити (д. під сл. **Земледѣ́лецъ**), хліб робити, хліборо́бствувати. 2. д. **Агроно́мія.**

Земледѣ́льствовать = д. **Земледѣ́ліе.** (**Занима́ться земледѣ́ліемъ**).

Земледѣ́льный, земледѣ́льческій = хліборо́бський (С. Ш.), землеро́бський.

Землеко́пный = гра́барський С. З. Л.

Землеко́пъ = гра́барь (С. Аф.), гра́бар (С. З. Л.), копа́ч.

Землемѣ́ріе = землемі́рство.

Землемѣ́рный = землемі́рний, межовий.

Землемѣ́ръ = землемі́р, межовий, межівщи́к (С. З.), міживщи́к (Чайч.), межови́к, мі́рник (С. З.), мі́рчий (С. Л.). — Скоро приїхав межовий, почали землю межувати.

Землеописа́ніе = земле́пис.

Землеописа́тельный = земле́писний.

Землепа́шество, землепа́шецъ = д. **Земледѣ́ліе, земледѣ́лецъ.**

Землеро́йка, Sorex araneus = польова́ ми́ша, руда́ ми́ша. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.

Землетрясе́ніе = трус (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був трус, як ізгадаю, то вся здрігну ся, мов мала. Кот.

Землеудобре́ніе = угно́ювання землі.

Земли́ца = земе́лька, земли́ця. С. Аф.

Земля́ = 1. земля́, грунт, ґрунт. — **Земля́ дѣ́вственная** = ціли́нна земля́, цілина́. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — **З. вспа́ханная** = рілля́. — Та лучча рілля ранняя, а ніж тая пізняя, та лучча жінка першая, а ніж тая другая. н. пр. — **З. запасна́я** = ваканцьова земля́, вака́нець. — **З. отдохну́вшая** = переліг. С. З. — **З. церко́вная** = ру́га. — Випросив той піп у пана нивку поля, засіває та с того й живе: ні руги не має, нічого... сказано бідна церковця. н. к. — **Уса́дебная з.** = грунт, ґрунт (С. З.), пле́ць (Харьк.).
2. край, країна, (чужа) — чужи́на. — Свій край, як рай, а чужа країна, як домовина. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спиняла, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.
3. суході́л. — Тоді козаки шаблями суходіл копали, Хому Безрідного ховали. н. д.
4. ді́л, земля́, помі́ст. — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!“ та як мертва, на діл повалилась. К. Ш. — Кинув до долу.

Земляко́въ = землякі́в, земля́цький.

Земля́къ, чка = земля́к, чка, зб. земля́цтво, іноді вживаєть ся теж: на́шенець. — Позбірало ся все наше землядтво до гурту. Чайч.

Землянйка, земляни́ца, рос. Fragaria vesca L. = суни́ця, суни́ці, позьо́мка, полуни́шник. С. Ан. — Коли суниця красна — не сій вівса напрасно. н. пр. — На горі суниченьки, на долині полуниченьки, пішов милий у жовніри, а дівчина у черниченьки. н. п.

Земляни́чный = суни́чний.

Земля́нка = 1. земля́нка (хата в землі або крита землею).
2. земля́чка.

Земляно́й = земляни́й (С. Аф.), зе́мний (Кр.). — **Земляно́й дымъ** = д. **Дымни́ца 2.** — **З. гру́ша** = д. під сл. **Гру́ша.** — **З. ла́донъ,** рос. Valeriana officinalis L. = оверя́н, одха́сник, чо́ртове ребро́, бі́сове ребро́, стоя́н, мау́н (укр.), дідче ребро́ (гал.). С. Ан. — **З. орѣ́хъ,** рос. Lathyrus tuberosus L. = кра́сний горо́шок, ла́сковиця. С. Ан. — **Земляны́я я́блоки,**

рос. Solanum tuberosum L. = карто́пля, карто́плї, бараб́оля, барбо́ля, бу́льба. С. Ан.

Зе́мно = до землї, до до́лу. — **Зе́мно кла́няться** = кла́нятись до землї.

Земно́й = 1. земни́й, сьвітови́й. — Сьвітова краса і пишність М. В. — **Земна́я пове́рхность** = по́верх земни́й.

2. земляни́й. — **Земна́я глы́ба** = скі́ба землї. — **Земно́й покло́нъ** = уклі́н до землї.

Зе́мскій = зе́мський.

Зере́нчатый = зерна́тий (С. Аф.), зерни́стий, зеря́стий, семени́стий.

Зе́ркало = дзе́ркало, лю́стро, лю́стерко, верца́дло, сьвіча́до. С. Л. (Остатне слово здибалось мінї тільки в однїй казцї, надрукованій в З. о Ю. Р., і у писательки О. Пчілки). — Тепер краси на виду́ і в дзеркалї не найду. н. п. — Там дївчина умивала ся, в люстеречко видивляла ся. н п. — В ясне люстро виглядала ся, своїм личком красувала ся н. п. — Достала Галюня сьвічадце малеє, чи скажем „по простому“ дзеркальце теє. О. Пч. — Тим часом сьвіт почав в верцадлї примеркати і инших став мінї приміт кришталь чудовий виявляти В. Щ.

Зерка́льный = дзеркало́вий. (Чайч.).

Зе́рликъ, рос. Polypodium fragrans i vulgare L. = па́пороть (укр.), солоди́ш (гал.). С. Ан.

Зерни́стый = д **Зере́нчатый**.

Зерни́ть = зерни́ти, дроби́ти.

Зерно́ = зе́рно, зерни́на, насїни́на, здр. — зе́рнятко, зерни́нка, зере́нце, зб. — зе́рно, збі́жжя, пашня́, пашни́ця, насі́ння, здр. — насї́ннячко. — Збіжжя сїй, тай ся надїй. н. пр. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. н. п. — **Зерно́ жемчу́жное** = пе́рло, перли́на. — **З. ма́ковое** = мачи́на, мачи́нка. — **З. пшени́чное** = пшеничи́на. (Полт. Чайч.). — **З. просяно́е** = проси́на. — **З. ржано́е** = жити́на. — **З. фасо́ли** = квасоли́на. — **Отбо́рное з.** = чо́ло. — (Жменя зерна, як сїють) — сїва́к, (витрушене, як кладуть снопи) — на́трус, підсто́жина, (дрібне, що багато йде на мірку) — замі́ркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — су́ржик, (нечисте, що лишило ся після віяння) — послї́д, ви́точки. С. Л. — Оце хліб перевіяла, зостав ся послїд — буде чим курей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чоло

Зернови́къ, бот. Pericaprium = насі́нник.

Зерново́й = зернови́й. — **З. хлѣбъ** = пашня́, пашни́ця, збі́жжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

Зерноя́дный, Granivorus = зерної́д.

Зё́рнышко = зе́рнятко, зере́нце.

Зерца́ло = верца́дло (С. З. Мал.), зверца́дло (С. З.).

Зе́фиръ = ле́гіт (гал.). — Весняний легіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Коцюбинський.

Зигза́ги = криву́льки. — Пописав якісь кривульки. — **Писа́ть зигза́ги** = мислї́те писа́ти (про пяних).

Зижди́тель, ница = 1. Творе́ць, Сотво́ритель. — Бачить Бог і Творець, що мир погибає, Архангела Гавриїла в Назарет посилає. н. п.

2. фунда́тор, ка. — Він був фундатором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундуш на збудування церкви.

Зима́ = зїма́, (початок) — взї́мки, (кінець пізний, власне морози на провеснї) — пі́дзїмки. — Зїма! кожуха нема, чоботи ледащо і їсти нема що. н. пр. — Не так ця зїма увірить ця, як підзїмки. — **Зимо́ю** = зїмо́ю, узї́мку (С. Ш.), в зї́мку, в зїмі́. — В лїті і качка прачка, а в зїмі і дївка шмаркачка. н. пр. — В лїтку ніжкою, а в зїмку ручкою. н. пр.

Зи́мній = зї́мнїй, зїмови́й (Лев.). — У вдївоньки серце, як зїмнеє сонце, хоч воно сьвітить, сьвітить та не гріє, та буйний вітер віє. н. п.

Зимова́лый = перезїмова́лий, зїмови́й; торі́шнїй, (про поросят) — підсьві́нок, (про телят) — бу́зїмок.

Зимова́ніе = зїмі́вля С. Аф.

Зимова́ть = зїмува́ти. — Дїти! дїти! добре вам в лїті, а зїмувати — то горювати. н. пр.

Зимо́вище = зїмовни́к. С. Аф.

Зимо́вка = д. **Зимова́ніе.**

Зимо́вье = зїмовни́к.

Зинзиве́й, рос. Althaea officinalis L. = кала́чики, проскурки́, проскурня́к. С. Ан.

Зинзу́бель = ге́мбель (котрим роблють жолобки)

Зипу́нъ = сїря́к, сїрячи́на, сїрмя́га, (разом з кожухом одягнений) — парови́ця. — Вийду за ворота надївши сїрмягу, ой хто ж мене та пригорне, бідного нетягу. н п.

Зія́ніе = роззїївля́ння.

Зія́ть = роззїївля́ти, розкрива́ти па́щу.

Зла́ки = хліб, пашня́, пашни́ця; горо́дина, зе́лень, зі́лля (живна і городня рослина).

Зла́то = зо́лото, зло́то. — Візьміть сріблo-

злото та будьте багаті, а я візьму сльози лихо виливати. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златове́рхій, златогла́вый = золотове́рхий, золотогла́вий.

Златоза́рный = золоти́стий, злоти́стий, позлоти́стий. — Поглянуть панове з нового будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золоти́й.

Златоле́нникъ, рос. Linosyris vulgaris Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолю́бецъ, златолюби́вый = грошолю́б, грошолу́п.

Златоселезе́нникъ, рос. Chrysosplenium aeternifolium L. = жовтяни́ця, жо́вточниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стый = красномо́вний.

Златоцвѣ́тъ, рос. Chrysanthemum Leucanthemum L. = роме́н, рома́н, роме́н-зілля, романе́ць. С. Ан.

Зла́чный = хлібний, травни́стий.

Зли́ть, ся = зли́ти, ся, се́рдити, ся, гнівати ся, лютова́ти, злува́ти (на кого) — з піною на губах — піни́ти ся, (дуже, мов сатана) — сатаніти.

Зло = 1. ли́хо, кри́вда, зло, шко́да. — **На зло́** = на злість, на ли́хо. — Зробив йому на злість. — На злість моїй жінці нехай мене бють. н. пр.
2. зле, лю́то.

Зло́ба = злість, злоба́. — Це давній мій злобитель — він давно на мене злобу має.

Зло́бивый = злий, злісний, злю́чий (С. Л.), злосли́вий (С. З.).

Зло́биться = злува́ти, злоби́ти ся (С. Аф.), лютова́ти, важки́м духом ди́хати, чо́ртом диви́ти ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на невістку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Зло́бный = д. **Зло́бивый.**

Зло́бствовать = д. **Зло́биться.**

Злово́ніе = смо́рід. — Такий сморід, що аж у носі крутить

Злово́нный = смердю́чий, смердя́чий, вонючий.

Злове́дный = шкодли́вий. С. З.

Зловѣ́щій = зловіщий.

Злодѣ́евъ = лиходіїв, лиходійський, зло́діїв, зло́дійський.

Злодѣ́й = лиходій, ка, лиходійник, ця, лихово́дник, ця, злочи́нець, злочи́нниця (С. З.), зло́дій, ка, поб. — злодю́га. (Останнє слово найбільше прикладаєть ся до того злодін, що краде, але має і спільне значення.) — Він душогубу, лиходію в раю зустрітись дав надію. Старицький (Рада). — Крадене у злочинців в їх схованнях понаходили. К. Ст. — Таковий злодій сам один за теє злочинство каран бути маєть. Ст. Л. — Нецнотливому Чаплинському, бенкартові Литовському, опікові Польскому, злодію і бездумному здирці Українському, ледащиці, злодюзі. Л. В.

Злодѣ́йскій = лиходійський, зло́дійський.

Злодѣ́йство = лиходійство, лихоро́бство, злочи́нство (С. З Ж.), зло́дійство (С Л.). — Нехай страшне, нечуване злочинство імя моє вікам перенесе. Сам.

Злодѣ́йствовать = лиходіяти, лихово́дити, лихова́ти. С. З.

Злодѣя́ніе = д. **Злодѣ́йство.**

Зложела́тель = во́рог, злоби́тель. С. Аф.

Зложела́тельный = воро́жий, неж(з)ичли́вий. (С. З.).

Зложела́тельство = ворогува́ння, злість, незичли́вість (С. З.), злоби́тельство.

Зло́й = злий, лихи́й, злю́чий, злю́ка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — шкода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Злы́е го́ды** = лихоліття, злигодні, лиха́ годи́на. — Як у нашій славній Україні були колись престрашниї злигодні, бездольні годипи. н. д. — **Злой ро́къ** = безтала́ння, недо́ля, лиха́ до́ля.

Зло́ка́чественный = лихи́й, шкодли́вий, небезпе́шний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, ли́хо, лиха́ годи́на, нещ́астя. — Бодай же вас у полі побило три недолі. н. п — Побила ж мене лиха година та нещаслива. п. п. — Стала ся йому пригода не в день, а в ночі: занедужав чумаченько, з Криму ідучи. п. п.

Злоко́зненный = лука́вий, ка́верзний, па́косний, ка́посний. — **Злоко́зненный человѣ́къ** = ка́верзник, ка́посник. С. З.

Злонамѣ́ренный = злоуми́сний.

Злопра́вный = злосли́вий, злий.

Злопа́мятный = злосли́вий, мсти́вий.

Злополу́чіе = д. **Злоключе́ніе.**

Злополу́чный = бідола́шний, безтала́нний, бездо́льний, безща́сний, неща́сний.

Злора́дный = злора́дий.

Злора́дствовать = злора́дствувати.

Злорѣчи́вый = лихосло́вний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = лихосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), га́нити, ганьби́ти (С. Ж.).

Злосмра́діе, злосмра́дный = д. **Злово́ніе, ный.**
Зло́стный = 1. д. **Злонамѣ́ренный.**
2. злий, злю́чий.
Злость = злість, лю́тість, мн. лю́тощі. — Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.
Злосча́стіе = д. **Злоключе́ніе.**
Злосча́стный = д. **Злополу́чный.**
Злоумы́шленный = злоуми́сний.
Злоупотреби́ть, злоупотребля́ть = над'ужи́ти, над'ужива́ти, на зле́ ужи́ти, ужива́ти, на ли́хо поверну́ти, поверта́ти. — Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.
Злоупотребле́ніе = над'ужива́ння (С. Пар.), над'ужи́тѐ, над'ужи́ток. С. Жел.
Злоухищре́ніе = хи́трощі, ка́верзи.
Злоча́стіе = лиха́ до́ля, недо́ля.
Злоязы́чный = д. **Злорѣчи́вый.**
Змієви́къ = 1. рос. Rumex aquaticus L. = кі́нський щаве́ль. С. Ан.
2. камінь Serpentinus.
Змієголо́вникъ молда́вскій, рос. Dracocephalum Moldavica L. = ма́тощник. С. Ан.
Змій, змія́, Serpens = змія́, га́дина, Vipera Berus — гадю́ка, здр. гадю́чка, Coluber trabalis — жовто́брюх, Boa — по́лоз, Coluber natrix або Tropidonotus natrix — уж, ужа́ка, вуж, вужа́ка, чорна — па́далиця, що лазить по деревах — жере́тія. (С. З.). — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьміє ся. К. Ш. — Не грій гадюки за пазухою, бо вкусить. н. пр. — Друже — друже, а гадючку вкинув. н. пр. — Зустрічає він у лісі змію — полоза. н. о. — Смокче, як вуж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.
Змѣеви́къ ко́рень, рос. Polygonum bistoria = д. **Горе́цъ.**
Змѣеду́шникъ, рос. Scorzonera = ужо́вник, ра́нник. С. Ан.
Змѣёнокъ, змѣёнышъ = гадючиня́, ужо́к, ужачиня́.
Змѣй = 1. д. **Змій.** — **Змѣй велика́нъ,** Boa constrictor — уда́в. С. Ш.
2. **Змѣй бума́жный** (дитяча іграшка) — змія́, літа́вець, (в йому три нитки, до котрих привязують шнур) — пу́тлище. — Моя змія краще літає ніж твоя, а твоя все козиряє — мабуть путлище не вірно зробив або хвіст малий.
Змѣ́йка = 1. змі́йка, гадю́чка, ужо́к (С. Ш.).
2. рос. Briza media L. = здрі́жник, трясу́чка (С. Ш.).
3. у рушниці — бля́шка про́ти замка́.
Змѣ́йка водяна́я, рос. Calla palustris L. = фія́лковий корі́нь. С. Ан.
Змѣ́иная трава́, рос. Stachys sylvatica L. = ба́бка, бу́ковиця. С. Ан.
Змѣ́иный = змі́їний, га́довий, гадю́чий.
Змѣи́ный язы́къ, рос. Ophioglossum L. і O. vulgatum L. = язи́чник, пога́не зі́лля, без'язи́чник, ти́хе зі́лля. С. Ан.
Змѣя́ = д. **Змій.**
Знава́ть = д. **Знать.**
Зна́емо = зна́ти, звісно, ві́домо. — Ой знати, знати, в кого єсть мати. н. п.
Зна́емый = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).
Знако́мецъ = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).
Знако́мить, ся = знайо́мити, знако́мити, ся, зазнава́ти ся. — Їздить та вже з такими кралями та царями зазнає ся. н. к.
Знако́мица, знако́мка = знайо́ма, знако́ма.
Знако́мство = знайо́мість, знако́мість (С. Л.), сьвідо́мість. — Ви десь певне багато знакомостів маєте. Кр. — Для мене усе зроблять по сьвідомости. Номис.
Знако́мый = 1. знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.). — **Быть знако́мымъ** = зна́ти ся. — Дай, Боже, з добрими людьми знати ся. н. пр. — **Какъ бу́дто знако́мый** = на́че по знаку́. — Підходить, здоровкає ся, так, наче чоловік по знаку, та хто його зна. Чайч.
2. звісний, сьвідо́мий.
Знакъ = знак, призна́ка (С. Л.), прикме́та (С. З.), озна́ка, знамено́, (після рани) — шрам, (від удару батогом то-що) — смуга, па́смуга, басама́н, (чим твердим) — синя́к, (після віспи) — ряботи́ння. — Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі басаман. н. п. — Як ударив батогом, — так синя смуга й набігла. Чайч. — **Зна́ки достóинства** (у козаків) = клейно́ди: булава́, бунчу́к, пірна́ч і т. д. — Візьміть мої гетьманські клейноди, панове... К. Ш. — Не на теє, миле браття, я Січ руйнувала, ой щоб и вам ваші землї, клейноди вертала. н. п. — **Мими́ческій знакъ** = миг. — Німий єжелї не уміє писати, повинен на миги сповідати ся. Б. Н. — **Разгова́ривать зна́ками** = на ми́гах говори́ти. — **Пограни́чный знакъ** = кля́к (С. З.), коне́ць. — Границю проводили, частії конці висипуючи. Л. В. — **Цехово́й знакъ** = чі́шка.
Знамена́тель = знаме́нник. С. Жел.
Знамена́тельный = знаме́нний. С. Жел.
Знамена́ть = 1. значи́ти. — **Знамена́ться крестомъ** = хрести́ти ся.

2. висвяща́ти. — Довго був дияконом, та оце недавно висвятили його на попа.

Знамени́тость = знамени́тість. С. Пар.

Знамени́тый = знамени́тий (С. Пар.), сла́вний, славе́тний (С. Л.), значни́й, зна́тний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірші.

Зна́менникъ = печа́тка (для проскур), знамени́к (С. Жел.).

Зна́меніе = зна́к, озна́ка, знаме́но́. С. Л. — Ото знаме́но од Бога — мітла на небі.

Знаменова́ть = зна́чити, визнача́ти.

Знаменоно́сецъ, зна́менщикъ = хору́нжий, хору́жий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хоружий, під ним коничепько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.

Зна́мя = корогва́ (С. З.), здр. — корого́вка, хоругва́, хорого́в, стяг (С. З. Эв.), знаме́но, (найголовнійше у козаків) — біла корогва́, (не велике) — пра́пір (С. З.), прапоре́ць. (С. Л.). — Бо ті лейстровиї виросли у полї: ой не вдержать проти вітру корогви у полї. К. Д. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п. — І з веселим обличчям свій стяг підніми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привели бусурмана до нового знаме́на. н. п. — Затика́ють з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.

Зна́ніе = знання́, знаття́, віддання (С. Л.), відо́мість, сьвідо́мість, знайо́мість. — Як би знаття, що в кума пиття, то жінку й діти привів би. н. пр.

Зна́тно = 1. до́бре, добря́че, сла́вно, знамени́то. — Добре погуляли.
2. зна́ти, знать, зна́чно, ви́дно (Пр. д. під сл. **Видно 1**).

Зна́тный = зна́чни́й (С. Л.), сла́вний, зна́тний (С. З.).

Знато́къ = знаве́ць, мисте́ць (С. З.), ми́тець, маста́к (С. З. Л.).

Знать = 1. вельмо́жне па́нство, панва́.
2. зна́ти, ма́бу́ть, десь і т. д. д. **Видно.** — Десь він у школи ходив, що все зна.
3. зна́ти, ві́дати, розумі́ти, у(в)мі́ти, тя́мити. — **Дать знать** = да́ти, пода́ти ві́стку, оповісти́ти. — **Дать себя́ знать** = в знаки́, в тямки́ да́ти ся. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабуть і з час московський барилом качав ся. Гул. Ар. — **Знай себя́** = про се́бе зна́й (а в чуже діло не встрявай). — **Знать гра́мотѣ** = письме́нним бу́ти, вмі́ти письма́ (Чайч). — **Знать свѣтъ** = вмі́ти пово́дитись з людьми, звича́йним бу́ти. — **Знать толкъ въ че́мъ** = зна́ти ся на чому́. — Теля не знає ся на пирогах. н. пр.

Зна́тье = д. **Зна́ніе.**

Зна́ться = зна́ти ся, води́ти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом, а свиня об тин, коли нема з ким. нр. — Він усе з панами водить ся.

Зна́харь, ка = зна́хо(у)р, ка, шепту́н, ха, знаюка (Эв.), чарівни́к, ця, чаклу́н, чаклівни́ця, воро́жбит, воро́жка, відьма́к, ві́дьма. — Такий був знахор, що було направить або одведе дощ. н. о.

Значёкъ = 1. значо́к (здр. від сл. **Знакъ**).
2. корого́вка, прапоре́ць (д. **Зна́мя**).

Значе́ніе = зна́чіння, си́ла, ваѓа́. — Се слово треба розуміти в політико-економичнім значінні. К. Кр — Се має велику вагу.

Значи́тельно = 1. бага́то, чима́ло, зна́чно, дово́лї. — Води чи мало утїкло. К. Ш.
2. ви́разно, ви́разне.

Значи́тельный = 1. вели́кий, чималий. — Чи мала вода прибула.
2. зна́чни́й, пова́жний. — Багатих і значних людей ховали дуже пишно. Лев.
3. ви́ра́зний.

Зна́чить = 1. зна́чити, визнача́ти. — **Что это зна́читъ?** = що се зна́чить? що се за знак? що воно́ визначає? — Ніхто не знав, що воно за знак, що... н. о.
2. ва́жити, си́лу, ваѓу́, пова́гу ма́ти. — Він у нас на селї велику силу має — Чи важуть добрі учинки без любови? Б. Н.

Зна́читься = зна́читись, щита́ти ся, лїчи́ти ся.

Зна́ющій = зна́ющий (С. Аф.), знаю́чий (Чайч.), тяму́щий, тя́му́чий, тямки́й (С. Ш.), сьвідо́мий і д. **Знато́къ.**

Знобить = моро́зити, холоди́ти. — **Зноби́тъ** = моро́зить, хо́лодом бере́. — Голова болить, і щось морозить мене.

Зноби́ться = ме́рзнути, ме́рзти. — Шолудиве порося і в Петрівку мерзне. н. пр.

Зно́бкій = мерзлякува́тий, мерзля́к. — Тай мерзлякуватий він — як з хати, так уже й змерз. Чайк.

Зно́бкость = мерзлякува́тість.

Зно́бь = дрїгота́, здри́ги, дріжаки́ (від холоду). С. Л. З.

Зно́й = спе́ка (С. З. Л.), поб. спеко́та, шква́ра (С. Л.), пеко́та, пе́кло, жаро́та, вар, парня́. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Така спекота, що крий Бо-

же — усе попалило. — На дворі вар займає дух. Як.

Знойный = пекучий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче літо.

Знойть = палити, пекти. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.

Зобастый, зобатый = воластий. С. Л.

Зобать = дзюбати, дзьобати (С. Аф.), клювати, клюкати. — Пташко маленька, де твоя неднька? На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. н. п.

Зобный = воловий.

Зобный корень, рос. Scrophularia aquatica L. = ранник. С. Ап.

Зобъ (у птиць Ingluvies і у людей Struma) = воло (С. З. Л.), воле (С. Аф.), поб. воліще, (здр.) волько. (С. Аф.).

Зовъ = клик, кликання (С. Л.), поклик, запросини. — Княгиня, мов не своїми погами, увійшла до сьвітлиці на грізний поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Пріѣхалъ безъ зова** = приїхав не кликаний, не проханий.

Зодчество, зодчій = д. **Архитектура, архитекторъ.**

Зола = зола, попіл здр. попілець, (гаряча з жаром) — присок (С. З. Пав.), після золїння — визол.

Золеніе = золїння.

Золить, ся = золити, лужити, ся.

Золовка = зовиця. С. Аф. З. Л. — Навчать мене зовиці, Семенові сестриці. н. п. — Зовиці годи, русу косу чеши. н. п.

Золовкинъ = зовицін.

Золовушка = зовичка. С. Аф.

Золотарь = золотарь, золотник, позолотник. — Ой ходімо ж ми до ковальчика, до золотника. н. п

Золотая розга, золотень, рос. Solidago Virgaurea L. = золотуха, жовтобрюх. С. Ап.

Золотильщикъ = д. **Золотарь.**

Золотистка, рос. Helychrisum Dc. = цмин, H. arenarium Dc. = жовта гарячка, жовтушки, жовтяниця, цмин, жовтий цмин, сварка, сварливець, золотуха, головокрут, котячі лапки. С. Ап.

Золотистый = золотистий, злотистий, позлотистий. — Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Золотить, ся = золотити, позолочувати, ся. — Сонечко гай золотило. К. Ш.

Золотникова голова, рос. = д. **Бѣлозоръ.** — **З. трава** = д. **Золототысячникъ.**

Золотникъ = 1. золотник (вага = $^1/_{96}$ ч. хунта і гирька такої ваги).

2. кляпка, хлипок, хлипавка (в смоках).

Золотникъ полевой = д. **Золототысячникъ.**

Золотничка = д. **Бѣлозоръ.**

Золото = золото, злото. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злото. н. пр. — **Золото сусальное, книжное** = сухозлотиця (Чай.), сухозлітка (Лев.), шумиха. (С. З.). — На столї лежав здоровий коровай, обтиканий голубами, позолоченими сухозліткою. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.

Золотой = 1. червонець, дукач. С. З.

2. золотий, щирозлотий, щирозлотний, сутозлотий. — З мезиного пальця щирозлотий перстїнь знїмав. н. п. — Перстеньків два: еден щирозлотний, а другий срібний. К. Ст. — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = д. **Золотарь.**

Золототысячникъ, рос. Erythraea centaureum L. = золототисячник, сердушник, семисильник. С. Ап.

Золотоцвѣтъ = д. **Златоцвѣтъ.**

Золотошвей, ка = гаптарь, гаптарка. С. Аф З.

Золотошвейный = гаптарський.

Золотошвейство = гаптування; гаптарство.

Золотуха = 1. хвороба Scrophula — золотуха.

2. рос. Thalictrum angustifolium Jacq. — золотушник, медуниця, медунишник, рутвиця, T. flavum L. — одхасник, T. majus Jacq. — падучник, золотушник, T. minus L. — камчуг, польова петрушка, рутка. С. Аф.

Золотушливый = золотушний.

Золотушникъ = д. **Золотая розга.**

Золоченіе = позолочування.

Золочённый, золоченый = золочений, позолочений, позолочуваний, позлотистий. — А в голуба сизокрила голова, а в голубки позолочувана. н. п. — І з під поли позлотистий недолимок виймає. н. п.

Зольникъ = попільник.

Зольный = попільний.

Зондъ = 1. хірург. струмент Specillum — мацовилка, протичка.

2. свердел, штирь, сьвідер. (Волинь).

Зонтикъ = зонтик (Лїв.), паросолик, парасолька (Прав.), від дощу — дощник (С. Пар.), від сонця — сонїчник (С. Пар. Жел.). — **Зонтикъ глазной** = козирьок. — Вийшов пан с зеленим козирьком над очима.

Зонтъ = 1. піддашшя (над ґанком. С. З.), острішок (над ворітьми).

2. д. **Зо́нтикъ.**

Зо́ркій, зо́рокъ = зірки́й (С. З.), бачу́чий, зирки́й (С. Л.). — Говірка, зірка, моторна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зо́ркость = зі́ркість.

Зо́рный = любистковий.

Зоро́чекъ, Pupilla = зїнка (С. Л. Жел.), зїнька, зїни́ця (С. Л. Жел.), чолові́чок.

Зорочко́вый = зїни́чний.

Зоря́, рос. Levisticum officinale Koch. = любисток, люби́ста. С. Ан.

Зоряно́й = д **Зо́рный.**

Зрачёкъ, зрачо́къ, зрачко́вый = д. **Зоро́чекъ, зорочко́вый.**

Зри́тель, ница = 1. глядáч, ка, глядько́, виде́ць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядачів враження. — Глядько не наглядить ся, хвалько не нахвалить ся. н. пр.

2. сьві́док, сьві́дка, сьві́дчиця, виде́ць. — При сьому ж видцї були.

Зри́тельный = глядни́й. — **Зри́тельная труба́** = прозо́рна труба́. — Вигадали трубу, що зветь ся прозорною, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѣ́лище = видо́вище, видо́висько. С. Жел. Пар. — Чого я туди піду? От і ще не бачила такого видовища!

Зрѣ́лость = спі́лість, сти́глість, доспі́лість, дости́глість.

Зрѣ́лый = 1. спі́лий, сти́глий, поспі́лий, доспі́лий, дости́глий. — Спілий кавун. — Стиглі яблука.

2. доро́слий, ді́йшлий. — **Зрѣ́лый умомъ** = ро́зумом ді́йшлий. — Ще він малий, розумом не дійшлий. н. д.

Зрѣ́ніе = 1. поспівá́ння, доспівá́ння (про рослини).

2. зро́к (С. Аф. Пар. Жел.), зі́р (С. Пар. Жел.), прозі́р. — Нема прозору вже два роки (казав слїпий чоловік).

3. глядї́ння.

Зрѣть = 1. спі́ти, поспівá́ти, виспівá́ти, сти́гнути, доспівá́ти, достигá́ти, (про колоски) — зерни́ти ся, (про овочі) — бринї́ти, (про людей) — дохо́дити до зро́сту, до ро́зуму. — Як став же наш мак та спіть, поспівать. н. п — На калину вітер віє, калина не спіє. н. п. — Вишнї тільки що стали бринїти. С. Ш. — Ой зацьвіла маківочка, почала бринїти. н. п.

2. глядї́ти, диви́ти ся, спогляда́ти, ба́чити.

Зрѣ́ніе = д. **Зрѣ́ніе 1.**

Зря́чій = видю́щий, видю́чий, бачу́чий. С. Л. — Були приймі і кривоногі, були видющі і слїпі. Кот. — Два дїди: оден слїпий, а другий видючий. н. к.

Зуба́нъ = зуба́нь, зуба́ч, зуба́тий. С Аф

Зуба́рь = ге́мбель с зубця́ми.

Зуба́стый = зуба́тий.

Зуба́чъ = д. **Зуба́нъ.**

Зуба́тка, риба Anarhichas lupus = морськи́й пес. С. Пар.

Зубе́цъ = зубе́ць, (в машиних колесах) — па́лець.

Зуби́ло = 1. шру́бень (особливе долото).

2. зуби́ло (струмент, котрим визублюють пилки, терпуги і набивають жорна).

Зуби́ть = зуби́ти, визу́блювати, шруби́ти.

Зубно́й = зубни́й.

Зубо́къ = зубо́к, зубо́чок (С. Аф.) зу́бик. — **Подня́ть на зубки́** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м.

Зубоска́лить = глузовá́ти, глумовá́ти, кепкувá́ти (з кого, над ким), ска́лити зу́би.

Зубоска́лъ = глузівни́к, скалозу́б.

Зубоска́льство = глузувá́ння, глумовá́ння, кепкувá́ння, по́сьміх.

Зубочи́стка = 1. щі́точка (чистити зуби).

2. шпи́чка (колупати в зубах, на пр. після їжі).

Зубри́ло = д. **Зуби́ло.**

Зубри́на = щерби́на, ще́рба. С. З.

Зубри́ть = 1. зуби́ти (С. Аф.), визу́блювати; щерби́ти, вище́рблювати. — Ой десь мене Бог не простив, що я у недїлю серпи позубив. н. п.

2. товкти (С. Ш.), товкмá́чити, зубри́ти (вчити від слова до слова).

Зубрь, Bos jubatus = зу́бр, Bos urus — ту́р. (С. Ш.). — Сидить, як тур, у горах. н. пр.

Зубча́тый = зуба́тий, зубча́стий. — Зубчастий гребінь у півня. Чайч. — **Зубча́тое колесо́** = пальцьове́, па́лешне ко́лесо (у машинах).

Зу́бчикъ, мн. **зу́бчики** = зубе́ць, зубцї.

Зубъ = зуб, здр. зу́бик. — **Зу́бы пере́дніе, рѣзцы́,** Dentes anteriores s. incisores — пере́дні зу́би, сьміюнцї. — **З. боковы́е, клыки́,** D. canini — и́кли. — **З. коренны́е,** D. morales — кутні́ зу́би. — Сьмій ся, сьмій ся — засьмієш ся на кутнї. — **З. моло́чные,** D. lactei s. temporarii — моло́шні. — **Зу́бы остри́ть** = ла́ситись. — Ласить ся, як кіт на сало. н. пр — **Подня́ть на зу́бы** = ви́сьміяти, підня́ти на глу́м. — **Сжать зу́бы** = зції́пити зу́би. — **Точи́ть зу́бы** = гостри́ти зу́би, ма́ти зу́би на ко́го. — **Щёлкать**

зуба́ми = кла́цати зуба́ми. — Вовк як клацне зубами. Чайч.

Зудъ = сверб́іж (С. Л.), сверб, свербля́чка, свербота́, чос, чухо́тка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зудѣ́ніе = сверб́іння.

Зудѣ́ть = сверб́іти. — Де болить, там і торкнеш, де свербить, там і почешеш. н. пр.

Зуни́ца = д. **Земляни́ка.**

Зыба́ть = колиха́ти, колиса́ти. — Де хатонька теплесенька, де дитина малесенька, там підемо ночувати і дитину колихати. н. п.

Зы́бка = коли́ска. — Яке в колиску, таке і в могилку. н. пр.

Зы́бкій = 1. хитки́й, хибки́й, хилки́й, хистки́й, хиля́стий. — Хиткий човен. — Через провалля кладочка така хистка, що так вся і колишеть ся. н. о.

2. тряски́й, грузьки́й. — **Зы́бкое мѣ́сто, боло́то** = трясови́на́, тряса́вина, тряса́виця. С. Ш. — Коло млина трясовина. С Ш.

Зы́бкость, зы́блемость = 1. хи́ткість, хи́бкість, хи́лкість, хи́сткість.

2. тря́скість, гру́зкість.

Зыбу́нъ = д. **Зы́бкій. (З. мѣсто).**

Зыбу́чій = д. **Зы́бкій 1.** — **Зыбу́чій песо́къ** = сипки́й. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. О. Пч.

Зыбь = 1. бри́жжі, жму́рки (хвиля невелика без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясови́на́ і т. д. д. **Зы́бкій (З. мѣсто).**

Зыкъ = дзи́к, дзвяк, брязк.

Зыча́ть = дзвя́кати, дзича́ти, брязча́ти, бря́зкати, гуча́ти.

Зы́чный = гучни́й.

Зѣва́ка = роззя́ва (С. З. Л.), поб. роззявля́ка, га́ва, ґа́ва. С. З. — Я іду проворняка, а він іде роззявляка, не мав де дишель встромити, та міні в рот. н пр.

Зѣва́ніе = позїхання.

Зѣва́ть, ся = 1. зїха́ти, ся (С. Аф.), позїха́ти, ся (С. З. Л.), зїва́ти, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позїхнули кільки раз, тай позасипали. Руд.

2. га́ви, ґа́ви лови́ти, ви́трішки купува́ти, продава́ти.

Зѣво́та = по́зїхи, зїва́чка.

Зѣву́нъ = зїва́йло, позїха́йло.

Зѣвъ = анат. Faux — зїво (С. Жел.): па́ща (С. Л. З). пе́лька (С. З).

Зѣ́нки = о́чі, баньки́. — **Нали́ть зѣ́нки** = зали́ти о́чі (дуже напитись). — **Пя́лить зѣ́нки** = витріща́ти, вилу́плювати о́чі, баньки́. — **Распусти́ть зѣ́нки** = заґа́витись.

Зю́зникъ европе́йскій, рос. Lycopus europaeus L. = драголю́б. С. Ан.

Зю́зя = хлю́ща. — Напив ся, як хлюща.

Зя́бкій, ость = д. **Зно́бкій, ость.**

Зя́бликъ, самиця — **зя́блица, зябло́вка,** пт. Fringilla coelebs = посьмітю́ха, посьмітю́шка. С. З.

Зя́блый = поме́рзлий, приме́рзлий, ме́рзлий (про рослини), зме́рзлий (про чоловіка).

Зя́бнуть = ме́рзнути, ме́рзти.

Зя́тевъ = зя́тів, шва́грів (д. **Зять).**

Зятё́къ = зя́тенько.

Зя́тнинъ, зя́тній = д. **Зя́тевъ.**

Зять = 1. зять (чоловік дочки). — **Зя́тюшка** = зя́тенько. — Невістка сорочку полата, а зять здере. н. пр.

2. шва́г(ґ)ер (чоловік сестри і зовиці). — Через дорогу кузня, а він міні шваґер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможи Боже нежонатому, а жонатому й жінка поможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — Тай підняла китаєчку тай заголосила. н. п.

2. е (докірливо). — Е, що там балакати!

И'бисъ, пт. Tantalus ibis = ча́пля (особливої породи).

И'бо = бо, затім що, тому́ що́, через те́ що. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

Ива, рос. Salix alba L. = бі́ла верба́, бі́ла лоза́. С. Ан.

Ива́новъ цвѣтъ = д. **Златоцвѣтъ.**

Ива́новская, у виразі: **во всю Ива́новскую** = на всї за́ставки. — Кобенила на всї заставки. С. З. — Сьогодня можна з чоловіком рубатись на всї заставки, а завтра гуляти вкупі по братерськи. К. Ч. Р.

Ива́нъ-да-Ма́рья, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки́, брат і сестра́, бра́тіки. С. Ан.

И'верень, и́верешо́къ = ула́мок, ви́ломок, уло́мок (від чого твердого), від каменя —

скáлка, від дерева як рубають = тріска.

И'вина = вербúна. С. Аф.

Ивня́къ = вéрби і д. **Ветлóвникъ.**

И'вовый = вербóвий, лозовúй.

И'волга, пт. Oriolus galbula = йвілга, вільга (С. Жел.), вивільга (Чайч.), лїскотýха (Полт. Чайч.).

И'вяный = вербóвий.

Иглá = 1. гóлка, здр. гóлочка (велика) — цигáнська, (без вушка) — прóтір, прóтор С. З., (для плетїння, нанизування то-що) — прут, дрот, (деревяна) — глúця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. н. пр. — Москаль і протір проковтне та не подавить ся. н. пр. — **Какъ на игóлкахъ** = як на шпичкáх, як на вýгіллї. — **Плáтье съ игóлочки** = новісїньке.

2. (у де-яких тварів, на пр. їжака то-що) — гóлка, щетúна, колю́чка, (у рослин) — гóлка, шпúчка, колю́чка, (у хвойних) — глúця, хвóїна, хвóїнка (С Ш.), (у льона, конопелї) — кострúця.

3. риба Syngnathus acus = звóрлуч (С. Жел.), сúкавка.

4. (гори) — шпиль.

Иглúный = голковúй.

Иглúстый = голчáстий, голчáтий, шпичкувáтий, шпичакувáтий, колю́чий, тернúстий. — Колючий терен.

Иглúца = глúця (деревяна, котрою плетуть сїтки).

И'глица, рос. Ruscus aculeatus L. = мишачúй тéрен.

Игловáтый = колю́чий, тервúстий, остюковáтий.

Игнорúровать = нехтувáти. — Ти бо таки зовсїм нехтуєш ним. О. Ст.

И'го = ярмó, кормúга (С. З. Л.), невóля; тяготá, тя́гар(ь), тяжáр(ь). С. Ш. — С під кормиги ляцької визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахиляти шию під кормигу панську. К. Д. — Гей заплакали хлопцї молодцї та у неволї, ярмі. н. п.

Игóлка = д. **Иглá.** — **Пускáть игóлки** (про винó) = грáти, іскрúти ся.

Игóлочный = гóлочний.

Игóльникъ, игóльничекъ = гольнúк, гольничóк.

Игóльный = д. **Иглúный.**

Игóльчатый = голчáтий.

Игóльщикъ, ца = голкáр(ь), ка, голникáрь, ка. С. Пар.

Игóрный = грáльний.

И'готь = стýпа, стýпка, мущúр(ь). С. Л. З. Пав. — Товкти перець в мущиру. С. Л. — Купила ступку з товкачем. — Носить ся, як баба з ступою. н. пр.

Игрá = гра, грання́, граття́, йграшка, йгрище, грúще, гýля́нка, забáва, зáбавка. — Гра в карти. — З другими дїтьми він не знавсь і в грища з ними не вдававсь. Бодянський. — Дідона вигадала грище, Еней щоб веселїший був. Кот. — З його граття́ не буде пуття́. н. пр. — Дівочі игрища не забутнї. К. Д. С. — Яка ж воно й гулянка буде, як кожен нарізно, коли вже грати ся, то вкупї. Чайч. — Дитяча зáбавка. — **Игрá въ жмýрки** = д. під сл. **Жмýрки.** — **И'гры кáрточныя, въ кáрты** = картя́рство: дýрень, підкиднúй, невірнúй дýрень, відьма, кончúна, корóль, віз, лáва, мéльник, цúган, пянúця, свиня́, пáмфиль, хвúлька, хлюст і т. д. — **Игрá въ мячъ** = у мнячá: гúлка, городóк, барáн, висóкий дуб, кáша, мáтка, метá, пíчка і т. д. (Малорос. игры Кіев. Ст. 1887—6). — **Игрá въ кóсти** = костúрство. — Нікому не служачи, а тілько костирством і пянством бавять ся. Ст. Л. — Добра свого на костирство, па танцї-музики не прогайнували. К. Б. — **И'гры въ пáлки, въ кóсти** = даровúще, бýлка, гóлий у гóлого, корóмисло, королї, пáцї, пýкалка, сúкавка, скраклї, цýрка, швáйка, шкалýб або ген-гéн, тúкало, тарáн, шкерéберть, шкандúбки і т. д. (Малорус. йгры Кіев. Ст. 1887—6) — **Игрá въ крéмешки** = у крéймахи, у крéмняхи. — **И. въ носкú** = носанúна. — **И. въ чётъ или нéчетъ** = чіт чи лúшка. — А ну вгадай: чи чіт, чи лишка? — **И. хоровóдная** = танóк: вóрон, горобéйко, зелéний шум, корóль, хрéщик, жéльман і т. д. (Малорус. игры. К. Ст. 1887—6). — **И'гры молодежи** = грúще, грúща, йгрища: (катаючи яйця або оріхи) — кúтьки, пóкитьки, котю́чка, (розбиваючи яйця) — навбúтки, (на льоду коло стовпá) — крутїлка, кóлесо, (на скубку за волосся) — чупрýн, в скýбки, на скýбку, (иншї гри) — дóвга лозá, козá, кóтик, кон, лáстівка, клаз, тїснá бáба, свúнка і т. д. — **Къ нему́ пришлá хорóшая игрá** = у йогó дóбра кáрта, дóбрі кáрти.

Игрáлище = йграшка, зáбавка, ця́цька.

Игрáніе = грання́, граття́.

И'граный = грáний. — Гранї карти.

И'гранный = **Игра́ть.**

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, весели́ти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Діти грають ся. — Весело гуляють ся діти на вулиці. Чайч. — Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жируй з ведмедем, бо задавить. н. пр. — Коли дивить ся, аж вони за могилою гуляють у карти. п. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. н. пр. — Ой як вийду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та головоньку потуженьку чую. н. п. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Тай уміє танцювать, з козаками жартувать. н. п. — **Бу́дто игра́я, дѣлать что игра́ючи** = на́че за и́грашки. — **Игра́ть въ жму́рки** = в пана́са гра́ти, жмури́ти ся. — **Игра́ть въ чётъ или не́четъ** = цята́ти ся, читува́ти ся. — А ну лишень цятати ся: чіт чи лишка? Кв. — **Судьба́ игра́етъ** = до́ля жарту́є. — А доля жартує, помане, помане, тай геть прожене. Аф.

2. гра́ти, виграва́ти. — Бас гуде, скрипка грає, Іван мовчить, та все знає. н. пр. — Він добре на сопілці грає. — В труби та в жоломійки смутно та жалібно вигравають. п. д. (На бу́боні) = бубні́ти, бубни́ти. — Як бубни бубнять, як сурми сурмять. п. к. — Ой заграно мінї і забубнено. К. Д. — (На дудці) = дуді́ти, в дуду́, в сопі́лку гра́ти. (Пр. д. під сл. **Ду́дка**). — (На трубі) = труби́ти, сурми́ти. — (На бандурі, гитарі або що, погано або недбало) = бри́нькати, (на скрипці або лїрі, погано або недбало) — циги́кати, тилі́кати, рені́жити. — (Язиком замісць музики, до танців) — тринди́кати. — Пропив мужик индика, жінка в шинку триндика. н. п. — **Игра́ть въ тактъ** (до танцю) = під но́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грає переважно так звані характерні ролї. — Затиркевич найбільше гарно удає сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шумува́ти. С З. — Брязчать чарки, шумує горілка. Гул. Ар

Игре́нній = каштанова́тий (про масть коней).

Игри́вость = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игри́вый, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. н. п. — Гей козаче уродливий, молоденький та жартливий. н. н. — Є жартовливе щось в вечірньому огнї, так весело, немов у лїтнїй день мінї. К. Д. Ж.

Игри́стый = пі́нистий. С. Пар.

И'грище = гри́ще (С. З. Л.), и́грисько (С. Ж.), ви́гри, ву́лиця, баву́н. — Дівчата пішли на грище.

Игро́къ = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, граль, игре́ць. — Нї грач, нї помогач. н. пр. — Нї півець, нї женець, нї в дуду игрець. н. пр. (На бандурі) — банду́риста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, ду́дник. — Заграй мінї, дуднику, на дуду, нехай своє лишенько забуду. К. Ш. — (На лїрі) — лї́рник, лїра́ч. — А з вас не поганий лїрач. Кр. — **Игро́къ въ ка́рты** = ка́ртник (С. З.), картя́р, картівни́к. — Ой як був він не жонатий, то-то був гуляка! і пяниця і картівник, козак забіяка. н. п. — **И. въ ко́сти** = кости́р(ь). — Ознаймив картникам.. тихо в карти гравцим. Л. В. — Уподобав картовника і костира пяного К. Б.

Игрочи́ха = гра́ля, картя́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. **Игро́къ** (поганенький).

Игру́нъ, игру́нья = жиру́н, ха (С. Л.), пусту́н, ха, веселу́н, ха, бdevику́н, брикуне́ць.

Игру́шка = и́грашка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), за́бавка, (з дзвоником) — бря́зкало, бря́зкальце, (що торохтить) — торохтьо́ло, торо́хкало, (що гуркотить) — гу́ркало. — Чужа біда за играшку. н. пр. — Буцім мала дитина цяцьками грається. О. Мор. — **Это для него́ игру́шка** = це йому́ за и́грашку (легко зробити).

И'грывать = д. **Игра́ть.**

Игуа́на, Lacerta Iguana = я́щурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́менья, игу́менъ = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, ду́мка, га́дка.

Идіо́тъ = д. **Дура́къ.**

Идолопокло́нникъ = пога́нин, мн. пога́не, болвохва́лець. — Погане, котрії в многих богів вірують, місяць, перун і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохвальці, іже идолом клаияють ся. Б. Н. — Комлики чарами бавять ся, болв хвальці. Л. С.

Идолопоклоне́ніе, идолопокло́нство, идолослуже́віе = болвохва́льство (С. Ж.), и́дольство.

И'долъ = и́діл, бова́н, болва́н (С. З.), божо́к.

И'дольскій = и́дольський, болвохва́льський, пога́нський.

Идти́ = 1. іти́, йти́. — Він швидко йде. — Поганий дух іде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в найми йти — Нашої пшениці багато за гряницю йде. — Чай іде з Китаю. — Галун іде на краски. — **Идти́ большими шага́ми** = ци́бати. — **И. кружа́сь** = кружля́ти. — **И. ме́дленно** = пле́нтати ся, пха́ти ся, плуга́нити ся, чвала́ти. — **И. тяжело́ ступа́я** = челе́пати, шеле́пати. — **И. напрями́къ, прямо́й доро́гой, по пра́вдѣ** = прямува́ти, простува́ти, про́сто йти́, проста́ти. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи ліском. Б. Г. — Простали ми в Україну вольними ногами. К. Ш. — **И. посиѣ́шно** = чимчикува́ти, тю́пати, тюпоті́ти. — **И. прихра́мывая** = шкандиба́ти, шкитильга́ти. — **И. пята́ми наза́дъ** = задкува́ти. — **И. семеня́ нога́ми** = дріботі́ти, дробцюва́ти, тю́пати. — **И. слѣдо́мъ** = слідкува́ти, слідко́м іти. — Так слідком за ним і ходить: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четвере́нькахъ** = рачкува́ти, ра́чки лїзти. — **Идётъ слухъ, молва́** = чу́тка йде́, чу́тка хо́дить, поговір, поголо́ска йде́. — **Идёмъ, идёмте** = ході́м, ході́мте, ході́ть. — **Идти́ впередъ** = передува́ти, поступа́ти ся. — Поступніш на товстому вишивати: нитки товсті, — воно й поступаєть ся скоріш. Чайч. — **Къ чему́ э́то идётъ** = до чо́го воно́ йде́ть ся? — Я вже бачу до чого воно йдеть ся, та навтїкача. — **Идётъ** = до́бре, гара́зд, нїчо́го собі, так собі. — **Пойдёмте гуля́ть. Идётъ** = ході́мте гуля́ти. До́бре. — **Рѣчь идётъ** = річ веде́ть ся, мо́ва мо́вить ся. — Мова мовить ся, а хлїб їсть ся. н. пр. — **И. куда́ глаза́ глядя́тъ** = сьвіт за́ очі. — Піду лиш я сьвіт за очі, що буде то й буде. К. Ш.

2. (про щастя) — щасти́ти, вести́сь, па́йдити, тала́нити (Пр. д. під сл. **Везти́ 2**).

3. **Идти́ къ лицу́** = ли́чити, пристава́ти, ла́дити. — **Идётъ къ лицу́** = ли́чить, до лиця́, приста́є. — Що не надїне, їй усе личить, усе до лиця. — Не подоба, не пристає очіпок до лоба. н. п. — Сива шапка так пристала до його чорного, як галка волося. О. Мир. — **Идётъ, какъ коро́вѣ сѣдло́** = приста́ло, як свинї нари́тники. н. пр.

4. тягти́сь (про час і місце). — Якось довго сей тиждень тягнеть ся. — Ліс тягнеть ся на цілу верству. — Година довго тягнеть ся.

5. ула́зити, лїзти, увіхо́дити. — Гвіздок не лїзе в стїну. — Чоботи не лїзуть на ноги.

Иждиве́ніе = кошт, де́рживо, накла́д (Гал.). — Своїм коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе підняти, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його де́рживі живе мати. С. Л. — Накладом наукового Товариства імени Шевченка.

Изба́ = ха́та, здр. хати́на, ха́тка, хати́ночка, хати́нонька. — Благав у Бога тільки хату, одну хатиночку в гаю. К. Ш. — **Бѣлая изба́** = ха́та; сьвітли́ця. — **Чо́рная, курна́я изба́** = ха́та, в ко́трій піч без ко́міна й димаря́. — **Сбо́рная изба́** = збо́рня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жила́я изба́** = пу́стка. — Стоїть село, не виросло, не перемінилось, тільки пустка на край села, на бік похилилась. К. Ш. — (З глини) — ліпля́нка, ма́занка, (без двора) — обіхі́дчаста, (хворостяна) — пле́тянка, (лїтня, без печі) — хи́жа, хи́жка, (з глини з соломою) — валько́вана, лямпа́чна ха́та, (з дубків) — ру́блена, (без сїней, в жарт кажуть) — без штанів. — Ой там на моріжку та поставлю я хижку. н. п. — Хата моя рубленая, сїни на помості. н. п. — Частини хати: (де піч) — хати́на, (де живе сїмя) — ха́та, (про гостей) — сьвітли́ця, го́рниця, (де ліжко) — кімна́та, (де ставлять ся кочерги, рогачі то-що) — кочере́жник, (передня частина) — сїни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — комі́рка, хи́жа, хижи́на, (бокова стїна) — причі́лок. — Піду до кімнати постіль білу слати. н. п. — А в вдовиці дві сьвітлиці, а третя кімната — постіль біла переслата, а в дївчини одна хата, тай та не прибрата. н. п.

Избави́тель, ница = визволи́тель, вибави́тель, ка (С. Ж.).

Изба́вить, избавля́ть, ся = ви́зволити (С. Л.), ви́бавити (С. Аф.), ви́рятувати, (о)слобони́ти (С. Л.), одзво́лити, ся (С. Л.), збу́ти ся, ви́крутити ся, зди́хати ся, визволя́ти, вибавля́ти, ослобоня́ти, ся, збува́ти ся. — Визволив з біди. н. к. — Визволив з неволї. — Вибавив од смерти. н. к. — Потім мене нещасную вибав з сього лиха. н. п. — Ледві вирятував ся од видимої смерти. Чайч. — Зрадувалась, мов слобонилась од якої напасти. К. Ч. Р. — Ти одзволив нас од смерти. н. к. — Ніяк їх не здихаєш ся. — Коли ми їх здихаїмось. С. Л. — Упросились злиднї на три днї, а не збути ся до віку. н. п. — Бі-

да здибає легко, а трудно її збýти ся. н пр. — **Избáви Бóже!** = Борóнь Бóже! Крий Бóже! Ховáй Бóже! Нехáй Бог борóнить! Нехáй Бог одвертá!

Избавлéніе = визволéння, вúзвіл (С. Л.), вибавлéння (С. Ж.), рятýнок, порятýнок. — Тоді вони потопали, порятунку ні відкіль не мали. н. д.

Избаловáть, ся = розбáлувати, ся, розпéстити, ся, зледащíти, розледащíти. — Хворе коли не вмре, то розпестить ся. н. пр. — Еней нам дуже зледащів. Кот. — **Избалóванный** = розпéщений і д. **Балóванный,** (про їжу) — пундикóвий. — Чоловік був як чоловік, а став запивати — зледащів на віки. С Аф.

Избездѣльничаться = розледащíти, розбéстити ся, розопсíти, розпаскýдити ся, роспогáнити ся, розпадлючити ся, вхопúти москóвської юшки. — Козаки дуже вже розопсіли. К. Ч. Р. — Роспадлючили ся наші парубки на тих шахтах. Чайч.

Избёнка = хатúнка, хатúночка, хатúнонька.

Избивáть, избúть, ся = 1. вибивáти, вигýблювати, повбивáти, вúбити, вúгубити. — Вигубили усіх жидів. — Усіх людей у городі повбивали. Чайч.
2. побивáти, побúти, ся. — Побив на йому увесь батіг. — **Избúтый** = побúтий, (про одежу) — зпóшений, пóдраний, (про обувя) — стóптаний, стопцьований. — Чоботи стопцьовані. — **Избúть до крóви** = в кров роз'юшити. Кр.

Избирáніе = вибірáння, обірáння.

Избирáтель = вúборець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх виборців, щоб здати перед ними справу зі своєї роботи в раді державній. Батьківщина.

Избирáтельний = вúборчий. Гал. — Реформа виборча єсть конче потрібна. Батьківщина.

Избирáть, ся, избрáть, ся = вибірáти, обірáти (С. Л.), голосувáти за кóго, вúбрати, обрáти (С. З. Л.), обібрáти, ся, (про кільки) — повибірáти. — Меж себе на уряди судовиї обірали. С. Л. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотять за короля обібрати. н. пр. — Повибірали у нас таких начальників, що й не тямлять начальникувати. Чайч.

Избúть = д. **Избивáть.**

Избúшка = д. **Избёнка.**

Избúща = хáтище. Чайч.

Избіéніе = вигублéння.

Изблевáніе = блювáння, ригáння, ригáчка.

Изблевáть, изблёвывать = вúблювати, вúригати, вибльóвувати, виригáти.

И'зблизи, изблúзка = зблúзу, зблúзька.

Избнóй = хáтній. — Хатні двері.

Избодáть = зколóти, поколóти. — Тупу-тупу ногами, зколю тебе рогами. н. к.

Избóина = д. **Выбоина.**

Избóипа = д. **Выжимки.**

Избороздúть = подряпати, почеркáти, порисувáти.

Избочéпиться = вúбочити ся.

Избрáжничаться = розпúти ся, зпúти ся, розпіячити ся. — Ой на горі барвінок послався, молод козак розпився, розгулявсь. н. п.

Избрáніе = вúбір, обрáння. (С. З. Л.).

Избрáнникъ = вибрáнець.

И'збранный, избрáнный, избрáнно = 1. вúбраний, обíбраний, обрáтий (С. Л.). 2. вибóрний, но, добíрний, одбóрний (С. Л.). — Прошу вас покорно, всіх не виборно: пийте, гуляйте, мене не осуждайте. н. п. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд.

Избрáть = д. **Избирáть.**

Избродúть = 1. обшвéндяти, вúходити, обникáти, (в жарт або з докором) — вúводити старців.
2. вúтоптати, вúтолочити, вúтовкти, потолóчити.

Избýшка = д. **Избёнка.**

Избывáть, избы́ть = збувáти, ся, збýти ся, позбýти ся. — Він збув ся того лиха. — Позбувши ся того клопоту, заходили ся вони вже коло діла. Чайч.

Избы́токъ = достáток, рóскіш. — **Съ избы́ткомъ** = з лúшкою, з чóхом.

Избы́точествовать = мáти достáток, достáткувати (К. Св. п.), роскошувáти (С. Л.).

Избы́ть = д. **Избывáть.**

Избѣгáть, избѣгнуть і избѣжáть = відбігáти (Чайч.), уникáти (С. Ш.), цурáти ся, ухиляти ся (С. Ш.), відбігти, унúкнути (С. Ш.), ухилúти ся (С Л.). — Свого батька змалку відбігаю. К Д. — Уникав диму, тай упав в огонь. н. пр. — І чужому научайтесь й свого не цурайтесь. К. Ш.

Избѣгать = вúбігати, вúганяти, вúгасати. — Вибігав усе село, поки його знайшов. — Скрізь вигасав.

Избѣгаться = набігати ся.

Избѣгнуть, избѣжáть = д **Избѣгáть.**

Избѣжáніе, у виразі: **Во избѣжáніе** = уникáючи, ухиляючись від..., щоб не... — Щоб не зустріти ся з ним, пішов иншим шляхом. Чайч.

Избяной = д. **Избной.**

Извадить, изваживать, ся = привчи́ти, привча́ти, ся, звика́ти (до чого поганого).

Извалять, ся = ви́валяти, ви́качати, ви́каляти, ся.

Извара, изварки = ви́вар, ви́варки.

Изваяніе = 1. різьба́, різбя́рство. 2. стату́я.

Изваять = ви́різати, ви́бити, ви́лити або ви́ліпити (д. **Ваять**).

Извергать, извергнуть = викида́ти, скида́ти, ви́кинути, ски́нути.

Извергъ = недо́люд, недо́людок, зьвір, зьвірю́ка, (про чоловіка) — кат, катю́га. — І зарізав би, та диво дивне сталось надо мною недолюдом. Ш. — Се зьвірюка, а не чоловік.

Изверженіе = викида́ння, скида́ння (диму, полумя) — ви́бух.

Извернуть, извёртывать = скрути́ти, скру́чувати. — Крутив, поки не скрутив.

Извернуться, извёртываться = 1. переверну́ти ся, переки́нути ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся. — Човен перевернув ся. 2. ви́вернути ся, ви́крутити ся, ви́брехати ся, виверта́ти ся, викру́чувати ся, вибрі́хувати ся. — Він хоч з якої біди викрутить ся.

Изверстать, извёрстывать = ви́рівняти, вирі́внювати.

Извертѣть, извёрчивать = повертіти, попровірчувати, провірчувати.

Извертѣться = закрути́ти ся, розпусти́ти ся. — Закрутив ся наш Грицько — таке виробляє, зовсім неподобне.

Извести, изводить = 1. ви́вести, виво́дити. — Виведи коня з стані. 2. згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стра́чувати, ни́щити. — Хотів його з сьвіту згубити. 3. потра́тити, стра́тити, перевести́, тра́тити, переводити. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Известися, изводиться = 1. зги́нути, зни́щити ся, звести́ ся, перевести́ ся, ги́нути, ни́щитись, зво́дити ся, переводити ся. — Усе господарство перевелось ні на що. 2. змарні́ти, помарні́ти, охля́сти, охля́нути. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К. Х

Извёстка = ва́пна. С. Аф. З. — **Гашёная извёстка** = роспу́щена ва́пна, попілну́ха. — Баби наберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашипить і роспустить ся і зробить ся вже роспущена (ще попілнухою її баби звуть) — то й мажуть нею хати. Чайч.

Известковый = вапня́ний (С. Л.), вапня́стий, вапни́стий. — Взяти в антеці розведеної вапняної води. Ми-ч. — **Известковая яма, печь** = вапня́рка, горн. — Позакладали горни́, будуть вапну палити. Чайч.

Известникъ = вапня́р.

Извёстный = д. **Известковый.**

Известнякъ = вапня́к (камінь, маючий в собі вапну).

Известь = д. **Извести.**

Известь = д. **Извёстка.**

Известшать = зіста́ріти ся, зста́ріти ся, зноси́ти ся. — **Известшалый** = стари́й, зно́шений.

Извиваться, извиться = 1. ви́ти ся, звива́ти ся, повива́ти ся (С. Л.), зви́ти ся, пови́ти ся. — Мов гадина вєть ся. К. Ш. — Річка повилась поміж берегами. С. Л. 2. крути́ти ся, виля́ти, запобіга́ти ла́ски, ла́щити ся. — Хіба не бачиш, як він крутить ся кого його.

Извивина = кривина́, за́крут, ви́крут (С. Пар.), річки = колі́но, за́ворот. Ман. — Саме там річка коліно робить. Чайч.

Извивистый = криви́й, кру́чений, покру́чений (С. Л.), колі́нкува́тий, ви́льний. — Покручена дорога. — На Дніпрі поріг Вильний. С. Л. Эв.

Извивъ = звива́ння.

Извилина, извилистый = д **Извивина, Извивистый.**

Извиненіе = вибаче́ння, пробаче́ння (С. Л.), перепро́сини. (Фр.). — Вони почали прохати вибачення. Лев. — Вона просила пробачення, що не вміє сьпівати ні одністької української пісні. Лев. — Я гарячіший був до сварки, звичайно перший був і до перепросин. Фр. — **Попросить извиненія** = перепроси́ти. — Перепросіть батька. Кр.

Извинительный = 1. прости́мий. С. Пар — Се не простимий гріх. 2. виба́чний. — Альфонсо зупинивсь і стоячи мовчав, а потім річ якусь вибачну роспочав. К. Д. Ж.

Извинить, извинять = ви́бачити (С. Аф. Л.), проба́чити, дарува́ти (С. Л.), вибача́ти, пробача́ти (С. З. Л.), перебача́ти. — Будьте ласкаві, мене не лайте, не гримайте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу милий сей раз вибачати, як приймала пана дяка до своєї хати. н. п. — Ну, прошу вибачить,

гості мої: не скупість, така спроможність. Номис. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте. кому лихе слово сказала. С. Аф. — Вибача́й, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Їжте, гостойки, пийте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр.

Извини́ться, извиня́ться = перепроси́ти, перепроси́ти ся (С. Л.), перепроха́ти (С. З.), перепро́сювати. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіянту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросіть батька. Кр. — Він мене перепросював. Кр.

Извинти́ться = зопсува́ти ся (про шруб).

Изви́ться = д. **Извива́ться.**

Извлека́ть, извле́чь = витяга́ти, вийма́ти, добува́ти, вибіра́ти, ви́тягти (С. Л.), ви́няти, добу́ти, ви́брати. — **Извле́чь изъ опа́сности** = ви́рятувати. — **Извле́чь по́льзу** = спожиткува́ти. — Анї зьвір, анї чоловік, анї рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Извлече́ніе = 1. витяга́ння, вийма́ння, добува́ння.

2. ви́тяг, ви́писка, ви́бірка. — Замість щоб пізнати Росию з її власних джерел, Галичани взнавали її з витягів, що робило „Слово" з газет однії партії у Росиї, або з німецьких газет. Пр.

Извну́трь = з сере́дини.

Извнѣ́ = з'о́кола, з ве́рху, з надво́ру. — З середини вимазала хату, а з ´окола ще нї. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Изводи́ть, ся = д. **Извести́, ся.**

Изво́дъ = тра́та, стра́та, згу́ба. — Марна трата грошей. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Изво́зить, изво́зничать = хурува́ти (С. Л.), (ф хурманува́ти (С. Ш.), на волах — чумакува́ти. С. Л — Ой я з роду чумакую, йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Изво́зникъ = фу́рман, ху́рман (С. Ш.), хурщи́к (С. Л.), підво́дчик (С Л.), на волах — чума́к, при війську — пого́нець, на біржі — бі́ржа, біржа́к (С. Ш.), біржани́к (С. З.), зво́щик (С. З. Л.), жид з балагулою — балагу́ла. С. Ш.

Изво́зничій = ху́рманський, фурма́нський (С. Ш.), (х)фу́рманів (С. Ш.), хурщиків, чума́цький, чумакі́в, балагу́льський.

Изво́зъ = ху́ра, чума́чка. С. Л — Наняв ся під хуру. — Пішов у чумачку.

Изволе́ніе = во́ля, призволе́ння. — Як буде на те ваша воля. — За панським призволенням почали ми жити на тій землї. Чайч.

Изво́лить = 1. во́лити, волі́ти, хоті́ти, бажа́ти. — Волимо під Царя восточного. Костомар. Б. Х.

2. зволя́ти ся, призволя́ти ся. С З. Л. — Зволяйтесь, добродію, вислухати. С. Л. — Всього не можна описати, в Латії що тоді було, — уже зволяли ся читати, що в голові у їх було. Кот. — **Чего́ изво́лите?** що? чого́? чого́ тре́ба? — **Изво́ль, те!** = а) до́бре, гара́зд, сїлькись, б) на́, те. — **Изво́льте, я гото́въ такъ сдѣ́лать** = до́бре, я так зроблю. — **Изво́льте ку́шать** = зволя́йтесь, призволя́йтесь!

Изво́льничаться = узя́ти во́лю, зви́кнути до сваво́лї, розпусти́ти ся. — Узала свою волю — куди хоче, туди йде і нїчого ти її й не питай. Чайч.

Изворо́чивать, ся, изворота́ть, ся = 1. оберта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберну́ти, ся, поверну́ти, ся. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. виверта́ти ся, викру́чувати ся, ви́вернути ся, ви́крутити ся. С. З. Л. — На силу викрутив ся з цього дїла.

Изворова́ться = зви́кнути до злоді́йства, злодійкува́тим ста́ти.

Изворо́тливый = метки́й, виверткий, ви́крутень.

Изворо́тъ = ви́крут, ви́крутка, ви́крутня, визворо́тка (С. Л.).

Изворо́чать = переверну́ти, перекуйо́вдити, попереверта́ти. — Усе до гори ногами попеперевертав.

Изво́щикъ, изво́щичать, изво́щичій = д. **Изво́зникъ і т. д.**

Изврати́ть, извраща́ть = переверну́ти, перекрути́ти, переіна́кшити, перебреха́ти, переверта́ти, перекру́чувати, переіна́кшувати, перебрі́хувати. — Він усе перекрутив на свій лад. — Перебріхав так, що й не пізнаєш. — **Извращённый** = переве́рнутий, перекру́чений, переіна́кшений, перебре́ханий.

Извѣ́дывать, извѣ́дать = виві́дувати, випи́тувати, визнава́ти, дохо́дити; дознава́ти, зазнава́ти; ви́відати, ви́питати, ви́знати, дійти́, дозна́ти, зазна́ти, зві́дати. — Став він ще більше в сїм дїлї дохо́дити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звідав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извѣ́данный** — дізнаний (С. Л).

Извѣкова́ть = звікува́ти, вік звікува́ти.

Извѣ́риваться, извѣ́риться = зневіря́ти ся, зневі́рити ся. С. Аф.

Извѣсти́ть, извѣща́ть = звісти́ти (С. Л.), спові́стити (С. З.), опові́стити (С. З.), пода́ти зві́стку, звіща́ти, сповіща́ти, оповіща́ти, подава́ти звістку. — Як би хто сповістив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Мушу сповістити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣсти́ться, извѣща́ться = звісти́ти ся, дізна́ти ся, сповісти́ти ся, осьві́дчити ся (С. Л.), одібра́ти звістку, звіща́ти ся, дізнава́ти ся, сповіща́ти ся (С. Л.), осьвідча́ти ся, одбіра́ти зві́стку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣстіе = звістка, здр. звісточка, звістонька (С. Аф.), ві́стка, вість, о́повість, ві́да (М. В.). — Вже третє літо, як пішов на війну, та ні чутки, ні звістки. н. к. — Ніякої звістки про його не має. — Хоч звісточку нам передай, чи ще він єсть на сьвіті. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дін риби їсти, та принеси від кошового вісти. н. п. — Та згадай мене та як сядеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од неї вісти. н. п.

Извѣстно = звісно, відо́мо, відо́ма річ, ска́зано. С. Л. — Всім звісно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відома річ, що... — **Не извѣстно за что́** = не знать за́ що. К Ш.

Извѣстность = звісність, відо́мість, сьвідо́мість, сьві́дом, сла́ва. — Та вже ж тая слава по всім сьвіті стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — **Привести́ въ извѣстность** = вия́снити, осьві́дчити.

Извѣстный = звісний, відо́мий, сьвідо́мий, зна́ний. С. Л. — С. Руданський єсть досить відомий українській громаді. Пч. — Кониський звісний наш письменник — В знаній кожному Львівській літописі.. К. Кр. — Се чоловік сьвідомий. С. Л. — **На ско́лько мнѣ извѣстно** = скільки мині відомо.

Извѣтривать, ся = д. **Вывѣтривать, ся.**

Извѣтъ = доно́с, ви́каз, обмо́ва.

Извѣща́ть, ся = д. **Извѣсти́ть, ся.**

Извѣще́ніе = звістка, вістка, вість, о́повість, осьвідче́ння, оголо́ска.

Извяда́ть, извя́нуть = вя́нути, повя́нути.

Извя́лить = повяли́ти, звяли́ти. — Брівоньками звялила, оченьками спалила. Руд.

Изга́дить, изга́живать, ся = спаску́дити, спога́нити, згидити, попаску́дити, ся, паску́дити, пога́нити, ся, (про кільки) — позапога́нювати, поспаску́жувати. — Кравець спаскудив свитку. — Він усе згидить. Кр.

Изга́ра = за́на. С. Л. — Вкипулась запа в жито.

Изга́рина = 1. жу́желиця (С. Аф. З.), жу́жель.

2. це́гла перепа́лена.

И́згарь = д. **Изга́ра** і **Изга́рина.**

Изгиба́ть, изогну́ть, ся = згина́ти (С. Аф.), гну́ти, вигина́ти, ся, зігну́ти, ізігну́ти, ви́гнути, ся. — А ти, старий дідуга, ізігнув ся як дуга. н. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Змѣя́ изгиба́ется** = гадю́ка звиває́ть ся, ве́ть ся. — **Онъ хо́дитъ взгиба́ясь** = він хо́дить вихиля́сом.

Изги́бина = кривина́, за́крут, ви́крут, зало́м (Мал.), річки — колі́но, за́ворот (Мал.).

Изги́бистый = 1. криви́й, криву́льчатий, колінкува́тий, кру́чений, покру́чений, вильни́й. (Д. **Изви́вистый**).

2. гнучки́й, гну́чий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н пр

3. д. **Изворо́тливый.**

Изги́бчивый = д. **Изги́бистый 2.**

Изги́бъ = д. **Изги́бина.**

Изгла́дить, изгла́живать, ся = 1. ви́рівняти, зрівня́ти, вирі́внювати, ся.

2. зни́кнути, зника́ти, зги́нути, зни́щити, ся, в нівець оберта́ти ся.

Изглода́ть = обгри́зти, згри́зти, пообгриза́ти, позгриза́ти. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгризав. Чайч.

Изгна́ивать, изгнои́ть, ся = згно́ювати, згноїти, ся, погноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгна́ніе = вигна́ння (С. Л.), прогна́ння, зго́н. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону" кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського пароду з правого на лівий берег Дніпра, переважно після Прутського миру. С. Л.

Изгна́нникъ = вигна́нець. С. Л. — Прийміть мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнанцем оголосив по Польщі і Вкраїні. К. Б. — Ви́гнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгна́нничество = вигна́ння.

Изгна́ть, изгоня́ть = ви́гнати, ви́турити, виганя́ти, виту́рювати, (про кількох) — повигана́ти, повиго́нити, повиту́рювати. — Повиго́нили їх усіх з тії землі. Чайч.

Изгнива́ть, изгни́ть = згнива́ти, вигнива́ти, тру́хнути, згни́ти, зогни́ти, потру́хнути. — Потрухли чумацькі вози і запози. н. пр. — **Изгни́лый** = гнили́й, потру́хлий.

И́згниль = д. **Гниль.**

Изгнои́ть, ся = д. **Изгна́ивать.**

Изголо́вокъ, изголо́вье = узголо́вя (С. Л. Ш.), приголо́вя (С. Л.), приголо́вач (С. З.). — **Въ изголо́вьи** = під го́лову.

Изгоня́ть = д. **Изгна́ть.**

Изго́рбить, ся = зго́рбити, ся, пого́рбити, ся, перего́рбити ся, погорба́тїти.

Изгоро́да, и́згородь = горо́жа, огоро́жа, перегоро́жа, (з хворосту) — тин, лїса, плі́т, плетїнь, (з паль або кілків) — частокіл, (з тичин) — віря́. — Привязавсь, як сліпий до тину. н. пр. — Як би мінї не тини, та не перетинки, — ходив би я до дївчини що дня, що години. н. п. — Циган своє за пліт тягне, та й то хвалить. н. пр. — Рости саду, винограду, вище плота, краще злота. н. п. — **Жива́я и́згородь** = обса́да, живоплі́т (Гал.). — **Ста́вить и́згородь** = тини́ти, ста́вити тин, лїсу і т. д.

Изгорѣ́лый = підпа́лений, припа́лений.

Изгорѣ́ть = згорі́ти, погорі́ти.

Изгота́вливать, изготовля́ть, изгото́вить = готува́ти, лаштува́ти, ла́годити, зготува́ти, наготува́ти, злаштува́ти, зла́годити, налаштува́ти, нала́годити, ви́готувати. — Ми побалакаємо, а ти нам снїдання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсїм налаштований. Номис. — Прийдеш, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. н. п.

Изготовле́ніе = зготува́ння, злаштува́ння.

Изгре́би, изгре́бье = кло́ччя, па́чіски.

Изгрыза́ть, изгры́зть = згриза́ти, згри́зти, погри́зти. — Погризли миші усю кору на молодих яблуньках. Чайч.

Изгу́лъ = гульня́, гультя́йство, розпу́ста.

Изгуля́ться = зледащі́ти, розледащі́ти, розпусти́ти ся, розволочи́ти ся. — Попаде між пяниць та волоцюг, розіпєть ся, розволочить ся. О. Мир.

Издава́ть, ся, изда́ть, ся = видава́ти, ся, вистача́ти, ся, випуска́ти, ся, ви́дати, ви́стачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видаєть ся усякий закон. Де-що про Сьв. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Семеренка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Изда́вна = зда́вна, з да́внього да́вна, з да́вних даве́н, з да́вньої давни́ни, з да́внього ча́су, з да́вних часів, з да́внього віку. — Наша хата була здавна на всїм сьвітї славна, з того часу, як витала короля Степана. К. Д. — З давних давен повелось у нас так, що.. Чайч.

Изда́ивать, издои́ть, ся = видо́ювати, здо́ювати, ви́доїти, здоїти, ся.

Изда́лбливать, издолби́ть, ся = видо́вбувати, ви́довбати, подовба́ти, повидо́вбувати, ся.

Издалёка, издалека́, издале́ча, издале́че, и́здали = зда́лека, здаля́, віддалеки́, віддалі́к (К. М Х.), оддалі́к, оддалеки́, оддалеку́, віддаля́. — Веселі хати! веселі зда́лека палати. К. Ш. — Він зда́лека приїхав. Кр. — Уже конї козацькиї видно їй здаля́, видно й зброю козацькую, як вона сія. Пч. — Пізнаєш його одалеку́. К. З. о Ю. Р. — А лисиця оддалі́к стоїть. н. к. — Ганна одіпхнула її і стала оддалеки́. Лев. — Щось маячить — віддаля́ не видно.

Изда́ніе = вида́ння. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. Л. — Рада. Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Изда́тель, ница = видаве́ць (С. Жел.), видавни́к, ця. С Жел Пар.

Изда́тельный = видавни́чий. С. Жел.

Изда́тельскій = видавців, видавни́цький. С. Жел.

Изда́тельство = видавни́цтво. С. Жел.

Изда́ть = д. **Издава́ть.**

Издёргать, издёргивать, ся = поша́рпати, подра́ти, пошматува́ти, ша́рпати, дра́ти, шматува́ти, ся. — Одежа пошарпалась.

Издержа́ть, издéрживать, ся = потра́тити, стра́тити, протра́тити, ви́тратити, ся, втра́тити ся, покла́сти (гроші), тра́тити, стра́чувати, витра́чувати, (все) — повитра́чувати, позтра́чувати. — Багато грошей потратив. — Протратив усї гроші. — Їхав чумак тай витратив ся з хлїба. н к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издéржка = стра́та (С. Л.), тра́та (С Ш.), ви́трата, втра́та (С. Л.), потра́та (С Л.), накла́д (С. Л.), кошт (С. З.), вида́ток. — Не хочеш страти — не лїзь нї в куми, нї в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — една заплата. н. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту треба. н п. — Кошту і накладу своєго не жалуючи. Ст. Л.

Издиви́ться = здивува́ти ся.

Издира́ть, изодра́ть, ся = дра́ти, шматува́ти, ша́рпати, ся, подра́ти, пошматува́ти, поша́рпати, ся — Мати подере пазуху, дїтям ховаючи, а дїти — від матері ховаючи н. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатані, подрана свитина,

куди не глянь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одежу.

Издира́вить = подіря́вити, подірча́вити.

Издира́вѣть = подіря́віти, подірча́віти, здіря́віти. С. Аф.

Издича́лый = здичі́лий. Чайч.

Издича́ть = здичі́ти (про людей і живу тварь), здича́віти (про рослини). — Зовсім здичів чабануючи, бо й людей не бачить. Чайч.

Издо́йки = ви́дойки.

Издо́йный = малоді́йний. — Корова малодійна.

Издои́ть = д. **Изда́ивать.**

Издо́хлый = здо́хлий. — Облупили здохлого барана н к

Издо́хнуть, издыха́ть = здо́хнути, опрягти́ ся, одубі́ти, ду́ба да́ти, до́хнути, здиха́ти, па́дати, (про кільки) — поздиха́ти, ви́здихати, повиздиха́ти. — Мабуть щось велике у лісі здохло. н. пр — Чогось у вечері наївсь, та так наїв ся, що й опрігсь. К. Ш. — Воли та корови усї поздихають, біле личко, чорні брови повік не злиняють. н. п. — Виздихав увесь товар у людей. Чайч. — Всї собаки повиздихали. Номис.

Издре́вле = д. **Изда́вна.**

Издыха́ніе = кона́ння (С. Л.), скона́ння. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издыха́ть = д. **Издо́хнуть.**

Издѣва́тельство = глум (С Л.), глумова́ння, глуз, глу́зди, глузова́ння (С. Л.), кепкува́ння, по́глумка, по́сьміх (С. З), нару́га. — Хіба я тобі на глум здав ся? — З посьміху люди бувають. н. пр — Ні, не хочу більш терпіти на землї неправди злої Хай же смерть мене сховає від наруги навісної Сам. — Тільки колом його гіркими глуздами та посьміхами. О. Мир.

Издѣва́ться = глумова́ти (С. Аф. З. Л), глуми́ти ся (С. Л. З.), глузува́ти (С. Аф. З. Л), на глум, на глу́зи підійма́ти, кепкува́ти (С. З. Л.). кпи́ти ся (С. З. Л), шки́лити (С. Л.), шкилюва́ти, знуща́ти ся (С. Аф. З.), збиткува́ти ся. — Голови на шаблї здіймали, довго глумували. н д — Бо там з мене будуть глумувати. н. п. — За що глузуєте, сказав наш небора́к, за що знущаєтесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я кляв себе, я з себе глузував, я сам себе соромив ся. Сам. — Багатого чубатого дївчина шанує, надо мною сиротою сьміє́ть ся, кепкує. К. Ш. — Не збиткуй ся чужа мати надо мною, завяжи мінї очі, пускай за водою. н. п.

Издѣ́вка, частїше мн **издѣ́вки** = д. **Издѣва́тельство.**

Издѣ́вочникъ, издѣ́вчивый, во = глумли́вий, во, глузли́вий, во (С З.), насьмі́шкуватий, глумли́вець, глуза́тор (Степан Карпенко).

Издѣ́ліе = ви́ріб, ро́бливо. — Не з кожного дерева добрий виріб буде, треба й дерева добрати. Фр. — Се ложки мого ро́блива. Харьк. Чайч.

Издѣ́тска = з дити́нства, з ма́лку, з ма́лечку, з ма́льства. — Не було з малку, не буде й д'останку. н. пр.

Изжа́лить = пожа́лити.

Изжа́рить = спекти́, посма́жити, пересма́жити, спрягти́, напрягти́. — Спекти яловичину. — Спрягти яєшню. — Збудив жінку, загадав їй напрягти сала. н. п. — — Пересмажити сїмня. Чайч.

Изжа́ть, изжима́ть, ся = д. **Вы́жать, выжима́ть, ся.**

Изжева́ть, изжёвывать, ся = зжува́ти, пожува́ти, пережува́ти, пережо́вувати, ся. — **Изжева́ть жва́чку** = перереми́ґати.

И́зжелта = жовте́нько, жовтя́во.

Изжелтѣ́ть = зажо́вкнути, пожо́вкнути. Зажовкла я вся, як диня. Кр.

Изже́чь, изжига́ть = спали́ти, попали́ти, ви́палити, спа́лювати, випа́лювати, (все) — повипа́лювати. — Спалив одежу. — Попалив усї дрова.

Изжива́ть, изжи́ть = прожива́ти, прожи́ти, (цїлий вік) — звікува́ти. — Отамання сивоусе! Ви вік звікували, та гіршого над всї горя любощів не взнали. К. Д.

Изжига́ть = д. **Изже́чь.**

Изжима́ть = д. **Выжима́ть.**

Изжо́га = зга́га (С. Аф. Л.), печія́, печея́ (С. Л.). — Неначе згага запекла. К. Ш.

И́ззелена = зелене́нько, зеленкува́то, зелена́сто, в про́зелень.

Иззелени́ть = позелени́ти.

Иззноби́ть = поморо́зити. — Поморозив нас в холоднїй хатї.

Иззу́бривать, иззу́брить, ся = вище́рблювати, щерби́ти, визу́блювати, ви́щербити, пощерби́ти, позуби́ти, ся. — Ножі пощербили. К. Ш — Гей коняку Турки взяли, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ. — Шабля позубила ся гірше, як од заліза

Иззяба́ть, иззя́бнуть = ме́рзнути, змерза́ти, ізмерза́ти, зме́рзнути, ізме́рзнути, зме́рзти, поме́рзти, (про кільки) — позмерза́ти. — Ізмок як вовк, ізмерз як пес. н. п — Всї ми здорово померзли. Чайч. —

Иззя́блый = зме́рзлий.

Изла́вливать, излови́ть, ся = лови́ти, зло́влювати, уло́влювати (С. Ш.), зло-

ви́ти, (в)удови́ти, пійма́ти, спійма́ти, ся. — Не штука вбити крюка, злови по живого. н. пр — Бідну пташку уловили і в кліточку засадили н. п

Излага́ть, изложи́ть = викла́да́ти (С. Л.), виясня́ти, ви́класти, ви́яснити. — Та як почав кожний викладати, що він замишляє. н. к. — Як по писаному викладає

Излага́тельный = викладо́вий, виясня́ючий.

Изла́дить, изла́живать = зладна́ти, зладнува́ти, налаго́дити, зла́годити (С. Аф.), налаштува́ти, споряди́ти, напра́вити, ладна́ти, ладнува́ти, ла́годити, лаштува́ти, направля́ти, споряжа́ти, ся, нала́гожувати, налашто́вувати, ся.

Изла́зить = ви́лазити. — Вилазив по всій коморі — нїгде не знайшов. Чайч.

Изла́мливать, изломи́ть, ся, изла́мывать, излома́ть, ся = зло́млювати, розло́млювати, перело́млювати, зла́млювати, (С. Аф.), зла́мувати (С Аф.), лама́ти, зломи́ти (С. Аф), злама́ти, ся, розломи́ти, переломи́ти, ся, полама́ти. — Повозка зламала ся. — Поламало ся ярмо. — Як так грать ся, то я й хатку поламаю н. пр — Листя облетїло й гилля поламалось. н. к.

Излегка́ = зле́гка, злеге́нько, пома́лу, леге́нько, сти́ха. — Вона стиха доторкнула ся рукою до хворої. Чайч

Излежа́лый = зле́глий, злежа́лий, зале́глий.

Излежа́ться, излёживаться = 1. злежа́ти ся, злёжувати ся.

2. зледащі́ти, розледащі́ти, розлїнува́ти ся.

Излета́ть = 1. вилїта́ти, вилина́ти. — Вилїтали орли з-за крутої гори, вилїтали, буркотали, роскоші шукали. н. п.

2. облїта́ти, ви́лїтати. — Облїтав скрізь і незабаром вернув ся до дому. — Ластївка вилїтає увесь день, ловлючи мух та усяку комашку дїтим Чайч

Излива́ть, изли́ть, ся = 1. ли́ти, си́пати, вилива́ти, висипа́ти, ся, витїка́ти, зли́ти, ви́лити, ви́сипати, ся, ви́тїкти, (про всє) — повилива́ти ся і т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здаєть ся усї води з неба повиливали ся Чайч — Течія витїкає з криницї — Висипай увесь борщ

2. вика́зувати, впявля́ти, ви́казати, ви́явити. — **Изли́ть на кого́ ми́лости** = ви́казати кому́ ла́ску.

Излиза́ть, изли́зывать, ся = ви́лизати, злиза́ти, вили́зувати, зли́зувати, ся.

Излинева́ть = полинюва́ти, графи́ти.

Изли́ть, ся = д. **Излива́ть.**

Изли́шекъ = ли́шок, ли́шка (С. Л), перебір, переда́ток, верх́и. — **Съ изли́шкомъ** = з ли́шкою, з чо́хом, над міру.

Изли́шество = ро́скіш, лишкп́, зли́шки (С. Л.).

Изли́шній = за́йвий, зали́шнїй, ли́шнїй. С. Аф. Л. — **Изли́шне** = зали́шнє, вли́шку (С. Л.), над міру, на́дто. — Се вже надто, а що надто — погано. н. пр

Изліяніе = 1. вилива́ння, витїка́ння, ви́лив, ви́тїк (С Пар).

2. виявле́ння.

Излови́ть = д **Изла́вливать.**

Изловчи́ться = привчи́ти ся, наби́ти ру́ку (в якому дїлї), зручнїшим, метки́м ста́ти.

Изло́гъ = діл, доли́на.

Изложе́ніе = ви́клад. С. Л.

Изложи́ть = д. **Излага́ть.**

Излома́ть, изломи́ть = д. **Изла́мывать.**

Изло́мъ = злом, перело́м.

Изло́паться = потрі́скати ся, поре́пати ся. — Горшки потріскались від жару.

Излуча́ть, излучи́ть = вибіра́ти, (у)влу́чувати, ви́брати, (у)влу́чити годи́ну. — Ніко́ли його не застанеш дома, але якось то и вибрав таку годину, що він був

Излу́чина = д **Изги́бина.** — **Излу́чистый** = д. **Изги́бистый 1.**

Излѣни́ться = зледащі́ти, розледащі́ти, розлїнува́ти ся.

Излѣча́ть, излѣчивать, излѣчи́ть, ся = вилї́чувати, ся, виго́ювати, заго́ювати, ся, виду́жувати, оду́жувати, вичу́нювати, ся, ви́лїчити, ви́лїкувати, ся, заго́їти ся, ви́дужати, оду́жати, ви́чуняти, (про багатьох) — повилї́чувати, повиго́ювати, повиду́жувати, повичу́нювати. — (Д. **Выздора́вливать** і **Вылѣчивать, ся**).

Излѣче́ніе = лїчі́ння, го́їння, вилї́чування, виго́ювання.

Излѣчи́мый = го́йкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель іще гойкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Руд.

Излю́бленный = люби́й, улю́блений. — Це вже у його улюблена дочка. Чайч.

Изма́зывать, изма́зать = 1. вима́зувати, вима́щувати, вимаза́ти, ви́мастити, ви́шмарувати, повима́щувати, повима́зувати, повишмаро́вувати. — Вишмарував увесь дьоготь.

2. д. **Вы́мазать.**

Измáлывать, измолóть, ся = змéлювати, змолóти, помолóти, ся.

Измарáть, измáрывать, ся = вúкаляти, закаля́ти, покаля́ти, забруднúти, ся, запаскýдити, впаскýдити, (землею або що, валяючись) — вúваляти, ся, (калею) — задрúпати, ся, (глиною, масним чим) — замастúти, ся, (салом то-що) — засмальцювáти, заялóзити, ся, (слиною) — заслúнити, ся; каля́ти, ся, забрýднювати, ся, задрúнувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задрипав свиту? — Усю чумарку викаляв. — Чим се ти закаляв ся? — Впаскудив у глину. Кр — Ач як рукави заялозив.

Измáчивать, ся, измочúть, ся = мочúти, змóчувати, ся, змокáти, ізмокáти, вимокáти, змочúти, ся, змóкнути, вúмокнути. — Ізмок, як вовк. п н. — Ішов через колоду, та бовть у воду — вимок, викис, виліз, висох, зліз на колоду, та знов бовть у воду п. пр.

Измельчáть = здрібнíти (С Аф., про людей — ізлюднíти, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестúсь. — **Измельчáвшая порóда, рáса** = перевóдня.

Измельчúть = подробúти, покришúти.

Измерзáть, измёрзнуть = змерзáти, мéрзнути, мéрзти, змéрзнути, ізмéрзнути. — Ізмерз як пес. н. п. — **Измёрзлый** = мéрзлий, помéрзлий. — Мерзла картопля

Измётъ = пóкидька, пóкидьок.

Изминáть, измáть, ся = 1. мя́ти, мня́ти, (траву то-що) — толóчити; зімя́ти, зімня́ти, помя́ти, помня́ти, потолóчити, столóчити. — Молод козак розпивсь, розгуляв ся, стоптав, зімняв червону калину. п. н. – **Измя́тое что** = потолóча, пóтолочь.

2. місúти, замíсити. — Замісила глину.

Изможда́ть, изможди́ть, ся = томúти, стóмлювати, змóрювати, висиля́ти, ся, виснажáти, ся, змордóвувати, ся, знесúлювати ся, стомúти, ся, зморúти ся, вúсилити, вúснажити, змордувáти, ся, знесúлити ся. — **Измождённый** = змóрений, вúсилений, вúснажений, змордóваний (С. Ж.), спрацьóваний, нуждéнний. (Гал.). — Зовсім змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч.

Изможде́ніе = знесúлення, знемóга, змордувáння.

Измозжи́ть = розмізчúти, на гамýз побúти, потрощúти. — Потрощили їм ноги на гамуз. н. о.

Измокáть, измóкнуть = змокáти, ізмокáти, змóкнути, ізмóкнути. — Ізмок як вовк н. к.

Измолáчивать, измолотúть = змолóчувати, вимолóчувати, перемолóчувати, змолотúти і т. д. — Змолотив жито. — Перемолотив увесь хліб.

Измолóтъ = умолóт. С. Ш. — Сей рік умолот добрий був.

Измолóть = д. **Измáлывать.**

Измóлъ = 1. змéлювання, молóння.

2. млúво, (та частина, що припадає мірошникові або мельникові) — розмíр, мірчýк (Прав.). — Велика там вода, хоч є й багато млива. Греб. — Ще недавно діди сиві млинів доглядали, та з унуків розмір брали, панові зсипали. К. Д.

Изморáживать, изморóзить = заморóзювати, заморóзити, поморóзити. — Потоптав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Изморúть = 1. вúгубити, вúморити (С. Аф.), вúбавити. — Вигубили усїх мишей — Вибавили блощиць.

2. заморúти, зморúти, змордувáти.

Изморóзить = д **Изморáживать.**

И'зморозь = нáморозь.

Измотáться = 1. змотáти ся. — Прядиво все змотало ся.

2. процúндрити ся, розмантáчити ся, промантáчити ся.

Измочúть = д. **Измáчивать.**

Измошéнничаться = розшахрувáти ся, розмошéничати ся, намоскáлити ся вхопúти москóвської юшки. — Намоскалив ся так, що з під живого пити ріже. н. пр. — Та се такий шáхрай, що й батька одурить, сказано — вхопив московської юшки.

Измýсливать, измýслить, ся = заслúнювати, замýрзювати, засмальцьóвувати, заялóзювати, заслúнити, замýрзати, ся і т. д.

Измýчивать, измýчить, ся = замýчувати, вимýчувати, ся, змýчити, вúмучити, намýчити, змордувáти, ся, намордувáти ся, знемогтú ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподівав ся. н. п. — А тимчасом із діброви козак виїжджає, під ним коник вороненький на силу ступає. „Изнеміг ся, товаришу!..“ К. Ш. — **Измýченный** = замýчений, змордóваний, замордóваний, знемóжений (К. М. Х.), мов шкапа — шкапови́тий. (С. З.). — Під дубом зелененьким кінь замордований стоїть,

а біля його молоденький козак та дївчина лежить. К Ш.

Измызгать, ся = 1. оббігати, обгасати, обникати.

2. обідрати, ся, обшарпати, ся. — Одежа вся обшарпалась.

Измыкать, ся = 1. змикати, намикати (мичок), перемикати.

2. д. **Измызгать** 2.

3. зледащіти, розледащіти, розпустити ся, розбестити ся, розопсїти, розпаскудити ся, розпадлючити ся. (Д. **Избездѣльничаться**).

Измыливать, измылить, ся = змилювати, змилити, ся, — Мило все змилилось.

Измыслить, измышлять = вигадати, вимислити, змислити (С Л.), вимудрувати (С. Аф.), виміркувати, виметикувати; вигадувати, вимишляти, вимудровувати, виміркoвувати. — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр. — А Васюта... проноза вже добрий: брязнув капшуком перед владикою — той і вимудрував щось на Сомка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Измѣливать, измѣлить = списувати, списати, пописати, посписувати крейдою. — Посписував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Измѣна = зрада (С. Аф. З. Л.), ізрада (С. Л), зміна. (С. З.). — Иньша рада гірша зради. н. пр — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милий не все щира правда? н. п. — Бачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Вкраїні не доймає віри, засилає Голїцина, щоб не було зміни. н. п. — Вже не буде жадноі зміни межи нами. н. п.

Измѣненіе = зміна, одміна, переміна, одмінок. — Маємо три одміни води. Де-що про Сьв. Б. — Скік в стремена, давай драла!... Аж що за одмінок? — Стріха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Измѣнить, измѣнять, ся = 1. змінити, перемінити, одмінити, переінакшити, ся, змінити, переміняти, одміняти, переінакшувати, ся, міняти ся, мінити ся, (кільки) — позміняти, повідміняти, попереміняти, ся. — Пора, мати, заміж дати — голосок змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він усе там попереміняв по по своєму. Чайч. — Повідміняло ся тепер там усе так, що й не пізнаєш. — **Измѣниться въ лицѣ** = помінити ся. С. Л.

2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С. З. Л.), зражувати, (чоловікові) — скакати, скочити в гречку. — **Измѣнить вѣру, законъ** = зламати віру, закон. — **Рука измѣнила** = рука схибнула, схибила. — Не вірь нікому, ніхто й не зрадить. п. пр. — Не зражу своїй дївчинї, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж мінї зрадила, та панича полюбила. н. п. — Молодий козаче, не зражай дївчини, бо тая дївчина — бідна сиротина. н. п. — І до півночі там гуляли і в гречку де-коли скакали. Кот.

Измѣнникъ, ца = зрадник, ця (С. Л.), зрадця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, перекидчик, (народности) — перевертень, перекиньчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрадця до землї неприятельскоі утечеть. Ст. Л.

Измѣнничать = зражувати.

Измѣннически, ки = зрадливий, во, зрадецький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливе і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди непрительскіе в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Измѣнничій = зрадницький, зрадників.

Измѣнничество = зрадливість.

Измѣнный = 1. зрадливий, зрадний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати ся, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграва, що й воно таке зрадливе, як любі слова. О Пч. — Гей, гей! не надь рибалко молоденький на зрадний гак ні щуки, ні лина. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з опалу жахав ся. Гул. Ар.

2. змінний, мінливий, перемінний, хиткий (С. Пар.), нестатечний. (С. Л.).

Измѣнчиный = д. **Измѣнный.**

Измѣнщикъ, ца = д. **Измѣнникъ.**

Измѣнщичій = д. **Измѣнничій.**

Измѣняемость = змінність.

Измѣнять, ся = д. **Измѣнить, ся.**

Измѣреніе = міряння, обмір (С. Л.).

Измѣривать, измѣрять, измѣрить, ся = міряти, зміряти (С. Л.), виміряти, обміряти, ся (С. Л), зміряти, виміряти, обміряти, ся, (глибиню) — грунтувати, згрунтувати. С. Л.

Измѣримый = змірний. С. Пар.

Измѣритель = мірник (С. З.) і д. **Землемѣръ.**

Измяклый = змяклий.

Измякнуть = змякнути, зробити ся мняким.

Измять = д. **Изминать.**

Изнанка = спід, низ, виворіт (С. Аф. Л.).

— **На изна́нку** = на ви́воріт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Изнаси́ливать, изнаси́ловать, изнаси́лить = знаси́лувати, приси́лувати, зґвалтува́ти (С. З.). — Схопили її та й зґвалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К

Изна́шивать, износи́ть, ся = зно́сювати, зноси́ти, обдера́ти, ся, обша́рпати ся, (обувя) — сто́птувати, стопцьо́вувати, стопта́ти, стопцюва́ти, ся. — Обшарпали ся люди в дорозі так, що з одежі саме дрантя. Чайч.

Изнемога́ть, изнемо́чь = знемога́ти, тра́тити си́ли, упада́ти на си́лах, охлява́ти, знеси́лювати ся, виснажа́ти ся, висиля́ти ся, хи́ріти, знемогти́, ся, ізнемогти́ ся, охля́сти, охля́нути, знеси́лити ся, ви́снажити ся, ви́силити ся, змарні́ти. Мов орел той приборканий, без крил і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знемігшись, упав без памяти на землю. К. Ч. Р. — Ізнеміг ся козаченько, тяжко зажурив ся, а поганий Конецпольський дуже звеселив ся. К. Ш. — Але в недузі не змарнів той міцний дух його дідів О. Пч. — **Изнемо́глый, изнеможе́нный** = знемо́жений, знема́ганий, знеси́лений, охля́лий. — Лежить Хведір Безрідний, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. н. д.

Изнеможе́ніе = знемо́га. С Л. — Сьому коневі й знемоги нема. С. Л.

Изниза́ть, изни́зывать = вині́зувати, ви́низати.

Изнища́ть = зни́щити ся, перевести́сь на зли́дні, звести́сь ні на́ що, з'убо́жіти.

Изнора́вливать, изнорови́ть = 1. д. **Излуча́ть.**
2. ці́лити, націля́ти, ся, (в)улуча́ти (С. Ш.), наці́лити, ся, (в)улу́чити. — Прямо в око влучив.

Износи́ть, ся = д. **Изна́шивать.**

Изно́сокъ = обно́сок, частіше мн. обно́ски.

Изно́съ = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ш.

Изнуре́ніе = знемо́га.

Изнури́ть, изнуря́ть, ся = змори́ти, стоми́ти, змордува́ти, ви́силити, ви́снажити, ся, знеси́лити ся, змо́рювати (С. Аф.), томи́ти (С. Ш.), висиля́ти (С. Л.), виснажа́ти, ся, знеси́лювати ся, (про кільки) — позмо́рювати, постомлювати, ся. — Зовсім змордував ся чоловік на важкій роботі. Чайч. — **Изнурённый** = змо́рений, замо́рений, спрацьо́ваний, ви́силений, ви́снажений (С. Л.), трудни́й. — Ой коню мій, коню, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий трудний. п. п.

Изнутри́ = з сере́дини.

Изныва́ть, изны́ть = ни́ти, ма́яти ся, ну́дити ся, зни́ти, зма́яти ся, зну́дити ся. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж знудилась, вже ж змаялась милая за мною. н. п.

Изнѣ́женный = ні́жний, пе́щений (С Л.), ви́нещений, розпе́щений (С. Л.), що до їжі = пундико́вий, пшени́шний.

Изнѣ́жить, ся = розпе́стити, ся, розба́лувати, ся, розні́жити, ся, ні́жним ста́ти. — Дуже вже ніжна стала — і за холодну водицю не візьметь ця. Чайч.

Изо́ = зі, зо. — **Изо дна́** = зі дна́.

Изоби́дѣть = скри́вдити, обра́зити, зобі́дити (С. Аф.).

Изоби́ліе = ро́скіш, доста́ток, (що до їжі) — ла́сівка, (снігу) — сніжни́ця Ів. Сн., (пролистя, овоч) — рясота́. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. н. п. — Спасівка — ласівка, а Петрівка — голодівка. н. пр

Изоби́ловать = д. **Избы́точествовать.**

Изоби́льный, но = доста́тний, но (С. Пар.), го́йний, но, (С. З. Ж.), про насіння = сімяни́стий, про лист, овоч = ря́сний, но. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі ря́сний. н. п. — Рясна́ вишня С. Л.

Изобличи́ть = доказа́ти, ви́сьвідчити. — **Изобличи́ть во лжи́** = ви́вести на чи́сту во́ду.

Изобража́ть, изобрази́ть, ся = виявля́ти, виставля́ти, змальо́вувати, ся, ви́явити, ви́ставити, змалюва́ти, ся. — **Изобража́ть изъ себя́** = удава́ти з се́бе. — Він удає з себе пана.

Изображе́ніе = 1. виявлення, змалюва́ння.
2. о́браз.

Изобрѣ́сть, изобрѣта́ть, ся = ви́гадати (С. Л. Жел.), ви́мислити (С. Л.), зми́слити (С. Л.), ви́метикувати, відкри́ти, ви́найти (С. Жел. Пар.), вига́дувати, вимишля́ти, змишля́ти, відкрива́ти, ся, винахо́дити, (про кільки) — повига́дувати і т. д. — Та чимало чого повигадували учені люди на користь громаді. Де-що про Сьв. Б — Француз вимислить, а Німець зробить. н. пр. — Якийсь новий плуг

вигадав. — **Изобрѣтённый** = ви́гаданий, ви́мишлений, зми́шлений. С. Л

Изобрѣта́тель, ница = вига́дчик, ця.

Изобрѣта́тельность = вига́дливість.

Изобрѣта́тельный = вига́дливий. С. Пар.

Изобрѣтеніе = ви́гадка, ви́гад. (С. Жел.).

Изогну́ть, ся = д. **Изгиба́ть, ся.**

Изодра́ть, ся = **Издира́ть, ся.**

Изорва́ть, ся = подра́ти, порва́ти, пошматува́ти, поша́рпати, ся.

Изоржа́вѣлый = поіржа́вілий, поржа́вілий.

Изоржа́вѣть = поіржа́віти, поржа́віти.

Изостри́ть, изощря́ть, ся = ви́гострити, погостри́ти, загостри́ти, нагостри́ти, гостри́ти, ви(за, на)го́стрювати, ся.

Израбо́таться = ви́працювати ся, ви́робити ся (С. Л.), спрацюва́ти ся, ви́снажити ся і д. **Изнури́ться** (від праці).

Изразе́цъ, частіше мн. **Изразцы́** = ка́хля, ка́холь, мн. ка́хлі. С. З. Л.

Изразцо́вый, изразча́тый = ка́хельний (С. З.), ка́хля́ний (С. Л.). — Кахляна грубка.

Изра́нить = пора́нити.

Израсхо́довать, израсхо́дывать, ся = д. **Издержа́ть, издéрживать, ся.** — (Горілку, вино то-що, частуючи) — ви́частувати, (горілку в шинку) — ви́шинкувати, (харчі або гроші на харчі) — ви́харчувати, схарчува́ти, ся, (синьку, мило і т. д.) — ви́синити, ви́милити і т. д., (нитки в шитві) — ви́шити, (чорнило) — виписати і т. д. — Як їздив у го́род, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишила усю заполоч — нема чим шити. Чайч. — Треба їхать по горілку, бо всю вишинкував. — **Израсхо́дованный** = стра́чений, потра́чений, ви́трачений і т. д.

Изрека́ть, изре́чь = мо́вити, промовля́ти, каза́ти, прока́зувати, промо́вити, сказа́ти, проказа́ти. — Промов, промов сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Проказала вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовить. К. І.

Изрече́ніе = 1. ви́раз, ви́рок (С. З. Л.), рече́ння.

2. при́казка, приповідка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Изруба́ть, изруби́ть = поруба́ти, посікти, ссікти, покарбува́ти. — Порубати на дрова. — Посікти капусту. — Він його ссік, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безрідного отамана курінного постріляли, порубали. н. д. — **Изру́бленный** = пору́баний. — Несуть пани-осаули козацькую збрую: литий панцирь порубаний... К. Ш.

Изруга́ть = 1. ви́лаяти, нала́яти, (згадуючи батька) — ви́батькувати. — Одімкнути пекло, випустити грішні ду́ші, тільки не випустить однієї душі, що отця й матїр та налаяла. н. п.

2. ізла́яти, обла́яти. — Не зобута, не зодягнена, така збита та ізлаяна. н. п. — Облаяли мене, неначе остатню пяницю. Лев

Изрыва́ть, изры́ть = розрива́ти, розко́пувати, ско́пувати, розри́ти, пори́ти, позрива́ти, розкопа́ти, покопа́ти, скопа́ти, поско́пувати. — І могили мої милі Москаль розриває... Нехай риє, розкопує, не свого шукає. К. Ш. — Скопав увесь горо́д. Чайч.

Изрыга́ть, изры́гнуть = вирига́ти, вибльо́вувати, ви́ригнути, ви́блювати; викида́ти, ви́кинути.

Изры́скать = оббі́гати, облі́та́ти, обгаса́ти, ви́бігати. — Оббігав усе село — ніг де його не має.

Изры́ть = д. **Изрыва́ть.**

Изрѣди́ть = проріди́ти.

И́зрѣдка = рі́дко, зрі́дка (Чайч.), рі́дко колй, де́-коли́, коли́ не коли́, в ряди́годи́. С. Л. — Вона й горілочки в ряди-годи хлесне. Гул. Ар.

Изрѣ́зать, изрѣ́зывать = порі́зати, покра́яти, (аби-як) — почикри́жити, (на шматки) — пошматува́ти, (дрібно) — покриши́ти, (карбами) — покарбува́ти, (капусту шатківницею) — пошаткува́ти. — **Изрѣ́занный** = порі́заний, покра́яний, покарбо́ваний і т. д. — Вони узяли того багатиря, та й порізали його на шматки... От брат багатирів пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований... н. к. — Порізала, пошматувала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізаний хліб. — Покраяне мнясо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.

Изрѣзви́ться = розпуству́ати ся, розжирува́ти ся, розба́лувати ся.

Изрѣшети́ть = подіря́вити, порешети́ти.

Изря́дный, но = до́брий, ре, добря́чий, че, гарне́нький, ко, гара́зд, незгі́рший, ше (про кількість) — чимали́й, чима́ло. — Добрячий кавун. — Чималий дохід має.

Изса́ливать, изса́лить, ся = 1. заса́лювати, засмальцьо́вувати, заяло́зювати, зашмаро́вувати, ся, заса́лити, засмальцюва́ти, ся і т. д., (про кільки) — позаса́лювати, позасмальцьо́вувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцював ся.

2. виса́лювати, висмальцьо́вувати, вишмаро́вувати, ся, ви́салити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Изса́сывать, изсоса́ть = висиса́ти, висмо́ктувати, ви́ссати, ви́смоктати, ся, (кільки) — повисиса́ти, повисмо́ктувати. С. Аф.

Изсве́рливать, изсверли́ть, ся = висве́рдлювати, виві́рчувати, посвердли́ти, повертіти, попрові́рчувати. — Усю дошку повертів — самі дірки стали Чайч.

Изскобли́ть = зскребти́, зшкребти́, ви́с(ш)кребти, ви́шкромадити.

Изслоня́ться = розволочи́ти ся. — Попаде між пяниць та волоцюг, розіпеть ся, розволочить ся. О. Мир.

Изслѣди́ть = послідйти, наслідйти, натопта́ти. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслідив

Изслѣ́дованіе = (яко дія) — вислїжування, дознава́ння, розві́дування, (як послідок) — ви́слїд, ви́слїдка, ро́звідка, ви́відка. С. Л. Жел. Пар.

Изслѣ́дователь = ви́слїдник (С. Жел.), розві́дач.

Изслѣ́довать, изслѣ́дывать = ви́слїдити, розві́дати, дізна́ти, дійти́, вислїжувати, розві́дувати, дізнава́ти, дохо́дити. С. Жел. Пар.

Изслю́нивать, изслю́нить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся, (багато) — позасли́нювати, ся.

Изсори́ть = розві́яти, прогайнува́ти, процї́ндрити, проманта́чити. — Розвіяв багато гроший.

Изсоса́ть = д. **Изса́сывать.**

Изсо́хлый = зсо́хлий, ви́сохлий, ви́схлий.

Изсо́хнуть, изсыха́ть = 1. ви́сохнути, ви́сохти, висиха́ти, со́хнути, (про кільки) — повисиха́ти, позсиха́ти, повсиха́ти, посо́хнути. — Були річки — повсихали, були кращі — повмірали. п. п. — Яблуні всї посохли.

2. змарнїти, помарнїти, ви́сохнути, ви́сохти, марнїти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. Кот.

Изста́иваться, изстоя́ться = видиха́ти ся, ви́тхнути ся. — Пиво ви́дихалось, бо стояло не закрите.

И́зстари = д. **Изда́вна.**

Изстега́ть = 1. поби́ти (хльоскаючи, стьобаючи, на пр. батіг, лозину).

2. ви́стьобати. — Вистьобала ковдрю.

Изстоя́лый = ви́тхлий.

Изстоя́ться = д. **Изста́иваться.**

Изстрога́ть, изструга́ть = зструга́ти. — Всю палицю зстругав.

Изстрѣ́ливать, изстрѣля́ть = 1. простре́лювати, попростре́лювати. — Мету зовсїм попрострелювали.

2. вистре́лювати, розстре́лювати, повистре́лювати, ви́стреляти, розстрїля́ти, розпу́кати. — Всї набої повистре́лювали.

Изступле́ніе = несамови́тість.

Изступлённый = несамови́тий, шале́ний. — Кричить, мов несамовитий. — Хома пяний у мливі хропе, мов убитий, а я тебе поцілую, мов несамовитий. Кум мірошник, вод Дмитренка.

Изсу́чивать, изсучи́ть = вису́кувати, ви́сукати, посука́ти. — Посукала всї нитки.

Изсуша́ть, изсуши́ть, ся = 1. вису́шувати, ви́сушити, ся. — Висушити хліб. — Висуши сорочку.

2. зсуши́ти. — Стоптав, зламав червону калину, зсушив, звялив дївку Марусину. н. п.

Изсчи́тывать, изсчита́ть = д. **Высчи́тывать 1.**

Изсыпа́ть = д. **Высыпа́ть.**

Изсыха́ть = д. **Изсо́хнуть.**

Изсѣка́ть, изсѣ́чь = 1. виру́бувати, зру́бувати, витина́ти, ви́рубати, зруба́ти, зтя́ти, (багато або все) — позру́бувати, повиру́бувати, позтина́ти. — Повирубував увесь ліс. Чайч.

2. висіка́ти, вите́сувати, ви́сікти, ви́тесати (з каменю).

3. **Изсѣ́чь ро́згами** = відшмага́ти, відчухра́ти, ви́шпарити. — **Изсѣ́чь мече́мъ** = посі́кти, поруба́ти. — Козак лежить постреляний, порубаний. н. д. — Шаблї булатнї виймайте, тіло козацьке порубайте, в чистім полї поховайте. н. д.

Изсѣка́ться, изсѣ́чься = висіка́ти ся, сікти ся, ви́сікти ся (про тканину і волосся). — Від радості кучері вють ся, від журби січуть ся. н. н.

И́зсѣра = сіре́нько.

Изсяка́ть, изся́кнуть = 1. висиха́ти, ви́сохнути, ви́сохти. — Висохла уся вода у криниції. Чайч.

2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, вихо́дити, зника́ти, зба́вити ся, ви́тратити ся, ви́йти, зни́кнути. — Увесь запас вийшов, витратив ся.

Изся́клый = ви́сохлий.

Изувѣ́рный = бузуві́рний.

Изувѣ́рство = бузувірство.

Изувѣ́ръ, ка = бузувір, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣ́ченіе = скалічення.

Изувѣ́чивать, изувѣ́чить, ся = калічити (С. З.), скалічити (С. З. Л.), покалічити (С. Л.), знівечити, обезвічити, убезвічити (С. Ш.). — Собаки його обезвічили. — На війні його покалічили.

Изукра́сить, изукра́шивать, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрати, процьвітити, украшати, украшувати (С. Ш.), зукрашати, закрашати, оздобляти, ся, (мережками) — вимережати, вимережувати, (бляхами, цьвяхами) — вицьвяхувати, вицяцькувати, вицьвяхо́вувати і т. д., (квітками) — уквітчати, заквітчати, по(в)уквітчувати, позаквітчувати, ся. — **Изукра́шенный** = закрашений, украшений, убраний, цяцькований (С. Л.), цьвяхований, уквітчаний, процьвітаний, вицьвяхований. — Червона калина луги украшає. п. п. — Та віють вітри з гори все согласні, та ідуть доці знишку красні, землю з'орошають, трапою встилають, а квітами зукрашають. п. п. — Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквітчала її рястом, барвінком укрила. К. Ш. — Галера трьома цьвітами процьвітана, мальована. п. д.

Изуми́тельный, но = дивний, но, дивовзний, чудний, чудно, чудерпацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изуми́ть, ся, изумля́ть, ся = здивувати, ся (С. Аф. Л.), зачудовати ся (С. З.), з'уміти ся, дивувати, ся (С. Аф.), чудовати ся (С. З.), дивом дивувати (С. З.). — **Изумлённый** = здивований, зачудований. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, витріщив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З. — З'умила ся Марійка, з'уміла ся, а деж її руса коса поділа ся. п. п.

Изумле́ніе = диво, диковижа (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести́, придти́ въ изумле́ніе** = здивувати, ся.

Изумру́дный, изумру́довый = с(ш)мараг(ґ)довий (С. Жел.).

Изумру́дъ, кам. Smaragdus = с(ш)мараг(ґ)д. С. Жел.

Изуро́довать = ізнівечити, знівечити, понівечити, скалічити, покалічити. — Ізнівечив мене так, що й на піч не злізу. п. п. — Покалічено йому на війні руку. Чайч. — **Изуро́дованный** = знівечений, скалічений, покалічений.

Изуро́чивать, изуро́чить = урікати (С. Ш.), урочити (С. Ш.), наврочити (С. З.), з'урочити. — Ото сказала, коли б ще не наврочити. — Як глянула, так і з'урочила, не вже в неї такі очі урочі.

Изу́стный, но = устний, но. С. Ш.

Изуча́ть, изучи́ть, ся = (в)учити, ся, навчати ся, вивчити, ся, навчити ся (С. Пар.), докладно — зглибити.

Изуче́ніе = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та й ішов чумак з Дону, гей з Дону до дому. н. п. — Він зо всього бере процент. — **Изъ всѣ́хъ силъ** = яко мога, чим дужч, з усієї сили, що сили. — **Изъ-за́** = зза, с поза. — Зза стіни виглядає. — Вийшов с поза хати. — **Изъ за васъ я посо́рился съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. — **Рабо́тать изъ бары́ша** = працювати для зиску. — **Изъ-по́лу** = з половини.

Изъѣда́ть, изъѣ́сть = з'їдати, виїдати, проїдати, з'їсти, виїсти, проїсти, поз'їдати і т. д. — Іржа проїла залізо. — — Міль повиїдала.

Изъѣ́здить, ся = 1. об'їздити, виїздити. — Об'їздив усю Україну. — Скрізь виїздив. 2. з'їздити, ся. — Був кінь, та з'їздив ся. н. пр.

Изъяви́ть, изъявля́ть, ся = виявити, виказати, показати, виявляти, виказувати, показувати, ся.

Изъя́нъ = 1. шкода, втрата, утрата, в(у)биток. С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Не сто кіп утрати. н. пр. — Спиток не нбиток. н. пр. 2. вада (С. Ш.), ганжа, ґанч, сказа, близна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. н. пр. — Кінь без жадної вади. — Без сліпоти і иньших вад. Б. Н. — Кінь з ганжою. Лев. — Купець повинен ознаймити, єжелі би тая вещ, которую продаеть, міла якую сказу. Б. Н. — **Съ изъя́номъ** = з вадою, з ганжою, з сказою, каліч.

Изъясне́ніе = виясне́ння, тлумачення (С. Л. Ш.); виявлення.

Изъясни́ть, изъясня́ть, ся = 1. вияснити, витлумачити (С. Л.), викласти, вияснятп, тлумачити (С. Ш.), викладати, ся.

2. ви́казати, ви́мовити, ви́словити, ся, вика́зувати, вимовля́ти, висловля́ти, ся.

Изъя́тіе = 1. вийма́ння, вилуче́ння.

2. д. **Исключе́ніе.**

Изъя́ть = ви́няти, ви́лучити.

Изыска́ніе = вишу́кування, дознава́ння, вислїжування, розві́дування, ро́звідки.

Изыска́ть, изы́скивать = ви́шукати, ви́слїдити, дійти́, дізна́ти, розві́дати, добра́ти спо́собу, вишу́кувати, вислїжувати, дохо́дити, дознава́ти, розві́дувати, добіра́ти спо́собу.

Изы́сканный = 1. ви́шуканий, вислїжений, дізнаний, розві́даний.

2. вига́дливий.

Изю́брь, зоол. Cervus capreolus = са́рна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изю́мина = родзи́нка, озю́мина.

Изю́мный =родзи́нковий, озю́мовий. (Лїв.).

Изю́мъ = родзи́нки (С. З. Л.), озю́м (Лїв.). — Свиню хоч родзинками годуй, а все буде каплауха. н. пр.

Изя́щество, изя́щность = краса́, вибо́рність.

Изя́щный = ду́же га́рний, кра́сний (Гал.), вибо́рний (С Ж.).

Ика́ніе = ика́ння, гика́ння.

Ика́ть = ика́ти, гика́ти.

Ико́на, мн. **ико́ны** — о́браз, мн. образи́, боги́. С. Л. — Ти йому про образи, а він тобі про луббя. н. пр. — Він добре богів малює. С. Лев.

Ико́нникъ = 1. маля́р, богома́з (що малює образи і той, що продає їх). — Такий маляр, що поки Бога змалює, то чорта з'їсть. н. пр.

2. божни́ця, бо́жни́к, здр. божничо́к. С. Ш. — Намалюю матїр, на божник поставлю, на божничок гляну, матїр іспомяну. н. п.

Ико́нный = образо́вий.

Иконома́зъ = богома́з. С. Ш.

Иконопи́сецъ = маля́р, (аби-який) — богома́з.

Ико́рный = икря́ний.

Ико́та, ико́тка = и́кавка, ги́кавка, відгик. — Икавко, икавко, де ти була? — У Києві — Що ти робила? — Жида возила. — Покинула? — Покинула. — Покинь же й мене. Н. замовляння від икавки.

Ико́тная трава́, ико́тникъ = рос. Berteroa incana Dc. — бабі́шник, и́кавка, борова́ мо́рква, Alyssum montanum L. = лїсни́й черве́ць. С. Ан.

Икра́ = 1. икра́, (одно зерно) — икри́на, (осятрова або білужа, солона) — кавя́р, (ракова) — ка́шка. — І кавяру везе з Дону, — всього везе, та не знає, що дїеть ся дома. К. Ш. — Ото, що товста шийка — то рачиха з кашкою.

2. **икра́,** мн. **и́кры** = ли́тка, ли́тки, жи́жка, жи́жки́. С. З. Л. — Драпонув, аж литками креше. — Жижки від танців задріжали, вистрибуючи гоцака. Кот.

3. кри́га, крижи́на. — Така велика крижина, трохи не перевернула човна.

Икри́стый = 1. икря́ний.

2. литка́тий.

Икри́ться = те́рти ся (С. Ш.), викида́ти икру́. — Риба почала вже терти ся. Чайч.

Ику́ша = и́кало, ги́кало. — Оце ще гикало! як почне гикати, то й кінця не має.

И'лемъ = рос Ulmus campestris denudata — вяз, зрубана деревина — вязи́на, U. c. suberosa — бе́рест, берести́на, карага́ч, кара́яч. С. Ан.

И'ли́ = 1. чи, або́. — Чи роби, чи ходи, а мінї догоди. н. пр. — Або пан, або пропав. н пр. — Чи ти, милий, припав пилом, чи метелицею? н. п. — **Или то** = або те́ж. — **Или то бишъ** = чи то́ пак.

2. хіба́. — Хіба тобі про се не казано? — Хіба ти не чув?

И'листый = мулки́й (С. Л.), му́листий, глейки́й (С. Л.), грузьки́й (С. З.). — Грузьке болото. — Мулке дно.

Иллюминова́ть = 1. люминува́ти.

2. розмальо́вувати.

Илова́тый = мулкова́тий, глеюва́тий (С. Аф. Л.). — Погано купатись — дно глеювате. С. Л.

Ило́вка = глей (глина з мулом). С. Аф.

Илъ = мул, (глинястий) — глей, (болотяний) — твань, твані́ока, (на днї соляних озер) — кал, калю́ка. — **Нано́сный илъ** = на́мул, наволо́ка. — **Занести́ и́ломъ** = заму́лити. С Аф. — Набрав ся, як лин мулу. н. пр. — Більше глею, пїж води. К. Ш. Т. — Без при́зору заплинув мулом став, і млин молоти перестав. В. Щ.

Иль = д. **И'ли́.**

И'льмовый = вязо́вий, бересто́вий (д. **И'лемъ**).

Ильмопря́дъ = з поро́ди мете́ликів.

И'льный = мулови́й, глейови́й.

Има́лки = д. **Жму́рки.**

Имени́нникъ, ца = мени́нник, ця. С. Л.

Имени́ны = мени́ни. С. Л.

Имени́тый = д. **Знамени́тый.**

И'менно = 1. вла́сне (С. З.), ді́йсне, са́-

ме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа бил самовластцем. Скоропадський. С. З. — Він так саме наказував, як от ви тепер кажете — Тодї саме, як він приїздив, я нездужав. — Се дїйсне так, як ви кажете.

2. са́ме, а са́ме, са́ме я́к, я́к-то. — Там було чимало людий, а саме: Іван, Пилип і иньші. С Л.

Именно́й = именни́й.

Именова́ніе = менува́ння.

Именова́ть, ся = менува́ти, ся (С. Л.), зва́ти, ся, назива́ти, ся. — **Имено́ванный** = мено́ваний, мене́нний (С. З.), на́званий. — Звиш менований. С. З.

Имови́тый = замо́жний, замі́жний.

Импера́торъ = імпера́тор, царь, цїсарь (Гал.).

Императри́ца = імпера́торша, цари́ця, цїсаре́ва. (Пр. д під сл. **Госуда́рь, Госуда́рыня**).

Империа́лъ = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. мі́сце пове́рх бу́дки в екіпа́жах.

Импері́я = імпе́рія, ца́рство.

Иму́щество = добро́, худо́ба, мае́ток, мае́тки, ста́тки, вжи́тки, майно́ (Гал.). — Буде впить ця й похмелить ця й чумакові не журить ця, що пропив добро — Не збірай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маєток скупого оживає по смертї його господаря. н. пр. — Нехай отець-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволї викупають. н. д. — Забірають із собою усї свої вжитки, ще й маленькі дїтки. н. п. — **Благопріобрѣтенное иму́щество** = д. під сл. **Благопріобрѣтенный.** — **Родово́е иму́щество** = родове́, (після дїда) — дїдівщи́на, дїди́зна, (після батька) — ба́тьківщина, отцї́вщина, (після матері) — матери́зна, (після брата) — братівщи́на. — А дїдизни було доволї — вічний покій предкам і дїдам. н. о. — Спорять ся, як за батьківщину. н. пр. — Отцївщини в мене нема. Кр. — А єсли материзна, тогдї мають браття з сестрами рівно подїлити. Ст. Л. — **Наслѣдственное им.** = спадкове́ добро́, спа́док (С. З.), спа́дщина і д. **Родово́е им.** — Давайте менї усю спадщину, а я за ваші частї буду сплачувати. — **Движимое им.** = рухо́ме добро́, рухо́мість (С. З.), рухо́мі ре́чі, (переважно скотина) — худо́ба, ста́ток, ста́тки, това́р, (переважно хлїб і хатні речі) — збі́жжя, (переважно одежа) — мана́тки, мана́ття, (переважно хатні речі) — скарб, (злиденне) — мизе́рия, злидні̇. — Шати і всякиї убори і всї иньшиї речі рухомиї. Ст Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізерії наклав дві скриньки, на човен зараз одіслав. Кот. — **Недви́жимое им.** = мае́тність, мае́ток, нерухо́ме добро́, лежа́чая мае́тність. — Всякая маєтность материстая маєть іти в рівний дїл межи всїх дїтий. Ст. Л — Всю маєтность так лежачую, яко і рухомую. Ст. Л. — Зо всей худоби лежачої і рухомої. Орлик. С. З. — **Госуда́рственное, казённое им.** = держа́вне, скарбове́, казе́нне. — **Запове́дное им.** = заказне́. — **Обще́ственное им.** = грома́дське. — Не то громадського, а й свого добра не догледів. — **Пожа́лованное им.** = даро́ване. — Се йому дароване від царя за службу. — **Помѣщичье им.** = панське, скарбове́ (Прав.).

Иму́щій = бага́тий, замо́жний, замі́жний.

Имѣ́ніе = д **Иму́щество.** (Слово **Имѣ́ніе** прикладаєть ся переважно до нерухомої маєтностї, а слово **Иму́щество** — здебільшого до рухомостї).

Имѣ́ть, ся = ма́ти, ся, мі́ти. — Людий питай, а свій розум май. н. пр. — Хто сїє по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як маю я журити ся, докучати людям, піду лиш я сьвіт за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Имѣть значе́ніе** = ма́ти си́лу, ваґу́. — **Имѣть се́рдце на кого́** = гнїватн ся, се́рдити ся, ре́мствувати. — **Имѣть на замѣча́ніи** = ма́ти на ува́зї, на о́цї, на пеньку́. — **Имѣть основа́ніе** = ма́ти ра́цию. К. Ч. Р. — **Имѣть цѣлью** = ма́ти на метї. — **Имѣющій** = ма́ючий. — **Имѣется** = є, єсть, ма́єть ся. — **Не имѣется** = нема́, не ма́є, (в жарт або грубо) — кат'має, чорт'має. — Тим до тебе не прийшов, що чорт'має підошов. н пр. — Ой нема, нема нї вітру, нї хвилї із нашої України. К. Ш.

И'мя = 1. ме́ння (С. Л.), іме́ння (С. З.), імя́, на́зва, на́звисько (С Ж.). — **Отъ моего́ и́мени** = від ме́не, моє́ю губо́ю. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень Кр. — **По и́мени** = на йме́ння (К. З. о Ю. Р.).

2. сла́ва. — **Человѣкъ съ и́менемъ** = сла́вний, славе́тний, значни́й.

Имяни́ны і т. д. = д. **Имени́ны** і т. д.

Ина́кій, ина́ковый = и́ньший, ина́кший.

Ина́ко, и́на́ково, и́накъ, и́на́че = 1. и́ньче, и́ньше, ина́кше. — Хоч гірше, аби иньше. н. пр. — **Ина́че какъ нибу́дь** =

як не́будь и́ньче, я́кось ина́кше, и́ньшим спо́собом, ро́бом, друго́ як.

2. а то́. — Цить, а то буду бить. н. п.

Инби́рный = імбире́вий.

Инби́рь = імби́рь, імбе́р (корінь Amomum zingiber). — Випив з пів квартівки з імбером пінної горілки. Кот.

И'ндексъ = ука́зник. С. Ш.

И'ндивѣть = обмерза́ти, припада́ти íнеєм. — Аж сїрий вовк тут опинив ся, обмерз, дріжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Индивидуа́льный = окро́мішний, особистий.

И'ндиго, и́ндигъ = калїя́ (синя фарба, що добуваєть ся з рослини Indigofera argentea). Ніс.

Инди́говый = калїе́вий.

И'ндѣ = и́нде, де-и́нде, в и́ньшому місцї. — Іди, Рипде, де-инде. н. пр.

Индю́къ = инди́к (пт. Meleagris gallopavo). — Индик хоч не сьпіва, так багацько думає. н. пр. — Ходить, як индик переяславський. н. пр. — **Ожере́лье индюка́** = кора́лї, па́бородки,

Индю́шка = инди́чка.

И'ней = іней, на́морозь.

Инжене́ръ = інженїр.

Иниціати́ва = при́від, при́звід, пе́ред, почи́н. — Він усьому призвід дає. — Усї пішли за його при́водом.

Иниціа́торъ = приві́ддя, приво́дець.

Инко́гнито = потає́мне, ни́шком.

Иновѣ́рецъ = чужові́рець, не на́шої ві́ри.

Иновѣ́ріе = чужові́рство. (Віра, відмінна від тїеї, як панує в державі).

Иновѣ́рный = чужові́рний.

Иногда́ = и́нодї, и́нколи, ча́сом, часа́ми, де́-коли, поро́ю, місця́ми. — Инодї густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сліпа курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк Чайч.

Иногда́шній = що бува́є и́нодї.

Иногоро́децъ = з и́ньшого го́рода (міста).

Инозе́мецъ, инозе́мка = чужозе́мець, чужозе́мка. С. Ж.

Инозе́мный = чужозе́мний, чужозе́мський. — А тож ся маєть розуміти і о послех чужоземських. Ст. Л. — Чужоземські зьвірі. Кр.

Ино́й = и́ньший, и́ньчий, и́нкотрий (С. Л.), де́який, де́-котрий. — З иньшою гово́рить, до иньшої ходить, мене молодую у славоньку вводить. н. п. — Та нехай вона мене не жде, та за иньшого заміж іде. н. п. — Утїкали ляхів де-які вовки, їли ляхів собаки і вовки. н. д. — **Ино́й разъ** = д. **Иногда́**. — **Э'то ино́е дѣ́ло** = се и́ньша річ.

И'нокиня = черни́ця, черни́чка. — Одна пішла в осїнь заміж, а друга в мясницї, а третяя чорнявая пішла у черницї. К. Ш.

И'нокъ = черне́ць, ченця́, мн. ченцї, здр. че́нчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця ряса. н. пр.

Иноплеме́нникъ, ца, иноро́децъ, ка = чужоро́дець, ка. Бш.

Иноплеме́нный, иноро́дный = чужоро́дний.

Инорѣ́чіе, иносказа́ніе = д **Аллего́рія.**

Иностра́нецъ, иностра́нка = чужозе́мець, ка. С. Ж.

Иностра́нный = д. **Инозе́мный.**

Инохо́децъ = инохо́д (частїше вимовляєть ся ніби винохо́д), ступа́к, кроча́к, шлапа́к. (С. Пар.). — Кінь виноход. К. З. о Ю. Р.

И'ноческій = черне́чий, черне́цький. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркать. К. Ш.

И'ночество = черне́цтво. С. З. Ж.

И'ночествовать = ченцюва́ти.

Инстру́кція = нака́з.

Инструмента́льный = струме́нто́вий.

Инструме́нтъ, ты = струме́нт, спра́ва, справи́лля, начи́ння (С. Ж.), пристрі́й, припа́с. — *(Бонда́рський)*: ковела́ (загинати обручі), натяга́ч і наби́вач (натягати і набивати обручі), зате́рач (вирізувати жолобки), ро́змір (замісць циркуля). — *(Кова́льський)*: кова́дло, мо́лот (маленький) — однору́к, (що на йому чоботи підковують) — стоя́чка, (тримати або витяга́ти що) — клїщї, обце́ньки, ле́щата. — *(Колїсни́цький)*: бга́льня (вигинати полози), води́ло (згинати обід), гладі́й (вигладжувати), ло́патень (провірчувати), на́рвина (держати обід зігнутим), натяга́ч (натягати обід на шпицї), писа́к (вирізувати), різе́ць (обточувати маточину), шми́га (рівняти). — *(Коро́бницький)*: прибі́йниця (дощечка), заби́вня (кілочок), оби́ймиця. — *(Кутнї́рський)*: бі́лик (вичищати мезку), верштá́бина і пі́льга (натягати шкуру для вичинки), ключ (розтягати шкуру), ключові́к (вірьовка до сього ключа), штри́ха або штрихо́ль (вичищати шерсть), юхта́рка (вироблювати юхту). — *(Теслярський)*: соки́ра, пи́лка, доло́то́, све́рдел, рішта́к (робити карунки),

шпу́нд. — *(Ткáцький)*: а) верстáть (див. під сл. **Верстакъ**), б) мотови́ло, що на його мотають нитки, складаєть ся з ріжків та перехрéстя, в) виту́шка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стільчикові, у його вроблений штóмпель, на котрому навхрест два бильця, на кінці їх кóники, що на їх надівають півміток, г) оснівниця, на котрій робить ся основа, вона складаєть ся з ря́ми з кілóчками, д) пря́дка, складаєть ся з стільчика на ніжках, під ним підні́жок, до його приброблено цигáнку, вона другим кінцем чіпляє за веретéно, на стільчику два стóвпчики, між їх кóлесо, на передньому стовпчику сволочóк, на кінці котрого третій стовпчик, в котрому шку́ратóк з дірочкою, де друге верхнє веретéно, а на йому ви́лка з крючками, потім скáлка та колісцé, на котрих шнур, е) ши́нка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) воротíло, котрим навивають основу. — *(Шевський)*: клесáчка (рівняти зморшки), книп, книпéць (ніж шевський), копи́л (колодка, на котру натягаєть ся чобіт), крючóк (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натирáчка або товкмáчка (рівняти закаблуки), обцяни́к (кілочок, котрим забиваєть ся колодка, коли на ній чобіт), писáчка (паличка, що нею рисують підошви), прави́ло і стріли́ця (виправляти халяви), рáшкуль і терпу́г (стирати гвіздки в чоботі), сморщи́на дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колодці), швáрок, (каміньчик, що ним розглажують закаблуки), ши́ло і швáйка (проколювати дірочки), крамни́ця (дошка, що на їй ріжуть ремінь). — *(Хірургíчний)*: штри́кавка (для проколювання), мацови́лка, прóтичка (д. **Зондъ**). — *(Розмаї́тий)*: вивертáчка (що небудь вивертати), кéльня (лопатка у мулярів), обцéньки і рак (виймати гвіздки), копéць (довбати мед), перéчистка (очищати коноплї від костриці), пробíй (пробивати дірки), січкáрня (різати січку), шатківни́ця (сікти капусту), шпи́ця (знімати кору з берези), щипáвка (зривати овощ.).

Инсургéнтъ = повстáнець.

Интервáлъ = перемéжок, перéрва (С. Пар.).

Интересáнтъ, ка = грошолю́б, ка, користолю́бний, на, собíйний (С. Пар.).

Интерéсный = д. **Занимáтельный.**

Интересовáть, ся = цікáвити, ся. — Цікавить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интерéсъ = 1. кори́сть, зиск, вигóда, хóсен (Гал.), інтерéс. — Користі з два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — Тоді інтерес, коли повний черес. н. пр.

2. цікáвість, зацікáвлення. Б. Ш.

Интри́га = 1. кáверза (С. Л.), ви́крутні, пíдкіп (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Там ваших каверз не вважають. Кот.

2. зáвязка (в драматичному утворі).

Интригáнтъ, интригáнтка = кáверзник, ця (С. З.), крутíй, ка, крутáрь, ка, баламу́т, ка.

Интриговáть = каверзувáти (С. Л.), крути́ти, каламу́тити (С. Л.), баламу́тити; зачіпáти, займáти (кого).

Инфантéрія = піхóта.

Ирони́ческій = іронíчний, глузли́вий, насьмíшкуватий.

Ирóнія = ірóнія, жельцé; глум, пóглумка.

Исáпки = д. **Бáрхатецъ** 2.

Искажáть, исказúть, ся = 1. псувáти, нівечити, зопсувáти, попсувáти, знівечити, понівечити, ся.

2. перевертáти, перекру́чувати, переінáкшувати, переверну́ти, перекрути́ти, переінáкшити, ся. — Що я казав йому — він геть усе перекрутив.

Искажéніе = псувáння, нівечення; перевертáння, перекру́чування, переінáкшування.

Искáлывать, исколóть, ся = 1. колóти, сколóти, поколóти, поштри́кати, ся. — Поколов руку шипшиною. — Поштрикав ножем.

2. розкóлювати, розколóти, ся. — Дошка від сонця розколола ся. — Розколов дровеняку на двоє.

Искалѣчивать, искалѣчить, ся = калíчити, скалíчити, покалíчити, ся. — Так мене побили, так покалічили. Лев.

Искáніе = шукáння, шукани́на.

Искáпывать, ископáть = 1. викóпувати, ви́копати. — Викопав я криниченьку в зеленім саду. н. п.

2. покопáти. — Увесь горóд покопав.

Искáтель, ница = шукáч, ка, шукáльник, ця (Чайч. Полт.). — **Искáтель приключéній** = пройди́сьвіт,

Иска́тельный = (у)вле́сливий, підле́сливий, підли́за, лабу́зник.

Иска́тельство = запобіга́ння ла́ски, (у)вле́сливість, підле́сливість.

Иска́ть = шука́ти, (тихенько або й нишком) — ша́рити, ни́шпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. н п — Не кидай живого, не шукай мертвого. п. пр. — Милий покидає, иньшої шукає. н. п. — **Иска́ть въ головѣ́** = сьска́ти. — Лягай, я тобі поськаю. н к. — **Иска́ть въ судѣ́** = позива́ти, ся, пра́вити судо́м, доправля́ти ся. — Била жінка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. п. — **Иска́ть кого́ глаза́ми** = шука́ти очи́ма, позира́ти. — Позирає навкруги, чи не побачить його. — **Иска́ть ми́лости** = запобіга́ти ла́ски, підсипа́ти ся, підстила́ти ся, підлабу́знювати ся. — **И. о́щупью** = шука́ти по́мацки, по́лапки, по́лапцем, ма́цати, мацкува́ти, жа́рити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Иска́ть предло́га** = шука́ти за́чіпки, при́ключки. — Він тільки зачіпки шукає, щоб на його напастись. Чайч.

Иски́дывать = скида́ти, викида́ти.

Исклева́ть, исклёвывать, ся = 1. поклюва́ти, склюва́ти, подзьо́бати, подзю́бати, скльо́вувати, ся. — **Исклёванный** = поклько́ваний, подзьо́баний (про овочі, ягоди) — клюва́к. — Огірки-клюваки. Чайч. Хар.
2. ви́клювати, ви́дзьо(ю)бати, виклько́вувати, видзьо́(ю)бувати, ся.

Исключа́ть, исключи́ть, ся = виключа́ти (С. Л.), вилуча́ти (С. З. Л.), викида́ти, вимика́ти, вийма́ти, вирахо́вувати, ви́ключити, ви́лучити, ви́кинути, ви́няти, ви́рахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте моє теля споміж ваших. Кр. — Од вищого до нижчого стану, нікого не виймуючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру вирахувати треба. С. З. — **Исключа́я** = опрі́ч, окрі́м. — Всі були окрім його.

Исключе́ніе = ви́лучка (С Пар.), ви́їмок, ви́їмка (С. Пар. Жел. Г. От.), ви́няток (С. Жел.), ви́мик. — **Исключе́ніе соста́вить** = ви́нятись. — Тільки одна птиця винялась, що побила зьвірів. н. к. К. З. о Ю. Р.

Исключи́тельный, но = ви́ключний, но (С. Ж), винятко́вий, виїмко́вий, во (С. Ж.), особли́вий, во, окре́мний, но.

Искова́ть = ви́кувати, скува́ти.

Исковерка́ть = покриви́ти, поко́рчити, погну́ти, перекрути́ти, понївечити.

Исково́й = позовни́й.

Исковыря́ть = поколупа́ти, подря́пати, покопирса́ти (Лев.).

Искола́чивать, исколоти́ть, ся = розбива́ти, розто́вкувати, збива́ти, розтро́щувати, побива́ти, розби́ти, розтовкти́, зби́ти, розтрощи́ти, поби́ти, ся, (про кілька) — порозбива́ти і т. д. — Побив на йому усю палицю. — Збила ся довбня.

Исколеси́ть = об'їздити, обходи́ти, сходи́ти, ви́їздити, ви́ходити, (бігаючи) — ви́бігати, обгаса́ти, ви́гасати. — Об'їздив усю Україну. — Виїздив усе поле, шукаючи. Чайч. — Виходив увесь горо́д, а не знайшов лопати. Чайч

Исколо́ть = д. **Иска́лывать.**

Исколоти́ть = д. **Искола́чивать.**

Исколѣ́ть = 1. д. **Иззяба́ть.**
2. поги́нути, зги́нути, подо́хнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Виздихав увесь товар у людий. Чайч.

Иско́мый = шу́каний.

Искони́ = спочáтку, спе́рва, спе́ршу, в первенї, с передві́ку, зда́вна, з давних да́вен, часі́в, споконві́ку (С. Л.).

Иско́нный = споконві́чний, предкові́чний, старові́чний, стародá́вній.

Ископа́емое = копа́льне.

Ископа́емый = копа́льний.

Ископа́ть = д. **Иска́пывать.**

Ископти́ть = покопти́ти.

И'скопыть = 1. ко́вини (вивих ноги у коний).
2. рос. Gentiana cruciata L. = лихома́нник, ти́рлич, товсту́ха. С. Ан.

Ископы́тить, ископы́чивать = звихну́ти, ви́вихнути, звиха́ти, вивиха́ти (ногу, про коний).

Искорене́ніе = викорене́ння, ви́плід. — І виплоду нема на тих миший.

Искорени́ть, искореня́ть, ся = ви́коренити, скорени́ти; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, викореня́ти, скореня́ти, виво́дити, вигубля́ти, вини́щувати, зни́щувати, вигубля́ти, ся. — Таковий звичай повинен викоренятп ся. Б. Н. — Як можна Турна роздрочити, проти Троянців насталити, щоб викоренив їх до тла. Кот. — Вибавив усїх миший.

Искоро́бить, ся = поко́рчити, покриви́ти, зжолоби́ти, спачи́ти, ся.

И'скорка = и́скорця.

И'скоса = ко́со, з ко́са, з'уко́са, скри́ва. — Не дивись на мене з коса, бо вискочить бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п — Скри́ва, як вовк поглядає н. д.

Искоси́ть, ся = 1. покриви́ти, покоси́ти, ся. 2. криви́ти ся. — Чогось він кривить ся на його.

И'скра = и́скра, здр. и́скорця, (як кують залізо, — ци́ндра, (від камінюю) — ска́лка, (як одбиваєть ся сонячне проміння на сніґу або ва воді) — ска́лка, го́лка. — А головешки так і розсипають искри — І кинула кругом очима, аж искри сипнули з очий. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скалками сипле. О. Ст.

Искра́ивать, искрои́ть = викро́ювати, ви́кроїти, покроїти.

И'скренній, но = щи́рий, ро, щиросе́рдий, до, ре́вний, но. — Ой умер старий батько і старенькая мати, та нема кому щирої тиї радоньки дати. н. п. — Там найдете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. — Приймаємо тебе хлїбом — сїллю і щирим серцем. Богдан Хм. Кост — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п. — **И'скреннимъ быть** = щирува́ти. — **Найбо́лѣе и́скренній** = щирі́ший. Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

И'скренность = щи́рість, здр. щи́ронька. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п. — Не стій, коню, надо мною, бачу я щироньку твою. н. п.

Искрести́ть = 1. похрести́ти (позначити хрестами). 2. об'ї́здити, ви́їздити. — Об'їздив скрізь нїгде нема.

Искри́вина = д. **Изги́бина.**

Искриви́ть, искривля́ть, ся = покриви́ти, ви́кривити, скриви́ти, скарлю́чити, криви́ти, викривля́ти, скривля́ти, карлю́чити, скарлю́чувати, ся.

Искривле́ніе = викривле́ння.

И'скристый = искря́вий.

И'скриться = искри́ти ся.

Искрои́ть = д. **Искра́ивать.**

Искроме́тный = искря́вий.

Искромса́ть = почикри́жити.

Искропа́ть = позшива́ти.

Искроши́ть, ся = покриши́ти, поло́кшити.

Искря́къ = кре́мінь.

Искупа́ть, искупи́ть, ся = 1. викупа́ти, викупля́ти, відкупля́ти, ви́купити, відкупи́ти, ся. — Викупа́ти з неволї. — Тягли вже в буцегарню, та по дорозї відкупив ся. 2. покутува́ти, спокутува́ти, відпокутува́ти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під водою, а ти гріх мій спокутуєш в людях сиротою. К. Ш. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр. — Не сьвятий, щоб не зогрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — То я той гріх то сяк то так спокутувать мушу. К. З. о Ю. Р. 3. закупля́ти, закупи́ти, поскупля́ти, поскупо́вувати. — Усе поскуповав, що треба. 4. ви́купати, скупа́ти, покупа́ти, ся. — Гарно викупав ся у річцї

Искупи́тель = 1. визволи́тель, вибави́тель (С. Ж.). 2. Спаси́тель, Спас.

Искупле́ніе = ви́куп, викупле́ння (К. Св. П.), ви́звіл, визволе́ння (С. Л.).

Иску́ривать, искури́ть, ся = вику́рювати, ви́курити, ся. — Я викурив увесь тютюн.

Искуса́ть = покуса́ти.

Искуси́тель, ница = споку́сник, ця. К. Б.

Искуси́тельный = споку́сливий. К Б.

Искуси́ть, искуша́ть, ся = 1. спокуси́ти, ся, підкуси́ти, підвести́, спокуша́ти, ся, підво́дити. — Біда Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — Череваниха боялась, щоб лукавий не підкусив паливод на яку пакость. К. Ч. Р. — Діявол спокусив Єву, а Єва спокусила Адама. К. Граматка. — Ой ти ж мене спокусула, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене молодого із розуму ізвела. н. п. 2. ді́йти, дізна́ти, ся, досьві́дчити ся, дохо́дити, дізнава́ти ся, досьві́дчувати ся. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких справах. Чайч.

Иску́сникъ, ца = ми́те́ць (С. Л.), мисте́ць, мистю́к, маста́к (С. З. Л), переважно що до вигадок, жартів то-що — штукма́йстер, штука́рь, ка. — Як хто мистюк зайців стріляти, то тут їх сила. Хар. Чайч.

Иску́сно = шту́чно, майсте́рно, мисте́цько, вміло; хи́тро, хи́тро-му́дро. — Висока рублєна комора з чотирьма колонками, штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно опис листи заховав. Кочубей. С. З. — Так же до його штучно підійшов. Номис. — Омофор золотканий, хитро шитий. К. Ш.

Иску́сный = 1. вмі́лий, умі́лий (С. Ш.) і д **Иску́сникъ.** 2. шту́чний, майсте́рний, мисте́цький. — Ложок визолочуваних майстерної роботи 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искýсственность = штýчність. С. Жел.

Искýсственный = 1. штýчний, рóблений. — Роблені квітки.

2. д. **Искýсный 2.**

3. вигáдливий, мудрóваний, фигльóваний (С. Ш.), не прóстий. — Наш коровай фигльований. н. п.

Искýсство = умíлість, штýка. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Искýсъ = прóба, спрóба, іспи́т (С. Жел. Пар.), спи́ток. — Іноки на пробі будущиї. Б. Н.

Искушáть, ся = д. **Искуси́ть.**

Искушéніе = спокýса, покýса (С. З.), спокушéння, підкýс. — Тоді повів Ісуса дух у пустиню на спокусу діявольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от гріхів, покус сатаниних. Б. Н.

Искъ = пóзов (С. Л. З.), спрáва. — Не знайду на сьвічку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искъ предъявля́ть, предъяви́ть** = позивáти, запозивáти, запозвáти, пóзов заложи́ти (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Ислами́змъ ислáмъ = магомéтова вíра.

Испáкостить, ся = спаскýдити, спогáнити, знівечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскудить. н. пр. — **Испáкощенный** = спаскýжений, знівечений.

Испарéніе = 1. парувáння, випарувáння (С. Жел.). — Після парування земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пáра, ви́пар (С. Жел. Пар.).

Испáривать, ся = випáрювати, ся.

Испáрина = піт.

Испáрить, ся, испаря́ть, ся = ви́парити, ся, ви́парувати, ся, парувáти, випáрювати, ся, випарóвувати, ся. — Земля трудівниця — аж паруе, та нам хліб готуе. н. пр. — Вода паруючи, забірае тепло. Дещо про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испахáть = ви́орати, поорáти, з'орáти, із'орáти, повиóрювати, поз'óрювати. — З'орав усю ниву. — Із'орала дівчинонька мислоньками поле. н. п.

Испáчкать, испáчкивать, ся = покаля́ти, скаля́ти, закаля́ти, забрудни́ти, замáзати, ся, (калом або чим поганим) — запаскýдити, впаскýдити, ся, (землею або що, валяючись) — заваля́ти, ви́валяти, ся, уваля́ти, ся, (калею рідкою) — задри́пати, ся, закалю́жити ся, (глиною, чим масним) — замасти́ти, ся, умасти́ти, ся, (салом то-що — засмальцювáти, заялóзити, ся, (слиною) — заслúнити, ся, (чим їстовним) — замýрзати ся, (об траву) — ви́зеленити, ся, (у біле) — убіли́ти ся, (у борошно) — уборошни́ти, ся, (блюваками) — ублювáти ся. (вапною) — увапни́ти, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покалне. н. пр. — Визеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стіни торкаеть ся, от і убілив ся. Чайч.

Испепели́ть, ся = спопели́ти, спопелíти.

Испестри́ть, испещря́ть, ся = (мережками) — ви́мережати, мерéжати, (усяким фарбами) — ви́цяцькувати, цяцькувáти, (переважно гвіздками, цьвяхами) — ви́цьвяхувати, ви́цьвяшкувати, цьвяхувáти, цьвяшкувáти, (смугами) — ви́полóсувати, (крапками) — ви́крапати. — **Испещрённый** = мерéжаний, ви́мережаний, цяцькóваний (С. З.), цьвяхóваний, цьвяшкóваний, цяткóваний (С. З.), ви́крапаний, крапчáстий (С. З.). — Мережані ирма н. п — Миски поливяні, цяцьковані. С. З. — Були цьвяховані там стіни і вікна всі з морської піни Кот.

Испéчь, ся = спекти́, ся, ви́пекти, ся, (про кільки) - повипікáти, ся. — **Испечённый** = ви́печений. — У хаті у неї, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. К. З о Ю. Р.

Испивáть, испи́ть = випивáти, ви́пити.

Испивáть, ся = клю́кати, напивáти ся, спивáти ся. — Оце погано, що він знов почав клюкати, та так часом наклюкаеть ся, що... — Він зовсім спив ся

Испили́ть = попиля́ти, перепиля́ти, поперепи́лювати. — Попиляв усі дрóва.

Исписáть, испи́сывать, ся = пописáти, списáти, спи́сувати, ся. — Пописав скрізь. - Перо списало ся.

Испитóй = охля́лий, змарнілий, опи́лий.

Испи́ть = д. **Испивáть.**

Исплати́ть = полатáти, облатáти, позалáтувати. — Полатала усі дірки.

Исплевáть = поплювáти. — Поплював всю долівку.

Исплéсть, исплетáть = сплести́, сплітáти.

Исплечи́ться = зплечи́ти ся (звихнути плече, про коний).

Исплутовáться = д. **Измошéнничаться.**

Исповѣ́дальщикъ, ца = сповідáльник, ця.

Исповѣ́даніе = 1. сповідáння.

2. спóвідь. — Умер без сповіді сьвятої. К. Ш.

3. вíра. — Віри християнської на поталу не дайте. п. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідни́к.
2. сповіда́льник.

Исповѣдный = сповідни́й.

Исповѣдовать, ся = сповіда́ти, ся. — Той молить ся, сповідає гріхи перед братом. К. Ш. — Піп тепер саме сповідає людий. — Піп ви́сповідав уже всїх людий. Чайч. — Повинен всїх гріхів своїх сповідати ся. Б. Н. — Чорт у біса сповідав ся, чорт моргнув, а той догадав ся. н. пр.

Исповѣдывальщикъ = д. **Исповѣдникъ 1.**

Исповѣдывать = д. **Исповѣдовать.**

И́споведь = спо́відь. — Без сповіді сьвятої уміра́ють. К. Ш. — **Око́нчить и́споведь** = (що до сповідника) — ви́сповідати, відсповіда́ти, (що до сповідальника) — ви́сповідати ся, відсповіда́ти ся.

И́сподволь = пома́лу, пово́лї, покво́лом, спокво́лу. — Як би се споквол купувать. Ніс.

Исподни́ца = спідни́ця, здр. спідни́чка, спідни́ченька, (поганенька) — спідничи́на. — Се дївки чеснї, непорочні, яким спідницї не дуло. Кот.

Испо́дній = спі́днїй.

Испо́дтиха, исподтишка́ = ни́шком, ти́шком, ти́шком-ни́шком, сти́шку, зти́шка, зни́шку, спідти́ха. — А той нишком у куточку гострить ніж на брата. К. Ш. — Нахили ся тишком-нишком, над румяним білим личком. Руд. — Зять на мене скоса поглядає, він мене нишком лає. н. п — Нпця собака знишку рве. н. пр. — Підкрадеть ся спідтиха лихо, запалить рай той чарівний. К. Ш.

Испо́дъ = спід, низ. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому сподї. — **Въ исподи́** = на спо́дї, на низу́. — **Съ и́споди** = зі спо́ду, зни́зу. — **Испо́дъ пе́чи** = під, чері́нь (С. З.).

И́споконъ = д. **Изда́вна.**

Испола́ть = хвала́, сла́ва.

Испо́лзать = ви́лазити, ви́рачкувати. — Иноді всю хату стара вирачкує. С. З.

Исполи́нъ = ве́лит, ве́литень, ло́мус (К. З о Ю. Р.). Пр. д. під сл. **Атлётъ.**

Исполи́нскій = велите́нський.

Исполне́ніе = виповне́ння, викона́ння, відбу́ток (С. Л.), відбу́ча. — **Привести́ въ исполне́ніе** = д. **Испо́лнить.**

Исполни́тель, ница = виповни́тель, ка (С. Пар.).

Испо́лнить, исполня́ть, ся = 1. ви́повнити, ви́конати, спо́внити, відбу́ти, спра́вити, зроби́ти, виповня́ти, вико́нувати, сповня́ти, відбува́ти, відправля́ти, ся. — Бодай твої, брате, слова ся сповнили, щоб мої дїти в той час були цїлі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — Виконати присягу. К. Ч. Р. — Без перепон її закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповни́в мої жадання і дав мінї, чого я сподїваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбуває. Чайч. — Діло за його справував, клопотавсь. Чайч. Харьк. — **Исполня́ть, испо́лнить во́лю, жела́ніе** = чини́ти, во́лю, вво́лити, уво́лити, увольни́ти во́лю. — На чиїм возї сидиш, того й волю чини. н. пр. — Циганочко та волошечко, вволи ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — **Испо́лнить сло́во** = справди́ти, доде́ржати сло́ва. — А таки доде́ржав слово, прийшов.
2. справди́ти ся, ста́ти ся. — Справдило ся діявольське слово. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосова́ть = ви́полосувати, обшмага́ти.

Исполо́хать, исполо́хнуть, ся = споло́хати, зляка́ти, ся.

И́сполу = з полови́ни, на пів.

Испоро́ть = поро́ти, порозпо́рювати.

Испо́ртить, ся = зопсува́ти, ся, попсува́ти, ся (С. Л.), спаску́дити, спога́нити, знївечити, понївечити, ся (С. Л.), зги́дити, ся, перенївечити, занапасти́ти, ся (С. Л.), (очима) — навро́чити, з'уро́чити (С. Л.), спристрі́тити, (чарами) — поробити, (морально) — зледащі́ти, розледащі́ти, розледа́чити ся, розги́дити ся, розпаску́дити ся, роспадлю́чити ся, (про їстовні речі) — протýхнути. — Доброго корчма не зопсує, а лихого й церква не поправить. н. п. — Старий віл борозни не попсує. н. пр. — Заграв би вам, та бачите — справи нема, справи: учора був на базарі — кобза зопсувалась, розвалила ся... К. Ш. — Жид мовить: хрест нї зопсує, нї направить. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми поткнемось, там і попсуємо. н. пр. — Одна паршива овечка цїлу отару споганить. н. пр. — Перейшла дорогу, отож вона й спристрітила корови. Кр. — **Испо́рченный** = зіпсо́ваний (К. Кр.), зопсо́ваний, попсо́ваний, знївечений, понївечений, зледащі́лий, з'уро́чений, протýхлий.

Испости́ться = ви́постити ся.

Испоха́бничаться = розпаску́дити ся. — — Так розпаскудив ся, що вже й сорому не має.

Исправи́тель, ница = поправи́тель, ка, попра́вник, ця (С. Пар.)

Испра́вить, исправля́ть, ся = 1. попра́вити, спра́вити, напра́вити, пола́годити, нала́годити, поправля́ти, справля́ти, направля́ти, ла́годити, ся, (морально) — шанува́ти ся. — Церкву-домовину нема кому полагодить на тій Україні. К. Ш. — Гляди ж, шануй ся, стережись, робити так не вчись. Б Г — Чи віз, чи колесо, чи то леміш полагодить ся. Гул.

2. д. **Испо́лнить, исполня́ть.** — **Исправля́ть до́лжность** = заступа́ти кого́, пра́вити за ко́го. — **Исправля́ющій до́лжность** = д. під сл. **До́лжность.**

Исправле́ніе = 1. попра́ва. — Поставили мету — поправу житія своєго. Б. Н. — Горе нам, як не діждеть ця од нас поправи той, хто ненавидить усякий гріх Г. П.

2. ла́гоження, ладнува́ння. — Почав віз лагодити, та за тим лагоженням за цілий день нічого иньшого не зробив.

3. д. **Исполне́ніе.**

Исправля́ть, ся = д. **Испра́вить, ся.**

Испра́вникъ, чиха = спра́вник, ця. — А під справником, он тим, що все з дзвоником їздить, заказує, щоб шляхи рівняли під губернатора. К. Х.

Испра́внический, испра́вничій = спра́вницький.

Испра́вно = спра́вно, до́бре, гара́зд. — Справно ходите. Г. Стар. — Гляди, щоб усе гаразд було. С. Л.

Испра́вность = спра́вність; ві́рність.

Испра́вный = спра́вний (С. Л.); ві́рний.

Испражне́ніе = 1. випорожне́ння.

2. послід, кал. — Не чіпай послїду, бо буде смердїти. н. пр.

Испражня́ть, испраздни́ть = випорожня́ти, опорожня́ти, ви́порожнити, опорожни́ти.

Испражня́ться, испраздни́ться = випорожня́ти ся, ви́порожнити ся, наску́дити, ви́каляти ся.

Испра́шивать, испроси́ть = проси́ти, проха́ти, попроси́ти, попроха́ти. — Поїхали до столиції прохати милості у цариції. н. п.

Испро́бовать = спро́бувати, попро́бувати, ви́пробувати, (на смак) — скуштува́ти, покуштува́ти. — Ходім спробувати сили — хто дужчий. н. к. — Перше випробуй коня, а тоді купуй. н. о. — Покуштуйте, яка гарна наливка

Испроверга́ть, испрове́ргнуть = перекида́ти, переверта́ти, переки́нути, переверну́ти.

Испроси́ть = д. **Испра́шивать.**

Испрото́риться = д. **Издержа́ться, израсхо́доваться.**

Испры́скать, ся = побри́зкати, ся, обри́зкати, ся.

Испря́сть = ви́прясти. — Випряла увесь кужіль.

Испуга́ть, ся = зляка́ти, ізляка́ти, наляка́ти, переляка́ти, ся, жахну́ти ся, вжахну́ти ся, острахну́ти ся, (про кільки) — поналя́кувати, попереля́кувати, ся, поляка́ти, ся, (ще й з місця прогнати) — сполоха́ти. — Не вірь, бо то зьвірь, хоч не вкусить, так зляка. н. пр. — Як пян, то й копитан, а як проспав ся, то й свині злякав ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й торба спати не дасть. н. пр. — То дитина в снї жахнеть ся, як блискавка заблищить. Сніп. — Петро жахнув ся, назад вернув ся. н. п. — Череванї із Лесею вжахнулись і поблїдли на виду. К. Ч. Р. — Поналякував усїх дїтий своїм криком. Чайч. — Батько почав росказувати синові, як заслабла мати, як всї поперелякувались. Лев. — Живе, як сорока на тину, хто йде — сполохне. н. пр. — Накричать на його — воно й перелякаєть ся. Мир. — **Испу́ганный** = зля́каний, переля́каний, тороплений. — І стрепенулась, неначе злякане дитя. К. Ш. — Підскочив, озирнувсь, мов торопленний сів. Греб.

Испу́гъ = ляк, переля́к, жах, переполо́х, споло́х. — То від ляку сич стріпнеть ся, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ляку не знав, що й робити. С. Л — З переляку аж у хвості душа опинилась. н. пр. — А Лнх од жаху вмірає. н. п. — І невимовний жах поніс мене від бою страшного геть-геть далеко. Сам. — Злякав ся, аж поблїд з переполоху. н. о. — Серденько щось рибалочції віщує: чи то тугу, чи то переполох? не зна він, а сумує. Гул. Ар. — Підкрали ся, щоб ізлякать; коли подивлять ся, що вбитий, с переполоху ну втїкать. К. Ш. — А в Марусї з переляку втїкла душа в пяти. н. п. — Ляк сили додає, а переляк відіймає. н. пр.

Испужа́ть, ся = д. **Испуга́ть, ся.**

Испуска́ть, испусти́ть, ся = випуска́ти, ви́пустити, ся. — **Испусти́ть духъ** = відда́ти Бо́гові ду́шу. — Прибігли до його, а він уже й душу Богові віддав.

Испу́тать, ся = заплу́тати, ся, переплу́тати, попереплу́тувати, позаплу́тувати, ся. — Позаплутував так, що й кінця не знайдеш.

Испуща́ть = д. **Испуска́ть.**

Испыта́ніе = про́ба, спро́ба, спробу́нок, іспи́т (С. Жел.), спи́ток. — Іноки на пробі будущиї. Б. Н. — Видержав іспит. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сила на спробунок взяти. Руд.

Испыта́тель = д. **Изслѣ́дователь.**

Испыта́ть, испы́тывать = 1. ви́знати, ви́питати, ви́відати, дізна́ти, визнава́ти, виві́дувати, дознава́ти, ся.

2. д **Испро́бовать.**

3. зазна́ти, дозна́ти, скуштува́ти, зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти. — Вже я зазнав того лиха і горя патерпів ся. Ніщ. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наруги. К. Д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. — **Испы́танный** = дізнаний, спро́бований, ви́пробований, спитко́ваний, досьві́дчений. — На витубленне миший, коли се зробиш, всї ви́здихають, се досьвідчене. Пр.

Испятна́ть = ви́плямити, поплями́ти. — Поплямили сорочки тими ягідьми. Хар. — **Испя́тнанный** = ви́плямований, поплямо́ваний.

Иссо́пъ, рос. Hyssopus officinalis L. = васи́льки, юзе́фки. С. Ан.

Истаева́ть, иста́ять = 1. та́нути (С. Ш.), та́яти (С. Ш.), топи́ти ся (С. Ш.), розпуска́ти ся, розта́яти, розта́нути, розтопи́ти ся, розпусти́ти ся. — Сьвічка топить ся. С. Ш. — Сніг розтаяв.

2. охлява́ти, марнї́ти, висиля́ти ся, охля́сти, охля́нути, змарнїти, ви́силити ся.

Иста́птывать, истопта́ть, ся = зто́птувати, топта́ти, толо́чити, товкти́, зтопта́ти, потопта́ти, потоло́чити, потовкти́, ся, зтопта́ти, ся і т. д., (про обувя) — зтопцюва́ти, ся. — Цуцу, босий! не толоч проса! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. н. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаска́ть, иста́скивать, ся = зноси́ти, подра́ти, поша́рпати, зно́сювати, дра́ти, ша́рпати, ся, (обувя) — зтопта́ти, зтопцюва́ти, ся, зто́птувати, зтопціо́вувати, ся. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — **Иста́сканный** = зно́шений, дра́ний (про обувя) — зто́птаний, зтопціо́ваний, (про чоловіка) — підто́птаний, зто́птаний, (мов шкапа) — шкапови́тий.

Истача́ть = позшива́ти.

Иста́чивать, источи́ть, ся = 1. зго́стрювати, зто́чувати, згостри́ти, зточи́ти, ся. — Ця сокира так уже згострила ся, що сталити треба. Чайч. — Зовсїм зточив ножа.

2. поточи́ти. — Черви поточили дошку.

Иста́ять = д. **Истаева́ть.**

Истека́ть, исте́чь = 1. витїка́ти, вилива́ти ся, ви́тїкти, ви́лити ся. — **Исте́чь кро́вью** = зійти́ кро́вю.

2. мина́ти, прохо́дити, кінча́ти ся, мину́ти, пройти́, скінчи́ти ся. — Минають днї, минають ночі, минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш. — **Исте́кшій** = мину́лий. — В минулому роцї не багато вийшло наших книжок.

Истереби́ть = ви́дерти, поде́рти, поша́рпати, ви́скубти, поску́бти.

Истере́ть, истира́ть, ся = сте́рти, поте́рти, ви́терти, стира́ти, витира́ти, ся. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, натираючи підлогу.

Истерза́ть = розша́рпати, розшматува́ти — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце мов камінь, а розум бісовський. н. д.

Истерза́ться = зму́чити ся, змордува́ти ся.

Исте́рика, Hysterica = гисте́рія (С. Пар.), плакси́вицї.

Истеря́ть = згуби́ти, загуби́ти, потра́тити. — Багато гроший потратив.

Истеса́ть = ви́тесати.

И'сте́цъ = позива́льник (Сп.), позо́вник (С. Пар.), позива́тель, пози́вач (С. Жел.).

Истече́ніе = 1. витїка́ння, вилива́ння.

2. кіне́ць, скінча́ння (С. Л).

Исте́чь = д. **Истека́ть.**

И'стина = пра́вда. — **Говоря́ по и́стинѣ** = пра́вду ка́жучи, пра́вду мо́вивши.

И'стинно = спра́вдї, дї́йсне, пе́вно. — Він справдї такий, як про його кажуть.

И'стинный = спра́вжнїй, спра́жнїй (С З.), дї́йсний; правди́вий, справде́шнїй (С. З. Л.), справедли́вий; пе́вний, щи́рий.

Истира́нить = змордува́ти, помордува́ти, покатува́ти.

Истира́ть = д. **Истере́ть.**

И'сти́ца = позива́телька (С. Жел.).

Истка́ть = ви́ткати, повитика́ти. — І собі виткала і людям полотна повиткала. Чайч.

Истлѣва́ть, истлѣ́ть = зотлїва́ти, гни́ти, згнива́ти, трухнї́ти, трухля́віти, зотлї́ти, згни́ти, потру́хнути, зпорохнї́ти. — **Истлѣ́вшій** = зотлі́лий, тру́хлий, потру́хлий, трухля́вий. — Одежа аж зотлїла на сподї в скринї. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осени. Галка Іеремія.

И'стово = як слїд, як годи́ть ся.

Истóкъ = джерелó (С. Аф.), верховúна (річки).

Истолковáніе = виясне́ння, тлумáчення, товмáчення. С. Ш.

Истолковáтель, ница = товмáч, тлумáч, ка. С. Ш.

Истолковáть, истолкóвывать = вúяснити, вúтлумачити, розтлумáчити, виясня́ти, товмáчити, тлумáчити (С. Ш.).

Истолóчь = зтовктú, потовктú.

Истолочúть = потолóчити, вúтолочити, потовктú. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.

Истóма = утóма, знемóга.

Истомúть, истомля́ть, ся = втомúти, потомúти, зморúти, вúморити, ся, знемогтú ся, попидíти, втомля́ти, ся, змóрювати ся, знемагáти. — **Истомúться отъ хотьбы́** = підбúти ся. — **Истомúться отъ хлопóтъ** = переклопотáти ся. — Уже ж ми попиділи, сьвітонька не виділи, пусти нас погуляти, сьвітонька повидати. н. п.

Истопúть = потопúти, стончúти.

Истопчáть = потóпчати, потóпшати.

Истопчúть = д. **Истопúть**.

Истопúть, ся = 1. вúтопити, ся, напалúти. — Так напалив грубку, що не можна в хаті висидіти

2. розтопúти, розпустúти, ся. — Розтопити віск.

3. потопúти, ся. — Потопали їх на греблю і всіх потопили.

Истóпъ = топлíння, тóплення (С. Ш.), топíння.

Истóпки = шкарбунú (стоптовані чоботи або черевики).

Истоплево = тóпливо, пáливо.

Истоплéніе = 1. топлíння (д. **Истопúть 1**).
2. топíння (д. **Истопúть 3**).

Истопнúкъ, ца = топíльник, ця, грýбник, ця. — А до печі куховарочку наняв, а до груби та топільницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утеряла: із поля робітницю, од печі топільницю. н. п. — Піду я тому служити, хто визволив мене з неволі; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Истоптáть = д. **Истáптывать**.

Исторгáть, истóргнуть, ся = 1. видирáти, виривáти, вúдерти, вирвати, ся.
2. визволя́ти, рятувáти, вúзволити, вúрятувати, ся. — Вирятував мене з такої халепи, що страшно й згадувати. Чайч.

Истóрикъ = істóрик, дієписáтель.

Истóрія = 1. істóрия, дієпись.
2. стóрия, окáзия.

Источáть, источúть = виливáти, вúлити.

Истóчина = рівчáк, прíрва.

Источúть = 1. д **Источáть**. 2. д. **Истáчивать**.

Истóчникъ = джерелó (С. Аф.), здр. джерéльце, жéрело (С. Л.), джéрело (С. Л.), жúла, живéць, (роскопаний) — кóпанка, (оброблений) — кринúця, кернúця, здр. кринúчка, кринúченька. — Струмочок холодний котив ся, із мерзлого грунту джерелом точив ся. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерелом і била. В. Щ. — Твоя мова, як джерельце, стиха леть ця, леть ця в серце. н. п. — Не погань криниці, бо схочеш водиці. н пр. — Не лий в керницю, бо й так вона повна. н. пр. — Пішла до криниці набірать водиці. н. п.

Истóчничекъ, анат. Fontanella, fonticulus pulsans = тїмячко. — Досі ще у дитини тімячко не заросло.

Истощáлый = змарнíлий, охля́лий, вúсилений (С. Л.), вúснажений, нуждéнний (Гал.), від праці — вúморений, вúроблений, вúпрацьований (С. Л.), спрацьóваний. — Нічого не везе кінь, бо вироблений Хар. Чайч. — Виморений важкою роботою.

Истощáть, истощúть, ся = 1. висиля́ти (С Л), виснажáти, ся, вирóблювати ся, випрацьóвувати ся, охлявáти, марнíти, вúсилити, вúснажити, ся, вúробити ся, вúпрацювати ся, спрацювáти ся, охля́нути, охля́сти, змарнíти, помарнíти. — Охляв, опустив ся, змарнів чоловік, загубив ні за що молодий свій вік. К Х. — Кінь зовсім вибробив ся. — Ой вже наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п. — Бодай тобі, господарю, тай на безголовя, що вибробив свою силу на твоє здоровя. н. п.
2. трáтити, витрáчувати, вúтратити, ся, (про гроші, в жарг) — вúшептати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С. Ш.
3. вичéрпувати, вúчерпати ся.

Истощéніе = висилéння (С. Л.), виснажéння; вúтрата, вичерпáння. — Працювати до висилення.

Истрáтить, истрáчивать, ся = д **Издержáть, издéрживать, ся**.

Истребúтель, ница = губúтель, ка (С. Жел.), згубúтель, ка, погубúтель, ка, згýбця (С. Ж. З.).

Истребúтельный = згýбний.

Истребúть, истребля́ть, ся = згубúти (С. Л.), вúгубити (С. Л.), стрáтити (С З.),

зни́щити (С. З.), зба́вити, звести́ (С. Л.), ви́коренити, ви́нищити (С. З.), зруйнува́ти, стреби́ти (К. З. о Ю. Р.), губи́ти, вигубля́ти, стра́чувати, збавля́ти, зво́дити, винища́ти, викореня́ти, стребля́ти, ся, (отрутою) — ви́труїти, витру́ювати, ся, (миший, комах, плями) — ви́бавити, ви́вести, вибавля́ти, виво́дити, ся, (пошесть) — ви́повітрити, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змія. н. к. — Вибавив миший — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба. н. п. — Як наставили нового станового, то він за один рік усїх злодіїв в нашому селї винищив. — Звести і всїх винищити. Кочубей. С. З.

Истребле́ніе = стра́та (С. Л.), вигу́блення (С. Л.), зни́щення, ви́бава (С. Л.), перево́д. — То тільки перевод гроший. С. Л.

Истре́бовать = ви́правити. С. З. — На силу виправив свої гроші.

Истрезви́ть, истрезвля́ть, ся = ви́тверезити, протверези́ти, витвере́зувати, протвере́зувати, ся.

Истре́скаться = потрі́скати ся, поре́пати ся. — Аж шкура на їх порепалась. К. Х.

Истру́хлый = потру́хлий, трухля́вий.

Истру́хнуть = потру́хнути, попорохнїти, спорохнїти, попорохня́віти.

Истряса́ть = д. **Вытряса́ть.**

Истука́нъ = йді́л, божо́к, болва́н, бовва́н (С. Ш.).

Иступи́ть, иступля́ть, ся = ви́тупити, затупи́ти, витупля́ти, затупля́ти, ся, (кільки) — повитупля́ти, позату́плювати, ся. — Позатуплювали ся усї ножі так, що нїчого не вріжеш. Чайч.

И́стый = спра́вжній, спра́жній, ді́йсний, щи́рий, са́ме той. — Справжній козак. — Щирий Українець.

Исты́кать = поти́кати, поштри́кати. — Поштрикав ножем.

Истяза́ніе = мордува́ння, катува́ння, (цуркою) — цуркова́ння.

Истяза́ть = мордува́ти, катува́ти, му́чити. — Катувала, мордувала, та не помогало. К. Ш. — Киями побили і помордували. К. Сг.

Истяза́тель = кат (С. З.), поб. катю́га.

Исха́живать, исходи́ть = вихо́жувати, обхо́дити, ви́ходити, обходи́ти, ви́бродити, ви́тупати, обснува́ти. — Скрізь виходив — нїгде нема — Все поле обходив.

Исхи́тить, исхища́ть = д. **Исторга́ть.**

Исхлеста́ть, исхлыста́ть, ся = 1. ви́стьобати, одшмага́ти. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. поби́ти. — Побив на йому увесь батіг.

Исхода́тайствовать = ви́правити (С. З.), ви́клопотати. — Виправив собі пашпорт.

Исходи́ть = 1. д. **Исха́живать.**

2. схо́дити, вихо́дити, витра́чуватись. — Усї гроші вийшли.

Исхо́дный = вихі́дний.

Исхо́дъ = ви́хід, стар. — ви́йстє (С. З.); кіне́ць. — По вийстю з церкви. Ханенко. С. З. — **Исхо́дъ души́** = кона́ння, скін. — На скін душі. — **Въ исхо́дѣ** = в кінцї, на кінцї, на прикінцї, на прикінче́нню, на приконе́ччю. — Хіба на прикінцї місяця матиму гроші.

Исхуда́лый, исхудѣ́лый = схуд́лий, змарнїлий, помарнїлий, худорля́вий, сухорля́вий, (про худобу) — сухоре́брий, голоко́стий.

Исхуда́ть, исхудѣ́ть = схуд́нути, поху́днути, змарнїти, помарнїти, охля́сти, з тїла, з лиця́ спа́сти. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Нїчого не їв і дуже охляв з голоду. н. о. — Най подивлю ся милому в очі, чи змарнїв милий по сьвіту ходячи. н. п. — Ой вже ж наші сїромахи та без харчів помарнїли. н. п. — Так же ж вона з лиця спала що й не пізнати.

Исцара́пать = подря́пати. — Кицька подряпала руки.

Исцѣди́ть, исцѣ́живать, ся = зцїди́ти, ви́цїдити, вицїжувати, ся, повицїжувати, ся.

Исцѣле́ніе = сцїле́ння, цїльба́.

Исцѣли́тельный = цїлю́щий, сцїлю́щий (С. З.). — Може вернеть ся надія з тією водою, цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — Потекла б по нїй золота річка живущої і сцїлющої води. О. С.

Исцѣли́тель, ница = сцїли́тель, ка.

Исцѣли́ть, исцѣля́ть, ся = ви́лїчити, ви́гоїти, зцїлити і д. **Вылѣ́чивать** і **Выздора́вливать.**

Исча́діе = нащ́адок, ко́дло (С. Л. З.), лайливо — ви́лупок, ви́пороток, ви́родок.

Исча́хнуть = зача́хнути, змарнїти, помарнїти.

Исчеза́ть, исче́знуть = счеза́ти, зника́ти, ги́нути, пропада́ти, сче́знути, зни́кнути, поче́знути, сли́знути, поги́нути, пропа́сти. — Сказали тай зникли, наче їх не було. н. к. — Пострівай бо, рибчинонько! Василько благає, та дївчина, як пташи-

на, в садочку зникає. О. Пч. — А потім Куліш зник кудись, мов і сліду його не стало. Морд. — Так він після того і слиз десь. н. к.

Исчéзлый = счéзлий, зни́клий.

Исчезновéніе = счезáння, зникáння.

Исчеркáть, исчертúть = почеркáти, порисувáти. — Почеркав усю книгу.

Исчéрнивать, исчерни́ть = 1. чорни́ти, каля́ти, брудни́ти, почорни́ти, по(за)каля́ти, побрудни́ти.
2. черкáти, вичі́ркувати, почеркáти, повичі́ркувати.

Исчерпáть, исчéрпывать = ви́черпати, вичéрпувати.

Исчертúть = почеркáти, порисувáти.

Исчислéніе = лїчі́ння, рахувáння, лїк (С. З.), лїчбá. — Як на моє лїчіння, то він три тижні у недузї був. С. Л.

Исчúслить, исчисля́ть, ся = злїчи́ти (С. Аф.), полїчи́ти, ви́лїчити (С. Л.), розлїчи́ти, ви́рахувати (С. Л.), зрахувáти (С. З.), порахувáти (С. З.), лїчи́ти, вилїчувати, розлїчувати, вирахóвувати, ся.

Исшали́ться = розпустувáти ся, розпусти́ти ся, розбáлувати ся.

Исшáрить = ви́шукати, перешукáти, ви́шарити, перешáрити, перери́ти. — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Исшáркать = почóвгати, ви́човгати. — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Исшáстать = ви́шеретувати.

Исшатáться = розволочи́ти ся, розледащі́ти. — Попаде між пяниць та волоцюг — розіпеть ся, розволочить ся. Мир.

Исшелуши́ть = ви́лущити.

Исшептáться = ви́шептати ся (про раків).

Исшéствіе = ви́хід, стар. — ви́йстє (С. З.).

Исшивáть, исши́ть = 1. зшивáти, зши́ти.
2. вишивáти, ви́шити. — Вишила усю заполоч — нема чим шити. Чайч.

Исши́льничаться = д. **Избездѣ́льничать ся.**

Исштóпать = поштóпати.

Исщепáть = надрáти, наколóти, поколóти. — Надрати скалок. — Поколоти полїно на підпал.

Исщипáть = 1. пощипáти. — Пощипав мене всього, аж синяки знати.
2. ви́скубти, поску́бти (волося, піря).

Исщу́пать = обмáцати, облáпати.

И тáкъ = то, вихóдить, знáчить. — То ви згожуєтесь? — Вихóдить, мої правда. —
И тáкъ дáлѣе = тó-що (С. З.) — Купи чого треба на борщ: мняса, буряків то-що. С. З.

Италіáнецъ, италіáнка = італїєць, італїйка.

Италіáнскій = італїйський.

Итóгъ = підсу́мок. — **Итогó, въ итóгѣ** = рáзом. — Друкарнї 100 р., за папір 150 р., дрібні видатки 50 р., разом 300 р.

Итти́ = д. **Идти́.**

Ишáковый = му́лів, ослюкі́в.

Ишáкъ = мул, ослю́к. — Се не кінь, а ослюк — від осла і кобили.

Ишáчій = му́лячий, ослюкóвий.

Ишь, и́шь ты = ач, бач, чи-ба! — (Пр. д. пр. сл. **Вишь**).

Ищéйка, ищея́, вщéйная собáка = дóйда (С. З.), гóнча.

I.

Іезуи́тъ = єзуї́та, єзуї́т. — Старих славян діти впились кровю! А хто винен? Ксьондзи, єзуїти. К. Ш. — З єзуїтою розмова. Л. В.

Іерáрхъ = влади́ка.

Іерéй = сьвящéник, піп. — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей сьвященику о. Владимирю та служити не дали. н. п.

Іеродіáконъ = чернéць, ви́сьвячений на дя́кона.

Іеромонáхъ = чернéць, ви́сьвячений на сьвящéника.

Іордáнь = ордáнь. С. З. — Щоб йому провалить ся в ополонку на ордані. н. пр.

Іюль, скій = ли́пець (С. З. Л.), ли́пцьовий.

Іюнь, скій = чéрвéць (С. Л.), червéнь, червцéвий.

Кінець I-го тому.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сїй працї.

Ан. — Казки Андерсена. Переклав М. Стариченко. К. 1873 р.
Бар. О. — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1886—1893 р.
Бш. — Баштовий І. — Україньство на лїтературних позвах. Л. 1891 р.
Г. П. — Гречулевич. — Проповѣди на малороссійскомъ языкѣ. Спб. 1860 р.
Г. С. — Гамлетъ, Принць Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
Гр. Ог. — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
Гул. Ар. — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в I-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
Де що про сьв. Б. або *Д. сьв. Б.* — Де-що про сьвіт Божий. К. 1863 р.
Зїньк. — Писання Т. Зїньківського. Л. 1893 р.
Зем. — Короткий нарис землеписи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
І. Г. — Збірник творів Іеремії Галки (Костомарова) Одесса 1875 р.
К. Ст. або *Кіев. Ст.* — Кіевская Старина. Ежемѣсячный историческій журналъ. К.
Кн. — Кониський О. — Оповідання та иньші його писання, друковані в галицьких часописях, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщинї та Київщинї, що шановний письменник прислав нам.
Кр. — Кримський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщинї.
К. Д. С. — Кулїш П. — Дївоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
К. Г. — Кулїш П. — Граматка. Спб. 1857 р.
К. З. о Ю. Р. — Кулїш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
К. М. Х. — Кулїш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
Лев. — Левицький Іван. — Окрім його творів, згаданих в I-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщинї.
Лев. В. — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
Макар. — Макаровський. — Наталя або дві долї разом. Повість. 1848 р.
Мир. або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збіраниця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
М. Л. — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южноруссовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Мч. — Ми-ч. — Про обкладки. К. 1881 р.
п. н. Б. — Пѣсни Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
Ніс. — Ніс С. — Слова, записані ним в Черниговщинї, з материялів, добутих нами від П. Житецького.

Ніщ. — Ніщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
Оп. — Опатович С. — Оповідання з сьвятого писання. К. 1874 р.
Ос. — Основа, южнорусскій вѣстникъ Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
Пр. — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
Пч. або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
Руд. — Руданський С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша недрукованих.
Ряб. — Розбита бандура. — П. Рябошапки. К. 1893 р.
Сам. — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
Ск. — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
Сніп. — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
Сп. — Спілка Іван. — Збірка слів з прмірами, записаних ним в Харьківщині.
Ст. оп. — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
Степ. — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про рослини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на прикінченню І-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список иньших джерел, що маємо з'ужитковати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазї нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всїм, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Найважніші помічені друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

а) В Передмові:

На якій стороні	в якому рядку	надруковано	треба читати
VII	16 рядок	переклядаємо	перекладаємо
VIII	8 р. знизу	В. Назаревського	М. Назаревського
IX	3 р. знизу	Досьвідки	Досьвітки
X	14 р. зверху	ласкоюче	ласкаюче

б) В Словарі:

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
1	**Авдо́тька**	прикри́т	прикри́т
3	**Азя́мъ**	сердягу	сермягу
—	**А'истъ**	ле́чич	ле́лич
4	**Аля́поватый**	малю́вання	малюва́ння
5	**Ами́нь**	**тобѣ́**	**тебѣ́**
—	**Андроги́нъ**	двоєна́стий	двосна́стий
6	**Аплоди́ровать**	лящи́ти	ляща́ти
—	**Апоста́тъ**	потурнок	потурнак
7	**Ареста́нтская**	буцега́рря	буцега́рня
—	**Ареста́нтскій**	рещта́нський	решта́нський
10	**Багре́цо́вый**	полотку	палатку
11	**Бакале́йникъ**	Бакалїйшик	Бакалїйщик
12	після слова: **Бакша́**	**Бакши́нъ**	**Бакши́шъ**
13	після слова: **Балоба́нъ**	**Балабо́й**	**Балобо́й**
—	**Бальза́мъ**	Г.	?
14	**Бара́хтаться**	бро́сати ся	бо́рсати ся
15	**Ба́рщина**	па́ншина	па́нщина
16	**Бастова́ть**	перестави́ти	перестава́ти
—	**Бахи́льщикъ**	жиє́	шиє́
—	**Басурма́ниться**	гу́рчити ся	ту́рчити ся
17	**Бахрома́**	стрьо́ки	стрьо́пи
—	**Бедрене́цъ**	брібча́сте	дрібча́сте
18	**Безбро́вый**	безбро́вно	безбро́вко

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
18	**Безала́берный**	нерозсу́дниви́й	нерозсу́дливий
—	після слова: **Безбрю́хій**	**Безбу́тный**	**Безбу́рный**
—	**Безвре́менье**	**Безвреме́нници**	**Безвреме́нница**
19	після слова: **Безгнѣ́вный**	**Безго́диця. Безвре́менниця**	**Безго́дица. Безвре́менница**
—	**Безде́льникъ**	гультая, гультай	гультяя, гультяй
20	**Беззво́нный**	бездві́нний	бездзві́нний
21	**Безнача́льный**	предновічний	предковічний
—	**Безобра́зный**	поломала	поламала
22	**Безо́стный**	**безо́сий**	**безо́сый**
23	після слова: **Безподо́бный**	**Безпозвано́чный**	**Безпозвоно́чный**
—	**Безпоко́ить**	журбациї	турбації
—	**Безпорто́чникъ**	они	вони
24	**Безпробу́дный**	пе	пе
25	**Безслѣ́дный**	Про-	пропав
—	**Безсо́лнечный**	несоня́шний	несо́няшний
27	після слова: **Безызвѣ́стность**	**Безымёнко, безымя́нко** = безі́менко.	**Безымёнка, безымя́нка** = безі́менка.
29	**Берло́га**	знайшло	знайшли
30	**Би́рка**	бачили	бачиш
31	**Битю́гъ 2**	бужа́к	дужа́к
32	**Благодѣ́тельность**	дочи́нність	доброчи́нність
—	**Благодѣ́тельствовать**	добродіяти	добро діяти
33	**Благопріобрѣ́сть**	грошенять	грошенят
38	**Богъ**, після виразу **Бо́же храни́** і приміра: Крий Боже, як страшно:	пропущено: **Благодаре́ніе Бо́гу**	а після того вже треба читати: дя́ка Бо́гові і т. д.
39	**Бой**	**Бой свой**	**Бой свай**
—	**Бо́йня 2**	Уманська	Уманська
42	**Борови́къ 3**	тетеру́н	тетеру́к
43	**Бороди́ть 2**	проволіка́ти	приволіка́ти
44	**Бра́жникъ**	гульта́й	гультя́й
47	**Бре́нность**	свою свіжу	сього сьвіту
50	**Брю́ки**	гало́нції	гала́нці
51	**Бу́дто**	з лави сей	з Лависей
52	**Бу́ка 2**	бунду́к	дунду́к
—	**Бултыхъ**	шибовсть	шубовсть
53	**Бумагомара́ка**	тупорипим	тупорилим
55	**Бу́халень**	в духу	в дугу
56	**Былíе**	я те	я тебе
—	**Быстрёхонекъ**	куте́нький	хуте́нький
57	**Бѣ́гаться 2**	тіка́ти ся	тікати ся
	Бѣгу́нъ 4	поховоі	порохової
	Бѣда́, після виразу: **Семь бѣдъ...**	ба́тько	ба́тька
60	**Бѣлокопы́тникъ**	ро́нник	ра́ник
63	**Валетъ**	хви́лка	хви́лька
	Валя́ть, ся 5	су́нити	су́нути
	валкій	до свого	до сього

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
63	після слова: **Вальсъ**	**Вальяшный**	**Вальяжный**
64	**Василёкъ**	сіяна	сіяла
—	**Ватный**	Баволняня	Бавовняна
—	**Васильевъ вечеръ**	кута́	кутя́
—	**Васса́лъ**	голдівник	голдівни́к
65	після слова: **Вбра́сываніе**	**Вбра́сивать**	**Вбра́сывать**
69	після слова: **Венери́ческій**	**Венеціо́нскій**	**Венеціа́нскій**
—	**Верболо́за**	молдаво́нська	молдава́нська
70	**Верета́**	сяжнів	сажнів
—	**Верста́къ**	приходить	проходить
—	**Ве́рхній**	жар	шар
72	**Ветла́**	желюжи́на	шелюжи́на
73	**Вза́шеи**	в ши́ю	в ши́ю
75	після: **Взгорева́ть**	**Вго́рокъ**	**Взго́рокъ**
78	**Ви́дно**	прубував	прибував
80	**Виньетка**	сковороду	Сковороду
81	**Вкоротке́**	о́бмань	о́бмаль
—	**Вкола́чивать**	Пачали	Почали
84	**Вме́сте́**	у гу́ртї	у гуртї
85	**Вогна́ть 2**	забув	Забив
90	**Возлеле́ять**	**Взлеле́ятъ**	**Взлеле́ять**
92	**Во́зрастъ**	**На во́зрастъ**	**На во́зрасте́**
93	**Войти́**	**войде́мъ**	**войде́шъ**
—	**Волды́рникъ**	3.	2.
—	**Волды́рь**	пихурі	пухирі
94	**Волоки́тство**	женига́ння	жениха́ння
97	**Вопро́съ**	В. Н.	Б. Н.
100	**Воспроти́виться**	опір ста́вити	опір става́ти
101	**Впада́ть**	**во уны́ніе**	**въ уны́ніе**
—	**Впереди́**	**изти́**	**идти́**
106	після: **Вска́кивать**	**Вска́пыватъ**	**Вска́пывать**
—	після: **Вска́рмливать**	**Вската́тъ**	**Вската́ть**
109	після: **Встрепа́ть, ся**	**Встрепену́тъ ся**	**Встрепену́ться**
114	**Вы́вихнуть**	Звитнув	Звихнув
115	**Вы́вязать**	**вывя́зиватъ**	**вывя́зывать**
—	**Вы́гадать**	ви́гадити	ви́гадати
—	після: **Вы́гонъ**	**Выганя́ть**	**Выгоня́ть**
117	**Выдува́ть 2**	Пляшлу	Пляшку
118	**Вы́зеленить**	позелеии́ти	позелени́ти
121	**Выкупа́ть, ся 1**	викупля́ти, са	викупля́ти, ся
123	**Вы́мыкать**	ви́чечати	ви́чесати
125	**Выпа́ивать**	пілло	пійло
—	**Вы́писка 2**	К. Н.	Б. Н.
126	**Выпола́скивать**	**вы́полоскатъ**	**вы́полоскать**
127	**Вы́прямить**	випрявля́ти	виправля́ти
128	**Выра́нивать**	кешені	кишені
131	**Вы́стегать 2**	Обстїбни	Одстїбни
137	**Вы́яснить**	ви́тлумачи	ви́тлумачити
—	**Вьюнъ 1**	роба	риба

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
137	**Вѣдать 1**	**Кобы́**	**Кабы́**
138	**Вѣкова́ть**	нужденьки	нуждоньки
—	**Вѣнчикъ**	(степовик.)	(Степовик.)
142	**Га́дкій**	стидний	стидкий
143	**Га́ркать**	(Мон.)	(Ман.)
145	**Ги́бнуть**	пропа́дати	пропада́ти
147	**Глазу́рить**	полі́ваний	полі́вяний
148	**Гли́на**	у персні	у перині
149	**Глубокова́тый**	глубоченький.	глибоче́нький.
150	**Гнилова́тый**	**Гнилова́ться**	**Гнилова́тыя**
152	**Говори́ть**	натя́кати	натя́кати
—	— —	ша́шкати	ша́мкати
—	**Годи́ны**	рокі́вщина	роківщи́на
153	після слова: **Гола́вль**	**Го́лбе́ць**	**Го́лбе́цъ**
156	**Гомоза́**	дзи́ча	дзи́ґа
—	**Го́монъ**	дуброві	діброві
—	**Гора́**	накопало	накопаю
157	**Го́ре**	Що день	Що вдень
—	— —	ли́хови	ли́хові
160	**Госпо́дскій 2**	панське	панське
162	**Гражда́нскій**	ста́тський	шта́тський
163	**Графи́ня**	грапі́вня	грапі́вна
—	**Гребени́на**	ключчя	кло́ччя
—	**Гре́бля 2**	стерті	стерні
165	**Гроздъ**	ки́тя	ки́тяг
—	— —	падти́нник	надти́нник
166	**Грубъ**	чисте́ць, лісови́й	чисте́ць лісови́й
171	**Гуси́ница**	зозу́ліні	зозулі́ни
174	**Да́ча 4**	**о́бшаго**	**о́бщаго**
175	**Двоеду́шничать**	може	маже
—	**Двойни́къ**	являєсь	являвсь
—	**Дворъ 2**	**або**	**обо**
177	**Деко́ктъ**	доко́хт	деко́хт
—	**Де́нежный 1**	гоше́вий	гроше́вий
178	**Депута́тъ**	посляпця	посланця
—	**Дёргать**	ускубить	ускубне
179	**Держа́тв**	**ержи́**	**Держи́**
—	**Деря́бить, ся**	бра́ти, ся	дра́ти, ся
—	**Десть**	дествовая	дестовая
181	**Дитя́**, після: **Грудно́е дитя́ =**	пропущено:	цицькова́ дити́на
	далі пропущено: **Незаконноро́жденное дитя́ =**	після чого треба читати:	байстря́ і т. д.
180	**Дира́**	**Дзноси́ть**	**Доноси́ть**
182	**Для**	на прода́ж	на про́даж
—	**Дно- Ко дну́**	па спід	на спід
183	**До́брый 1**	лидачого	ледачого
184	**Добы́ча**	**за здобы́чею**	**за добы́чею**
185	**Догла́тывать**	**доглопу́ть**	**доглотну́ть**

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
186	після: **Доénie**	**Доёнка́**	**Доёнка**
187	**Дождь**	хлю́ша	хлю́ща
—	——	**нерестáль**	**нерестáлъ**
—	——	**Четвéръ**	**Четвéргъ**
—	——	як відрá	як з відрá
—	**Дознáніе**	визнáцня	визнáння
189	**Долбёжъ 2**	**Въ долбёжка**	**Въ долбёжку**
—	**Долбня́**	для забиння	для забивання
—	**Долговя́зый**	довгíнь	довгáнь
190	**Долготá**	довжинн́я	довжин́я
193	**Доплáкать**	поплакався	Доплакався
—	**Доплéсть**	принлітха	при́плїтка
194	**Дорóга**	стеж =	стежка
196	**Доскакáть**	доплúпувати	доплúгувати
201	**Дрéбезгъ**	черепя́	черéпя
202	**Дробь 2**	дробови́на	дроби́на
—	**Другъ**	други́на	други́ня
203	**Дубáсить**	люнцювáти	лупцювáти
—	**Дуби́на 2**	довбур	бовдур
—	**Дубрáва**	діброва	дібрóва
206	**Духъ**	до спóвідї, йти́	до спóвідї йти́
—	після: **Души́стый**	**Доши́стость**	**Души́стость**
207	**Ды́мница 2**	почíночна	печíночна
—	**Ды́шло**	ари́щ	áриш
208	**Дѣ́довство**	нч.	Нч.
209	**Дѣ́ланіе**	сребених	сребрених
—	**Дѣ́лать**	знечевя́	знечéвя
210	**Дѣ́тство**	з малечу	з малечку
213	**Ершъ 1**	борючóк	бирючóк
—	—— 2	з зубнцями	с зубцями
217	**Желу́дочный**	(ліки своєнародні)	(Лíки своєнародні)
218	**Жемáниться**	вивертáти са	вивертáти ся
220	**Жестя́нка**	естянóй	**жестянóй**
—	——	бляшáжний	бляшáний
221	**Жи́жа**	густі мої	густїшої
222	**Жили́ца**	пож Жильчиху	пожильчиху
223	**Жить**	**Здорóво живёмъ**	**Здорóво живёшъ**
225	**За, заразъ**	до рáзу рáзом	до рáзу, рáзом
—	**Забáвникъ, ца**	кумéдник, ня	кумéдник, ця
—	**Заберéменѣть**	нашли	найшли
227	**Забóтливость**	дбання	дбання́
229	**Зави́дливый**	загребищі	загребущі
230	**Завладѣ́ть**	міг	міл
238	**Задѣ́лье**	пáнщинá	пáнщина
241	**Закапри́зничать**	не зїедзáй ся	не зїéдзай ся
246	**Закуси́ть 2.**	прикуси́ти язи́ка	**прикуси́ти язика́**
249	**Замáтивать 3.**	помотан ся	замотан ся
251	після: **Замолáчивать**	**Гамолить**	**Замóлить**
263	**Засвидѣ́тельствовать**	**Когл.**	**Кост.**

На якій стор нї	під яким словом	надруковано	треба читати
267	**Застóльный**	застільпий.	застільний.
—	**Застывáть**	зэстúнуть	застúнуть
268	після: **Засудúться**	**Засустúться**	**Засуетúться**
271	**Затренетáть**	затріпáти ся	затріпати ся
272	**Затрястú**	трусúти, ся	затрусúти, ся
—	**затúнивать**	загорóдити, ся	загородúти, ся
275	**Зацѣплéніе**	д. **Зацѣпка р.**	д. **Зацѣпка 2.**
277	**Защéлкáть**	закля́цати	заклáцати
278	після: **Заѣзживать**	**Зѣзжій**	**Заѣзжій**
280	**Звонóкъ**	звінóк	дзвінóк
—	**Звя́кать**	забразчáти	забрязчáти
282	**Зéліе**	після: „Твою долю, моя доню, позаторік знала" треба дальше:	позаторік і зіллячка для тебе придбала.
284	**Злодѣ́й**	бездумному	бездушному
285	**Зміеголóвникъ**	мáтощник	мáтошник
286	**Знáмя**	виросли у полї	виросли в неволї
—	**Знáніе**	віддання	відання
289	**Зѣвъ**	: пáща (С. Л. З.)	; пáща (С. Л. З.),
293	**Избáвить**	лелко	легко
—	**Избаловáть**	нам	наш
295	**Извóльничаться**	Узала	Узяла
—	**Извратúть**	Перебріхав	Перебрехав
298	**Издѣвáтельство**	колом	кололи
300	**Измётъ**	пóкидьок	нóкúдьок.
303	**Изоржáвѣть**	норжавіти	поржавіти
306	**И'ли**	Чп	Чи
308	**Иновѣ́ріе**	як	яка
—	**Инструмéнтъ**	Кутнїрський	Кушнїрський
310	**Искáть**	жáрнти	шáрити
311	**Искусúть**	спокусула	спокусила
—	**Искýсно**	золоткапий	золототканий
315	**Испытáніе**	сила	сина
—	**Истáптывать**	згопцювали	зтоцювали
316	**Istóчникъ**	джерелом	джерлом



Просимо Шановних Передплатників наших вибачити, що в 1 т. нашої працї вклюнуло ся так багато друкарських помилок, особливо в перших листах. Огулом кажучи, без помилок обійти ся не можна, а тим більше, що книжка друковала ся позавічно. Про те мусимо признати й нашу вину, що рукописи спочатку писані були не досить розбірно і читко, то й не дивно, що друкарям і справщику трудно було оберегти ся від помилок. Коли-ж стали ми постачати рукописи, розбірнїше писані, то в дальших листах вбача-

ємо вже що разу менше і менше помилок, а з другої половини сього тому і зовсїм їх не багато. Тож вважаємо за обовязок виявити при сїм нашу щиро сердечну подяку Шановному К. Паньківському, що за-для доброго дїла взяв на себе тяжку і нудну виправщицьку роботу. Під Його доглядом і дальше друкувати меть ся наша праця і ми певні, що коректа буде виконана як слїд добре. Другий том Словаря від **К** до **П** готуєть ся, незабаром зданий буде в друкарню і має виходити в 1894 роцї так саме при „Зорі", випусками при кожному числї, а всього має бути від 18—20 друкованих аркушів. Цїна на другий том зостаєть ся та-ж сама 2 р., а після виходу цїлого тому цїна буде побільшена.

Львів 28 падолиста 1893.

М. Уманець і А. Спілка.